

VILNIAUS UNIVERSITETAS

AUŠRA DAMBRAUSKIENĖ

ULTIMA RATIO PRINCIPO ĮGYVENDINIMAS
KRIMINALIZUOJANT VEIKAS LIETUVOS RESPUBLIKOS
BAUDŽIAMAJAME KODEKSE

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2017

Disertacija rengta 2012 – 2016 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas – prof. dr. Armanas Abramavičius (Vilniaus universitetas,
socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

TURINYS

ĮVADAS	4
I. ULTIMA RATIO PRINCIPO TEORINIAI PAGRINDAI.....	34
I. 1. <i>Ultima ratio</i> idėjos ištakos ir raida	34
I. 2. <i>Ultima ratio</i> principo samprata.....	72
I. 2.1. <i>Ultima ratio</i> idėjos (principo) esmė, turinys ir reikšmė.....	72
I. 2.2. <i>Ultima ratio</i> kaip baudžiamosios politikos principas	94
II. ATSKIRŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ KRIMINALIZACIJOS ĮVERTINIMAS <i>ULTIMA RATIO</i> PRINCIPO ASPEKTU	102
II. 1. Nusikalstama veika ir civilinės teisės pažeidimas.....	106
II. 1.1. Bendrieji nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo klausimai	106
II. 1.2. Šmeižimas	121
II. 1.3. Radinio pasisavinimas.....	156
II. 1.4. Kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką.....	185
II. 2. Nusikalstama veika ir administracinis nusižengimas	217
II. 2.1. Bendrieji nusikalstamos veikos ir administracinio nusižengimo atribojimo klausimai	217
II. 2.2. Neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla.....	227
II. 2.3. Apgaulingas apskaitos tvarkymas ir aplaidus apskaitos tvarkymas.....	252
II. 2.4. Nusikalstamos veikos aplinkai	284
II. 3. Nusikalstama veika ir tarnybinis nusižengimas	317
II. 3.1. Bendrieji nusikalstamos veikos ir tarnybinio nusižengimo atribojimo klausimai	317
II. 3.2. Piktnaudžiavimas	330
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	363
NAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	369
AUTORĖS MOKSLINĖS PUBLIKACIJOS DISERTACIJOS TEMA	456

ĮVADAS

Temos aktualumas ir problematika. Baudžiamosios atsakomybės nustatymas už tam tikrus žalingus, pavojingus ir visuomenėje smerktinus poelgius (kriminalizacija) XX–XXI amžių laikotarpiu tiek kitose valstybėse, tiek ir Lietuvoje itin suaktyvėjo, motyvuojant būtinumu labiau saugoti visuomenės saugumą, viešąją tvarką, ekonomiką, šeimą, dorovę ir kitus gėrius.

Užsienio valstybių patirtis rodo, kad jau nuo XIX amžiaus pabaigos beveik visur plėtojosi intensyvus kriminalizavimas. Technologiškai pažengusi visuomenė ėmė sistemingai remtis baudžiamosiomis sankcijomis, siekdama kriminalizuoti naujus visuomenei žalingus, tačiau tradicinei moralei neprieštaraujančius poelgius. Būtent tokiu būdu Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Anglijoje atsirado „reglamentiniai nusikaltimai“ (angl. *regulatory offences, public welfare offences*), susiję su įvairiausiomis sritimis, tokiomis kaip darbo, kelių, prekybos, socialinės, aplinkos apsaugos. Vėliau tokiu pat keliu nuėjo ir kitos kontinentinės teisės tradicijos (lotyniškosios) valstybės, ypač Europoje prasidėjus kodifikavimo epochai¹.

Lietuvoje atkūrus valstybės Nepriklausomybę ir pasikeitus politinei bei ekonominei šalies sistemai, valstybės teisinės sistemos reforma buvo vykdoma keičiant iki Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo galiojusius teisės aktus, kiek įmanoma labiau priartinant juos prie naujosios Lietuvos Respublikos Konstitucijos² (toliau – ir Konstitucija) nuostatų ir iš jos kylančio teisinės valstybės principo, bei kuriant naujuosius teisės aktus ir kodifikuotus teisės aktų sąvadus³. Keičiant Lietuvos okupacijos metu galiojusius teisės aktus, pirmiausia buvo kuriamos teisės normos, ginančios naują valstybę ir konstitucinę santvarką, siekiama sukurti teisinę naujų ekonominių santykių reglamentavimo bazę. Todėl baudžiamosios teisės srityje šiuo laikotarpiu

¹ PRADEL, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 73-79, 155.

² Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

³ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 83.

intensyviai keistas senasis (1961 m.) Baudžiamasis kodeksas⁴, t. y. vyravo akivaizdi kriminalizacijos ir baudžiamosios atsakomybės griežtinimo tendencija⁵. Antruoju atveju – sukūrus naują Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą⁶ (toliau – ir Baudžiamasis kodeksas, BK) ir iki pat šiol taip pat stebima pakankamai aktyvi pavojingų visuomenei veikų kriminalizacija. Nuo Baudžiamojo kodekso patvirtinimo iki 2017 m. liepos 1 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė iš viso 72 naujojo BK pakeitimo ir papildymo įstatymus⁷, o, pavyzdžiui, vien tik per 2003-2005 metų laikotarpį kriminalizavo 3 naujas veikas, 14 atvejų išplėtė nusikalstamų veikų sudėtis, 3 atvejais numatė naujas kvalifikuotas nusikalstamų veikų sudėtis, 7 atvejais sugriežtino nustatytą bausmę, 6 atvejais sugriežtino bausmės skyrimo ir bausmės vykdymo atidėjimo taikymo taisykles, 15 atvejų išplėtė baudžiamosios atsakomybės ribas ir sąlygas⁸. Vėliau taip pat pakankamai intensyviai kriminalizavo naujas veikas, pavyzdžiui, iki 2015 m. pradžios buvo kriminalizuotos 35 naujos veikos, dauguma susijusios su verslo, darbo, sveikatos ir socialinės apsaugos, aplinkos apsaugos, informatikos, branduolinės energetikos, terorizmo sritimis⁹.

Vertinant minėtą Lietuvos Respublikos teisinės sistemos reformos raidą, baudžiamosios teisės moksle teigiama, jog kol Lietuvoje galiojo senasis BK, buvo siūlomos fundamentalesnės baudžiamosios atsakomybės, bausmių sistemos pataisos, kuriomis siekta humanizuoti ir pakeisti iki

⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 1961, nr. 18-147.

⁵ PIESLIAKAS, Vytautas. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 39-63.

⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.

⁷ Pradedant 2003 m. balandžio 10 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 39¹ ir 306¹ straipsniais įstatymu Nr. IX-1495 (*Valstybės žinios*, 2003, nr. 38-1733) ir baigiant 2017 m. birželio 1 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 225, 227, 230 straipsnių pakeitimo įstatymu Nr. XIII-391 (*Teisės aktų registras (TAR)*, 2017, nr. 9472).

⁸ ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvoje*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2006, p. 138.

⁹ Žr., pvz., Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimų ir papildymų įstatymus: 2005 m. birželio 23 d. Nr. X-272, *Žin.*, 2005, Nr. 81-2945; 2007 m. birželio 28 d. Nr. X-1233, *Žin.*, 2007, Nr. 81-3309; 2011 m. gruodžio 22 d. Nr. XI-1901, *Žin.*, 2011, Nr. 163-7777; 2011 m. gruodžio 23 d. Nr. XI-1917, *Žin.*, 2012, Nr. 4-115; 2012 m. birželio 30 d. Nr. XI-2198, *Žin.*, 2012, Nr. 82-4276; 2013 m. liepos 2 d. Nr. XII-497, *Žin.*, 2013, Nr. 75-3768; 2014 m. kovo 13 d. Nr. XII-776, paskelbta TAR 2014 m. kovo 24 d. ir kt.

Nepriklausomybės atkūrimo vykdytą represyvią baudžiamąją politiką¹⁰, tačiau įsigaliojus naujam BK, siūlyti pataisymai buvo daugiau orientuoti į konkrečias problemas: narkomanija, kontrabanda, korupcija, nusikaltimai vaikams ir pan.; siūlyta koreguoti nusikaltimų sudėtis ir sankcijas; dažniau bausmės buvo siūlyta griežtinti, bet ne švelninti, o atskiras veikas kriminalizuoti, bet ne dekriminalizuoti. Pastebėta, jog dažniausiai keitimai buvo grindžiami pablogėjusia kriminogenine situacija, veikų pavojingumu, teiginiais, kad baudžiamoji atsakomybė yra nepakankama, atskirais atvejais buvo pateikiami sėkmingos užsienio valstybių praktikos pavyzdžiai; siekiant įrodyti pataisų reikalingumą, neretai buvo panaudojami tuometinis politinis, ekonominis ir net kultūrinis kontekstai, vyravusios nuotaikos bei įtampos visuomenėje, argumentuojant apeliuojama ne tik į racionalų protą, bet dažnai – ir į emocijas bei kolektyvinius jausmus¹¹.

Tačiau pabrėžiant šiam tyrimui aktualią problematiką, pažymėtina, jog nusikalstamumo kontrolės arba prevencijos aspektu, teorija ir empiriniai tyrimai¹² nepatvirtina fakto, kad kriminalizacija ir griežtos bausmės mažina teisės pažeidimų skaičių (nusikalstamumą). Pavyzdžiui, tyrimai rodo, jog BK pataisos 2003–2010 m. laikotarpiu, susijusios su sankcijų griežtinimu, neturėjo nieko bendra su realiomis registruotų nusikaltimų tendencijomis. Sugriežtinus sankcijas ne visuomet buvo sulaukiama norimo efekto: nusikalstamų veikų ne tik nemažėdavo, bet net ir padaugėdavo. Dalis pataisų daryta dėl visuomenės nuomonės įtakos, kai viešajame diskurse būdavo aktualizuojama viena ar kita socialinė problema, dalis – tiesiog dėl įstatymų leidėjo valios griežčiau bausti ir taip tariamai labiau ginti kurią nors visuomenės vertybę. Ir nors kai kurios BK

¹⁰ Baudžiamoji politika – tai valstybės vidaus socialinės politikos dalis, kuri turi apsaugoti individo, visuomenės ir valstybės egzistavimo sąlygas ir tvarką nuo pavojingiausio elgesio – nusikalstamų veikų ir kartu nusikalstamumo [ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2006, p. 17].

¹¹ SAKALAUSKAS, G., et al. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Teisės institutas, 2012, p. 111.

¹² BLUVŠTEINAS, Jurijus. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p. 328; GAVĖNAITĖ, Aušra. *Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, sociologija (05 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p. 71, 104-174; SAKALAUSKAS, Gintautas. Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2007, 2(20), p. 122-134; SAKALAUSKAS, G., et al. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Teisės institutas, 2012. Taip pat žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 104-2644.

pataisos iš tikrųjų leido geriau subalansuoti kai kurias baudžiamąsias nuostatas, tačiau šiuo laikotarpiu baudžiamoji politika tapo griežtesnė¹³. Nepaisant to, iki šiol mūsų visuomenėje tebegirdimi raginimai tautos atstovams nustatyti arba griežtinti baudžiamąją atsakomybę už įvairiausio pobūdžio visuomenei žalingus poelgius¹⁴.

Atsižvelgiant į tai, belieka sutikti su nuomone, jog „<...> aktyvi baudžiamųjų įstatymų leidyba, kuri dažniausiai nepasižymi aukšta juridinės technikos kokybe, ne didina, bet mažina piliečių teisinį saugumą, nes paverčia baudžiamuosius įstatymus nesusistemintų ir su kitomis teisės šakomis konkuruojančių normų kratiniu, kupinu neaiškumų ir prieštaravimų, kai, panorėjus, kiekvieną, ką nors darantį, įmanoma apkaltinti kokiu nors nusikaltimu“¹⁵. Taip visuomenė pamažu tampa „kriminaline“, kurioje beveik kiekvienas asmuo yra turėjęs kriminalinės patirties ir kurioje beveik kiekvieną asmenį galima laikyti nusikaltėliu.

Be to, per didelė ar nepagrįsta kriminalizacija taip pat sukelia valstybei papildomas išlaidas ir uždeda nepagrįstą našta visiems visuomenės nariams. Tai buvo pastebėta jau tuo metu, kai, kaip minėta, nuo XIX a. pab. pasaulyje suintensyvėjo kriminalizavimas, teigiant, kad superkriminalizacija, perkraudama baudžiamąją justiciją, ekonomiškai yra pernelyg brangi¹⁶. Lietuvos valstybės kontekste šiuo metu šią problemą atspindi kalinių rodiklis (2016 m. pradžioje – 7 355, įskaitant suimtuosius (254 asmenys

¹³ SAKALAUSKAS, G., et al. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Teisės institutas, 2012, p. 129-130.

¹⁴ Žr., pvz., Nuomonės ir siūlymai viešojoje erdvėje: Prieiga per internetą: <http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/nusikaltimai_ir_nelaimes/skriaudejai_jauni_nusikaltimai_siurpus_papildyta/print.1; <http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspaudai/1555>; http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/nusikaltimai_ir_nelaimes/kontrabanda_visi_zino_bet_pazaboti_negali/print.1; <http://vz.lt/archive/article/2014/2/19/grieztinama-atsakomybe-uz-kontrabanda>; <http://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/pasienieciai-siulo-grieztinti-atsakomybe-uz-tarnybiniu-sunuzalojima.htm>>. Taip pat apie žiniasklaidos įtaką baudžiamajai politikai plačiau žr. SAKALAUSKAS, G., et al. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Teisės institutas, 2012, p. 131-138.

¹⁵ FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19 (2), p. 717.

¹⁶ HENTIG, von Hartmut. Die ökonomischen Aspekte des Verbrechens. In BERISTAIN, A. et al. *Estudios penales en homenaje al R. P. Julian Pereda*. Bilbao: Universidad de Deusto, 1965, p. 717 ir kt.; BECKER, Gary Stanley. Grime and punishment: an economic approach. *Journal of Political Economy*, 1968, nr. 76(2), p. 169-217 ir kt.

100 000 gyventojų)¹⁷), kuris, kaip ir kitose labiau Rytų Europos (Sąjungos) valstybėse, yra vienas iš aukščiausių¹⁸. Atsižvelgiant ir į tai, kad kalinių skaičius priklauso ne tik nuo dažno laisvės atėmimo bausmės taikymo, tačiau ir nuo jos vidutinės trukmės, kuri Lietuvoje yra itin ilga, skaičiuojama metais¹⁹, neabejotinai išauga (bei toliau auga) ir valstybės išlaidos, būtinos išlaikyti nemažą įkalintų asmenų skaičių ir dar ne tokį trumpą laiką (pvz., vieno asmens išlaikymui vidutiniškai per dieną panaudotų lėšų skaičius įkalinimo įstaigose 2016 m. – 21,96 Eur)²⁰.

Kalbant apie baudžiamosios teisės apskritai, baudžiamosios atsakomybės nustatymo, taigi – ir griežtos baudžiamosios politikos tikslingumą bei pagrįstumą, pažymėtina, jog atkūrus Lietuvos valstybės Nepriklausomybę ir kuriant naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą, be kitų svarbių uždavinių buvo ir siekis išvengti situacijos, kai už tą pačią veiką numatyta dviguba atsakomybė²¹. Tačiau sukūrus naująjį Baudžiamąjį kodeksą, toliau intensyviai jį keičiant ir kriminalizuojant naujas veikas, ypač verslo, darbo, sveikatos ir socialinės apsaugos, aplinkos apsaugos, informatikos ir kitose panašiose srityse, minėtą tikslą ne visais atvejais pavyko pasiekti, kadangi šiuo metu BK yra veikų, kurios analogiškais sąlygomis gali būti laikomos civilinės teisės pažeidimu (deliktu), administraciniu nusižengimu ar kitu teisės pažeidimu (pvz., šmeižimas (BK 154 str.), neteisėtas vertimasis ūkine,

¹⁷ Pz., 2011 m. pradžioje – 7 817 (258 asmenys 100 000 gyventojų), 2012 m. pradžioje – 8 413 (281 asmuo 100 000 gyventojų), 2013 m. pradžioje – 8 388 (283 asmenys 100 000 gyventojų), 2014 m. pradžioje – 7 957 (271 asmuo 100 000 gyventojų), įskaitant suimtuosius – 315 asmenų 100 000 gyventojų, 2015 m. pradžioje – 7 582 (259 asmenys 100 000 gyventojų). Žr. The International Centre for Prison Studies World Prison Brief [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. spalio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.prisonstudies.org/map/europe>>.

¹⁸ Pz., Lenkijoje 2016 m. – 187 asmenys 100 000 gyventojų, Estijoje 2016 m. – 217 asmenų 100 000 gyventojų, Latvijoje 2015 m. pabaigoje – 224 asmenys 100 000 gyventojų, Baltarusijoje 2014 m. – 306 asmenys 100 000 gyventojų, Rusijoje 2016 m. – 447 asmenys 100 000 gyventojų. Žr. The International Centre for Prison Studies World Prison Brief [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. spalio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.prisonstudies.org/map/europe>>. Taip pat ankstesnius duomenis žr. pvz., SAKALAUSKAS, G., et al. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Teisės institutas, 2012, p. 77; 145-146.

¹⁹ SAKALAUSKAS, G., et al. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Teisės institutas, 2012, p. 143-145.

²⁰ Pz., 2011 m. – 47,2 Lt, 2012 m. – 46,24 Lt, 2013 m. – 46,66 Lt, 2014 m. – 55,44 Lt, 2015 m. – 18,61 Eur. Žr. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos metinės ataskaitos [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. liepos 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html>.

²¹ PIESLIAKAS, Vytautas. Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso principinės nuostatos ir baudžiamoji politika. *Jurisprudencija*, 1998, t. 10(2), p. 40.

komercine, finansine ar profesine veikla (BK 202 str.), kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką (BK 206 str.) ir pan.). Taigi, iškilo ne tik teorinė, bet ir praktinė būtinybė atriboti nusikalstamas veikas nuo kitų teisės pažeidimų, t. y. išgryninti bei atriboti baudžiamąją atsakomybę nuo kitų teisinės atsakomybės rūšių. Ši problema ypač pažymėta rengiant Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksą²² (toliau – ir ANK), kurio projekto rengėjai naujo kodekso priėmimo būtinumą grindė būtent tuo, kad senajame Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse²³ (toliau – ir ATPK) pažeista administracinės ir baudžiamosios atsakomybės darna, sankcijų visuma ir atskirų konkrečių nuobaudų griežtumas iškraipo baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atribojimą²⁴.

Be to, visa tai lemia ir kodekso, kaip kodifikuoto teisės akto, nuoseklumo, sistemingumo, ekonomiškumo ir aiškumo problemą, kuomet Baudžiamojo kodekso normos tampa nesuderintos ne tik su kitų teisės aktų normomis, tačiau ir tarpusavyje, pažeidžiamas teisėtumo principas, šių normų adresatai negali aiškiai suprasti, kokia atsakomybė ir už kokį elgesį numatyta, o tai suponuoja ir teisės taikymo apsunkinimą, t. y. baudžiamosios atsakomybės taikymą konkrečiu atveju, kadangi nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų atribojimo problemos neišsprendus įstatymų leidėjui, ji persikelia į teismus (teisės taikymo sritį).

Galiausia ir svarbiausia – į baudžiamąją atsakomybę, arba baudžiamąją teisę plačiąja prasme, neturėtų būti žiūrima tik kaip į instrumentą, skirtą apsaugoti teisiškai saugotinus, kad ir labai svarbius interesus. Į ją taip pat turi būti žiūrima ir kaip į mechanizmą, kuris riboja ar netgi pažeidžia pagrindines

²² Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2015, nr. 2015-11216.

²³ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*, 1985, nr. 1-1.

²⁴ 2011 m. kovo 22 d., 2011 m. liepos 5 d., 2011 m. rugpjūčio 26 d., 2011 m. rugsėjo 14 d. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso projekto aiškinamieji raštai Nr. 11-871-01, 11-871-02, 11-871-03, 11-871-04 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. spalio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/documentSearch/lt>>.

laisves tų, kurie nusižengia šiai teisei²⁵. Taip yra dėl to, kad baudžiamoji teisė pripažįstama šiurkščiausia, griežčiausia valstybės pasitelkiama socialinės kontrolės priemone. Baudžiamosios sankcijos savaime tarsi sukelia, *inter alia*, nuteistųjų laisvės ir nuosavybės teisių ribojimą. Tuo pat metu moralinis bei socialinis pasmerkimas, slypintis kiekvienoje baudžiamojoje sankcijoje, išlieka kartu su nuteistuoju dar ilgą laiką net ir po bausmės paskyrimo ir atlikimo (pvz., teistumas). Todėl netgi teigiama, jog sprendimas kriminalizuoti kokią nors veiką reiškia prisiėmimą demokratiškai pagrįstos atsakomybės už valstybės veiksmus, susijusius su konstituciškai leistinu įsikišimu į individualias laisves²⁶.

Taigi, itin aktyvi veikų kriminalizacija, neleidžianti sėkmingai pasiekti nusikalstamumo kontrolės tikslo, tačiau tik didinanti baudžiamosios justicijos išlaidas, nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų atribojimo bei teisės normų nenuoseklumo, neaiškumo, neekonomiškumo problema, „kriminalinės“ visuomenės sukūrimo pavojus bei galiausiai minėtas dualistinis baudžiamosios teisės pobūdis, t. y. tiek pagrindinių teisiškai saugotinių interesų apsauga, tiek asmens teisių ir laisvių ribojimas, pagrindinių (fundamentalių) asmens teisių apsaugos standartas suponuoja baudžiamojo liberalizmo arba baudžiamosios teisės apribojimo²⁷ tendenciją, pasireiškiančią taip pat ir poreikiu turėti arba nustatyti kriterijus ar principus, leidžiančius apriboti ir įvertinti valstybės vykdomą nusikalstamumo kontrolės veiklą.

Lietuvos moksliniuose darbuose baudžiamosios politikos represyvumo įvertinimas bei jos (ap)ribojimo priemonių klausimas nagrinėjamas labai fragmentiškai. Kompleksinių ir visaapimančių mokslinių darbų švelnesnės baudžiamosios politikos aspektu trūksta. 2005 m. baudžiamosios teisės moksle pabrėžta, kad Lietuva jau penkiolika metų vykdo nepriklausomą baudžiamąją

²⁵ KAIAFA-GBANDI, Maria. The Importance of Core Principles of Substantive Criminal Law for a European Criminal Policy Respecting Fundamental Rights and the Rule of Law. *European criminal law review*, 2011, vol. 1, nr. 1, p. 7.

²⁶ Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas. 2009 m. birželio 30 d. sprendimas Nr. 2 BvE 2/08, 2 BvE 5/08, 2 BvR 1010/08, 2 BvR 1022/08, 2 BvR 1259/08, 2 BvR 182/09, p. 356.

²⁷ PRADEL, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 138-139.

politiką, tačiau jos analizei ir vertinimui skiriama labai mažai dėmesio²⁸. Po 2005 m. Lietuvoje pasirodė tik keli moksliniai darbai baudžiamosios politikos tema *in genere*²⁹. Tačiau daugiau dėmesio buvo skiriama atskiroms tos politikos dalims ir aspektams, pavyzdžiui, bausmių analizei³⁰, kai kurių subjektų baudžiamosios atsakomybės analizei³¹ arba kai kurių konkrečių nusikalstamų veikų (sudėčių, kriminalizacijos) analizei³².

Atsižvelgiant į tai, manytina, kad svarbu padėti pagrindą būtent išsamesniam kompleksiniam Lietuvos baudžiamosios politikos vertinimui ir moksliniam tyrimui baudžiamosios atsakomybės siaurinio galimybių paieškos aspektu. Todėl šiame tyrime platesnei analizei šiuo tikslu pasirinkta būtent Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialioji dalis ir

²⁸ ŠVEDAS, Gintaras. Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995–2004 metais. *Teisė*, 2005, nr. 56, p. 65.

²⁹ Žr., pvz., ŠVEDAS, Gintaras. Baudžiamoji politika ir ją formuojantys veiksniai. *Teisė*, 2006, nr. 59, p. 128–139; ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos* <...>; ŠVEDAS, Gintaras. Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei. *Teisė*, 2010, nr. 74, p. 7–20; PIKELIS, Alvydas. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikalstamų kvalifikavimo problematikai rinkinys*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 69–88; SAKALAUSKAS, G., et al. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Teisės institutas, 2012.

³⁰ Žr., pvz., SAKALAUSKAS, Gintautas. Įkalinimo tikslų labirintuose. In *Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius. 2010, p. 136–141; ČEPAS, Algimantas, SAKALAUSKAS, Gintautas. Ar prasminga arešto bausmė? *Teisės problemos*, 2009, nr. 4(66), 2009, p. 5–30; ŠULIJA, Gintautas. *Baudos bausmė ir jos skyrimas: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2005.

³¹ Žr., pvz., SOLOVEIČIKAS, Deividas. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2005; ČAIKOVSKI, Andžej. *Nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007.

³² Žr., pvz., BUKELIENĖ, Dalia. *Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai)*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2006; IVOŠKA, Girius. *Baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas ekonomikai ir verslo tvarkai reglamentavimo Lietuvos Respublikos baudžiamaisiais įstatymais problemos*: daktaro Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007; ABRAMAVIČIUS, Armanas, ŠVEDAS, Gintaras. Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemas. *Teisė*, 2008, nr. 66 (1), p. 8–18; VERŠEKYS, Paulius. Baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą reglamentavimo Lietuvoje problemos. *Teisė*, 2008, nr. 68, p. 186–198; LIESIS, Mantas. *Eutanazija ir padėjimas nusižudyti: kriminalizavimo ir baudžiamosios atsakomybės problemos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008; ČAIKOVSKI, Andžej, ŽUKOVAITĖ, Inga. Neteisėto aborto kriminalizavimas Lietuvoje ir kitose Europos valstybėse. *Teisė*, 2010, nr. 75, p. 21–34; DAUKŠAITĖ, Inga. *Baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą abortą ir privertimą jį daryti*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013; DAUKŠAITĖ, Inga. Kelių transporto priemonių vairavimas, esant vairuotojams neblaiviems: ar reikalinga plėsti baudžiamosios atsakomybės ribas? *Teisės problemos*, 2014, nr. 4(86), p. 29–67; VIŠINSKIS, Gerardas. *Baudžiamoji atsakomybė už savavaldžiavimą*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2015.

konkrečių nusikalstamų veikų kriminalizacijos pagrįstumo ir tikslingumo klausimai *ultima ratio* principo aspektu. Tai padaryta neatsitiktinai.

Pirmiausia, atsižvelgiant į minėtas problemas, su kuriomis susiduria baudžiamoji justicija, ir į jų galimą sprendimo būdą, t. y. baudžiamosios teisinės sistemos apribojimą, šiame procese ypač svarbus yra pirmasis baudžiamosios politikos lygmuo – baudžiamųjų įstatymų leidyba, kuriai pirmajai tenka užduotis įvertinti poreikį imtis baudžiamosios represijos, reguliuojant visuomenės narių žalingą elgesį, ir priimti atitinkamą sprendimą. Kaip minėta, pastarieji Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimai rodo, kad tokie sprendimai dažniausiai priimami veikų kriminalizacijos, bet ne dekriminalizacijos naudai. Tačiau Lietuvos baudžiamosios teisės moksle baudžiamosios politikos represyvumo, ypač baudžiamųjų įstatymų leidybos, t. y. baudžiamosios atsakomybės nustatymo už tam tikras veikas, aspektu vertinimui skirta nedaug dėmesio. Fragmentiškai analizuojant konkrečias nusikalstamas veikas bei kartu pasisakant dėl jų kriminalizacijos klausimo, dažniausiai iš esmės analizuojama teismų praktika, t. y. kaip teisės taikytojas supranta baudžiamosios atsakomybės būtinumą ir reikalingumą konkrečiu atveju, įstatymų leidybą iš esmės paliekant nuošalyje. Viename iš tokių tyrimų, kuriame bandyta kompleksiškai įvertinti baudžiamosios atsakomybės už tam tikras veikas, už kurias numatyta ir civilinė atsakomybė, tikslingumą bei pagrįstumą, iš esmės analizuota Lietuvos teismų praktika, kurioje ieškota būtent nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo kriterijų³³, tačiau atsiribojant nuo tokių kriterijų nustatymo kriminalizuojant šias veikas. Kituose darbuose, jei ir paliečiami konkrečių nusikalstamų veikų kriminalizacijos klausimai, tai labiau fragmentiškai ir taip pat iš esmės tik teismų praktikos kontekste³⁴.

³³ Žr., pvz., PRANKA, Darius. *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

³⁴ Žr., pvz., FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtas pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19(3), p. 1215-1233; FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė už vertimąsi neteisėta komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla: optimalių kriterijų beiškant. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(1), p. 301-317.

Be to, represijos ekonomiškumo nuostatos, iš esmės numatytos Baudžiamojo kodekso Bendrojoje dalyje, tokios, kaip laisvės atėmimo kaip paskutinio pasirinkimo bendrame bausmių sąraše (BK 42 str.) bei alternatyviose sankcijose nurodymas, įpareigojimas teismui pirmą kartą teisiamam asmeniui pirmiausia svarstyti su laisvės atėmimu nesusijusių bausmių skyrimą (BK 55 str.), galimybė atidėti laisvės atėmimo bausmės vykdymą (BK 75 str.), atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 36–40 str.), paskirti švelnesnę bausmę, nei įstatymo nustatyta (BK 54 str. 3 d., 62 str.), įvertinti atsakomybę lengvinančias aplinkybes (BK 59 str.) ir pan., pirmiausia reiškia jau taikomos baudžiamosios atsakomybės švelninimo ar palengvinimo galimybes, t. y. minėtos baudžiamajame įstatyme nustatytos sankcijų ribos bei bausmių, baudžiamojo ir auklėjamojo poveikio priemonių skyrimo taisyklės sudaro teisinės prielaidas teismams parinkti ir skirti minimalias bausmes ir kitas baudžiamosios teisės poveikio priemones, kurių pakaktų nuteistojo resocializacijai³⁵ ar kitų baudžiamosios atsakomybės ir (ar) bausmės tikslų įgyvendinimui, tačiau ne baudžiamosios atsakomybės už konkrečią veiką atsisakymą ar atmetimą, kuris iš esmės įgyvendinamas įstatymų leidėjui dekriminalizuojant konkrečias veikas. Kita vertus, tokioms nuostatoms baudžiamosios teisės moksle yra skiriamas nemažas dėmesys, kaip minėta, ypač atskirų bausmių ar jų sistemos analizei³⁶, bausmių skyrimui³⁷, atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės³⁸ ir pan. Pavyzdžiui, ir viename iš

³⁵ ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2006, p. 117.

³⁶ Žr., pvz., SAKALAUSKAS, Gintautas. Įkalinimo tikslų labirintuose. In *Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius. 2010, p. 136-141; ČEPAS, Algimantas; SAKALAUSKAS, Gintautas. Ar prasminga arešto bausmė? *Teisės problemos*, 2009, nr. 4(66), 2009, p. 5–30; ŠULIJA, Gintautas. *Baudos bausmė ir jos skyrimas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2005; ČEPAS, Algimantas. *Bausmių sistema Lietuvoje*. Vilnius: Teisės institutas, 2009; BIKELIS, Skirmantas. *Baudžiamosios politikos orientavimo į su laisvės atėmimu nesusijusių poveikio priemonių taikymą galimybes*. Vilnius: Teisės institutas, 2010; ČEPAS, Algimantas, NIKARTAS, Simonas. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė Lietuvoje (I): refleksija žmogaus teisių standartų kontekste. *Teisės problemos*, 2014, nr. 2(84), p. 5-25.

³⁷ Žr., pvz., PIESLIAKAS, Vytautas. Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes. *Jurisprudencija*, 2008, t. 11(113), p. 7-15; ČEPAS, Algimantas. Tyčios turinio reikšmė skiriant bausmes už nužudymus Lietuvos teismų praktikoje. *Teisės problemos*, 2013, nr. 4(82), p. 40-64.

³⁸ Žr., pvz., BARANSKAITĖ, Agnė. *Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus

paskutinių ypač reikšmingų Lietuvos baudžiamosios politikos tyrimų, apskritai analizuojant Lietuvos baudžiamosios politikos tendencijas, nors kompleksiskai ir gilintasi į baudžiamosios politikos įstatymų leidybos srityje reikalus, tačiau ne konkrečių nusikalstamų veikų kriminalizacijos aspektu, bet būtent baudžiamosios teisės bendrosios dalies prasme (baudžiamosios politikos formavimą lemiančių veiksnių, jos įtakos nusikalstamumui, jos įgyvendinimo indikatorių (bausmių sistemos, jų taikymo praktikos ir pan.)³⁹. Taip pat ir vienas iš naujausių paties Lietuvos baudžiamojo įstatymo tyrimas orientuotas tik į Bendrosios dalies vientisumo ir (ar) nuoseklumo, spragų, trūkumų ir neišspręstų klausimų analizę, iš esmės siekiant atskleisti atskirų šios dalies skyrių ir straipsnių taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir žemesniųjų instancijų teismų praktikoje problematiką⁴⁰.

Antra, pats dekriminalizacijos procesas yra viena iš svarbiausių bei griežčiausių baudžiamojo liberalizmo baudžiamosios teisės sistemos siaurinanamojo varianto pasireiškimo formų kartu su dejuridizacija ir depenalizacija. Šiuo atveju dejuridizacijos proceso metu nusikalstamas elgesys lieka uždraustas, tačiau kai kurios nesunkios jo formos įvertinamos kaip nebaudžiamosios ir imamas taikyti alternatyvius baudžiamajai justicijai metodus (t. y. iš esmės kalbama apie teisės taikymo procesą ir jo metu priimamus sprendimus atsisakyti baudžiamųjų teisinių priemonių). Tačiau depenalizacijos ir dekriminalizacijos procesų metu veikia įstatymų leidėjas, kuris įstatymų lygiu veika pripažįsta nebusikalstama ir pirmuoju atveju už ją baudžiama administracine arba kitokia tvarka, t. y. egzistuoja švelnesnė atsakomybė, antruoju – veika pripažįstama teisėta⁴¹. Iš to matyti, kad visos trys liberalizmo formos keliauja radikalėjimo linkme, t. y. antroji yra radikalesnė už pirmąją, o trečioji už antrąją ir yra paskutinė liberalizmo stadija, be to,

universitetas, 2005; VITKUTĖ-ZVEZDINIENĖ, Iveta. Nusikaltimo mažareikšmiškumo atribojimo nuo baudžiamojo nusižengimo problemos. *Jurisprudencija*, 2007, t. 8(98), p. 35-40; BARANSKAITĖ, Agnė. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius procesinės problemos. *Jurisprudencija*, 2008, t. 11(113), p. 66-71.

³⁹ Žr., pvz., SAKALAUSKAS, G., et al. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Teisės institutas, 2012.

⁴⁰ Žr., pvz., ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017.

⁴¹ PRADEL, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 139-168.

depenalizacija ir dekriminalizacija labiau viena su kita susijusios ir apima iš esmės teisinės priemonės, kuomet dejuridizacija, būdama itin plataus pobūdžio, gali reikštis ne tik teisinėje, tačiau ir socialinėje bei kitose srityse⁴². Todėl, kalbant apie baudžiamosios teisės ribojimą (baudžiamąjį liberalizmą) ir ypač kriterijų ar principų, leidžiančių apriboti ir įvertinti valstybės vykdomą nusikalstamumo kontrolės veiklą, paiešką, teisine prasme tikslingiau kalbėti apie depenalizaciją ir dekriminalizaciją. Ir nors Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje kalbant apie baudžiamosios teisės ribojimą, veikų pripažinimą ar nepripažinimą nusikalstamomis, baudžiamųjų priemonių už visuomenei žalingą elgesį nustatymą ir taikymą labiau įprasta vartoti tik (de)kriminalizacijos sąvoką, anot G. Švedo, kriminalizacija (dekriminalizacija) ir penalizacija (depenalizacija) yra neatsiejamai susiję; kriminalizacijos apimtis, būdas ir kriterijai daro įtaką penalizacijai tiek pat, kiek ir penalizacijos ypatumai turi atgalinį ryšį tam tikro elgesio draudimui, todėl turi būti nagrinėjami kaip du to paties reiškinių aspektai⁴³.

Trečia, būtent pastaroji veikų (de)kriminalizacijos teorija išskiria reikalavimus, dar vadinamus kriterijais arba filtrais, kurie iš dalies riboja įstatymų leidėjo diskreciją kuriant baudžiamuosius įstatymus ir neleidžia iškreipti baudžiamosios teisės esmės arba „baudžiamajai teisei tapti košmaru“⁴⁴. Vienu iš tokių laikytinas baudžiamosios atsakomybės, kaip paskutinės priemonės (*ultima ratio*) (lot. paskutinis argumentas, paskutinė

⁴² Šiuo aspektu, manytina, jog kalbant apie baudžiamojo persekiojimo institucijų bei teismų priimamus sprendimus traukti ar netraukti baudžiamojant atsakomybėn asmenis už tam tikrus, formaliai nors ir atitinkančius baudžiamajame įstatyme uždraustos veikos požymius, veiksmus, iš tikrųjų susiduriama ne su (de)kriminalizacijos ar (de)penalizacijos procesu, tačiau būtent su (de)juridizacijos procesu. Todėl ne visiškai galima sutikti su (de)juridizacijos bei (de)kriminalizacijos sąvokų sutapatinimu. Žr., pvz., FEDOSIUK, Oleg. Dirbtinis kriminalizavimas kaip teisinės praktikos patologija. In *Baudžiamoji justicija ir verslas: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2016, p. 35-55. Minėtu aspektu abejotinas šiame straipsnyje yra sąvokos „kriminalizavimas“ vartojimas, kadangi jame kalbama ne apie įstatymų leidybą, tačiau apie teisės taikymą, teisinę veiklą.

⁴³ ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2006, p. 25.

⁴⁴ KAIIFA-GBANDI, Maria. The Importance of Core Principles of Substantive Criminal Law for a European Criminal Policy Respecting Fundamental Rights and the Rule of Law. *European Criminal Law Review*, 2011, vol. 1, nr. 1, p. 17.

priemonė⁴⁵) principas, mokslinėje literatūroje dar vadinamas paskutinės (griežčiausios) priemonės principu⁴⁶, apibūdinamas teigiant, jog tam tikro elgesio draudimas baudžiamosios teisės pagalba turi būti griežčiausia valstybės reakcijos į nepageidaujamą elgesį forma (*ultima ratio*), t. y. baudžiamųjų įstatymų draudimų ir sankcijų turi būti imamasi tik tada, kai tai neišvengiama. Kitaip tariant, nepageidaujamo elgesio draudimas baudžiamojoje teisėje galimas tik tuo atveju, kai jis neturi alternatyvių poveikio priemonių kitose teisės šakose (pavyzdžiui, drausminė, civilinė, administracinė atsakomybė ir pan.)⁴⁷. Todėl siekiant nustatyti, ar Lietuvos valstybės baudžiamoji politika ir nusikalstamumo kontrolė nėra pernelyg neribota, ar Lietuvos valstybė teisėtai ir pagrįstai yra nustačiusi baudžiamąją atsakomybę už tam tikras visuomenei žalingas veikas, t. y. kriminalizavusi šias veikas, charakteringiausias tyrimas, manytina, atsižvelgiant į kitų rūšių teisinės atsakomybės už šias veikas nustatymo ir taikymo galimybę, yra būtent Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiojoje dalyje įtvirtintų nusikalstamų veikų kriminalizacijos įvertinimas *ultima ratio* principo aspektu.

Galiausiai, tarptautiniu lygmeniu Lietuvos atžvilgiu tam tikrais atvejais pasigirsta raginimų atsisakyti baudžiamosios atsakomybės už kai kurias veikas (pavyzdžiui, šmeižimą), t. y. jas dekriminalizuoti, įvertinant galimybę reguliuoti neteisėtą elgesį kitomis, švelnesnėmis teisinėmis ir ne tik priemonėmis⁴⁸. Panašios diskusijos dėl kai kurių veikų (pavyzdžiui, ekonominių) vis dar aktualios ne tik Lietuvoje, tačiau ir kitose valstybėse⁴⁹. O supranacionaliniu lygiu baudžiamųjų teisinių priemonių riboto arba nuosaikaus

⁴⁵ Tarptautinių žodžių žodynas [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tzz.lt/u/ultima-ratio>>.

⁴⁶ Pažymėtina, jog *ultima ratio*, paskutinės priemonės, griežčiausios priemonės sąvokos apskritai taip pat ir toliau šiame tyrime vartojamos kaip sinonimai, kylančios iš minėtos etimologinės (lotyniškos) *ultima ratio* termino reikšmės.

⁴⁷ FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19 (2), p. 717; ŠVEDAS, Gintaras. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*, 2012, nr. 82, p. 18; MINKKINEN, Panu. „If taken in earnest“: Criminal law doctrine and the last resort. *The Howard Journal*, 2006, vol. 45, no. 5, p. 523-524.

⁴⁸ Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija. Spaudos pranešimai [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. liepos 31 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.osce.org/fom/91880>>; <<http://www.osce.org/fom/96680>>.

⁴⁹ Pavyzdžiui, Vokietijoje. Žr. TRENDELENBURG, Cornelius. *Ultima ratio? Subsidiaritätswissenschaftliche Antworten am Beispiel der Strafbarkeit von Insiderhandel und Firmenbestattungen*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2011.

naudojimo pozicijos siūloma laikytis ir Europos Sąjungos įstatymų leidėjui kuriant naujus ir siekiant suvienodinti valstybių narių baudžiamuosius įstatymus (nustatant minimalias nusikalstamų veikų požymių ir sankcijų taisykles)⁵⁰.

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog šis darbas yra aktualus tuo, kad jame, atsižvelgiant į baudžiamojo liberalizmo tendencijas ir būtinumą riboti valstybės baudžiamąją politiką, kompleksiskai tiriamas pagrindinis Lietuvos baudžiamasis įstatymas veikų kriminalizacijos aspektu, įvertinant tokios kriminalizacijos tikslingumą bei pagrįstumą, atsižvelgiant į baudžiamosios atsakomybės, kaip paskutinės priemonės, *ultima ratio* principą, kas iki šiol buvo daroma tik fragmentiškai, apsiribojant tik kai kurių pavienių nusikalstamų veikų sudėčių arba retais atvejais jų kriminalizacijos pagrįstumo ir tikslingumo analize. Toks objekto pasirinkimas kartu reiškia ir Lietuvos valstybės baudžiamosios politikos represyvumo atitinkamą įvertinimą, tarptautinių standartų bei Lietuvos įsipareigojimų įvertinimą bei akceptavimą.

Tyrimo objektas (jo ribos) ir tikslas. Šio tyrimo objektas yra veikų kriminalizacija nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų atribojimo aspektu. Atsižvelgiant į tai, kad šis objektas gali būti analizuojamas tiek baudžiamosios teisės kūrimo, tiek teisės taikymo aspektais, šiuo tyrimu bendrąja prasme siekiama nustatyti, ar Lietuvos valstybės baudžiamoji politika ir nusikalstamumo kontrolė nėra pernelyg neribota, ar Lietuvos valstybė teisėtai ir pagrįstai yra nustačiusi baudžiamąją atsakomybę už tam tikras visuomenei žalingas veikas, t. y. kriminalizavusi šias veikas, atsižvelgiant į kitų rūšių teisinės atsakomybės už šias veikas nustatymo galimybę. Kitaip tariant, pagrindinis šio disertacinio tyrimo tikslas – įvertinti, kaip įgyvendinamas baudžiamosios atsakomybės, kaip paskutinės priemonės (*ultima ratio*), principas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiojoje dalyje kriminalizuojant tam tikras veikas.

⁵⁰ European Criminal Policy Initiative. Manifest zur Europäischen Kriminalpolitik. In *Zeitschrift zur Internationale Strafrechtsdogmatik* [interaktyvus]. 2009, [nr.] 12 [žiūrėta 2015 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.zis-online.com/dat/artikel/2009_12_382.pdf>.

Konkrečių nusikalstamų veikų, kurių kriminalizacijos tikslingumas ir pagrįstumas analizuojamas šiame tyrime, pasirinkimą būtent ir lėmė jų santykis su kitų rūšių teisės pažeidimais – civilinės teisės pažeidimais, administraciniais ir tarnybiniais nusižengimais, t. y. kituose teisės aktuose, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse įtvirtintais analogiškais ar iš esmės tais pačiais teisės pažeidimais. Todėl analizuojant šių nusikalstamų veikų kriminalizacijos tikslingumo bei pagrįstumo klausimą, ieškoma takoskyros tarp jų bei kitų rūšių teisės pažeidimų, tokiu būdu atsakant ir į klausimą, ar ir kaip įgyvendinamas baudžiamosios atsakomybės už šias veikas, kaip paskutinės, kraštutinės priemonės (*ultima ratio*), principas.

Taip pat konkrečių nusikalstamų veikų pasirinkimą jų įvertinimui *ultima ratio* principo aspektu lėmė jų kriminalizacijos problemos santykinis aktualumas bei nevienareikšmis vertinimas baudžiamosios teisės moksle bei praktikoje (pvz., šmeižimo nusikalstamos veikos atveju yra nuomonių tiek dėl jos dekriminalizacijos, tiek dėl kriminalizacijos). Nemažą įtaką pasirinkimui turėjo ir tokių veikų paplitimas, aktyvus baudžiamosios atsakomybės už jas taikymas arba, atvirkščiai, pakankamai retai taikoma baudžiamoji atsakomybė (pvz., radinio pasisavinimas), kas, manytina, šiam tyrimui suteikia daugiau praktinės reikšmės.

Siekiant išvengti besikartojančių konkrečių nusikalstamų veikų tyrimų, šiuo atveju taip pat pasirinktos tos nusikalstamos veikos, kurios kriminalizacijos pagrįstumo ir tikslingumo prasme nebuvo (išsamiai) analizuotos kitų teisės mokslininkų darbuose. Pavyzdžiui, nemaža dalis nusikalstamų veikų, turinčių sąsają su civilinės teisės pažeidimais, nagrinėta D. Prankos disertaciniame tyrime (neteisėtas naudojimas energija ir ryšių paslaugomis, sukčiavimas, teismo sprendimo, nesusijusio su bausme, nevykdymas, savavaldžiavimas ir pan.)⁵¹, o dėl daug diskusijų keliančios neteisėto praturtėjimo (BK 189¹ str.) nusikalstamos veikos taip pat parengta ne

⁵¹ PRANKA, Darius. *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

viena publikacija, analizuojanti, be kita ko, ir šios veikos kriminalizacijos tikslingumo bei pagrįstumo klausimą⁵², ir pan.

Žinoma, bet kuriuo atveju tiek konkrečių nusikalstamų veikų kriminalizacijos problematikos aktualumo, tiek jau egzistuojančių mokslinių tyrimų ir darbų atitinkamų nusikalstamų veikų kriminalizacijos klausimu vertinimas susijęs su tam tikru subjektyvumu⁵³, todėl šiuo atveju konkrečių tiriamų nusikalstamų veikų pasirinkimą galiausiai lėmė ir tam tikri objektyvūs kriterijai – problematikos teismų praktikoje gausa bei šio tyrimo apimtis (ribos).

Atsižvelgiant į tai, atrinktos ir analizuojamos teisės pažeidimų atribojimo aspektu charakteringiausios nusikalstamos veikos – šmeižimas (BK 154 str.), radinio pasisavinimas (BK 185 str.), neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (BK 202 str.), kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką (BK 206 str.), apgaulingas bei aplaidus apskaitos tvarkymas (BK 222 ir 223 str.), nusikaltimai aplinkai (BK XXXVIII skyrius) ir piktnaudžiavimas (BK 228 str.).

Taigi, šiame darbe atsiribota nuo Baudžiamojo kodekso Bendrojoje dalyje įtvirtintų baudžiamųjų teisinių priemonių taikymo ribojimo, t. y. represijos ekonomiškumo, galimybių analizės, pasirinkus būtent baudžiamajame įstatyme uždraustų (kriminalizuotų) veikų reikalingumo (prasmingumo), jų atribojimo nuo kitų teisės pažeidimų aspektu, analizę. Atliekant pastarąją analizę, taip pat atsiribota nuo nusikalstamos veikos sudėties sankcijos, ją sudarančių bausmių sistemos, proporcingumo, jų taikymo, realizavimo klausimų.

Pažymėtina, jog teismų praktika šio tyrimo metu remiamasi tik tiek, kiek būtina atskleisti problematiką, su kuria susiduriama praktikoje taikant

⁵² Žr., pvz., NAMAVIČIUS, Justas. Neteisėto praturtėjimo nusikaltimo konstitucinė problematika. *Teisė*, 2016, nr. 101, p. 7-28; DRAKŠAS, Romualdas. Atsakomybė už neteisėtą praturtėjimą: reguliavimo tikslai ir kriminalizavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2016, t. 23(2), p. 210-233; MAKŪNAITĖ, Skirmantė. Neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalykas. *Teisė*, 2014, nr. 90, p. 175-187; PAKŠTAITIS, Laurynas. Neteisėtas praturtėjimas kaip nusikalstama veika: ištakos, kriminalizavimo problema, taikymas, perspektyvos. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(1), p. 319-341 ir pan.

⁵³ Kas vieniems tyrėjams atrodo aktualu, kitiems gali pasirodyti ne taip reikšminga, o jau egzistuojančiose publikacijose tam tikrų nusikalstamų veikų kriminalizacijos vertinimo klausimu pateikta nuomonė visada gali būti kvestionuojama.

baudžiamąją atsakomybę už analizuojamas nusikalstamas veikas. Pirmiausia, siekiant nustatyti, kurių nusikalstamų veikų (jų sudėčių) aiškinimo bei taikymo (kvalifikavimo) praktikoje kyla daugiausia problemų, t. y. kurių nusikalstamų veikų atribojimas nuo kitų teisės pažeidimų praktiškai sukelia daugiausia problemų. Taip pat teismų praktikos pagalba identifikuojami problematiškiausi atrinktų nusikalstamų veikų sudėčių požymių sampratos bei aiškinimo klausimai, tampantys pagrindu nagrinėti šių veikų kriminalizacijos tikslingumo bei pagrįstumo klausimą.

Su užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintomis panašiomis ar analogiškoms nusikalstamomis veikomis tiriamos nusikalstamos veikos lyginamos tik tiek, kiek būtina atskleisti šių konkrečių nusikalstamų veikų sudėčių požymių sampratą nacionaliniame kontekste.

Išsikelto darbo tikslo siekiama įgyvendinant šiuos **uždavinius**:

1. Nustatyti *ultima ratio* principo ištakas (kilmę), identifikuoti šio principo „pirmtakus“ ir apžvelgti jo vystymosi raidą;
2. Atskleisti šio principo esmę, identifikuoti jo turinį sudarančius elementus bei nustatyti jo teisinę reikšmę ir vietą baudžiamosios teisės principų sistemoje;
3. Išanalizuoti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiojoje dalyje įtvirtintas atitinkamas nusikalstamas veikas, įvertinant jų kriminalizacijos pagrįstumą bei tikslingumą *ultima ratio* principo aspektu;
4. Pateikti išvadas bei identifikuotų teorinių ir praktinių problemų, susijusių su *ultima ratio* principo įgyvendinimu, galimus sprendimus (pasiūlymus).

Darbo mokslinis naujumas bei praktinė reikšmė. Šio darbo mokslinis naujumas tas, kad tai yra pirmoji sisteminė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies analizė *ultima ratio* principo įgyvendinimo aspektu Lietuvoje. Kompleksiškai nagrinėjami atitinkamų nusikalstamų veikų kriminalizacijos pagrįstumo ir tikslingumo klausimai ne tik baudžiamosios politikos, tačiau ir santykio su kitais teisės pažeidimais (t. y. civiliniu teisės

pažeidimu, administraciniu teisės pažeidimu ir tarnybiniu nusižengimu) kontekste.

Be to, tai yra apskritai pirmas vieno iš baudžiamosios teisės principų disertacinės apimties tyrimas Lietuvoje, pirmiausia ieškant *ultima ratio* principo ištakų ir identifikuojant jo „pirmtakus“ bei nustatant jo teisinę reikšmę ir vietą baudžiamosios teisės principų sistemoje.

Vertinant konkrečias nusikalstamas veikas, jų sudėtis *ultima ratio* principo įgyvendinimo aspektu, pirmą kartą išanalizuota pakankamai gausi Lietuvos teismų praktika nuo BK priėmimo ir įsigaliojimo kiekvienos veikos atveju ir nustatytos šių nusikalstamų veikų sudėčių požymių aiškinimo bei taikymo problemos. Taip pat surinkti statistiniai bylų, kuriose kaltinimai buvo pareikšti būtent šių nusikalstamų veikų padarymu, duomenys.

Praktine prasme šis tyrimas suteikia galimybę persvarstyti ir apsvarsto šiuo metu Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiojoje dalyje uždraustų atitinkamų nusikalstamų veikų (t. y. šmeižimo, radinio pasisavinimo, neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla, kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, apgaulingo bei aplaidus apskaitos tvarkymo, nusikaltimų aplinkai ir piktnaudžiavimo) kriminalizacijos būtinybę ir pateikia šios problemos galimus sprendimo būdus ir pasiūlymus.

Šio tyrimo **ginamieji teiginiai:**

1. *Ultima ratio* principo esmė – baudžiamoji atsakomybė, labiausiai suvaržanti asmens teises ir laisves priemonė, tiek kuriant baudžiamąjį įstatymą, tiek jį taikant, turi būti pasitelkiama tik išimtiniu atveju, kai kitos tiek teisinio, tiek neteisinio pobūdžio priemonės yra nepakankamos, siekiant nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos tikslo.
2. *Ultima ratio* principo turinį sudaro: a) tam tikra poveikio priemonė – baudžiamoji atsakomybė; b) tam tikra sąlyga – nebuvimas alternatyvių efektyvių poveikio priemonių nepageidaujamam elgesiui uždrausti kitose teisės šakose; c) pakankamo pavojingumo teisės pažeidimas, kuriuo kėsiniama į svarbiausius individui, visuomenei ir valstybei

teisinius gėrius. Principo turinys taip pat apima tiek vidinį, tiek išorinį aspektus bei įstatymų leidybos ir teisės taikymo aspektus.

3. *Ultima ratio* principas dėl konstitucinės jurisprudencijos jam suteikiamo ypatingo statuso, jo sąsajos su pagrindinių asmens teisių ir laisvių apsaugos postulatu bei konstituciniu proporcingumo principu, laikytinas imperatyviu, savarankišku teisės principu, o pagrindinė jo pasireiškimo sritis – baudžiamųjų įstatymų leidyba, suteikia jam specialiojo savarankiško baudžiamosios politikos principo reikšmę.
4. *Ultima ratio* principo įgyvendinimas kriminalizuojant konkrečias veikas baudžiamajame įstatyme pasireiškia per baudžiamosios atsakomybės bei kitų teisinės atsakomybės rūšių, taip pat nusikalstamos veikos ir kitų teisės pažeidimų, atribojimą, kurį lemia pagrindinės teisinės atsakomybės rūšių funkcinės kryptys, bendrieji ir juos apibūdinantys konkretūs objektyvieji ir subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai, ir per kitų (švelnesnių) teisinių priemonių efektyvumo įvertinimą.
5. *Ultima ratio* principo įgyvendinimas kriminalizuojant veikas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ne visada tinkamas dėl nusikalstamų veikų požymių neaiškumo ir netikslumo (pvz., „galinčią paniekinti ar pažeminti“), gausaus vertinamųjų požymių vartojimo (pvz., „versliškumas“), sudėčių blanketiškumo (pvz., nusikalstamos veikos aplinkai), o tai lemia ne tik pernelyg didelę vertinimo erdvę įstatymo taikytojui, bet ir nepakankamai aiškų nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų – civilinių, administracinių ir tarnybinių, atribojimą, prioritetą teikiant ne šioms švelnesnėms, o griežtesnėms – baudžiamosioms teisinėms priemonėms.

Disertacijos tema atliktų tyrimų apžvalga ir šaltiniai. Vienintelė išsamesnio pobūdžio *ultima ratio* principo teorinė bei praktinė jo įgyvendinimo (iš esmės teismų praktikoje) analizė Lietuvoje, padaryta O. Fedosiuk, pasirodė gana neseniai, t. y. 2012 m. šio autoriaus straipsnyje⁵⁴. Kitų Lietuvos

⁵⁴ FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19 (2), p. 715-738.

mokslininkų darbuose tiek iki 2012 m., tiek iki šiol apie *ultima ratio* principą tik užsimenama. Pavyzdžiui, V. Justickis, V. Pavilionis bei G. Švedas apie šį principą užsiminė kalbėdami apie kriminalizavimą (dekriminalizavimą) ir jo kriterijus⁵⁵. Kalbant apie konkrečių nusikalstamų veikų kriminalizacijos bei jų atbigojimo nuo kitų teisės pažeidimų klausimus, paminėtinas A. Čaplinsko, A. Dapšio ir J. Misiūno⁵⁶, O. Fedosiuk⁵⁷, E. Gruodytės⁵⁸, G. Ivoškos⁵⁹, K. Janušauskaitės⁶⁰, G. Kuncevičiaus⁶¹, L. Pakštaičio⁶², V. Piesliako⁶³, D. Prankos⁶⁴ indėlis, tačiau tai iš esmės fragmentiniai tyrimai, be to, iš esmės ne *ultima ratio* principo įgyvendinimo aspektu. Taigi tiek nuosekliai, išsamiai

⁵⁵ JUSTICKIS, Viktoras. *Kriminologija. I dalis*: vadovėlis. Vilnius, 2001; PAVILONIS, Vladas. Baudžiamosios politikos pagrindai. *Justitia*, 1996, nr. 3, p. 20-23; ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2006; ŠVEDAS, Gintaras. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*, 2012, nr. 82, p. 12-25.

⁵⁶ Žr., pvz., ČAPLINSKAS, A., DAPŠYS, A., MISIŪNAS, J. Baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atbigojimo teorinės problemos. *Teisės problemos*, 2004, nr. 4(46), p. 44-82.

⁵⁷ Žr., pvz., FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turitinių prievolių išvengimo bylose. *Jurisprudencija*, 2006, t. 7(85), p. 70-76; FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtą pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19(3), p. 1215-1233; FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė už vertinamą neteisėtą komercinę, ūkinę, finansinę ar profesinę veiklą: optimalių kriterijų beiėškant. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(1), p. 301-317.

⁵⁸ Žr., pvz., GRUODYTĖ, Edita. Takoskyra tarp administracinio teisės pažeidimo ir nusikalstamos veikos viešosios tvarkos sektoriuje. *Jurisprudencija*, 2007, t. 8(98), p. 89-94; GRUODYTĖ, Edita. Baudžiamosios atsakomybės už trečiųjų šalių piliečių darbą taikymo ypatumai ir problematika Lietuvoje įgyvendinant 2009/52/EB direktyvą. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19(4), p. 1603-1618.

⁵⁹ Žr., pvz., IVOŠKA, Girius. Nusikalstamų veikų finansų sistemai kriminalizavimo ir dekriminalizavimo kryptys ir problemos naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2001, nr. 41, p. 53-62; IVOŠKA, Girius. Nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai atskyrimas nuo panašių nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų. *Teisė*, 2003, nr. 48, p. 100-109; IVOŠKA, Girius. *Baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas ekonomikai ir verslo tvarkai reglamentavimo Lietuvos Respublikos baudžiamaisiais įstatymais problemos*: daktaro Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007.

⁶⁰ Žr., pvz., JANUŠAUSKAITĖ, Kristina. Civilinė, administracinė ir baudžiamoji atsakomybė už intelektinės nuosavybės teisių pažeidimus: šių atsakomybės rūšių atskyrimo kriterijų pagal Lietuvos Respublikos įstatymus ir praktiką apžvalga. *Justitia*, 2010, nr. 1(73), p. 43-54.

⁶¹ Žr., pvz., KUNCEVIČIUS, Gytis. Apgaulingas buhalterinės apskaitos tvarkymas kaip mokesčių vengimo būdas: administracinė ir baudžiamoji atsakomybė. *Jurisprudencija*, 2007, t. 1(91), p. 51-58.

⁶² Žr., pvz., PAKŠTAITIS, Laurynas. Piktnaudžiavimo kriminalizavimo, vertinimo bei normos tobulinimo problemos. *Jurisprudencija*, 2006, t. 7(85), p. 95-101.

⁶³ Žr., pvz., PIESLIAKAS, Vytautas. Nusikalstamų veikų atbigojimo nuo civilinės teisės pažeidimų problemos Lietuvos teisėje ir teismų praktikos pavyzdžiai. *Justitia*, 2005, nr. 2(56), p. 2-12;

⁶⁴ Žr., pvz., PRANKA, Darius. Lietuvos Respublikos baudžiamosio kodekso 179 straipsnyje numatyta nusikalstama veika ir civilinį teisės pažeidimą skirianti riba. *Socialinių mokslų studijos*, 2011, nr. 3(2), p. 649-663; PRANKA, Darius. Apgaulės samprata ir reikšmė atbigojant sukčiavimą ir civilinės teisės pažeidimą. *Socialinių mokslų studijos*, 2012, nr. 4(2), t. 663-683; PRANKA, Darius. *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atbigojimo koncepcija Lietuvos baudžiamosioje teisėje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012; PRANKA, Darius. Nusikalstamos veikos ir administracinio teisės pažeidimo atbigojimo problemos: teisės pažeidimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(4), p. 1510-1513.

ir kompleksinei paties *ultima ratio* principo, jo teisinės reikšmės arba statuso (ypač įstatymų leidyboje) analizei, tiek veikų kriminalizacijos tikslingumo ir pagrįstumo *ultima ratio* principo įgyvendinimo aspektu (t. y. šio principo praktinės reikšmės) analizei Lietuvos baudžiamosios teisės moksle nėra paskirta nė vieno mokslinio darbo.

Priešingai nei Lietuvoje, užsienio mokslinėje literatūroje darbų, skirtų *ultima ratio* principo ir jo reikšmės baudžiamosios teisės sistemoje analizei, kur kas gausiau. Vienas iš paskutiniųjų platesnio pobūdžio tiriamųjų *ultima ratio* principo darbų – 2012 m. vasario 2-4 d. tarptautiniame teisės sociologijos institute Oñati (Ispanija) vykusio seminaro „Ultima Ratio: Is the General Principle at Risk in our European Context?“ (Ultima ratio: ar bendrasis principas yra pavojuje mūsų europiniame kontekste?) pagrindu parengtas šio instituto leidinys⁶⁵, kuriame surinktos teisės mokslininkų (K. Touri, P. Minkkinen, C. F. Stuckenberg, S. Melander, R. Wendt, S. Haggenmüller ir kt.) publikacijos įvairiais *ultima ratio* principo teoriniais bei praktiniais klausimais, tokiais kaip teorinis požiūris į *ultima ratio*, *ultima ratio* post-nacionaliniame kontekste, *ultima ratio* ir proporcingumas, *ultima ratio* ir teisminis sprendimų priėmimas.

Šiam tyrimui pagrindą padėjo švedų Uppsalos universiteto baudžiamosios teisės profesorius N. Jareborg, įnešęs nemažą indėlį į *ultima ratio* principo teisinės reikšmės analizę⁶⁶. Jam oponavo filosofijos profesorius D. Husak, pateikęs skeptišką požiūrį į *ultima ratio* principo taikymą⁶⁷. Įvairiais aspektais *ultima ratio* principą, jo santykį su kitais teisės principais ir nuostatomis, reikšmę ribojant baudžiamosios teisės sistema, baudžiamąją politiką tiek anksčiau, tiek vėliau daugiausiai analizavo ir iki šiol analizuoja ir nemenkas būrys Vokietijos baudžiamosios teisės mokslininkų, pavyzdžiui,

⁶⁵ BENGOTXEA, Joxerramon, JUNG, Heike, NUOTIO, Kimmo. Ultima Ratio, a principle at risk. European Perspectives. [interaktyvus]. *Oñati Socio-legal Series*, 2013, vol. 3, nr. 1 [žiūrėta 2016 m. lapkričio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://opo.iisj.net/index.php/osls/issue/view/20/showToc>>.

⁶⁶ Žr., pvz., JAREBORG, Nils. Criminalization as Last Resort (Ultima Ratio). *Ohio state journal of criminal law*, 2004, vol. 2, p. 521-534.

⁶⁷ Žr., pvz., HUSAK, Douglas. Applying Ultima Ratio: A Skeptical Assessment. *Ohio state journal of criminal law*, 2005, vol 2, no. 2, p. 536-539.

W. Hassemer⁶⁸, R. Hefendehl⁶⁹, H. H. Jescheck, T. Weigend⁷⁰, H. Jung⁷¹, K. Lüderssen, C. Nestler-Tremel, E. Weigend⁷², C. Prittwitz⁷³, J. Wessels, W. Beulke⁷⁴, W. Wohlers⁷⁵, T. Vormbaum⁷⁶ ir kt. Taip pat paminėtinas ir, pavyzdžiui, M. Kaiafa-Gbandi⁷⁷, M. Böse⁷⁸ įdirbis analizuojant *ultima ratio* principą ir su juo susijusius kitus bendruosius baudžiamosios teisės principus Europos Sąjungos teisės kontekste. Be to, šio tyrimo aspektu paminėtini ir Rusijos baudžiamosios teisės mokslininkai, pavyzdžiui, V. Kudriavcev, A. Naumov⁷⁹, N. Lopashenko⁸⁰, N. Tagancev⁸¹.

⁶⁸ Žr., pvz., HASSEMER, Winfried. Strafrechtlicher Rechtsgüterschutz unter der Verfassung. *Festschrift für Nikolaos K. Androulakis*, Athen und Komotini, 2003; HASSEMER, Winfried. Der Grundsatz der Verhältnismäßigkeit als Grenze strafrechtlicher Eingriffe. In von HIRSCH, Andrew, SEELMANN, Kurt, WOHLERS, Wolfgang (Hrsg.). *Mediating Principles*. Begrenzungsprinzipien bei der Strafzumessung. Baden-Baden: Nomos, 2006.

⁶⁹ Žr., pvz., HEFENDEHL, Roland. Der fragmentarische Charakter des Strafrechts. *Juristische Arbeitsblätter*, 2011, vol. 6.

⁷⁰ Žr., pvz., JESCHECK, Hans-Heinrich, WEIGEND, Thomas. *Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil*. 5. Aufl. Berlin: Duncker und Humblot, 1996.

⁷¹ Žr., pvz., JUNG, Heike. Über die Ratio des ultima-ratio-Prinzips. In BARTONE, Roberto, ELICKER, Michael, JOCHUM, Heike, LAMPERT, Steffan. *Freiheit, Gleichheit, Eigentum – Öffentliche Finanzen und Abgaben*: Festschrift für Rudolf Wendt zum 70. Geburtstag. Berlin: Duncker & Humblot, 2015, p. 1207-1223.

⁷² Žr., pvz., LÜDERSSSEN, Klaus, NESTLER-TREMEL, Cornelius, WEIGEND, Ewa (Hrsg.). *Modernes Strafrecht und Ultima-ratio-Prinzip*. Frankfurt am Main: Lang, 1989.

⁷³ Žr., pvz., PRITTWITZ, Cornelius. Das deutsche Strafrecht: Fragmentarisch? Subsidiär? Ultima ratio? Gedanken zu Grund und Grenzen gängiger Strafrechtsbeschränkungspostulate. In Institut für Kriminalwissenschaften Frankfurt a. M. (Hrsg.). *Vom unmöglichen Zustand des Strafrechts*. Frankfurt am Main: Lang, 1995, p. 387-405; PRITTWITZ, Cornelius. Begrenzung des Wirtschaftsstrafrechts durch die Rechtsgutslehre, sowie die Grundsätze der ultima ratio, der Bestimmtheit der Tatbestände, des Schuldgrundsatzes, der Akzessorietät und der Subsidiarität. In KEMPF, Eberhard, LÜDERSSSEN, Klaus, VOLK, Klaus. *Die Handlungsfreiheit des Unternehmers – Wirtschaftliche Perspektiven, strafrechtliche und ethische Schranken*. Berlin: De Gruyter Recht, 2009, 53-60; PRITTWITZ, Cornelius. Strafrecht als propria ratio. In ACHENBACH, Hans, et. al. *Strafrecht als Scientia Universalis*. Festschrift für Claus Roxin zum 80. Geburtstag am 15. Mai 2011. Berlin: de Gruyter, 2011.

⁷⁴ Žr., pvz., WESSELS, Johannes, BEULKE, Werner. *Strafrecht Allgemeiner Teil: die Straftat und ihr Aufbau*. 42. Aufl. Heidelberg: C. F. Müller, 2012.

⁷⁵ Žr., pvz., WOHLERS, Wolfgang. Strafrecht als ultima ratio – tragender Grundsatz eines rechtsstaatlichen Strafrechts oder Prinzip ohne eigenen Aussagegehalt. In von HIRSCH, Andrew, SEELMANN, Kurt, WOHLERS, Wolfgang (Hrsg.). *Mediating Principles*. Begrenzungsprinzipien bei der Strafzumessung. Baden-Baden: Nomos, 2006, p. 54-69.

⁷⁶ Žr., pvz., VORMBAUM, Thomas. Fragmentarisches Strafrecht in Geschichte und Dogmatik. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 2011, vol. 123, nr. 4, p. 660-690.

⁷⁷ Žr., pvz., KAIIFA-GBANDI, Maria. The Importance of Core Principles of Substantive Criminal Law for a European Criminal Policy Respecting Fundamental Rights and the Rule of Law. *European criminal law review*, 2011, vol. 1, nr. 1, p. 7-34.

⁷⁸ Žr., pvz., BÖSE, Martin. The Principle of Proportionality and the Protection of Legal Interests (Verhältnismäßigkeit und Rechtsgüterschutz). *European criminal law review*, 2011, vol. 1, nr. 1, p. 35-43.

⁷⁹ Žr., pvz., КУДРЯВЦЕВ, Владимир Николаевич, НАУМОВ, Анатолий Валентинович. *Российское уголовное право: Общая часть*. Москва: Спарк, 1997.

Galiausiai kompleksinį, sisteminį ir išsamesnį disertacinio pobūdžio tyrimą⁸² 2011 m. pristatė Vokietijos baudžiamosios teisės mokslininkas C. Trendelenburg⁸³, analizavęs *ultima ratio* principo įgyvendinimą ekonominio pobūdžio teisės pažeidimų (t. y. nelegalios prekybos akcijomis tarp bendrovės narių bei įmonės privedimo prie pabaigos [likvidavimo, bankroto ir pan.]) kriminalizacijos (baudžiamumo) atveju.

Apibendrinant galima teigti, kad pats *ultima ratio* principas, jo teisinė reikšmė bei jo kontekste analizuotini veikų kriminalizacijos klausimai plačiau nenagrinėti tik Lietuvoje, tačiau užsienio valstybių teisės literatūroje galima rasti daugiau tyrimų šia tema.

Būtent remiantis iš esmės užsienio teisine literatūra, šiame darbe ieškota *ultima ratio* principo „pirmtakų“, kilmės užuomazgų bei apžvelgta jo vystymosi raida. Analizuoti tokių mokslininkų, kaip K. Amelung⁸⁴, J. M. F. Birnbaum⁸⁵, J. Feinberg⁸⁶, C. Roxin⁸⁷ ir kt., kurie iš esmės didžiausią dėmesį skyrė baudžiamosios teisės abolicionistinei, minimalistinei tendencijai, lėmusiai baudžiamosios teisės kritinių judėjimų atsiradimą ir, žinoma, tokių priemonių, kaip *ultima ratio* principas, pripažinimą, darbai.

Rašant šį darbą taip pat išanalizuoti tiek užsienio, tiek Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų parašyti darbai, kuriuose kalbama apie *ultima ratio* principo sampratą, jo teisinę reikšmę, vietą teisės principų sistemoje. Šios analizės pagrindą sudarė Lietuvos baudžiamosios teisės

⁸⁰ Žr., pvz., ЛОПАШЕНКО, Наталья Александровна. *Уголовная политика*. Москва: Wolters Kluwer, 2009.

⁸¹ Žr., pvz., ТАГАНЦЕВ, Николай Степанович. *Русское уголовное право. Часть общая*. С. - Петербург, 1902; Тула: Автограф, 2001.

⁸² Iš esmės panašų į šį.

⁸³ TRENDELENBURG, Cornelius. *Ultima ratio? Subsidiaritätswissenschaftliche Antworten am Beispiel der Strafbarkeit von Insiderhandel und Firmenbestattungen*. Frankfurt am Main: Lang, 2011.

⁸⁴ Žr., pvz., AMELUNG, Knut. *Rechtsgüterschutz und Schutz der Gesellschaft: Untersuchungen zum Inhalt und zum Anwendungsbereich eines Strafrechtsprinzips auf Dogmengeschichtlicher Grundlage: Zugleich ein Beitrag zur Lehre von der „Sozialschädlichkeit“ des Verbrechen*. Frankfurt am Main: Athenäum-Verlag, 1972.

⁸⁵ Žr., pvz., BIRNBAUM, Johann Michael Franz. *Über das Erforderniß einer Rechtsverletzung zum Begriff des Verbrechen*. Archiv des Criminalrechts (Neue Folge), 1834.

⁸⁶ Žr., pvz., FEINBERG, Joel. *The Moral Limits of the Criminal Law*. New York: Oxford University Press, 4 tomai, 1984-1988.

⁸⁷ Žr., pvz., ROXIN, Claus. *Strafrecht: Allgemeiner Teil I: Grundlagen*. Der Aufbau der Verbrechenlehre. 4. Aufl. München: Beck, 2006.

mokslininkų O Fedosiuk⁸⁸, V. Justickio⁸⁹, V. Pavilionio⁹⁰ ir G. Švedo⁹¹ darbai, užsienio baudžiamosios teisės mokslininkų, tokių kaip D. Husak⁹², N. Jareborg⁹³, C. Prittwitz⁹⁴, K. Touri⁹⁵ ir kt., darbai.

Akcentuotina, kad siekiant nustatyti nusikalstamos veikos ir kitų teisės pažeidimų atribojimo kriterijus, be jau minėtų Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų, taip pat remtasi ir A. Abramavičiaus⁹⁶, A. Čaikovski⁹⁷, A. Čaplinsko, A. Dapšio, J. Misiūno⁹⁸, D. Prankos⁹⁹, ir kt., nagrinėjusių būtent nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų santykio klausimus, tyrimų rezultatais.

Konkrečių nusikalstamų veikų (sudėties) analizės ir kriminalizacijos klausimams nagrinėti pasitelkti ir tokių Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų, kaip M. Girdausko, J. Prapiesčio¹⁰⁰, A. Gutausko¹⁰¹,

⁸⁸ Žr., pvz., FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19 (2), p. 715-738.

⁸⁹ Žr., pvz., JUSTICKIS, Viktoras. *Kriminologija. I dalis: vadovėlis*. Vilnius, 2001.

⁹⁰ Žr., pvz., PAVILONIS, Vladas. Baudžiamosios politikos pagrindai. *Justitia*, 1996, nr. 3, p. 20-23.

⁹¹ Žr., pvz., ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2006; ŠVEDAS, Gintaras. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*, 2012, nr. 82, p. 12-25.

⁹² Žr., pvz., HUSAK, Douglas. Applying Ultima Ratio: A Skeptical Assessment. *Ohio state journal of criminal law*, 2005, vol 2, no. 2, p. 536-539.

⁹³ Žr., pvz., JAREBORG, Nils. Criminalization as Last Resort (Ultima Ratio). *Ohio state journal of criminal law*, 2004, vol. 2, p. 521-534.

⁹⁴ Žr., pvz., PRITTWITZ, Cornelius. Das deutsche Strafrecht: Fragmentarisch? Subsidiär? Ultima ratio? Gedanken zu Grund und Grenzen gängiger Strafrechtsbeschränkungspostulate. In Institut für Kriminalwissenschaften Frankfurt a. M. (Hrsg.). *Vom unmöglichen Zustand des Strafrechts*. Frankfurt am Main: Lang, 1995, p. 387-405.

⁹⁵ Žr., pvz., TOURI, Kaarlo. Ultima Ratio as a Constitutional Principle. *Oñati Socio-Legal Series*, 2013, vol. 3, nr. 1, p. 6-20.

⁹⁶ Žr., pvz., ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas, 2003.

⁹⁷ Žr., pvz., ČAIKOVSKI, Andžej. *Nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007.

⁹⁸ Žr., pvz., ČAPLINSKAS, A., DAPŠYS, A., MISIŪNAS, J. Baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atribojimo teorinės problemos. *Teisės problemos*, 2004, nr. 4(46), p. 44-82.

⁹⁹ Žr., pvz., PRANKA, Darius. *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamajoje teisėje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

¹⁰⁰ Žr., pvz., GIRDAUSKAS, Mindaugas, PRAPIESTIS, Jonas. Baudžiamajo kodekso taikymo problemos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamajo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 177-214.

¹⁰¹ Žr., pvz., GUTAUSKAS, Aurelijus. Nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamajo teisinio vertinimo ypatumai Lietuvoje: teorija ir praktika. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų

G. Ivoškos¹⁰², G. Kuncevičiaus¹⁰³, L. Pakštaičio¹⁰⁴, J. S. Pečkaičio¹⁰⁵, V. Piesliako¹⁰⁶ ir kt. darbai.

Apskritai disertaciniam tyrimui svarbūs buvo ir kitų Lietuvos baudžiamosios ir ne baudžiamosios teisės mokslininkų darbai ir komentarai, pavyzdžiui: R. Burdos, S. Kuklianskio¹⁰⁷, T. Girdenio¹⁰⁸, E. Gruodytės, L. Meškio¹⁰⁹, I. Jarukaičio¹¹⁰, K. Jovaišo¹¹¹, E. Kavoliūnaitės-Ragauskienės, P. Ragausko, E. A. Vitkutės¹¹², R. Kaziliūnaitės¹¹³, G. Kuncevičiaus, V. Kosmačaitės¹¹⁴, M. Maksimaičio¹¹⁵, A. Marcijono, B. Sudavičiaus¹¹⁶, A. Milinio, A. Vosyliūtės¹¹⁷, A. Pikelio¹¹⁸, J. Prapiesčio, A. Baranskaitės¹¹⁹,

teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 281-300.

¹⁰² Žr., pvz., IVOŠKA, Girius. Nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai objekto apibrėžimo teorinės ir praktinės problemos. *Teisės problemos*, 2003, nr. 2(40), p. 15-30.

¹⁰³ Žr., pvz., KUNCEVIČIUS, Gytis. Apgaulingas buhalterinės apskaitos tvarkymas kaip mokesčių vengimo būdas: administracinė ir baudžiamoji atsakomybė. *Jurisprudencija*, 2007, t. 1(91), p. 51-58.

¹⁰⁴ Žr., pvz., PAKŠTAITIS, Laurynas. Piktnaudžiavimo kriminalizavimo, vertinimo bei normos tobulinimo problemos. *Jurisprudencija*, 2006, t. 7(85), p. 95-101.

¹⁰⁵ Žr., pvz., PEČKAITIS, Justinas Sigitas. Baudžiamoji atsakomybė už aplaidų buhalterinės apskaitos tvarkymą. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(1), p. 343-357.

¹⁰⁶ Žr., pvz., PIESLIAKAS, Vytautas. Nusikalstamų veikų atribojimo nuo civilinės teisės pažeidimų problemos Lietuvos teisėje ir teismų praktikos pavyzdžiai. *Justitia*, 2005, nr. 2 (56), p. 2-12.

¹⁰⁷ Žr., pvz., BURDA, Ryšardas, KUKLIANSKIS, Samuelis. *Nusikaltimų ekonomikai tyrimo taktikos bendrieji ypatumai*. Vilnius, 1998.

¹⁰⁸ Žr., pvz., GIRDENIS, Tomas. Didelės žalos darymas valstybei, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam arba fiziniam asmeniui kaip piktnaudžiavimo sudėties požymis. *Jurisprudencija*, 2006, t. 7(85), p. 102-108.

¹⁰⁹ Žr. pvz., GRUODYTĖ, Edita, MEŠKYS, Linas. The intersection between criminal and administrative liability of a legal entity for environmental violations in the context of sustainable development. *Baltic journal of law & politics*, 2009, vol. 2, no. 1, p. 58-82.

¹¹⁰ Žr., pvz., JARUKAITIS, Irmantas. *Europos Sąjunga ir Lietuvos Respublika: konstituciniai narystės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2011.

¹¹¹ Žr., pvz., JOVAIŠAS, Karolis. Baudžiamųjų įstatymų komentarai. Nusikaltimai valstybės tarnybai. *Teisės problemos*, 1996, nr. 1.

¹¹² Žr., pvz., KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, Eglė, RAGAUSKAS, Petras, VITKUTĖ, Evelina Agota. *Korupcija privačiame sektoriuje: normatyvinė samprata ir paplitimas tam tikrose srityse*. Vilnius: Justitia, 2014.

¹¹³ Žr., pvz., KAZILIŪNAITĖ, Rūta. Baudžiamąją atsakomybę užtraukiančių savanaudiškos veiklos aspektų įtaka iš šios veiklos gaunamo turto statusui. *Socialinių mokslų studijos*, 2013, nr. 5(1), p. 347-365.

¹¹⁴ Žr., pvz., KUNCEVIČIUS, Gytis, KOSMAČAITĖ, Violeta. Tarnybinės atsakomybės taikymo probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19(4), p. 1439-1457.

¹¹⁵ Žr., pvz., MAKSIMAITIS, Mindaugas. *Užsienio teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002.

¹¹⁶ Žr., pvz., MARCIJONAS, Antanas, SUDAVIČIUS, Bronius. *Ekologinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 1996.

¹¹⁷ Žr., pvz., ABRAMAVIČIUS, Armanas, MILINIS, Albertas, VOSYLIŪTĖ, Andželika. Iš Konstitucijos kylančios baudžiamosios teisės normų, numatančių atsakomybę už nusikalstamas veikas ekonomikai ir verslo tvarkai, kūrimo bei taikymo nuostatos. In *Baudžiamoji justicija ir verslas: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2016, p. 187-203.

P. Selilionio¹²⁰, S. Šedbaro¹²¹, P. Veršekio¹²², ir kt. Taip pat ir užsienio teisės mokslininkų, tokių kaip A. Ashworth¹²³, M. C. V. Clarkson¹²⁴, M. D. Dubber¹²⁵, M. Kaiafa-Gbandi¹²⁶, L. Kramer¹²⁷, D. Milo¹²⁸, V. Mitsilegas¹²⁹, N. Peršak¹³⁰, J. Pradel¹³¹, J. Schonscheck¹³², K. W. Simons¹³³, K. Tiedemann¹³⁴ ir kt.

Pagrindinis norminis šio tyrimo šaltinis – BK. Taip pat remtasi kitais Lietuvos Respublikos teisės aktais, kaip antai: Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksu, Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksu, Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu, Lietuvos

¹¹⁸ Žr., pvz., PIKELIS, Alvydas. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 69-88.

¹¹⁹ Žr., pvz., BARANSKAITĖ, Agnė, PRAPIESTIS, Jonas. Konstitucinės teisingumo ir teisinės santarvės dimensijos baudžiamojoje teisėje. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 41-68.

¹²⁰ Žr., pvz., SELILIONIS, Petras. Lietuvos ekologinės teisės paskirtį atspindinčių teisinių kategorijų tapatumo paieška teorijoje bei praktikoje. *Jurisprudencija*, 2006, t. 81, p. 85-90.

¹²¹ Žr., pvz., ŠEDBARAS, Stasys. *Administracinė atsakomybė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005.

¹²² Žr., pvz., VERŠEKYS, Paulius. Vertinamieji požymiai nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai sudėtyse. In *Baudžiamoji justicija ir verslas*: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2016, p. 233-252.

¹²³ Žr., pvz., ASHWORTH, Andrew. *Principles of Criminal Law*. New York, 2003.

¹²⁴ Žr., pvz., CLARKSON, C. M. V. *Understanding Criminal Law*. London: Sweet and Maxwell, 2001.

¹²⁵ Žr., pvz., DUBBER, Markus Dirk. *Ultima Ratio as Caveat Dominus: Legal Principles, Police Maxims, and the Critical Analysis of Law* [interaktyvus]. 2013 [žiūrėta 2015 m. rugpjūčio 24 d.], p. 4. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2289479>> arba <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2289479>>.

¹²⁶ Žr., pvz., KAIAFA-GBANDI, Maria. The Importance of Core Principles of Substantive Criminal Law for a European Criminal Policy Respecting Fundamental Rights and the Rule of Law. *European criminal law review*, 2011, vol. 1, nr. 1, p. 7-34.

¹²⁷ Žr., pvz., KRAMER, Ludwig. *EU Environmental Law*. Seventh Edition. London: Sweet & Maxwell, 2012.

¹²⁸ Žr., pvz., MILO, Dario. *Defamation and freedom of speech*. Oxford university press, 2008.

¹²⁹ Žr., pvz., MITSILEGAS, Valsamis. *EU Criminal Law*. Hart Publishing, 2009.

¹³⁰ Žr., pvz., PERŠAK, Nina. *Criminalising harmful conduct: the harm principle, its limits and continental counterparts*. New York: Springer, 2007.

¹³¹ Žr., pvz., PRADEL, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001.

¹³² Žr., pvz., SCHONSHECK, Jonathan. *On Criminalization*. Netherlands: Springer, 1994.

¹³³ Žr., pvz., SIMONS, Kenneth W. The crime/tort distinction: legal doctrine and normative perspectives. *Widener law journal*, 2008, vol. 17, p. 719-732.

¹³⁴ Žr., pvz., TIEDEMANN, Klaus. Die kriminologische Erforschung der Wirtschaftskriminalität – Ein Überblick über den internationalen Stand der Forschung (angl. International Research Tasks in the Field of Economic Crime – from a criminological and jurisprudential point of view). In *Wirtschaftskriminalität, Bundeskriminalamt* (Hrsg.), 1984.

Respublikos mokesčių administravimo įstatymu, Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymu, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymu ir kt.

Svarbu pažymėti ir tai, kad išanalizuotas Lietuvos Respublikos Seimui pateiktų BK pakeitimų projektų, jų aiškinamųjų raštų bei lydimosios medžiagos turinys, leidęs nustatyti tiek santykinės tam tikrų veikų kriminalizavimo priežastis, tiek įvairių teisės praktikų bei teisės mokslininkų nuomones tuo klausimu, tiek ir tai, į kokių Europos šalių teisėkūros bei teisės mokslo patirtį ar Europos Sąjungos teisės aktus ir doktriną atsižvelgta formuojant atitinkamų nusikalstamų veikų sudėtis Lietuvos BK.

Antrajai tyrimo daliai didelę reikšmę turėjo teismų praktikos analizė. Darbe daugiausia remtasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija. Taip pat analizuota Lietuvos Respublikos I ir II instancijos teismų praktika bei Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai.

Darbe taip pat naudotasi tarptautiniais ir ES teisės aktais (pavyzdžiui: 2003 m. Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją, 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1995 m. Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/99/EB dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę, Europos Komisijos 2011 m. Komunikatu Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui: „ES baudžiamosios teisės politikos kūrimas“ ir kt.). Analizuoti šiam tyrimui reikšmingų užsienio šalių baudžiamieji įstatymai (Estijos, Latvijos, Lenkijos, Rusijos, Vokietijos ir kt.).

Galiausiai paminėtina ir tai, kad tyrimo objektui svarbūs buvo ir įvairių valstybinių institucijų, pavyzdžiui: Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir kt. surinkti statistiniai duomenys ir kita medžiaga.

Tyrimo metodai. Šiame darbe naudoti įprastiniai baudžiamojoje teisėje taikomi tyrimo metodai, iš kurių svarbiausieji – loginis, sintezės, lingvistinis, istorinis, sisteminis, lyginamasis ir dokumentų analizės.

Loginis ir sintezės tyrimo metodai taikyti viso darbo rašymo metu. Šių metodų naudojimas leido suformuoti tyrimo koncepciją, įvykdyti išsikeltus tyrimo uždavinius ir suformuluoti galutines išvadas bei pasiūlymus.

Lingvistinis metodas naudotas atskleidžiant tam tikrų darbe vartojamų sąvokų reikšmę, pavyzdžiui: „*ultima ratio*“, „požymis“, „radinys“, „versliškumas“ ir pan.

Istorinis tyrimo metodas taikytas tiek aiškinantis *ultima ratio* principo kilmę, analizuojant teisės mokslo darbus, tiek atliekant baudžiamųjų įstatymų raidos analizę, kai kurių nusikalstamų veikų sudėčių tyrimo metu, pavyzdžiui, II darbo dalyje, atskleidžiant neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla nusikalstamos veikos bei jos atitinkamų sudėties požymių įtvirtinimo BK aplinkybes ir priežastis.

Sisteminis tyrimo metodas labiausiai atsispindi II darbo dalyje, kurioje analizuotos atitinkamų nusikalstamų veikų sudėčių sąsajos su kituose teisės aktuose (pvz., Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse) įtvirtintomis analogiškomis ar panašiomis kitų teisės pažeidimų sudėtimis (jų požymiais) bei nagrinėtas šių nusikalstamų veikų santykis su kitomis nusikalstamomis veikomis bei BK nuostatomis ir kt.

Lyginamasis metodas naudotas lyginant tarpusavyje galiojantį ir netekusį galios teisinį reguliavimą, teisės aktų projektus, skirtingų mokslininkų idėjas. Šio metodo taikymas taip pat padėjo atskleisti egzistuojančius Lietuvos bei kitų šalių baudžiamųjų įstatymų atitinkamų nuostatų skirtumus, įvertinti jų panašumus bei leido parodyti, kaip vienas ar kitas klausimas yra reguliuojamas kitose valstybėse.

Dokumentų analizės metodo panaudojimas leido tyrimo medžiagą papildyti statistiniais duomenimis bei praktiniais pavyzdžiais.

Tyrimo rezultatų aprobavimas. 2015 m. parengti du moksliniai straipsniai disertacijos tematika, kurie buvo publikuoti Vilniaus universiteto Teisės fakulteto periodiniame mokslo leidinyje „Teisė“¹³⁵.

Disertacijos tarpiniai rezultatai tam tikra kryptimi taip pat pristatyti ir užsienio kalba (anglų) tarptautiniuose moksliniuose renginiuose. 2015 m. dalyvauta trečiojoje tarptautinėje Vilniaus universiteto Teisės fakulteto (kartu su kitais tarptautinio teisės doktorantūros studijų tinklo dalyviais – Frankfurto prie Maino J. W. Goethe universiteto Teisės fakulteto, Paryžiaus Ouest-Nanterre-La Défense universiteto Teisės fakulteto ir Lodzės universiteto Teisės fakulteto) doktorantų ir jaunųjų teisėtyrininkų konferencijoje pavadinimu „Saugumas kaip teisės tikslas“ (angl. „Security as the Purpose of Law“). Pristatytas pranešimas tema „Šmeižimas kaip nusikalstama veika saviraiškos laisvės apsaugos kontekste“ (angl. „Defamation as a Criminal Offence in the Context of the Protection of Freedom of Expression“), publikuotas specialiaame konferencijos leidinyje¹³⁶.

2017 m. dalyvauta penktojoje tarptautinėje Vilniaus universiteto Teisės fakulteto (kartu su kitais tarptautinio teisės doktorantūros studijų tinklo dalyviais – Frankfurto prie Maino J. W. Goethe universiteto Teisės fakulteto, Paryžiaus Ouest-Nanterre-La Défense universiteto Teisės fakulteto ir Lodzės universiteto Teisės fakulteto) doktorantų ir jaunųjų teisėtyrininkų konferencijoje pavadinimu „Kiek gili yra jūsų teisė? Brexit. Technologijos. Šiuolaikiniai konfliktai“ (angl. „How Deep is Your Law? Brexit. Technologies. Modern conflicts“). Pristatytas pranešimas tema „Baudžiamoji atsakomybė už terorizmą Europos Sąjungoje *ultima ratio* principo kontekste“ (angl. „Criminal

¹³⁵ DAMBRAUSKIENĖ, Aušra. Šmeižimo kriminalizacijos pagrindumas ir tikslingumas: kai kurių objektyviųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių analizė. *Teisė*, 2015, nr. 95, p. 39-54; DAMBRAUSKIENĖ, Aušra. *Ultima ratio* principo samprata. *Teisė*, 2015, nr. 97, p. 116-134.

¹³⁶ 3rd International Conference of PhD Students and Young Researchers „Security as the Purpose of Law“ Conference papers, 2015 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. lapkričio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lawphd.net/wp-content/uploads/2014/09/International-Conference-of-PhD-Students-and-young-researchers-2015.pdf>>.

Liability for Terrorism in European Union in the Context of the *Ultima Ratio Principle*“), publikuotas specialiaame konferencijos leidinyje¹³⁷.

Galiausiai paminėtina, kad disertacijos tikslais, renkant tyrimo medžiagą, 2015 m. stažuočiau Frankfurto prie Maino J. W. Goethe universiteto Teisės fakultete.

Darbo struktūra. Disertaciją sudaro įvadas, dvi dėstymo dalys, išvados ir pasiūlymai, disertacijai rengti naudotų šaltinių sąrašas bei paskelbtų autorės mokslinių straipsnių disertacijos tema sąrašas.

Pirmojoje tyrimo dalyje atskleidžiami *ultima ratio* principo teoriniai pagrindai, t. y. *ultima ratio* idėjos ištakos ir raida, *ultima ratio* principo samprata (esmė, turinys, reikšmė bei vieta baudžiamosios teisės principų sistemoje).

Antrojoje tyrimo dalyje vertinamos atskiros nusikalstamos veikos *ultima ratio* principo įgyvendinimo aspektu – atskleidžiamos pagrindinės problemos atibojant šias nusikalstamas veikas nuo kitų teisės pažeidimų, aiškinant šių nusikalstamų veikų sudėties požymius, analizuojama teismų praktika šiais klausimais, nurodomos pagrindinės tendencijos, lyginama su panašiu teisiniu reguliavimu užsienio valstybėse, jų teismų praktika, doktrina, įvertinamas analizuojamų nusikalstamų veikų kriminalizacijos tikslingumas ir pagrįstumas, kitų teisinės atsakomybės rūšių nustatymo kontekste. Šioje disertacijos dalyje taip pat nustatomi bendrieji nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų, t. y. civilinės teisės pažeidimų, administracinių nusižengimų ir tarnybinių nusižengimų, atibojimo kriterijai.

Tyrimo pabaigoje pateikiamos svarbiausios tyrimo išvados bei pasiūlymai.

¹³⁷ 5th International Conference of PhD Students and Young Researchers „How Deep is Your Law? Brexit. Technologies. Modern conflicts“ Conference papers, 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. liepos 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lawphd.net/wp-content/uploads/2014/09/International-Conference-of-PhD-students-and-young-researchers-2017.pdf>>.

I. ULTIMA RATIO PRINCIPO TEORINIAI PAGRINDAI

I. 1. *Ultima ratio* idėjos ištakos ir raida

Šio disertacinio tyrimo kontekste, analizuojant *ultima ratio* principo įgyvendinimo Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse kriminalizuojant atitinkamas veikas klausimą, neišvengiama yra ir *ultima ratio* principo „pirmtakų“ paieška bei istorinė jo raidos analizė, siekiant nustatyti *ultima ratio* idėjos¹³⁸ kilmę bei raidą, kas galėtų pagrįsti paties *ultima ratio* principo sampratą teisine prasme, t. y. tyrimas reikalauja tam tikro istorinio įvado. Todėl pirmiausia keliamas uždavinys išsiaiškinti, iš kur galima kildinti *ultima ratio* principą, kas yra ta pamatinė idėja, kuri vėliau teisės moksle bei praktikoje pripažįstama principu, reikšmingu teisėkūrai bei teisinei praktikai, taip pat ir teisės doktrinai.

Įdomu tai, kad Jungtinių Amerikos Valstijų Toronto universiteto Teisės fakulteto profesorius, Markus Dirk Dubber, apskritai teigia, jog *ultima ratio* neturi paprastos ir aiškios sąvokos, kuri leistų atrasti šio termino istorines užuomazgas kokiuose nors užrašuose, vadovėliuose ar komentaruose, t. y. neturi atpažįstamų istorinių šaltinių, leidžiančių nustatyti jo kilmę ir raidą, todėl *ultima ratio* neturi ir istorijos, „istoriografijos“¹³⁹.

Tačiau istoriniu aspektu ieškant *ultima ratio*, kaip tam tikro termino, ištakų, vis dėlto galima paminėti XVII amžiuje vykusio Trisdešimtmečio karo metu prancūzų valstybės veikėjo Armand-Jean du Plessis, kitaip žinomo, kaip kardinolas Richelieu, puoštas patrankas su užrašu „ultima ratio regum“, kas reiškė „galutinis karaliaus argumentas“¹⁴⁰. Tuo pat metu ispanų poetas Pedro Calderón de la Barca savo pjesėje „Šiame gyvenime viskas yra tiesa ir viskas

¹³⁸ Šioje dalyje pirmiausia bus kalbama apie *ultima ratio*, kaip apie tam tikrą idėją, kuri, kaip bus matyti vėliau analizuojant ir jo sampratos klausimą, išsirutulioja į tyrimui aktualų principą.

¹³⁹ DUBBER, Markus Dirk. *Ultima Ratio as Caveat Dominus: Legal Principles, Police Maxims, and the Critical Analysis of Law* [interaktyvus]. 2013 [žiūrėta 2015 m. rugpjūčio 24 d.], p. 4. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2289479>> arba <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2289479>>.

¹⁴⁰ PRANTL, Heribert. Krieg als letztes Mittel. In AMBOS, Kai, ARNOLD, Jörg (Hrsg.). *Der Irak-Krieg und das Völkerrecht*. Berlin: BWV, Berliner Wissenschafts-Verlag, 2004, p. 31.

yra melas“ rašė: „Karaliaus paskutinė priemonė yra parakas ir švinas“¹⁴¹. Vokiškai kalbančiose šalyse *ultima ratio* sąvoka pirmą kartą pasirodė Prūsijoje. Sakoma, kad nuo 1742 m., Frydricho Didžiojo (Frydricho II) valdymo metu, bronzinės patrankos taip pat buvo gamintos su užrašu „ultima ratio regis“, ir patrankų sviediniai skrido kaip jo, t. y. karaliaus, paskutinis žodis (argumentas) „ultima ratio regum“¹⁴².

Tai leidžia pastebėti, kad *ultima ratio* terminas pradėtas vartoti XVI-XVII a. ir iš esmės politiniame-kariniame kontekste. Tačiau šiam tyrimui aktualiame, t. y. teisiniame, baudžiamajame teisiniame, kontekste *ultima ratio* idėjos kilmės paieškas reikėtų pradėti vis dėlto atsižvelgiant į etimologinę *ultima ratio* termino reikšmę, pagal kurią jis yra kilęs iš lotynų kalbos žodžio „ultimus“, reiškiančio paskutinis, toliausias ar labiausiai nutolęs¹⁴³, ir „ratio“, samprotavimas, argumentacija¹⁴⁴, bendrai suprantamų kaip paskutinis ar galutinis atvejis, išeitis, priemonė tikslui pasiekti. Šiuo aspektu pastebėtina, jog lotynų kalbos vartojimas paprastai rodo, kad teisinis reiškinytis kilęs iš romėnų teisės. Todėl, pirmiausia, teisine prasme *ultima ratio* idėjos ištakų, remiantis jos sąvokos etimologine reikšme, galima būtų ieškoti romėnų teisėje.

Iš tikrųjų teisinėje literatūroje kurio nors teisės instituto ar reiškinių istorinė analizė paprastai siekia Antikos teisę, kadangi būtent nuo antikos prasideda civilizacijos su jai būdinga valstybine teisine visuomenės organizacija istorija Europoje¹⁴⁵. Būtent antikos visuomenėje teisė reikėsi kaip autoritetingas ir privalomas poliso (*aut. past. polio* – miesto valstybės) gyvenimo reguliatorius¹⁴⁶. Ir nors ryškiu Europos civilizacijos elementu tapo romėnų teisė (klasikinio laikotarpio (III a. pr. Kr. – III a.), kuomet buvo tobuliausia ir labiausiai išplėtota), suvaidinusi unikalų vaidmenį taip pat ir

¹⁴¹ Meyers *Großes Konversations-Lexikon*, 6. Aufl. Leipzig: Biographisches institut, 1909, vol. 19, p. 884.

¹⁴² WENDT, Rudolf. The Principle of „Ultima Ratio“ And/Or the Principle of Proportionality [interaktyvus]. *Oñati Socio-legal Series*, 2013, vol. 3, nr. 1 [žiūrėta 2015 m. rugpjūčio 24 d.], p. 84. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2200873>>.

¹⁴³ GEORGES, Karl Ernst. *Lateinisch-Deutsches Wörterbuch*. 4 Aufl., 1887, punktas 765.

¹⁴⁴ Ibidem, punktas 614.

¹⁴⁵ MAKSIMAITIS, Mindaugas. *Užsienio teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 37.

¹⁴⁶ Ibidem, p. 39.

pasaulio teisės istorijoje, tačiau ji iš esmės buvo civilinė, preciziškai reglamentavusi nuosavybės santykius¹⁴⁷.

Kalbant apie teisės šakas, teisės pažeidimus apskritai, romėnų teisėje, ypač ankstyvuojų jos periodu, nebuvo aiškaus skirtumo tarp baudžiamosios ir civilinės teisės¹⁴⁸. Nors ši teisė skyrė sąvokas *crimina* (nusikaltimai arba *delicta publica*) ir *delicta* (privatūs deliktai arba *delicta privata*)¹⁴⁹, tačiau nusikaltimais (ankstyvuojų laikotarpiu) laikė tik tėvynės išdavystę¹⁵⁰ bei šventvagystę¹⁵¹, o visi kiti teisės pažeidimai – nužudymas, kūno sužalojimas, vagystė, plėšimas, turto įgijimas apgaule ir kitos panašios veikos, buvo laikomi privačiais deliktais, t. y. civilinės teisės pažeidimais, už kuriuos persekiota tik asmenų, kurių interesai pažeidžiami, iniciatyva, o bylos nagrinėtos bendruose civiliniuose teismuose¹⁵².

Taigi, akivaizdu, kad to laikmečio teisininkams nekilo klausimų dėl baudžiamosios teisės paskirties ir esmės, jos skirtumo nuo civilinės teisės, konkretaus nusikaltimų rato apibrėžimo ar apskritai nusikaltimo sampratos, jo požymių, t. y. to, ką laikyti nusikaltimu. Pagrindinis nusikaltimo skiriamasis bruožas romėnų teisėje buvo visuomeninis (viešasis) pobūdis (tėvynės išdavystė, šventvagystė), o jei teisės pažeidimas buvo susijęs su konkrečiu žmogumi, jis nebuvo laikomas valstybės reikalu. Apskritai romėnų teisėje nebuvo tikslaus nusikaltimo apibrėžimo, baigtinio bausmių sąrašo, taip pat baudžiamojo kodekso ir kt., t. y. romėnų teisėje tikrosios baudžiamosios teisės, kaip ją suprantame šiandien, iš esmės nebuvo. Kaip teigia M. D. Dubber, *ultima ratio* turi tik romėnų teisės „etiketę“, kuri gali būti greitai „nukabinama“, kadangi romėnų teisė iš esmės yra tik privatinė (civilinė)

¹⁴⁷ Ibidem, p. 52-55.

¹⁴⁸ TAMM, Ditlev. *Roman law and European legal history*. Copenhagen: DJØF, 1997, p. 157.

¹⁴⁹ HAUSMANINGER, Herbert, SELB, Walter. *Römisches Privatrecht*. Wien: Böhlau, 1981, p. 331 (cituota pagal NEKROŠIUS, Ipolitas, NEKROŠIUS, Vytautas, VĖLYVIS, Stasys. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 9, 255).

¹⁵⁰ NEKROŠIUS, Ipolitas, NEKROŠIUS, Vytautas, VĖLYVIS, Stasys. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 9, 255.

¹⁵¹ TAMM, Ditlev. *Roman law and European legal history*. Copenhagen: DJØF, 1997, p. 157.

¹⁵² GIRARD, Paul Frédéric. *Romėnų teisė*. II tomas, vertė A. Tamošaitis. Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, Kaunas, 1932, p. 10.

teisė¹⁵³. Todėl šiame tyrime nagrinėjamos problematikos ištakų reikėtų ieškoti ne antikos, o vėlesniuose valstybės ir teisės raidos laikotarpiuose.

Taigi, kaip jau minėta, *ultima ratio* terminas, tačiau iš esmės politiniame-kariniame kontekste, pradėtas vartoti būtent XVI-XVII a. savo tikrąja etimologine reikšme – kaip paskutinis argumentas, siekiant tam tikro tikslo, todėl (baudžiamajame) teisiniame kontekste tolesnė nagrinėjamos idėjos ištakų paieška vėlgi nusikelia į viduriniuosius ir naujuosius amžius.

Šiuo aspektu, kalbant apie nagrinėjamos problematikos kontekstą, Viduramžių ir Naujųjų amžių pradžioje (iki XVII a. pab.) valstybei bei teisei pasiekus aukštesnį civilizacijos lygį, Vakarų Europos baudžiamoji teisė jau pasižymėjo dideliu įstatymų chaotiškumu, griežtomis ir žiauriomis bausmėmis, įstatymų leidėjų ir teisėjų nekompetentingumu, perdėtu prietaringumu bei neatsižvelgimu į žmogų, jo padėtį baudžiamajame procese. Tuometinė baudžiamoji teisė buvo įvairiausių dėsnių ir principų mišinys. Netgi tose valstybėse (kraštuose), kuriose galiojo baudžiamieji įstatymai (statutai), tiek veikos kriminalizavimas, tiek bausmės už atitinkamą nusikalstamą veiką rūšis ir dydis priklausė nuo teisėjo valios. Todėl riba tarp leidžiamo elgesio ir draudžiamo, tarp baudžiamo ir nebaudžiamo buvo neaiški ir priklausė išimtinai nuo teismo ar kitų įtakingų asmenų valios¹⁵⁴.

Mintis, kad baudžiamajai teisei apskritai reikia esminių reformų, Atgimimo (Renesanso) laikotarpiu pradėta kelti Charles-Louis de Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau, Voltaire, Samuel von Pufendorf, Christian Wolff darbuose, pabrėžiant bausmės proporcingumą nusikaltimui bei įstatymu grindžiamą baudžiamąją sistemą kaip vienintelę priemonę, leidžiančią išvengti savivalės. Tačiau tai buvo tik mintis. Aiškesnę programą sėkmingai baudžiamųjų įstatymų reformai, sustiprinęs prasidėjusį judėjimą baudžiamojo liberalizmo link, tuo metu pateikė italų teisininkas Cesare Beccaria savo veikle „Apie nusikaltimus ir bausmes“ (1764 m.), kuriame be kitų vertingų idėjų, siekiant baudžiamosios teisės „sutvarkymo“, į klausimą, ką įstatymų

¹⁵³ DUBBER, Markus Dirk. *Ultima Ratio as Caveat Dominus: <...>*, p. 7.

¹⁵⁴ BEKARIJA, Čezarė. *Apie nusikaltimus ir bausmes*. Vertė R. Burokas. Vilnius: Mintis, 1992, V. Stankevičiaus pratarmė, p. 7-13.

leidėjas turi paskelbti esant nusikalstama ir baudžiama, jis pateikė aiškų atsakymą – pripažinti esant baudžiamas galima tik tai tokias veikas, kuriomis padaroma aiški žala visuomenei ir kurių baudžiamumas gali duoti visuomenei naudos. Kalbėdamas apie atskiras nusikalstamų veikų rūšis, jis taip pat rėmėsi pagrindine idėja, kad įstatymų leidėjas, skirdamas bausmę už kokią nors veiką, turi vadovautis šaltu protu ir apsvarstyti jos žalą bei bausmės naudą ir tik tada, kai bausmės nauda persveria veikos žalą – įrašo veiką į baustinių nusikaltimų katalogą¹⁵⁵.

Šis klasikinės baudžiamosios teisės pradininkas klaidų ir neteisėtos įstatymų leidybos priežastimi nurodydamas klaidingą naudą, kuri gaunama uždraudus baudžiamuoju įstatymu menkavertę veiką, supratimą, teigė, jog tokie įstatymai neužkardo nusikaltimų ir atsiranda dėl pačių nusikaltimų baimės, dažnai pavieniais atvejais pasitaikančių žalingų veiksmų, tačiau ne iš šaltai apgalvoto naudos ir praradimų įvertinimo. Jis sakė, kad apskritai kiekvieno įstatymų leidėjo tikslas yra užkardyti nusikaltimus, o ne bausti, siekiant didžiausios žmonių laimės, mažinant nelaimę. Tačiau šiam tikslui pasiekti naudojamos netinkamos priemonės – siekiant užkardyti nusikaltimus, uždraudžiama tai, kas skatina žmones nusikalsti. Kritikuodamas tokią įstatymų leidybą, C. Beccaria pateikė konkrečias priemones, kurios, anot jo, iš tikrųjų padeda užkardyti nusikaltimus: aiškūs paprasti įstatymai, laisvė ir švietimas, įstatymų taikytojų sąžiningumo ugdyimas, nenusikalstančių asmenų skatinimas, auklėjimo tobulinimas¹⁵⁶.

Vėliau, XIX a. pradžioje C. Beccaria idėjas ir liberalizmo judėjimą perėmė bei stiprino vokiečių teisininkas Carl Joseph Anton Mittermaier, italų teisininkas Rossi, prancūzai Ortolan ir Guizot bei kiti¹⁵⁷, tačiau vis dėlto šiuolaikinį baudžiamosios teisės sistemos ribojimo, „perbaudymo draudimo“ (vok. *Übermaßverbot*), bei galiausiai *ultima ratio* idėjos, virtusios

¹⁵⁵ Ibidem, p. 25.

¹⁵⁶ BEKARIJA, Čezarė. *Apie nusikaltimus ir bausmes*. Vertė R. Burokas. Vilnius: Mintis, 1992, p. 98; 103-107.

¹⁵⁷ PRADEL, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 138.

baudžiamosios teisės principu, suvokimą išplėtojo Vokietijos teisinė mintis, tam pasitelkusi „teisinių gėrių“ gynimo (vok. *Rechtsgüterschutz*) koncepciją.

Taigi, XIX amžiuje, kai nusikaltimas buvo apibrėžiamas tik formaliai, išimtinai kaip veiksmas ar poelgis, už kurio padarymą gresia bausmė¹⁵⁸, būtent vienas vokiečių teisės mokslininkų Johann Michael Franz Birnbaum užsimojo pakeisti šį apibrėžimą, siekdamas paaiškinti, ką konkrečiai pažeidžia nusikaltimas, t. y. kas „natūraliai“ arba iš esmės, nepriklausomai nuo pozityviosios teisės, yra nusikaltimas¹⁵⁹, ir tokiu būdu suformulavo „gėrių“ pažeidimo teoriją, kuri vėliau transformavosi į „teisinių gėrių“ gynimo (vok. *Rechtsgüterschutz*) koncepciją ir laikyta konstituciniu pagrindu, reikalaujančiu grįsti veikų kriminalizaciją legitimiais tikslais.

J. M. F. Birnbaum bandė išsiaiškinti ar, remiantis takoskyra tarp pozityviosios ir prigimtinės teisės sampratos, gali sekti idėja, kad nusikaltimu laikomas teisės pažeidimas tik pagal baudžiamąjį įstatymą¹⁶⁰ (*aut. past.* nusikaltimo formalusis aspektas – draudžiamumas). Iš esmės J. M. F. Birnbaum nesutiko su tuomet vyravusia idėja, pagal kurią tuometinė vokiškoji baudžiamoji teisė teisės pažeidimą (nusikaltimą) siejo tik su bausme, nekreipdama dėmesio į platesnę šio termino reikšmę¹⁶¹. Tokiu būdu J. M. F. Birnbaum kritikavo tuo metu susiformavusį valstybinio ir privataus nusikaltimo (pavyzdžiui, policijos nustatytų taisyklių nesilaikymo ir paprasto nusikaltimo) atskyrimą ir šiame kontekste daugiausia problemų keliantys jam atrodė religiniai ir moraliniai (doroviniai) nusikaltimai, kurie tuo metu buvo priskirti policijos nustatytų taisyklių pažeidimų kategorijai. Apskritai, savo idėjomis J. M. F. Birnbaum bandė pateisinti tuo metu nusistovėjusių moralės principų (normų) apsaugą, siekdamas įveikti tuomet vyravusią L. A. Feuerbach suformuluotą doktriną, kad baudžiamoji teisė gali ginti tik formaliąsias

¹⁵⁸ ROSSHIRT, Conrad Franz. *Entwicklung der Grundsätze des Strafrechts nach den Quellen des gemeinen deutschen Rechts*. Heidelberg und Leipzig, 1828, p. 159.

¹⁵⁹ AMELUNG, Knut. *Rechtsgüterschutz und Schutz der Gesellschaft: Untersuchungen zum Inhalt und zum Anwendungsbereich eines Strafrechtsprinzips auf Dogmengeschichtlicher Grundlage: Zugleich ein Beitrag zur Lehre von der „Sozialschädlichkeit“ des Verbrechens*. Frankfurt am Main: Athenäum-Verlag, 1972, p. 43.

¹⁶⁰ BIRNBAUM, Johann Michael Franz. *Über das Erforderniß einer Rechtsverletzung zum Begriff des Verbrechens*. Archiv des Criminalrechts (Neue Folge), 1834, p. 157, 158.

¹⁶¹ Ibidem, p. 159.

subjektines teisės¹⁶². Todėl J. M. F. Birnbaum siūlė tuos nusikaltimus, kurie nepatenka į rūšinių pažeidimų (nusikaltimų) sąvoką (kaip šiuo atveju religiniai ir moraliniai nusikaltimai), „išskelti“ už tokios pažeidimų rūšies ribų¹⁶³.

Kritikuodamas esamą teisės pažeidimo teoriją bei remdamasis vokiečių teisės mokslininku C. K. Stübel, pirmiausia išskirdamas „pozityvųjį“ ir „natūralųjį“ („prigimtini“) nusikaltimo apibrėžimus, pagal kuriuos „pozityvusis“ nusikaltimo apibrėžimas, jo nuomone, reiškė tai, ką nusikaltimu laiko įstatymas – veiksmą ar poelgį, už kurį gresia bausmė, o „natūralusis“ arba „prigimtinis“ nusikaltimo apibrėžimas – tai, ką pagal baudžiamosios teisės prigimtį pilietinė visuomenė laiko baudžiamu ar baustinu ir gali nusakyti bendrai apibūdinta sąvoka¹⁶⁴, J. M. F. Birnbaum teigė, jog teisės pažeidimas atspindi grėsmę (pavojų) „gėriui“, kaip subjektyviosios teisės objektui, kadangi subjektyvioji teisė apima reikalavimą nekelti grėsmės (pavojaus) gėriui¹⁶⁵. Galiausiai pabrėžė, kad būtent tam tikras gėris, o ne subjektyvioji teisė, kaip kriminalinių nusikalstamų veiksmų objektas, turėtų būti nusikaltimo pagrindas ir tyrinėjimo objektas¹⁶⁶.

Tokiu būdu J. M. F. Birnbaum suskirstė teisės pažeidimus (nusikaltimus) į kelias rūšis (klases): pirmai klasei priskyrė „natūraliųjų (prigimtinių)“ gėrių pažeidimus, o antrajai klasei – „socialinius nusikaltimus“. Atsižvelgdamas į tai, jis suklasifikavo gėrius į tokius, kurie žmonėms duoti iš prigimties, ir tokius, kurie yra visuomenės vystymosi rezultatas. Taip pat į savo teoriją J. M. F. Birnbaum įtraukė nusikaltimus prieš individą ir nusikaltimus prieš visuomenę. Tokių nusikaltimų objektu esantys gėriai atitinkamai buvo išskirti į individualius gėrius ir bendruosius, prie kurių J. M. F. Birnbaum priskyrė ir tautos (visuomenės) religinius arba moralinius įsitikinimus¹⁶⁷.

Taigi, visa tai pakeitė požiūrį į nusikaltimo sąvoką, pagal kurią buvo būtina atsižvelgti ir į nusikaltimo, kaip teisės pažeidimo, turinį, t. y. nustatyti,

¹⁶² AMELUNG, Knut. *Rechtsgüterschutz und Schutz der Gesellschaft*: <...>, p. 43.

¹⁶³ BIRNBAUM, Johann Michael Franz. *Über das Erforderniß einer Rechtsverletzung* <...>, p. 168.

¹⁶⁴ Ibidem, p. 149, 153, 155.

¹⁶⁵ AMELUNG, Knut. *Rechtsgüterschutz und Schutz der Gesellschaft*: <...>, p. 44.

¹⁶⁶ BIRNBAUM, Johann Michael Franz. *Über das Erforderniß einer Rechtsverletzung* <...>, p. 174, 176.

¹⁶⁷ Ibidem, p. 175-177, 178, 179, 181, 188.

kas nusikaltimu yra pažeidžiama, kokia jo esmė, ir, remiantis tuo, imtis baudžiamųjų represinių priemonių tam pažeidimui užkardyti. Nors galima pastebėti ir tai, kad siekdamas pagrįsti savąją nusikaltimo sąvoką, J. M. F. Birnbaum „gėrio“, kaip subjektyviosios teisės objekto, kategoriją naudojo ne tiek baudžiamosios teisės ribojimo prasme, kiek netgi jos išplėtimo prasme, t. y. kaip teorinę priemonę, pateisinančią netgi moralinių standartų apsaugą baudžiamosiomis priemonėmis, taip priešindamasis tuo metu vyravusiai ribojančiai ir siauresnei teisės pažeidimo teorijai, kad baudžiamoji teisė gali ginti tik formaliąsias subjektines teises.

Vis dėlto, M. D. Dubber nuomone, J. M. F. Birnbaum, nesukonstravo normatyvinio „teisinių gėrių“ (vok. *Rechtsgüter*) principo, tačiau tik teigė, kad L. A. Feuerbach normatyvinis principas (*nullum crimen sine lege*) neatitiko tuo metu galiojančių teisės aktų (teisinio reguliavimo), kurie kriminalizavo visus „policinius nusižengimus“ (ypač nusižengimus prieš moralę ir religiją), kurie nepažeidžia niekieno subjektinių teisių, t. y. pagrindinio L. A. Feuerbach nusikaltimo sampratos komponento¹⁶⁸.

Iš tikrųjų J. M. F. Birnbaum iškeltą tam tikrų gėrių pažeidimo ir gynimo idėją į normatyvinį „teisinių gėrių“ apsaugos principą XX a. transformavo teisinio pozityvizmo atstovas Karl Binding, sukonkretinęs „gėrio“ sąvoką į „teisinio gėrio“ sąvoką ir teisinius gėrius apibrėžęs kaip tikrovėje egzistuojančias sveikos visuomenės gyvavimo sąlygas arba aplinkybes, kurių sukonkretinimas, naujų teisinių gėrių kūrimas bei teisinės apsaugos jiems priskyrimas priklauso įstatymų leidėjo nuožiūrai¹⁶⁹. Tęsdamas K. Binding darbą, Franz von Liszt „teisinių gėrių“ sąvoką pakeitė į „teisiškai saugomų žmonių interesų“, kylančių iš kasdienio žmonių gyvenimo, sąvoką ir laikė ją pagrindine nusikaltimo sandaros kategorija¹⁷⁰. Vėliau „teisinių gėrių“ teorijos idėjas XX a. perėmė nacionalsocialistinis judėjimas Vokietijoje, o to meto

¹⁶⁸ DUBBER, Markus Dirk. *Ultima Ratio as Caveat Dominus: <...>*, p. 5.

¹⁶⁹ BINDING, Karl. *Die Normen und ihre Übertretung*. Bd. I. 2. Aufl. Leipzig, 1890, p. 339 ir toliau; BINDING, Karl. *Handbuch des Strafrechts*. Bd. I. Neudr. der Ausg. Leipzig, 1885, p. 169.

¹⁷⁰ LISZT, von Franz. Der Begriff des Rechtsguts im Strafrecht und in der Encyclopädie der Rechtswissenschaft. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 1888, vol. 8, p. 134 ir toliau.

baudžiamosios teisės teoretikai pervadino ją į „pareigų pažeidimo“ teoriją¹⁷¹. Galiausiai, po Antrojo pasaulinio karo, nevaržomos valstybės galios (taigi ir baudžiamosios) patirtis privertė vėl atsigręžti į „teisinio gėrio“ sąvoką ir „teisinių gėrių“ gynimo teorijos idėjas apie baudžiamosios teisės ribojimą, nors, kaip minėta, pirminė J. M. F. Birnbaum „gėrio“ teorija, gimusi kaip opozicija siauresnei – L. A. Feuerbach subjektyvių teisių pažeidimo koncepcijai – ir nebuvo tokia jau liberali.

XX a. 70-ame dešimtmetyje Vakarų Europoje atgijęs baudžiamojo liberalizmo judėjimas, pasireiškęs abolicionistinėmis¹⁷² bei minimalistinėmis¹⁷³ tendencijomis, vėl ieškojo baudžiamosios teisės ir baudžiamųjų teisinių priemonių ribų, ir, pavyzdžiui, Vokietijoje pasireiškė tam tikra baudžiamosios teisės reforma – ekonominių¹⁷⁴, aplinkos apsaugos¹⁷⁵ bei „nusikaltimų prieš moralę“ (vok. *Sittlichkeitsdelikte*)¹⁷⁶ dekriminalizavimu. Šiuo aspektu taip pat nemažai prisidėjo teisinių gėrių teorijos šalininkai, tokie, kaip, pavyzdžiui, Claus Roxin, pagal kurį teisinių gėrių apsaugos (vok. *Rechtsgüterschutz*) principas jau naudojamas sprendžiant nusikalstamų veikų sudėčių teisėtumo problemą, suteikia pakankamai svarių argumentų diskusijoje dėl valstybės teisės bausti bei padeda išvengti teisinės valstybės principo neatitinkančio per didelio valstybės baudžiamojo veikimo¹⁷⁷.

¹⁷¹ VORMBAUM, Thomas. Fragmentarisches Strafrecht in Geschichte und Dogmatik. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 2012, vol. 123, no. 4, p. 674.

¹⁷² Žr., pvz., CHRISTIE, Nils. Conflicts as Property. *The British Journal of Criminology*, 1977, vol. 17, nr. 1, p. 1-14.

¹⁷³ Žr., pvz., BARATTA, Alessandro. Prinzipien des minimalen Strafrechts. Eine Theorie der Menschenrechte als Schutzobjekte und Grenze des Strafrechts. In KAISER, G., KURY, H., ALBRECHT, H. J. (Hrsg.). *Kriminologische Forschung in den 80er Jahren*. Projektberichte aus der Bundesrepublik Deutschland, Kriminologische Forschungsberichte aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Bd. 35/2, Freiburg i.Br. 1988, p. 513-542.

¹⁷⁴ Žr., pvz., TIEDEMANN, Klaus. Welche strafrechtlichen Mittel empfehlen sich für eine wirksame Bekämpfung der Wirtschaftskriminalität?, Gutachten für den 49. Deutschen Juristentag. In *Verhandlungen des 49. Deutschen Juristentages*. Bd. 1. Teil. C, Beck, München, 1972.

¹⁷⁵ Žr., pvz., HEINE, Volker, MEINBERG, Günter. Empfehlen sich Änderungen im strafrechtlichen Umweltschutz, insbesondere in Verbindung mit dem Verwaltungsrecht? Gutachten für den 57. Deutschen Juristentag. In *Verhandlungen des 57. Deutschen Juristentages*. Bd. 1. Teil. D, Beck, München, 1988.

¹⁷⁶ STUCKENBERG, Carl-Friedrich. The Constitutional Deficiencies of the German Rechtsgutslehre. *Oñati Socio-legal Series*, 2013, vol. 3, no. 1, p. 34.

¹⁷⁷ ROXIN, Claus. *Strafrecht: Allgemeiner Teil I: Grundlagen*. Der Aufbau der Verbrechenslehre. 4. Aufl. München: Beck, 2006, p. 29.

C. Roxin klausimą, kokie asmenų veiksmai gali būti laikomi nusikalstamais ir už juos skiriama bausmė, kaip ir J. M. F. Birnbaum, priskyre materialiam nusikaltimo apibrėžimui ir jo teorijai, pateikiančiai objektyvius nusikalstamo elgesio kriterijus. Šią materialiojo nusikaltimo apibrėžimo sąvoką C. Roxin kildino iš baudžiamosios teisės užduoties, kurią suprato kaip „subsidiariją teisinių gėrių apsaugą“. Todėl jis teigė, kad materialusis nusikaltimo apibrėžimas nustato įstatymų leidėjui baudžiamosios politikos ribas, sprendžiant, kokį elgesį būtina laikyti baustinu, o kokį ne¹⁷⁸.

Anot C. Roxin, „teisinio gėrio“ sąvoka kildinama iš visuomenine sutartimi paremtos baudžiamosios teisės užduoties užtikrinti visiems gyventojams laisvą ir taikų gyvenimą kartu, užtikrinant ir visų Konstitucijos garantuojamų pagrindinių teisių ir laisvių apsaugą. Kadangi baudžiamoji teisė riboja individų veiksmų laisvę, todėl turi būti kriminalizuojama tik tiek veikų, kiek būtina užtikrinti taikų ir laisvą visuomenės narių sambūvį (koegzistenciją). Tokios idėjos suformavo nuomonę, kad būtina atsižvelgti į žmogaus orumą, lygybę ir panašias pagrindines (prigimtines) žmogaus teises, kurių įgyvendinimas yra jo laisvės bei egzistencijos būtina prielaida¹⁷⁹.

Tačiau be individualių gėrių, užtikrinančių individo visavertę egzistavimą, modernioji visuomenė negalėtų išgyventi ir jei būtų kėsinama į jos, kaip bendruomenės, vertybes. Todėl baudžiamoji teisė, anot C. Roxin, gina ir bendruosius teisinius gėrius (laisva ir teisėta pinigų apyvarta, mokesčių teisė ir kt.), tačiau tai pateisinama tik tuomet, jei šie gėriai galiausiai tarnauja atskiram individui (gyventojui, piliečiui). Juk neabejotina, teigė C. Roxin, kad taip nemėgstama valstybės nustatyta mokesčių mokėjimo pareiga ne suteikia šansą praturtėti pačiai valstybei, tačiau galiausiai tarnauja individui, kuris naudojasi surinktų mokesčių pagrindu finansuojamomis valstybės paslaugomis¹⁸⁰.

Teisinis gėris, anot C. Roxin, turi būti suprantamas kaip tam tikra abstrakcija, tačiau tuo pačiu – kaip loginis darinys arba ideali vertybė. Tokiu būdu būtina vengti baudžiamuosiuose įstatymuose bendrųjų sąvokų, kurios

¹⁷⁸ Ibidem, p. 13-14.

¹⁷⁹ Ibidem, p. 16-17.

¹⁸⁰ Ibidem, p. 17-18.

savyje netalpina jokių konkretauro turinio potencialiai pažeidžiamų teisinių gėrių. Kitaip būtų paneigiama teisinio gėrio, kaip baudžiamąją teisę ribojančios jėgos, reikšmė bei nuvertinamos jo galimybės¹⁸¹.

Be to, teisinių gėrių sąvoka (apskritai koncepcija) nėra statiška. Vystantis visuomenei (mokslui, technologijoms, industrijai ir kt.), atsiranda naujų problemų, kurias būtina spręsti, todėl įstatymų leidėjas turi į tai reaguoti ir pritaikyti teisinį reguliavimą pasikeitusioms gyvenimo sąlygoms. Tai reiškia, jog atsiradus poreikiui ginti ir saugoti naujas visuomenines vertybes, baudžiamoji teisė turi užimti deramą vietą tokios apsaugos teisiniame reguliavime¹⁸².

Vystydamas teisinių gėrių koncepciją, C. Roxin teigė, kad teisinių gėrių apsauga gali būti įgyvendinama ne tik per baudžiamąją teisę – visa teisės sistema turi prisidėti prie teisinių gėrių apsaugos. Šiuo požiūriu baudžiamoji teisė yra tik paskutinė apsaugos priemonė, kuri galima tik tada, kai kiti socialinių problemų sprendimo būdai, tokie kaip civilinės teisinės, administracinės, verslo (komercinės) teisės ar kitos neteisinės priemonės, yra nepakankami. Todėl bausmė yra „socialinės politikos *ultima ratio*“¹⁸³, o jos pagrindinė užduotis – subsidiari teisinių gėrių apsauga¹⁸⁴.

Remiantis C. Roxin teiginiais, apskritai Vokietijos konstitucinė jurisprudencija pasižymi tuo, kad draudžia perteklinę kriminalizaciją, propaguodama susilaikymą, o daugelis teisės mokslininkų pripažįsta, kad

¹⁸¹ Ibidem, p. 33-34.

¹⁸² Ibidem, p. 29-31; 32-33.

¹⁸³ Pastebėtina, jog M. D. Dubber kritikuoja šį teiginį, kad bausmė yra „socialinės politikos *ultima ratio*“, kadangi jis yra miglotas ir sunkiai suprantamas. Pirmiausia ši formuluotė yra susijusi su bausme, tačiau ne su baudžiamąja teise. Antra, kiti autoriai taip pat kartuoja šią mintį, tačiau išreikšdami ją kitomis formuluotėmis, tokiomis, kaip baudžiamoji teisė (ar bausmė, ar įkalinimas, ar prevencinis nuteistojo teisių ir laisvių apribojimas) yra „teisinės politikos *ultima ratio*“ (TRENDELENBURG, Cornelius. *Ultima ratio? Subsidiaritätswissenschaftliche Antworten am Beispiel der Strafbarkeit von Insiderhandel und Firmenbestattungen*. Frankfurt am Main: Lang, 2011) arba „teisinių gėrių apsauga“ (BLEI, Hermann. *Strafbedürfnis und Auslegung*. In BRUNS, Hans-Jürgen, JÄGER, Herbert, ROXIN, Claus (Hrsg.). *Grundfragen der gesamten Strafrechtswissenschaft*. Festschrift für Heinrich Henkel zum 70. Geburtstag. Berlin: de Gruyter, 1974, p. 109). Apskritai šios ar panašios frazės yra traktuojamos kaip sinonimai, tačiau be aiškios reikšmės; kalbama apie dalyką, kurio esmė yra du žodžiai „*ultima ratio*“ ir kuris vartojamas tam tikroje frazėje su keletu subjektų ir objektų, ir šis dalykas priskiriamas kažkam, kas niekada neidentifikuojama (žr. DUBBER, Markus Dirk. *Ultima Ratio as Caveat Dominus: <...>*, p. 9.).

¹⁸⁴ ROXIN, Claus. *Strafrecht: Allgemeiner Teil I: Grundlagen*. Der Aufbau der Verbrechenslehre. 4. Aufl. München: Beck, 2006, p. 45.

baudžiamųjų teisinių gėrių sąvoka (konceptija) kyla iš Konstitucijos ir turi didelę reikšmę kriminalizacijos pertekliaus draudimui: „Veikos uždraudimas, kuris neparemtas teisinio gėrio gynimu, būtų valstybės teroras“¹⁸⁵. Atsižvelgiant į tai, kad teisinio gėrio sąvoka išplaukia iš baudžiamosios teisės užduoties, išsivysčiusios iš visuomenine sutartimi ir pagrindinėmis (prigimtinėmis) teisėmis grindžiamų Konstitucijos elementų, iš šio baudžiamumo pagrindo turi išplaukti ir valstybės baudžiamosios galios ribos. Baudžiamosios teisės nuostata, kuri nesaugo jokio teisinio gėrio, yra netinkama ir laikoma asmens laisvės pažeidimu¹⁸⁶.

Vadinasi, teisinių gėrių apsaugos koncepcija, be kita ko, pagrindžianti nusikaltimo, kaip socialinio reiškinių, esmę, teisiniam gėriui esant objektyviu nusikalstamo elgesio kriterijumi, nustatančiu įstatymų leidėjui baudžiamosios politikos ribas, sprendžiant, kokį elgesį būtina laikyti baustinu, o kokį ne, reiškia ir tai, kad teisiniais gėriais, vertais baudžiamosios teisinės apsaugos, pripažįstami ne visi visuomenėje egzistuojantys jos ir jos individų interesai, tačiau patys svarbiausi, todėl baudžiamoji teisė naudojama būtent kaip subsidiari teisinių gėrių apsaugos priemonė, kai kiti socialinių problemų sprendimo būdai, teisiniai ir / ar neteisiniai, yra nepakankami. Tokiu būdu, teisinių gėrių apsaugos koncepcija pagrindžia ir baudžiamosios teisės arba baudžiamosios atsakomybės, kaip paskutinės arba kraštutinės priemonės – *ultima ratio* – esmę.

Tiesa, reikia pažymėti, kad teisinių gėrių teorija susilaukė ir kritikos, kuri koncentravosi į jos teorinį skurdumą. Pagrindinė kritikos kryptis – teisinių gėrių teorijos neaiškumas ir jos nesugebėjimas aiškiai apibrėžti, kas yra „teisinis gėris“. Šio esminio teorijos trūkumo priežastis yra tai, kad „teisinio gėrio“ sąvoka yra tik formali pozityviosios teisės priimto vertybinio sprendimo, kad kažkas yra teisiškai saugomas ir todėl vertas šios teisinės apsaugos, išraiška. Todėl terminas „teisinis gėris“ reiškia tik tai, kad toks

¹⁸⁵ HASSEMER, Winfried. Strafrechtlicher Rechtsgüterschutz unter der Verfassung. In *Festschrift für Nikolaos K. Androulakis zum 70. Geburtstag*. Athen und Komotini, 2003, p. 217; HEFENDEHL, Roland, von HIRSCH, Andrew, WOHLERS, Winfried. *Die Rechtsgutstheorie. Legitimationsbasis des Strafrechts oder dogmatisches Glasperlenspiel?* Baden-Baden: Nomos, 2003, p. 59.

¹⁸⁶ ROXIN, Claus. *Strafrecht: Allgemeiner Teil I: <...>*, p. 40-43.

vertybinis sprendimas priimtas. Pati koncepcija, anot kritikų, nesiūlo kriterijų, siekiant nustatyti, kurie dalykai nusipelno teisinės apsaugos ir kodėl. Todėl teigiama, kad, kol nėra aiškūs kriterijai nustatant „teisinius gėrius“, tol visa doktrina yra teoriškai nepagrįsta ir praktiškai nenaudinga. Taip pat dėl tų pačių argumentų apie neaiškų ir dažnai intuityvų vertybinių sprendimų priėmimą kritikai abejoja ir teisinių gėrių teorijos tinkamumu racionaliai politikai, t. y. liberalesnei ir humaniškesnei baudžiamajai teisei¹⁸⁷.

Sutinkant su šiais kritikų teiginiais, galima tik pridurti, jog jei teisinių gėrių sąvoka nėra statiška ir vystantis visuomenei atsiranda naujų teisinių gėrių, vertų baudžiamosios teisinės apsaugos, tai paliekant teisinio gėrio sukonkretinimą, naujų ir svarbiausių teisinių gėrių, saugotinių baudžiamosios teisės priemonėmis, nustatymą įstatymų leidėjo nuožiūrai, teisinių gėrių sąvoka tampa gana subjektyvi, sunkiai nuspėjama ir paaiškinama. Atsižvelgiant į tai, kad įstatymų leidėjo vaidmenį demokratinėje visuomenėje atlieka parlamentas, kuris susideda iš žmonių, atstovaujančių įvairioms partijoms ar visuomenės grupėms, turinčioms savo idealus, vertybines orientacijas, kurios įgyvendinamos, be kita ko, ir per įstatymų leidybą, tokiu būdu, šių grupių, turinčių daugumą parlamente, priimami įstatymai pirmiausia ir atspindi būtent jų interesus ir vertybines orientacijas, todėl ir teisinis gėris, kurį imasi saugoti įstatymų leidėjas baudžiamosiomis teisinėmis priemonėmis, priklausys nuo to, kokioms pažiūroms ir vertybinei orientacijai atstovaus politinės grupės, turinčios daugumą parlamente.

Be to, galima kelti klausimą, ar teisinis gėris pats savaime gali visiškai pateisinti tam tikro elgesio kriminalizaciją, ar būtini ir kiti kriterijai, apibūdinantys patį kriminalizuotiną elgesį, juolab kad pats Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas, teigdamas, jog baudžiamoji teisė naudojama kaip teisinių gėrių apsaugos *ultima ratio*, nurodo ir kad tai

¹⁸⁷ STUCKENBERG, Carl-Friedrich. The Constitutional Deficiencies of the German Rechtsgutslehre. *Oñati Socio-legal Series*, 2013, vol. 3, no. 1, p. 35-37.

daroma būtent tuo atveju, kai tam tikros rūšies elgesys yra *ypač žalingas* ir *netoleruotinas* visuomenėje ir turi būti suvaldytas¹⁸⁸.

Kita vertus, manytina, jog negalima ir visiškai atmesti teisinių gėrių koncepcijos, kadangi, kaip minėta, ji apibūdina pačią nusikalstamo elgesio esmę, padeda suprasti, kad ne bet koks elgesys turi būti laikomas nusikalstamu ir nekriminalizuoti tokių veiksmų, kurie nepažeidžia jokio teisinio gėrio. Teisinį gėrį šiuo požiūriu galima apibūdinti kaip materialų ir objektyvų reiškinį, į kurį kėsinama nusikaltimu, o tokią nusikaltimo sampratą, kaip materialų nusikaltimo apibrėžimą, parodantį, ką konkrečiai pažeidžia nusikaltimas, t. y. kas „natūraliai“ arba iš esmės, nepriklausomai nuo pozityviosios teisės, yra nusikaltimas ir kuo jis skiriasi nuo kitų teisės pažeidimų. Kartu toks išimtinis teisinių gėrių apsaugos pobūdis ir baudžiamajai teisei suteikia išimtinumo ir subsidiarumo pobūdį. Tokiu būdu teisinio gėrio, kaip nusikaltimo esmės, teorija apskritai ir būtent šio tyrimo prasme nepraranda savo reikšmės ir vaidmens baudžiamosios teisės teorijoje.

Taigi, aptartos baudžiamosios teisinės doktrinos analizė rodo, jog nuo XX a. vidurio po Antrojo pasaulinio karo neribotos valstybės galios (taigi ir baudžiamosios) patirtis privertė persvarstyti baudžiamosios teisės ribas, jos paskirtį, pagrindines saugomas vertybes – teisinius gėrius, ir suvokti baudžiamąją teisę kaip subsidiarią šių teisinių gėrių apsaugą. Tokiu būdu Vakarų Europos kontinentinės teisės tradicijos valstybėse (ypač Vokietijoje) „teisinis gėris“ tarnavo kaip kritinė liberaliosios baudžiamosios teisės sąvoka (konceptija), konstitucinis baudžiamosios teisės, taip pat ir kriminalizacijos, pamatas, nors jo samprata ir tebesvyruoja tarp pozityvistinės kilmės ir atsitiktinių teiginių apie jo normatyvinę reikšmę¹⁸⁹. Pastaruoju metu teisinių

¹⁸⁸ Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas. 2008 m. vasario 26 d. sprendimas BVerfGE 120, 224.

¹⁸⁹ AMELUNG, Knut. *Rechtsgüterschutz und Schutz der Gesellschaft: <...>*; ESER, Albin. *Rechtsgut und Opfer: Zur Überhöhung des einen auf Kosten des anderen*. In IMMENGA, Ulrich; MÖSCHEL, Wernhard; REUTER, Dieter (Hrsg.). *Festschrift für Ernst-Joachim Mestmäcker*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1996, p. 1005-1024; HASSEMER, Winfried. *Theorie und Soziologie des Verbrechens: Ansätze zu einer Praxisorientierten Rechtsgutslehre*. Frankfurt (am Main): Athenäum-Fischer-Taschenbuch-Verlag, 1973; HEFENDEHL, Roland, von HIRSCH, Andrew; WOHLERS, Winfried (Hrsg.). *Die Rechtsgutstheorie. Legitimationsbasis des Strafrechts oder dogmatisches Glasperlenspiel?* Baden-Baden: Nomos, 2003; JAKOBS, Günther. *Strafrecht Allgemeiner Teil: die*

gėrių teorijos akademinės diskusijos daugiausia susijusios su koncepcijos peržiūra ir tobulinimu bei klausimu, ar, pavyzdžiui, kolektyviniai teisiniai gėriai, tokie, kaip aplinkos apsauga ar gyvūnų teisės, gali būti saugomi baudžiamosios teisės priemonėmis¹⁹⁰.

Kontinentinėje Europoje išvystyta baudžiamąją teisę (atsakomybę) ribojanti teisinių gėrių koncepcija anglosaksų teisinėje doktrinoje neturėjo tokių stiprių pozicijų, nors ir čia bandyta kalbėti apie valstybės baudžiamųjų įgaliojimų ribas. Nors anglosaksų teisės tradicija sąvokos „teisinis gėris“ (vok. *Rechtsgut*) neturi, jos reikšmę atitinka jau 1859 m. John Stuart Mill veikale „Apie laisvę“ (angl. *On Liberty*) paminėtas žalos principas (angl. *Harm Principle*, vok. *Schädigungsprinzip*), kilęs iš socialinės žalos teorijos¹⁹¹. Šį principą detaliai nagrinėjo amerikiečių teisės filosofas Joel Feinberg¹⁹², kurio esminis klausimas „Kokius veiksmus valstybė gali laikyti nusikalstamais?“ toks pat, kokį kėlė ir į jį atsakymą bandė rasti subsidiarios teisinių gėrių apsaugos koncepcijos pradininkai ir šalininkai. Žalos principas taip pat suprantamas kaip asmens ar visuomenės interesų pažeidimas (žalos padarymas), todėl tik tokias pasekmes sukeliantis elgesys gali būti pateisinamai kriminalizuojamas. Šalia žalos principo išskyres savarankišką pažeidimo (nusižengimo, trukdymo, tvarkos ardymo) principą (angl. *Offence Principle*), kuris apima visus už žalos principo ribų kylančius pažeidimus, J. Feinberg tokius pažeidimus, kaip nusižengimus moralei, asmens veiksmus, sukėlusius

Grundlagen und die Zurechnungslehre: Lehrbuch. 2. Aufl. Berlin: de Gruyter, 1993, p. 35; PRITTWITZ, Cornelius. Das deutsche Strafrecht: Fragmentarisch? Subsidiär? Ultima ratio? Gedanken zu Grund und Grenzen gängiger Strafrechtsbeschränkungspostulate. In Institut für Kriminalwissenschaften Frankfurt a. M. (Hrsg.). *Vom unmöglichen Zustand des Strafrechts*. Frankfurt am Main: Lang, 1995, p. 387-405; PRITTWITZ, Cornelius. Begrenzung des Wirtschaftsstrafrechts durch die Rechtsgutslehre, sowie die Grundsätze der ultima ratio, der Bestimmtheit der Tatbestände, des Schuldgrundsatzes, der Akzessorietät und der Subsidiarität. In KEMPF, Eberhard, LÜDERSEN, Klaus, VOLK, Klaus. *Die Handlungsfreiheit des Unternehmers – Wirtschaftliche Perspektiven, strafrechtliche und ethische Schranken*. Berlin: De Gruyter Recht, 2009, p. 53-60; SWOBODA, Sabine. Die Lehre vom Rechtsgut und ihre Alternativen. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 2010, vol. 122, no. 1, p. 24-50 ir kt.

¹⁹⁰ JESCHECK, Hans-Heinrich, WEIGEND, Thomas. *Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil*. 5. Aufl. Berlin: Duncker und Humblot, 1996, p. 256-258.

¹⁹¹ HEFENDEHL, Roland, von HIRSCH, Andrew, WOHLERS, Wolfgang. *Die Rechtsgutstheorie. Legitimationsbasis des Strafrechts oder dogmatisches Glasperlenspiel?* Baden-Baden: Nomos, 2003, p. 255.

¹⁹² FEINBERG, Joel. *The Moral Limits of the Criminal Law*. New York: Oxford University Press, 4 tomai, 1984-1988.

žalą pačiam sau, bei dalyvavimą tokiuose veiksmuose, kaip ir teisinių gėrių apsaugos koncepcijos atstovai, siūlė laikyti nenusikalstamais, o baudžiamąją atsakomybę nustatyti tik esant ypač kvalifikuotoms sąlygoms¹⁹³. Pastebėtina ir tai, jog argumentu, kad valstybė negali baudžiamosios teisės naudoti, siekdama nustatyti ir ginti moralinius įsitikinimus, rėmėsi ir Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis Teismas, pripažindamas antikonstituciniu savanoriškų homoseksualių santykių kriminalizavimą¹⁹⁴.

Nuo XX a. anglosaksų teisės sistemoje taip pat sutinkamas ir „minimalios kriminalizacijos principas“, aiškinamas kaip moralinė taisyklė, tačiau neturinti pozityviosios teisės palaikymo, todėl ja teismų praktikoje paprastai ir nebuvo vadovaujama¹⁹⁵. Vis dėlto pavyzdiniame Jungtinių Amerikos Valstijų baudžiamajame kodekse teigiama, jog baudžiamosios teisės paskirtis yra saugoti tik nuo tokio elgesio, kuris kelia žymios žalos grėsmę¹⁹⁶, todėl galima teigti, jog JAV vis dar galios žalos principas, reiškiantis, kad tam tikro elgesio kriminalizavimas yra legitimus tik tuo atveju, jeigu šis elgesys daro esminę žalą individualiems ir visuomenės interesams, ir šiuo atveju jis jau įtvirtintas pozityviojoje teisėje, t. y. įgijo normatyvinę reikšmę. Taigi, kaip ir kontinentinėje teisės sistemoje, anglosaksų (JAV) teisės doktrina taip pat pripažįsta subsidiarų baudžiamosios teisės pobūdį.

Svarstant apie Rytų Europos, taigi ir Lietuvos valstybės, patirtį nagrinėjamu aspektu, iš esmės aktuali yra Rusijos valstybės (iš pradžių carinės Rusijos, o vėliau – Sovietų Sąjungos), kurios sudėtyje nuo XVIII a. pabaigos iki pat XX a. pabaigos buvo Lietuvos valstybė¹⁹⁷, baudžiamoji teisė ir jos doktrina. Iki XVIII a. pabaigos Lietuvoje¹⁹⁸ galiojant Statutams¹⁹⁹, atskiri baudžiami teisės pažeidimai, atsižvelgiant į jų pobūdį, buvo įvardijami įvairiais

¹⁹³ HEFENDEHL, Roland, von HIRSCH, Andrew, WOHLERS, Wolfgang. *Die Rechtsgutstheorie*. <...>, p. 19; von HIRSCH, Andrew. *Fairness, Verbrechen und Strafe: strafrechtstheoretische Abhandlungen*. Berlin: BWV, Berliner Wissenschafts-Verlag, 2005, p. 109.

¹⁹⁴ Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis Teismas. *2003 m. birželio 26 d. sprendimas byloje Lawrence v. Texas*.

¹⁹⁵ ASHWORTH, Andrew. *Sentencing and Criminal Justice*. London/Dublin/Edinburg: Butterworths, 2000.

¹⁹⁶ DUFF, Antony. *Theories of Criminal Law*. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2013.

¹⁹⁷ Su išimtimi nuo 1918 m. iki 1940 m., t. y. atkurtos Lietuvos valstybės laikotarpiu.

¹⁹⁸ Tiksliau – Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Lenkijos Karalystėje.

¹⁹⁹ Pirmajam, Antrajam ir Trečiajam Lietuvos Statutams.

terminais, pavyzdžiui, „zlodeistvo“ (vagystė), „zločinstvo“ (piktadarystė), „grabiož“ (plėšimas), tačiau jie nebuvo apibendrinti vienu „nusikaltimo“ terminu, nes ir už kai kurias kitas neteisėtas veikas, kaip ir už baudžiamąsias, reikalauta materialaus atpildo, kuris, kaip ir civilinėje teisėje, buvo atsakomybės sudedamoji dalis. Tai rodo, jog dar nebuvo aiškios viešosios ir privatinės teisės, baudžiamosios ir civilinės atsakomybės ribos, nors kai kurių teisės pažeidimų (pvz., priešvalstybinių nusikaltimų) išsiaiškinimo iniciatyvą akivaizdžiai rodė valstybės valdžios aparatas (viešoji teisė). Vis dėlto, nors teisės pažeidimų aiškinimosi iniciatyva buvo pasiskirsčiusi tiek tarp valstybės valdžios, tiek tarp nukentėjusiojo ar jo artimųjų (privati teisė), tačiau tam tikra dalis veikų jau Statutuose buvo įvardytos kaip baudžiamosios ir už jų padarymą grėsė bausmė. Svarbiausia – įvardijant veiką kaip tam tikros rūšies nusikaltimą, visada turėjo atsirasti skriauda arba žala²⁰⁰. Tokia nusikaltimo samprata, manytina, buvo artimesnė vakarietišakai žalos principo koncepcijai, baudžiamosios teisės paskirtį suprantant kaip apsaugą tik nuo tokio elgesio, kuris kelia (žymią) žalą ar jos grėsmę.

XIX a. Lietuva, kaip okupuotas kraštas, nors dar kurį laiką ir turėjo iki Lietuvos okupacijos ir prijungimo prie Rusijos imperijos teisinius santykius joje reguliavusius teisės šaltinius (iš esmės baudžiamuosius, civilinius ir teismo procesą), tačiau jau pradėjo vadovautis okupantų, t. y. Rusijos imperijos, teise, kuri iš pradžių buvusi tik nesusistemintų įstatymų ir įvairių teisės aktų rinkinys, ir šios teisės doktrina. Baudžiamosios teisės prasme aktualiausias yra šios teisės kodifikavimo etapas, kuomet, 1881 m. buvo pradėti rengti nauji Rusijos baudžiamieji įstatymai, kuriems rengti buvo suburti žymiausi to meto Rusijos baudžiamosios teisės specialistai – N. Tagancev, I. Foinickij ir kiti. Remiantis Vakarų Europos valstybių patirtimi (šiuo tikslu į rusų kalbą buvo išversti daugumos Europos valstybių baudžiamieji kodeksai), buvo parengti gana aukšto teorinio lygio Baudžiamieji nuostatai, kurie buvo patvirtinti 1903 m. ir numatoma laipsniškai juos įvesti visoje Rusijos teritorijoje, tačiau politinės aplinkybės XX a. pradžioje (Pirmasis pasaulinis karas ir revoliuciniai įvykiai

²⁰⁰ ANDRIULIS, V., et al. *Lietuvos teisės istorija: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 223-224.

Rusijoje) nutraukė jo įvedamuosius darbus. Vis dėlto šis teisės aktas su tam tikrais pakeitimais ir papildymais Lietuvoje galiojo tiek vokiečių okupacijos, tiek Atkurtos Lietuvos valstybės laikotarpiu iki kitos – sovietinės jos okupacijos²⁰¹.

1903 m. Baudžiamasis kodeksas (statutas) pasižymėjo racionalia sistema, tikslia terminija, aiškia kalba, itin šiuolaikiškai buvo parengta bendroji jo dalis, kurioje, be kita ko, buvo apibrėžtos kaltės rūšys (formos) (tyčia ir neatsargumas) (48 str.), įvairios veikos baigtumo stadijos (49-50 str.) bendrininkavimas (51-52 str.), veikų kategorizacija (nusikaltimai, nusizengimai) (3 str.), bausmių rūšys, jų pakeitimo ir švelninimo sąlygos (2, 15-38, 53-59 str.), lengvinančios ir sunkinančios atsakomybę aplinkybės (60-67 str.), baudžiamojo įstatymo galiojimas (4-14 str.), veikos nusikalstamumo nebuvimas dėl būtinios ginties ar būtinojo reikalingumo (45-46 str.) ir kt.²⁰² Apskritai galima teigti, kad 1903 m. Baudžiamasis kodeksas (statutas), kaip baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios teisės šaltinis, perėmęs Vakarų Europos valstybių patirtį, iš esmės perėmė ir jų baudžiamosios teisės teorijos pagrindus bei idėjas apie nusikaltimą ir jo esmę, valstybės baudžiamosios galios ribas, juolab kad pagrindinis baudžiamosios teisės šaltinis, likęs galioti Lietuvai gražintame Klaipėdos krašte, buvo Vokietijoje 1871 m. priimtas Baudžiamasis kodeksas su vakarietiška baudžiamosios teisės tradicija kartu su Baudžiamuoju statutu galiojęs Lietuvos teritorijoje iki XX a. vidurio²⁰³.

Vienas iš šio Baudžiamojo statuto rengėjų, baudžiamosios teisės mokslų daktaras, Rusijos imperatoriškosios teisės mokyklos profesorius N. Tagancev šitaip rašė: jei pagal įstatymus draudžiama nusikalstama veika, kuri plačiąja prasme yra nusizengimas teisei arba neteisė (vok. *Unrecht*), o rusų ar bendrai

²⁰¹ Ibidem, p. 270-278; 297-299; 405. Lietuvos Valstybės Tarybos 1919 m. sausio 16 d. Laikinoju Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymu (Vyriausybės žinios, 1919, nr. 2-3) baudžiamuoju kodeksu buvo pripažintas Rusijos 1903 m. patvirtintas kodeksas. Vėliau nuo 1919 m. pabaigos pradėtas vadinti Baudžiamuoju statutu.

²⁰² Baudžiamasis statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų. Kaunas: D. Gutman, 1934.

²⁰³ ANDRIULIS, V., et al. *Lietuvos teisės istorija: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 406-407.

slavišku teisiniu požiūriu, pagal kurią teisė yra teisybė, teisingumo įgyvendinimas (Rusų tiesa), nusikalstama veika yra teisybės, teisingumo reikalavimų pažeidimas – neteisybė, yra dar ir pasikėsinimas į teisės normas, tai tokiu atveju nėra pagrindo spręsti ir klausimą, ar visiems pasikėsinimams į normas taikoma valstybinė baudžiamoji teisė, t. y. jie yra draudžiami baudžiamuoju įstatymu, grasinant bausme ir už juos teismo skiriama kriminalinė bausmė? Pažymėdamas, jog baudžiamosios teisės ypač vokiečių doktrinoje iki šiol egzistuoja vadinamoji Hegel mokykla, pagal kurią neteisybės (nusižengimo teisei) ir baudžiamo pasikėsinimo į teisės normas sampratos sutampa, todėl nusikalstamos veikos baudžiamumas yra loginis jos momentas, N. Tagancev atkreipia dėmesį į tai, kad pats gyvenimas verčia netgi šios mokyklos šalininkus atsisakyti nuoseklus tokio požiūrio laikymosi. Remdamasis K. Binding, jis vardija ankstesnės ir šiuolaikinės įstatymų leidybos pavyzdžius, kad yra daugybė bendro taip pat ir dorovinio pobūdžio draudimų bei juridinių taisyklių, neturinčių atitinkamos baudžiamosios sankcijos, bet nukreipiančių į konkrečias teisės normas, nustatančias teises ir pareigas (platesnį pirminį įstatymą, vienos ar kitos valstybės dalies valdymo nuostatą, prekybos, procesinius įstatymus ir t. t.)²⁰⁴.

Kaip pavyzdį tokios pozicijos teismų praktikoje N. Tagancev nurodo Vyriausybės Senato Baudžiamojo kasacinio departamento 1894 m. sprendimą Nr. 13 Šteinbergo byloje, kuriame pabrėžta, jog ne visi įstatymų nurodymai ir draudimai turi baudžiamąją sankciją ar turi būti vykdomi valstybinės valdžios, gąsdinant baudžiamąja atsakomybe už nepaklusnumą. Įstatymas neretai įpareigoja privačius asmenis ką nors daryti ar nuo ko nors susilaikyti, ar nustato taisykles vienokiai ar kitokiai privačių asmenų veiklai, nenustatant už šių nurodymų nevykdymą baudžiamosios atsakomybės, o pripažįstant tik juridiskai niekinį veikimą, nusižengiant šioms nuostatoms, ar taikant civilinę atsakomybę ar taikant valdžios įgaliotų institucijų įstatymus, ar

²⁰⁴ ТАГАНЦЕВ, Николай Степанович. *Русское уголовное право. Часть общая*. С. -Петербург, 1902; Тула: Автограф, 2001, с. 54.

nustatant šių taisyklių laikymąsi tik pačių asmenų, kuriems šie nurodymai taikomi, nuožiūra²⁰⁵.

Tai, anot N. Tagancev, išplaukia iš pačios teisės normų esmės, interesų, saugomų tomis normomis, esmės ir ypač iš apsaugos sąlygų. Žiūrint į teisės normas tik siaurąja prasme, kaip į teisės saugomų interesų apsaugą, būtina pabrėžti, kad jos yra ne abstraktūs loginiai principai, o praktinės gyvenimiškos taisyklės ir savo galią bei pateisinimą jos įgyja tik dėl tų gyvenimiškų tikslų, kuriems jos tarnauja, todėl, kaip ir visa, kas žemiška, yra sąlyginės ir ribotos. Tačiau jei tas normas su visomis iš jų kylančiomis pasekmėmis taikysime kiekvienu atveju, be išimčių, kaip matematinės formules, tai vietoj žmonijos progreso gali vesti prie jos susinaikinimo, remiantis šūkiu „teisingumas turi būti įvykdytas, net jei pasaulis žus“ (lot. *fiat justitia, paret mundus*), pamirštant, kad toks teisės normų taikymas gali vesti prie pačios teisės esmės žlugimo, nors visi įstatymai pirmiausia yra nustatyti žmogaus labui (lot. *omnia jura hominis causa constituta sunt*)²⁰⁶.

Galiausiai, intereso apsauga nuo nusikalstamų kėsinių, nepriklausomai nuo to, ar ji prevencinės, nutraukimo ar bausmės formos, pagal būtinybę gali būti ribojanti arba net sunaikinanti pasikėsinusio į tą normą asmens interesus, o šią apsaugą vykdantys asmenys, naudodami „netobulus ginklus“, gali padaryti klaidų, piktnaudžiauti. Todėl autoritetinga valdžia, reikalaujanti ne tik paklusti jos nustatomoms normoms, bet ir skirianči bausmes už pasikėsinimus į tokias normas, neturi pamiršti, kad visos bausmės, pradedant nuo mirties ir baigiant smulkiomis pinigėmis baudomis, riboja žmonių interesus, taip pat saugomus teisės, ir kartais gali palikti nubaustojo gyvenime labai reikšmingas, neišdildomas pasekmes. Be to, bausmės dažnai neišvengiamai paliečia nubaustojo artimų asmenų, jo šeimos interesus. Todėl įstatymų leidėjas, nustatydamas bausmes už nepaklusimą normoms, negali pamiršti šių interesų sąveikos²⁰⁷.

²⁰⁵ Ibidem, p. 54-55.

²⁰⁶ Ibidem, p. 55-56.

²⁰⁷ Ibidem, p. 56.

Taip pat, pasak N. Tagancev, įstatymų leidėjas neturi pamiršti, kad bausmės taikymui būtina iširti ir nustatyti pasikėsinusiojo kalbę, o visas šis darbas, visų pirma, reikalauja daug valstybinių sąnaudų ir tokių sąnaudų reikšmę įstatymų leidėjas turi įvertinti, nustatydamas baudžiamumo sritį. Taip pat turi būti įvertintos įvairios sėkmingo proceso eigos sąlygos: kuo daugiau pagrindo bevaisiams procesiniams veiksams, pavyzdžiui, senaties termino pabaiga, kuo daugiau galimybių kaltinamaisiais į bylą įtraukti nekaltus asmenis, kuo daugiau galimybių teismui padaryti klaidą, tuo daugiau pagrindo atsisakyti taikyti baudžiamąją sankciją ir pan.²⁰⁸

Taigi, anot N. S. Tagancev, svarstant apie teisės ir teisinių institutų tikslumą, įskaitant ir valstybės teisę bausti, negalima sutikti su tokia situacija, kad kiekvienas pasikėsinimas į teisės normomis saugomą gyvenimišką interesą, turi būti pripažįstamas baudžiamu pagal baudžiamąjį įstatymą, ir atvirkščiai – reikia pripažinti, kad baudžiamoji teisė, kaip teisinės tvarkos apsaugos priemonė, potencialiai egzistuoja kiekviename pasikėsinime į juridines taisykles, turi būti įgyvendinama tik tada, kai valdžia ją pripažįsta valstybiškai tikslinga ir todėl realiai būtina. Be to, palyginus įvairių normų pažeidimų, kuriems netaikytina baudžiamoji atsakomybė, rūšis su nusikalstamomis veikomis, kurioms taikytina baudžiamoji atsakomybė, tai abiejų veikų rūšių sritys yra beveik vienodos savo apimtimi, tačiau valstybė interesus saugo, grasindama bausmėmis už pasikėsinimą į juos tik labai svarbiais atvejais. Galiausiai, riba tarp baudžiamos ir nebaudžiamos neteisybės (nusižengimų) nėra ir kažkas nekeičiamo, pastovaus; ji kinta atitinkamai keičiantis visuomenės kultūrai, o kartais net dėl laikinų valstybės gyvenimo sąlygų²⁰⁹.

N. Tagancev pažymi, jog šia prasme, nustatant nusikalstamą veiką, svarbūs yra du momentai: jos veikimo sritis, t. y. įstatymu draudžiamos veiklos erdvė, ir veikimo laikas, t. y. baudžiama veika draudžiama įstatymo, galiojančio jos vykdymo momentu. Įstatymo taikymui ši riba visada nustatoma

²⁰⁸ Ibidem.

²⁰⁹ Ibidem, p. 56-57.

galiojančia teise, o įstatymo kūrėjui – visų pirma istoriniu paveldu, tomis ribomis, kurios buvo nustatytos valstybės baudžiamai veikai ankstesniuose teisiniuose laikotarpiuose. Šalia to gali būti ir iš pačios teisinių interesų apsaugos esmės išvesti principai. Taip pat žalingų veikų atžvilgiu tokią reikšmę gali turėti ir daromo blogio (žalos) apimtis, pirmiausia nustatyta dar romėnų teisėje (lot. *minima non curat praetor* (pretorius neužsiima smulkmenomis), o dabar ypač aiškiai išvystyta anglų teisėje. Šis nusikalstamo pasikėsینimo mažas blogis (žala) gali daryti įtaką arba jo visiškai nebaudžiamumui, arba, ypač vykdant baudžiamąjį persekiojimą, priklausomai nuo nukentėjusiojo valios ar jo nuožiūra. Pasikėsینimuose, pavojinguose saugomam interesui, tokį vaidmenį vaidina santykis tarp gresiančio pavojaus reikšmingumo ir kitų žmonių ar visos visuomenės gyvenimo ir veiklos praradimų ar netekčių, kurias lemia baudžiamasis draudimas. Ypač šis vertinimas reikšmingas tais atvejais, kai kalbama ne apie konkretų, tikslų pavojų, o pavojų bendrai teisėtvarakai, pavojų valdžios organų laisvam ir netrukdomam savo pareigų įgyvendinimui ir t. t.²¹⁰

Taigi, apibendrinamas visa tai, N. Tagancev daro išvadą, jog baudžiamoji atsakomybė taikytina už veiką, kuri kėsina į galiojančią teisinę normą, ir yra draudžiama įstatymu, grasinant bausme, jos įvykdymo vietoje, t. y. veiką, kuria kėsina į tokį normą saugomą interesą, kuris toje valstybėje, tam tikru metu yra pripažįstamas tokiu reikšmingu, kad valstybė, nesant pakankamoms kitoms apsaugos priemonėms, grasina besikėsinančiajam bausme. Tuo kartu išreiškiamas ir vienas esminių baudžiamosios teisės principų – *nullum crimen sine lege* (nėra nusikaltimo be įstatymo), nurodomas ir visuose svarbiausiuose Europos baudžiamuosiuose kodeksuose: Baltarusijos baudžiamajame kodekse (2 str.), Vokietijos baudžiamajame kodekse (2 str.), Olandijos baudžiamajame kodekse (1 str.), o ypač pakankamai išreikštas šis teiginys Italijos baudžiamajame kodekse (1 ir 2 str.) ir Vengrijos 1879 m. kodekse (1 str.)²¹¹.

²¹⁰ Ibidem, p. 57.

²¹¹ Ibidem, p. 57-58.

Kalbant apie nusikaltimą ir jo esmę, atkreiptinas dėmesys į tai, kad nors 1903 m. Baudžiamajame statute nusikaltimo apibrėžime²¹² jo požymiu nurodomas tik priešingumas teisei, kaip ir daugelyje kitų to meto Vakarų Europos baudžiamųjų įstatymų, o kitu būtinuoju nusikaltimo požymiu pagal baudžiamuosius kodeksus buvo laikoma kaltė, tačiau N. Tagancev nuomone, vienas iš esminių požymių, apibūdinančių nusikaltimo esmę („baudžiamos neteisybės supratimą“) yra ir pavojingumas teisėtvarakai (teisinei valstybei), taikiam sugyvenimui ir valstybės vystymuisi. Ir būtent to pavojingumo apimtis ir dydis yra pagrindas įstatymų leidėjui nustatyti nusikalstamos veikos santykinę svarbą ir kriminalinės bausmės dydį²¹³. Be to, pasak N. Tagancev, pavojingumas betarpiškai susijęs su (konkrečiu) teisėsaugos interesu. Pikta ir subjektyviai pavojinga valia, pasireiškianti išorėje, pamažu įgauna ir objektyvų pavojų, tampanti vis pavojingesniu tam interesui, prieš kurį ši valia nukreipta. Šis pavojingumo momentas teisėsaugos interesui, vystantis nusikalstamai valiai arba virsta įvykdytu blogiu, arba, pavyzdžiui, sustojus šiai veikai, vadinamajame pasikėsinyje, tampa savarankiškos atsakomybės pagrindu²¹⁴.

Galiausiai, N. Tagancev teigimu, pavojingumas teisėsaugos interesui, nepriklausomai nuo minėto veikos pavojingumo, kaip veikos esmės, pats savaime yra ir savarankiška, draudžiama įstatymo nusikalstamos veikos pasekmė, į kurią nukreipta nusikalstama valia (veika), sudarydama ypatingą objektyvią tikrovę – pavojingas nusikalstamas veikas. Taigi, konkretaus pavojaus sudarymas konkrečiam teisėsaugos interesui, t. y. sudarymas tokių sąlygų, kurios ateityje daugiau ar mažiau tiesiogiai gali pakenkti tokiam teisėsaugos interesui, yra ir nusikalstamos veikos pasekmė. Tokiu atveju, pavojus turi egzistuoti, visų pirma, objektyviai, nepriklausomai nuo kaltininko suvokimo apie tokį pavojų, kas yra reikšminga tik nustatant kaltumo sąlygas²¹⁵.

²¹² Nusikaltimas pagal Baudžiamąjį statutą buvo toks darbas, kurį įstatymai, grėsdami bausme, draudžia jo daromu metu (1 str.). Žr. Baudžiamasis statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų. Kaunas: D. Gutman, 1934.

²¹³ ТАГАНЦЕВ, Николай Степанович. *Русское уголовное право. Часть общая*. С. -Петербург, 1902; Тула: Автограф, 2001, с. 513.

²¹⁴ Ibidem.

²¹⁵ Ibidem.

Šia prasme pavojingumas, kaip esminis nusikalstamos veikos sudėties elementas, gali būti ir nematomas, tuomet jis vis tiek tarnauja kaip pagrindas veikai pripažinti nusikalstama ir uždrausti, bet neįeina į tiesiogiai įstatyme išreikštų veikos požymių arba šios veikos baudžiamumo sąlygų grupę. Pats pavojingumo laipsnis ir pobūdis, kaip įstatyminių draudimų pagrindas, yra labai skirtingi ir kartais numanomas pavojus yra toks abstraktus ir nutolęs, kad kai kada šios nusikalstamos veikos priskiriamos atskirai, formalių nusižengimų valdžios reikalavimams, grupei²¹⁶.

Teisėsaugos interesą N. Tagancev suprato taip, kaip K. Binding teisinį gėrį, t. y. konkretų materialų (kuris dažniausiai sutampa su dalyku, į kurį nukreipta kaltininko veika, pvz., sveikata) arba idealų (nematerialų) interesą, kuriame išryškėja subjektyvi teisė arba kuris betarpiškai saugomas normų. Teisėsaugos interesas, N. Tagancev nuomone, ir yra realus nusikalstamos veikos objektas, be kurio neįsivaizduojamas pats jos egzistavimas; todėl pasikėsinimas, nukreiptas į tikrovėje neegzistuojantį interesą, bus tariamai nusikalstamas, o pasikėsinimas į interesą, kuris yra nesaugomas teisėsaugos (netekęs teisinės apsaugos), bus nelaikomas nusikalstama veika²¹⁷.

Taigi, XIX-XX a. Rytų Europos baudžiamoji teisinė mintis nebuvo itin nutolusi nuo Vakarų Europoje gyvavusių idėjų apie nusikaltimo esmę, teisinių gėrių ar interesų, kaip nusikalstamos veikos objekto, reikšmę, tačiau tam tikros veikos nusikalstamumą ir baudžiamumą siejo su papildomu – pavojingumo tam teisiniam gėriui (interesui), į kurį yra nukreipta kaltininko veika, kriterijumi. Todėl manyta, kad nusikalstama ir draudžiama (baudžiama) galima pripažinti tik tokią veiką, kuri nukreipta į konkretų teisės saugomą interesą (gėrį) ir sukelia arba ateityje gali sukelti pavojų šiam interesui. Būtent tokio pavojingumo apimtis (pobūdis) ir dydis (laipsnis) apsprendė ne tik nusikalstamos veikos santykinę svarbą ir kriminalinės bausmės dydį, tačiau ir tai, kiek stipriai, t. y. kokiomis teisinėmis priemonėmis šis konkretus interesas bus saugomas, t. y. veiksmas, nukreiptas prieš šį interesą, bus laikomas

²¹⁶ Ibidem, p. 513.

²¹⁷ Ibidem, p. 405.

nusikalstama veika ir uždraustas baudžiamosios teisės normomis, ar kitomis teisinėmis priemonėmis – bus laikomas, pavyzdžiui, formaliu nusižengimu valdžios reikalavimams ir už jo padarymą taikoma švelnesnė atsakomybė.

Tokia teisinė mintis apie nusikaltimo esmę, jo požymius ir baudžiamosios teisės santykinę, ne absoliučią reikšmę, Rytų Europoje XX a. viduryje prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, kurį laiką išliko, tačiau vėliau atitinkamai pakito, atsižvelgiant į geopolitinius įvykius, įsigalėjus totalitariniam Sovietų Sąjungos režimui bei sovietinei teisės sistemai ir doktrinai.

Pereinamuoju laikotarpiu, po 1917 m. vasario revoliucijos iki tarybinių laikų, Rusijos Laikinoji vyriausybė, siekdama pertvarkyti carinės Rusijos baudžiamąją teisę, ypač bausmių sistemą, pirmaisiais savo teisės aktais uždraudė fizinės bausmės, laikinai panaikino mirties bausmę²¹⁸, todėl buvo teigiama, jog tuo laikotarpiu priimta daug teismų įsakymų, kuriuose atsispindėjo liberalios teorijos baudžiamojoje teisėje²¹⁹, siekis priartinti archajišką, atsilikusią Rusijos bausmių sistemą prie Vakarų Europos. Buvo sakoma, kad kova su nusikalstamumu bausmėmis neduos reikiamo rezultato, todėl visuomenė turi būti taisoma ir kitomis priemonėmis²²⁰.

Vis dėlto, įsigalėjus totalitariniam Sovietų Sąjungos režimui ir Lietuvai tapus okupuotai šios valstybės, baudžiamosios teisės doktrina kartu su idėjomis apie baudžiamosios teisės sampratą, jos uždavinius ir ribas, nusikaltimą ir jo esmę taip pat pasuko totalitarizmo link (teisine prasme – etatizmo ir pozityvizmo samplaikos link), nors svarbiausiu baudžiamuoju šaltiniu kurį laiką išliko ir nepriklausomoje Lietuvoje galiojęs 1903 m. Baudžiamasis statutas su pakankamai vakarietišku požiūriu į baudžiamąją teisę. Tačiau jau nuo 1940 m. gruodžio 1 d. laikinai įsigaliojus 1926 m. sovietiniam RSFSR Baudžiamajam kodeksui²²¹ ir nustačius, kad, pavyzdžiui, iki 1940 m. liepos

²¹⁸ ГЕРЦЕНЗОН, А. А., *et al.* *История советского уголовного права*. Издание 1947, Allpravo.ru., 2003, c. 13, 20.

²¹⁹ *Ibidem*, p. 31.

²²⁰ *Ibidem*, p. 32.

²²¹ Nuo 1961 m. rugsėjo 1 d. jį pakeitė Lietuvos SSR Aukščiausiosios tarybos priimtas Lietuvos SSR baudžiamasis kodeksas, remiantis SSRS ir sąjunginių respublikų baudžiamųjų įstatymų pagrindais.

21 d. išspręstos baudžiamosios bylos, jei jų nuosprendžiai neįvykdyti, turėjo būti perspręstos pagal RSFSR Baudžiamąjį kodeksą, pagal kurį taip pat bausta ir už veikas, padarytas nepriklausomoje Lietuvoje, dar iki sovietinės okupacijos, iš jų ir už tas, kurios tuo metu nebuvo laikomos nusikalstamomis, ir tai reiškė didžiausią teisės principų ir teisingumo paneigimą²²².

Kadangi pagrindinis pirminis kitų teisės šakų, tarp jų ir baudžiamosios teisės, šaltinis buvo valstybinė teisė, visiškai priklausiusi nuo vyravusių socialinių-ekonominių ir politinių sąlygų, ji lėmė ir pagrindinius tų teisės šakų principus. Sovietinės teisės paternalizmas²²³ baudžiamojoje teisėje sąlygojo tai, kad viena iš pagrindinių teisės funkcijų laikyta vadinamoji auklėjamoji funkcija. Doktrinoje, kalbant apie tarybinės baudžiamosios teisės sąvoką, jos dalyką ir uždavinius, buvo teigiama, kad tarybinė baudžiamoji teisė taip pat prisideda prie kovos su valstybės išoriniais priešais, su visais kitais, kurie kėsina į socialistinę valstybę, socialistinę nuosavybę, piliečių asmenybę, jų teises ir teisėtus interesus, socialistinę teisėtvarką. Tačiau buvo teigiama, kad šios tarybinės baudžiamosios teisės funkcijos, t. y. auklėjamoji, socialistinės valstybės, jos nuosavybės, teisėtvarkos, jos piliečių teisių ir teisėtų interesų apsaugos, iš esmės dominavo pirmajame valstybės vystymosi etape, o komunistų partija niekada nebuvo linkusi pervertinti baudžiamosios represijos vaidmens socializmo statyboje; prievartą, taip pat ir kriminalinę bausmę, ji visuomet vertino tik kaip pagalbinę, o ne kaip vienintelę ir svarbiausią priemonę; baudžiamoji represija buvo siejama su kitomis poveikio priemonėmis; nuosekliai buvo laikomasi nuostatos apie įtikinimo ir prievartos derinimą socialistinėje teisėje. Tačiau pabrėžta, jog keičiantis konkrečioms istorinėms visuomenės vystymosi sąlygoms, pasikeitė ir tarybinės baudžiamosios teisės uždaviniai – tarybinė baudžiamoji teisė aktyviai prisideda tarybinei liaudžiai kuriant šalyje komunizmą, kuriame neturi būti vietos teisės pažeidimams ir nusikalstamumui, ir šiame etape pagrindinis jos uždavinys – visiškai likviduoti nusikalstamumą ir jį sukeliančias priežastis – ginti

²²² ANDRIULIS, V., *et al. Lietuvos teisės istorija: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 459-460.

²²³ Nuostata, kad per teisę valstybė nurodo savo piliečiams jų galimo, o kartais ir iš jų reikalaujamo elgesio variantus.

socialistinę visuomenę nuo nusikalstamų kėsinių. Ir nors tarybinė baudžiamoji teisė nebuvo vienintelė ir svarbiausioji priemonė valstybės iškeltiems uždaviniams išspręsti, tačiau jos vaidmuo visuomenės gyvenime buvo laikomas neabejotinu. Kadangi kuriant komunizmą, kuriame, anot jo šalininkų, nėra priežasčių, objektyviai sukeliančių nusikalstamumą (pvz., privatinės nuosavybės), kol kas dar neišnyko būtinumas saugoti socialistinius visuomeninius santykius nuo nusikalstamų kėsinių į juos tokiomis efektyviomis valstybinės prievartos priemonėmis, kaip kriminalinė bausmė, neprarado savo vaidmens ir tarybinė baudžiamoji teisė²²⁴.

Vertinant tarybinės baudžiamosios teisės vystymosi tendencijas, siekiant išspręsti pagrindinį jos uždavinį – likviduoti nusikalstamumą, doktrinoje buvo teigiama, kad lyginant 1922, 1926 ir 1960 m. baudžiamuosius kodeksus, pagrindinė tendencija įstatymiškai mažinant bendrąjį nusikalstamumą socializme, yra visumos baudžiamų veikų rato mažinimas, o reikšmingą žingsnį siaurinio pusėn ir baudžiamosios atsakomybės švelninimo link padarė 1977 m. vasario 8-15 d. TSRS Aukščiausios tarybos įsakymai, kuriais buvo dekriminalizuotas smulkus chuliganizmas ir smulkūs valiutiniai pažeidimai, įvesti nauji teisiniai institutai: atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, patraukiant administracinę atsakomybę, nuosprendžio vykdymo atidėjimas nepilnamečiams²²⁵. Kita vertus, šiuolaikiniuose Lietuvos teisės istorijos šaltiniuose²²⁶ pažymima, kad baudžiamasis įstatymas keičiamas ir pildomas tuo laikotarpiu buvo gana prieštaringai – viena vertus, siekiant sumažinti nuteistųjų skaičių, buvo plečiamos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės galimybės, kita vertus, buvo numatoma baudžiamoji atsakomybė vis už naujas veikas. Tarybinės baudžiamosios teisės šaltiniuose teigiama, jog tai buvo daroma esant būtinybei, o labai sunkiems nusikaltimams

²²⁴ APANA VIČIUS, M., KLIMKA, A., MISIŪNAS, J. *Tarybinė baudžiamoji teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mintis, 1972, p. 5, 8-9; КРИГЕР, Г. А., КИРИЛОВ, Б. А., ТКАЧЕВСКИЙ, Ю. М. *Советское уголовное право. Общая часть*. Москва: Издательство Московского университета, 1981, с. 3-7.

²²⁵ КРИГЕР, Г. А., КИРИЛОВ, Б. А., ТКАЧЕВСКИЙ, Ю. М. *Советское уголовное право. Общая часть*. Москва: Издательство Московского университета, 1981, с. 73.

²²⁶ ANDRIULIS, V., et al. *Lietuvos teisės istorija: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 480-483.

ir piktybiniams nusikaltėliams, tarybinis baudžiamasis įstatymas lieka pakankamai griežtas²²⁷.

Galiausiai, persmelkta socialistinės ideologijos, tarybinės baudžiamosios teisės doktrina deklaravo, kad kovos su nusikalstamumu sėkmė daug kuo priklauso nuo visuomenės dalyvavimo šiame darbe. Žmonės, kurie padaro nusikaltimus, sudaro labai nedidelę visuomenės dalį ir tinkamai juos paveikus ne tik baudžiamosiomis, bet ir visuomeninio poveikio priemonėmis, žymiai sumažėtų pasitaikantys teisėtvarkos pažeidimai. Todėl, šaliai žengiant į komunizmą, valstybinės valdžios organų veikloje taikomų prievartos priemonių apimtis nuolatos siaurės, užleisdama vietą kultūriniam auklėjamajam ir aiškinamajam darbui²²⁸.

Tyrinėdama nusikaltimo sampratą, tarybinės baudžiamosios teisės doktrina aiškino, jog nusikaltimas yra pavojinga toje visuomenėje viešpataujančiajai klasei veika, nes jis pažeidžia tos klasės egzistavimo sąlygas. Šis klasinis nusikaltimo pobūdis lemia ir istorinį jo kintamumą, jo turinio priklausomybę nuo tų socialinių-ekonominių santykių, kurie vyrauja toje visuomenėje tam tikru jos vystymosi periodu. Kintant socialiniams-ekonominiams santykiams, kinta ir nusikaltimo turinys. Socializmo sąlygomis nusikaltimu išreiškiama neigiama pažiūra į visą santvarką ar atskiras jos puses, todėl nusikaltimas griežtai prieštarauja socialistiniams visuomeniniams santykiams, o gindama šiuos santykius, valstybė nustato baudžiamąją atsakomybę už veikas, sudarančias jiems rimtą pavojų. Taigi, socialistinėje visuomenėje klasinė nusikaltimo prigimtis pasireiškia nusikaltimo pavojingumu, jo žalingumu normalioms socialistinių visuomeninių santykių egzistavimo ir vystymosi sąlygoms (iš esmės žalingas socialistiniams laimėjimams). Pradėjus kurti komunizmą, klasinė nusikaltimo prigimtis neišnyko, nes nusikaltimas laikomas ardomąja imperializmo (buržuazinių valstybių) veikla, kuria stengiamasi susilpninti socialistinę valstybę, trukdoma

²²⁷ КРИГЕР, Г. А., КИРИЛОВ, Б. А., ТКАЧЕВСКИЙ, Ю. М. *Советское уголовное право. Общая часть*. Москва: Издательство Московского университета, 1981, с. 8-9, 73.

²²⁸ APANA VIČIUS, M., KLIMKA, A., MISIŪNAS, J. *Tarybinė baudžiamoji teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mintis, 1972, p. 10; КРИГЕР, Г. А., КИРИЛОВ, Б. А., ТКАЧЕВСКИЙ, Ю. М. *Советское уголовное право. Общая часть*. Москва: Издательство Московского университета, 1981, с. 8-9.

kurti komunizmą. Taigi, buvo deklaruojama, jog klasinė, tarybinė socialistinės teisės normų apie baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus paskirtis – ginti socializmo ir komunizmo interesus²²⁹.

Kalbant apie nusikaltimo požymius, SSRS ir sąjunginių respublikų baudžiamųjų įstatymų pagrindų, kuriais remiantis buvo kuriami savarankiški sąjunginių respublikų baudžiamieji kodeksai, 7 straipsnis veikia apibrėžė, kaip baudžiamojo įstatymo numatytą pavojingą visuomenei veiką (veikimą arba neveikimą), kuria kėsiniama į tarybinę visuomeninę ar valstybinę santvarką, socialistinę ūkio sistemą, socialistinę nuosavybę, į piliečių asmenybę, politines, darbines, turtines ir kitas jų teises, taip pat kitokią baudžiamojo įstatymo numatytą pavojingą visuomenei veiką, kuria kėsiniama į socialistinę teisėtvarką, t. y. kaip veikimą (neveikimą) ir jo žalingas pasekmes²³⁰.

Taigi, tiek įstatymiškai, tiek doktrinoje nusikaltimu buvo laikoma veika, kuriai būdingi du požymiai: pavojingumas visuomenei ir priešingumas teisei. Tarybinės baudžiamosios teisės doktrina teigė, kad pirmasis požymis – visuomeninis pavojingumas reiškia tai, jog nusikalstama veika yra ir gali būti didelis (esminis) materialus, socialinis-psichologinis, ideologinis, fizinis ar kitoks blogis (žala) socialistiniams visuomeniniams santykiams. Visuomeninis pavojingumas buvo laikomas materialiniu kiekvieno nusikaltimo požymiu, kuris sudaro pagrindą įstatymų leidėjui vieną ar kitą veiką priskirti prie nusikaltimų²³¹.

Buvo teigiama, jog nusikaltimo visuomeninis pavojus atsiskleidžia minėtų Pagrindų 7 straipsnyje išvardijant pagrindinius objektus, į kuriuos kėsiniama nusikalstama veika: tarybinė visuomeninė ar valstybinė santvarka,

²²⁹ APANA VIČIUS, M., KLIMKA, A., MISIŪNAS, J. *Tarybinė baudžiamoji teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mintis, 1972, p. 71-73; КРИГЕР, Г. А., КИРИЛОВ, Б. А., ТКАЧЕВСКИЙ, Ю. М. *Советское уголовное право. Общая часть*. Москва: Издательство Московского университета, 1981, с. 67-69.

²³⁰ APANA VIČIUS, M., KLIMKA, A., MISIŪNAS, J. *Tarybinė baudžiamoji teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mintis, 1972, p. 74; КРИГЕР, Г. А., КИРИЛОВ, Б. А., ТКАЧЕВСКИЙ, Ю. М. *Советское уголовное право. Общая часть*. Москва: Издательство Московского университета, 1981, с. 70-73.

²³¹ APANA VIČIUS, M., KLIMKA, A., MISIŪNAS, J. *Tarybinė baudžiamoji teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mintis, 1972, p. 74-76; КРИГЕР, Г. А., КИРИЛОВ, Б. А., ТКАЧЕВСКИЙ, Ю. М. *Советское уголовное право. Общая часть*. Москва: Издательство Московского университета, 1981, с. 73-75.

socialistinė ūkio sistema, socialistinė nuosavybė, asmenybė, darbinės, turtinės ir kitos piliečių teisės, taip pat visais nusikaltimais, kai pažeidžiama socialistinė teisėtvara. Pavojus apsprendžiamas terminu „pasikėsėjimas“, kas reiškia faktinį blogį socialistiniams visuomeniniams santykiams ar grėsmę įvykdyti blogį vertingiems objektams²³².

Tačiau taip pat buvo teigiama, kad be kėsėjimosi objekto veikos visuomeninis pavojus priklauso ir nuo objektyvių bei subjektyvių jos požymių: veikos padarymo vietos, įvykdymo laiko, padarytos ar galimos padaryti žalos pobūdžio ir dydžio, kaltės laipsnio ir formos, taip pat nuo daugelio istoriškai kintamų faktorių, tokių kaip veiksmų vienkartiškumas ar pakartotinumai, atitinkamų nusikaltimų išplitimas, gyventojų teisinio sąmoningumo lygis ir daugybė kitų aplinkybių²³³.

Nusikaltimų visuomeninis pavojus tarybinėje baudžiamojoje teisėje buvo išreiškiamas kokybiškai ir kiekybiškai, t. y. tam tikru pobūdžiu (kokybinio savotiškumu, priklausančiu nuo kėsėjimosi objekto turinio, jam padarytos žalos turinio, pasikėsėjimo būdo ypatybių, kaltės formos (pobūdžio), motyvų ir tikslų turinio) ir laipsniu (kiekybinio savotiškumu, priklausančiu nuo žalos dydžio, kaltės laipsnio, motyvų ir tikslų blogio laipsnio ir kt.). Remiantis tuo, visuomenei pavojingi nusikaltimai buvo suprantami kaip aukštesnio pavojingumo laipsnio, esant kitoms lygioms sąlygoms, lyginant su kitų antividuomeninių poelgių pavojingumu.

Svarbu ir tai, kad tarybinė baudžiamoji teisė deklaravo, jog nusikaltėlio asmenybė nėra visuomeniškai pavojingo nusikaltimo požymis, kadangi tai prieštarautų konstituciniam lygybės prieš baudžiamąjį įstatymą ir teismą principui ir nukrypimą nuo Pagrindų 3 ir 7 straipsnių dėl baudžiamosios atsakomybės ir nusikaltimo sampratos, todėl asmenybė yra tik savarankiškas baudžiamosios atsakomybės ir bausmės individualizavimo pagrindas. Tačiau iš tiesų nusikaltėlio asmenybė pagal šią doktriną taip pat pasižymėjo visuomeniniu pavojingumu, kurį lėmė jos vykdomų socialinių funkcijų

²³² Ibidem.

²³³ Ibidem.

antisociališkumas ir tikslingumas (vertybinių orientacijų sistema). Visuomenei pavojingu buvo laikomas kiekvienas asmuo, įvykęs nusikaltimą, todėl baudžiamąją-teisinę reikšmę turėjo tokios asmens savybės, kuriose atsispindi būtent jos visuomeninis pavojus, kurį lėmė jo padarytas nusikaltimas ir kitos asmens savybės. Remiantis skirtingu visuomeniniu pavojingumu, nusikaltėliai klasifikuoti į: 1) ypač pavojingus recidyvistus; 2) recidyvistus; 3) asmenis, pirmą kartą įvykdžiusius sunkius nusikaltimus; 4) asmenis, pirmą kartą įvykdžiusius nusikaltimus, nekeliančius didelio visuomeninio pavojaus; 5) asmenis, įvykdžiusius neatsargius nusikaltimus; 6) nepilnamečius nusikaltėlius²³⁴.

Be to, svarstyta galimybė nusikaltimo požymiams priskirti ir veikos amoralumą, kaltumą ir baudžiamumą, tačiau šie požymiai pripažinti nereikšmingais, nieko naujo apie nusikaltimą nepasakančiais, kadangi juos iš esmės apima kitas nusikaltimo požymis – priešingumas teisei, kuris reiškė, kad pavojinga visuomenei veika baudžiamajame įstatyme numatyta kaip nusikaltimas, t. y. šios veikos požymiai aprašyti tam tikros normos dispozicijoje, o jos sankcijoje numatyta bausmė už šios veikos padarymą²³⁵.

Atsižvelgiant į apibūdintą veikos visuomeninio pavojingumo, kaip vieno iš pagrindinių nusikaltimo požymių, sampratą, tarybinėje baudžiamojoje teisėje buvo išskiriama ir mažareikšmių veikų kategorija. Šios veikos pirmiausia buvo laikomos išoriškai panašiomis į kurią nors veiką, numatytą baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies normos dispozicijoje, t. y. turinčiomis visus tos veikos požymius, tačiau neturinčiomis pavojingumo visuomenei požymio – jomis nepadaroama esminės žalos įstatymo saugomiems objektams ar nesudaroma grėsmė tokiai žalai atsirasti. Tokios veikos nebuvo laikomos nusikaltimu, jų padarymas galėjo užtraukti administracinę, drausminę, civilinę atsakomybę ar visuomeninio poveikio priemonių taikymą²³⁶.

²³⁴ КРИГЕР, Г. А., КИРИЛОВ, Б. А., ТКАЧЕВСКИЙ, Ю. М. *Советское уголовное право. Общая часть*. Москва: Издательство Московского университета, 1981, с. 144-147.

²³⁵ APANA VIČIUS, M., KLIMKA, A., MISIŪNAS, J. *Tarybinė baudžiamoji teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mintis, 1972, p. 74-76.

²³⁶ Ibidem, p. 79-80.

Taigi, tarybinės baudžiamosios teisės, kaip ir visos tuometinės valstybinės teisės, doktrina bandė pagrįsti toje valstybėje tuo metu įsigalėjusį politinį-ideologinį režimą, todėl ir teisės mokslas buvo pakankamai politizuotas, ideologiškai suvaržytas, izoliavęsis nuo pasaulinių laimėjimų. Tai lėmė, jog baudžiamoji teisė čia tarnavo kaip socialistinės visuomeninės ir valstybinės santvarkos, jos nuosavybės bei socialistinės teisėtvarkos užtikrinimo ir apsaugos priemonė, kuri, nors ir buvo deklaruojama kaip ne vienintelė ir ne svarbiausioji, tačiau viena iš pagrindinių, neabejotinų ir pakankamai represyvių priemonių vyraujančiai politinei ideologijai (socializmui ir komunizmui) ginti ir įtvirtinti.

Atsižvelgiant į tai, tarybinės baudžiamosios teisės doktrinoje atitinkamai keitėsi ir nusikaltimo samprata, kurioje teisinį gėrį, kaip nusikaltimo esminį požymį ir objektą, vadovaujantis K. Marx ir F. Engels mokymu, pakeitė socialistiniai visuomeniniai santykiai, kuriuose, anot jų, svarbus ne abstraktus žmogus, su tokiais pat abstrakčiais poreikiais, atskirtais nuo socialinio-politinio turinio, tačiau jų socialinės sąlygos ir aplinkybės²³⁷, o papildė – visuomeninis veikos pavojingumas, t. y. pavojus šiems santykiams, kuris, anot tarybinės baudžiamosios teisės doktrinos atstovų, yra pagrindinis nusikaltimo požymis, apibūdinantis jo esmę ir turinį, išreiškiantis materialųjį nusikaltimo apibrėžimą – nusikaltimo tikrosios socialinės esmės atskleidimą, priešingą kapitalistinių valstybių suformuotam formaliajam nusikaltimo apibūdinimui, stokojančiam socialinio klasinio nusikaltimo pavojaus, kriminalinio veikos pagrindo²³⁸.

Tokiu būdu tarybinė baudžiamoji teisė pagal represijos ideologiją nutolo nuo vakarietiško baudžiamojo liberalizmo modelio (kuris nepasikliauja represija ir menkina jos reikšmę) ir pasuko baudžiamojo autoritarinio modelio (kuris pasikliauja represija) link, kur nusikaltimo esmę ir veikų kriminalizavimo pagrindą sudarė išimtinai visuomeniniai (socialiniai) valdančiosios klasės interesai ir pavojus jiems (kėsinimasis į juos), tačiau ne

²³⁷ КРИГЕР, Г. А., КИРИЛОВ, Б. А., ТКАЧЕВСКИЙ, Ю. М. *Советское уголовное право. Общая часть*. Москва: Издательство Московского университета, 1981, с. 114-116.

²³⁸ Ibidem, p. 70-73.

individo teisės ir interesai, o greičiau jo paties pavojingumas socialistinei santvarkai²³⁹.

Galiausiai atkūrus Lietuvos valstybės Nepriklausomybę, buvo atsižvelgta į neišvengiamą visuomeninių santykių nenutrūkstamo teisinio reguliavimo būtinybę, kadangi staigus sovietinės teisės sistemos atmetimas ir perėjimas prie naujos teisės, kurios apskritai dar ir nebuvo, po penkiasdešimties sovietinės okupacijos metų, kurie itin buvo pakeitę šalies visuomenę ir jos gyvenimo sąlygas, buvo logiškai neįmanomas. Todėl Aukščiausiosios Tarybos priimti pirmieji įstatymai 1990 m. kovo 11 d. ne tik sankcionavo vienalaikį lygiagrečių nepriklausomos Lietuvos įstatymų leidėjo naujų leidžiamų ir senųjų sovietinių teisės aktų funkcionavimą, bet ir nustatė principinę šių teisės sistemų koegzistencijos taisyklę – visi galiojantys teisės aktai, nepaisant jų kilmės, negalėjo prieštarauti Konstitucijai. Tuo pačiu Lietuvoje sovietmečiu galiojusi teisė formaliai įgavo savarankiškos teisės sistemos statusą²⁴⁰.

Šios istorinės-politinės mūsų valstybės raidos aplinkybės lėmė tai, jog ir Lietuvos baudžiamoji teisė bei jos doktrina didžiąja dalimi iš esmės yra tarybinės baudžiamosios teisės palikimas, be kita ko, ypač su jos požiūriu į nusikaltimo sampratą. Iki savojo baudžiamojo įstatymo parengimo ir priėmimo (2000 m.), pereinamuoju laikotarpiu, Lietuvoje remtasi senuoju, dar sovietmečiu (1961 m.) priimtu Baudžiamuoju kodeksu, tačiau, žinoma, pakoreguotu, atsižvelgus į naują pakitusią politinę, ekonominę ir socialinę sanklodą. Didžiausi pakeitimai iš esmės palietė specialiąją šio įstatymo dalį, o bendrojoje dalyje jie iš esmės buvo susiję su bausmių sistema²⁴¹. Todėl, galima teigti, jog esminiai baudžiamosios teisės teorijos postulatai ypač apie nusikaltimą ir jo esmę išliko.

Štai naujasis, 2000 m. priimtas Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas numato, jog jo paskirtis – baudžiamosios teisės priemonėmis ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo

²³⁹ PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius, Eugrimas, 2001, p. 117-118; 119-120; 132-135.

²⁴⁰ ANDRIULIS, V., *et al. Lietuvos teisės istorija: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 500-501.

²⁴¹ *Ibidem*, p. 526-533.

nusikalstamų veikų (1 str. 1 d.), o nusikalstamas veikas apibūdina kaip pavojingas ir šiame kodekse uždraustas veikas, už kurias numatyta atitinkama bausmė (11, 12 str.). Baudžiamoji teisinė doktrina teigia, jog baudžiamajame įstatyme nurodytas jam keliamas tikslas – apsaugoti išvardytus teisinius gėrius²⁴², tačiau iš minėtos įstatymo formuluotės matyti, kad saugomi tiek teisės ir laisvės, tiek interesai (dabar jau demokratinės teisinės valstybės), kurie vis dėlto negalėtų būti tapatinami su „teisinio gėrio“ sąvoka, kadangi tik evoliucionavę interesai gali tapti teisiniais gėriais. Anot F. Liszt, „interesas – tai reikšmė, kurią turi ko nors buvimas žmogui, o gėris – tai, dėl ko šis buvimas turi reikšmę“²⁴³. Taip pat ir baudžiamosios teisės, kaip subjektyvių teisių apsaugos priemonės, samprata, kurią formavo L. A. Feuerbach, laikytina pernelyg siaura baudžiamosios teisės (ir baudžiamojo įstatymo) paskirties prasme. Kita vertus, doktrinos siūlymas pačiu nusikalstamos veikos objektu laikyti ne visuomeninius santykius, tačiau teisinius gėrius, į kuriuos kėsiamasi nusikalstama veika ir kurie yra saugomi baudžiamojo įstatymo²⁴⁴, vėl koreliuoja su minėta Vakarų Europoje išvystyta teisinių gėrių apsaugos teorija ir pagrindžia vakarietiškąją nusikalstamos veikos sampratą, pagal kurią veikos kriminalizaciją lemia teisinis gėris ir jo apsaugos reikšmė.

Vis dėlto ne tik pats baudžiamasis įstatymas, tačiau ir Lietuvos baudžiamosios teisės doktrina teisinius gėrius, kaip nusikalstamos veikos objektą, susieja su jau XIX a. Rytų Europoje (carinėje Rusijoje) žinomu, tačiau tarybinėje baudžiamojoje teisėje įtvirtintu ir tai teisinei sistemai adaptuotu, pavojingumo požymiu, teigdama, kad kiekvienos nusikalstamos veikos pavojingumas ir pasireiškia tuo, kad valstybė teisės normomis nustato tuos gėrius, kurie yra vertingi, siekiant užtikrinti normalų asmenų bei pačios valstybės egzistavimą, o nusikaltimu į šiuos gėrius yra kėsiamasi²⁴⁵. Tokiu būdu baudžiamajame įstatyme bei doktrinoje išliko materialus nusikaltimo

²⁴² ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 18.

²⁴³ ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 162.

²⁴⁴ *Ibidem*, p. 158.

²⁴⁵ *Ibidem*.

apibrėžimas, kuris buvo ir senajame BK bei tarybinės baudžiamosios teisės doktrinoje, išreiškiantis socialinę nusikaltimo esmę ir atsakantis į klausimą, kodėl vienos ar kitos veikos baudžiamajame įstatyme yra pripažįstamos nusikaltimu²⁴⁶.

Nors Vakarų Europoje iš esmės vyrauja formalusis nusikaltimo apibrėžimas, pabrėžiant veikos draudžiamumą baudžiamuoju įstatymu, ir svarbiausiu principu laikant *nullum crimen, nulla poena sine lege* arba teisėtumo, legalumo principą, kritikuoju Rytų Europos požiūrį į nusikaltimą ir jo požymius (ypač pavojingumo požymį)²⁴⁷, tačiau ir Vakarų pasaulyje, kaip minėta, yra nuomonių, jog vien formalusis nusikaltimo požymis (draudžiamumas ar priešingumas teisei) negali visiškai pateisinti veikos kriminalizavimo, kadangi nusikaltimas „atspindi grėsmę (pavojų) „gėriui“²⁴⁸, yra „socialiai žalingas (kenkėjiškas ar reikšmingas)“²⁴⁹, „nusipelnęs visuomeninio atpildo“²⁵⁰, „socialiai gana pavojingas“²⁵¹ žmogaus poelgis, todėl pavojingumas galėtų būti ir vienas iš nusikaltimo požymių. Anot V. Piesliako, šis požymis neturi jokio neigiamo atspalvio, tačiau viskas priklauso nuo to, kaip jis suprantamas ir aiškinamas²⁵².

Kaip minėta, tarybinės baudžiamosios teisės doktrina veikos pavojingumą siejo su visuomeniniais, tačiau iš esmės valstybiniais ar vyraujančios politinės ideologijos interesais ar santykiais. Tačiau tiek XIX a. Rytų Europos (carinės Rusijos), tiek Nepriklausomos Lietuvos valstybės baudžiamoji teisinė mintis pavojingumą, kaip nusikalstamos veikos požymį, sieja su teisiniu gėriu, į kurį kėsinamasi nusikalstama veika sukeliant jam

²⁴⁶ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 92.

²⁴⁷ Pvz., SCHITTENHELM, Ulrike. *Strafe und Sanktionensystem im sowjetischen Recht: Grundlinien der Kriminalpolitik von den Anfängen bis zum Ende des Sowjetstaates*. Freiburg im Breisgau: Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, 1994, p. 46-47, 75-76, 77-82, 134-137, 143-145 ir t.t.; HOLLER, Martin, SESSAR, Klaus *Sozialer Umbruch und Kriminalität*. Springer-Verlag, 1997, p. 85; SCHROEDER, Friedrich-Christian. *Strafgesetzbuch der Russischen Föderation*. Duncker & Humblot: Berlin, Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, 2007, p. 9.

²⁴⁸ AMELUNG, Knut. *Rechtsgüterschutz und Schutz der Gesellschaft: <...>*, p. 44.

²⁴⁹ JESCHEK, Hans-Heinrich. *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil*. Berlin: Duncker & Humblot, 1988, p. 200.

²⁵⁰ LEWASSEUR, J., SHAVANN, A. *Droit penal et procedure penal*. Paris, 1977, p. 27.

²⁵¹ LAFAVE, W. R., SCOTT, A. W. *Criminal law*. St. Paul Minnesota, 1986, p. 13.

²⁵² PIESLIAKAS, Vytautas. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 117.

pavojų, ir kurio samprata iš esmės remiasi Vakarų Europoje suformuota teisinių gėrių apsaugos koncepcija, pagal kurią teisinis gėris yra tikrovėje objektyviai egzistuojanti visuomenės gyvavimo sąlyga, aplinkybė arba vertybė, saugoma įstatymo ir lemianti veikos pripažinimą nusikalstama. Tokiu būdu aiškinant pavojingumo požymį, manytina, pagrįstai Lietuvos įstatymų leidėjas neatsisakė šio požymio ir jį įtvirtino netgi baudžiamajame įstatyme²⁵³. Šiuo atveju nusikalstamos veikos pavojingumo požymis, kurį apibūdina įvairių objektyvių ir subjektyvių nusikalstamos veikos požymių visuma (pvz., padarytos veikos pobūdis, pasekmės, vieta, laikas, kaltė, tikslas, motyvas ir kt.)²⁵⁴, ir kuris yra daug platesnis nei, pavyzdžiui, anglosaksų teisinėje sistemoje pripažįstamas žalos principas (siejamas iš esmės su veikos pasekmėmis), papildo ir minėtą teisinio gėrio apsaugos koncepciją, kuri kritikuojama būtent dėl teisinio gėrio sąvokos abstraktumo ir neaiškumo (subjektyviškumo), suteikdamas jai papildomą teorinį ir normatyvinį svorį.

Taigi, Rytų Europoje, taip pat ir Lietuvoje besivystanti baudžiamoji teisinė doktrina XIX a. nebuvo pernelyg nutolusi nuo Vakarų Europoje gyvavusių idėjų apie nusikaltimo esmę, teisinių gėrių ar interesų, kaip nusikalstamos veikos objekto, apsaugos reikšmę, tačiau ją papildė pakankamai svariu veikos pavojingumo tam teisiniam gėriui (interesui), į kurį yra nukreipta kaltininko veika, kriterijumi, kuris, nors ir atitinkamai pakitęs, atsižvelgiant į tarybinės baudžiamosios teisės doktrinoje deklaruotą nusikaltimo objektą – visuomeninius (socialistinius) santykius, išliko, tačiau pirmine savo reikšme – kaip pavojus teisiniam gėriui, kaip nusikalstamos veikos objektui, į kurį kėsinamasi nusikalstama veika, ir XX a. pabaigoje, atkūrus Lietuvos valstybės Nepriklausomybę ne tik teoriškai, tačiau ir įstatymiškai, įtvirtinant jį Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Taip pat šiuo aspektu nebuvo nutolta ir nuo baudžiamosios teisės santykinio arba subsidiaraus pobūdžio sampratos, pagal kurią baudžiamoji teisė saugo ne visus žmonių interesus arba teisinius

²⁵³ Nors Baudžiamojo kodekso projekte buvo siūlomas formalus nusikalstamos veikos apibrėžimas. Žr. Valstybės žinios, 1996, nr. 117.

²⁵⁴ ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 120.

gėrius, o tik kai kuriuos, t. y. turi pasirinktinumo požymį, kurį lemia vienas svarbiausių pagrindų – šių gėrių svarba visuomenėje ir jiems padarytos žalos pobūdis, arba plačiau – pavojus jiems. Būtent tai ir apibūdina baudžiamosios teisės (arba baudžiamosios atsakomybės), kaip paskutinės priemonės (*ultima ratio*), esmę – jos normomis nustatoma ne visų, bet paprastai tik svarbiausių visuomenės gėrių apsauga.

Apibendrinant atliktą *ultima ratio* idėjos ištakų ir istorinės raidos analizę, galima teigti, jog teisine prasme *ultima ratio* idėjos, reiškiančios, kad baudžiamųjų teisinių priemonių turi būti imamas tik neišvengiamu, kraštutiniu atveju, užuomazgų galima rasti jau Atgimimo (Renesanso) laikotarpyje, baudžiamojo liberalizmo judėjimo pradžioje, kuomet, siekiant pažaboti valstybės (įstatymų leidėjo) savivalę baudžiamosios teisės srityje, keltas klausimas, ką valstybė gali laikyti nusikalstamu ir už ką bausti. Vėliau, XIX a. nagrinėjant šį klausimą, materialiosios nusikaltimo sampratos, pagal kurią nusikaltimas yra ne tai, ką numato įstatymas, tačiau tai, ką „iš prigimties“ („natūraliai“) pilietinė visuomenė laiko baudžiamu ar baustinu, suformavimas leido įvardyti nusikaltimo objektą – tam tikrą abstrakčią vertybę – teisinį gėrį, kurio subsidiarios apsaugos ir turi siekti baudžiamoji teisė, nors pirminė „gėrio“, kaip nusikaltimo objekto, koncepcija ir nebuvo jau tokia liberali, labiau atsvara siauresnei – subjektyvių teisių apsaugos koncepcijai, o papildyta Rytų Europos baudžiamosios teisės doktrinoje išskirtu nusikalstamos veikos pavojaus (pavojingumo) teisiniu gėriui požymiu. Galiausiai būtent teisinių gėrių apsaugos teorija, normatyvine prasme labiausiai išplėtota XX a. pirmoje pusėje, po Antrojo pasaulinio karo iš esmės kontinentinėje Vakarų Europoje (ypač Vokietijoje) jau remtasi sprendžiant nusikalstamų veikų sudėčių teisėtumo ir pagrįstumo, t. y. kriminalizacijos, problemą, bei nustatant valstybės baudžiamojo veikimo ribas, ir itin aktyviai dekriminalizuojant moralines, ekonomines, aplinkos apsaugos bei kitas nusikalstamas veikas.

Priešingai Vakarų Europos baudžiamosioms teisinėms tendencijoms, po Antrojo pasaulinio karo Rytų Europoje vyravusio totalitarinio Sovietų Sąjungos režimo nulemtas baudžiamosios teisės autoritarinis modelis, nors ir

nesilaikydamas vakarietiškos teisinių gėrių, kaip nusikaltimo objekto, apsaugos koncepcijos, ją pakeitęs visuomeninių (socialistinių) santykių apsauga, vis dėlto remdamasis ir iki tol Rytų Europoje žinomu veikos pavojingumo, tačiau ne teisiniams gėriams ar interesams, o visuomeniniams (socialistiniams) santykiams, požymiu, tokiu būdu taip pat deklaravo ne svarbiausią, o papildomą baudžiamosios teisės vaidmenį, nors praktikoje šios deklaracijos ir neįgyvendino. O Lietuvos valstybės baudžiamoji teisė ir jos doktrina, veikiamą objektyvių istorinių-politinių aplinkybių ir tokios teisinės minties, perėmusi esmines nusikaltimo sampratos idėjas, grįžo prie teisinių gėrių, kaip nusikalstamos veikos objekto, apsaugos koncepcijos, tačiau ją papildydama platesniu ir konkretesniu veikos pavojingumo požymiu, kuris kartu su teisiniu gėriu pagrindžia būtent baudžiamosios teisės (arba baudžiamosios atsakomybės), kaip paskutinės priemonės (*ultima ratio*), esmę – tik svarbiausių teisinių gėrių apsauga nuo pavojingiausių nusikalstamų kėsinių.

Todėl *ultima ratio* idėjos ištakomis galima laikyti baudžiamojo liberalizmo idėjas apie materialiąją nusikaltimo pusę, teisinių gėrių apsaugą, pavojų šiems saugomiems teisiniams gėriams, visuotinės, socialinės žalos principą (anglosaksų teisinėje sistemoje), valstybės baudžiamųjų įgaliojimų ribas bei kriminalizacijos pertekliaus draudimą, suformavusias požiūrį į baudžiamosios teisės, kaip subsidiarios teisinių gėrių apsaugos, paskirtį.

I. 2. *Ultima ratio* principo samprata

I. 2.1. *Ultima ratio* idėjos (principo) esmė, turinys ir reikšmė

XVII a. *ultima ratio* termino pirmasis vartojimas kariniame kontekste reiškė, kad tam tikros priemonės turi būti naudojamos tik kaip „ultima ratio“, kadangi jos gali sukelti didelę žalą, todėl jų panaudojimas turi būti atidžiai apsvarstytas ir gali būti patvirtintas tik po to, kai išnaudojamos visos kitos galimybės²⁵⁵.

Teisine prasme *ultima ratio* yra pagrindinė daugelio teisės sričių koncepcija. Pavyzdžiui, darbo teisėje nepaprastas (išimtinis) darbo sutarties nutraukimas iš darbdavio pusės yra „ultima ratio“²⁵⁶, taip pat yra idėja, kad streikas, kaip darbo konfliktų sprendimo būdas, yra „ultima ratio“²⁵⁷. Tačiau šiam tyrimui aktualus ir apskritai populiariausias teisiniame kontekste *ultima ratio* taikymas yra baudžiamojoje teisėje²⁵⁸. Atsižvelgiant į tai, toliau darbe *ultima ratio* sampratos klausimas nagrinėjamas būtent baudžiamosios teisės aspektu.

Taigi šiandieninėje baudžiamojoje teisinėje literatūroje taip pat teigiama, jog pagrindinė šio principo idėja yra tai, kad baudžiamoji teisė – dėl savo ypač sunkių teisinių pasekmių, kurios pačios savaime laikomos „blogiu“²⁵⁹ – turėtų

²⁵⁵ Žr. pirmąją šio skyriaus dalį.

²⁵⁶ BERKOWSKY, Wilfried. Unwirksamkeit der Kündigung nach dem Kündigungsschutzgesetz. In RICHARDI, R., et al. (Hrsg.). *Münchener Handbuch zum Arbeitsrecht*. 3. Aufl. Bd. 1. München: Beck, 2009, § 110, paraštės nr. 49; MÜLLER-GLÖGE, Rudi, PREIS, Ulrich, SCHMIDT, Ingrid (Hrsg.). *Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht*. 11. Aufl. München: Beck, 2011, § 626 BGB, paraštės nr. 24.

²⁵⁷ RICHARDI, Reinhard. Einführung in das kollektive Arbeitsrecht. In *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen*. Zweites Buch. Recht der Schuldverhältnisse, §§ 611-615. 13. Aufl. Berlin: Sellier de Gruyter, 1999, paraštės Nr. 617 ir toliau; DIETERICH, Thomas. Art. 9 GG. In MÜLLER-GLÖGE, Rudi, PREIS, Ulrich, SCHMIDT, Ingrid (Hrsg.). *Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht*. 11. Aufl. München: Beck, 2011, paraštės nr. 132 ir toliau.

²⁵⁸ WOHLERS, Wolfgang. Strafrecht als ultima ratio – tragender Grundsatz eines rechtsstaatlichen Strafrechts oder Prinzip ohne eigenen Aussagegehalt. In von HIRSCH, Andrew, SEELMANN, Kurt, WOHLERS, Wolfgang (Hrsg.). *Mediating Principles*. Begrenzungsprinzipien bei der Strafzumessung. Baden-Baden: Nomos, 2006, p. 54-69; JAKOBS, Günther. *Strafrecht Allgemeiner Teil: die Grundlagen und die Zurechnungslehre*: Lehrbuch. 2. Aufl. Berlin: de Gruyter, 1993, p. 48-49; ROXIN, Claus. *Strafrecht Allgemeiner Teil Band I: Grundlagen*. Der Aufbau der Verbrechenslehre. 3. Aufl. München: Beck, 1997, § 2, paraštės nr. 38.

²⁵⁹ BAUMANN, Jürgen, WEBER, Ulrich, MITSCH, Wolfgang. *Strafrecht allgemeiner Teil*: Lehrbuch. 11. Aufl. Bielefeld: Ernst und Werner Gieseking, 2003, p. 12; MINKKINEN, Panu. „If taken in earnest“: Criminal law doctrine and the last resort. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 2006, vol. 45, no. 5, p. 523-524.

būti tik valstybės veiksmų „paskutinė priemonė“ (*ultima ratio*), kovojant su nepageidaujamu elgesiu arba teisinių gėrių pažeidimais. Tik jei kitos priemonės, pavyzdžiui, civilinės teisės, administracinės teisės ar socialinės apsaugos teisės, negali pasiekti šio tikslo, t. y. nėra alternatyvių poveikio priemonių, valstybė turi teisę imtis drastiškų baudžiamosios teisės priemonių, siekdama tam tikro socialinio elgesio²⁶⁰.

Remiantis minėtu apibūdinimu, *ultima ratio* principas tradiciškai suvokiamas kaip ribos (apribojimas) valstybei, kuriuos veiksmus ji turėtų kriminalizuoti, o veikų kriminalizacijos teorijoje, kuri, be kita ko, nustato objektyvius, baudžiamosios teisės teorijoje patvirtintus kriterijus, kuriais turi būti grindžiamas veikos pripažinimas nusikalstama ir bausmės už ją nustatymas arba kriminalizavimo (decriminalizavimo) procesas, jis pripažįstamas būtent tokia funkcija pasižyminčiu veikų kriminalizavimo kriterijumi²⁶¹.

Įstatyminiu lygmeniu nei pagrindiniai valstybių teisės aktai (Konstitucijos ar turintys kitokį pavadinimą), nei baudžiamieji įstatymai įstatymų leidėjui kriminalizuojant atitinkamas nusikalstamas veikas įpareigojimų, draudimų ar apribojimų, t. y. *ultima ratio* reikalavimo tiesiogiai nenumato. Tačiau įdomu tai, kad Europos Komisijos 2011 m. rugsėjo 20 d. priimtame komunikate, skirtame Europos Sąjungos (toliau – ir ES) baudžiamosios politikos kūrimo ir veiksmingo ES politikos įgyvendinimo užtikrinimo baudžiamosios teisės priemonėmis klausimams, remiamasi *ultima ratio* kaip pamatiniu principu, teigiant, kad baudžiamieji tyrimai ir sankcijos gali turėti didelės įtakos piliečių teisėms, įskaitant pasmerkimą, todėl baudžiamoji atsakomybė visada turi išlikti

²⁶⁰ BAUMANN, Jürgen, WEBER, Ulrich, MITSCH, Wolfgang. *Strafrecht allgemeiner Teil: Lehrbuch*. 11. Aufl. Bielefeld: Ernst und Werner Gieseking, 2003, p. 15; FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19 (2), p. 717; ŠVEDAS, Gintaras. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*, 2012, nr. 82, p. 18.

²⁶¹ PAVILONIS, Vladas. Baudžiamosios politikos pagrindai. *Justitia*, 1996, nr. 3, p. 22; ČAPLINSKAS, Albertas, et al. Kriminalinių bausmių sistemos darna ir sankcijų optimizavimas kaip baudžiamosios politikos veiksmingumo prielaidos. *Teisė*, 2000, nr. 37, p. 9; HUSAK, Douglas. *Overcriminalization – The limits of the criminal law*. New York: Oxford university press, 2008, p. 58-158; JAREBORG, Nils. Criminalization as Last Resort (*Ultima Ratio*). *Ohio state journal of criminal law*, 2004, vol. 2, p. 527-530; PERŠAK, Nina. *Criminalising harmful conduct: the harm principle, its limits and continental counterparts*. New York: Springer, 2007, p. 92-93; SCHONSHECK, Jonathan. *On Criminalization*. Netherlands: Springer, 1994, p. 64-70.

kraštutinė priemonė; į tai atsižvelgiama bendruoju proporcingumo principu; prieš priimant baudžiamosios teisės priemones, kuriomis remiamas Europos Sąjungos politikos vykdymas, Europos Sąjungos Sutartyje aiškiai reikalaujama patikrinti, ar baudžiamosios teisės priemonės būtinos veiksmingo politikos įgyvendinimo tikslui pasiekti. Todėl teisės aktų leidėjas privalo išanalizuoti, ar nepakaktų kitokių – ne baudžiamosios teisės – priemonių, kaip antai administracinių ar civilinių sankcijų, politikos įgyvendinimui užtikrinti ir ar baudžiamąja teise problemos būtų sprendžiamos veiksmingiau²⁶².

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat yra pažymėjęs, kad „<...> Siekiant užkirsti kelią neteisėtoms veikoms ne visuomet yra tikslinga tokią veiką pripažinti nusikaltimu, taikyti pačią griežčiausią priemonę – kriminalinę bausmę. Todėl kiekvieną kartą, kai reikia spręsti, pripažinti veiką nusikaltimu ar kitokiu teisės pažeidimu, labai svarbu įvertinti, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis, nesusijusiomis su kriminalinių bausmių taikymu, priemonėmis (administracinėmis, drausminėmis, civilinėmis sankcijomis ar visuomenės poveikio priemonėmis ir pan.). <...>“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d., 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimai). O Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyse yra konstatavęs, kad „<...> baudžiamoji atsakomybė demokratinėje visuomenėje turi būti suvokiama kaip kraštutinė, paskutinė priemonė (*ultima ratio*), naudojama saugomų teisinių gėrių, vertybių apsaugai tais atvejais, kai švelnesnėmis priemonėmis tų pačių tikslų negalima pasiekti. <...>“²⁶³ Todėl tai, kai tarpusavyje kylantys nedidelio pavojingumo konfliktai kriminalizuojami kaltinant vieną konflikto dalyvių viešosios tvarkos pažeidimu, neanalizuojant, ar pakankamas padarytų veiksmų pavojingumas, neįvertinant kitų teisės šakų

²⁶² Europos Komisija. *Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui: ES baudžiamosios teisės politikos kūrimas. Veiksmingo ES politikos įgyvendinimo užtikrinimas baudžiamosios teisės priemonėmis [interaktyvus].* [Briuselis], 2011 m. rugsėjo 20 d., KOM(2011) 573 galutinis [žiūrėta 2015 m. balandžio 14 d.], p. 7. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1433318013518&uri=CELEX:52011DC057>>.

²⁶³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *2009 m. spalio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-369/2009; 2011 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262/2011.*

veiksmingumo atkuriant pažeistas teises, nėra teisinga, tai neatitinka baudžiamųjų įstatymų paskirties²⁶⁴.

Atsižvelgiant į minėtą *ultima ratio* apibūdinimą, išryškėja tam tikri jam būdingi turinio elementai. Visų pirma, tai – tam tikra priemonė, bendraja prasme baudžiamoji teisė, o konkrečiai – baudžiamoji atsakomybė. Pastebėtina, kad tiek literatūroje, tiek teismų praktikoje, kalbant apie *ultima ratio* principą, tam tikrai priemonei įvardyti vartojami terminai „baudžiamoji teisė“, „baudžiamoji atsakomybė“, „(kriminalinė) bausmė“, „baudžiamosios teisės norma“ ir pan., tačiau, manytina, tinkamiausias terminas baudžiamosios teisės priemonei apibūdinti yra „baudžiamoji atsakomybė“. Baudžiamosios teisės norma, kaip mažiausias baudžiamojo įstatymo elementas, yra teisinės taisyklės išraiškos forma, ir tik tam tikra dalis visumos, tam tikro instituto, sistemos. Ji gali tiek apibrėžti pačią nusikalstamą veiką bei įtvirtinti sankcijoje tam tikrą poveikio priemonę, tiek išreikšti bendrą taisyklę baudžiamojo kodekso galiojimo ar kitu klausimu, įtvirtinti kokią nors definiciją, todėl bendraja prasme ji nebūtų tinkama priemonė, kuri galėtų būti įvertinta kaip *ultima ratio*. Taip pat ir bausmės, kaip sankcijos, taikymas priklauso nuo daugybės kitų sąlygų bei taisyklių, nustatytų kitose baudžiamojo įstatymo nuostatose. Šiuo atveju baudžiamoji atsakomybė, apimanti tiek baudžiamosios teisės normas, uždraudžiančias tam tikras veikas ir nustatančias poveikio priemones už jas, tiek išreiškiančias taisykles, susijusias su konkrečių poveikio priemonių taikymu ar netaikymu, tam tikrą veiką uždraudžiančių normų taikymu ir kitas, tiek baudžiamojo persekiojimo veiklą reglamentuojančias teisės normas, sudaro kompleksą su konkrečia (nusikalstama) veika susijusių

²⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-161/2012; 2013 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-160/2013; 2014 m. birželio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-257/2014 ir kt. Baudžiamoji atsakomybė, kaip *ultima ratio*, minima ir užsienio valstybių konstitucinėje jurisprudencijoje. Štai, pavyzdžiui, Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas baudžiamosios teisės normą yra pavadinęs „*ultima ratio*“ įstatymų leidėjo „įrankių bazėje“, kadangi ji pasitelkiama tuomet, jei kitaip efektyvios tam tikro teisinio gėrio apsaugos neįmanoma pasiekti. Todėl kalbama ne apie „absoliučią“ pareigą bausti, bet apie „santykinę“ pareigą naudoti baudžiamosios teisės priemones, įvertinus tai, kad kitos priemonės nėra pakankamos (Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas. 1975 m. vasario 25 d. sprendimas BVerfGE 39). Vengrijos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat yra teigęs, jog baudžiamosios teisės priemonių, kaip *ultima ratio*, paskirtis neabejotinai reiškia, kad jos turi būti taikomos tuo atveju, kai kitų teisės šakų priemonės yra nepakankamos (Vengrijos Respublikos Konstitucinis Teismas. Sprendimas 18/2004 (V.25) AB, ABH 2004).

baudžiamųjų nuostatų, kurios *ultima ratio* prasme gali būti įvertintos kaip kraštutinė arba nekraštutinė priemonė. „Baudžiamosios teisės“ terminas visų minėtų priemonių prasme laikytinas tik bendruoju, apimančiu jas visas ir apskritai apibūdinančiu baudžiamąjį teisinį reglamentavimą.

Antra – baudžiamoji atsakomybė, kaip tam tikra priemonė, *ultima ratio* prasme turi pasižymėti kraštutiniu, išimtinumu. Minėtoje teisinėje literatūroje ir teismų praktikoje šis požymis – tai nebuvimas efektyvių alternatyvių poveikio priemonių nepageidaujamam elgesiui uždrausti kitose teisės šakose. Šiam požymiui apibūdinti taip pat reikėtų nagrinėti klausimą apie baudžiamosios teisės apskritai paskirtį, jos pagrindinę užduotį, kas nėra šio tyrimo pagrindinis tikslas. Vis dėlto reikia pažymėti, kad kaip ir kitų teisės šakų, taip ir baudžiamosios teisės užduotis bendraja prasme yra reguliuoti išimtinus santykius tarp žmonių socialinėje srityje ir palaikyti socialinę tvarką. Iš šios baudžiamosios teisės bendrosios užduoties seka tai, kad jos užtikrinama tvarka nėra savitikslių. Kaip ir kiekviena teisės norma, taip ir baudžiamosios teisės norma reikšminga tik tada, kai ji tarnauja asmenų bendram sugyvenimui visuomenėje. Todėl kiekvienai teisės normai, taip pat ir baudžiamosios teisės, yra keliamas reikalavimas reguliuoti socialinį gyvenimą taip, kad su ja šis būtų geresnis nei be jos. Taip pat šiuo aspektu galiojantis teisinis reguliavimas turi būti vertinamas ir socialinio tikslingumo prasme, t. y. būtina kelti klausimą, ar yra kitas socialiai priimtinesnis teisinis reguliavimas, kadangi gali būti taip, jog baudžiamoji teisė, stengdamasi kuo geriau užtikrinti asmenų socialinį gyvenimą visuomenėje, sukelia daugiau žalos nei naudos. Taigi, bendras visuomeninis socialinis gyvenimas turi būti reguliuojamas ne bet kaip, tačiau tikslingai²⁶⁵.

Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, jog tik nustačius, kad baudžiamoji atsakomybė geriau reguliuoja socialinį visuomeninį gyvenimą, o tikslingumo arba proporcingumo prasme tik įvertinus šį teisinį reguliavimą kaip socialiai priimtinesnį, galima teigti, kad baudžiamosios atsakomybės nustatymas ir

²⁶⁵ BAUMANN, Jürgen, WEBER, Ulrich, MITSCH, Wolfgang. *Strafrecht allgemeiner Teil: <...>*, p. 10-12.

taikymas yra paremtas nebuvimu efektyvių alternatyvių poveikio priemonių nepageidaujamam elgesiui uždrausti kitose teisės šakose.

Kalbant apie baudžiamosios teisės užduotį, pažymėtina, kad, kaip minėta, baudžiamoji teisė užtikrina visuomeninę gerovę ir teisinę tvarką, įgyvendindama teisinių gėrių apsaugą²⁶⁶. Ir tai yra jos ypatinga arba specialioji užduotis²⁶⁷. Čia galima prisiminti pirmojoje šio skyriaus dalyje minėtos teisinių gėrių apsaugos teorijos pagrindinius postulatus ir jos probleminius klausimus, tačiau svarbu pabrėžti kitą teisinių gėrių apsaugos aspektą, C. Roxin žodžiais tariant, „subsidiariąją teisinių gėrių apsaugą“²⁶⁸.

Atsakymas į klausimą, kurie interesai (teisiniai gėriai) verti baudžiamosios teisės apsaugos, slypi konstitucijos vertybinėje sistemoje, kuri įtvirtina pagrindines asmens teises ir laisves. Tačiau teisinių gėrių, kaip tam tikros idealios saugotinos vertybės, svarba dar neleidžia teigti, kad šie interesai kiekvienu atžvilgiu reikalauja baudžiamosios teisinės apsaugos. Kadangi Konstitucija užtikrina bendrąsias žmogaus veiksmų laisves, todėl valstybė gali jas riboti tik ten, kur būtina išlaikyti socialinę tvarką. Baudžiamosios teisės prasme tai reiškia, kad jos priemonės turi būti pasitelkiamos ten, kur neišvengiamai būtina individo ar visuomenės apsauga²⁶⁹.

Teisinėje literatūroje šis „neabsoliutus“ teisinių gėrių apsaugos baudžiamosios teisės priemonėmis pobūdis vadinamas „subsidiarumo“ principu²⁷⁰. Taip pat dar vartojamos ir „fragmentinio baudžiamosios teisės

²⁶⁶ WESSELS, Johannes, BEULKE, Werner. *Strafrecht Allgemeiner Teil: die Straftat und ihr Aufbau*. 42. Aufl. Heidelberg: C. F. Müller, 2012, p. 2; RENGIER, Rudolf. *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 5. Neu bearb. Aufl. München: Beck, 2013, p. 8; SCHMIDT, Rolf. *Strafrecht – Allgemeiner Teil: Grundlagen der Strafbarkeit Aufbau der Strafrechtlichen Gutachtens*. 14. Aufl. Grasberg bei Bremen: Schmidt, 2015, p. 1.

²⁶⁷ BAUMANN, Jürgen, WEBER, Ulrich, MITSCH, Wolfgang. *Strafrecht allgemeiner Teil: <...>*, p. 12.

²⁶⁸ ROXIN, Claus. *Strafrecht: Allgemeiner Teil I: Grundlagen*. Der Aufbau der Verbrechenslehre. Aufl. 4. München: Beck, 2006, p. 45.

²⁶⁹ JESCHECK Hans-Heinrich, WEIGEND, Thomas. *Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil*. 5. Aufl. Berlin: Duncker und Humblot, 1996, p. 3.

²⁷⁰ BAUMANN, Jürgen, WEBER, Ulrich, MITSCH, Wolfgang. *Strafrecht allgemeiner Teil: <...>*, p. 15-17. BAUMANN, Jürgen. *Weitere Streitschriften zur Strafrechtsreform*. Bielefeld: Giesecking, 1969, p. 135 ir toliau; HASSEMER, Raimund. *Schutzbedürftigkeit des Opfers und Strafrechtsdogmatik*. Berlin: Duncker und Humblot, 1981, p. 19-20; JAKOBS, Günther. *Strafrecht Allgemeiner Teil: die Grundlagen und die Zurechnungslehre: Lehrbuch*. 2. Aufl. Berlin: de Gruyter, 1993, p. 48-49. Lietuvos baudžiamosios teisės literatūroje, kaip minėta, toks baudžiamosios teisės pobūdis

pobūdžio²⁷¹, „akcesoriškumo“²⁷² sąvokos. Neretai šios panašią reikšmę turinčios sąvokos vartojamos kaip sinonimai arba kalbant apie baudžiamosios teisės, baudžiamosios atsakomybės kraštutinumą, t. y. būtent *ultima ratio* principo kontekste, tačiau svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad jos nėra visiškai tapčios ar analogiškos. Todėl tiek apskritai, tiek šio tyrimo kontekste, ypač analizuojant *ultima ratio* principo sampratą klausimą, svarbu išryškinti šių giminingų sąvokų santykį bei ryšį su pačiu *ultima ratio* principu.

Kalbant apie subsidiarumo principą, kaip minėta, „subsidiarioji teisinių gėrių apsauga“ teisinių gėrių apsaugos teorijos rėmuose reiškia, jog baudžiamoji teisė saugo tik kai kuriuos teisinius gėrius ir tik nuo tam tikrų kėsinių. Šiuo aspektu „subsidiarumą“ galima suprasti tiek pozityviaja, tiek negatyviaja prasme. Pozityviaja prasme jis reiškia, kad valstybė turi pagalbos piliečiams (t. y. apsaugos nuo nusikalstamų kėsinių) pareigą, tačiau negatyviaja prasme – tokios pareigos užtikrinimo prioritetą turėtų būti teikiamas nebaudžiamosioms teisinėms priemonėms. Tokiu būdu subsidiarumas tampa baudžiamosios teisės kompetencijos norma, apibūdinama politiniu programiniu teiginiu, kad individams turi būti suteikiama laisvės tiek, kiek įmanoma, o valstybei kompetencijos – tik tiek, kiek būtina. Günther Jakobs teigimu, „subsidiarumo principas yra baudžiamoji teisinė konstitucinio proporcingumo principo, pagal kurį baudžiamoji teisinė intervencija negalima, jei tas pats efektas gali būti pasiektas mažiau ribojančiomis priemonėmis, versija.“²⁷³

Tačiau pabrėžtina, kad apie baudžiamosios teisės ribas šiuo atveju nėra kalbama, kadangi net ir remiantis subsidiarumo principu, baudžiamoji teisė

apibūdinamas kaip „pasirinktino požymis“. Žr. ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*: vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 18.

²⁷¹ BAUMANN, Jürgen, WEBER, Ulrich, MITSCH, Wolfgang. *Strafrecht allgemeiner Teil*: <...>, p. 12; HASSEMER, Raimund. *Schutzbedürftigkeit des Opfers und Strafrechtsdogmatik*. Berlin: Duncker und Humblot, 1981, p. 19; JESCHECK, Hans-Heinrich, WEIGEND, Thomas. *Lehrbuch des Strafrechts*, <...>, p. 52-53; SCHMIDT, Rolf. *Strafrecht – Allgemeiner Teil: Grundlagen der Strafbarkeit Aufbau der Strafrechtlichen Gutachtens*. 14. Aufl. Grasberg bei Bremen: Schmidt, 2015, p. 1; STRATENWERTH, Günther. *Strafrecht: Allgemeiner Teil I: Die Straftat*. Aufl. 4. Köln: Heymann, 2000, p. 40; WESSELS, Johannes, BEULKE, Werner. *Strafrecht Allgemeiner Teil: die Straftat und ihr Aufbau*. 42. Aufl. Heidelberg: C. F. Müller, 2012, p. 2-3.

²⁷² JESCHECK, Hans-Heinrich, WEIGEND, Thomas. *Lehrbuch des Strafrechts*, <...>, p. 52-53.

²⁷³ JAKOBS, Günther. *Strafrecht Allgemeiner Teil: die Grundlagen und die Zurechnungslehre*: Lehrbuch. 2. Aufl. Berlin: de Gruyter, 1993, p. 49.

gali būti pakankamai plati, jei problemos tam tikrose gyvenimo srityse tampa tokios rimtos, kad asmenys patys sau (kitomis, ne baudžiamosiomis priemonėmis) padėti nebegali, todėl reikalauja valstybės įgyvendinti ir ji įgyvendina savo pagalbos jiems pareigą. Taip pat ir, tarkime, nestabilioje arba autoritarinėje valstybėje subsidiarumas pozityviaja prasme galėtų pateisinti griežtą baudžiamąją politiką, imantis baudžiamųjų priemonių, grindžiant šią valstybės veiklą pagalbos piliečiams pareiga. Žinoma, tokią sampratą galima priskirti ir *ultima ratio* principui, teigiant, jog jis nebūtinai privalo reikšti baudžiamosios politikos liberalizavimą²⁷⁴. Tačiau atsižvelgus į negatyviają subsidiarumo principo prasmę, kad valstybės pareigos ginti piliečius nuo nusikalstamų kėsinių užtikrinimo prioritetas turėtų būti teikiamas nebaudžiamosioms teisinėms priemonėms, t. y. valstybei baudžiamosios teisinės kompetencijos šioje srityje turi būti suteikiama tik tiek, kiek būtina, tai neleidžia baudžiamosios teisės priemonėms tapti pirma priemone (lot. *sola ratio*)²⁷⁵ ginant piliečius nuo nusikalstamų kėsinių. Be to, pripažįstant baudžiamąją atsakomybę griežčiausia teisinės atsakomybės rūšimi, labiausiai varžančia asmenų teises ir laisves, baudžiamųjų teisinių priemonių prioritetas naudojimas demokratinėse valstybėse reikštų ir svarbiausio – teisinės valstybės principo, pažeidimą. Be to, kaip XIX a. rašė vienas iškiliausių Rusijos baudžiamosios teisės specialistų N. Tagancev, teisės normos jau savo esme yra sąlyginės ir ribotos, todėl jų beatodairiškas taikymas ne tik pažeidžia asmenų teises ir interesus, tačiau ir veda ne prie žmonijos progreso, bet prie jos susinaikinimo, taip pat ir prie pačios teisės esmės žlugimo²⁷⁶. Tai pakankamai gerai iliustruoja XIX-XX a. pasaulyje vykę didieji žmonijos karai ir gyvavę bei žlugę totalitariniai politiniai režimai, kurie būtent ir rėmėsi ne *ultima ratio*, tačiau *sola ratio* principu, pateisindami griežtą baudžiamąją politiką. Todėl,

²⁷⁴ Žr., pvz., PAKŠTAITIS, Laurynas. Neteisėtas praturtėjimas kaip nusikalstama veika: ištakos, kriminalizavimo problema, taikymas, perspektyvos. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(1), p. 319-341; PABERALIS, Edgaras Tomas. Baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą praturtėjimą probleminiai aspektai. *Teisės mokslo pavasaris*, 2015, Vilniaus universitetas, p. 279-290.

²⁷⁵ JAREBORG, Nils. Criminalization as Last Resort (Ultima Ratio). *Ohio state journal of criminal law*, 2004, vol. 2, p. 521-524.

²⁷⁶ ТАГАНЦЕВ, Николай Степанович. *Русское уголовное право. Часть общая*. С. -Петербург, 1902; Тула: Автограф, 2001, с. 55-56.

atremiant minėtus teiginius apie baudžiamosios politikos griežtinimo pagrįstumą, demokratinėse teisinėse valstybėse tiek subsidiarumo, tiek *ultima ratio* principai sutampa būtent negatyviaja prasme, reikalaujant, kad baudžiamoji atsakomybė būtų tik paskutinė priemonė, t. y. prioritetą teikiant nebaudžiamosioms teisinėms priemonėms, kadangi būtent šiuo požiūriu abu principai nustato valstybės veiksmų baudžiamosios teisės srityje ribas²⁷⁷.

Tvirtinti, kad baudžiamoji teisė turi „fragmentinį pobūdį“, pirmasis pradėjo jau minėtas K. Binding²⁷⁸. Jis teigė, kad „jokia kita įstatymų leidybos sritis nepasižymi tokiu dideliu atsitiktinių teisės aktų leidimo kiekiu, kaip baudžiamosios teisės aktų kūrimas. Niekas nedirba taip nemetodiškai. Veikiamas kasdienio gyvenimo bangų, ima jų iniciatorius po kojom pasitaikiusius veiksmus, tada nerūpestingai juos surenka, kad dėl jų smerktinumo įkeltų į nusikaltimo sudėtį. Pradžioje jam suprantama tik šiurkštesnė forma <...>. Piniginės baudos nelaiko jis tikra <...>. Niekada nedirba jis sistemiškai. <...> Šalia baudžiamajame įstatyme uždraustų deliktų visuomet yra kaimyninių, betarpiškai artimų, kuriuos jis apleidžia <...>“. Taigi, baudžiamosios teisės „fragmentinis pobūdis“, anot K. Binding, yra „didelis baudžiamojo kodekso trūkumas“²⁷⁹.

Tačiau šiandieninėje teisinėje literatūroje „fragmentiškumo“ terminas suvokiamas kiek kitaip. Formaliaja, deskriptyvine prasme ši sąvoka turi kiekybinį elementą, tačiau apibrėžiamą ne konkrečia skaitine išraiška, o sąvoka „maža visumos dalis“ (fragmentas). Todėl šia prasme kalba apie fragmentinę baudžiamąją teisę reikštų, kad tik tam tikra, nedidelė dalis fragmentų (elgesio būdų, veiksmų) iš visos baustino elgesio visumos laikytini nusikalstamais. Kitaip tariant, fragmentinis baudžiamosios teisės pobūdis reiškia faktą, kad tik

²⁷⁷ PRITTWITZ, Cornelius. Das deutsche Strafrecht: Fragmentarisch? Subsidiär? Ultima ratio? Gedanken zu Grund und Grenzen gängiger Strafrechtsbeschränkungspostulate. In Institut für Kriminalwissenschaften Frankfurt a. M. (Hrsg.). *Vom unmöglichen Zustand des Strafrechts*. Frankfurt am Main: Lang, 1995, p. 390-391.

²⁷⁸ BINDING, Karl. *Lehrbuch des Gemeinen Deutschen Strafrechts, Besonderer Teil*. 1. Band, 2. Aufl. Leipzig: Verlag von Wilhelm Engelmann, 1902, p. 20.

²⁷⁹ Ibidem, p. 20-21.

įstatymu uždrausti veiksmai laikytini nusikalstamomis veikomis (*nullum crimen, sine lege*)²⁸⁰.

Normatyvine-programine prasme fragmentiškumas reiškia, jog, remiantis teisinėje valstybėje galiojančiu principu *in dubio pro libertate*, baudžiamoji atsakomybė, kaip intensyviausia valstybės kišimosi į asmens teises ir laisves forma, turėtų būti išimtis²⁸¹. Remiantis teisingumo principu, šis reikalavimas reiškia atsakymo į klausimą, ką valstybė apskritai gali laikyti baustinu, t. y. kas sudaro pažeidimo esmę, paiešką, į kurį atsakymą pateikia būtent materialusis nusikaltimo apibrėžimas.

Iš teisinio saugumo perspektyvos fragmentiškumo prasme seka kitas – „akcesoriškumo“ arba „sekundarumo“ (arba „antrumo“) principas, kuris reiškia, kad baudžiamoji teisė tam tikro elgesio, kurio kitos teisės šakos, tokios, kaip civilinė teisė ar kitos viešosios teisės šakos, nelaiko neteisėtu, neturėtų drausti ir numatyti už jį kriminalinės bausmės. Tačiau jei elgesys visuotinai pripažįstamas neteisėtu, tokiu būdu baudžiamoji teisė taip pat perima reguliavimo objektą iš kitų teisės šakų, t. y. prisijungia prie kito, nebaudžiamojo teisinio reguliavimo, ir tampa papildomu, antriniu elementu socialinės kontrolės srityje²⁸².

Tačiau pagal T. Vormbaum, „akcesoriškumas“ negali būti tapatinamas su „subsidiarumu“, pagal kurį nebaudžiamasis teisinis reguliavimas turi prioritetą prieš baudžiamąjį teisinį reguliavimą. Jei „akcesoriškumas“ galioja be apribojimų, t. y. baudžiamoji atsakomybė taikoma kartu su kitomis teisinės atsakomybės rūšimis, kaip antrinis elementas, kalbant apie „subsidiarumą“ visuomet keliamas klausimas, ar baudžiamasis teisinis reguliavimas, kuris pasirinktas tam tikram elgesiui uždrausti, lyginant su kitomis

²⁸⁰ PRITTWITZ, Cornelius. Das deutsche Strafrecht: Fragmentarisch? Subsidiär? Ultima ratio? Gedanken zu Grund und Grenzen gängiger Strafrechtsbeschränkungspostulate. In Institut für Kriminalwissenschaften Frankfurt a. M. (Hrsg.) *Vom unmöglichen Zustand des Strafrechts*. Frankfurt am Main: Lang, 1995, p. 389, 392, 405.

²⁸¹ VORMBAUM, Thomas. Fragmentarisches Strafrecht in Geschichte und Dogmatik. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 2012, vol. 123, no. 4, p. 667.

²⁸² Ibidem, p. 667-668; PRITTWITZ, Cornelius. Begrenzung des Wirtschaftsstrafrechts durch die Rechtsgutslehre, sowie die Grundsätze der ultima ratio, der Bestimmtheit der Tatbestände, des Schuldgrundsatzes, der Akzessorietät und der Subsidiarität. In KEMPF, Eberhard, LÜDERSEN, Klaus, VOLK, Klaus. *Die Handlungsfreiheit des Unternehmers – Wirtschaftliche Perspektiven, strafrechtliche und ethische Schranken*. Berlin: De Gruyter Recht, 2009, p. 56.

nebaudžiamosiomis teisinėmis priemonėmis, yra tinkamesnis konkrečiu atveju, t. y. mažiau intensyvus arba liberalesnis. Ir atsakymas į šį klausimą dažniausiai bus neigiamas. Taigi, „subsidiarumas“ visada kelia tikslingumo, tinkamumo klausimą. Šiuo aspektu „subsidiarumas“ laikytinas specialia *ultima ratio* principo, kuris yra pagrindinis tikslingumo (protingos įstatymų leidybos) postulatą, išraiškos forma arba panaudojimo būdu²⁸³.

Vis dėlto, kalbant apie fragmentiškumą, anot T. Vormbaum, tikslingumo prasme įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į materialųjį nusikaltimo apibrėžimą, privalo kriminalizuoti tik tokį elgesį, kuris vertas tik kriminalinės bausmės, o teisinėje valstybėje tokia įstatymų leidėjo veikla susijusi su proporcingumo arba *ultima ratio* principu. Todėl apibendrinant normatyvinio fragmentiškumo sampratą, galima sakyti, kad įstatymų leidėjas, nustatydamas baudžiamuosius teisinius draudimus, tokiu reguliavimu turi liesti tik tam tikrus teisinio gėrio aspektus, o nusikalstamos veikos sudėtyje nustatyti papildomus požymius, kurie išskirtų tą pažeidimą kaip nusikaltimą. Tokiu būdu fragmentiškumas yra netiesiogiai susijęs su kitais principais, tokiais, kaip materialusis nusikaltimo apibrėžimas, „akcesoriškumo“ principas ir *ultima ratio* principas²⁸⁴.

Taigi, tiek fragmentiškumas, tiek subsidiarumas, tiek akcesoriškumas, tiek *ultima ratio* yra valstybės veiksmų baudžiamosios teisės srityje ribojimo principai, dažnai vartojami sinonimiškai ir turintys bendrų elementų. Tačiau tik vienintelis *ultima ratio* aiškiausiai formuluoja pagrindinį baudžiamosios teisės ribojimo reikalavimą. Tuo metu, kai fragmentiškumas kalba tik apie tam tikrų baustinių veiksmų (fragmentų) uždraudimą baudžiamajame įstatyme, subsidiarumas akcentuoja valstybės pareigą saugoti piliečius nuo nusikalstamų kėsinių, prioriteta teikiant nebaudžiamosioms teisinėms priemonėms, o akcesoriškumas baudžiamąją atsakomybę laiko papildoma kartu su kitomis teisinės atsakomybės rūšimis socialinės apsaugos priemone, *ultima ratio*, apjungiantis visus minėtuosius, yra aiškiausias baudžiamosios teisės ribojimo postulatą – kraštutinė (paskutinė) priemonė kraštutiniu (paskutiniu) atveju.

²⁸³ VORMBAUM, Thomas. Fragmentarisches Strafrecht <...>, p. 668-669.

²⁸⁴ Ibidem, p. 669-670.

Tai tarsi „pranešimas, kad kažkas turi įvykti ir visuomenei niekas kita neateina į galvą, savigynos rūšis, kai valstybė ir visuomenė nežino nieko geresnio sau pagelbėti.“²⁸⁵.

Galiausiai, su minėta baudžiamosios teisės užduotimi, be jau minėtų tam tikros priemonės – baudžiamosios atsakomybės, bei nebuvimo alternatyvių efektyvių priemonių nepageidaujamam elgesiui uždrausti kitose teisės šakose, susijęs trečiasis *ultima ratio* turinio elementas – socialiai nepageidaujamas elgesys, tam tikras teisės pažeidimas (nusikaltimas), t. y. tam tikra socialinio gyvenimo sritis, tam tikra socialinių konfliktų grupė, kurios atžvilgiu šis principas taikytinas. Šioje vietoje vėlgi galima prisiminti J. M. F. Birnbaum keltą klausimą, kas yra nusikaltimas ir kokia jo esmė, ir apibūdinant nusikaltimą (bendrajai prasme nusikalstamą veiką) remtis materialiuoju nusikaltimo apibrėžimu. Tačiau didžiausias dėmesys šio tyrimo prasme, remiantis ankstesnėje šio skyriaus dalyje apibūdinta Lietuvos baudžiamosios teisės tradicija, visgi turėtų būti skiriamas nusikalstamos veikos požymiams, skiriantiems ją nuo kitų teisės pažeidimų, iš kurių svarbiausiam – pavojingumui²⁸⁶.

Taip pat *ultima ratio* principo turinys turi išorinį ir vidinį aspektus. Minėtas principo tradicinis apibūdinimas, kad teisės sistemoje baudžiamoji atsakomybė turi būti taikoma ir naudojama tik kaip *ultima ratio* – kai kitos valstybės poveikio formos (priemonės) negali užtikrinti tinkamos teisinių gėrių apsaugos, paremtas baudžiamosios teisės santykiu su kitomis teisinėmis sritimis ir jos vieta teisinėje sistemoje, būtent vadinamas išoriniu *ultima ratio* principo aspektu (dimensija)²⁸⁷.

Tačiau *ultima ratio* principas baudžiamajai teisei kelia reikalavimą ne tik subsidiariai saugoti ir ginti teisinius gėrius bei būti paskutine iš visų kitų

²⁸⁵ PRITTWITZ, Cornelius. Das deutsche Strafrecht: Fragmentarisch? Subsidiär? Ultima ratio? Gedanken zu Grund und Grenzen gängiger Strafrechtsbeschränkungspostulate. In Institut für Kriminalwissenschaften Frankfurt a. M. (Hrsg.) *Vom unmöglichen Zustand des Strafrechts*. Frankfurt am Main: Lang, 1995, p. 405.

²⁸⁶ Žr. pirmąją šio skyriaus dalį. Apie nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų atribojimą plačiau – tyrimo antrajame skyriuje.

²⁸⁷ MELANDER, Sakari. Ultima Ratio In European Criminal Law. *Oñati Socio-Legal Series*, 2013, vol. 3, nr. 1, p. 49.

potencialiai galimų priemonių teisinėje sistemoje, bet ir garantuoti nuosaikumą arba proporcingumą pačios baudžiamosios teisės viduje, t. y. garantuoti vidinę baudžiamosios teisės darną, kas užsienio literatūroje vadinama vidiniu *ultima ratio* principo turinio aspektu ir reiškia, kad poveikio priemonės už atitinkamas nusikalstamas veikas turi atspindėti kriminalizuotos veikos smerktinumą, o konkreči priemonė, pritaikyta nuteistajam – jo padarytos nusikalstamos veikos smerktinumą. Šiuo požiūriu *ultima ratio* principas, pavyzdžiui, gali kelti reikalavimą įstatymų leidėjui sumažinti bendrą kriminalizacijos laipsnį. Tokiu būdu šis principas gali būti vadinamas „apdairumo“ principu, skirtu įstatymų leidėjui ir reiškiančiu, kad veika turėtų būti kriminalizuojama tik tuomet, kai, atsižvelgiant į siekiamą tikslą (sumažinti bausmių dydį, kriminalizuotų veikų kiekį ir pan.), tai neišvengiamai būtina.

Teisės literatūroje *ultima ratio* principas, be išorinio ir vidinio apibūdinimo, suprantamas dar dviem prasmėmis: *ultima ratio* teisę kuriant ir *ultima ratio* teisę taikant²⁸⁸. Įstatymų leidyboje *ultima ratio* pasitelkiamas, pagrindžiant tam tikrų veikų kriminalizavimą ar dekriminalizavimą, apibrėžiant baudžiamosios atsakomybės ribas. Tai reiškia, kad įstatymų leidėjas privalo tikrinti, ar konkrečiam socialiai žalingam elgesiui būtina taikyti baudžiamosios teisės normas. Teisės taikymo srityje, baudžiamąją atsakomybę taikyti reikėtų taip pat tik tam tikrais, ypatingais atvejais, prieš tai kruopščiai išanalizavus padarytą teisės pažeidimą, įvertinus visas su jo padarymu susijusias faktines bylos aplinkybes. Šiuo aspektu teisės taikymas, pasitelkiant *ultima ratio* principą, tarsi papildo ar pakoreguoja ne visuomet tinkamai atliktą įstatymų leidėjo darbą arba tarnauja esant įstatymo skirtingo interpretavimo erdvei²⁸⁹.

Minėtu požiūriu *ultima ratio* principas atlieka tiek pozityviąją (organizuojančią, koordinuojančią), tiek negatyviąją (kritikuojančią) funkcijas. Pozityviąja prasme jis determinuoja teisės normas ir jų taikymą ir taip

²⁸⁸ PRANKA, Darius. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 179 straipsnyje numatyta nusikalstama veika ir civilinį teisės pažeidimą skirianti riba. *Socialinių mokslų studijos*, 2011, t. 3(2), p. 651; FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19 (2), p. 715-738.

²⁸⁹ FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė <...>, p. 734.

užtikrina, kad teisės normos sudarys vieningą visumą ir kad vienoje srityje tam tikrų normų veikimas bus apribotas, užtat jis galės būti išplėstas į kitas sritis. Tai reiškia, kad *ultima ratio*, kaip teisės principas, kreipia baudžiamojo teisinio reguliavimo turinį; užtikrina baudžiamosios teisės sistemos darną, jos elementų neprieštaringumą, taigi – ir koordinuoja baudžiamąsias teises nuostatas, neleisdamas joms nepagrįstai nustatyti teisinių draudimų, tačiau taip pat ir nustatydamas palankesnę teisinio reguliavimo subjektų padėtį. Kita vertus, jis „<...> yra svarbus kriterijus, kuriuo remiantis galima verifikuoti teisiškai reikšmingų sprendimų teisėtumą, patikrinti, ar įstatymų leidėjas bei valstybės pareigūnai savo veikla nepažeidžia tam tikrų teisinių standartų. Šiuo požiūriu principas yra imperatyvus: jis brėžia elgesio ribas, kurių nevalia peržengti. Šių ribų peržengimas, nukrypimas nuo teisės principo yra teisinio reguliavimo nenuoseklumo, prieštaravimo požymis ir yra pagrindas kritikuoti atitinkamus teisės aktus arba pareigūnų veiklą, kartais – net visą teisinę sistemą.“²⁹⁰.

Kaip matyti iš to, kas pasakyta, iš minėtų šio principo turinio aspektų, *ultima ratio* apibūdinimas akivaizdžiai siejamas su fundamentaliu (pagrindiniu) žmogaus teisių apsaugos postulatu, kuris šiuolaikiniame pasaulyje suprantamas ne tik kaip moralinis ar etinis reikalavimas, tačiau kaip pagrindinis ir svarbiausias teisinės sistemos egzistavimo, supratimo ir vertinimo matas. Dėl tos priežasties pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių apsauga net ir valstybių sankcionuotoms teisinėms priemonėms kelia ypatingus teisėtumo, teisingumo, pagrįstumo, protingumo, proporcingumo ir kitus reikalavimus. Baudžiamajai teisei įgyvendinant savo užduotį užtikrinti visuomeninę socialinę tvarką ir saugoti pagrindines tos visuomenės vertybes, ypač svarbias socialinio gyvenimo sritis (teisinius gėrius), ir tokiu būdu įsiterpiant į pagrindinių teisių sritį, tas pats reikalavimas saugoti ypač svarbias visuomenės vertybes (teisinius gėrius) reikalauja, kad pagrindinių teisių ribojimas būtų tinkamas, adekvatus, t. y. proporcingas.

²⁹⁰ KŪRIS, Egidijus. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas. *Jurisprudencija*, 2001, t. 23(15), p. 53-54.

Būtent proporcingumo reikalavimas ir jo elementai dažnai yra laikomi *ultima ratio* principo konstituciniu pagrindu, reikalaujančiu, kad intervencija į žmogaus teises būtų kuo minimalesnė. Štai, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje sutinkami tokie teiginiai: „<...> Nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus, privalu paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra), jos neturi varžyti asmens teisių labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti <...> (2006 m. sausio 16 d. nutarimas ir kt.); „pagal Konstituciją įstatymų leidėjas baudžiamajame įstatyme nusikalstamomis gali įvardyti tik tas veikas, kurios yra iš tikrųjų pavojingos ir kuriomis iš tikrųjų daroma didelė žala asmens, visuomenės ir valstybės interesams arba dėl šių veikų kyla grėsmė, kad tokia žala bus padaryta“ (2003 m. birželio 10 d., 2004 m. gruodžio 29 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai); „už nusikalstamas veikas negalima nustatyti tokių bausmių ir tokių jų dydžių, kurie būtų akivaizdžiai neadekvatūs nusikalstamai veikai ir bausmės paskirčiai“ (2009 m. birželio 8 d. nutarimas).

Vengrijos Respublikos Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas kurstyto prieš bendruomenę nusikaltimo sudėties atitinkamų požymių konstitucingumą, nurodė, kad: „<...> Konstitucijos normos, susijusios su pagrindinėmis teisėmis ir pareigomis, yra nustatomos Parlamento priimtais įstatymais, kurie negali riboti esminio pagrindinių teisių turinio. <...> „valstybė gali riboti pagrindinę teisę tik tuo atveju, jeigu tai yra vienintelis būdas užtikrinti kitos pagrindinės teisės ar laisvės apsaugą arba įgyvendinimą, arba apsaugoti kitą konstitucinę vertybę. Tam, kad pagrindinės teisės ribojimas neprieštarautų Konstitucijai, nepakanka nurodyti kitos pagrindinės teisės, laisvės ar konstitucinio tikslo apsaugą – reikia, kad būtų laikomasi proporcingumo reikalavimų: siekiamo tikslo svarba turi būti proporcinga atitinkamos pagrindinės teisės suvaržymui. Nustatydamas apribojimą, įstatymų leidėjas turi imtis kuo nuosaikesnių priemonių, tinkamų konkrečiam tikslui pasiekti“. <...> Prieinamų teisiųjų

priemonių netobulumas nėra tinkamas argumentas teigti, kad tam tikras elgesys yra baudžiamasis nusižengimas; tokiu pagrindu baudžiamojoje teisėje nustatyti pagrindinių konstitucinių teisių ribojimai nėra nei būtini, nei proporcingi“ (sprendimas 18/2004 (V.25) AB, ABH 2004).

Kaip matyti iš konstitucinės jurisprudencijos, vertinant pagrindinių (fundamentalių) žmogaus teisių ribojimo teisėtumą ir pagrįstumą remiamasi būtent konstituciniu proporcingumo principu, kurį sudaro trys konstitucinėje jurisprudencijoje²⁹¹ išskirti subtestai – tinkamumo (naudojamos priemonės tikslui pasiekti turi būti tinkamos), būtinumo (naudojamos priemonės turi būti tokios, kurios mažiausiai pažeistų asmens teises) ir proporcingumo *stricto sensu* (asmens teisių pažeidimas (patirta žala) turi būti proporcingas gautai naudai, siekiant atitinkamo tikslo, naudojant atitinkamą priemonę)²⁹², ir kuris, matyti, artimai susijęs su *ultima ratio* idėja baudžiamojoje teisėje.

Šiuo aspektu pastebėtina, jog Suomijos Parlamento Konstitucinės Teisės Komitetas, nagrinėjęs konstitucinį baudžiamosios teisės aspektą, 1997 m. pranešime²⁹³ konstatavo, kad įstatymų leidėjo galių baudžiamojoje teisėje ribojimai yra susiję su pagrindinėmis (fundamentaliomis, asmens) teisėmis. Kriminalizacija, kuri riboja pagrindines teises, turi būti įvertinta pagal tuos pačius kriterijus, kaip ir pagrindinių teisių ribojimai. Todėl proporcingumo principo reikalavimai suponuoja kriminalizacijai pareigą rūpintis teisinių vertybių apsauga. Tai reiškia, kad turi būti įvertinama, ar siekiamas tikslas gali būti pasiektas priemonėmis, nesukeliančiomis tokio kėsینimosi į pagrindines teises, kaip kriminalizacija.

Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat siejo proporcingumo principą su *ultima ratio* idėja, sakydamas, kad jei valstybė Konstitucijos yra įpareigota saugoti ypač svarbų teisinį gėrį, dažnai tokios

²⁹¹ Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 104-4675; 2004 m. sausio 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 15-465; Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas. *1994 m. kovo 9 d. sprendimas BVerfGE 90, 145* ir kt.

²⁹² ALEXY, Robert. *A Theory of Constitutional Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 47.

²⁹³ Finnish Parliament. *Report of the Constitutional Committee of the Finnish Parliament* [interaktyvus]. Nr. 23/1997 [žiūrėta 2015 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=PeVL+23/1997&base=erml&palvelin=www.eduskunta.fi&f=WP>>.

apsaugos priemonės būna siaurinančios kitų asmenų teisių ir laisvių sritį. Šiuo požiūriu, taikant socialines-teisines arba civilines-teisines apsaugos priemones, teisinė situacija yra tokia pat, kaip ir taikant baudžiamosios teisės priemones. Tačiau skirtumas tarp jų – intervencijos dydis. Tokiu būdu įstatymų leidėjas dviejų konfliktuojančių konstitucinių vertybių arba laisvės sričių problemą turi spręsti atsižvelgdamas į konstitucinių vertybių sistemą bei proporcingumo principą. Tačiau jei galimybė pasitelkti baudžiamosios teisės priemones apskritai būtų paneigta, tuomet būtų apribota ypač svarbaus ir saugotino teisinio gėrio apsauga. Proporcingumo aspektu teisinio gėrio, į kurį kėsiamasi, vertę turi atitikti sankcijos, kuri skiriama už tokios vertybės pažeidimą, griežtumas²⁹⁴.

Taigi, *ultima ratio* tampa savotiška proporcingumo principo išraiška, reiškianti, kad baudžiamoji teisė, labiausiai suvaržanti asmens teises ir laisves, turi būti pasitelkiama tik tada, kai neišvengiamai būtina (minėtas išorinis *ultima ratio* aspektas). Atsižvelgiant į tai, kad valstybė apskritai yra įpareigota saugoti ir ginti pagrindines asmens teises, o Konstitucija ir jos reikalavimai įpareigoja ne tik valstybės vykdomąją ar teisminę valdžią, tačiau ir įstatymus leidžiančią valdžią, tai kriminalizuojant atitinkamas veikas įstatymų leidėjo sprendimas priklauso nuo balansavimo tarp šios valstybės apsauginės funkcijos ir *ultima ratio* idėjos. Šiuo požiūriu konstitucinis proporcingumo principas tarnauja kaip kriminalizacijos vertinimo matas²⁹⁵.

Anot K. Touri, proporcingumo principas būtent formuluoja *ultima ratio* reikalavimą ir jį labiau išgrynina, o buvimas tam tikra proporcingumo principo išraiška *ultima ratio* idėjai suteikia konstitucinio principo statusą²⁹⁶. Pasak jo, būtent minėtas Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimas byloje dėl aborto baudžiamumo *ultima ratio* idėją transformavo į konstitucinį principą: lemiamas veiksnys yra tai, ar visuma negimusios gyvybės apsaugai potencialiai tinkamų priemonių, kurios būtų pilietinės

²⁹⁴ Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas. 1975 m. vasario 25 d. sprendimas BVerfGE 39.

²⁹⁵ TOURI, Kaarlo. *Ultima Ratio as a Constitutional Principle*. *Oñati Socio-Legal Series*, 2013, vol. 3, nr. 1, p. 10.

²⁹⁶ *Ibidem*, p. 10.

teisinės, viešosios teisinės, socialinės teisinės arba baudžiamosios teisinės prigimties, gali užtikrinti saugomos vertybės faktinę apsaugą. Ir tik išimtinu atveju, kai Konstitucijos reikalaujama vertybės apsauga nepasiekiami jokių kitu būdu, įstatymų leidėjas gali būti įpareigotas besivystančios gyvybės apsaugai užtikrinti panaudoti baudžiamosios teisės priemones. Remdamasis proporcingumo principu, įstatymų leidėjas šias priemones gali naudoti tik itin apdairiai ir santūriai. Tokios priemonės reikalauja saugomo teisinio gėrio reikšmės ir vertės²⁹⁷. Taigi, pagal K. Touri, *ultima ratio* yra konstitucinė kriminalizacijos sąlyga.

Lietuvos baudžiamosios teisės moksle taip pat yra neabejotamų konstitucine *ultima ratio* principo reikšme baudžiamajame teiseje²⁹⁸. Vis dėlto teigti, kad šis principas gali būti laikytinas konstituciniu vien dėl to, jog yra susijęs su konstituciniu proporcingumo principu (tiksliau – vienu iš jo elementų), manytina, per drąsu. Visų pirma, Lietuvoje Konstituciją ir Konstitucinio Teismo jurisprudenciją laikant aukščiausia valstybės teise²⁹⁹, *ultima ratio* principo negalėtume priskirti konstitucinių principų grupei, kadangi jis, nors ir nėra *expressis verbis* įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, tačiau jam konstitucinio statuso nėra suteikęs ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Antra, ir, manytina, svarbiausia – *ultima ratio* principas iš esmės susijęs tik su vienu iš proporcingumo principo elementų – būtinumu (t. y. švelnesnių priemonių nepakankamumu), todėl galėtų būti laikomas nebent tik konstitucinio proporcingumo principo dalimi – sub-principu, arba išplaukiančiu iš konstitucinio proporcingumo principo,

²⁹⁷ Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas. 1975 m. vasario 25 d. sprendimas BVerfGE 39.

²⁹⁸ Žr., pvz., FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė <...>, p. 722; BARANSKAITĖ, Agnė, PRAPIESTIS, Jonas. Konstitucinės teisingumo ir teisinės santarvės dimensijos baudžiamajame teiseje. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamąjį procesą ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 43.

²⁹⁹ Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 86-1949; 1996 m. vasario 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 20-537; 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 49-1173, atitaisyimas 1997 m. birželio 6 d., Nr. 50; 2002 m. birželio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 62-2515; 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 19-828; 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 181-6708; 2009 m. lapkričio 20 d. sprendimas, *Valstybės žinios*, 2009, nr. 135-5892. Nepaneigiant tarptautinių ir regioninių įsipareigojimų reikšmės nacionalinei teisei.

tačiau toks *ultima ratio* statusas paneigtų jo, kaip savarankiško baudžiamosios teisės principo, reikšmę, o šis trūkumas įstatymų leidėjui ne visuomet leidžia tinkamai pasinaudoti savo diskrecija kriminalizuojant veikas³⁰⁰.

Be to, pabrėžtinas skirtumas tarp proporcingumo ir *ultima ratio* principų: proporcingumo principas suponuoja tikslą – įvertinti, ar pasirinktos priemonės yra tinkamos, t. y. pačias priemones („paskutinės priemonės“), o *ultima ratio* principas nustato gaires apibūdinant patį tikslą („tik išimtiniais atvejais“), t. y. aplinkybes, pateisinant tam tikro elgesio draudimą baudžiamosiomis priemonėmis³⁰¹. Tokiu būdu proporcingumo principas tampa labiau formaliu principu, akcentuodamas baudžiamosios politikos formą, o *ultima ratio* sudaro tokios baudžiamosios politikos turinį³⁰². Vertinant teisės aktą konstitucinio proporcingumo principo testu, galima pripažinti, jog baudžiamosios teisės nuostata, nustatanti atsakomybę už tam tikrą veiką, yra proporcinga iš esmės³⁰³, tačiau tai ne visada reikš, kad ta pati nuostata taip pat atitinka ir *ultima ratio* principą, reikalaujantį platesnio testo (tyrimo), įvertinant ir atitinkamas kitas vienodai veiksmingas priemones, kurios turi mažiau asmenų teises ir laisves ribojantį poveikį. Ir nors teoriniu požiūriu abu principai siekia to paties tikslo – kliudyti besaikiams valstybės veiksams prieš jos piliečius, tačiau praktiškai tik *ultima ratio* principas baudžiamojoje teisėje gali būti vertas šio tikslo įgyvendinimo³⁰⁴.

³⁰⁰ Perteklinę kriminalizaciją konstatuoja ir kritikuoja ne tik Lietuvos teisės mokslininkai, tačiau ir užsienio teisininkai. Žr., pvz., HASSEMER, Winfried. *Produktverantwortung im modernen Strafrecht*. Heidelberg: Müller, 1994, p. 8; LYNCH, Gerard Edmund. Towards A Model Penal Code, Second (Federal?): The Challenge of the Special Part. *Buffalo Criminal Law Review*, 1998, vol. 2, no. 1, p. 297-350; HUSAK, Douglas. Crimes Outside the Core. *Tulsa Law Review*, 2004, vol. 39, p. 755-780 ir kt.

³⁰¹ KAIIFA-GBANDI, Maria. The Importance of Core Principles of Substantive Criminal Law for a European Criminal Policy Respecting Fundamental Rights and the Rule of Law. *European Criminal Law Review*, 2011, vol. 1, nr. 1, p. 17;

³⁰² PRITTWITZ, Cornelius. Das deutsche Strafrecht: Fragmentarisch? Subsidiär? Ultima ratio? Gedanken zu Grund und Grenzen gängiger Strafrechtsbeschränkungspostulate. In Institut für Kriminalwissenschaften Frankfurt a. M. (Hrsg.). *Vom unmöglichen Zustand des Strafrechts*. Frankfurt am Main: Lang, 1995, p. 398.

³⁰³ Pavyzdžiui, kaip Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2017 m. kovo 15 d. nutarime pripažino proporcinga Baudžiamojo kodekso nuostatą dėl neteisėto praturtėjimo (BK 189¹ str.).

³⁰⁴ WENDT, Rudolf. The Principle of „Ultima Ratio“ And/Or the Principle of Proportionality [interaktyvus]. *Oñati Socio-legal Series*, 2013, vol. 3, nr. 1, p. 81-94 [žiūrėta 2015 m. rugpjūčio 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2200873>>.

N. Jareborg taip pat nemano, kad *ultima ratio* yra konstitucinis principas. Jis teigia, kad *ultima ratio* yra netgi labiau įstatymų leidybos etikos principas, suprantamas, kaip principas prieš kriminalizaciją. Anot N. Jareborg, jei sakome, kad įstatymų leidėjas „negali“ (angl. *may not*) kažko daryti, tai reiškia, kad įstatymų leidėjas „neturėtų“ (angl. *should not*) to daryti ir toks įpareigojimas yra ne teisinė pareiga, bet moralinė pareiga. Teiginys, kad baudžiamoji teisė gali tik fragmentiškai saugoti teisinius gėrius, neturi jokio savarankiško normatyvinio svorio, nes tai labiau fakto, kad ne visi saugotini interesai yra ar turi būti saugomi baudžiamosios teisės pagalba, konstatavimas. Todėl, kaip teigia N. Jareborg, *ultima ratio* yra baudžiamosios justicijos etika (moralė), kuri gali būti laikoma teisinės valstybės ideologijos dalimi. N. Jareborg nuomone, *ultima ratio* taip pat susijęs su konstituciniu proporcingumo principu, tačiau *ultima ratio* gali būti savarankiškas normatyvinis principas (o toks ir yra) tik tuomet, jei jis nebus kildinamas ar išvedamas iš kitų principų ar kriminalizacijos prielaidų³⁰⁵.

Kai kurie kiti vokiečių baudžiamosios teisės atstovai, pagrįsdami išvadą, kad sąsaja su proporcingumo principo vienu iš elementų, automatiškai nereiškia, jog *ultima ratio* principas yra ar turėtų būti laikomas konstituciniu, teigia, jog baudžiamoji teisė yra pakankamai ribojama bendrojo valstybinę valdžią saistančio, konstitucinio proporcingumo principo, kuris turi viršenybę visų kitų vidinių baudžiamųjų teisinių ribojimo priemonių, tokių kaip „teisinis gėris“, „ultima ratio“, „subsidiarumas“ ir pan., kurie bet kuriuo atveju iš esmės yra grindžiami ir šiuo proporcingumo principu, atžvilgiu³⁰⁶. Tačiau šie autoriai, matyt, apskritai abejoja *ultima ratio* principo galimybe būti pakankama ir savarankiška baudžiamosios teisės ribojimo priemone, juo labiau konstituciniu principu, su kuriuo jis šiaip ar taip yra susijęs.

³⁰⁵ JAREBORG, Nils. Criminalization as Last Resort (Ultima Ratio). *Ohio state journal of criminal law*, 2004, vol. 2, p. 521-524; 530-534.

³⁰⁶ Žr., pvz., WEIGEND, Thomas. Der Grundsatz der Verhältnismäßigkeit als Grenze staatlicher Strafgewalt. In *Festschrift für Hans Joachim Hirsch*. Berlin, 1999, p. 317-340; HEFENDEHL, Roland. Der fragmentarische Charakter des Strafrechts. *Juristische Arbeitsblätter*, 2011, vol. 6, p. 401-106; KASPAR, Johannes. *Verhältnismäßigkeit und Grundrechtsschutz im Präventionsstrafrecht*. Baden-Baden, 2014.

Taip pat ir D. Husak apskritai skeptiškai žiūri į *ultima ratio* principo galimybes efektyviai riboti baudžiamosios teisės galias ir jo galimybes būti savarankišku, nepriklausomu, juo labiau – konstituciniu principu. Tačiau pagal šį autorių, problematiškas yra pats *ultima ratio* principo tradicinis „apsauginis (prevencinis)“ supratimas (interpretacija), kad baudžiamoji teisė turi būti naudojama kaip paskutinė priemonė užkertant kelią nusikaltimams, o jei šią funkciją taip pat gerai ar geriau atlieka kitokios priemonės, baudžiamoji teisė neturėtų būti naudojama. Jis išvelgia dvi problemas. Pirma problema susijusi su bausmės (baudžiamosios teisės apskritai) funkcijos arba tikslo pasirinkimu. Daugelis mokslininkų (tarp jų J. Feinberg) pripažįsta dar vieną bausmės (baudžiamosios teisės) funkciją – išreikšti žalingų veiksmų pasmerkimą (smerkstinumą) (angl. *expressive function*). Tokiu būdu konkuruoja apsauginė (prevencinė) ir išreiškiančioji pasmerkimą funkcijos, kadangi gali būti taip, kad kiti pakankamai geri socialinės kontrolės būdai geriau mažina nusikalstamumą, tačiau jie visiškai neišreiškia, nesukelia žalingam poelgiui pasmerkimo. Tuomet, vertinant, ar alternatyvos baudžiamosioms priemonėms yra tokios pat efektyvios kaip ir pastarosios, būtina įvertinti ne tik jų gebėjimą sumažinti nusikaltimų skaičių, bet ir jų efektyvumą, kaip tam tikros išraiškos. Šiuo požiūriu veika galėtų būti kriminalizuojama, tik jei kitos alternatyvos negalėtų išreikšti pasmerkimo taip pat ar net geriau nei baudžiamosios priemonės. Remiantis šia prielaida, *ultima ratio* principas prarastų savo efektyvumą (veiksmingumą) mažinant nusikalstamumą. Jis taptų nereikšmingu kriminalizacijos teorijoje. Todėl D. Husak siūlo laikytis prevencinės *ultima ratio* sampratos bei potencialios šio principo naudos kriminalizacijai ir naudoti šį principą, sprendžiant tokių veikų, kaip, pavyzdžiui, pinigų plovimas, kurie akivaizdžiai nenusipelno moralinio pasmerkimo, kriminalizacijos būtinumo klausimą³⁰⁷.

Antroji *ultima ratio* principo reikšmės problema, pasak D. Husak, yra ta, jog kitos ne baudžiamosios priemonės (naudojamos mažinant, pavyzdžiui,

³⁰⁷ HUSAK, Douglas. Applying Ultima Ratio: A Skeptical Assessment. *Ohio state journal of criminal law*, 2005, vol 2, no. 2, p. 536-539.

tokių nusikaltimų, kaip išžaginimas, skaičių) gali visuomet tik papildyti, tačiau ne pakeisti baudžiamąsias priemones. Neįmanoma įsivaizduoti pasaulio, kuriame tokių nusikaltimų paplitimui mažinti būtų naudojami tik baudžiamieji draudimai. Baudžiamoji teisė iš tikrųjų gali būti atgrasymo priemonė tik tuomet, jei ji veikia kartu su kitais socialinės kontrolės mechanizmais. Daugeliu atvejų baudžiamųjų ir ne baudžiamųjų priemonių kombinacija gali sumažinti nusikalstamumą veiksmingiau, nei kuri nors viena atskirai. Tik tokia paskutinės arba kraštutinės priemonės samprata suteikia vilties „perkriminalizavimo“ (angl. *overcriminalization*) problemos sprendimui³⁰⁸. Pastebėtina, jog tokia nuomonė apie baudžiamųjų ir ne baudžiamųjų priemonių veikimą kartu, siekiant atgrasymo, sutinkama ir Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje bei konstitucinėje jurisprudencijoje³⁰⁹.

Taigi, apibendrinant visa tai, galima teigti, jog neabejotina, kad *ultima ratio* idėja yra racionali ir verta dėmesio. Tačiau jai suteikiama skirtinga teisinė reikšmė: nuo mokslinės rekomendacijos teisėkūrai (ar įstatymų leidybos etikos principo) iki privalomo konstitucinio principo. Vien rekomendacija įstatymų leidėjui šios idėjos nepavadinsi, kadangi kai kurių valstybių Konstituciniai ar panašias funkcijas atliekantys organai aiškiai pabrėžia imperatyvų *ultima ratio* pobūdį, be to, sąsaja su fundamentalių žmogaus teisių ir laisvių apsaugos postulatu bei proporcingumo principu suteikia šiam principui konstitucinio atspalvio.

Tačiau net ir atsižvelgiant į tai, kad pagrindinė *ultima ratio* principo idėja iš esmės susijusi su vienu iš konstitucinio proporcingumo principo elementų – būtinumu (švelnesnių priemonių nepakankamumu), reikėtų sutikti su nuomone, jog *ultima ratio* gali būti savarankiškas normatyvinis principas tik tuomet, jei jis nebus kildinamas ar išvedamas iš kitų principų ar kriminalizacijos prielaidų. Todėl buvimas išvestiniu iš proporcingumo principo, ribotų *ultima ratio* savarankiškumą ir imperatyvumą įstatymų leidėjui, suteikdamas šiam

³⁰⁸ Ibidem, p. 539-540.

³⁰⁹ ŠVEDAS, Gintaras. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*, 2012, nr. 82, p. 18; „Ribojant bei mažinant nusikalstamumą, taikomos ne tik represinės, bet ir prevencinės priemonės“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas).

principui, N. Jareborg teigimu, labiau moralinės pareigos reikšmę. Be to, apibūdinant minėtų principų sąsają, pažymėtina, jog proporcingumo principas orientuotas labiau į pačias pasirinktas priemones (jų tinkamumą), o *ultima ratio* – į pasirinktų priemonių (pa)naudojimo įvertinimą, t. y. sąlygas ir aplinkybes šioms priemonėms taikyti (kraštutiniu atveju). Todėl teisės akto ar jo projekto baudžiamosios teisės srityje vertinimas neturėtų apsiriboti tik proporcingumo principo testu, tačiau ir platesniu – *ultima ratio* principo testu, reikalaujančiu įvertinti ir alternatyvias, mažiau asmens teises ir laisves ribojančias, tačiau taip pat pakankamai efektyvias priemones, siekiant nusikalstamumo kontrolės.

Atsižvelgiant į tai, siūlytina *ultima ratio* laikyti savarankišku teisės principu.

I. 2.2. *Ultima ratio* kaip baudžiamosios politikos principas

Taigi, ankstesnėje tyrimo dalyje prieita prie išvados, jog *ultima ratio* laikytinas savarankišku teisės principu, atliekančiu tik jam būdingą vaidmenį teisiniame procese, kurio turinys nors ir nėra baigtine forma išreikštas pirminių teisės aktų tekstuose, tačiau įvairiai plėtojamas konstitucinėje jurisprudencijoje, teismų praktikoje bei teisės doktrinoje.

Pažymėtina, jog G. Švedas, išskirdamas teisės principo objektyvią ir subjektyvią puses, objektyviajai teisės principo pusei taip pat priskyrė ne tik principo objektyvią išraišką tam tikros teisės šakos normose, bet ir jo realų įgyvendinimą teisės taikymo praktikoje³¹⁰. Šiame kontekste pažymėtina O. Fedosiuk įžvalga, jog tais atvejais, kai teismui tenka atriboti baudžiamąją atsakomybę nuo kitos rūšies teisinės atsakomybės ar kitaip „sutaupyti represiją“ (atidėti laisvės atėmimo bausmės vykdymą nuteistajam, atleisti jį nuo baudžiamosios atsakomybės, paskirti švelnesnę bausmę, nei nustatyta

³¹⁰ ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2006, p. 78.

įstatymo, ir kt.), galima kalbėti apie vadovavimąsi baudžiamosios atsakomybės kaip kraštutinės priemonės principu³¹¹.

Iš tikrųjų baudžiamosios teisės normų taikymo ribas apibrėžęs baudžiamosios teisės paskirtimi ir bendraisiais teisės principais, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad „<...> negali būti pritarta tokiai baudžiamojo įstatymo taikymo praktikai, kai asmens elgesys, esant išimtinai civiliniams, administraciniams ar drausminiams teisiniams santykiams, yra vertinamas kaip nusikalstamas“. Tokias teisinių atsakomybės rūšių atskyrimo problemas Lietuvos Aukščiausiajam Teismui teko spręsti sukčiavimo³¹², savavaldžiavimo³¹³, tarnybos pareigų neatlikimo³¹⁴, dokumento suklastojimo ar disponavimo suklastotu dokumentu³¹⁵ ir kitose baudžiamosiose bylose³¹⁶. Nepritaręs teisminei praktikai, kad įvairūs tarp asmenų kilę ir nusikalstamai veikai būdingų požymių neįgavę konfliktai yra vertinami kaip pavojingos ir priešingos baudžiamajai teisei veikos, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas dar kartą atkreipė dėmesį į šio teismo jurisprudencijoje suformuluotus baudžiamosios ir kitų rūšių teisinės atsakomybės atskyrimo kriterijus bei įvairius nusikalstamų veikų sudėties požymių aiškinimo aspektus³¹⁷. Kaip minėta, „taupant represiją“ teismų praktikoje kiekvienu konkrečiu atveju

³¹¹ FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė <...>, p. 731.

³¹² Žr. pvz. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-81/2011; 2011 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-409/2011 ir kt.

³¹³ Žr. pvz. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-267/2011.

³¹⁴ Žr. pvz. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262/2011.

³¹⁵ Žr. pvz. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-263/2010; 2011 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-559/2011; 2012 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-161/2012.

³¹⁶ Piktnaudžiavimo – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-161/2012; turto pasisavinimo ir iššvaistymo – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-526/2010; trukdymo antstoliui ir teismo sprendimo nevykdymo – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-47/2009; 2012 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-36/2012; valstybės tarnautojo ir viešojo administravimo funkcijas atliekančių asmenų įžeidimo – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-396/2009; paramos panaudojimo ne pagal nustatytą tvarką – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-240/2009 ir kt.

³¹⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Metinis pranešimas* [interaktyvus]. Vilnius, 2012 [žiūrėta 2015 m. balandžio 13 d.], p. 23. Prieiga per internetą: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pSbBjZNIUD0J:www.lat.lt/download/522/metinis%2520pranes_2011_pataisytas.pdf+ultima+ratio+reik%C5%A1m%C4%97&cd=11&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>.

sprendžiama ir dėl švelnesnės baudžiamosios atsakomybės kaltininkui taikymo: švelnesnės bausmės skyrimo, atleidimo nuo bausmės ar baudžiamosios atsakomybės, laisvės atėmimo bausmės atidėjimo, lygtinio atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą, alternatyvių bausmių ar poveikio priemonių taikymo ir pan.

Taigi, kaip matyti, baudžiamosios teisės kaip kraštutinės priemonės principu teismas pakankamai dažnai remiasi tose bylose, kuriose tenka taikyti baudžiamojo įstatymo normas, kurios kriminalizavimo prasme yra perteklinės arba yra netinkamos juridinės technikos rezultatas (nepakankamai aiškios, tikslios, išsamios, suprantamos ir pan.). Tai reiškia, jog teismų sprendimais ir motyvais „<...> užpildoma tai, kas nepasakyta baudžiamųjų įstatymų tekstuose <...>“³¹⁸ arba pasakyta, tačiau per daug ar netiksliai.

Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui teismų precedentus pripažinus teisės šaltiniais – *auctoritate rationis*, ir pabrėžus jų reikšmę vienodos (nuoseklios, neprieštaringos) teismų praktikos formavimui bei teisingumo principo įgyvendinimui (2006 m. kovo 28 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai), teismų sprendimai (precedentai) taip pat tapo teisės šaltiniu greta pagrindinių – teisės aktų, ir ne tik aiškinančiu teisės aktų nuostatų turinį bei prasmę, tačiau neretai ir užpildančiu teisės spragas („kuriančiu teisę“). Tačiau ši postmodernios visuomenės maksima³¹⁹ konkuruoja su baudžiamosios teisės (net ir moderniosios ar postmoderniosios) reikalavimu baudžiamąją atsakomybę aiškiai nustatyti baudžiamajame įstatyme (*nullum crimen, nullum poena sine lege*), tokiu būdu siekiant užtikrinti kitų baudžiamosios teisės principų, tokių, kaip teisėtumo, teisingumo, *in dubio pro reo*, humanizmo laikymąsi. Be to, teismų praktika dažnai būna nevienakryptė, skirtingi teismai (ar netgi teisėjai) tą pačią sąvoką ar nusikalstamos veikos sudėties požymį aiškina skirtingai (nors ir analogiškose bylose), taip pat teisėjų kuriamos teisės (*judge-made law*) kartais neužtenka, kad būtų tinkamai pritaikyta baudžiamoji atsakomybė nusikaltusiam asmeniui.

³¹⁸ FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė <...>, p. 734.

³¹⁹ KŪRIS, Egidijus. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija*, 2009, t. 2(116), p. 131–149.

Dėl šių priežasčių į baudžiamosios atsakomybės kaip kraštutinės priemonės principą pirmiausia turėtų atkreipti dėmesį įstatymų leidėjas, pripažįstantis veikas nusikalstamomis, t. y. kriminalizacijos procese. Būtent tai savo jurisprudencijoje pažymi ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, pabrėždamas, jog teisinio reguliavimo raida baudžiamosios teisės srityje atsižvelgiant į visuomenėje vykstančius pokyčius pirmiausia reiškiasi veikų kriminalizavimu ar jų dekriminalizavimu, t. y. tam tikros veikos pripažįstamos esančios nusikalstamos arba atsakomybė už jas pašalinama iš baudžiamųjų įstatymų, ir baudžiamosios atsakomybės už jas diferencijavimu ir tai pirmiausia yra valstybės baudžiamosios politikos klausimas, kurį sprendžia įstatymų leidėjas (1997 m. lapkričio 13 d., 2017 m. kovo 15 d. nutarimai).

Taip pat ir Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje pabrėžiama *ultima ratio* principo reikšmė pripažįstant veikas nusikalstamomis. Štai O. Fedosiuk teigia, jog „<...> legitimus kriminalizavimo aktas turi būti pagrįstas ne tik vertinamo elgesio pavojingumu ir ginamo teisinio gėrio svarba, bet ir baudžiamosios atsakomybės būtinumu, efektyvumu ir ekonominiu tikslingumu.“³²⁰. Tai turi būti „<...> ne kurios nors institucijos poreikis, bet kriminologiškai pagrįsta baudžiamosios teisės normos konstrukcija.“³²¹. Be to, V. Justickio teigimu, „<...> nepakanka to, kad įstatymų leidėjas žinotų, jog kriminalizacija vienu ar kitu atveju būtų reikalinga, ne mažiau svarbu, kad jis įsitikintų, jog ji – galima, kad nėra aplinkybių, kurios sutrukdytų sėkmingai kriminalizuoti tam tikrą veiką.“³²². Nuomonės, kad *ultima ratio* principo pirmiausia turi paisyti įstatymų leidėjas, laikosi ir užsienio teisės mokslininkai, teigdami, kad įstatymų leidėjas turi kruopščiai įvertinti, ar ir kiek daug reikia baudžiamųjų nuostatų reguliuoti socialiai žalingą elgesį. Užduotis surasti teises priemones tinkamam valstybės baudžiamosios galios ribojimui tenka baudžiamajai politikai³²³.

³²⁰ FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė <...>, p. 722.

³²¹ PAVILONIS, Vladas. Baudžiamosios politikos pagrindai. *Justitia*, 1996, nr. 3, p. 22.

³²² JUSTICKIS, Viktoras. *Kriminologija. I dalis: vadovėlis*. Vilnius, 2001, p. 121-122.

³²³ WESSELS, Johannes, BEULKE, Werner. *Strafrecht Allgemeiner Teil: die Straftat und ihr Aufbau*. 42. Aufl. Heidelberg: C. F. Müller, 2012, p. 2-3.

Taigi, atsižvelgiant į tai, kad, kaip minėta, baudžiamosios teisės teorija ir teisminė praktika kraštutinės priemonės (*ultima ratio*) reikalavimą arba principą pripažįsta vienu iš kriminalizacijos kriterijų, t. y. reikalavimu, visų pirma, įstatymų leidėjui teisinio reguliavimo raidos baudžiamosios teisės srityje metu, prieš pasirenkant griežčiausias teisinių santykių reguliavimo priemones, apsvarstyti visas kitas galimas švelnesnių teisinių (ir ne tik) priemonių taikymo galimybes, o veikos kriminalizaciją – vienu iš baudžiamosios politikos turinio elementų, tuo, kuo pirmiausia ir dažniausiai pasireiškia baudžiamoji politika³²⁴, galima daryti išvadą, jog *ultima ratio* principas pirmiausia arba prioritetiškai veikia baudžiamosios politikos rėmuose.

Šią išvadą taip pat pagrindžia ir represijos ekonomiškumo nuostata, pagal kurią baudžiamajame įstatyme nustatytos sankcijų ribos bei bausmių, baudžiamojo ir auklėjamojo poveikio priemonių skyrimo taisyklės turi sudaryti teises prielaidas teismams parinkti ir skirti minimalias bausmes ir kitas baudžiamosios teisės poveikio priemones, kurių pakaktų nuteistojo resocializacijai³²⁵ (vidinis *ultima ratio* turinio aspektas). Tai reiškia, kad valstybės reakcija į nusikalstamas veikas grįsta minimalaus pakankamumo principu, o laisvės atėmimo bausmė traktuotina kaip kraštutinė priemonė, kai kitos bausmės būtų aiškiai neadekvačios padaryto nusikaltimo aplinkybėms ir sunkumui³²⁶. Iliustruodamas šią mintį O. Fedosiuk pateikia pavyzdžių iš Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, tokių, kaip BK Specialiosios dalies normose įtvirtinta nukentėjusiojo diskrecija pradėti ar nepradėti baudžiamąjį persekiojimą dėl gana didelio nesunkių nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų skaičiaus; laisvės atėmimo netaikymo už baudžiamuosius nusižengimus nuostata (BK 12 str.); alternatyvių sankcijų dominavimas; bendrame bausmių sąraše (BK 42 str.) ir alternatyviose

³²⁴ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 39-40, 47; DOBRYNINAS, Aleksandras. Atskiriamasis teisingumas. *Jurisprudencija*, 2001, t. 20(12), p. 107-112; PAVILONIS, Vladas. Baudžiamosios politikos pagrindai. *Justitia*, 1996, nr. 3, p. 20.

³²⁵ ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos <...>*, p. 117.

³²⁶ FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė <...>, p. 728.

sankcijose laisvės atėmimas nurodomas kaip paskutinis pasirinkimas; įpareigojimas teismui pirmą kartą teisiamam asmeniui pirmiausia svarstyti su laisvės atėmimu nesusijusių bausmių skyrimą (BK 55 str.); pakankamai plačios galimybės atidėti laisvės atėmimo bausmės vykdymą (BK 75 str.), atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės (36–40 str.), paskirti švelnesnę bausmę, nei įstatymo nustatyta (BK 54 str. 3 d., 62 str.); atsakomybę lengvinančių aplinkybių pasirinkimo galimybė (BK 59 str.); tarp nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų nurodytas tikslas riboti laisvės atėmimo bausmės ir didinti auklėjamojo poveikio priemonių taikymo šiems asmenims galimybes (BK 80 str. 2 p.)³²⁷.

Pastebėtina, jog kraštutinės priemonės principas laikomas baudžiamosios politikos dalimi ir Europos Sąjungos teisėje. Keturiolikos Europos šalių profesorių, sudariusių Europos baudžiamosios politikos iniciatyvą (European Criminal Policy Initiative – ECPI), 2009 m. gruodžio mėn. paskelbtame manifeste³²⁸, kuriame buvo kritikuojama nemažai Europos Sąjungos teisės aktų dėl jų (ne)atitikties fundamentaliems baudžiamosios teisės principams, tarp jų ir *ultima ratio* principui, *ultima ratio* principas laikomas vienu iš Europos Sąjungos baudžiamosios politikos principų, teigiant, jog turi būti ieškoma kitų, švelnesnių Europos Sąjungos teisės saugomų interesų apsaugos priemonių. Atsižvelgiant į šį manifestą, Europos Komisijos 2011 m. rugsėjo 20 d. priimtame komunikate, skirtame Europos Sąjungos baudžiamosios politikos kūrimo ir kitiems klausimams, *ultima ratio* jau nurodomas kaip pagrindinis kriterijus, ES teisės aktų leidėjui priimant sprendimą, ar iš viso priimti baudžiamosios teisės priemones ES lygmeniu, kuriomis siekiama užtikrinti veiksmingą ES politikos įgyvendinimą³²⁹.

³²⁷ Ibidem, p. 729.

³²⁸ European Criminal Policy Initiative. Manifest zur Europäischen Kriminalpolitik. In *Zeitschrift zur Internationale Strafrechtsdogmatik* [interaktyvus]. 2009, [nr.] 12 [žiūrėta 2015 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.zis-online.com/dat/artikel/2009_12_382.pdf>.

³²⁹ Europos Komisija. *Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui: ES baudžiamosios teisės politikos kūrimas. Veiksmingo ES politikos įgyvendinimo užtikrinimas baudžiamosios teisės priemonėmis* [interaktyvus]. [Briuselis], 2011 m. rugsėjo 20 d., KOM(2011) 573 galutinis [žiūrėta 2015 m. balandžio 14 d.], p. 7. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1433318013518&uri=CELEX:52011DC057>>.

Taigi, apibendrinant, galima daryti išvadą, jog *ultima ratio* principas laikytinas baudžiamosios politikos principu. Šiuo aspektu būtina atkreipti dėmesį į tai, kad apskritai egzistuoja baudžiamosios politikos sampratų įvairovė: nuo labai plačios, t. y. tiek baudžiamosiomis teisinėmis priemonėmis (įskaitant ir teismų praktiką), tiek kitomis neteisinėmis (ekonominėmis, socialinėmis, švietimo, prevencinėmis ir kt.) priemonėmis grindžiamos baudžiamosios politikos sampratos, iki pakankamai siauros, apimančios tik baudžiamųjų įstatymų kūrybą³³⁰. Tačiau nesileidžiant į platesnes diskusijas dėl baudžiamosios politikos sampratos³³¹, šiame darbe laikomasi platesnės baudžiamosios politikos sampratos, apimančios ne tik baudžiamųjų įstatymų leidybą, tačiau ir jų taikymo praktiką, manant, kad baudžiamųjų įstatymų kūrimas yra tik nusikalstamų veikų kontrolės teisinis pamatas, o jų veiksmingumas pasireiškia būtent per jų praktinį taikymą ir įgyvendinimą, tokiu būdu baudžiamoji politika netampa savitiksle ir įgauna praktinę reikšmę.

Kalbant apie baudžiamosios politikos principus, bendrąja prasme jais laikytinos tam tikru visuomenės vystymosi istoriniu laikotarpiu susiformavusios pagrindinės idėjos, pradai, kurie išreiškia valstybės baudžiamosios politikos nuostatas ir baudžiamosios, baudžiamojo proceso bei bausmių vykdymo teisės normų, reguliuojančių visuomeninius santykius, susiklostančius nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos srityje, esmę. Baudžiamosios politikos principai reikšmingi tuo, kad jais remiantis galima nustatyti tuos uždavinius, kuriuos valstybė kelia jos institucijoms, įstaigoms ir pareigūnams, įgyvendinantiems baudžiamąją politiką, bei priemones ir būdus, kuriais turi būti įgyvendinami tie uždaviniai. Taip pat svarbu pabrėžti, kad teisingas principų vertinimas leidžia parinkti tinkamą baudžiamųjų, baudžiamojo proceso ir bausmių vykdymo įstatymų tobulinimo kryptį bei

³³⁰ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*: vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 39-40, 47; DOBRYNINAS, Aleksandras. Atskiriamasis teisingumas. *Jurisprudencija*, 2001, t. 20(12), p. 107-112; PAVILONIS, Vladas. Baudžiamosios politikos pagrindai. *Justitia*, 1996, nr. 3, p. 20.; PIESLIAKAS, Vytautas. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 37-38; ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos <...>*, p. 22-24; ŠVEDAS, Gintaras. Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995-2004 metais. *Teisė*, 2005, nr. 56, p. 58-86; DZIEGORAITIS, Algimantas. *Baudžiamoji politika Lietuvoje. Realybė ir perspektyvos*. Vilnius: Lietuvos kalinių globos draugija, 2002, p. 112.

³³¹ Tai nėra šio tyrimo objektas.

užtikrinti teisinio reglamentavimo sistemumą³³². Taigi, siekiant šių tikslų, labai svarbu užtikrinti, kad įstatymų leidėjas tinkamai suvoktų baudžiamosios justicijos esmę bei prasmę ir šį savo suvokimą tinkamai užfiksuotų baudžiamosios, baudžiamojo proceso bei bausmių vykdymo teisės normose.

Dėl tos priežasties, atsižvelgiant tiek į baudžiamosios politikos principų reikšmę, tiek į analizuojamo *ultima ratio* principo esmę, šis principas turėtų užimti deramą vietą šalia kitų savarankiškų baudžiamosios politikos principų, tokių kaip: nėra nusikaltimo be įstatymo (*nullum crimen, sine lege*), nėra bausmės be įstatymo (*nulla poena, sine lege*), draudimas bausti du kartus už tą pačią veiką (*ne bis in idem*), asmeninės atsakomybės ir jos individualizavimo, visi neaiškumai ir netikslumai aiškinami kaltinamojo naudai (*in dubio pro reo*), nėra nusikaltimo be kaltės (*nullum crimen, sine lege culpa*), kadangi specialieji baudžiamosios politikos principai, būdami visuomeninių santykių reglamentavimo pagrindine teisine idėja, kartu išreiškia baudžiamosios teisės esmę, išryškina jai būdingas savybes. Kaip minėta, *ultima ratio* principas baudžiamosios teisės doktrinoje paprastai reiškia, kad baudžiamoji teisė turi būti naudojama tik tuomet, kai kitos tiek teisinės, tiek neteisinės socialinės kontrolės priemonės nepasiekia geriausio rezultato mažinant nusikalstamumą. Tokiu būdu šis principas, būdamas specialiuoju baudžiamosios politikos principu, apima ir apibendrina minėtus kitus specialiuosius principus ir juos įprasmina, išreikšdamas baudžiamosios atsakomybės (ir teisės), kaip griežčiausios, taigi ir kraštutinės, paskutinės valstybėje susiklostančių teisinių santykių reguliavimo priemonės, naudojamos itin išimtiniais atvejais, esmę.

³³² ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos <...>*, p. 78-79.

II. ATSKIRŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ KRIMINALIZACIJOS ĮVERTINIMAS *ULTIMA RATIO* PRINCIPO ASPEKTU

Pirmoje šio tyrimo dalyje nustatyti *ultima ratio* principo esmė, turinys, reikšmė ir vieta baudžiamosios teisės (plačiaja prasme) principų sistemoje leidžia teigti, kad šis principas gali tarnauti ne tik kaip reikalavimas įstatymų leidėjui kriminalizuojant tam tikrus socialiai nepageidaujamus elgesio būdus (veikas) atsižvelgti į tai, kad baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma tik išimtiniais, kraštutiniais atvejais, tačiau ir kaip priemonė jau nustatyto teisinio reguliavimo, kuriuo tam tikros veikos pripažįstamos nusikalstamomis ir už jas numatoma tam tikra sankcija, įvertinimui tikslingumo ir pagrįstumo aspektu.

Šiam tyrimui neatsitiktinai iškeltas tikslas įvertinti tam tikras Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse uždraustas nusikalstamas veikas *ultima ratio* principo įgyvendinimo aspektu. Kaip nustatyta, *ultima ratio* principo turinį sudaro pats teisės pažeidimas (nusikalstama veika) bei nebuvimas alternatyvių efektyvių poveikio priemonių nepageidaujamam elgesiui uždrausti kitose teisės šakose, t. y. nustatymas, ar tam tikras socialiai nepageidaujamas elgesys yra tokio pobūdžio, kad pirmiausia gali būti reguliuojamas kitų teisės šakų normomis ir tokiu būdu gali būti laikomas tų teisės nuostatų pažeidimu. Toks nustatymas pirmiausia ir reikštų konkrečių požymių bei kriterijų, leidžiančių laikyti tam tikrą veiką nusikalstama ir tokiu būdu skirtinga nuo kitų teisės pažeidimų, išskyrimą, bei baudžiamosios ir kitų teisinės atsakomybės rūšių už tą veiką nustatymo efektyvumą, siekiant įvertinti tokios nusikalstamos veikos kriminalizacijos pagrįstumą ir tikslingumą.

Taip pat tam tikrų nusikalstamų veikų kriminalizacijos įvertinimas *ultima ratio* aspektu turėtų turėti ne tik teorinę, tačiau ir praktinę reikšmę ta prasme, kad tai turėtų padėti identifikuoti tiek tam tikras paties baudžiamojo įstatymo, tiek baudžiamosios atsakomybės už konkrečių nusikalstamų veikų padarymą taikymo problemas ir rasti racionalius tų problemų sprendimo būdus. Tai reiškia, jog nustačius, kad tiek tam tikros nusikalstamos veikos aprašymas

baudžiamajame įstatyme, tiek baudžiamosios atsakomybės už ją taikymas praktikoje kelia neaiškumų, sunkumų ir problemų, galima svarstyti apie tokios nusikalstamos veikos kriminalizavimo pagrįstumą ir tikslingumą ta prasme, kad jei objektyviai neįmanoma nustatyti kriterijų, leidžiančių aiškiai suvokti, kodėl būtent konkreti veika, už kurią numatyta tiek baudžiamoji, tiek kitos rūšies teisinė atsakomybė, uždrausta ir baudžiamoji įstatymo, tai jos draudžiamumo ir baudžiamumo turėtų būti atsisakyta. Teismų praktika šiuo atveju pasitelkiama, siekiant nustatyti problemas, kurios susijusios su konkrečių kriterijų, leidžiančių objektyviai atriboti nusikalstamą veiką ir kitą teisės pažeidimą, konstrukcija, sąvokomis, jų vartojimu, suvokimu bei aiškinimu.

Šiuo aspektu taip pat pažymėtina, jog nepaisant nuomonės, kad praktikoje netinkamai taikomas baudžiamasis įstatymas, iškreipiant jo principus ir paskirtį, ne visada reiškia, kad baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamą veiką numatantis įstatymas savaime yra netinkamas (netikslingas) ir todėl turi būti panaikintas, o nusikalstama veika – dekriminalizuota³³³, pabrėžtina, kad teisės taikymas iš esmės priklauso nuo įstatymų leidėjo suformuluotos teisės normos. Teismo užduotis – taikyti nustatytą įstatymine formuluotę konkrečiose baudžiamosiose bylose tokiu būdu, kuris geriausiai išreikštų įstatymų leidėjo valią. Kiekvienu atveju teismo uždavinys būtų gerokai paprastesnis, jei įstatymų leidėjas kurtų normas, kurios būtų priderintos prie jau veikiančių įstatymų sistemos ir lengvai į ją integruotųsi, būtų aiškios, preciziškai tikslios. Tokia tvarka neabejotinai ne tik optimaliai įgyvendintų valdžios padalijimo principą, bet būtų naudinga ir tuo, kad aiškiai nustatytų kiekvienos iš valdžių atsakomybės ribas. Be to, kiekvienas teisėjas skaito ir supranta įstatymo turinį individualiai, todėl nauja įstatymo interpretacija teismų praktikoje natūraliai yra suvokiama ir neretai išreiškiama skirtingai. Todėl precedentai nustato taisykles, remdamiesi tam tikromis aplinkybėmis – konkrečios bylos teisiniais

³³³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Išvada dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo, ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto Nr. XIIP-1420 ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 187 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-1421, 2014.*

faktais, be to, tokios taisyklės yra kazuistinės, t. y. nėra universalios, žemas ir jų teisinės abstrakcijos, būtinos norint sujungti pavienius atvejus į visumą, laipsnis. Taip pat vertikalios teismo precedento būdu teismų praktikos formavimas yra gana sudėtingas ir ilgas procesas. Taigi, teismo precedento galimybės išspręsti įstatymo spragų ir kitokių trūkumų problemą yra ribotos. Atsižvelgiant į tai, teisės interpretavimas bei jos kūrimas laikytinas ne savarankiškais, o papildomais, išvestinėmis teisės taikymo funkcijomis³³⁴, todėl šiuo požiūriu teismo vykdomos teisės (šiuo atveju baudžiamojo įstatymo) taikymo veiklos nevertėtų pernelyg sureikšminti ir teisingumo aktu visų pirma laikyti teisingą baudžiamąjį įstatymą, sudarantį sąlygas vienodai teismų praktikai³³⁵.

Atsižvelgiant į tai, tolesnis atitinkamų nusikalstamų veikų tyrimas skirstomas į tris dalis, remiantis nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų atribojimo kriterijumi, t. y. pirmoji dalis apima nusikalstamų veikų ir civilinių teisės pažeidimų santykį, antroji – nusikalstamų veikų ir administracinių nusižengimų santykį, o trečioji – nusikalstamų veikų ir tarnybinių nusižengimų santykį. Atitinkamai kiekvienoje iš minėtų dalių nagrinėjamos tokios nusikalstamos veikos, kaip šmeižimas, radinio pasisavinimas, kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla, apgaulingas ir aplaidus apskaitos tvarkymas, nusikalstamos veikos aplinkai ir piktnaudžiavimas³³⁶. Be to, pradėdant analizuoti kiekvienos minėtų trijų grupių nusikalstamas veikas, bendriausiu požiūriu aptariami pagrindiniai nusikalstamų

³³⁴ PIKELIS, Alvydas. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 70-77; 85-87.

³³⁵ BARANSKAITĖ, Agnė; PRAPIESTIS, Jonas. Konstitucinės teisingumo ir teisinės santarvės dimensijos baudžiamojoje teisėje. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 49.

³³⁶ Žinoma, atitinkamų nusikalstamų veikų grupių suskirstymas pagal civilinės ar administracinės teisės atribojimo aspektus yra gana sąlyginis, kadangi vieną ar kitą analizuojamą nusikalstamą veiką galima vertinti tiek per vieną, tiek per kitą prizmę. Tačiau šiuo atveju remtasi tradiciniu požiūriu apie tam tikrų nusikalstamų veikų ir jų grupių santykį su civiliniais ar administraciniais teisės pažeidimais.

veikų ir konkrečių teisės pažeidimų, t. y. civilinės teisės pažeidimų, administracinių nusižengimų ir tarnybinių nusižengimų, atribojimo klausimai.

Toks konkrečių nusikalstamų veikų kriminalizacijos tikslingumo ir pagrįstumo tyrimas, paremtas jų bei kitų rūšių teisės pažeidimų santykiu bei tam tikrų praktinių baudžiamosios atsakomybės už jas taikymo problemų identifikavimu ir galimų racionalių tų problemų sprendimo būdų radimu, būtent ir leidžia įvertinti baudžiamosios atsakomybės, kaip paskutinės, kraštutinės priemonės (*ultima ratio*), principo įgyvendinimą Lietuvos baudžiamajame įstatyme.

II. 1. Nusikalstama veika ir civilinės teisės pažeidimas

II. 1.1. Bendrieji nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo klausimai

Aktyvėjęnt civilinei apyvartai, vystantis ir sudėtingėjant teisiniams santykiams, intensyvėjęnt įstatymų leidybai, baudžiamoji atsakomybė vis dažniau nustatoma ir už tuos teisės pažeidimus, už kuriuos atitinkamomis sąlygomis gali būti taikoma ir civilinė atsakomybė. Dažniausiai civilinės ir baudžiamosios atsakomybės atribojimo problema kyla, kai padaromos nusikalstamos veikos nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams, nusikalstamos veikos ekonomikai ir verslo tvarkai bei veikos, kuriomis kėsiniama į tam tikras asmenų teises ir laisves (garbę, orumą, autorystę ir pan.). Pavyzdžiui, prievolės neįvykdymą įmanoma įvertinti ne tik kaip civilinės teisės pažeidimą³³⁷, bet ir kaip sukčiavimą (BK 182 str.), jei nustatoma, kad nukentėjęsysis į pačią sutartį įtrauktas apgaule arba apgaule buvo išvengta prievolės, turtinės žalos padarymą apgaule (BK 186 str.), jei asmuo apgaulingu būdu vengė atsiskaitymų, neteisėtą naudojimąsi energija ir ryšių paslaugomis (BK 179 str.), jei asmuo vengė atsiskaityti iškraipydamas skaitiklių rodiklius ar kitu neteisėtu būdu, patikėto turto pasisavinimą arba iššvaistymą (BK 183, 184 str.) (pvz., išsinuomoto turto negražinimas savininkui) ir pan.

Atribojant nusikalstamą veiką ir civilinės teisės pažeidimą, pirmiausia būtina kalbėti apskritai apie baudžiamosios ir civilinės atsakomybių bendruosius arba principinius skirtumus. Šiuo aspektu minėtas rusų baudžiamosios teisės specialistas N. Tagancev jau XX a. pradžioje rašė, jog ši riba, kaip ir tarp nusikalstamos veikos bei civilinės teisės pažeidimo, yra pakankamai plona ar net vos pastebima ne tik šiuolaikiniame teisiniame

³³⁷ Pastebėtina, jog mokslininkai, aiškindami civilinės atsakomybės sąvoką ir pagrįsdami jos atsiradimą, „civilinės teisės pažeidimo“ sąvokos neverta. Kai kurių nuomone, civilinės atsakomybės pagrindu nurodyti civilinės teisės pažeidimą nėra visiškai tikslu, kadangi civilinė atsakomybė gali atsirasti ne tik pažeidus civilinės teisės normas, o civilinės atsakomybės taikymas grindžiamas kitomis būtinomis jos atsiradimo sąlygomis: neteisėtais veiksmais, kalte, žala ir priežastiniu ryšiu; be to, teisės pažeidimo ir jo sudėties sąvokos būdingos baudžiamajai teisei (žr., pvz., AMBRASIENĖ, D., *et. al. Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 181). Nepaisant to, toliau plačiau prasme sutarties, įstatymo ar pareigos elgtis rūpestingai pažeidimui apibūdinti bus vartojama „civilinės teisės pažeidimo“ sąvoka.

gyvenime, kur neretai tik kokių nors antraeilių, dažnai net procesinių, sąlygų pakanka priskirti kokį nors įvykį vienai ar kitai rūšiai, tačiau jau ir seniausiose teisės epochose, kur, viena vertus, tie pasikėsinimai, kuriems dabar suteikiama neginčytina nusikalstamos veikos ar net nusikaltimo reikšmė, turėjo požymių, būdingų dabartiniam civilinės teisės pažeidimui, asmeninio blogio požymių, prioritetą suteikiant nuostoliui (žalai), padarytam asmeniui, betarpiškai nukentėjusiam nuo veikos, arba jo artimiesiems, kita vertus, pažeidimai, dabar pripažįstami neginčytinai civilinio pobūdžio savo pasekmėmis, buvo neabejotinai baudžiamojo pobūdžio (pvz., skolininko nemokumas, netvarkingumas, užmaršumas vykdant sandorius ar sutartis ir pan.). Tik pamažu vystėsi samprata, kad už nukentėjusiojo yra visuomenė, imperatyviai nustatanti atskirų piliečių tarpusavio santykius, garantuojanti individui jo gėrio ir interesų neliečiamumą, reikalaujanti iš kiekvieno paklusti jos draudimams, kad už blogio, sukulto konkrečiam asmeniui nusikalstama veika, yra idealus blogis, sukeltas visuomeninei taikai ir tvarkai. Toks atribojimo sudėtingumas vertė kai kuriuos autorius daryti išvadą, kad tarp abiejų atsakomybės ir pažeidimų rūšių iš tiesų nėra jokių ribų arba, kitaip tariant, kad šių ribų reikia ieškoti ne bendrojoje jų idėjoje ar teorinėje sampratoje, o tik galiojančiose teisės nuostatose, kadangi tikslus teorinis jų atskyrimas bendrąja prasme, o ne atskirų nusikaltimų ar atskirų konkrečių atvejų prasme, nėra būtinas ir galų gale neįmanomas³³⁸.

Tačiau tokia nuoroda į pozityviąją teisę, N. Tagancev nuomone, ne tik palieka be pagalbos įstatymų leidėją, bet ir teismą, privalančius nustatyti ribas tarp civilinio teisės pažeidimo ir nusikalstamos veikos. Be to, net ir paprastas palyginimas atskirų konkrečių abiejų atsakomybės rūšių atvejų rodo, kad skirtumo tarp jų negalima laikyti tik atsitiktiniu ir formaliu, pasireiškiančiu tik jurisdikcijos ir nagrinėjimo (procesinės) tvarkos skirtumu, tačiau tikrasis skirtumas slypi jų sąlygose ir iš dalies turinyje. Pavyzdžiui, ieškinys dėl nuostolių (žalos) atlyginimo gali būti paduodamas ir baudžiamajame procese,

³³⁸ ТАГАНЦЕВ, Николай Степанович. *Русское уголовное право. Часть общая*. С. -Петербург, 1902; Тула: Автограф, 2001, с. 97-98.

kartu su baudžiamuoju persekiojimu, o net ir teismo persekiojimo nutraukimo dėl senaties ar kitų priežasčių atveju toks civilinis ieškinys vis tiek nagrinėjamas baudžiamojo proceso tvarka, neprarasdamas savo ypatingos civilinės teisinės prigimties, kadangi civilinis atlygis ir bausmė nėra tapačios sąvokos. Taip pat kadangi baudžiamosios atsakomybės dydis priklauso nuo nusikalstama veika išreikštos nusikalstamos valios pobūdžio ir požymių, o civilinės atsakomybės – nuo sukeltos žalos ir nuostolių dydžio, tai bausmė, pavyzdžiui, už tyčinį padegimą ir dėl neatsargumo sukeltą gaisrą gyvenamajame name gali skirtis nuo ištrėmimo iki arešto, o civilinė atsakomybė už padarytą žalą dėl pastato sugriovimo lieka nepakitusi, ir atvirkščiai – pasikėsinimas padaryti tyčinį padegimą, nors kaltasis ir sulaikytas iki namo sugadinimo, baudžiamas beveik taip pat, kaip ir įvykdytas padegimas, tačiau civiliniu požiūriu, toks pasikėsinimas be pasekmių iš viso negali būti civilinio ieškinių pagrindu. Be to, keleto asmenų bendrai padarytos nusikalstamos veikos atveju kiekvienas iš jų visiškai atsako pagal įstatymą, tačiau civilinė atsakomybė už nuostolius (žalą) dalijama lygiomis dalimis tarp jų. Taip pat baudžiamąja tvarka kiekvienas atsako tik už save, o nuostolių (žalos) atlyginime gali dalyvauti ne tik bendrininkai, bet ir kiti asmenys, nesusiję su įvykdytu pasikėsinimu (pvz., tėvai už vaikus)³³⁹.

Taigi, N. Tagancev teigimu, civilinė atsakomybė susijusi tik su materialinėmis, turtinėmis pasekmėmis – sugadinto turto atkūrimu, daikto gražinimu, išlaidų atlyginimu, o baudžiamoji – pirmiausia su asmeninės gerovės praradimu arba galimybe ja naudotis. Baudžiamoji atsakomybė taikoma, su tam tikromis išimtimis, visuomenės interesais, civilinė – asmeniniais. Galiausiai, bausmė nuo žalos (nuostolių) atlyginimo skiriasi ne tik savo poveikiu kaltininko gerovei, bet ir jais siekiamais tikslais: civilinis atlygis siekia tik patenkinti nukentėjusiojo interesą, pašalinti materialinę žalą (nuostolį), o bausmė yra viena iš priemonių, tarnaujančių valstybei, įgyvendinant jos pagrindinį tikslą – visuomenės vystymąsi³⁴⁰.

³³⁹ Ibidem, p. 98.

³⁴⁰ Ibidem, p. 99.

Šiuolaikinėje teisės teorijoje skirtumas tarp baudžiamosios teisės (atsakomybės) ir civilinės teisės (atsakomybės) taip pat nukreipia į pagrindinį tikslą, kurio siekia kiekviena iš jų. Civilinės teisės (atsakomybės) tikslas, sprendžiant ginčą tarp asmenų, yra žalos (nuostolių) atlyginimas (kompensavimas) nukentėjusiajam, o baudžiamosios – užtikrinti visuomenės ir valstybės stabilumą, nubaudžiant kaltininką ir sulaikant jį bei kitus nuo galimų nusikalstamų veikų ateityje. Tiesą sakant, baudžiamosios teisės (atsakomybės) tikslas arba paskirtis, priklausomai nuo pasirinktos bausmės teorijos bei baudžiamosios politikos kryptingumo (o jų pagrindu ir bausmės tikslų arba paskirties), kiekvienoje valstybėje gali būti skirtingi (t. y. nuo nubaudo iki reabilitacijos). Be to, jau kuri laiką baudžiamojoje justicijoje ryški ir atkuriamojo teisingumo idėja³⁴¹, pagal kurią baudžiamajai teisei taip pat gali būti būdinga kompensacinė funkcija, kadangi tokiu baudžiamosios justicijos modeliu siekiama atkurti pažeistus santykius, kai nusikalstamos veikos kaltininkas pats atlygina nukentėjusiajam padarytą žalą, atsiprašo, o auka turi galimybę būti išklaudyta, išreikšti dėl nusikaltimo patirtas emocijas. Tačiau pati atkuriamojo teisingumo sistema pripažįsta, jog šis modelis nėra universalus, kai kurių kaltininkų atžvilgiu (pavyzdžiui, organizuoto nusikalstamumo ir kt. atveju) yra būtina taikyti tradicinės baudžiamosios justicijos priemones³⁴², juo labiau, kad ir populiariausias atkuriamojo teisingumo modelis – mediacija paremtas savanoriškumo pagrindu ir kaip ir visas atkuriamasis teisingumas orientuotas į saugios aplinkos sukūrimą, sprendžiant kylančius konfliktus, paties konflikto sprendimą, t. y. procesinę pusę. Be to, faktiškai ne tik tose valstybėse, kuriose šis modelis gana populiarus ir veikia praktiškai, tačiau ypač Lietuvoje, žvelgiant į pozityviają

³⁴¹ Lietuvoje susidomėta XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje. Žr., pvz., MICHAILOVIČ, Ilona. Nepilnamečio kaltininko ir nukentėjusiojo mediacijos galimybės Lietuvoje. *Teisė*, 2000, nr. 35, p. 69–79; MICHAILOVIČ, Ilona. Atkuriamasis teisingumas: genezė ir raida. *Teisės problemos*, 2001, nr. 4, p. 50–62; SAKALAUSKAS, Gintautas. Sutaikinimo institutas Vokietijos jaunimo baudžiamojoje teisėje. *Teisės problemos*, 1998, nr. 1, p. 71–80; USCILA, Rokas. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos instituto samprata, pagrindiniai modeliai ir jų veikimo principai. *Jurisprudencija*, 2001, t. 20(12), p. 74–84; USCILA, Rokas. Nusikaltimo aukos ir kaltininko mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2006, nr. 2, p. 84–99; USCILA, Rokas. Atkuriamasis teisingumas penitencinėje sistemoje. *Pedagogika*, 2011, nr. 103, p. 92–98.

³⁴² MICHAILOVIČ, I. et. al. *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje*: monografija. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2014, p. 5.

teisę, jis dar nėra visiškai pakeitęs tradicinio baudžiamosios justicijos modelio, t. y. atkuriamasis teisingumas bent jau šiuolaikinėje Lietuvos baudžiamojoje justicijoje dar kol kas „nepritampa“³⁴³, nors ir esama tam tikrų jo apraiškų (atkuriamojo teisingumo idėja įgyvendinama labiau fragmentiškai, nei visiškai)³⁴⁴.

Taigi, nepaisant šių išimčių, ir vyraujantis klasikinis bei principinis baudžiamosios ir civilinės atsakomybės rūšių skirtumas tikslo (paskirties) bei funkcijų prasme vis dar išlieka³⁴⁵ – pagrindinė ir svarbiausia baudžiamosios teisės (atsakomybės) funkcija yra selektyvi arba subsidiari visuomeninių santykių ir vertybių apsauga, pritaikant baudžiamąsias teises poveikio priemones kaltininkui (nubaudimas) ir sulaikant jį bei kitus visuomenės narius nuo nusikalstamų kėsinių (bendroji ir specialioji prevencija)³⁴⁶. Civilinės teisės (atsakomybės) pagrindinė funkcija bendriausia prasme sutampa su bendrąja teisės paskirtimi ir funkcijomis – visuomeninių civilinių teisinių santykių reguliavimas ir apsauga³⁴⁷, prioritetą teikiant asmens materialiniam interesui ir jo patirtų nuostolių (žalos) atlyginimui (kompensavimui)³⁴⁸.

³⁴³ Ibidem.

³⁴⁴ Pvz., tarptautinių dokumentų rekomendacijose – 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2012/29/ES, nustatanti minimalius nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartus, keičianti Tarybos pagrindų sprendimą 2001/220/TVR dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose. OL L 315, 2012, p. 57. Taip pat Lietuvos valstybės programiniuose dokumentuose – 2005 m. sausio 12 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 12 patvirtintame Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2005-2006 metų įgyvendinimo priemonių plane, 2007 m. rugpjūčio 8 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 806 patvirtintame Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2007-2009 metų įgyvendinimo priemonių plane; teisės aktuose – Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 4-108; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso tam tikruose institutuose (pvz., atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko (BK 38 str.), nepilnamečio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 93 str.).

³⁴⁵ Juo labiau, kad ir Lietuvos baudžiamajame įstatyme aiškiai įtvirtinta bausmės paskirtis – sulaukyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo; nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį; atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas; paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų; užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą (BK 41 str. 2 d.).

³⁴⁶ PRANKA, Darius. *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija <...>*, p. 14-19.

³⁴⁷ BARANAUSKAS, E., et. al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius, 2007, p. 31.

³⁴⁸ ABRAMAVIČIUS, A., et. al. *Baudžiamoji teisė*. <...>, p. 131; SIMONS, Kenneth W. The crime/tort distinction: legal doctrine and normative perspectives. *Widener law journal*, 2008, vol. 17, p. 719-732; taip pat žr. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-251/2013.

Taip pat baudžiamoji ir civilinė teisės skiriasi minėtų funkcijų įgyvendinimo arba teisinio reguliavimo metodais. Civilinei teisei būdingas dispozityvių normų dominavimas, kai įstatymų leidėjas suteikia galimybę patiems teisinio santykio dalyviams, neperžengiant įstatymo nustatytų ribų bei savitarpio susitarimų, nustatyti sau teises ir pareigas bei atsakomybę už jų pažeidimą (pvz., sutartimi); valstybės prievartos priemonės pasitelkiamos tik tuomet, kai teisinio santykio dalyvis, kurio teisės pažeistos, išreiškia valią pareikšdamas ieškinį šias savo teises ginti. Baudžiamojoje teisėje funkcijos įgyvendinamos imperatyviuoju metodu, baudžiamuosiuose įstatymuose nustatant privalomus draudimus ir prievartos priemones, taikomas už šių draudimų pažeidimus; valstybė visuomet dalyvauja kaip privalomas visuomeninių teisinių santykių dalyvis.

Kita vertus, laikantis atkuriamojo teisingumo idėjos, baudžiamosios ir civilinės teisės (arba atsakomybės) rūšių skirtumas tokiu atveju beveik išnyksta, atribojimo analizę perkeldamas į kitą – teisės pažeidimų, t. y. nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo, santykio lygmenį³⁴⁹.

Kalbant konkrečiai apie šių teisės pažeidimų atskyrimą, istoriškai formavosi ne viena teorija, tačiau bendriausiu požiūriu visos jos paprastai gali būti suskirstytos į platesnes tris grupes – subjektyviosios, objektyviosios ir mišrios³⁵⁰. Subjektyvioji (arba G. W. F. Hegel) teorija principinių skirtumų tarp nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo ieško pasikėsینimo subjekto santykyje su teise. Teisės pažeidimas arba „neteisė“ suprantamas kaip tapatybės nebuvimas tarp atskiros individualios valios, pasireiškiančios išorėje, ir bendros visuotinės valios (teisės). Tokiu būdu nusikalstama veika išreiškia sąmoningą išorinės individualios valios ir bendros visuomeninės valios (teisės) nesutapimą, t. y. neteisybę slypi pačioje vidinėje valios sferoje, o civilinės

³⁴⁹ Nors pažymėtina, jog atkuriamojo teisingumo sistema nusikaltimu laiko iš esmės konfliktą tarp kaltininko, aukos ir bendruomenės, kaip nuosavybę, priklausančią pačioms konflikto šalims (žr. CHRISTIE, Nils. Conflict as Property. *British Journal of Criminology*, 1977, vol. 17, nr. 1). Tačiau ši samprata, kaip minėta, labiau orientuota į išorinę, procesinę pusę, o ne į nusikaltimo esmę, jo turinį.

³⁵⁰ Kadangi šio tyrimo tikslas nėra išsamiai išanalizuoti visas jų, tačiau bendriausiu požiūriu identifikuoti ir apibūdinti galimus nusikalstamos veikos ir civilinio teisės pažeidimo sąlyčio taškus ir skirtumus, atribojimo kriterijus, šiuo tikslu toliau atliekama tik nurodytų teorijų ir nuomonių santykinė analizė.

teisės pažeidimas – nesąmoningą individualios valios neatitikimą bendrai valiai, nesuvokdamas šios neatitikties. Todėl civilinės teisės pažeidimas („pilietinė neteisė“), egzistuojantis ne vidinėje, o išorinėje valios sferoje, tik kaip išorinis nesąmoningas abiejų valių nesutapimas, gali ir būti sunaikinamas toje išorinėje sferoje, atlyginus nuostolį nukentėjusiajam. Tačiau nusikalstamai veikai („baudžiamajai neteisei“ arba „nusikaltimui“), priešingai, tokio atlyginimo nepakanka: neteisė turi būti sunaikinta vidinės valios sferoje³⁵¹.

Objektyvioji nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo principinių skirtumų teorija grindžiama teisės pažeidimo, kaip pasikėsimo į vieną iš teisinių sąlygų – išorinius materialius daiktus ir žmonių tarpusavio santykius dėl tų daiktų, samprata. Nusikalstama veika pagal ją yra būtent pasikėsimas į patį teisės tiek asmeninio, tiek daiktinio pobūdžio objektą, į pačią teisės esmę, o civilinis teisės pažeidimas yra pasikėsimas į nusistovėjusius santykius tarp žmonių, dėl kokių nors teisės tiek asmeninio, tiek daiktinio pobūdžio objektų, bet ne betarpiškai į pačius objektus. Šiai teorijai taip pat priskirtini bandymai atskirti nusikalstamą veiką, kaip pasikėsimą į objektyviai egzistuojančią teisinę tvarką, ir civilinės teisės pažeidimą, kaip pasikėsimą į turtinius santykius, priklausančius individualiai valiai laisvai jais disponuoti, bei bandymai charakterizuoti nusikalstamą veiką, kaip betarpišką pasikėsimą į teisę, o civilinį teisės pažeidimą – kaip tarpinį pasikėsimą, kėsiantis į kieno nors subjektyvią teisę³⁵². Taigi, iš esmės ji atitinka jau pirmojoje šio tyrimo dalyje analizuotą teisinių gėrių apsaugos teoriją, kaip priešpriešą siauresnei, subjektyviųjų teisių pažeidimo teorijai.

Galiausiai, remiantis mišriąja attribojimo teorija, principinis skirtumas tarp nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo slypi paties pasikėsimo aplinkybėse. Nusikaltimas visada pats savaime, savo forma, nukreiptas prieš teisę, o civilinės teisės pažeidimas prieštarauja teisei tik esant žinomoms sąlygoms; nusikaltimas siekia intereso apsaugos ir teisės atkūrimo

³⁵¹ Žr., pvz., HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Teisės filosofijos apmatai*. Vertė L. Anilionytė. Vilnius: Mintis, 2000, p. 156-177.

³⁵² Žr., pvz., НЕКЛЮДОВ, Н. А. *Общая часть уголовного права*. 1875, paragr. 2, 4; HÄLSCHNER, Hugo Philipp Egmont. *Das gemeine deutsche Strafrecht*. A. Marcus, 1887, paragr. 9-15; BINDING, Karl. *Die Normen und ihre Übertretung*. Bd. I. 2. Aufl. Leipzig, 1890.

negalimumo, o civilinės teisės pažeidimas nekliudo tokiam atkūrimui. Todėl, pasak J. L. E. Ortolan, nusikalstama veika bus, jei individualios teisės apsaugos priemonės pasirodo esančios nepakankamos, kadangi tik dėl tokios apsaugos ir egzistuoja žmogiškas bendras gyvenimas, o tokios nesant ar ją pažeidžiant, kenkiama ir visai visuomenei, sukeliant joje pavojų ir netvarką, pasėjant abejones dėl bendro gyvenimo naudos ir tikslingumo. Tačiau užkirsti kelią civiliniam teisės pažeidimui pakanka paprastos jėgos, sąmoningumo, atidumo ir esant tokiems pažeidimams teisingumo paskirtis yra priversti įvykdyti teisinį reikalavimą arba atlyginti nuostolį³⁵³.

N. Tagancev, kritikuodamas kiekvieną iš šių teorijų, pabrėžė, jog jų nuostatos deklaruoja labiau esamus ir regimus skirtumus, kaip tam tikrus pažeidimų elementus, o ne esminius ir principinius skirtumus tarp nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo. Teigdamas, jog teisės pažeidimą suprantant iš esmės siaurąja prasme, kaip būtinai kaltą pasikėsinimą į normą, teisinio reikalavimo nevykdymą sąmoningai arba dėl aplaidumo, iš tikrųjų sunku atrasti principinį skirtumą tarp civilinės teisės pažeidimo ir nusikalstamos veikos subjektyviose kaltės (arba valios) sąlygose, kadangi realybėje egzistuoja ir tokių tarpinių civilinių pažeidimų, kurie, pavyzdžiui, pasižymi sąmoningu (žinomai) neteisėtu turtinio reikalavimo pareiškimu, tačiau nepatenkančių į baudžiamąją sritį, arba nusikalstamų veikų, padarytų dėl neatsargumo, tačiau ne dėl sąmoningumo, baudžiamų bausme, o ne tik nuostolio atlyginimu. Taip pat ir subjektyviųjų teisių (pvz., nuosavybės) pažeidimas nėra įmanomas be jų išorinio pasireiškimo teisės normoje, saugančioje asmenų tarpusavio santykius dėl konkrečių daiktų, taigi ir tos normos pažeidimo, bei kokio nors daikto sugadinimas ar sunaikinimas ne visada reiškia nusikaltimą, o tik civilinį teisės pažeidimą, todėl negalima surasti principinio skirtumo tarp šių pažeidimų rūšių ir objektyviuose elementuose. Be to, gyvenime susiduriama su tokiomis situacijomis, kai

³⁵³ Žr., pvz., ORTOLAN, Joseph Louis Elzéar. *Cours de législation pénale comparée*, 1838; ORTOLAN, Joseph Louis Elzéar. *Éléments du droit pénal*, 1856. Cituota iš: ТАГАНЦЕВ, Николай Степанович. *Русское уголовное право. Часть общая*. С. -Петербург, 1902; Тула: Автограф, 2001, с. 101-103.

egzistuoja ir nusikalstamas neveikimas, civilinė apgaulė, o nusikalstamumą naikina tokios sąlygos, kaip būtinoji gintis ir pan., todėl principinis skirtumas ir remiantis pasikėsینimo sąlygomis (pvz., veikos padarymo būdu, priemonėmis) apskritai išnyksta³⁵⁴.

Todėl, anot N. Tagancev, šiuolaikinė teisės doktrina atsisakė bandymo iš principo skirstyti abi pažeidimų rūšis, suformuodama „teisės pažeidimo vienybės“ teoriją, pagal kurią tai, ką mes vadiname civilinės teisės pažeidimu ir nusikalstama veika, sudaro tik skirtingus momentus arba vieno ir to paties teisę pažeidžiančio pasikėsینimo puses³⁵⁵. Remiantis šia teorija, kiekvienas teisės pažeidimas bendrąja prasme gali turėti tiek baudžiamąjį, tiek civilinį momentus arba kurį nors iš jų: pasikėsینimas į teisės saugomą interesą gali tiek liesti, tiek neliesti niekieno turtinių materialinių interesų, jį gali lydėti tiek ideali, tiek reali žala, tiek turtinio, tiek neturtinio pobūdžio, tiek tiesioginis, tiek netiesioginis turto sunaikinimas arba sugadinimas ar turtinio intereso pažeidimas. Todėl, jei pažeidime yra abu momentai, baudžiamasis momentas reikalauja pašalinti ir atlyginti žalą bausme, o civilinis – teisinės padėties atkūrimo arba žalos (nuostolių) atlyginimo. Jei pažeidime vyrauja kuris nors momentas, tai pažeidimas bus grynai civilinis arba baudžiamasis. N. Tagancev priduria, kad tokią sampratą pagrindžia gyvenimiška patirtis, kadangi istoriškai ir kultūriškai civilinio ir baudžiamąjo momentų pažeidime proporcija, dydis ir reikšmė kinta, todėl yra pakankamai sunku universaliai nustatyti principinę ribą tarp jų³⁵⁶.

Vis dėlto, nors principinis ir universalus skirtumas tarp nusikalstamos veikos ir civilinio teisės pažeidimo lyginant juos tarpusavyje gali būti ir neidentifikuojamas arba sunkiai identifikuojamas, tačiau tai apskritai nepaneigia nusikalstamos veikos, kaip tam tikro teisės pažeidimo, požymių, apibūdinančių ir žyminčių jo esmę, egzistavimo ir išskyrimo reikšmės, kurią

³⁵⁴ Ibidem..

³⁵⁵ N. S. Tagancev nurodomi autoriai: A. Merkel, C. von Bar, O. Hertz, F. Liszt, K. Binding ir kt.

³⁵⁶ ТАГАНЦЕВ, Николай Степанович. *Русское уголовное право. Часть общая*. С. -Петербург, 1902; Тула: Автограф, 2001, с. 103-104.

grindė materialusis nusikaltimo apibrėžimas³⁵⁷. Juo labiau, kad ir pats N. Tagancev teigia, jog kiekvienas teisės pažeidimo momentas (tiek civilinis, tiek baudžiamasis) turi savarankišką juridinę struktūrą, atsispindinčią jo įstatyminėje konstrukcijoje, o ypač teisinėse pasekmėse – žalos atlyginime ir bausmėje, ir tuos ypatumus išsaugo, nepriklausomai nuo to, ar tie momentai yra savarankiški, atskiri vienas nuo kito, ar bendri³⁵⁸, t. y. tiek civilinis teisės pažeidimo momentas, tiek baudžiamasis pasižymi tam tikromis savybėmis, ypatybėmis, būdingomis tik jam. Taip pat, bendrąja prasme, baudžiamojo teisės pažeidimo momento atveju tam, kad teisės pažeidimas apskritai būtų pripažįstamas nusikalstama veika ir už ją baudžiama, reikia pakankamos jo žalos ir pavojaus, reikšmės visuomeninei tvarkai ir taikai, t. y. taip pat požymių ir savybių, legitimizuojančių jo kriminalizaciją³⁵⁹. Galiausiai, atsižvelgiant į žodžio „požymis“ etimologinę reikšmę, t. y. žymė, pagal kurią galima atskirti, savybė³⁶⁰, negalima paneigti to, jog būtent nusikalstamos veikos požymiai ir skiria ją nuo kitų teisės pažeidimų, o šiuo atveju – ir nuo civilinio teisės pažeidimo. Tokia nusikalstamos veikos požymių skiriamoji reikšmė pripažįstama ir Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje³⁶¹.

Taigi, nusikalstamos veikos ir civilinio teisės pažeidimo atribojimo prasme reikšmingi yra ir nusikalstamos veikos požymiai – bendrieji, būdingi visoms nusikalstamoms veikoms, bei specialūs, konkrečios veikos požymiai, atsispindintys būtent nusikalstamos veikos sudėtyje. Nusikalstamą veiką bendrąja prasme, remiantis minėtu materialiuoju nusikaltimo apibrėžimu, apibūdina teisinis gėris (vertybė), į kurį kėsinamasi nusikalstama veika, ir mūsų valstybės paveldėtoje baudžiamosios teisės tradicijoje išskiriamas pavojingumo šiam gėriui požymis, taip pat draudžiamumas (priešingumas

³⁵⁷ Žr. pirmąją šio tyrimo dalį.

³⁵⁸ ТАГАНЦЕВ, Николай Степанович. *Русское уголовное право. Часть общая*. С. -Петербург, 1902; Тула: Автограф, 2001, с. 104.

³⁵⁹ Ibidem, p. 103.

³⁶⁰ Terminų žodynas. Prieiga per internetą: <<http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/p/pozymis>>.

³⁶¹ Žr., pvz., ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė*. <...>, p. 126-127. PRANKA, Darius. *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 24-25.

teisei) ir sukeltamos teisinės pasekmės (baudžiamoji sankcija)³⁶². Specialieji nusikalstamos veikos požymiai, skiriantys ją nuo kitų teisės pažeidimų (ir civilinės teisės pažeidimo), atsispindintys nusikalstamos veikos sudėtyje, yra objektyvieji ir subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai, taip pat apibūdinantys ir minėtus bendruosius nusikalstamos veikos požymius arba nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų atribojimo kriterijus.

Kalbant apie konkrečius nusikalstamos veikos požymius, skiriančius ją nuo civilinės teisės pažeidimo, nagrinėjusių šį klausimą autorių nuomone, ne visi Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje³⁶³ ir teismų praktikoje³⁶⁴ vienu iš pagrindinių bendrųjų nusikalstamos veikos požymių pripažįstamą pavojingumą apibūdinantys veikos objektyvieji bei subjektyvieji požymiai šiuo atveju turi vienodą ir svarbią reikšmę šių pažeidimų atribojimui.

D. Prankos teigimu, veikos objektas, padarymo laikas, vieta ar padariniai atribojant civilinės teisės pažeidimą ir nusikalstamą veiką nėra reikšmingi. Tas pačias visuomenines vertybes saugo tiek baudžiamoji, tiek civilinė teisė³⁶⁵. Taip pat pats savaimė tiek nusikaltimo padarymo laikas, tiek jo vieta negalėtų turėti lemiamos įtakos pavojingumo laipsnio nustatymui, kadangi svarbu yra ne pats laikas ar vieta, tačiau, ar jie buvo pasirinkti sąmoningai, siekiant nusikalstamų padarinių ir būtent tai galėjo turėti įtakos padarinių atsiradimui. Taip pat veikos turiniai padariniai kyla tiek padarius nusikalstamą veiką, tiek nesilaikius sutarties, kuria buvo apibrėžtos šalių turinės teisės ir pareigos, ar pažeidus deliktinės civilinės atsakomybės sąlygas, t. y. teisės pažeidimo padariniai, kaip požymis, būdingi ir civilinės teisės pažeidimui, ir nusikalstamai veikai. Todėl iš esmės svarbu yra tai, koku būdu tokie

³⁶² Ibidem.

³⁶³ Žr., pvz., ŠVEDAS, G. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*, 2012, nr. 82, p. 16.

³⁶⁴ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76/2012. Taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 57-2552; 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 1-7; 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 134-4819; 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 7-254.

³⁶⁵ Primintina, jog ir teisinių gėrių, kurie yra nusikalstamos veikos objektas, apsaugos teorija būtent ir kritikuota dėl teisinio gėrio sampratos abstraktumo, neaiškumo ir sąlygiškumo, todėl ir šiuolaikinėje teisėje nusikalstamos veikos objektas, ypač vystantis ir sudėtingėjant teisiniams santykiams, kai tos pačios vertybės (teisiniai gėriai) ginamos ne tik baudžiamosios teisės, tačiau ir kitų teisės šakų normomis, praranda nusikalstamą veiką skiriančio kriterijaus reikšmę.

padariniai atsirado, t. y koks būdas pasirinktas padariniams sukelti. Reikšmingiausi šiuo aspektu, D. Prankos teigimu, yra šie požymiai: veikos padarymo priemonės ir įrankiai (pvz., panaudojant suklastotą dokumentą svetimam turtui įgyti), kaltės formos ir rūšys (nusikalstama veika dažniausiai pasižymi tyčine kalte), tikslai ir motyvai (ypač tikslas) ir svarbiausias – veikos padarymo būdas (pvz., apgaulės panaudojimas siekiant įgyti svetimą turtą)³⁶⁶.

Kaip specifinę aplinkybę, padedančią atriboti civilinės teisės pažeidimą ir nusikalstamą veiką, tiek Lietuvos baudžiamosios teisės doktrina³⁶⁷, tiek teismų praktika³⁶⁸ tam tikros kategorijos bylose išskiria kreditoriaus teisinės padėties arba civilinių sutarčių vykdymo objektyvų apsunkinimą³⁶⁹. Teigiama, jog baudžiamoji atsakomybė galima tik tokiuose sutartiniuose santykiuose, kai apsunkinama ar panaikinama galimybė ginti savo pažeistas teises ir interesus civilinio proceso priemonėmis. Tais atvejais, kai vengiama įvykdyti turtines prievoles, svarbiausia nustatyti, kiek kaltinamas asmuo savo sąmoningais veiksmais sumenkino kreditoriaus galimybes atkurti pažeistą teisę civilinio proceso priemonėmis. Jei kreditoriaus teisės atkūrimas tampa neperspektyvus dėl sąmoningų skolininko veiksmų, jo sukulto nemokumo, laikytina, kad veika peržengė civilinių teisinių santykių ribas (pvz., be teisėsaugos pagalbos neįmanoma surasti ar identifikuoti prievolės vengiančio asmens arba asmenų, kuriems turtas buvo perleistas; kaltininkas tyčia tapo nemokus, aktyviais veiksmais vengė, trukdė atlyginti žalą arba kitaip teisės atkūrimą padarė neperspektyviu; sąmoningai nevykdė įsipareigojimų, atsiradusių patikėjus ar perdavus jo žinion turtą; nuslėpė nuo nukentėjusiojo esminę informaciją apie

³⁶⁶ PRANKA, Darius. *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija <...>*, p. 33-35.

³⁶⁷ FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo bylose. *Jurisprudencija*, 2006, t. 7(85), p. 73-76; PRANKA, Darius. *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija <...>*, p. 72-79, 104-109.

³⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. gegužės 2 d. *Teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (Baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) apžvalga Nr. AB-36-1*. Teismų praktika, 2012, nr. 36, p. 433-434; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. kovo 31 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-78/2009*; 2011 m. birželio 14 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299/2011*; 2012 m. balandžio 17 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-191/2012*; 2012 m. balandžio 30 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-210/2012*; 2013 m. vasario 12 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-93/2013*; 2013 m. birželio 4 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-285/2013*; Lietuvos apeliacinis teismas. 2014 m. kovo 6 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-267/2014*.

³⁶⁹ Galima rasti paralelių su minėtoje mišriojoje nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo teorijoje nustatytais paties pasikėsinimo sąlygomis.

turimas dideles skolas ar nemokumą; dėl dokumentų klastojimo, operacijų su turtu nefiksavimo ar kitų veikų apsunkino turto disponavimo proceso nustatymą; sudarė akivaizdžiai su turto savininko interesais nesutampantių, ekonomiškai nepagrįstus sandorius ir pan.).

Patikslinant šios aplinkybės arba kriterijaus sampratą, teigiama, jog jeigu kreditoriaus pažeistas teisės galima apginti naudojant įprastas civilines teises priemones, t. y. civilinių teisių savignyą, sulaikymo teisę, ieškinio pareiškimą ir ieškinio užtikrinimą, tokiu atveju baudžiamosios atsakomybės dar nereikėtų taikyti. Tik esant reikalui naudoti neįprastas civilines teises priemones, t. y. Pauliana ieškinį (*actio Pauliana*), netiesioginį ieškinį, skolininko asmenybės nustatymą ar jo turto paiešką ir kt., baudžiamoji atsakomybė būtų pagrįsta³⁷⁰.

Šios pozicijos kritikai mano, jog būtent *ultima ratio* principo aspektu toks teisių gynimo priemonių skirstymas į įprastas ir neįprastas yra nepagrįstas. Iš esmės bet kokios rūšies civilinės teisinės priemonės laikytinos švelnesnėmis nei baudžiamosios; baudžiamosios teisės priemonės visada bus žymiai griežtesnės ir už įprastas, ir už neįprastas civilines teises priemones. Todėl, kol bus pakankamai švelnesnių nei baudžiamosios teisių gynimo priemonių, baudžiamosios teisės, kaip kraštutinės priemonės, nereikėtų imtis. Tik tuomet, kai švelnesnės priemonės tampa neefektyvios, galima kelti klausimą, ar tokie civiliniai santykiai neperžengė šių santykių ribų ir ar nevertėtų taikyti baudžiamosios atsakomybės³⁷¹.

Taip pat apskritai kreditoriaus teisinės padėties arba civilinių sutarčių vykdymo objektyvaus apsunkinimo kriterijus kritikuojamas ir tuo aspektu, kad, pavyzdžiui, problemų atlyginant neteisėtais veiksmais padarytą turtinę žalą, jei būtent tuo, kaip kriterijumi atribojant teisės pažeidimus remiamasi, kyla nepriklausomai nuo teisinės atsakomybės rūšies³⁷², t. y. griežčiausia teisinės atsakomybės rūšis negali būti taikoma vien dėl to, kad kažkas neatlygina kitam

³⁷⁰ SINKEVIČIUS, Edvardas. *Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas*. Vilnius, 2002, p. 91.

³⁷¹ PRANKA, Darius. *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija <...>*, p. 69.

³⁷² BUKELIENĖ, Dalia. *Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą*. Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 138-139.

padarytos turtinės žalos arba kažkas neturi galimybės tokio turtinės žalos atlyginimo išsiieškoti iš savo skolininko, tokiu atveju, pavyzdžiui, kiekvienas bankrotas galėtų būti laikomas nusikaltimu.

Pritariant šiai kritikai, vis dėlto manytina, jog apskritai galimybės civilinį ginčą išspręsti būtent civilinės teisės (t. y. švelnesnėmis) priemonėmis apsunkinimo ar panaikinimo aplinkybė gali būti reikšminga atribojant civilinę ir baudžiamąją atsakomybes bei civilinės teisės pažeidimą ir nusikalstamą veiką. Jei kaltininko veiksmai buvo tokio pobūdžio, kad švelnesnėmis nei baudžiamosios teisinėmis priemonėmis nėra galimybės apginti pažeistas asmens teises, t. y. jos buvo neveiksmingos, *ultima ratio* principo aspektu tokie veiksmai (veika) verti kriminalizacijos. Pažymėtina, jog šis kriterijus taikytinas būtent tų veiksmų ar poelgių atžvilgiu, kurie savo esme iš principo dar nėra kriminalizuoti, nėra laikomi nusikalstamomis veikomis, ir yra labiau civilinio pobūdžio, vertinant, ar jie jau peržengė tokį pavojingumo lygį, kad gali būti pripažinti nusikalstamais, t. y. kriminalizuoti, bet ne atvirkščiai³⁷³. Be to, kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimo kriterijus parodo ir pačių veiksmų (veikos) pavojingumą, kuris būdingas ne civilinės teisės pažeidimui, tačiau nusikalstamai veikai. Taigi, kreditoriaus teisinės padėties apsunkinimo kriterijus laikomas išvestiniu iš paskutinės priemonės (*ultima ratio*) principo³⁷⁴.

Apibendrinant, nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimas pirmiausia pasireiškia per vis dar vyraujančias pagrindines baudžiamosios teisės (atsakomybės) ir civilinės teisės (atsakomybės) funkcines kryptis – nubaudimą ir kompensavimą, ir jų įgyvendinimo arba teisinio reguliavimo metodus. Atribojant konkrečias nusikalstamas veikas ir civilinės teisės pažeidimus, taip pat reikšmingi ir bendrieji, būdingi visoms nusikalstamoms veikoms, požymiai, iš kurių reikšmingiausiu Lietuvos baudžiamosios teisės doktrina ir teisminė praktika pripažįsta pavojingumą, bei specialūs, konkrečios nusikalstamos veikos, požymiai, atsispindintys jos

³⁷³ Negalėtume remdamiesi šiuo kriterijumi teigti, kad jei asmuo sugebėjo „apsiginti“ nuo vagies ar plėšiko civilinio teisinio pobūdžio priemonėmis (vėliausiai – civiliniame restitucijos procese), vadinasi jiems negali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė.

³⁷⁴ PRANKA, Darius. *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija <...>*, p. 77.

sudėtyje ir apibūdinantys minėtus bendruosius nusikalstamos veikos požymius, t. y. objektyvieji ir subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai, iš kurių šiuo atveju reikšmingiausi – veikos padarymo būdas, priemonės ir įrankiai, kaltės formos ir rūšys, tikslai ir motyvai. Papildomu kriterijumi ar aplinkybe gali būti laikomas ir kreditoriaus teisinės padėties arba civilinių sutarčių vykdymo objektyvus apsunkinimas.

Į visus minėtus kriterijus, požymius ir aplinkybes, leidžiančias atriboti civilinės teisės pažeidimą ir nusikalstamą veiką, atsižvelgtina pirmiausia kriminalizuojant veikas, patenkančias į civilinių teisinių santykių sritį, t. y. ribines veikas, galinčias būti tiek civilinės, tiek baudžiamosios teisės reguliavimo objektu, taip pat ir baudžiamąjį įstatymą, kuriame jau kriminalizuotos tokios veikos, taikant bei jį tiriant ir vertinant tokios kriminalizacijos tikslingumo ir pagrįstumo aspektu. Būtent tai toliau šiame skyriuje ir bus daroma, analizuojant tokias ribines nusikalstamas veikas kaip šmeižimas (BK 154 str.), radinio pasisavinimas (BK 185 str.) ir kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką (BK 206 str.).

II. 1.2. Šmeižimas

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 154 straipsnis, numatantis baudžiamąją atsakomybę už šmeižimą, kaip rodo jo vieta Baudžiamajame kodekse bei baudžiamosios teisės doktrina³⁷⁵, gina asmens garbę ir orumą. Tačiau už asmens garbės ir orumo pažeidimą Lietuvoje taikoma ne tik baudžiamoji, bet ir administracinė bei civilinė atsakomybė (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – ir Civilinis kodeksas, CK)³⁷⁶ 2.24 str., Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 507 str., 508 str.)³⁷⁷.

Nors Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 ir 22 straipsniai bei Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos³⁷⁸ (toliau – ir Europos žmogaus teisių konvencija, Konvencija) 8 ir 10 straipsniai garantuoja teisę į garbės ir orumo gynimą, tačiau šie aktai nenumato, koku būdu ir kokiomis priemonėmis asmens garbė ir orumas turi būti ar gali būti ginami. Valstybėms pačioms paliekama galimybė pasirinkti atitinkamas gynybos priemones, atsižvelgiant į visuomenėje susiformavusias moralės nuostatas šiuo klausimu, gynimo prioritetus, ekonomines sąlygas, įstatymų leidėjo poziciją ir kitus veiksnius.

Lietuvos valstybė, kaip matyti, pasirinko asmens garbę ir orumą ginti tiek civilinėmis, tiek baudžiamosiomis teisinėmis priemonėmis bei šmeižimą laikyti nusikalstama veika, ir toks pasirinkimas pasauliniame kontekste nėra išskirtinis³⁷⁹, tačiau, ar tai apskritai suderinama su baudžiamosios teisės esme ir paskirtimi, taip pat su baudžiamosios atsakomybės, kaip kraštutinės priemonės

³⁷⁵ ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 195, 198.

³⁷⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.

³⁷⁷ Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad toliau bus lyginama tik baudžiamoji ir civilinė atsakomybė už asmens garbės ir orumo pažeidimą. Be to, pažymėtina, jog administracinė atsakomybė iš esmės numatyta už įžeidžiančio, tačiau ne šmeižiančio pobūdžio veiksmus.

³⁷⁸ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7390.

³⁷⁹ Šmeižimo žemėlapis [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. liepos 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.article19.org/defamation/map.html>>.

(*ultima ratio*), principu, su tarptautiniais įsipareigojimais bei ar tai yra pagrįsta ir būtina nepriklausomoje demokratinėje teisinėje Lietuvos valstybėje?

Atsakymus į šiuos klausimus, manytina, turėtų padėti rasti šmeižimo nusikalstamos veikos ir šmeižimo, kaip civilinės teisės pažeidimo (delikto), atskyrimas, problemų taikant baudžiamąją atsakomybę už šmeižimą bei aiškinant šmeižimo nusikalstamos veikos sudėties požymius teismų praktikoje identifikavimas, tarptautinių standartų ir praktikos šmeižimo klausimu atskleidimas.

Pirmiausia, analizuojant šmeižimo nusikalstamos veikos sudėties objektyviųjų požymių sampratą, apibrėžties baudžiamajame įstatyme aiškinimą bei taikymą Lietuvos teismų praktikoje³⁸⁰, matyti, jog vieningai sutariama, kad, atskleidžiant šmeižimo sąvokos turinį, svarbu atriboti *informaciją* (faktus, duomenis, žinias – konstatavimas faktų ir duomenų apie reiškinius, įvykius, asmens veiksmus, savybes, kuriems taikomas tiesos kriterijus, jų egzistavimas gali būti patikrintas įrodymais ir objektyviai nustatytas) nuo *nuomonės* (kokių nors faktų supratimas, vertinimas, požiūris į faktus ir vertybes, komentarai, pastabos, kuriems netaikomas tiesos kriterijus, tačiau pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją³⁸¹, turi remtis tikrais faktais ir turi būti pateikiami sąmoningai neiškreipiant duomenų)³⁸².

³⁸⁰ Analizuojama Lietuvos teismų praktika šmeižimo bylose iki 2016 m. sausio 1 d.

³⁸¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. liepos 12 d. sprendimas byloje *Feldek prieš Slovakiją*, pareiškimo nr. 29032/95, 2008 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Alithia publishing company LTD & Constantinides prieš Kiprą*, pareiškimo nr. 17550/03.

³⁸² Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-408/2007, 2008 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-437/2008, 2009 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-1/2009, 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2012, 2013 m. balandžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171/2013, 2013 m. gegužės 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-219/2013, 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57/2015, 2015 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-187-677/2015; Vilniaus apygardos teismas. 2011 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1021-315/2011, 2012 m. balandžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-239/2012, 2013 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-127-318/2013, 2014 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-183-628/2014, 2014 m. kovo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-242-256/2014; Kauno apygardos teismas. 2012 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-48-238/2012, 2012 m. vasario 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-107-397/2012, 2012 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-255-114/2012, 2013 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-155-327/2013, 2013 m. balandžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-281-508-2013, 2014 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-383-508-2014, 2015 m. vasario 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-127-383/2015; Klaipėdos apygardos teismas. 2012 m. gegužės 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-325-113/2012, 2012 m. liepos 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-576-361/2012, 2012 m. gruodžio 20 d. nutartis

Tačiau praktikoje teismams ne visada pavyksta tai padaryti. Skirtingų instancijų teismai tuos pačius galimai šmeižiančius kaltinamųjų tekstus ar žodžius dažnai įvertina skirtingai³⁸³. Taip pat ne tik skirtingų instancijų teismai, bet ir skirtingi teismai, pavyzdžiui, ypač teiginius apie tai, kad privatus kaltintojas³⁸⁴ (nukentėjusysis) padarė tam tikrą nusikalstamą veiką (priešingus teisei veiksmus), vienais atvejais vertina kaip informaciją, kuri yra konkreti, jos turiniu turi būti faktai, kuriuos galima patikrinti, kitais – nuomonę³⁸⁵.

Minėtų teismų sprendimų analizė rodo, kad, kaip teigia patys teismai, vertindami kaltinamųjų apie nukentėjusiuosius paskleistus teiginius kaip

baudžiamojoje byloje Nr. 1A-976-462/2012, 2013 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-128-174/2013, 2014 m. kovo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-220-174/2014, 2014 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-300-462/2014, 2015 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-86-417/2015; Šiaulių apygardos teismas. 2012 m. vasario 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-65-519/2012, 2012 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-145-309/2012, 2012 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-526-316/2012, 2014 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-346-316/2014, 2015 m. rugsėjo 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-190-300/2015 ir kt.

³⁸³ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-458-507/2015; Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. spalio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-843-628/2012, 2014 m. balandžio 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-3-211-2014, 2015 m. vasario 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-47-190/2015; Kauno apygardos teismas. 2013 m. sausio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-16-397/2013, 2013 m. balandžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-281-508-2013, 2014 m. liepos 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-337-508-2014, 2014 m. spalio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-401-317-2014, 2015 m. gegužės 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-49-582/2015, 2015 m. gegužės 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-356-530/2015; Klaipėdos apygardos teismas. 2013 m. kovo 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-15-113/2013, 2013 m. spalio 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-694-255/2013; Šiaulių apygardos teismas. 2015 m. kovo 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-95-300/2015, 2015 m. rugsėjo 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-190-300/2015 ir kt.

³⁸⁴ Pagal iki 2017 m. spalio 1 d. galiojusį baudžiamojo proceso teisinį reguliavimą.

³⁸⁵ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-638/2012; Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. balandžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-239-166/2012, 2012 m. liepos 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-712-387/2012, 2013 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-414-387/2013, 2014 m. birželio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-525-387/2014; Kauno apygardos teismas. 2012 m. vasario 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-107-397/2012, 2014 m. liepos 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-337-508-2014, 2014 m. spalio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-401-317-2014, 2015 m. balandžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-269-634/2015, 2015 m. spalio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-586-397/2015; Klaipėdos apygardos teismas. 2013 m. kovo 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-15-113/2013, 2014 m. spalio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-618-360/2014, 2015 m. kovo 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-114-361/2015; Šiaulių apygardos teismas. 2012 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-526-316/2012, 2012 m. spalio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-652-332-2012, 2013 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-114-309/2013, 2014 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-346-316/2014, 2014 m. birželio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-515-282/2014, 2014 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-658-135/2014; Panevėžio apygardos teismas. 2013 m. kovo 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-18-193/2013, 2015 m. gegužės 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-39-185/2015 ir kt.

informaciją ar nuomonę, jie atsižvelgia ne tik į šių teiginių turinį, bet ir jų formuluotes. Iš tikrųjų pritartina tokiai praktikai³⁸⁶, kai tokios teiginių formuluotės, sąlyginiai žodeliai, kaip „turbūt“, „galbūt“, „matyt“, „manyčiau“, „galima daryti prielaidą“, „įtariama“, „galėjo būti“, „netgi teko girdėti“, „mano nuomone“, „jei tikėtume“ ir panašiai, yra vertinami būtent kaip subjektyvaus pobūdžio, kaip nuomonė, o ne kaip informacija (žinia), kuriai taikomas tiesos kriterijus, kadangi būtent teiginiuose, kurie nukentėjusiojo laikomi šmeižiančiais, vartojami žodžiai bei išsireiškimai objektyviai leidžia atriboti nuomonę nuo informacijos. Vis dėlto ne visuomet laikomasi tokios pozicijos. Kartais net ir kaltinamojo paskelbtuose teiginiuose vartojami žodžiai „mano nuomone“, „jei tikėtume“, „galiu pagalvoti“ ir pan., teismui leidžia teigti teiginius esant šmeižikiškais³⁸⁷, be to, pasitaiko atvejų, kai net tas pats teismas savo sprendime tuos pačius teiginius vadina tiek informacija (žinia), tiek nuomone³⁸⁸.

Kaip minėta, ypač vertinant galimai šmeižiančio pobūdžio teiginius apie tai, kad privatus kaltintojas (nukentėjusysis) padarė tam tikrą nusikalstamą veiką (priešingus teisei veiksmus), praktikoje pasitaiko skirtingų išvadų dėl tokių teiginių pobūdžio. Tokiais atvejais teismai dažnai pabrėžia, jog vertinant kaltinamojo teiginius, negalima apsiriboti vien tik teisiniais kriterijais. Informacijos pobūdis apie asmenį, žmogaus garbė ir orumas yra sąvoka, kuri gali būti apibūdinta tik tiesiogiai įvertinus aplinkybių visumą, kuriomis ji buvo išsakyta, t. y. įvertinus socialinį kontekstą, tarpusavio santykius ir panašiai³⁸⁹.

³⁸⁶ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2012, 2009 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-1/2009, 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-545/2005; Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-845-166/2012, 2012 m. spalio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-843-628/2012; Kauno apygardos teismas. 2013 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-251-317-2013; Šiaulių apygardos teismas. 2012 m. vasario 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-65-519/2012.

³⁸⁷ Žr., pvz., Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas. 2012 m. birželio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. PK-76-655/12.

³⁸⁸ Žr., pvz., Kauno apygardos teismas. 2015 m. vasario 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-52-317/2015.

³⁸⁹ Žr., pvz., Vilniaus apygardos teismas. 2014 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-530-315/2014; 2015 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-381-487/2015; Kauno apygardos teismas. 2013 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-768-634-2013, 2014 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-453-485-2014, 2015 m. spalio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-603-485/2015; Klaipėdos apygardos teismas. 2013 m. spalio 31 d.

Todėl pakankamai dažnai vertinant kaltinamojo teiginius apie tai, kad privatus kaltintojas (nukentėjusysis) padarė tam tikrą nusikalstamą veiką (priešingus teisei veiksmus), pabrėžiamas kaltinamojo ir nukentėjusiojo tarpusavio santykių pobūdis, kuris neretai būna konfliktiškas ir net įsisenėjęs. Toks santykių konfliktiškumas lemia teismo išvadas dėl kaltinimo tam tikros priešingos teisei (nusikalstamos) veikos padarymu vertinimo kaip išsakytos nuomonės, o ne informacijos (žinios)³⁹⁰.

Sutiktina, kad siekiant atskirti faktinio ir vertinamojo pobūdžio teiginius, reikėtų, be kita ko, atsižvelgti į visą bylos kontekstą, teiginių išsakymo aplinkybes, jų formuluotes, asmenų tarpusavio santykius, į tai, ar jais nukentėjusiajam priskiriamas konkretus elgesys, arba, priešingai, pateikiamas tik realaus elgesio vertinimas, į pateikiamo interpretavimo bei turimo faktinio pagrindo, kuriuo jis grindžiamas, santykį ir kt.³⁹¹ Tačiau, manytina, toks pakankamai konkrečių objektyvių, tačiau ne subjektyvių, su asmenų tarpusavio santykiais susijusių, kriterijų atskiriant informaciją nuo nuomonės nebuvimas³⁹² palieka daug galimybių teisės taikytojo subjektyvumui, kuris lemia minėtus skirtingumus teismų sprendimuose ir teismų praktikos nenuspėjamumą.

Praktikos nevienodumą lemia dar ir tai, kad skirtingai traktuojamas kaltinamojo įsitikinimas teikiamos informacijos tikrumu. Vienais atvejais teismų praktikoje toks (ne)įsitikinimas ypač akcentuojamas³⁹³, kitais atvejais neįsitikinimas informacijos tikrumu nelaikomas pagrindu atsakomybei

nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-694-255/2013, 2013 m. lapkričio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-939-255/2013.

³⁹⁰ Žr., pvz., Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-336-387/2013, 2014 m. birželio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-525-387/2014; Kauno apygardos teismas. 2014 m. liepos 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-337-508-2014, 2015 m. vasario 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-52-317/2015; Klaipėdos apygardos teismas. 2013 m. spalio 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-694-255/2013, 2015 m. kovo 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-114-361/2015; Panevėžio apygardos teismas. 2014 m. spalio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-428-491/2014.

³⁹¹ Tą, beje, daro ir Europos Žmogaus Teisių Teismas, įgyvendindamas pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnį vykdomą kontrolę.

³⁹² Ir vargu, ar apskritai galima tokius objektyvius kriterijus šiuo atveju nustatyti.

³⁹³ Žr., pvz., Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas. 2012 m. birželio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. PK-76-655/2012; Šiaulių apygardos teismas. 2015 m. kovo 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-95-300/2015, 2015 m. rugsėjo 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-190-300/2015; Panevėžio apygardos teismas. 2013 m. kovo 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-18-193/2013.

atsirasti³⁹⁴. Tiesa, šiais atvejais minėta sąlyga siejama labiau su kitu, šmeižimo nusikalstamos veikos subjektyviosios pusės, požymiu – kalte, kuri pasireiškia tiesiogine tyčia. Žemesnių instancijų teismų teiginiai, jog kaltininkas, prieš skleisdamas informaciją, turėjo (privalėjo) ir galėjo įsitikinti jos tikrumu, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo buvo vertinami labiau kaip neatsargią kaltės formą apibūdinantys teiginiai ir nepagrindžiantys tiesioginės tyčios paskleisti tikrovės neatitinkančią informaciją buvimo, nes tyčios turinį sudaro šio požymio suvokimas ir norėjimas paskleisti tokią informaciją, o ne neįsitikinimas, ar informacija tikra. Taip pat teismai yra pabrėžę ir sąžiningo suklydimo dėl informacijos tikrumo reikšmę baudžiamajai atsakomybei kilti ir nurodė, jog jeigu asmuo yra įsitikinęs, kad jo skleidžiama informacija yra teisinga, ši aplinkybė šalina atsakomybę, kadangi atsakomybė už šmeižimą kyla, kai kaltininkas suvokia, jog jis skleidžia tikrovės neatitinkančią informaciją³⁹⁵. Kita vertus, ta pati teismų praktika skelbia, jog net ir nuomonė turi remtis faktais, o paskleidimas nuomonės apie tam tikrus realius faktus ar įvykius baudžiamosios atsakomybės neužtraukia³⁹⁶. Taigi, akivaizdu, kad atribojant informaciją nuo nuomonės, vienais atvejais labiau akcentuojama šmeižimo nusikalstamos veikos objektyvioji pusė – duomenų tikrumas, o kitais atvejais – subjektyvioji šios veikos pusė, teigiant, jog kaltinamas asmuo nėra įpareigotas įsitikinti skleidžiamų duomenų tikrumu.

Kaltinamojo įsitikinimas teikiamos informacijos tikrumu dažnai yra siejamas su kaltinamojo profesija – žurnalistika, neva, įpareigojančia patikrinti teikiamą informaciją (nuomonę) tiesos aspektu. Čia vėl išsiskiria teismų

³⁹⁴ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-4/2011, 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2012, 2012 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-9/2012, 2015 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-187-677/2015; Kauno apygardos teismas. 2012 m. liepos 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-301-133/2012; 2013 m. liepos 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-529-579-2013; Vilniaus apygardos teismas. 2011 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1203-2011.

³⁹⁵ Žr., pvz., Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-373-574/2013; Kauno apygardos teismas. 2012 m. liepos 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-301-133/2012; 2014 m. spalio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-616-498-2014; Šiaulių apygardos teismas. 2012 m. spalio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-652-332-2012.

³⁹⁶ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-1/2009, 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2012. Taip pat žr. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Alithia publishing company LTD & Constantinides prieš Kiprą, pareiškimo nr. 17550/03*.

nuomonės dėl tokios žurnalistų pareigos. Vienais atvejais tokia kaltinamojo profesija laikoma aplinkybe, įpareigojančia įsitikinti teikiamos informacijos (nuomonės) tikrumu³⁹⁷, teigiant, kad Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo³⁹⁸ 3 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad viešoji informacija visuomenės informavimo priemonėse turi būti pateikiama teisingai, tiksliai ir nešališkai, įstatymo 22 straipsnio 8 dalies 4 punktas viešosios informacijos rengėjams draudžia skelbti nepagrįstus, nepatikrintus, faktais neparemtus kaltinimus, o šio įstatymo 54 straipsnyje nustatyta, kokiais atvejais viešosios informacijos rengėjas ir (ar) viešosios informacijos skleidėjas neatsako už tikrovės neatitinkančios informacijos paskelbimą, t. y., jeigu jis nurodė informacijos šaltinį³⁹⁹, kitais atvejais – nesureikšminama ši kaltinamojo padėtis baudžiamajai atsakomybei atsirasti⁴⁰⁰, argumentuojant, kad Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas to nenumato (6 str.)⁴⁰¹.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad viešosios informacijos skleidėjo atleidimas nuo atsakomybės už tikrovės neatitinkančios informacijos paskelbimą pagal Visuomenės informavimo įstatymo 54 straipsnį nurodžius informacijos šaltinį, baudžiamajame procese pripažįstamas tarsi pareiga viešosios informacijos skleidėjui, kuris tokiose bylose yra kaltinamasis, atskleisti informacijos šaltinį, t. y. įrodyti jo paskleistų žinių atitikimą tikrovei⁴⁰², kas privataus kaltinimo tvarka nagrinėjamosiose baudžiamosiose bylose dėl šmeižimo iki šiol buvo privataus kaltintojo pareiga (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (redakcija, galiojusi iki 2017 m. spalio 1 d.) 34, 408, 415 str.⁴⁰³), o kaltinamasis naudojasi nekaltumo

³⁹⁷ Žr., pvz., Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas. 2012 m. birželio 29 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. PK-76-655/2012.

³⁹⁸ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 71-1706 (redakcija, galiojanti nuo 2017 m. sausio 1 d.).

³⁹⁹ Žr., pvz., Vilniaus apygardos teismas. 2015 m. vasario 11 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-47-190/2015.

⁴⁰⁰ Žr., pvz., Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. balandžio 10 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-231-190/2013.

⁴⁰¹ Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. spalio 26 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-843-628/2012.

⁴⁰² Žr., pvz., Vilniaus apygardos teismas. 2015 m. vasario 11 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-47-190/2015.

⁴⁰³ 2017 m. liepos 11 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3, 22, 57, 58, 167, 256, 293, 312, 317, 320, 322, 324 straipsnių pakeitimo ir 34 straipsnio ir XXX skyriaus pripažinimo

prezumpcija (Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str. 2 d., Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 str. 1 d., Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 44 str. 6 d.). Kita vertus, ta pati teismų praktika teigia, jog tai, kad kaltinamasis, paskleisdamas tam tikrą informaciją, rėmėsi ar pakartojė trečiojo asmens (informacijos šaltinio) paskleistą informaciją, nesusiję su jo kaltumo klausimu, nes šmeižimo nusikaltimo objektyviuosius požymius sudaro paskleidimas apie kitą žmogų tikrovės neatitinkančios informacijos, nepriklausomai nuo to, koks yra tos informacijos šaltinis. Svarbu tai, kad kaltininkas suvoktų jo skleidžiamos informacijos neatitikinčią tikrovei ir norėtų taip veikti⁴⁰⁴. Be to, teigiama, kad perteikdamas žinias, kurias girdėjo iš kito asmens, kaltinamasis neturi pareigos tikrinti, jog tokiu būdu iš kito asmens gauta informacija atitinka tikrovę, nes atsakomybė už tikrovės neatitinkančios informacijos paskleidimą gali būti taikoma tik pirmam šaltiniui⁴⁰⁵.

Taip pat teismų nuomonės išsiskiria ir dėl objektyviojo šmeižimo sudėties požymio – tikrovės neatitinkančios informacijos paskleidimo bent vienam trečiajam asmeniui, t. y. teiginių, kurie išdėstomi tam tikroms valstybės (teisėsaugos) institucijoms, vertinimo. Paprastai teismų praktikoje sąžiningas asmens kreipimasis į valstybės institucijas dėl pažeistų teisių ar interesų gynimo bei pranešimas apie padarytus ar daromus teisės pažeidimus nėra asmens garbę ir orumą žeminančių žinių paskleidimas⁴⁰⁶. Toks veiksmas nelaikytinas tikrovės neatitinkančios informacijos, galinčios paniekinti ar pažeminti kitą asmenį arba pakirsti pasitikėjimą juo, paskleidimu ir BK 154 straipsnio taikymo prasme, jei ši informacija pareigūnų nėra pranešama tretiesiems (nesusijusiems su skundo, pareiškimo tyrimu, žinojimu)

netekusiais galios įstatymu Nr. XIII-626, įsigaliojusiu 2017 m. spalio 1 d., Lietuvos baudžiamajame procese panaikintas privataus kaltinimo institutas, todėl procesas dėl visų nusikalstamų veikų, iki šiol nagrinėtų privataus kaltinimo tvarka (taigi ir šmeižimo), nuo 2017 m. spalio 1 d. vyksta bendra tvarka. Taigi šiuo aspektu dėl šmeižimo bus atliekamas ikiteisminis tyrimas, kuris taip pat bus pradamas esant nukentėjusiojo skundai ar jo teisėto atstovo pareiškimui, ir įrodinėjimo pareiga teks valstybiniam kaltintojui (prokurorui).

⁴⁰⁴ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. balandžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171/2013; Panevėžio apygardos teismas. 2015 m. gegužės 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-39-185/2015.

⁴⁰⁵ Žr., pvz., Klaipėdos apygardos teismas. 2013 m. lapkričio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-939-255/2013.

⁴⁰⁶ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2000 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-354/2000; 2004 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-56/2004.

asmenims⁴⁰⁷. Net ir tuo atveju, kai asmens pareiškime valstybės institucijai išdėstyta informacija nepasitvirtina, nesudaro pagrindo kvalifikuoti tokio asmens veiksmus pagal BK 154 straipsnio 1 dalį, kadangi asmuo, pateikdamas tam tikrą informaciją, pavyzdžiui, apie padarytą nusikalstamą veiką teisėsaugos institucijoms, prašydamas pradėti ikiteisminį tyrimą, kitoms valstybės institucijoms bei pareigūnams, kompetentingiems tirti ir nagrinėti asmenų skundus, pareiškimus dėl tam tikros veiklos, arba procesiniame dokumente, kuris pateiktas kitoje byloje būtų nagrinėjančiam teismui, yra įsitikinęs tokios informacijos teisingumu ir, visų pirma, turi tikslą apginti, jo manymu, pažeistas teises, o ne apšmeižti kitus asmenis⁴⁰⁸. Vis dėlto ne visuomet teismai tokius asmens veiksmus pripažįsta neatitinkančius šmeižimo nusikalstamos veikos sudėties, t. y. informacijos paskleidimo bent vienam trečiajam asmeniui požymio⁴⁰⁹. Be to, su juo susijusi ir šmeižimo bei melagingo įskundimo ar pranešimo apie nebūtą nusikaltimą (BK 236 str.) nusikalstamų veikų atribojimo problema. Kaltinimas ikiteisminio tyrimo įstaigai paskleidus apie nukentėjusį tikrovės neatitinkančią informaciją, t. y. melagingai teisę pradėti baudžiamąjį persekiojimą turinčiai įstaigai įskundus nekaltą asmenį kaip padariusį nusikalstamą veiką, formaliai atitinka ne BK

⁴⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-489/2015; 2015 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-187-677/2015, 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-461-895/2015; Klaipėdos apygardos teismas. 2014 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-257-462/2014, 2014 m. spalio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-747-557/2014, 2015 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-86-417/2015; Kauno apygardos teismas. 2012 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-203-579/2012, 2012 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-329-133/2012, 2015 m. balandžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-311-634/2015, 2015 m. gegužės 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-356-530/2015; Šiaulių apygardos teismas. 2012 m. gegužės 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-424-354/2012.

⁴⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-489/2015; Kauno apygardos teismas. 2012 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-203-579/2012, 2012 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-329-133/2012, 2013 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-155-327/2013, 2014 m. gruodžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-775-290-2014, 2015 m. kovo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-282-593/2015, 2015 m. birželio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-415-582/2015; Klaipėdos apygardos teismas. 2014 m. spalio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-747-557/2014; Šiaulių apygardos teismas. 2012 m. gegužės 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-424-354/2012.

⁴⁰⁹ Kauno apygardos teismas. 2012 m. vasario 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-107-397/2012, 2013 m. balandžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-281-508/2013, 2014 m. gruodžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-648-530/2014; Šiaulių apygardos teismas. 2012 m. gegužės 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-424-354/2012, 2014 m. balandžio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-218-332/2014, 2014 m. gegužės 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-407-282/2014.

154 straipsnio 1 dalyje numatytos nusikalstamos veikos sudėtį, bet turi BK 236 straipsnio 1 dalyje aprašytos veikos požymių. Todėl tais atvejais, kai asmuo melagingai praneša įstaigai ar pareigūnui, turinčiam teisę pradėti baudžiamąjį persekiojimą, apie tariamai kito asmens padarytą nusikalstamą veiką, tai nėra tikrovės neatitinkančios informacijos, galinčios paniekinti ar pažeminti kitą žmogų arba pakirsti pasitikėjimą juo, paskleidimas BK 154 straipsnio prasme, bet atitinka BK 236 straipsnio 1 dalyje numatytos pavojingos veikos požymį – melagingą nekalto asmens, kaip padariusio nusikalstamą veiką, įskundimą įstaigai ar pareigūnui, turinčiam teisę pradėti baudžiamąjį persekiojimą⁴¹⁰.

Pažymėtina, jog pagal Baudžiamojo kodekso 154 straipsnį paskleista informacija (žinios, faktai) turi neatitikti ir tikrovės. Tai reiškia, jog skleidžiama tai, kas teigiama esant buvę, bet nėra ir nebuvo, arba faktai yra iškreipiami⁴¹¹. Šiuo aspektu atrodytų, kad informacijos neatitikimą tikrovei pakankamai nesunku nustatyti, tačiau, kaip yra pažymėjęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija gina asmenį, kuris, įgyvendindamas teisę reikšti savo nuomonę, pavartojo ir tam tikro laipsnio faktų perdėjimą – hiperbolizavimą⁴¹², neperžengdamas Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje nustatytą šios teisės įgyvendinimo ribų⁴¹³. Tai reiškia, jog teismams tenka nustatinėti, ar tam tikras tikrovės neatitinkančios informacijos paskleidimas yra dar tik faktų hiperbolizavimas, ar jau pasiekė tokį laipsnį, kad galima baudžiamoji atsakomybė už šmeižimą. Kyla klausimas, kurgi yra toji riba, skirianti faktų hiperbolizavimą ir šmeižimą, ir koku būdu tai galima nustatyti. Pabrėžtina,

⁴¹⁰ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-187-677/2015; Kauno apygardos teismas. 2015 m. rugsėjo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-581-579/2015; Klaipėdos apygardos teismas. 2014 m. spalio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-747-557/2014; Šiaulių apygardos teismas. 2012 m. gegužės 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-424-354/2012.

⁴¹¹ Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. balandžio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-300-190/2012.

⁴¹² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1986 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Lingens prieš Austriją*, pareiškimo nr. 9815/82.

⁴¹³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-645/2005.

kad nei įstatymas, nei teismų praktika vienareikšmio atsakymo į šį klausimą nepateikia.

Dar vienas šmeižimo nusikalstamos veikos sudėties objektyviosios pusės požymis – niekinantis ir žeminantis tikrovės neatitinkančios informacijos pobūdis – apskritai yra sunkiai apibūdinamas, kadangi tai vertinamoji kategorija, kurios apibrėžimo BK nepateikia, o aiškinti šį požymį palikta teismų praktikai, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes. Apskritai garbės ir orumo pažeminimą, paniekinimą kiekvienas supranta individualiai ir skirtingai. Todėl net ir skirtingi teismai tuos pačius veiksmus gali vertinti visiškai skirtingai.

Baudžiamosios teisės doktrinoje⁴¹⁴ pabrėžiama, jog pagal vieną iš *nullum crimen, sine lege* principo nuostatų reikia, kad iš baudžiamojo įstatymo teksto būtų aiškūs nusikalstamos veikos požymiai. Be to, baudžiamosios teisės teorijoje pabrėžiami tokie baudžiamojo įstatymo (taip pat įstatymo, kuriuo kriminalizuojama tam tikra veika) formulavimo „techniniai“ aspektai: kuo vienesnis ir tikslesnis sąvokų apibūdinimas, legalus sąvokų išaiškinimas, formalių požymių prioritetas prieš vertinamuosius ar blanketinius požymius, galimybė baudžiamojo proceso priemonėmis nustatyti ir įrodyti nusikalstamos veikos požymius ir pan. Tokie iš pirmo žvilgsnio elementarūs reikalavimai yra labai svarbūs, nes įstatymų leidėjas, pažeidęs bent vieną iš jų arba jų nesilaikydamas, sudaro teisinę prielaidą netinkamai taikyti baudžiamąjį įstatymą, pernelyg jį interpretuoti⁴¹⁵.

Taigi, šiuo aspektu, apžvelgus šmeižimo nusikalstamos veikos sudėties požymių aiškinimo bei taikymo praktiką, galima būtų teigti, kad šmeižimo nusikalstamos veikos sudėties konstrukcija neatitinka juridinės technikos reikalavimų, o tai sukelia nemažai problemų taikant baudžiamąjį įstatymą.

⁴¹⁴ ŠVEDAS, Gintaras. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*, 2012, t. 82, p. 22.

⁴¹⁵ ŠVEDAS, Gintaras. Veikos kriminalizavimo <...>, p. 22.; FEDOSIUK, Oleg. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso galiojimo dešimtmetis: pamąstymai apie nepasiteisinsius lūkesčius, esamą būklę ir tolesnę raidą. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2014, p. 31.

Kita vertus, remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, Konvencijos 7 straipsnio 1 dalies nuostatos reikalauja, jog nusikalstamos veikos turi būti aiškiai apibrėžtos įstatyme, tačiau toks apibrėžimas yra pakankamai aiškus, jeigu individas iš atitinkamo įstatymo teksto arba, prireikus, pasitelkęs teisminį to įstatymo interpretavimą, turi galimybę žinoti, kokie jo veiksmai ar neveikimas gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę⁴¹⁶. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, atsisakydamas priimti nagrinėti kitų teismų prašymus dėl kylančių įstatymų neaiškumų, taip pat dėl baudžiamojo įstatymo aiškinimo, ne kartą yra konstatavęs, kad jei įstatymuose yra neaiškumų, dviprasmybių, spragų, jas pašalinti yra įstatymų leidėjo pareiga (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 23 d., 2006 m. lapkričio 13 d., 2006 m. lapkričio 20 d., 2007 m. birželio 27 d. sprendimai). Įstatymų leidėjo neišspręsti teisės taikymo klausimai yra teismų praktikos dalykas (Konstitucinio Teismo 1998 m. liepos 9 d. nutarimas, 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimas); taigi įstatymų leidėjo neišspręstus teisės taikymo klausimus gali spręsti teismai, nagrinėjantys ginčus dėl atitinkamų teisės aktų (jų dalių) taikymo. Teisės doktrinoje taip pat yra teigiama, kad ne visi sudėtingi baudžiamojo įstatymo taikymo klausimai yra nulemti įstatymo trūkumų, nes objektyviai šiais bendro pobūdžio teisės aktais negalima detalčiai reglamentuoti visų praktikoje pasitaikančių situacijų. BK taikymas neretai yra sudėtingas dėl pačių jame vartojamų teisinių sąvokų sudėtingo vertinamojo pobūdžio, būtinumo jas taikant atsižvelgti į įvairias aplinkybes ir tinkamai jas įvertinti⁴¹⁷.

Galiausiai aukštesnių instancijų teismai, pagrįsdami sprendimą išteisinti asmenį nepadarius šmeižimo nusikalstamos veikos, pabrėžia, jog nuomonių, komentarų išraiškos būdas nepatenka į BK 154 straipsnio taikymo sferą, t. y. baudžiamoji atsakomybė už kritišką, neigiamą ar aštrią nuomonę negali būti taikoma, nes priešingu atveju taip pat būtų paneigta konstitucinė žmogaus teisė

⁴¹⁶ GIRDAUSKAS, Mindaugas, PRAPIESTIS, Jonas. Baudžiamojo kodekso taikymo problemos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 182.

⁴¹⁷ GIRDAUSKAS, Mindaugas, PRAPIESTIS, Jonas. Baudžiamojo kodekso taikymo <...>, p. 212.

laisvai reikšti nuomonę ir įsitikinimus (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 str. 1 d., Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 3 str. 1 ir 2 d., Europos žmogaus teisių konvencijos 10 str. 1 d.)⁴¹⁸. Vis dėlto, net ir įgyvendinant teisę laisvai reikšti nuomonę ir įsitikinimus, neturi būti pažeistos kito žmogaus teisės, t. y. neturi būti peržengtos jos įgyvendinimo ribos. Tai reiškia, kad saviraiškos laisvė nėra absoliuti ir tam tikrais atvejais ji gali būti apribota, o vienas iš saviraiškos laisvės apribojimo aspektų – asmens garbės bei orumo gynimas, kai kuriais atvejais kartu ginant ir kitas vertybes. Tačiau saviraiškos teisės apribojimas, nuteisiant asmenį už nusikalstamas veikas kito asmens garbei ir orumui, turi būti būtinas demokratinėje visuomenėje, o atsižvelgiant į pažeidimo pobūdį baudžiamoji atsakomybė turi būti proporcinga priemonė, siekiant apsaugoti nukentėjusiojo teises ir reputaciją. Dėl to pirmiausia, esant galimybei, asmens garbės ir orumo gynimui turėtų būti išnaudotos švelnesnės priemonės (pvz., Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.24 str.), atkreipiant dėmesį į tai, kad baudžiamoji teisė yra *ultima ratio*, t. y. paskutinė priemonė apginti savo pažeistas teises ir interesus, išnaudojus visas kitas galimas teisinės gynybos priemones⁴¹⁹.

⁴¹⁸ Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. balandžio 4 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1-239-166/2012, 2012 m. spalio 26 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-843-628/2012.

⁴¹⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2A-3/2012, 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-57/2015, 2015 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-458-507/2015; Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. liepos 24 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-712-387/2012, 2012 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-845-166/2012, 2013 m. gegužės 21 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-340-172/2013, 2013 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-373-574/2013, 2013 m. spalio 7 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-599-378/2013, 2014 m. balandžio 2 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-3-211/2014, 2015 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-48-190/2015; Kauno apygardos teismas. 2013 m. sausio 7 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-16-397/2013, 2013 m. liepos 5 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-409-493-2013, 2013 m. rugpjūčio 26 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-624-579/2013, 2013 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-768-634-2013, 2014 m. liepos 4 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-337-508/2014, 2015 m. vasario 27 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-52-317/2015, 2015 m. gegužės 28 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-356-530/2015; Klaipėdos apygardos teismas. 2013 m. kovo 14 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-15-113/2013, 2014 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-257-462/2014; Šiaulių apygardos teismas. 2012 m. vasario 29 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-65-519/2012, 2012 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-526-316/2012; 2013 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-114-309/2013, 2013 m. gruodžio 6 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-913-519/2013, 2014 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-346-316/2014; Panevėžio apygardos teismas. 2013 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-903-491/2013.

Iš tiesų, kiekvieną kartą ginant asmens garbę ir orumą šmeižimo bylose neišvengiamai tenka spręsti klausimą ir dėl kitos vertybės – saviraiškos laisvės, ribų ir apsaugos, todėl būtina įvertinti teisės pateikti informaciją bei kitų asmenų reputacijos ir teisių apsaugos konfliktą⁴²⁰, t. y. teismas privalo priimti tokį sprendimą, kuris konkrečioje situacijoje užtikrintų šių dviejų vertybių apsaugos pusiausvyrą. Suteikus nepagrįstą prioritetą vienai šių subjektinių teisių, būtų pažeista kitos teisės esmė.

Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje yra suformuotas bendrasis saviraiškos laisvės ribojimo testas, pagal kurį, nustatant, ar buvo pažeista asmens saviraiškos laisvė, tiriama: 1) ar saviraiškos laisvės ribojimas buvo įtvirtintas nacionalinėje teisėje; 2) ar tokiu saviraiškos laisvės ribojimu buvo siekiama teisėtų tikslų; 3) ar įsikišimas į saviraiškos laisvę buvo būtinas demokratinėje visuomenėje⁴²¹. Vadinas, siekiant rasti tinkamą konfliktuojančių žmogaus teisių pusiausvyrą, šiuo atveju asmens reputacijos bei saviraiškos laisvės, taikomas proporcingumo principas, pagal kurį balansavimo procese nusveriami teisė būtų tik tiek ribojama, kiek tai yra būtina, o taikomos priemonės turi būti adekvačios siekiamam tikslui⁴²².

Pusiausvyros tarp minėtų dviejų vertybių radimas šiuo metu modernioje pliuralistinėje visuomenėje yra iššūkis ne tik teismams, taikantiems atsakomybę už tokių vertybių pažeidimą, tačiau, pirmiausia, įstatymų leidėjui,

⁴²⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 m. birželio 19 d. sprendimas byloje *Pedersen ir Baadsgaard prieš Daniją, pareiškimo nr. 49017/99*. Taip pat pažymėtina, jog asmens teisė į reputacijos apsaugą yra ginama ir pagal Konvencijos 8 straipsnį kaip teisės į privataus gyvenimo gerbimą dalis; ši nuostata taikoma, kai kėsinimasis į asmens reputaciją pasiekia tam tikrą sunkumo lygį ir trukdo įgyvendinti asmens teisę į privataus gyvenimo gerbimą. Tokiu atveju valstybei kyla pozityviosios pareigos pagal Konvencijos 8 straipsnį apginti asmens reputaciją užtikrinant veiksmingą jo privataus gyvenimo (būtent reputacijos aspektu) gerbimą (pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. sausio 14 d. sprendimas byloje *Lavric prieš Rumuniją, pareiškimo nr. 22231/05*). Europos Žmogaus Teisių Teismas yra konstatavęs, kad pagal Konvencijos 8 ir 10 straipsnius garantuojamos teisės iš esmės turi būti gerbiamos vienodai (t. y. yra vienodai vertingos) (2013 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Delfi AS prieš Estiją, pareiškimo nr. 64569/09*). Tačiau toliau bus analizuojamas tik teisės į asmens garbę ir orumą gynimo bei saviraiškos laisvės pusiausvyros klausimas.

⁴²¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. balandžio 26 d. sprendimas byloje *The Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę, pareiškimo nr. 6538/74*; 2008 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Alithia publishing company LTD & Constantinides prieš Kiprą, pareiškimo nr. 17550/03*.

⁴²² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. spalio 11 d. sprendimas byloje *Kanellou prieš Graikiją, pareiškimo nr. 28504/05*; 2012 m. vasario 7 d. sprendimas byloje *Axel Springer AG prieš Vokietiją, pareiškimo nr. 39954/08*.

apskritai nustatančiam teisinę atsakomybę už šiuos pažeidimus bei parenkančiam konkrečią atsakomybės rūšį.

Pirmiausia pažymėtina, jog Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnis, įtvirtinantis saviraiškos laisvės konstitucinius pagrindus, šios laisvės ribojimo galimybę būtent ir grindžia žmogaus garbės ir orumo bei kitų teisių apsaugos poreikiu (3 d.), o šio straipsnio 4 dalis numato, jog saviraiškos laisvė apskritai nesuderinama su tokiais nusikalstamais veiksmais, be kita ko, kaip šmeižimas ir dezinformacija. Tokiu būdu pati Lietuvos Respublikos Konstitucija įtvirtina šmeižimo kriminalizavimo konstitucinį pagrindą – valstybės pareigą saugoti žmogaus teises, tarp jų ir teisę į garbę ir orumą, bei šmeižimą traktuoja kaip nusikalstamą veiką.

Europos Žmogaus Teisių Teismas taip pat pripažįsta, kad valstybinė valdžia, kaip visuomenės tvarkos garantas, apskritai gali imtis priemonių, taip pat ir baudžiamojo poveikio, nukreiptų į tai, kad adekvačiai be nereikalingų ekscesų būtų reaguojama į nepagrįstus ir nesąžiningus žeminančio pobūdžio kaltinimus⁴²³. Saviraiškos laisvės ribojimo aspektu, valstybėms narėms turi būti suteikta tam tikra vertinimo diskrecija, nustatant tinkamą pusiausvyrą tarp šios laisvės ir kitų Konvencijos pripažįstamų teisių⁴²⁴, todėl baudžiamosios teisės priemonių panaudojimas kaip atsakas į šmeižimą savaime nelaikytinas šios vertinimo diskrecijos ribų peržengimu⁴²⁵.

Vis dėlto vien rizika ar galimybė, kad asmuo gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, Europos Žmogaus Teisių Teismo tam tikrais atvejais pripažįstama įsiterpimu į asmens saviraiškos laisvę ir jos pažeidimu⁴²⁶.

⁴²³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1992 m. balandžio 23 d. sprendimas byloje *Castells prieš Ispaniją*, pareiškimo nr. 11798/85.

⁴²⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2009 m. balandžio 9 d. sprendimas byloje *A. prieš Norvegiją*, pareiškimo nr. 28070/06; 2010 m. lapkričio 2 d. sprendimas byloje *Petrov prieš Bulgariją*, pareiškimo nr. 27103/04.

⁴²⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. kovo 30 d. sprendimas byloje *Radio France and Others prieš Prancūziją*, pareiškimo nr. 53984/00; 2007 m. spalio 22 d. sprendimas byloje *Lindon, Otchakovsky-Laurens and July prieš Prancūziją*, pareiškimų nr. 21279/02 ir 36448/02; 2009 m. vasario 24 d. sprendimas byloje *Długołęcki prieš Lenkiją*, pareiškimo nr. 23806/03; 2010 m. spalio 12 d. sprendimas byloje *Saaristo and Others prieš Suomiją*, pareiškimo nr. 184/06; 2011 m. balandžio 19 d. sprendimas byloje *Kasabova prieš Bulgariją*, pareiškimo nr. 22385/03.

⁴²⁶ Žr., pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. birželio 15 d. sprendimas byloje *Erdoğdu prieš Turkiją*, pareiškimo nr. 25723/94; 2011 m. spalio 25 d. sprendimas byloje *Altuğ Taner Akçam prieš Turkiją*, pareiškimo nr. 27520/07.

Europos Žmogaus Teisių Teismas taip pat laikosi nuomonės, kad laisvės atėmimo bausmė Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio (saviraiškos laisvės) taikymo atvejais iš principo yra neproporcinga saviraiškos laisvės ribojimo priemonė; vien faktas, kad sankcijos už saviraiškos laisvės ribų peržengimą yra baudžiamojo teisinio pobūdžio, turi neproporcingą, „šurpinanti“ efektą (angl. *chilling effect*). Todėl griežčiausia saviraiškos laisvės apribojimo forma – baudžiamoji atsakomybė už netinkamą jos įgyvendinimą, kuria siekiama apginti dėl tokio įgyvendinimo pažeidžiamą asmens garbę ir orumą, turi būti būtina demokratinėje visuomenėje; atsižvelgiant į pažeidimo pobūdį baudžiamoji atsakomybė turi būti proporcinga priemonė, o realios laisvės atėmimo bausmės taip pat gali būti skiriamos tik ypatingais atvejais, kai kitos pagrindinės teisės gali būti rimtai pažeidžiamos, t. y. pagrindžiant jų būtinumą demokratinėje visuomenėje, pavyzdžiui, neapykantos nusikaltimų atvejais arba kurstant smurtauti⁴²⁷. Taip pat Teismas pabrėžė, kad baudžiamų sankcijų nustatymu visuomenė neturėtų būti atgrasoma reikšti savo nuomonę jai svarbiais klausimais, svarbiausia, kad valstybės susilaikytų nuo baudžiamųjų persekiojimų, ypač kai galima imtis kitų priemonių atsakant į nepagrįstą kritiką ir panašius išpuolius⁴²⁸.

Tiek tarptautinių, tiek regioninių organizacijų atitinkamos institucijos dažniausiai taip pat teigia, jog laisvės atėmimo bausmės taikymas už šmeižimą sudaro kliūtis įgyvendinti žodžio laisvės principą, o tai sukelia sunkias pasekmes visuomenės informavimo veiksmingumui ir išsamumui, taip pat yra teigiančių, kad baudžiamoji atsakomybė už šmeižimą apskritai negali būti numatyta. Todėl šios organizacijos rekomenduoja atsakingai (proporcingai) taikyti valstybės poveikio priemones už šmeižimą ir tik ypatingais, išimtiniais atvejais numatyti baudžiamąją atsakomybę už tokią veiką ar net visiškai jos atsisakyti.

⁴²⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. gruodžio 17 d. sprendimas byloje *Cumpăna ir Mazăre prieš Rumuniją, pareiškimo nr. 33348/96*; 2008 m. kovo 27 d. sprendimas byloje *Azevedo prieš Portugaliją, pareiškimo Nr. 20620/04*; 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas byloje *Fatullaev prieš Azerbaidžaną, pareiškimo nr. 40984/07, paragr. 103,104*; 2013 m. kovo 14 d. sprendimas byloje *Eon prieš Prancūziją, pareiškimo nr. 26118/10*.

⁴²⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1992 m. balandžio 23 d. sprendimas byloje *Castells prieš Ispaniją, pareiškimo nr. 11798/85*.

Štai Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas (toliau – ir Komitetas), aptardamas Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto (toliau – ir Paktas) 19 straipsnį, ginantį įsitikinimų ir saviraiškos laisvę⁴²⁹, pabrėžė, jog laisvę siekti, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas (Pakto 19 str. 2 d.) galima riboti tik įstatymu, 19 straipsnio 3 dalyje įtvirtintais pagrindais (siekiant apginti kitų asmenų teises ir laisves bei apsaugoti valstybės saugumą, viešąją tvarką, gyventojų sveikatą ar dorovę), ir toks ribojimas turi atitikti būtinumo (neišvengiamumo) ir proporcingumo reikalavimus. Tačiau netgi tais atvejais, kai apribojimai atitinka teisėtumo ir pagrįstumo kriterijus, jie negali virsti norma, o turi likti išimtimi. Todėl, siekiant užkirsti kelią valstybės institucijų piktnaudžiavimui taikant apribojimus, valstybė privalo įrodyti, kad kiekvienas konkretus šios laisvės suvaržymas buvo proporcingas ir neišvengiamas. Komitetas taip pat pažymėjo, jog įstatymai, suvaržantys teises ir laisves, įtvirtintas 19 straipsnio 2 dalyje, turi ne tik atitikti griežtus 19 straipsnio 3 dalies reikalavimus, bet taip pat turi būti suderinami su Pakto siekais ir tikslais. Šiuo požiūriu įstatymai neturėtų numatyti baudimo (fizinių bausmių), kadangi tai yra nesuderinama su Paktu.

Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja (toliau – ir Asamblėja) taip pat yra atkreipusi dėmesį į būtinumą teisės aktus, užtikrinančius apsaugą nuo šmeižimo, taikyti itin atsargiai, kadangi jie gali gana rimtai pažeisti saviraiškos laisvę. Todėl Asamblėja reikalauja nustatyti procedūrinę apsaugą asmenims, kaltinamiems šmeižimu, įrodinėjant savo veiksmus ir siekiant apsisaugoti nuo galimos baudžiamosios atsakomybės. Be to, informacijos paskleidimas visuomenės interesais, net jei ji yra netiksli, neturi būti baudžiamas, jei informacija atitinka tikrovę, jos teisingumas buvo kruopščiai tikrinamas ir nebuvo siekiama padaryti žalos. Asamblėja atkreipia dėmesį į tai, kad daugelis valstybių narių netinkamai naudoja baudžiamąjį persekiojimą už šmeižimą, siekdamos nutildyti žiniasklaidos kritiką, o tai priveda prie žiniasklaidos savicenzūros ir sumažina demokratinius debatus bei informacijos judėjimą.

⁴²⁹ Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas. *Bendrasis komentaras Nr. 34* [interaktyvus]. 2011 m. liepos 21 d. [žiūrėta 2013 m. liepos 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>>.

Nepriimtinu Asamblėja laiko baudžiamojo persekiojimo už šmeižimą kaip „ypač klastingos įbauginimo formos“ naudojimą. Taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad daugelyje valstybių narių įstatymas numato laisvės atėmimo bausmę už šmeižimą ir kad kai kurios vis dar skiria ją praktiškai (Azerbaidžanas ir Turkija). Todėl Asamblėja kreipiasi į valstybes nares, rekomenduodama nedelsiant panaikinti laisvės atėmimo bausmę už šmeižimą; tiksliau apibrėžti šmeižimo sąvoką įstatymuose, siekiant išvengti nepagrįsto įstatymo taikymo, ir garantuoti, kad civilinė teisinė atsakomybė efektyviau gintų asmenų orumą šmeižimo atveju⁴³⁰.

Parlamentinė Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (toliau – ir ESBO) asamblėja taip pat pakartotinai nuolat prašo valstybes nares „panaikinti įstatymus, kurie numato kriminalines bausmes už visuomenės veikėjų, tų, kurie atlieka baudžiamąjį persekiojimą už šmeižimą, valstybės institucijų ar viešų pareigūnų šmeižimą“⁴³¹. Ketvirtajame Parlamentinės ESBO asamblėjos žiemos susitikime organizacijos atstovas žiniasklaidos laisvei pažymėjo, kad „kriminaliniai šmeižimo įstatymai valstybėse narėse vaidina pagrindinį žiniasklaidos priespaudos vaidmenį“. Ypač ESBO atstovas prašė „Europos Sąjungos nares panaikinti baudžiamuosius šmeižimo ir įžeidimo įstatymus“, ir atkreipė dėmesį į tai, kad „net jei jie ir retai taikomi, vien tik jų egzistavimas leidžia naujoms demokratinėms valstybėms pasinaudoti šiuo faktu, pateisinant savo panašius įstatymus. Todėl tokia galimybė turi būti pašalinta.“⁴³². Praktiškai ESBO atstovas pasiūlė panaikinti laisvės atėmimo bausmę už šmeižimą (angl. *de-prisonment*), kaip tarpinį žingsnį, vedantį link dekriminalizacijos ir baudžiamųjų bei civilinių šmeižimo įstatymų švelninimo (angl. *de-harshening*)⁴³³. 2012 metais ESBO atstovė žiniasklaidos laisvei

⁴³⁰ Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja. *Rezoliucija 1577 dėl šmeižto dekriminalizacijos* [interaktyvus]. 2007 m. spalio 4 d. [žiūrėta 2013 m. liepos 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta07/eres1577.htm>>.

⁴³¹ Varšuvos Deklaracija, 1997; Bukarešto Deklaracija, 2000; Paryžiaus Deklaracija, 2001.

⁴³² Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija. *Pranešimas Ketvirtajame žiemos susitikime* [interaktyvus]. 2005 m. vasario 25 d. [žiūrėta 2013 m. liepos 31 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.oscepa.org/meetings/winter-meetings/585-2005-winter-meeting-vienna>>.

⁴³³ OSCE. *Ending the chilling effect. Working to repeal criminal libel and insult laws* [interaktyvus]. Vienna, 2004, p. 9 [žiūrėta 2013 m. liepos 31 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.osce.org/fom/13573>>.

patvirtino įstatymų projektus ir pasveikino šalis, kurios apskritai dekriminalizavo šmeižimą⁴³⁴, tačiau Lietuvos atžvilgiu išreiškė kritiką, teigdama, jog kol baudžiamosios atsakomybės už šmeižimą galimybė egzistuoja teisės aktuose, ji kelia grėsmę žiniasklaidos laisvei, todėl Lietuvą paragino apskritai dekriminalizuoti šmeižimą⁴³⁵.

Taigi, pastaruosius du dešimtmečius daugelis tarptautinių ir nevyriausybinų institucijų ir organizacijų, kurių veiklos sritis susijusi su žmogaus teisių ir laisvių apsauga, iš esmės laikosi veikų, kuriomis kėsinama į asmens garbę ir orumą, dekriminalizavimo krypties. Valstybės raginamos stiprinti saviraiškos laisvės apsaugą ir panaikinti iš pradžių laisvės atėmimo bausmę, o vėliau ir baudžiamąją atsakomybę už šmeižimą ir panašaus pobūdžio veikas. Vienas esminių tokių rekomendacijų tikslų – kelio užkirtimas piktnaudžiavimui baudžiamosiomis priemonėmis, siekiant nutildyti kritiką ir žiniasklaidą. Jų teigimu, kliudymas žodžio laisvės principo įgyvendinimui sukelia sunkias pasekmes visuomenės informavimo veiksmingumui ir išsamumui („juridinis varginimas“, angl. *juridical-harassment*).

Remiantis šia pozicija, Lietuvos Respublikos Seime 2013 m. gruodžio 23 d. įregistruotas Baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektas⁴³⁶, kuriame, be kita ko, buvo siūloma pakeisti BK 154 straipsnį taip, kad šmeižimu būtų laikomas tik paskleidimas apie kitą žmogų tikrovės neatitinkančios informacijos, neva šis padarė nusikaltimą, ir sankcijoje numatyti tik vienintelės rūšies bausmę – baudą (atsisakant su laisvės apribojimu ar atėmimu susijusių bausmių).

⁴³⁴ Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija. Spaudos pranešimai [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. liepos 31 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.osce.org/baku/77483>>; <<http://www.osce.org/fom/90392>>; <<http://www.osce.org/fom/85154>>.

⁴³⁵ Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija. Spaudos pranešimai [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. liepos 31 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.osce.org/fom/91880>>; <<http://www.osce.org/fom/96680>>.

⁴³⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektas Nr. XIIP-1420 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. rugsėjo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=463170>.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone, tokia minėtų tarptautinių organizacijų pozicija yra iš esmės rekomendacinio pobūdžio, ją galima vertinti kaip tam tikrą idealų siekį, politinę deklaraciją, kuri nebūtinai privalo būti nedelsiant įgyvendinta visose valstybėse narėse. Lietuvos Respublikos įsipareigojimai pagal tarptautinę teisę kol kas nereikalauja veiku, kuriomis kėsiamasi į garbę ir orumą, dekriminalizavimo. Tokie įsipareigojimai galėtų kilti nebent pagal Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 19 straipsnį arba Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnį (saviraiškos laisvė)⁴³⁷. Be to, minėta tarptautinių organizacijų pozicija labiau orientuota į žiniasklaidą, visuomenės informavimą, viešąją diskusiją, tačiau neaišku, ar ji išliktų tokia pati privačių asmenų tarpusavio santykių atžvilgiu.

Atsižvelgiant į pirmiau minėtą Europos Žmogaus Teisių Teismo poziciją baudžiamosios atsakomybės už šmeižimą klausimu, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone, šiuo metu esanti EŽTT praktika neįgalina daryti vienareikšmių išvadų dėl to, kaip būtent turi būti reglamentuojama baudžiamoji atsakomybė už šmeižimą (tuo atveju, kai ji numatyta). Be kita ko, ji neleidžia teigti, kad galiojančiame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintas reglamentavimas savaime neatitinka Konvencijos reikalavimų⁴³⁸. Šiuo aspektu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš bylų netgi yra pažymėjęs, jog Lietuvos baudžiamajame įstatyme numatyta nusikalstama veika – šmeižimas – išplaukia iš Europos žmogaus teisių konvencijos bei Lietuvos Respublikos Konstitucijos esminių nuostatų, tikslingai bei teisėtai apriboja laisvę skleisti informaciją, kartu neuždraudžia asmens teisės į saviraiškos laisvę⁴³⁹.

Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas posėdyje apsvarstęs dėl minėto Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo

⁴³⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Išvada dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo, ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto Nr. XIIP-1420 ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 187 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-1421*, 2014 m. kovo 17 d.

⁴³⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Išvada dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso <...>*.

⁴³⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *2005 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-645/2005*.

projekto⁴⁴⁰ pateiktas ekspertų, konsultantų, specialistų, valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, subjektų, turinčių įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, piliečių, asociacijų, politinių partijų ir kitų suinteresuotų asmenų, išvadas, pasiūlymus, pataisas ir pastabas (tarp kurių ir minėta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išvada), 2015 m. balandžio 15 d. pritarė⁴⁴¹ Komiteto patobulintam Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo įstatymo projektui⁴⁴², kuriame BK 154 straipsnio (šmeižimas) keitimo apskritai atsisakyta, tačiau numatytas įžeidimo (BK 155 str.) ir valstybės tarnautojo ir viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens įžeidimo (BK 290 str.) dekriminalizavimas. Tokiu būdu 2015 m. birželio 25 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso atitinkamas pakeitimo įstatymas⁴⁴³, įsigaliojęs 2015 m. liepos 10 d., kuriuo BK 155 straipsnis (įžeidimas) ir 290 straipsnis (valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens įžeidimas) pripažinti netekusiais galios.

Taigi, ilgai trukusi veikų, kuriomis kėsinama į asmens garbę ir orumą, (de)kriminalizavimo diskusija (reforma) Lietuvos Respublikoje baigėsi iš esmės tik vienos veikos – įžeidimo – dekriminalizacija⁴⁴⁴. ESBO atstovė

⁴⁴⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektas Nr. XIIP-1420 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. rugsėjo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=463170>.

⁴⁴¹ 2015 m. balandžio 15 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto išvados dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto Nr. XIIP-1420 [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. gruodžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1025949>.

⁴⁴² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 155 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektas Nr. XIIP-1420(2) [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. gruodžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1025946>.

⁴⁴³ 2015 m. birželio 25 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 155 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas Nr. XII-1888. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2015, nr. 11179.

⁴⁴⁴ Nepaisant to, toks sprendimas kritikuojamas dėl to, kad tokiu būdu atitinkamai nėra suderinti kiti teisės aktai ir, pavyzdžiui, nėra numatyta civilinė atsakomybė už įžeidimą Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse. Šį netikslumą Lietuvos įstatymų leidėjas bandė ištaisyti 2016 m. gruodžio 8 d. priėmęs Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.24 straipsnio pakeitimo įstatymą Nr. XIII-66, kuriuo numatė asmens teisę teismo tvarka reikalauti atlyginti turtinę ir neturtinę žalą, jam padarytą dėl asmens garbės ir orumo pažeminimo bet kokia forma (raštu, žodžiu, veiksmu). Tačiau visuomenėje kilus aršioms diskusijoms ir pasipriešinimui, Lietuvos Respublikos Prezidento 2016 m. gruodžio 19 d. dekretu Nr. 1K-835 (TAR, 2016-12-20, Nr. 29138) šis įstatymas grąžintas Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti, kadangi tai įvertinta kaip perteklinis atsakomybės nustatymas, pernelyg ribojantis saviraiškos laisvę, ypač informacijos apie viešus asmenis skleidimo atvejais, sutapatinant privačių ir viešų asmenų kritikos ribas, eliminuojant galimybę išimtiniais atvejais netaikyti civilinės atsakomybės tų visuomenės informavimo priemonių ir kitų asmenų atžvilgiu, kurie, informuodami

žiniasklaidos laisvei pasveikino šį Lietuvos žingsnį, tačiau sukritikavo pradinio pasiūlymo pašalinti laisvės atėmimo bausmę už šmeižimą atmetimą. Jos teigimu, tokios bausmės išsaugojimas yra neproporcingas kišimasis į saviraiškos laisvę. Todėl paragino Lietuvą toliau vykdyti šią reformą ir visiškai dekriminalizuoti šmeižimą⁴⁴⁵.

Lyginamasis užsienio valstybių teisinio reguliavimo tyrimas rodo, jog apskritai tiek Europoje, tiek pasaulyje dažniausiai už šmeižimą yra numatyta baudžiamoji atsakomybė⁴⁴⁶. Užsienio valstybės šiuo aspektu gali būti suskirstytos į tris grupes: 1) visiškai šmeižimą dekriminalizavusias⁴⁴⁷ (Europos valstybės: Airija, Armėnija, Bosnija ir Hercegovina, Didžioji Britanija, Estija, Juodkalnija, Kipras, Makedonija, Rumunija, Serbija ir Ukraina, ir tokios pasaulio valstybės, kaip: Gruzija, Meksika, Tadžikistanas, Naujoji Zelandija ir kitos); 2) šmeižimą laikančias nusikaltimu, tačiau už jį nenumatančias laisvės atėmimo bausmės valstybes (Europos valstybės: Bulgarija, Kroatija, Moldavijos Respublika, Prancūzija, ir tokios pasaulio valstybės, kaip: Argentina, Čilė, Indija, Jungtinės Amerikos Valstijos (JAV), Kazachstanas, Peru ir kitos); 3) šmeižimą kriminalizavusias ir numatančias laisvės atėmimo bausmę už jį (visos likusios, tarp kurių ir Lietuva).

Nors kai kurios Europos ir pasaulio valstybės visiškai atsisakė baudžiamosios atsakomybės už paprastą šmeižimą arba iš dalies ją sušvelnino (panaikino laisvės atėmimo bausmę), tačiau, kaip ir likusi dauguma, kuri šmeižimą vis dar laiko nusikaltimu, visgi pripažįsta, kad tam tikrais atvejais už

visuomenę ar išsakydami kritiką viešų asmenų atžvilgiu, veikia sąžiningai. Toks reguliavimas, Lietuvos Respublikos Prezidento nuomone, gali turėti stiprų atgrasantį poveikį žiniasklaidai atlikti savo tiesioginę pareigą – informuoti visuomenę jai svarbiais klausimais, taip pat visų piliečių konstitucinės teisės kritikuoti valstybės valdžios institucijas ir pareigūnus įgyvendinimui. Ši pataisa, anot Lietuvos Respublikos Prezidento, yra ydinga Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų požiūriu ir neatitinka Europos Žmogaus Teisių Teismo suformuotų žmogaus teisių gynimo standartų. Kadangi įžeidimas, kaip teisės pažeidimas, nėra šio tyrimo objektas (dalykas), minėta problema plačiau neanalizuotina ir jai didesnis dėmesys neskirtinas.

⁴⁴⁵ Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija. Spaudos pranešimas [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. gruodžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.osce.org/fom/171216>>.

⁴⁴⁶ International Press Institute. *Out of Balance: Defamation Law in the European Union. A comparative overview for journalists, civil society and policymakers*. 2015; Šmeižto žemėlapis. [Interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.article19.org/defamation/map.html>>.

⁴⁴⁷ Pažymėtina, jog tam tikri šmeižimo atvejai (pvz. melagingas pranešimas apie nusikaltimą ir pan.) kai kuriose iš minėtų valstybių (pavyzdžiui, Armėnijoje) vis dėlto laikomas nusikalstama veika.

šmeižiančio pobūdžio veiksmus kaltą asmenį būtina traukti baudžiamojon atsakomybėn ir paskirti jam griežtą sankciją, netgi ir laisvės atėmimo bausmę. Tai, pavyzdžiui, šmeižimas nacionalinės ir užsienio valstybės vadovų, valdovų, pareigūnų, teisėjų, teisėsaugos institucijų ir pareigūnų, kariuomenės, tarptautinių organizacijų, mirusiojo atžvilgiu ir kt.⁴⁴⁸. Tokiu būdu pasaulyje vis dėlto pripažįstama būtinybė numatyti baudžiamąją atsakomybę už šmeižimą.

Kalbant apie šmeižimo kriminalizacijos pagrįstumą ir tikslingumą Lietuvoje, taip pat reikėtų atkreipti dėmesį į šmeižimo nusikalstamos veikos ir asmens garbės ir orumo civilinio delikto santykį, kuris šiuo metu yra problematiškas ta prasme, jog iš esmės pakankamai sunku nustatyti aiškia takoskyrą tarp šių teisės pažeidimų teisinio reguliavimo srityje.

Kaip matyti, šiuo metu galiojančiame Baudžiamajame kodekse įtvirtintos šmeižimo nusikalstamos veikos pagrindinė sudėtis (BK 154 str. 1 d.) ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse numatyto asmens garbės ir orumo pažeidimo sudėtis (CK 2.24 str. 1 d.) iš esmės nesiskiria. Abu teisės aktai numato, kad atsakomybę užtraukia paskleidimas apie kitą žmogų tikrovės neatitinkančios informacijos (duomenų), žeminančios asmens garbę ir orumą. Taip pat abu kodeksai (tiek BK (154 str. 2 d.), tiek CK (2.24 str. 2 d.) numato analogišką garbės ir orumo pažeidimo padarymo būdą – visuomenės informavimo priemonių panaudojimą neteisusiai informacijai apie kitą asmenį paskleisti. Tačiau BK šį būdą laiko šmeižimą kvalifikuojančiu požymiu ir numato už jį griežtesnę bausmę, nei už paprastą šmeižimą (baudą, areštą arba laisvės atėmimą iki dvejų metų), o CK suteikia ieškovui galimybę (tai netgi privaloma ikiteisminė ginčo nagrinėjimo tvarka⁴⁴⁹) reikalauti visuomenės informavimo priemonės paneigti paskleistus tikrovės neatitinkančius duomenis

⁴⁴⁸ Council of Europe Secretariat General Directorate General of Human Rights and Legal Affairs Information Society Department. *Study on the alignment of laws and practices concerning defamation with the relevant case-law of the European Court of Human Rights on freedom of expression, particularly with regard to the principle of proportionality*. 2012; International Press Institute. *Out of Balance: Defamation Law in the European Union. A comparative overview for journalists, civil society and policymakers*. 2015.

⁴⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senatas. *1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1. „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“*. Teismų praktika, 1998, nr. 9, punktas 7.

(replikos teisė), o visuomenės informavimo priemonei to nepadarius, kreiptis į teismą su analogišku prašymu (CK 2.24 str. 2 ir 4 d.).

Kalbant apie teises pasekmes už kiekvieno iš analizuojamų pažeidimų padarymą, BK (154 str.) numato pakankamai platų bausmių, taikytinų kaltininkui už šmeižimą, rūšių spektrą: nuo baudos iki laisvės atėmimo (net iki dvejų metų) bausmės, o Civilinis kodeksas (2.24 str.), kaip minėta, skirtingai nei BK, suteikia galimybę ieškovui reikalauti (ir sulaukti) tikrovės neatitinkančių, žeminančių duomenų paneigimo bei turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo. Tačiau, ar tai gali būti laikytina esminiu šių pažeidimų skirtumu, leidžiančiu nustatyti, ne kuo jie skiriasi formaliai, tačiau iš esmės, juo labiau jei bet kuriuo metu įstatymų leidėjas gali pakeisti įstatyme numatytą sankciją.

Būtent minėtame Baudžiamojo kodekso 154 straipsnio bei kitų pakeitimo ir pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekte⁴⁵⁰ ir buvo siūloma sankcijoje numatyti tik vienintelės rūšies bausmę – baudą, atsisakant su laisvės apribojimu ar atėmimu susijusių bausmių rūšių. Toks siūlymas, atsižvelgiant į minėtas žmogaus teises ginančių tarptautinių bei regioninių organizacijų rekomendacijas dėl laisvės atėmimo bausmės už asmens garbės ir orumo pažeidimus bei į minėtą kai kurių užsienio valstybių teisinį reguliavimą, galėtų būti laikomas pakankamai pagrįstu.

Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone, skirtingų bausmių rūšių, tarp jų ir susijusių su laisvės apribojimu ar atėmimu, įtvirtinimas sankcijoje šiuo atveju leidžia teismui kiekvienu konkrečiu atveju, įvertinus bausmės skyrimui reikšmingas aplinkybes, parinkti atitinkamą ir proporcingą bausmę⁴⁵¹. Vis dėlto pastebėtina, jog teismo galimybė parinkti atitinkamą ir proporcingą bausmę yra sietina su baudžiamojo įstatymo taikymo procesu, tačiau ne su baudžiamojo įstatymo kūrimo, t. y. veikų kriminalizacijos ir

⁴⁵⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektas Nr. XIIP-1420 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. rugsėjo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=463170>.

⁴⁵¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Išvada dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo, ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto Nr. XIIP-1420 ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 187 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-1421*, 2014 m. kovo 17 d.

penalizacijos, procesu, kuomet įstatymų leidėjas sprendžia, kurias veikas pripažinti nusikalstamomis ir kokias konkrečias sankcijas už jas numatyti baudžiamajame įstatyme. Įstatymų leidėjui atlikus savo darbą, teisės taikytojas (teismas) tik sprendžia, kurią konkrečiai iš įstatymų leidėjo nustatytų alternatyvių bausmių už konkrečią nusikalstamą veiką paskirti kaltininkui. Todėl su laisvės atėmimu ar apribojimu nesusijusių bausmių rūšių (tokių, kaip viešieji darbai bei bauda) už šmeižimą numatymas Baudžiamajame kodekse nevaržytų teismo galimybių parinkti tinkamą ir proporcingą bausmę.

Vis dėlto, manytina, baudžiamosios sankcijos keitimas (jos švelninimas arba griežtinimas) vargu ar gali pakeisti veikos, kaip nusikalstamos, traktavimą baudžiamajame įstatyme ir juo labiau pagrįsti skirtumą nuo kitų teisės pažeidimų. Net ir palikus už šmeižimą tik baudos bausmę, kas jį leistų laikyti baudžiamuoju nusižengimu, iš esmės jis vis tiek liktų nusikalstama veika, vis tiek būtų uždraustas baudžiamajame įstatyme, o atribojimas nuo civilinio delikto taptų dar sudėtingesnis. Todėl darytina išvada, jog šiuo atveju kriminalinė bausmė už šmeižimą ir žalos atlyginimo bei tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimo įpareigojimas už civilinį asmens garbės ir orumo pažeidimą tik formaliai atskiria šiuos pažeidimus, tačiau nedaro jų skirtingais savo pobūdžiu ir esme.

Atsižvelgiant į tai, bei į anksčiau aptartus bendruosius nusikalstamos veikos ir civilinio teisės pažeidimo atribojimo klausimus, manytina, šiuo aspektu konkrečiu atveju reikėtų remtis kitu Lietuvos baudžiamajai teisinei tradicijai būdingu bendruoju nusikalstamos veikos požymiu, taip pat leidžiančiu ir atskirti šmeižimo nusikalstamą veiką ir civilinį deliktą – pavojingumu⁴⁵².

Šiuo aspektu, kalbant apie konkrečius šmeižimo, kaip nusikalstamos veikos, objektyvius požymius, galinčius apibūdinti minėtą bendrąjį pavojingumo požymį, reikėtų išskirti šmeižimu sukeliamas teises pasekmes

⁴⁵² Žr., pvz., Šiaulių apygardos teismas. 2014 m. birželio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-515-282/2014.

(padarinius). Tačiau jos turėtų būti suprantamos ne tiesiogiai⁴⁵³, o kaip šmeižimu potencialiai bei realiai galimas sukelti itin neigiamas poveikis nukentėjusiajam ar jo artimiesiems (reputacijai, gyvenimo ir darbo sąlygoms ir t. t.), pasireiškiantis konkrečių neigiamų padarinių kilimu ateityje, pavyzdžiui, dėl paskleistų žinomai melagingų duomenų grėstų atleidimas iš tarnybos, darbo, būtų užkirstas kelias ateityje užimti tam tikras pareigas, užsiimti tam tikra veikla ir pan., t. y. būtų sukelta konkreti žala. Be to, pasekmės šiuo atveju turėtų būti suprantamos ir plačiąja prasme, liečiančios ne tik konkretų asmenį, tačiau ir visuomenę bei valstybę (pavyzdžiui, itin svarbių valstybei asmenų ir pan. šmeižimas). Teisės doktrinoje taip pat pripažįstama, jog baudžiamosios teisinės priemonės už šmeižimą pateisinamos tais atvejais, kai tokiais veiksmais kėsinama į orumą, kuris viršija atskiro individo orumą⁴⁵⁴.

Šiuo aspektu reikėtų vėl paminėti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektą Nr. XIIP-1420, kuriame būtent ir buvo siūloma šmeižimą laikyti baudžiamuoju nusižengimu ir bausti tik tą asmenį, kuris paskleidė apie kitą žmogų tikrovės neatitinkančią informaciją, neva šis padarė nusikaltimą. Dėl šio siūlymo tiek Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, tiek Europos teisės departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos pažymėjo, jog BK 154 straipsnio dispoziciją susiaurinus iki šmeižimo dėl neva padarytos nusikalstamos veikos ir asmeniui palikus galimybę ginti savo garbę ir orumą tik civilinio proceso tvarka, tais atvejais, kai kaltininkas nėra žinomas (pavyzdžiui, anoniminis šmeižimas internete, elektroniniu paštu, telefonu ir kitomis komunikacijos priemonėmis), nukentėjusysis, neturėdamas galimybės kreiptis dėl ikiteisminio tyrimo inicijavimo, turėtų pats nustatyti kaltininką (atsakovą), kas yra kur kas

⁴⁵³ Nors BK 154 straipsnio 1 dalies formuluotė „galinčią paniekinti ar pažeminti tą asmenį arba pakirsti pasitikėjimą juo“ tarsi suponuoja tam tikras būtinas šios nusikalstamos veikos pasekmes, tačiau tai neturėtų būti suprantama, kaip reikalavimas šia veika sukelti tokius padarinius. Informacijos paniekiantis, žeminantis, pasitikėjimą pakertantis pobūdis yra šmeižimo nusikalstamos veikos sudėtinė dalis, būtinas tikrovės neatitinkančios informacijos požymis, kitaip vien tik tikrovės neatitinkančios informacijos paskleidimas nebūtų laikomas šmeižimu, tik paprasčiausiu melu. Atsižvelgiant į tai, ir šmeižimo sudėtis laikoma formalia – šmeižimas yra baigtas paskleidus atitinkamą informaciją, t. y. kai su tokia informacija supažindinamas bent vienas asmuo.

⁴⁵⁴ MILO, Dario. *Defamation and freedom of speech*. Oxford university press, 2008, p. 234-236.

sudėtingiau, o tam tikrais atvejais – apskritai neįmanoma. Toks reglamentavimas būtų diskutuotinas žmogaus teisių apsaugos efektyvumo aspektu⁴⁵⁵.

Tačiau pastebėtina, jog nežinomo kaltininko nustatymo problema, kaip ir nurodė išvadas teikusios institucijos, dažniausiai atsiranda būtent tada, kai kaltininkas naudojami kitomis priemonėmis savo tikrovės neatitinkančiai, žeminančiai informacijai paskleisti, tokiu būdu siekdamas išlikti anonimišku (tokiomis komunikacijos priemonėmis kaip internetas (apima ir elektroninį paštą), telefonas, taip pat kitomis visuomenės informavimo priemonėmis (spauda, radiju, televizija ir pan.) ir kt.). Pagal Civilinį kodeksą, jeigu tikrovės neatitinkantys duomenys buvo paskleisti per visuomenės informavimo priemonę (kuri apima ir informacinės visuomenės informavimo priemones bei kitas priemones, kuriomis viešai skleidžiama informacija, pavyzdžiui, interneto tinklalapį (Visuomenės informavimo įstatymo 2 str. 84 d.), asmuo, apie kurį šie duomenys buvo paskleisti, turi teisę surašyti paneigimą ir, kreipdamasis į šią visuomenės informavimo priemonę, pareikalauti, kad ji šį paneigimą nemokamai išspausdintų ar kitaip paskelbtų (CK 2.24 str. 2 d.). Be to, tais atvejais, kai visuomenės informavimo priemonė žinojo ar turėjo žinoti, jog paskleisti duomenys neatitinka tikrovės, taip pat kai tuos duomenis paskelbė jos darbuotojai ar duomenys paskleisti anonimiškai, o visuomenės informavimo priemonė atsisako nurodyti tuos duomenis pateikusį asmenį, tokia visuomenės informavimo priemonė pati privalo atlyginti asmeniui padarytą turtinę ir neturtinę žalą (CK 2.24 str. 5 d.). Taigi, civilinėse bylose, kai žinios yra paskelbtos per visuomenės informavimo priemones, atsakovu yra viešosios informacijos rengėjas (CK 2.24 str. 2, 5 d., Visuomenės informavimo

⁴⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Išvada dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo, ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto Nr. XIIP-1420 ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 187 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-1421*, 2014; Europos teisės departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos. *Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo, ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto Nr. XIIP-1420 ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 187 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-1421*, 2014.

įstatymo 44, 51, 53 str.)⁴⁵⁶. Dėl elektroninio pašto, telefono, kaip komunikacijos priemonių, kuriomis gali naudotis asmuo, siekiantis paskleisti tikrovės neatitinkančius, žeminančius asmens garbę ir orumą duomenis bei likti nežinomas, atkreiptinas dėmesys, jog elektroniniu paštu ar telefonu tam pačiam asmeniui, apie kurį ketinama paskleisti tikrovės neatitinkančią, žeminančią jo garbę ir orumą informaciją, tokios informacijos paskleidimas nelaikytinas asmens garbės ir orumo pažeidimu bei šmeižimu, nes nėra viešas jos skleidimas, net jei informacijos skleidėjas jam ir nėra žinomas⁴⁵⁷. Taip pat tokiais atvejais turėtų būti atkreiptinas dėmesys ir į tam tikrą komunikacijos priemonę administruojančio asmens atsakomybę.

Pastebėtina ir tai, kad, EŽTT nuomone, civilinė teisinė garbės ir orumo gynybos sistema leidžia taip pat efektyviai ginti garbę ir orumą netgi nuo anoniminių kėsinių, atsakovu patraukiant informaciją paskleidusius subjektus, ir tai laikytina pakankamu teisiniu asmens garbės ir orumo gynimo reguliavimu⁴⁵⁸. Be to, manytina, kad tai, jog techniškai įrodinėjimas civilinių teisinių priemonių kontekste būtų sudėtingas, dar nereiškia, jog tai negali būti pagrindas atsisakyti baudžiamosios atsakomybės tam tikrais (pvz., įprastais) šmeižimo atvejais.

Taip pat kalbant apie baudžiamosios ir civilinės teisinių atsakomybės rūšių esmę bei pobūdį, atkreiptinas dėmesys į tai, jog, kaip minėta, civilinės atsakomybės pagrindinė paskirtis yra pažeistų turtinių ir neturtinių teisių atstatymas (nuostolių išieškojimas, žalos atlyginimas, skolos grąžinimas ir pan.), todėl ji yra kompensacinio pobūdžio, tuo pačiu ji įtvirtina ir plėtoja teisinius santykius. Tačiau baudžiamoji atsakomybė labiau siejama ne su konkrečiu asmens pažeistų teisių atstatymu, tačiau su kaltininko nubaudimu,

⁴⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senatas. 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1. „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“. Teismų praktika, 1998, nr. 9.

⁴⁵⁷ ABRAMAVIČIUS, A., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 196; BAKANAS, A., BARTKUS, G., DOMINAS, G., et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius, Justitia, 2002, p. 67.

⁴⁵⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. spalio 10 d. sprendimas byloje DELFI AS prieš Estiją, pareiškimo Nr. 64569/09.

todėl baudžiamąja atsakomybe siekiama užkirsti kelią neigiamiems reiškiniams visuomenėje plisti, užtikrinti tam tikrą jų kontrolę⁴⁵⁹.

Šiuo atveju tai reiškia, jog Civilinis kodeksas numato platesnį pažeistų asmens garbės ir orumo gynimo būdų spektrą, lyginant su Baudžiamuoju kodeksu. Civiliniai teisiniai gynimo būdai apima kreipimąsi neteisimine tvarka į visuomenės informavimo priemonę dėl paskleistos tikrovės neatitinkančios informacijos paneigimo, prevencinio pobūdžio ieškinį dėl veiksmų, kurie dar nebuvo atlikti, bet kuriuos ruošiamasi atlikti, uždraudimo, ieškinį dėl veiksmų, kuriais pažeidžiama asmeninė neturtinė teisė, nutraukimo, ieškinį dėl duomenų, neatitinkančių tikrovės ir žeminančių kito asmens garbę ir orumą (reputaciją), paneigimo, ieškinį dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo (CK 1.138, 2.24 str.) bei teismų praktikos išskirtą ieškinį dėl garbės ir orumo pažeidimo fakto pripažinimo⁴⁶⁰. Baudžiamajoje teisėje asmens garbės ir orumo gynyba (atsakomybės už šmeižimą numatymas) apsiriboja kreipimusi į teismą privataus kaltinimo tvarka⁴⁶¹ bei civiliniu ieškiniu baudžiamajoje byloje, tačiau šis ieškinys, nagrinėjamas sprendžiant baudžiamosios teisenos klausimus ir įrodinėjamas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamajo proceso kodekso⁴⁶² (toliau – ir BPK) nuostatas, ir tik kai kyla klausimų, kurių sprendimo BPK nereglamentuoja, taikomos atitinkamos civilinio proceso normos, jeigu jos neprieštarauja baudžiamajo proceso normoms (BPK 113 str.). Jei civilinis ieškinys atmetamas nuosprendžiu baudžiamajoje byloje, civilinis ieškovas netenka teisės pareikšti tą patį ieškinį civilinio proceso tvarka (BPK 112 str. 4 d). Šio aspekto privalumas tik tas, kad baudžiamajoje byloje pareikštas civilinis ieškinys atleidžiamas nuo žyminio mokesčio (BPK 112 str. 2 d.).

⁴⁵⁹ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė*. <...>, p. 131.

⁴⁶⁰ Pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1991 m. gegužės 23 d. sprendimas byloje *Oberschlick prieš Austriją*, pareiškimo nr. 11662/85; 1994 m. rugsėjo 23 d. sprendimas byloje *Jersild prieš Daniją*, pareiškimo nr. 15890/89; 1998 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Bowman prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo nr. 24839/94 ir kt.; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. sausio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-42/2005.

⁴⁶¹ Nuo 2017 m. spalio 1 d. privataus kaltinimo institutas panaikintas, tačiau baudžiamasis procesas dėl šmeižimo vis tiek pradedamas pagal nukentėjusio asmens skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą, ar prokuroro reikalavimą.

⁴⁶² Lietuvos Respublikos baudžiamajo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 37-1341; 2002, nr. 46-0.

Privataus kaltinimo proceso ypatumai iki šiol lėmė ir įrodinėjimo pareigos nukentėjusiajam perkėlimą baudžiamajame procese⁴⁶³. Kadangi baudžiamasis procesas paprastai buvo pradedamas pagal nukentėjusiojo skundą arba jo teisėto atstovo pareiškimą (privatus kaltintojas), o ikiteisminis tyrimas nebuvo atliekamas, privatus kaltintojas privalėjo įrodyti nusikalstamos veikos padarymo faktą, kaltininko kaltę ir visus kitus šmeižimo nusikalstamos veikos sudėties požymius⁴⁶⁴, nors kartais, manytina, nepagrįstai teismai šią pareigą ir perkeldavo kaltinamajam⁴⁶⁵. Palyginus su civiliniu procesu, tai žymiai apsunkino nukentėjusiojo procesinę padėtį baudžiamojoje byloje. Tačiau garbės ir orumo gynimo civilinėse bylose įrodinėjimo pareiga yra paskirstoma tarp ieškovo ir atsakovo – atsakovas privalo įrodyti, kad jo paskleisti duomenys atitinka tikrovę, kadangi civiliniame procese galioja duomenų neatitikimo tikrovei prezumpcija (CK 2.24 str. 1 d.), t. y. ir kaltės prezumpcija, o ieškovas turi įrodyti patį duomenų paskleidimo faktą, kad paskleisti tikrovės neatitinkantys duomenys yra apie jį, šie duomenys žemina jo garbę ir orumą, taip pat turtinės žalos (jei tokia padaryta) dydį⁴⁶⁶. Baudžiamojoje teisenoje kaltinamasis visuomet naudojasi nekaltumo prezumpcija.

Jau minėto Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektu Nr. XIIP-1420 išreikštą iniciatyvą iš dalies dekriminalizuoti šmeižimą, anot projekto autorės, būtent ir paskatino, be kita

⁴⁶³ Kaip minėta, nuo 2017 m. spalio 1 d. panaikintas privataus kaltinimo institutas.

⁴⁶⁴ Žr., pvz., Vilniaus apygardos teismas. 2014 m. balandžio 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-3-211-2014, 2014 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-530-315/2014; Kauno apygardos teismas. 2013 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-251-317-2013, 2015 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-609-493/2015; Šiaulių apygardos teismas. 2012 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-145-309/2012.

⁴⁶⁵ Žr., pvz., Vilniaus apygardos teismas. 2015 m. vasario 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-47-190/2015; Panevėžio apygardos teismas. 2015 m. gegužės 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-39-185/2015.

⁴⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senatas. 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1. „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“. Teismų praktika, 1998, nr. 9., punktas 8, 9, 19; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 1998 m. gegužės 15 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7 str., 71 str. ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas, apžvalga Nr. A2-9. Teismų praktika, 1998, nr. 9.

ko, ne tik siekis stiprinti saviraiškos laisvę, bet ir siekis įgyvendinti baudžiamosios atsakomybės kaip kraštutinės priemonės (*ultima ratio*) idėją, atsisakant tų baudžiamojo įstatymo normų, kurios dubliuojasi su aprašytais Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse ar Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse⁴⁶⁷.

Tačiau Europos teisės departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos dėl šio motyvo pažymėjo, jog *ultima ratio* principo įgyvendinimas įstatymų leidyboje kelia ir daugiau uždavinių nei vien tik racionalus nusikalstamų veikų kriminalizavimas, kadangi visuotinai pripažįstama, kad baudžiamasis įstatymas ir atitinkamos nusikalstamos veikos priskyrimas vienam ar kitam nusikaltimui ar baudžiamajam nusižengimui turi prevencinį pobūdį ir juo siekiama kuo labiau atgrasyti asmenis nuo nusikalstamos veikos vykdymo bei skatinti juos susilaikyti nuo pakartotino nusikalstamo veikimo. Todėl keltinas klausimas, ar argumentas, jog tas pačias asmenų pažeistas teises galima apginti civilinėmis procesinėmis priemonėmis arba administracinės teisės tvarka yra pakankamas, siekiant užtikrinti nusikalstamumo žmogaus garbei ir orumui prevencinį poveikį visuomenėje⁴⁶⁸.

Bendrosios prevencijos, apie kurią kalba Europos teisės departamentas, funkcija, kaip žmonių bendro gyvenimo apsauga nuo nusikalstamų kėsinių, iš tikrųjų yra viena iš svarbiausių baudžiamosios teisės funkcijų. Tačiau oponuojant šiai minčiai, reikėtų prisiminti pirmoje šio tyrimo dalyje atliktą *ultima ratio* principo sampratą, esmės ir jo turinio analizę, kurioje vienu iš esminių šio principo turinio elementų yra būtent alternatyvių efektyvių poveikio priemonių nebuvimas nepageidaujamam elgesiui uždrausti kitose teisės šakose. Todėl šiuo atveju klausimas labiau susijęs su kitų alternatyvių teisinių priemonių šmeižimui uždrausti efektyvumo vertinimu nei su bendrąja

⁴⁶⁷ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 187 straipsnio pakeitimo įstatymų projektų.

⁴⁶⁸ Europos teisės departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos. *Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo, ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto Nr. XIIP-1420 ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 187 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-1421*, 2014.

baudžiamosios teisės funkcija, kuri *ultima ratio* principo kontekste reikšminga tik tiek, kiek apibūdina pačią poveikio priemonę – baudžiamąją atsakomybę, kuri šiuo aspektu turi būti taikoma tik kaip kraštutinė asmens garbės ir orumo gynimo priemonė, kai nėra kitų alternatyvių ir efektyvių teisinių priemonių šmeižiančio pobūdžio elgesiui uždrausti.

Atsižvelgiant į tai, kad šmeižimas iki šiol buvo privataus kaltinimo deliktas, kaip minėta, neretai apsunkinantis nukentėjusiojo procesinę padėtį įrodinėjimo prasme, būtent galima buvo kelti klausimą ir dėl realaus tokio baudžiamojo įstatymo efektyvumo, galimybės baudžiamojo proceso tvarka nustatyti šmeižimo padarymą. Be to, tai, kad remiantis baudžiamosios teisės prevencine funkcija baudžiamoji atsakomybė už šmeižimą bus numatyta baudžiamajame įstatyme, taip pat dar nereiškia, jog tokia kriminalizacija yra tikslinga ir pagrįsta, jei, kaip minėta, ji nebus grindžiama ypatingu tokios veikos pavojingumu ir kitais specifiniais požymiais, skiriančiais ją nuo tokio pat pobūdžio civilinės teisės pažeidimo. Be to, baudžiamosios atsakomybės už šmeižimą nustatymas bendrosios prevencijos tikslu galėtų sukelti ir iš esmės sukelti šalutinį poveikį, kuomet kreipimasis dėl asmens baudžiamojo persekiojimo dėl neva nukentėjusiojo asmens garbę ir orumą žeminančių ir tikrovės neatitinkančių duomenų paskleidimo tampa priemone, padedančia spręsti asmeninius konfliktus, susidoroti su oponentais arba sąžiningai viešąją informaciją visuomenės informavimo tikslu skleidžiančiais subjektais.

Taigi, iš šmeižimo bei asmens garbės ir orumo pažeidimo teisinio reguliavimo, teismų praktikos, tarptautinių bei regioninių žmogaus teises ginančių organizacijų rekomendacijų, užsienio valstybių teisinės praktikos analizės matyti, jog šmeižimo sudėties požymiai baudžiamajame įstatyme apibrėžti pakankamai abstrakčiai, sąvokos „paniekinti“, „pažeminti“ gana plačios, pakankamai atviros subjektyviai sudėties požymių turinio interpretacijai (juridinės technikos problema), todėl ir šmeižimo sudėties kai kurie objektyviosios pusės požymiai teismų praktikoje aiškinami bei taikomi netinkamai: skirtingai suprantama ir aiškinama tikrovės neatitinkanti informacija bei nuomonė, jų atribojimas, skirtingai vertinama pateiktos

informacijos įtaka nukentėjusiojo garbei ir orumui⁴⁶⁹, taip pat skirtingai traktuojama kitų objektyvių duomenų svarba baudžiamajai atsakomybei nustatyti⁴⁷⁰.

Taip pat akivaizdi garbės ir orumo bei saviraiškos laisvės santykio problema, tiek baudžiamosios atsakomybės už šmeižimą nustatymo, tiek jos praktinio taikymo aspektu. Griežta, tačiau rekomendacinio pobūdžio, tarptautinių bei regioninių žmogaus teises ginančių organizacijų pozicija šmeižimo dekriminalizacijos klausimu, nevienareikšmė Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika saviraiškos laisvės ir asmens garbės ir orumo gynimo aspektu, skirtinga užsienio valstybių teisinė praktika šmeižimo teisinio reguliavimo srityje, nors ir neleidžia vienareikšmiškai teigti, jog šmeižimas apskritai privalo būti dekriminalizuotas, tačiau pagrindžia bent jau šmeižimo teisinio reguliavimo peržiūros bei koregavimo dekriminalizacijos linkme būtinybę.

Be to, pagal Lietuvoje šiuo metu galiojančią teisinį reguliavimą, taip pat atsižvelgiant į tai, kad už šmeižimą baudžiamasis persekiojimas paprastai pradedamas pagal nukentėjusio asmens skundą, išryškėja šmeižimo nusikalstamos veikos bei asmens garbės ir orumo civilinės teisės pažeidimo santykio problema, kai praktiškai nuo paties nukentėjusiojo priklauso, kaip jis vertina padarytą veiką ir kokios atsakomybės reikalaus iš kaltininko. Jei jam svarbu viešas padarytos veikos paneigimas ar jam padarytos žalos atlyginimas, jis kreipsis į teismą su civiliniu ieškiniu, o jei svarbiau kaltininko padarytos

⁴⁶⁹ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2012, 2009 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-1/2009, 2008 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-437/2008, 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-545/2005, 2005 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-295/2005 ir kt.

⁴⁷⁰ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-596/2005, 2008 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-437/2008; Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. liepos 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-712/2012. Pažymėtina, jog autorė apskritai vertinamųjų požymių ir jų naudojimo baudžiamojoje teisėje nevertina kritiškai, jų reikalingumo ir būtinybės neneigia, tačiau šioje dalyje ir apskritai visame tyrime vertinamuosius požymius įvardija būtent kaip vieną iš analizuojamų nusikalstamų veikų bei jų požymių aiškinimo bei baudžiamosios atsakomybės už šias veikas taikymo probleminių aspektų, iliustruojančių, be kita ko, ir *ultima ratio* principo įgyvendinimo Lietuvos baudžiamajame įstatyme problemą. Plačiau apie vertinamuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius, žr. VERŠEKYS, Paulius. *Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013.

veikos viešas įvertinimas ir kaltininko nubaudimas, o žalos atlyginimas yra tik papildomas veiksnys, jis kreipsis dėl asmens baudžiamojo persekiojimo⁴⁷¹. Tokiu būdu teisinės atsakomybės taikymas konkrečiu atveju siejamas ne su objektyviomis, teisės aktuose numatytomis aplinkybėmis, tačiau su subjektyviu tam tikro asmens (šiuo atveju nukentėjusiojo) pasirinkimu, sukuriant piktnaudžiavimo teise galimybę, kai asmeniniai konfliktai neretai sprendžiami brangiai valstybei ir visuomenei kainuojančiu būdu (naudojantis baudžiamąja justicija, lyginant su civiliniu procesu), dažnai nesėkmingu pačiam nukentėjusiajam.

Todėl, atsižvelgiant į tai, kas nustatyta, bei tiek į baudžiamosios teisės subsidiarų arba fragmentinį pobūdį, baudžiamosios atsakomybės, kaip *ultima ratio* (paskutinės priemonės), idėją⁴⁷², tiek į tai, kad tam tikrais atvejais šmeižimas yra itin pavojingas tiek konkrečiam asmeniui, tiek visai visuomenei ar valstybei, tiek į Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio nuostatą, kuri visgi šmeižimą laiko nusikalstamais veiksmais, baudžiamąją atsakomybę už šmeižimą siūlytina nustatyti tik ypatingais, išimtiniais, kraštutiniais atvejais, t. y. tik tada, kai nusikalstama veika sukelia itin sunkias ir skaudžias pasekmes, išeina už privačios teisės ribų ir atsiranda valstybės bei visuomenės suinteresuotumas.

Atitinkamai dabartinį BK vertėtų koreguoti, atsisakant pagrindinės šmeižimo sudėties bei šmeižimą kvalifikuojančio požymio – visuomenės informavimo priemonės panaudojimo, kadangi, jis yra visiškai analogiškas civiliniam asmens garbės ir orumo pažeidimui, o šiuo būdu paskleistų neteisingų ir žeminančių duomenų viešas paneigimas bei tokių duomenų paskleidimu padarytos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimas gali veiksmingiau ir tinkamiau apginti asmens garbę ir orumą, nei kriminalinė bausmė kaltininkui. Siūlytina šmeižimą nusikalstama veika laikyti, kai šmeižiama, jog asmuo neva padarė nusikalstamą veiką, šmeižiami valstybės vadovas, teisėjai, kiti valstybės pareigūnai ir tarnautojai, arba kai šmeižimas

⁴⁷¹ PIESLIAKAS, Vytautas. Nusikalstamų veikų atribojimo nuo civilinės teisės pažeidimų problemos Lietuvos teisėje ir teismų praktikos pavyzdžiai. *Justitia*, 2005, nr. 2 (56), p. 11.

⁴⁷² Žr. pirmąją disertacijos dalį.

sukelia arba gali sukelti sunkias pasekmes, didelius nuostolius (žalą) tam tikriems interesams. Be to, vertėtų svarstyti ir apie laisvės atėmimo bausmės už šmeižimą atsisakymą.

II. 1.3. Radinio pasisavinimas

Teismų statistika rodo, kad per dešimties metų laikotarpį (nuo 2005 m. iki 2015 m. pabaigos) pirmosios instancijos teismuose baudžiamųjų bylų, kuriose būtų pareikštas kaltinimas radinio pasisavinimu (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 185 str.), iš viso buvo gauta ir išnagrinėta tik 13 (2008 m. gautos 3 bylos, 2009 m. – 2 bylos, 2010 m. – 1 byla, 2011 m. – 1 byla, 2012 m. – 5 bylos, 2014 m. – 1 byla)⁴⁷³. Atsižvelgiant į tai, kyla klausimas, ar šie statistiniai duomenys rodo, jog radinio pasisavinimas, kaip nusikalstama veika, iš tikrųjų praktiškai nėra padaroma⁴⁷⁴, ar visgi prioritetas teikiamas pačios veikos, kaip kitos rūšies teisės pažeidimo (pvz., civilinio delikto), ar kitos nusikalstamos veikos kvalifikavimui?

Taigi, Baudžiamojo kodekso 185 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę už radinio pasisavinimą, normos dispozicijoje apibrėždamas, jog tas, kas pasisavino rastą lobį, didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes, kitą didelės vertės radinį ar atsitiktinai jam patekusį didelės vertės svetimą turtą, baudžiamas viešaisiais darbais arba bausme, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

Analizuojant Baudžiamojo kodekso 185 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos sudėtį, matyti, kad jos dalyku yra: 1) lobis; 2) didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės; 3) kitas didelės vertės radinys; 4) atsitiktinai kaltininkui patekęs didelės vertės svetimas turtas. Civilinės teisės prasme šie dalykai apskritai vadinami bešeimininkiais daiktais, kadangi bešeimininkis daiktas bendrąja prasme – tai daiktas, kuris neturi savininko arba kurio savininkas nežinomas. Bešeimininkiais daiktais gali būti gyvūnai ar negyvi kilnojamieji daiktai, kurie niekam dar nepriklausė arba kurių savininkas atsisakė, arba kuriuos pametė ar paslėpė (radinys), tarp jų ir lobis (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.57 str. 1 ir 3 d.). Be to, Baudžiamojo kodekso komentaro autoriai taip pat „rastu“ laiko tokį turtą, kuris

⁴⁷³ Lietuvos teismai. Statistika [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>>.

⁴⁷⁴ Arba retai registruojama.

yra be priežiūros ir nekontroliuojamas šeimininko, t. y. jo šeimininkas yra nežinomas⁴⁷⁵. Taigi, tiek civilinės teisės, tiek baudžiamosios teisės prasme radinys – vienas iš bešeimininkių daiktų, tačiau radinys šiuo atveju nuo kitų bešeimininkių daiktų skiriasi tuo, jog jo savininkas yra nežinomas, t. y. toks daiktas turi savininką ir radusiam jį asmeniui yra svetimas. Lobio atveju jo savininkas negali būti nustatytas dėl praėjusio ilgo laiko tarpo nuo jo užkasimo (paslėpimo), tačiau tokiu atveju iš esmės žemės ar kito daikto, kuriame gali būti rastas lobis, savininkas turi teisę ar interesą į šį lobį, t. y. pretenduoja būti jo savininku jį atradus. Vadinasi, bendraja baudžiamąja teisine prasme radinys šiuo atveju laikytinas svetimu, priklausančiu kažkam kitam, tačiau ne kaltininkui ir nėra kitaip teisėtai kaltininko valdomas.

Be to, pastebėtina, jog įstatymų leidėjas, Baudžiamajame kodekse aprašydamas radinio pasisavinimo nusikalstamos veikos sudėtį, ją pavadinti pasirinko tik „radinio“ sąvoką, nors sudėtyje šios veikos dalykais nurodė ne tik radinį (rastas didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes, kitą didelės vertės radinį ar atsitiktinai kaltininkui patekusį didelės vertės svetimą turtą), bet ir kitą bešeimininkį daiktą – lobį. Be to, pabrėžtina, kad radinys visuomet yra kažkieno pamestas, t. y. daikto savininkas yra netekęs daikto ne dėl savo valios, ne savo noru atsisakęs teisių tą daiktą valdyti, naudoti ir disponuoti juo (netenka daikto dėl savo neapdairumo ir neatsargumo), kai, pavyzdžiui, lobio atveju, savininkas savo valia sąmoningai daiktą paslepia, turėdamas tikslą ateityje jį pasiimti. Tokiu būdu, pripažįstant daiktą radiniu, yra būdingas atsitiktinumumas tiek iš vienos šalies (asmens, pametusio daiktą), tiek iš kitos šalies (asmens, radusio daiktą). Atsižvelgiant į tai, vienu „radinio“ terminu apibrėžti BK 185 straipsnyje nurodytus nusikalstamos veikos dalykus, manytina, nėra visiškai lingvistiškai⁴⁷⁶ bei teisiškai tikslu.

⁴⁷⁵ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 360.

⁴⁷⁶ Radinys – rastas daiktas. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dz.lki.lt/get/43513/>>.

Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad įstatymų leidėjui BK 185 straipsnyje radinio pasisavinimo dalyku įtvirtinus ir „kitą atsitiktinai kaltininkui patekusį didelės vertės svetimą turtą“, taip buvo išplėstas šios nusikalstamos veikos dalykų ratas, pateikiant nebaigtinį jų sąrašą ir sudarant galimybę konkrečiu atveju radinio pasisavinimo dalyku laikyti bet kurį svetimą turtą, kuris buvo užkastas, pamestas, klaidingai perduotas ar gamtos jėgų perneštas ir pan., priklausomai nuo savininko ar kito teisėto turto valdytojo šio turto praradimo būdo. Iš to matyti ir tai, kad bendrąja prasme šiuo atveju vartojama „turto“ sąvoka, kuri baudžiamosios teisės moksle apibrėžiama, kaip materialūs ir nematerialūs daiktai, turintys objektyvų ekonominį turinį⁴⁷⁷. Kitaip tariant, tai bet kokios formos asmens turimas turtas, t. y. visas jo turtinis aktyvas, įskaitant turtines teises. Tačiau Baudžiamojo kodekso komentaro autoriai teigia, jog apskritai radinio pasisavinimo dalyku gali būti bet kokie materialaus pasaulio daiktai, kurie yra pernešami, pervežami, perkeliami iš vienos vietos į kitą ir t. t., pavyzdžiui, pinigai, brangenybės, automobilis, daiktai, turintys meninę, istorinę, kultūrinę arba mokslinę vertę ir kt.⁴⁷⁸. Tokiu būdu, radinio pasisavinimo dalykų ratas susiaurinamas iki iš esmės ekonominę vertę turinčio materialaus kilnojamojo daikto, teigiant, kad radinio pasisavinimo nusikalstamos veikos objektu yra nuosavybė⁴⁷⁹.

Tačiau, manytina, toks visų radinio pasisavinimo dalykų apibrėžimas ne visiškai tinkamas, atsižvelgiant į tai, kad šiais laikais į turto sampratą žiūrima kur kas plačiau ir ši samprata nebetapatinama vien su materialiais daiktais. Šiuo atveju galima teigti, jog kaltininko gaunama nauda ir daroma žala gali turėti ne tik fizinį – materialų, bet juridinį pavidalą (turtinė teisė ima juridškai priklausyti kaltininkui, sumažėja pinigų nukentėjusiojo sąskaitoje, jis netenka reikalavimo teisės ir pan.). Pavyzdžiui, nepersonifikuotų vertybinių popierių, atsitiktinai patekusių kaltininkui, pasisavinimo atveju savininkas netenka reikalavimo teisės į juose nurodytą turtą ar veiksmą, atsitiktinai per klaidą

⁴⁷⁷ FEDOSIUK, Oleg. Nuosavybė ir turtas Civiliniame ir Baudžiamajame kodeksuose. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20), p. 80-86.

⁴⁷⁸ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 361.

⁴⁷⁹ *Ibidem*, p. 360.

kaltininko gauta piniginė perlaida sumažina pinigų nukentėjusiojo sąskaitoje, juo labiau lobio pasisavinimo atveju, kaip minėta, žemės ar kito daikto, kuriame buvo rastas lobis, savininkas netenka teisės į šį lobį.

Manytina, minėtas radinio pasisavinimo nusikalstamos veikos dalyko siaurinamasis traktavimas perimtas iš vagystės bei plėšimo nusikalstamų veikų, nors, šių akivaizdžiai daiktinių nusikalstamų veikų dalykas taip pat apibrėžiamas požymiu „turtas“. Tačiau pažymėtina, jog vagystės (bei plėšimo) atveju objektyviai veika padaroma dvejopo pobūdžio veiksmis – fiziniu daikto pagrobimu ir jo pasisavinimu. Būtent dėl fizinio užvaldymo (pagrobimo) momento turtinė teisė, kuri gali būti perimta tik juridiniu būdu (pvz., tik juridiskai įforminant atitinkamą sandorį), negali tapti vagystės (ar plėšimo) dalyku⁴⁸⁰. Todėl vagystės (bei plėšimo) turto sąvoka aiškinama siauriau, t. y. kaip ekonominę vertę turintis materialus kilnojamasis daiktas. Tačiau tam tikro atsitiktinai kaltininkui patekusio turto (kaip vieno iš radinio pasisavinimo nusikalstamos veikos dalyko) pasisavinimo atveju (kaip ir kitų dalykų pasisavinimo atveju) fizinis jo užvaldymas (pagrobimas) nėra veikos objektyviosios pusės požymis, todėl ir tokio turto, kaip radinio pasisavinimo nusikalstamos veikos dalyko, apimtis gali būti gerokai platesnė, įskaitant ir, kaip minėta, turtines teises.

Vis dėlto praktikoje radinio pasisavinimo ir vagystės atirbojimo problema susijusi ne tiek su dalyko apibrėžimu, kiek su turto priklausymo, t. y. svetimumo požymiu. Teismai tuomet teigia, jog teisės požiūriu daiktas jį suradusiam asmeniui nėra svetimas tada, kai jis yra šeimininkis, t. y. daiktas neturi savininko arba jo savininkas nėra žinomas. Tokio šeimininkio daikto suradimas ir jo pasisavinimas nelaikomas turto pagrobimu⁴⁸¹. Tačiau pagal

⁴⁸⁰ FEDOSIUK. Oleg. Patikėtos svetimos turtinės teisės pasisavinimo ir iššvaistymo samprata. *Jurisprudencija*, 2008, t. 11(113), p. 72-83.

⁴⁸¹ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. vasario 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-41/2009, 2012 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-130/2012; Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. balandžio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-302-172/2013, 2013 m. gruodžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-710-303/2013, 2014 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-388-172/2014, 2015 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-362-942/2015; Klaipėdos apygardos teismas. 2014 m. gruodžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-804-107/2014; Šiaulių apygardos teismas. 2011 m. gruodžio 8 d.

teismų praktiką pamestas, gamtos jėgų atneštas daiktas ar priklydęs naminis gyvūnas jį suradusiam asmeniui yra svetimas turtas ir jo užvaldymas atitinka vagystės ar kitos svetimo turto pasisavinimo veikos požymius, jei to turto savininkas tam asmeniui yra žinomas arba iš tam tikrų daikto savybių lengvai identifikuojamas; radiniu negalima laikyti daikto, kai iš aplinkybių galima nustatyti daikto savininką⁴⁸².

Teismų praktikos analizė rodo, jog daikto priskyrimas šeimininkiam ar svetimam priklauso nuo objektyvių bylos aplinkybių, lemiančių kaltininko suvokimą (psichinį santykį) apie daikto priklausymą konkrečiam savininkui, taip pat kokiomis aplinkybėmis rastas daiktas pasisavinamas. Tokios aplinkybės, pavyzdžiui, yra paties savininko ar jo artimųjų kreipimasis į kaltininką, klausiant dėl daikto radimo, turtas neapdairiai laikinai paliekamas be priežiūros žmonių lankymosi ar darbo vietoje (piniginės paėmimas iš rankinės, padėtos ant kapo šalia paminklo, kai nukentėjusioji tuo momentu buvo nuėjusi prie kito kapo, prekybos centre ant informacijos centro prekystalio pamiršto mobiliojo ryšio telefono paėmimas, lauke įstrigusio ir palikto automobilio ratų demontavimas, nuvažiavimas dviračiu, paliktu be apsaugos priemonių gatvėje, paėmimas piniginės kazino salėje, nuo kėdės, stovėjusios prie ruletės žaidimo stalo, paėmimas be priežiūros paliktos auksinės grandinės degalinės patalpose, paėmimas prie parduotuvės aikštelėje pamesto telefono, parduotuvėje pamestos piniginės paėmimas, prekybos centre, prie kasų buvusiamė pirkinių krepšelyje neapdairiai be priežiūros palikto mobilaus ryšio telefono paėmimas, degalinės teritorijoje pamestos piniginės paėmimas, neapdairiai ant bankomato, banko patalpose – koridoriuje, palikto krepšio su vaizdo kamera ir kitais daiktais paėmimas), turtas yra aptvertas ar kitaip saugomas, nesiėmimas jokių veiksmų bandant sugrąžinti paimtą daiktą savininkui (įsidėjimas į rastą mobiliojo ryšio telefoną

nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-472-282/2011, 2014 m. balandžio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-226-135/2014.

⁴⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senatas. 2005 m. birželio 23 d. *nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“*. Teismų praktika, 2005, nr. 23, 5 p.; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2003 m. spalio 28 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-621/2003, 2012 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-130/2012.*

savos SIM kortelės, paimto telefono atidavimas kitam asmeniui, nepasiteiravimas aplinkinių ar toks daiktas nėra jų, skubus pasišalinimas iš įvykio vietos)⁴⁸³. Iš esmės dauguma minėtų atvejų teismai konstatuoja būtent ne radinio (bešeimininkio daikto) pasisavinimą, o vagystės padarymą, nors tam tikrais atvejais, konstatuojant priešingai, teigiama, kad negalima pernelyg išplėsti baudžiamosios atsakomybės už vagystę ribų, o teismų praktikoje nėra atvejų, kad būtų pripažinta, jog pagal rasto daikto savybes, t. y. jame esančius duomenis, funkcines galimybes, būtina nustatyti savininką⁴⁸⁴.

Taip pat teismų praktikoje pasisavinti daiktai nelaikomi bešeimininkiais ir tais atvejais, kai asmuo, žmonių lankymosi ar darbo vietoje radęs kažkieno neapdairiai be priežiūros paliktą turtą, užuot atidavęs jį šią vietą prižiūrintiems asmenims (pvz., prekybos centro, kavinės, teatro, muziejaus, poliklinikos, naktinio klubo ir pan. darbuotojams) saugoti, kai nėra objektyvių aplinkybių, trukdančių imtis priemonių, kad rastas daiktas būtų sugrąžintas jo savininkui, jį pasisavina, paprastai vertinama kaip svetimo turto pagrobimas. Tokiomis aplinkybėmis palikto be priežiūros turto užvaldymas nesuteikia pagrindo

⁴⁸³ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2003 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-692/2003, 2005 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-364/2005, 2009 m. vasario 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-41/2009, 2012 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-282/2012, 2012 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-351/2012, 2014 m. gegužės 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-291/2014, 2015 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-362-942/2015; Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. gruodžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-710-303/2013, 2014 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-388-172/2014, 2014 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-350-195/2014, 2014 m. gegužės 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-397-387/2014; Kauno apygardos teismas. 2013 m. lapkričio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-647-327-2013, 2014 m. kovo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-274-245-2014, 2014 m. spalio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-650-327-2014; Klaipėdos apygardos teismas. 2008 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-455-462/2008, 2013 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-465-348/2013, 2014 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-561-462/2014, 2014 m. gruodžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-804-107/2014; Panevėžio apygardos teismas. 2011 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-120-366/2011; Šiaulių apygardos teismas. 2011 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-472-282/2011, 2014 m. balandžio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-226-135/2014.

⁴⁸⁴ Šiuo atveju Lietuvos Aukščiausiasis Teismas paneigė galimybę tiesiogiai remtis minėto Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimo Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“ 5 punkto išaiškinimu, pagal kurį pamestas daiktas ar priklydęs gyvūnas jį suradusiam asmeniui yra svetimas turtas, jei to turto savininkas tam asmeniui yra žinomas arba iš tam tikrų daikto savybių lengvai identifikuojamas, kadangi ši išaiškinimo dalis padaryta nesiremiant konkrečiomis išnagrinėtomis baudžiamosiomis bylomis (teismo precedentais), kaip nurodyta šio nutarimo įžanginėje dalyje (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-119/2013). Taip pat žr., pvz., Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. balandžio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-302-172/2013.

išvadai, kad asmuo rado ir pasisavino bešeimininkį ar jam atsitiktinai patekusį svetimą turtą, nes kiekvienas suaugęs asmuo tokioje situacijoje turėtų suprasti, kad paliktas turtas nėra bešeimininkis, kad savininkas tiesiog neapdairiai paliko jį be priežiūros ir netrukus gali sugrįžti jo pasiimti⁴⁸⁵. Tačiau jei tas asmuo, kuriam rastas daiktas buvo patikėtas kaip asmeniui, turinčiam įstatymų nustatyta tvarka pareigą priimti, registruoti, apskaityti ir saugoti radinius (pavyzdžiui, policijos pareigūnas), jį pasisavina, minėtajam asmeniui jau kyla baudžiamoji atsakomybė už svetimo jam patikėto turto pasisavinimą (BK 183 str.), o ne už radinio pasisavinimą (BK 185 str.), kadangi pirmuoju atveju kaltininkas pasisavina svetimą turtą, kuris jam buvo patikėtas, o antruoju – turtą, kuris nebuvo jam patikėtas, bet buvo rastas arba pas jį atsidūrė atsitiktinai⁴⁸⁶.

Vadinasi, pagal Lietuvos teismų praktiką radinys, kaip bešeimininkis daiktas, negali būti vagystės dalyku, kadangi kaltininkui nėra svetimas, tačiau jei to turto (radinio) savininkas kaltininkui yra žinomas arba iš tam tikrų daikto savybių lengvai identifikuojamas, laikomas svetimu ir yra vagystės dalyku. Kitaip tariant, pagal teismų praktiką radiniu negalima laikyti daikto, kai iš aplinkybių galima nustatyti (identifikuoti) daikto savininką. Tačiau, kaip jau minėta, bešeimininkis daiktas bendrąja prasme – tai daiktas, kuris neturi savininko arba kurio savininkas nežinomas (CK 4.57 str. 1 d.), ir nors tiek civilinės teisės, tiek baudžiamosios teisės prasme radinys laikomas vienu iš bešeimininkių daiktų, skirtumas tas, jog jo savininkas yra nežinomas (CK 4.62 str. 1 d.), t. y. toks daiktas turi savininką, nors šis ir nežinomas, ir radusiam jį asmeniui yra svetimas, nepriklausomai nuo to, ar yra galimybė

⁴⁸⁵ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2003 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-692/2003, 2009 m. vasario 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-41/2009, 2012 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-282/2012, 2012 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-351/2012, 2014 m. gegužės 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-291/2014; Vilniaus apygardos teismas. 2014 m. gegužės 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-397-387/2014; Kauno apygardos teismas. 2013 m. lapkričio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-647-327-2013, 2014 m. kovo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-274-245-2014, 2014 m. spalio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-650-327-2014; Klaipėdos apygardos teismas. 2013 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-465-348/2013, 2014 m. gruodžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-804-107/2014.

⁴⁸⁶ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-132/2008.

savininką koku nors būdu identifikuoti ar ne. Tai reiškia, jog bendrąja prasme radinys apskritai yra svetimas daiktas. Tas pats galioja ir lobio atveju. Todėl radinio pasisavinimo ir vagystės atribojimo aiškinimas, radiniui apibūdinti vartojant bendrąją „bešeimininkio“ daikto sąvoką, pagal svetimumo požymį teoriškai, manytina, nėra visiškai teisingas, t. y. radinys šiuo aspektu nėra visiškai bešeimininkis daiktas. Taip būtų, jei bešeimininkiu daiktu (taigi ir radiniu) atribojant minėtas nusikalstamas veikas būtų laikomas tik toks daiktas, kuris savininko apskritai neturi, t. y. apskritai nėra svetimas⁴⁸⁷. Pažymėtina, jog ir vagystės atveju iš kaltininko nėra reikalaujama tiksliai nustatyti (identifikuoti) pavogiamo daikto savininką, pakanka, kad šis suvoktų, jog tas daiktas kažkam kitam priklauso. Todėl radinio pasisavinimo ir vagystės atribojimui galbūt reikėtų ieškoti kito arba papildomo kriterijaus (pvz., veikos padarymo būdo ir kitų aplinkybių – pagrobimo požymio nebuvimas radinio pasisavinimo sudėtyje ir pan.)⁴⁸⁸. Kita vertus, aplinkybė, kad turto savininkas kaltininkui yra žinomas arba iš tam tikrų daikto savybių lengvai identifikuojamas, gali būti reikšminga sprendžiant kaltininko veikos subjektyviosios pusės (pvz., kaltės) klausimą.

Atkreiptinas dėmesys, kad Vokietijos baudžiamosios teisės doktrina taip pat teigia, jog tiek vagystės, tiek pasisavinimo nusikalstamos veikos⁴⁸⁹ dalyku gali būti tik svetimas daiktas, t. y. toks, kuris kaltininkui nepriklauso nuosavybės teise bei nėra bešeimininkis⁴⁹⁰. Tačiau tiek Vokietijos teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje taip pat pabrėžiama, jog tokiais atvejais svarbus yra klausimas, kokius daiktus iš tikrųjų galime laikyti bešeimininkiais.

⁴⁸⁷ Šiuo atveju tokio radinio (apskritai neturinčio savininko) pasisavinimą vargu ar būtų galima laikyti kito asmens nuosavybės pažeidimą.

⁴⁸⁸ Pažymėtina, jog radinio pasisavinimo ir vagystės atribojimas nėra šio tyrimo, o konkrečiai – šios tyrimo dalies nagrinėjimo objektas, todėl toliau plačiau tai ir nėra aptariama.

⁴⁸⁹ Bendroji pasisavinimo (vok. *Unterschlagung*) nusikalstamos veikos sudėtis pagal Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamąjį kodeksą reiškia ne tik patikėto daikto pasisavinimą (246 str. 2 d.), tačiau ir bet kurio kito svetimo daikto, kuris yra faktiniame kaltininko valdyme, pasisavinimą savo ar trečiojo asmens naudai (246 str. 1 d.) (Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf>>; Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo kodekso 246 straipsnis – pasisavinimas (vok. *Unterschlagung*) [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <<https://dejure.org/gesetze/StGB/246.html>>).

⁴⁹⁰ KINDHÄUSER, Urs, NEUMANN, Ulfried, PAEFFGEN, Hans-Ullrich (Hrsg.). *Strafgesetzbuch. Nomos Kommentar*. 3 Band (Besonderer Teil § 232-358), 4 Aufl. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2013, p. 284.

Pagal Vokietijos teisę visais atvejais bešeimininkiu daiktu bus laikomas tas, kurio savininkas aiškiai ir savavališkai atsisakė teisių (valdymo, naudojimo, disponavimo) į jį (vok. *Dereliktion*) (Vokietijos Federacinės Respublikos civilinio kodekso 959 straipsnis)⁴⁹¹. Jei atsitiktinai rastas daiktas pagal jo radimo aplinkybes, radimo vietą, jo vertę ir kitas aplinkybes, aiškiai negali būti laikomas bešeimininkiu, tokio daikto pasisavinimas nebus laikomas teisėtu. Todėl dažniau Vokietijos Federacinės Respublikos teismai daiktų išmetimo, pametimo atvejais (kas iš esmės atitiktų radinio sampratą) pripažįsta „valios savavališkai atsisakyti teisių į daiktą trūkumą“, dėl ko tokių daiktų pasisavinimą pripažįsta vagyste, nes tokius daiktus laiko svetimais, priklausančiais kažkokiam konkrečiam, tačiau nežinomam savininkui, bet ne bešeimininkiais (pavyzdžiui, vienoje byloje tokiu daiktu teismas laikė EC (angl. *electronic cash*) banko kortelę, kuri buvo išmesta į šiukšlių kibirą, o jos pasisavinimą – vagyste⁴⁹²).

Todėl galima teigti, jog pagal Vokietijos teisinį reguliavimą bei teismų praktiką pamestas daiktas paprastai tiek pagal savo požymius, tiek pagal vietas, kurioje rastas, aplinkybes, bei kitas su jo pametimu bei radimu susijusias aplinkybes laikomas kažkam, nors ir nežinomam (tikrajam jo savininkui), priklausančiu⁴⁹³, nes pripažįstamas valios savavališkai atsisakyti teisių į daiktą trūkumas, ir jo pasisavinimas – svetimo daikto pasisavinimu (vagyste, pasisavinimu ir pan.). Tačiau bešeimininkis daiktas (išmestas „bet kam“, jo atsisakius) laikomas apskritai neturinčiu savininko ir jo pasisavinimo atvejai sprendžiami pagal civilinės, tačiau ne baudžiamosios teisės normas.

⁴⁹¹ Vokietijos Federacinės Respublikos civilinis kodeksas [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/bgb/gesamt.pdf>>.

⁴⁹² Antrosios (apeliacinės) instancijos Hamm miesto teismas. 2011 m. vasario 10 d. sprendimas byloje Nr. III-3 RVs 103/10. Tiesa, tokia išvada grindžiama labiau argumentuojant asmens duomenų svarbą, nustatant daikto priklausomybę konkrečiam savininkui. Taip pat tokiais atvejais svarbūs daikto savininko turiniai interesai ir tikslai atsisakant teisių į daiktą (pvz., tiesiog išmesti daiktą arba atiduoti daiktą perdirbti tuo užsiimantiems subjektams). Be to, svarbi ir daikto išmetimo vieta (pvz., išmetama viešoje vietoje arba savininkui priklausančioje gal net saugomoje teritorijoje esančiose tam tikrose talpose ir pan.).

⁴⁹³ Taip pat ir daikto išmetimo, su tikslu, kad jį paimtų tik tam tikri asmenys, atveju. Pavyzdžiui, jei savininkas išmeta daiktą, turėdamas tikslą, kad jį paimtų subjektai, turintys teisę surinkti ir perdirbti atliekas, organizacijos, surenkančios ir perduodančios kitiems asmenims nebereikalingus daiktus, rūbus ir pan., tuomet tie daiktai iki tokio paėmimo vis dar priklauso savininkui, nes daikto „išmetimas“ yra nuosavybės perdavimo oferta savininko apibrėžtiems asmenims (ir tik jiems).

Kalbant apie svetimus ir bešeimininkius daiktus bei baudžiamosios ir kitų rūšių teisinės atsakomybės (šiuo atveju – civilinės) santykį nagrinėjamu klausimu, paradoksalu tai, kad Lietuvos civilinėje teisėje „radinio (lobio) pasisavinimas“ laikomas vienu iš nuosavybės teisės įgijimo pagrindų (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.47 str. 8 p.), o baudžiamojoje teisėje – nusikalstama veika (BK 185 str.). Taigi, kuo iš esmės skiriasi „radinio pasisavinimo“ veikos, kad, vienu atveju, tai tampa pagrindu įgyti tokį daiktą nuosavybėn, kitu – būti pripažintam nusikalstamą veiką padariusiu asmeniu? Ar apskritai baudžiamosios atsakomybės pobūdžio ir esmės prasme gali būti pateisinama tokia situacija?

Kaip minėta, apskritai daiktas, jį pametus, automatiškai netampa bešeimininkiu vien dėl to, kad buvo pamestas. Civilinio kodekso 4.62 straipsnyje nustatyti reikalavimai, keliami asmeniui, siekiančiam įgyti nuosavybės teisę į pamestą daiktą, jei galiausiai nebus nustatytas pamesto daikto savininkas. Radus pamestą daiktą, nustatyta radusio asmens pareiga grąžinti radinį jį pametusiajam, jeigu jis yra žinomas, arba, jei toks asmuo nežinomas, pamestą daiktą radęs asmuo privalo per savaitę nuo radimo dienos pranešti apie radinį policijai ir jai perduoti radinį, jeigu pats negali arba nenori jo saugoti (CK 4.62 str. 2 d.). Daiktą radęs asmuo ar policija perduotą rastąjį daiktą privalo saugoti 6 mėnesius (per tą laiką juo nesinaudojant). Jeigu per šį laiką paaiškėja daiktą pametęs asmuo, daiktas jam grąžinamas, bet prieš tai jis turi atlyginti daikto išlaikymo ir kitas su radiniu susijusias išlaidas. Jeigu pametęs daiktą asmuo per nurodytą laiką nepaaiškėja, daiktas neatlygintinai pereina radusiojo nuosavybėn su sąlyga, kad šis sutinka atlyginti daikto išlaikymo ir kitas su radiniu susijusias išlaidas, jei radinį saugojo ne jis. Jeigu radęs asmuo nesutinka kompensuoti tokių išlaidų, radinys neatlygintinai perduodamas valstybės nuosavybėn⁴⁹⁴, o šiam asmeniui atlyginamos su radiniu susijusios turėtos išlaidos (Civilinio kodekso 4.62 str. 3 d.).

⁴⁹⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 26 d. nutarimu Nr. 634 patvirtintų Bešeimininkio, konfiskuoto, valstybės paveldėto, valstybei perduoto turto, daiktinių įrodymų, lobių ir radinių perdavimo, apskaitymo, saugojimo, realizavimo, grąžinimo ir pripažinimo atliekomis taisyklių nustatyta tvarka.

Iš to matyti, kad minėtą 6 mėnesių saugojimo laikotarpį (taip pat ir septynių dienų arba savaitės laikotarpį) radinys taip pat laikomas svetimu, t. y. priklausančiu kažkokiam konkrečiam savininkui. Šis laiko tarpas skirtas savininkui susigrąžinti pamestą daiktą iš sąžiningo radėjo, kai pamesto daikto savininkas yra rūpestingas ir ieško pamesto daikto, o radėjas atlieka veiksmus, kad radinį grąžintų savininkui, pametusiam daiktą. Per 6 mėnesių laikotarpį savininkui neatsiradus, radinys galiausiai pereina radusiojo, jei radęs daiktą asmuo buvo sąžiningas, t. y. atliko CK 4.62 straipsnyje numatytus veiksmus (pareigas), arba valstybės, jei radėjas nenori ar negali įgyti nuosavybės teisės į rastą daiktą, nuosavybėn. Jei radėjas minėtų CK 4.62 straipsnyje numatytų pareigų neatlieka, t. y. yra nesąžiningas, nenustačius radinio savininko, nuosavybės teisės įgijimas į radinį tokiam asmeniui negalimas. Jis laikomas neteisėtu ir nesąžiningu daikto valdytoju. Taigi, būtent šiuo atveju, radinio pasisavinimo atveju, radusiam asmeniui esant nesąžiningam, t. y. neįvykdžius minėtų CK 4.62 straipsnyje numatytų pareigų, tačiau toliau valdant, naudojantis rastu daiktu, kyla civilinės ir baudžiamosios atsakomybės atribojimo klausimas, jei savininkas vis dėlto vėliau paaiškėja.

Remiantis minėtu papildomu civilinės teisės pažeidimo ir nusikalstamos veikos atribojimo kriterijumi – kreditoriaus teisinės padėties objektyvaus apsunkinimo, bei baudžiamosios teisės ir civilinės teisės paskirtimi ir funkcijomis, šių teisinių atsakomybės rūšių skirtumas pasireškia tuo, kad civilinės teisės prasme šiuo atveju taip pat ir savininkui (ar daikto teisėtam valdytojui) atsiradus, jei iki tol radęs asmuo radiniu naudojosi (t. y. buvo pasisavinęs), savininkas (bei teisėtas valdytojas) visada turi teisę išreikalauti savo daiktą iš svetimo neteisėto valdymo civiline tvarka pareikšdamas vindikacinį ieškinį (CK 4.95 str.) ir reikalauti atlyginti patirtą žalą⁴⁹⁵.

⁴⁹⁵ Tiesa, siekdamas išreikalauti savo daiktą iš svetimo neteisėto valdymo, savininkas privalo įrodyti tai, kad jis turėjo ir turi nuosavybės (valdymo) teisę į daiktą vindikacinio ieškinio pareiškimo momentu ir iki daiktą neteisėtai užvaldant atsakovui, iš kurio reikalaujama grąžinti daiktą, taip pat, kad daikto valdymo teisę prarado be savo valios, daiktą valdo atsakovas, jis tai daro neteisėtai ir bylos šalių nesiejo ir nesieja prievoliniai santykiai. T. y. savininkas turi paneigti prezumpciją, kad asmuo, valdantis turtą, yra teisėtas valdytojas (žr. pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. birželio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-229/2007, 2008 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-40/2008 ir kt.). Lyginant su baudžiamuoju procesu, toks savininko nuosavybės teisių gynimo būdas

Baudžiamoji atsakomybė už radinio pasisavinimą šiuo atveju reikštų iš esmės ne daikto gražinimą savininkui ir / ar savininko patirtų nuostolių, atsiradusių naudojantis rastu daiktu, atlyginimą (kompensavimą), tačiau, pirmiausia, kaltininko, pasisavinusio rastą daiktą, nubaudimą. Tokiu būdu, tiek teisės pažeidimai, tiek teisinės atsakomybės rūšys atibojamos pagal tikslą, kurio siekiama jas taikant. Žinoma, galima būtų teigti, jog ir esant apsunkintai savininko galimybei pareikšti radinį pasisavinusiam asmeniui vindikacinį ieškinį ar pareikalauti iš jo atlyginti savininko patirtus nuostolius (pvz., kai savininkas radinį pasisavinusio asmens nežino ar negali rasti), prioritetas galėtų būti teikiamas baudžiamajai atsakomybei. Vis dėlto toks teisės pažeidimų ir teisinės atsakomybės rūšių atibojimas yra labiau dirbtinis, nei aiškiai pasakantis, kuo gi iš esmės galima atskirti radinio pasisavinimą, kaip nusikalstamą veiką, ir radinio pasisavinimą, kaip civilinės teisės pažeidimą.

Lobio radimo atveju civilinėje teisėje lobis iš karto laikomas bešeimininkiu, kadangi jo savininkas negali būti nustatytas dažniausiai dėl to, kad praėjo daug laiko nuo jo užkasimo (paslėpimo) (CK 4.65 str. 1 d.). Įgyjant nuosavybės teisę į lobį, yra svarbu: kam priklauso nuosavybės teise rasto lobio vieta, ar kitas daiktas, kuriame buvo paslėptas lobis; ar lobis ieškotas teisėtai; ar lobio ieškota turint leidimą; ar į radusio lobį asmens tarnybines pareigas neįeina lobio ieškojimas. Atsižvelgiant į šiuos kriterijus, priklausys, kokią lobio dalį įgis jį radęs asmuo ir ar apskritai jis įgis nuosavybės teisę į lobį. Asmuo, radęs lobį jam nuosavybės teise priklausančioje žemėje ar kitame daikte, kuriame buvo paslėptas lobis, įgis nuosavybės teisę į visą lobio dalį, jei lobį rado pats ar kitas nesąžiningas asmuo (CK 4.65 str. 2, 3 d.). Terminas nuosavybės teisei į lobį įgyti nėra nustatytas. Radus lobį, skirtingai nei radus radinį, Civilinis kodeksas ar kiti teisės aktai nenumato ir pareigos pranešti apie rastą lobį policijai ar kitai kompetentingai institucijai. Asmuo įgyja nuosavybės teisę į rastą lobį iš karto, kai randa jį, t. y. nuosavybės teisės įgijimo į lobį momentas sutampa su lobio radimo momentu, tačiau tik jei lobį rado jam

neapsunkina jo labiau nei radinio pasisavinimo nusikalstamos veikos padarymo fakto įrodymas baudžiamojo proceso metu, įrodinėjant visus būtinus šios nusikalstamos veikos sudėties požymius.

nuosavybės teise priklausančioje žemėje ar kitame daikte, kuriame buvo paslėptas lobis, arba svetimame daikte ar žemėje lobiai ieškojo teisėtai, turėdamas leidimą (buvo sąžiningas). Kita vertus, asmuo, atsitiktinai radęs lobį svetimoje žemėje ir siekdamas įgyti nuosavybės teisę į vieną ketvirtadalį rasto lobiai (CK 4.65 str. 4 d.), turėtų pranešti rasto lobiai žemės (ar kito daikto) savininkui, kadangi likę trys ketvirtadaliai tenka žemės ar kito daikto, kuriame buvo rastas lobis, savininkui, be to, svetimoje žemėje ar kitame svetimame daikte ieškoti lobiai draudžiama (CK 4.65 str. 3 d.). Pažeidęs šį draudimą, radęs lobį asmuo, kaip minėta, negauna jokios rasto lobiai dalies ir visas rastas lobis tenka žemės ar kito daikto, kuriame buvo rastas lobis, savininkui (CK 4.65 str. 3 d.).

Taigi, ir lobiai atveju civilinės atsakomybės ir baudžiamosios atsakomybės už jo pasisavinimą attribojimo klausimas kyla, jei lobį radęs asmuo elgėsi nesąžiningai, t. y. lobiai svetimoje žemėje ieškojo neteisėtai arba radęs jį, nepranešė rasto lobiai žemės (ar kito daikto) savininkui, o šis attribojimo klausimas taip pat galėtų būti sprendžiamas pagal kreditoriaus padėties apsunkinimo kriterijų arba baudžiamosios teisės ir civilinės teisės paskirtį ir funkcijas, civilinei teisei priskiriant daikto gražinimo ir žalos (nuostolių) kompensavimo tikslą (kadangi žemės ar kito daikto, kuriame buvo rastas lobis, savininkas arba tikrasis lobį paslėpęs savininkas iš neteisėtai pasisavinusio lobiai asmens jį gali taip pat išsireikalauti, pareikšdamas vindikacinį ieškinį, bei prašyti atlyginti dėl to patirtus nuostolius), o baudžiamajai atsakomybei – nubaudimo funkciją. Tačiau, minėta, kad toks teisės pažeidimų ir teisinės atsakomybės rūšių attribojimas nėra pakankamas, ir išlieka neaiškumas, kodėl už radinio pasisavinimą būtina baudžiamoji atsakomybė.

Atsižvelgiant į Baudžiamojo kodekso 185 straipsnio nuostatas, teismų praktikoje bei doktrinoje teigiama, kad nedidelės vertės rasto ar atsitiktinai patekusio svetimo turto pasisavinimas nelaikomas nusikalstama veika. Baudžiamoji atsakomybė už rasto ar atsitiktinai asmeniui patekusio turto pasisavinimą galima tik tuo atveju, kai šis turtas turi mokslinę, istorinę,

kultūrinę reikšmę ar didelę turtinę vertę⁴⁹⁶. Taigi, riba, skirianti neteisėtą radinio pasisavinimą, už kurį gali kilti civilinė atsakomybė, ir radinio pasisavinimą, kaip nusikalstamą veiką, yra ir didelė rasto turto vertė, kuri pagal BK 190 straipsnio 1 dalį viršija 250 MGL⁴⁹⁷ dydžio sumą, arba didelė mokslinė, istorinė ar kultūrinė rastų vertybių reikšmė. Baudžiamajai atsakomybei radusio pamestą daiktą asmens nesąžiningumas (t. y. pareigos pranešti atitinkamiems asmenims ar institucijoms nevykdymas) pagal Lietuvos teisę nėra svarbus.

Vis dėlto, ar radinio pasisavinimo veikos pripažinimas nusikalstama vien dėl rasto daikto didelės vertės pagrindžia tokios veikos kriminalizacijos tikslingumą ir pagrįstumą? Ar vien didelės vertės radinio pasisavinimas reiškia neteisėtą jo pasisavinimą? Juolab kad lobio pasisavinimo atveju BK 185 straipsnis nenumato specialaus lobio požymio – didelės jo vertės, nors teisės doktrinoje bei teismų praktikoje tai ir pažymima. Žinoma, pagal CK 4.65 straipsnio 1 dalį lobiu laikomi žemėje užkasti ar kitaip paslėpti pinigai arba vertingi daiktai, tačiau lobio didelis materialinis vertingumas pats savaime yra jo skiriamasis (būdingasis) požymis ir papildomai jo didelės vertės nėra

⁴⁹⁶ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. vasario 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-41/2009, 2013 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-119/2013; Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. gruodžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-710-303/2013; Šiaulių apygardos teismas. 2014 m. balandžio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-226-135/2014; ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 363-364.

⁴⁹⁷ Šiuo metu turėtų būti bazinis bausmių ir nuobaudų dydis – BBND, priėmus 2008 m. liepos 15 d. Lietuvos Respublikos minimaliojo darbo užmokesčio dydžių, socialinės apsaugos išmokų ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio indeksavimo įstatymą Nr. X-1710. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 83-3294, 2008 m. spalio 14 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimą Nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 121-4608 bei 2014 m. rugsėjo 3 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimą Nr. 897 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimo Nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“ pakeitimo“. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2014, nr. 12127, tačiau BK atitinkamai dar nepakeistas. Manoma, kad apskritai tiek MGL, tiek BBND nustatymas, kaip baudžiamojoje teisėje naudojamo verčių mato, yra problematiškas, kadangi tiek MGL per 15 metų laikotarpį, tiek BBND nuo 2008 m. dydis praktiškai nepakito, kas nepatvirtino jo, kaip kintamos, nuo infliacijos ir pinigų perkamosios galios priklausančios, jautrios ekonominei tikrovei kategorijos. Žr. FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė už vertinamą neteisėtą komercinę, ūkinę, finansinę ar profesinę veiklą: optimalių kriterijų beiškant. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(1), p. 311. Tiesa, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. rugpjūčio 30 d. nutarimu Nr. 707 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimo Nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“ pakeitimo“ (*Teisės aktų registras (TAR)*, 2017, nr. 14215) nuo 2018 m. sausio 1 d. BBND didinamas iki 50 Eur, todėl nuomonė dėl šio dydžio, kaip nekintamos, nuo infliacijos ir pinigų perkamosios galios nepriklausančios, nejautrios ekonominei tikrovei kategorijos, tampa sąlyginė.

pagrindo reikalauti. Pranokti savo materialinę vertę lobis gali tik jei bus nustatyta, kad jis turi istorinę, kultūrinę ar archeologinę vertę (CK 4.65 str. 6 d.)⁴⁹⁸, tačiau tokiu atveju toks lobis jau tampa didelę kultūrinę ar kitokią reikšmę turinčia vertybe, t. y. kitu radinio pasisavinimo dalyku. Todėl lobio atveju abejotina, ar būtina numatyti baudžiamąją atsakomybę už lobio pasisavinimą, jei civilinės teisės prasme, kaip minėta, žemės ar kito daikto, kuriame buvo rastas lobis, savininkas turi teisę išreikalauti savo daiktą (nes lobis, neteisėtai rastas kito asmens žemėje ar daikte, yra jo nuosavybė, jo daiktas) iš svetimo neteisėto valdymo (CK 4.95 str.) ir prašyti nuostolių atlyginimo. Manytina, jog tokiu būdu baudžiamoji atsakomybė už lobio pasisavinimą dubliuoja civilinę atsakomybę ir yra perteklinė. Taip pat ir paprasto radinio (ne lobio, tačiau didelės vertės radinio) pasisavinimo atveju reikėtų kelti klausimą – ne kokios vertės yra radinys, o kas, kokia vertybė, konkrečiai yra pažeidžiama tokia veika ir kuo ir ar tikrai yra tokia pavojinga. Juo labiau, kad, kaip minėta, radinys ne iš karto ir ne visais atvejais laikomas bešeimininkiu, dažniau kažkam, nors ir nežinomam, priklausančiu, o tokio radinio pasisavinimas labiau atitinka vagystės nusikalstamos veikos požymius, taip pagrįsdamas savo pavojingumą. Taip pat, kaip minėta, radiniui iš tikrųjų esant bešeimininkiam, jo pasisavinimo atveju negalima teigti ir esant kito asmens nuosavybės pažeidimo, kadangi bešeimininkis daiktas arba neturi savininko, arba jis yra nežinomas. Jei radinys savininko apskritai neturi, manytina, ir didelė tokio radinio vertė negalėtų reikšti kito asmens nuosavybės pažeidimo, kadangi toks daiktas niekam nepriklauso, t. y. nėra svetimas.

Lyginamasis Lietuvos Respublikos bei, pavyzdžiui, Vokietijos Federacinės Respublikos atitinkamo teisinio reguliavimo tyrimas rodo, jog šios valstybės baudžiamasis kodeksas atskiros, savarankiškos radinio pasisavinimo

⁴⁹⁸ Jei lobis turi istorinę, kultūrinę ar archeologinę vertę, jis yra paimamas pagal įstatymą visuomenės poreikiams (CK 4.65 str. 6 d.). Tokiu atveju nuosavybės teisės į rastą lobį netenka asmuo, radęs tokį lobį, o nuosavybės teisę į rastą lobį įgyja valstybė Atlyginimo už istorinę, kultūrinę ar archeologinę vertę turinčius radinius taisyklių bei Atlyginimo už visuomenės poreikiams paimtus lobius taisyklių nustatyta tvarka. Žr. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2010 m. birželio 30 d. įsakymą Nr. IV-377 „Dėl Atlyginimo už istorinę, kultūrinę ar archeologinę vertę turinčius radinius taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 79-4088; Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. birželio 9 d. įsakymą Nr. IV-241 „Dėl Atlyginimo už visuomenės poreikiams paimtus lobius taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 76-2767.

nusikalstamos veikos nekriminalizuoja⁴⁹⁹. Tikrųjų bešeimininkų daiktų (tarp jų ir radinio, daikto atsisakymo atveju) pasisavinimas reglamentuojamas Vokietijos Federacinės Respublikos civilinio kodekso⁵⁰⁰ nuostatomis (958-984 straipsniai), pagal kurias apie daikto radimą taip pat būtina pranešti jį praradusiam asmeniui, rasto daikto savininkui (jei jis žinomas) arba įpareigotam priimti tokį daiktą asmeniui ar kompetentingai institucijai, išskyrus, kai daikto vertė neviršija 10 eurų, radėjas privalo išlaikyti radinį, atsako tik esant tyčinei arba didelio neatsargumo kaltei, praradęs daiktą asmuo turi teisę išreikalauti daiktą iš radėjo vindikacijos tvarka, radėjas turi teisę reikalauti iš daikto savininko ar valdytojo išlaikymo ar daikto pagerinimo išlaidas, atlyginimo už rastą daiktą, per 6 mėnesius nuo pranešimo kompetentingai institucijai neatsiradus daikto savininkui ar valdytojui nuosavybės teisė į radinį pereina radėjui, o jei jis neteisėtai įgyja tokią teisę, savininkas, valdytojas ar kitas teisę į daiktą turintis asmuo turi teisę per trejus metus nuo nuosavybės teisės radėjui perėjimo reikalauti grąžinti šį daiktą, kvalifikuojant tai kaip neteisėtą praturtėjimą⁵⁰¹ (977 str.). Vadinasi, kaip ir Lietuvoje, bešeimininkų daiktų neteisėtam pasisavinimui pagal Vokietijos teisę visiškai pakanka civilinės atsakomybės, kadangi pasisavinimo neteisėtumas siejamas su atitinkamų Vokietijos Federacinės Respublikos civiliniame kodekse numatytų pareigų nevykdymu, neatsižvelgiant į radinio vertę⁵⁰². Kaip minėta, Vokietijos teisėje bešeimininkiai daiktai yra išimties atvejai, todėl jų pasisavinimas – civilinės teisės reguliavimo dalykas, visų kitų – baudžiamosios teisės, kvalifikuojančios tokias veikas labiau kaip vagystę.

⁴⁹⁹ Kaip minėta, yra bendroji pasisavinimo (vok. *Unterschlagung*) nusikalstamos veikos sudėtis (Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo kodekso 246 str.), reiškianti ne tik patikėto daikto pasisavinimą (246 str. 2 d.), tačiau ir bet kurio kito svetimo daikto, kuris yra faktiniame kaltininko valdyme, pasisavinimą savo ar trečiojo asmens naudai (246 str. 1 d.), kuriam teoriškai galbūt galėtume priskirti ir rastą daiktą (Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf>>).

⁵⁰⁰ Vokietijos Federacinės Respublikos civilinis kodeksas [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://dejure.org/gesetze/BGB>>.

⁵⁰¹ Tačiau civiline, o ne baudžiamąja teisine prasme.

⁵⁰² Žinoma, išskyrus 10 eurų ribą.

Radinio pasisavinimo nusikalstamos veikos nenumato tokių valstybių, kaip Latvijos Respublikos, Lenkijos Respublikos, Estijos Respublikos ar net Rusijos Federacijos baudžiamieji kodeksai⁵⁰³.

Tačiau apskritai iš esmės daugeliu Lietuvos teismų praktikoje nagrinėtų radinio pasisavinimo atvejų baudžiamoji atsakomybė už šią nusikalstamą veiką buvo taikoma ir laikoma būtina būtent už didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčių vertybių pasisavinimą. Pastebėtina, jog baudžiamoji atsakomybė už didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčių vertybių pasisavinimą Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nustatyta tik nuo 2007 m. liepos 21 d.⁵⁰⁴. Iki tol galiojusi BK 185 straipsnio redakcija numatė baudžiamąją atsakomybę tik už rasto lobio, kito didelės vertės radinio ar atsitiktinai patekusio didelės vertės svetimo turto pasisavinimą. Tai reiškia, jog iki 2007 m. liepos 21 d. baudžiamoji atsakomybė kilo už tokio didelės vertės radinio pasisavinimą, kurio vertė viršijo 250 MGL dydžio sumą (BK 190 str.). Taigi buvo svarbi ne radinio mokslinė, istorinė ar kultūrinė reikšmė, o piniginė vertė. Šiuo metu didelė mokslinė, istorinė ar kultūrinė reikšmė priklauso ne tiek nuo pagrobtos vertybės materialinės išraiškos, kiek nuo jos kokybinės vertės, t. y. kultūrinės, mokslinės, istorinės reikšmės, todėl jos materialinė vertė gali būti tiek didesnė, tiek mažesnė negu 250 MGL⁵⁰⁵, ir jei, pavyzdžiui, nustatoma, kad rastos vertybės 250 MGL dydžio sumos nesiekia ir jos rastos dar iki 2007 m. liepos 21 d., praktikoje asmuo nepripažįstamas kaltu dėl radinio pasisavinimo tiek pagal galiojančią (BK 185 str.), tiek pagal anksčiau galiojusį baudžiamąjį įstatymą⁵⁰⁶.

⁵⁰³ [Interaktyvūs. Žiūrėta 2016 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationonline.org/documents/section/criminal-codes>>.

⁵⁰⁴ Priėmus 2007 m. birželio 28 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 38, 47, 63, 66, 70, 75, 82, 93, 129, 166, 167, 172, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 194, 196, 197, 198, 198¹, 198², 199, 202, 213, 214, 215, 225, 227, 228, 231, 233, 235, 252, 256, 257, 262, 284, 285, 312 straipsnių, priedo pakeitimo ir papildymo, XXVI, XXX skyrių pavadinimų pakeitimo ir Kodekso papildymo 256¹, 257¹ straipsniais įstatymą Nr. X-123. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 81-3309.

⁵⁰⁵ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 297; VOSYLIŪTĖ, Andželika. Vagystę kvalifikuojančio požymio – didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės – samprata teisės moksle ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2010, nr. 75, p. 58.

⁵⁰⁶ Žr., pvz., Klaipėdos apygardos teismas. 2013 m. lapkričio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-529-557/2013 (Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2013 m. kovo 29 d. nuosprendis

Požymio „didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės“ nustatymą baudžiamajame įstatyme (ne tik BK 185 straipsnyje, tačiau ir 178, 180 straipsniuose bei kituose) lėmė Lietuvos Respublikos tarptautinių konvencijų, reglamentuojančių kultūros vertybių apsaugą, ir Lietuvos teisės aktų, susijusių su kultūros vertybėmis (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004-2008 metų programos įgyvendinimo priemonių⁵⁰⁷ 660 p.), nuostatų įgyvendinimas, išplečiant nusikalstamų veikų kultūros vertybėms ratą, numatant baudžiamąją atsakomybę už kultūros vertybių vagystę, plėšimą, turto prievartavimą, sukčiavimą, turto pasisavinimą, turto iššvaistymą, radinio pasisavinimą, nusikalstamu būdu gauto turto įgijimą ar realizavimą, kontrabandą, kapo ar kitos viešosios pagarbos vietos išniekinimą⁵⁰⁸.

Viena iš tarptautinių konvencijų – UNIDROIT konvencija dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros objektų⁵⁰⁹, būtent ir numato baudžiamosios atsakomybės teisinius pagrindus už pavogto, neteisėtai iškasto ar neteisėtai laikomo kultūros objekto pasisavinimą⁵¹⁰. Pagal šios konvencijos 2 straipsnį kultūros objektais laikomi tie objektai, kurie religiniu ar pasaulietiniu požiūriu svarbūs archeologijai, priešistorinei, istorijai, literatūrai, menui ar mokslui ir kurie priklauso vienai iš kategorijų, išvardytų šios konvencijos priede (faunos, floros, mineralų, anatomijos retos kolekcijos ir egzemplioriai bei paleontologinės reikšmės objektai; vertybės, susijusios su istorija, įskaitant mokslo ir technologijos istoriją, karybos istoriją, visuomenės istoriją, susijusios su nacionalinių vadų, mąstytojų, mokslininkų ir menininkų gyvenimu, su nacionalinės reikšmės įvykiais; archeologinės iškasenos (įprastos ir slaptos)

baudžiamajoje byloje Nr. 1-59-795/2013 – pirma instancija; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 27 nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-275/2014 – kasacinė instancija).

⁵⁰⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. kovo 24 d. nutarimas Nr. 315 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004-2008 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 40-1290.

⁵⁰⁸ 2006 m. balandžio 19 d. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 199, 312 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-1303 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=274153>.

⁵⁰⁹ UNIDROIT konvencija dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros objektų. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 8-139.

⁵¹⁰ 2006 m. balandžio 19 d. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 199, 312 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-1303 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=274153>.

arba archeologiniai radiniai; išardytų meno, istorijos paminklų ar archeologinių vietų elementai; senesnės kaip šimto metų antikvarinės vertybės, pavyzdžiui, įrašai, monetos, raižyti spaudai; etnologinės svarbos objektai; meninės svarbos vertybės, pavyzdžiui: paveiksliai ir piešiniai, padaryti ranka ant bet kokio pagrindo bet kokia medžiaga (išskyrus ranka dekoruotus pramoninius brėžinius ir gaminius), originalios statulos ir skulptūros kūriniai iš bet kokios medžiagos, originalūs raižiniai, atspaudai, litografijos, originalūs meno asambliažai ir montažai iš bet kokios medžiagos; reti rankraščiai ir inkunabulai, senos knygos, dokumentai ir specialios paskirties leidiniai (istoriniai, meniniai, moksliniai, literatūriniai ir t.t.) – jų vienetai ir kolekcijos; pašto ženklai, muitinės ir panašūs antspaudai – jų vienetai ir kolekcijos; archyvai, įskaitant garso, fotografijos ir kinematografijos archyvus; daugiau kaip šimto metų senumo baldai ir seni muzikos instrumentai).

Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas⁵¹¹ bei Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas⁵¹² reglamentuoja kultūros paveldui priklausančių vertybių apsaugos teisinius pagrindus bei sąvokas. Pagal šiuos teisės aktus kultūros vertybėmis laikomos vertybės, turinčios išliekamąją meninę, kultūrinę, religinę, istorinę, etninę ir t. t. vertę. Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 2 ir 7 dalys numato, jog kilnojamosios kultūros vertybės yra pagal paskirtį ir prigimtį kilnojamieji visuomenės ir žmogaus veiklos medžiaginiai kūriniai ir kiti daiktai, turintys didelę kultūrinę vertę, t. y. reikšmingi etniniu, archeologiniu, istoriniu, meniniu, moksliniu, techniniu, religiniu ir kitokiais požiūriais, taip pat tuo, kad apibūdina tipiškus bei specifinius nacionalinio gyvenimo reiškinius (pvz., archeologiniai radiniai, daiktai, susiję su svarbiausiais istoriniais įvykiais, visuomenės, kultūros, karo, sporto istorija, įžymių žmonių gyvenimu, šaunamieji ir nešaunamieji ginklai, mokslo, technikos ar technologijos istoriją apibūdinantys daiktai ir pan.), ir įtraukti į

⁵¹¹ 1994 m. gruodžio 22 d. įstatymo Nr. I-733 redakcija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 3-37; 2004 m. rugsėjo 28 d. įstatymo Nr. IX-2452 redakcija. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 153-5571.

⁵¹² 1996 m. sausio 23 d. įstatymo Nr. I-1179 redakcija. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 14-352; 2008 m. liepos 3 d. įstatymo Nr. X-1682 redakcija. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 81-3183.

valstybinę kilnojamųjų kultūros vertybių apskaitą. Ši pakankamai plati sąvoka apima ir įstatymų leidėjo baudžiamajame įstatyme nurodytas mokslinės ir istorinės reikšmės turinčias vertybes⁵¹³. Pagal Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 1 dalį antikvariniai daiktai – visi prieš 50 metų ir anksčiau sukurti kilnojamieji žmogaus veiklos medžiaginiai kūriniai ir kiti kilnojamieji daiktai ar jų dalys, nesvarbu, kokia jų kultūrinė vertė. Šio įstatymo 3 straipsnyje kultūros objektais laikoma: 1) archeologiniai radiniai; 2) etninės kultūros medžiaginiai pavyzdžiai; 3) kilnojamieji daiktai, susiję su svarbiausiais istoriniais įvykiais, visuomenės, kultūros, karo, sporto, religijų istorija, įžymių žmonių gyvenimu; 4) šaunamieji ir nešaunamieji ginklai; 5) vaizduojamosios ir taikomosios dailės kūriniai; 6) muzikos instrumentai; 7) inkunabulai ir rankraščiai, žemėlapiai ir natos, knygos ir kiti leidiniai; 8) kilnojamieji daiktai, turintys numizmatinę, sfragistinę, heraldinę ar filatelinę vertę, faleristika, ordinai ir medaliai; 9) mokslo, technikos ar technologijos istoriją apibūdinantys kilnojamieji daiktai; 10) kolekcijos, rinkiniai, komplektai ar kitokie dariniai kaip visuma, nesvarbu, kokia atskirų dalių vertė ir rūšis; kolekcijos, reikšmingos paleontologiniu, zoologiniu, botaniniu ar anatominiu požiūriu; 11) meninių, istorinių ar religinių objektų dalys; 12) fotografijos ir kino juostos, jų negatyvai; 13) dokumentai, sukurti ant bet kokio pagrindo; 14) antikvariniai daiktai.

Siekiant išsaugoti šias vertybes, jos gali būti įtraukiamos į valstybinę kilnojamųjų kultūros vertybių apskaitą, kurią sudaro: muziejų ir bibliotekų kilnojamųjų kultūros vertybių apskaitos dokumentai; Nacionalinio dokumentų fondo apskaitos dokumentai; Kultūros vertybių registras (Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo 5 str. 1 d.). Pagal įrašymo į Kultūros vertybių registrą ir valstybinę apskaitą tvarką⁵¹⁴ kultūros vertybes įvertina ekspertai ir suteikia joms sutartinius balus (nuo +10 iki –3) atsižvelgdami į šiuos kriterijus:

⁵¹³ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 298; Taip pat ir BK 185 straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos radio pasisavinimo veikos sudėtyje nurodytas mokslinės ir istorinės reikšmės turinčias vertybes.

⁵¹⁴ 1996 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Kultūros vertybių apsaugos departamento įsakymas „Dėl objektų įrašymo į Registrą“ Nr. 161. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 11-225.

meninė vertė, originalumas, charakteringumas, autentiškumas, mokslinė vertė, komplektiškumas, istorinė-memorialinė vertė. Kiekvienas iš šių kriterijų turi dar savo paaiškinimus ir subkriterijus. Be to, vien įrašymas į Kultūros vertybių registrą ir valstybės apskaitą dar nesąlygoja didelės kultūrinės vertės nustatymo, nes įrašomi labai skirtingos vertės objektai ir yra didelės vertės vertybių, kurios visai neįrašomos, nes tam būtinas savininko sutikimas. Todėl vertybės didelė mokslinė, istorinė ar kultūrinė reikšmė yra vertinamasis požymis, kurio apibrėžimas yra itin kompleksiškas, o vertinimas priskirtas išimtinai ekspertams, turintiems specialią profesinę kompetenciją⁵¹⁵.

Kaip minėta, vertybės, turinčios didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės, kaip kvalifikuojantis požymis atitinkamu baudžiamojo įstatymo pakeitimu įtrauktas į daugelį Baudžiamojo kodekso XXVIII skyriaus kvalifikuotų turtinių nusikaltimų sudėčių, tokių, kaip vagystės, plėšimo, turto pasisavinimo bei kitų (BK 178 str. 3 d., 180 str. 3 d., 183 str. 2 d. ir kt.). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinė septynių teisėjų kolegija⁵¹⁶ yra pažymėjusi, kad kilnojamųjų kultūros vertybių įtraukimas į apskaitą (inventoriniai sąrašai, archyvų fondų sąvadas ar registras) nėra lemiamas kriterijus baudžiamajai atsakomybei pagal BK 178 straipsnio 3 dalį kilti. Šiuo atveju lemiamą reikšmę, visų pirma, turi kilnojamųjų kultūros vertybių didelė mokslinė, istorinė ar kultūrinė reikšmė, kurią nustato atitinkamos srities specialistai (ekspertai), o antra, jų teisinė priklausomybė tam tikram asmeniui,

⁵¹⁵ Pavyzdžiui, Kilnojamųjų kultūros vertybių vertinimo ekspertų komisijai. 2006 m. gruodžio 7 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada dėl Baudžiamojo kodekso 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 199 ir 312 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-1303 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=288335>; ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. *Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 299. Be to, pažymėtina, jog yra diskutuojama ir dėl to, ar, atsižvelgiant į tai, kad didelės kultūrinės, istorinės, mokslinės vertės nustatymas priskirtas ekspertams, turintiems specialią profesinę kompetenciją tokio požymio numatymas baudžiamajame įstatyme (vagystės nusikalstamos veikos sudėtyje) neprieštaruja kaltės principui, ta prasme, kad kaltininkas turi suvokti, jog vagia didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčias vertybes, t. y. ar šiuo atveju nereikalaujama įrodyti, ko kaltininkas faktiškai negali suvokti, nes neturi specialių žinių ir nesinaudoja specialiomis metodikomis. Siekiant išvengti galimos prieštaros kaltės principui, siūloma, kaip Vokietijoje, formuluojant šį požymį nurodyti, kad minėtos vertybės turėtų būti viešai demonstruojamos ar priklausyti visiems prieinamai kolekcijai. Žr. VOSYLIŪTĖ, Andželika. Vagystę kvalifikuojančio požymio – didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės – samprata teisės moksle ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2010, nr. 75, p. 63-64.

⁵¹⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-358-303/2015.

valstybei ar savivaldybėms. Todėl tokie specifinės teisinės prigimties daiktai, kaip ginklai, darbo įrankiai, papuošalai ir pan., kurie buvo įdėti į kapą mirusiajam jo palaikų laidojimo metu ir kurie, kaip archeologiniai radiniai (jų fragmentai) dabar aptinkami (randami), pvz., kapinynuose, pilkapinyuose (senovės laidojimo vietose), kol jie nėra patekę į savininko (paprastai valstybės) valdymo (disponavimo) sritį, negali būti ir vagystės pagal BK 178 straipsnį dalyku⁵¹⁷. Visų archeologinių radinių ir jų fragmentų, kuriuos kasinėdamas kapinykus rado kasatorius, ryšys su buvusiais savininkais jau buvo nutrūkęs ir valstybei apie tokių daiktų egzistavimą buvo žinoma tik bendrais bruožais, todėl valstybė, kol archeologiniai radiniai (jų fragmentai) nebuvo surasti, negalėjo jais ir disponuoti, taigi, ir archeologiniai radiniai bei jų fragmentai negali būti vagystės dalyku⁵¹⁸. Pripažindamas kaltininko (kasatoriaus) nusikalstamą veiką radinio pasisavinimu, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad radinio pasisavinimo dalyku gali būti ne tik turtas, kurio savininkas nežinomas ar pagal įstatymą netekęs teisės į jį, bet ir turtas, kuris dar nėra patekęs (kaip kad žemėje (kapinynuose) užkasti archeologiniai radiniai) į savininko (šiuo atveju valstybės) valdymo (disponavimo) sritį. Radinio įgijimo sąvoka apima tiek atsitiktinį daikto radimą, tiek ir tyčia ieškoto (turint ar neturint savininko leidimo) daikto radimą. Byloje nustatyta, kad archeologiniai radiniai (jų fragmentai), kuriuos nuteistasis neteisėtai iškasė kapinynuose, kasatoriui buvo svetimas turtas. Tačiau, kol jis buvo surastas ir iškastas, šiuo turtu nedisponavo ir valstybė. Todėl šiuo atveju archeologiniai radiniai ir jų fragmentai pripažinti nusikaltimo, numatyto BK 185 straipsnyje, dalyku⁵¹⁹.

⁵¹⁷ Kadangi po palaikų palaidojimo, nutrūksta ir paveldėtojo nuosavybės teisės tęstinumas, nes jis laisva valia išskyrė tuos daiktus iš savo turto dalies. Tačiau pažymėtina, jog Baudžiamojo kodekso komentaro autoriai teigia, kad tais atvejais, kai savininkas paslepia savo turtą karste ir jį sąmoningai palaidoja kartu su mirusiuoju, tokie daiktai gali būti vagystės dalyku (ABRAMAVIČIUS, A., *et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*). Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 282.). Šiuo atveju, matyt, reikia suprasti, kad svarbus yra turto savininko tikslas tą turtą išlaikyti ir ateityje pasiimti, toliau valdyti ir naudotis juo. Šiuo požiūriu tokį turtą galima būtų prilyginti lobiui, kaip bešeimininkiam daiktui, nors baudžiamosios teisės teorijoje ir praktikoje bešeimininkiai daiktai, kaip minėta, nelaikomi vagystės dalyku.

⁵¹⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-358-303/2015.

⁵¹⁹ Ibidem.

Taigi, kasacinio teismo nuomone, archeologiniai radiniai, kurie minėtoje byloje ekspertų buvo pripažinti turinčiais didelę mokslinę, istorinę ir kultūrinę reikšmę, rasti atliekant kasinėjimo darbus kapinyuose, laikytini bešeimininkiais, t. y. neturinčiais savininko, nes jų ryšys su buvusiais savininkais jau buvo nutrūkęs, o valstybė, kol jie dar nebuvo surasti, taip pat negalėjo jais disponuoti, todėl jie negali būti vagystės dalyku, o yra radinio pasisavinimo nusikalstamos veikos dalyku. Tačiau, pažymėtina, jog, kaip minėta, jei daiktas apskritai neturi savininko, t. y. jis yra bešeimininkis, jis nėra ir radinys baudžiamąja teisine prasme (pagal BK 185 str.), kadangi radinys, nors ir pamestas, vis tiek turi savo savininką. Be to, atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagal minėto Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo 12 straipsnio 4 dalį visi žemėje, jos paviršiuje, vandenyje, pastatuose ir statiniuose arba jų dalyse rasti šio įstatymo 3 straipsnyje nurodyti kilnojamieji daiktai, turintys kultūrinę vertę, kurių savininkas ar valdytojas negali būti nustatyti arba pagal įstatymus yra netekę teisės į juos, pereina valstybės nuosavybėn. Asmenys, atsitiktinai radę šio įstatymo 3 straipsnyje nurodytus kilnojamuosius daiktus, privalo per savaitę juos pateikti įvertinti Kultūros paveldo departamentui. Taigi, iš šios normos teksto galima daryti išvadą, jog bet kuriuo būdu rasti Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo 3 straipsnyje nurodyti kultūros objektai, turintys kultūrinę vertę, kurių savininkas ar valdytojas negali būti nustatyti arba pagal įstatymus yra netekę teisės į juos, yra valstybės nuosavybė, kadangi neturėdami kito konkretaus savininko bei būdami kultūriškai vertingi, kaip nacionalinis turtas, šie objektai savaime turėtų priklausyti valstybei. Tokiu būdu, minėti radiniai kaltininkui (pasisavinančiam juos) būtų ir svetimas turtas, kurio pasisavinimas galėtų būti kvalifikuojamas ir kaip vagystė BK 178 straipsnio prasme.

Oponuodamas tokiai pozicijai, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, jog minėta Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo 12 straipsnio 4 dalies nuostata nereiškia, kad iki kilnojamųjų kultūros vertybių atitinkamo perdavimo jos savaime yra valstybės nuosavybė BK 178 straipsnio prasme, todėl turtu, kol jis kasatoriaus buvo surastas ir iškastas, valstybė

negalėjo disponuoti. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad nuosavybės teisės turėjimas nebūtinai visuomet reiškia ir savininko galėjimą disponuoti savo turtu. Nuosavybės teisę konkrečiu atveju gali sudaryti tiek visos jos sudedamosios dalys (teisės – valdyti, naudotis ir disponuoti), tiek kelios ar tik viena iš jų. Tai reiškia, jog savininkas tam tikrais atvejais gali valdyti ir naudotis jam nuosavybės teise priklausančiu daiktu, tačiau gali neturėti teisės disponuoti juo (pvz., areštavus tokį daiktą, ar uždraudus savininkui juo disponuoti), tačiau ir tokiu atveju savininkas nepraranda nuosavybės teisės į tą daiktą apskritai. Taip pat tam tikrais atvejais savininkas gali fiziškai netgi neturėti jam nuosavybės teise priklausančio daikto, nes jį, pavyzdžiui, neteisėtai užvaldo kitas asmuo, tačiau tokiu atveju savininkas taip pat nepraranda savo nuosavybės teisės į tą daiktą. Vadinasi, disponavimo tam tikru daiktu teisės neturėjimas ne visuomet reiškia ir nuosavybės teisės neturėjimą. Jei pagal Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymą žemėje, jos paviršiuje, vandenyje, pastatuose ir statiniuose arba jų dalyse rasti kultūrinę vertę turintys objektai, kurių savininkas ar valdytojas negali būti nustatyti arba pagal įstatymus yra netekę teisės į juos, pereina valstybės nuosavybėn, bei jie turi ypatingą reikšmę (kultūrinę vertę) ir viešasis interesas reikalauja juos saugoti, tai net jei valstybė apie juos ir nežino, nes jie, pavyzdžiui, nerasti, tai nepaneigia valstybės nuosavybės (ar turtinės) teisės į tokius objektus, nes valstybė tuomet turi išskirtinę teisę pasisavinti tokius daiktus.

Tokią išvadą, manytina, pagrindžia Atlyginimo už istorinę, kultūrinę ar archeologinę vertę turinčius radinius taisyklių⁵²⁰, būtent ir reglamentuojančių atlyginimo už atsitiktinai surastus radinius – Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo 3 straipsnyje nurodytus kilnojamuosius daiktus, turinčius istorinę, kultūrinę ar archeologinę vertę, kurių savininkas arba valdytojas negali būti nustatytas arba pagal įstatymus yra netekęs teisės į juos, procedūrą, ir patvirtintų Lietuvos Respublikos kultūros ministro, įgyvendinant minėtą Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo

⁵²⁰ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2010 m. birželio 30 d. įsakymas Nr. IV-377 „Dėl Atlyginimo už istorinę, kultūrinę ar archeologinę vertę turinčius radinius taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 79-4088.

12 straipsnio 4 dalies normą, nuostatos. Pagal šių taisyklių 5 punktą asmenys, atsitiktinai radę kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo 3 straipsnyje nurodytus kilnojamuosius daiktus (radinius) privalo per savaitę juos pateikti Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos teritoriniam padaliniui. Šis Kultūros paveldo departamento teritorinis padalinys, kurio veiklos teritorijoje rasti radiniai, informaciją apie radinius, jų fotografijas, radinių radimo vietos apžiūros akto kopiją pateikia Kultūros paveldo departamentui ir teritorinei policijos įstaigai, kurios veiklos teritorijoje rasti daiktai (8 p.). Visą šią informaciją Kultūros paveldo departamentas perduoda Kilnojamųjų kultūros vertybių vertinimo komisijai, kuri per 20 darbo dienų nustato radinių istorinę, kultūrinę ar archeologinę vertę (9 p.). Departamentas, gavęs Kilnojamųjų kultūros vertybių vertinimo komisijos posėdžio, kuriame nuspręsta, kad radiniai turi istorinę, kultūrinę ar archeologinę vertę, protokolo kopiją, ją persiunčia Kultūros ministerijai, kartu su visa informacija apie radinius, jų radimo aplinkybes bei radėją (10 p.). Kultūros ministerija atitinkamai parenka muziejų ir apie tai praneša Kultūros paveldo departamentui, kuris ar jo teritorinis padalinys radinius perduoda šiam muziejui (11 p.). Tačiau jei per 6 mėnesius nuo pranešimo teritorinei policijos įstaigai apie Kultūros paveldo departamento teritoriniam padaliniui pateiktus radinius dienos paaiškėja daiktą, turintį istorinę, kultūrinę ar archeologinę vertę, pametęs savininkas, muziejus daiktą jam grąžina ir informuoja Kultūros ministeriją, kuri, savininkui sutikus, gali siūlyti įrašyti šį daiktą į Kultūros vertybių registrą. Iki daikto grąžinimo daiktą pametęs savininkas atlygina muziejui daikto išlaikymo ir kitas su radiniu susijusias išlaidas (jeigu jos buvo patirtos) (12 p.). Jei per 6 mėnesius nuo pranešimo teritorinei policijai tokių radinių savininkas nepaaiškėja arba nustatoma, kad jis pagal įstatymus yra netekęs teisės į juos, radiniai pereina valstybės nuosavybėn ir apie tai muziejus informuoja teritorinę policijos įstaigą, kurios veiklos teritorijoje buvo rasti daiktai, bei daiktus radusį asmenį (13 p.). Radiniams perėjus valstybės nuosavybėn, muziejus, kuriam buvo perduoti saugoti radiniai, raštu pasiūlo juos radusiam asmeniui atlyginti už radinius, o atlyginimo už radinius dydis ir

sąlygos nustatomos tarp muziejaus ir radinį radusio asmens sudaromoje sutartyje (14 p.).

Taigi, šios taisyklės numato, jog visiškai valstybės nuosavybėn rasti radiniai, turintys istorinę, kultūrinę ar archeologinę vertę, pranešus apie tai Kultūros paveldo departamentui ir atlikus visas išvardytas procedūras, pereina tik jei per 6 mėnesius nuo pranešimo teritorinei policijos įstaigai apie Kultūros paveldo departamento teritoriniam padaliniui pateiktus radinius dienos nepaaiškėja jų savininkas. Visą minėtą 6 mėnesių laikotarpį, vykstant tokių radinių kultūrinės, istorinės vertės nustatymo bei kitoms procedūroms, šie daiktai saugomi tiek Kultūros paveldo departamento atitinkamo teritorinio padalinio ar atitinkamo muziejaus, tačiau kaip ir radinio atveju, faktiškai yra laikomi priklausančiais kažkokiam konkrečiam savininkui, suteikiant jam teisę per 6 mėnesius kreiptis į atitinkamas valstybės institucijas dėl tokių vertybių susigrąžinimo. Tik tuomet, jei savininkas neatsiranda, tokios vertybės pereina valstybės nuosavybėn. Taip pat valstybės nuosavybėn gali pereiti ir tokie radiniai, kurie Kilnojamųjų kultūros vertybių vertinimo komisijos nepripažįstami turinčiais istorinę, kultūrinę ar archeologinę vertę, perduodant juos Kultūros paveldo departamento atitinkamam teritoriniam padaliniui ir pranešus radinius radusiam asmeniui, kada jis gali juos atsiimti, tačiau šiam asmeniui per 6 mėnesius nuo pranešimo teritorinei policijos įstaigai apie Kultūros paveldo departamento teritoriniam padaliniui pateiktus radinius dienos neatsiėmus neturinčių istorinės, kultūrinės ar archeologinės vertės radinių arba raštu atsisakius juos atsiimti (Atlyginimo už istorinę, kultūrinę ar archeologinę vertę turinčius radinius taisyklių 16, 17 p.). Tačiau tokiu atveju radiniai valstybės nuosavybėn pereina jau Bešeimininkio, konfiskuoto, valstybės paveldėto, į valstybės pajamas perduoto turto, daiktinių įrodymų, lobių ir radinių perdavimo, apskaitymo, saugojimo, realizavimo, grąžinimo ir pripažinimo atliekomis taisyklių⁵²¹ ir Civilinio kodekso nustatyta tvarka.

⁵²¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 26 d. nutarimas Nr. 634 „Dėl Bešeimininkio, konfiskuoto, valstybės paveldėto, į valstybės pajamas perduoto turto, daiktinių įrodymų ir radinių perdavimo, apskaitymo, saugojimo, realizavimo, grąžinimo ir pripažinimo atliekomis taisyklių patvirtinimo (Dėl Bešeimininkio, konfiskuoto, valstybės paveldėto, valstybei perduoto turto, daiktinių

Taigi, iš viso to galima daryti išvadą, jog vis dėlto rastos vertybės, pripažintos turinčiomis mokslinę, istorinę, kultūrinę reikšmę, tam tikrą laikotarpį (6 mėn.) iki tapdamos visiškai valstybės nuosavybe, laikomos priklausančiomis kažkam nežinomam, todėl baudžiamosios teisės prasme tą laikotarpį jos laikytinos svetimomis, o jų pasisavinimas (pagrobimas), priklausomai nuo pasisavinimo būdo – svetimo turto pasisavinimu (vagyste, plėšimu, radinio pasisavinimu arba kitu turtiniu nusikaltimu). Kita vertus, vadovaujantis minėta Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo 12 straipsnio 4 dalies nuostata, bei tuo, kad tokie daiktai turi ypatingą kultūrinę (taip pat mokslinę, istorinę) reikšmę, taigi ir esant viešajam interesui juos ypatingai saugoti, minėtą 6 mėnesių laikotarpį valstybė laikoma turinčia (išimtinę) teisę pasisavinti tokius daiktus.

Apibendrinant teigtina, jog nacionalinio šeimininkų daiktų (radinio, lobio) teisinio reglamentavimo, baudžiamojo įstatymo nuostatų dėl radinio pasisavinimo, teismų praktikos bei užsienio valstybių teisinio reguliavimo analizė rodo, jog daiktai, nurodyti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 185 straipsnio normos dispozicijoje, kaip radinio pasisavinimo nusikalstamos veikos dalykai, yra šeimininkiai bendrąja civilinės teisės prasme, t. y. neturintys savininko arba jų savininkas nežinomas, o konkrečiai radinio pasisavinimo atveju – svetimu, nes savininkas tik nežinomas. Todėl iš esmės neteisėtas ir neatlygintinis lobio, kito didelės vertės radinio, didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčių vertybių, kurios randamos arba pas kaltininką atsiduria atsitiktinai, pasisavinimas yra labiau tradiciškai susiklosčiusios ir civilinėje teisėje įtvirtintos pareigos, kad radęs pamestą arba atsitiktinai patekusį daiktą tuojau turi pranešti apie tai pametusiam jį asmeniui ir grąžinti jam rastą daiktą arba per savaitę nuo radimo dienos apie radinį pranešti atitinkamoms institucijoms ir perduoti joms daiktą, jeigu pats negali ar nenori jo saugoti (CK 4.62 str., Atlyginimo už istorinę, kultūrinę ar

įrodymų, lobio ir radinių perdavimo, apskaitymo, saugojimo, realizavimo, grąžinimo ir pripažinimo atliekomi taisyklių patvirtinimo)“ . *Valstybės žinios*, 2004, nr. 86-3119; 2006, nr. 132-4996.

archeologinę vertę turinčius radinius taisyklių 5 p.) nevykdymas⁵²². Tačiau teisės aktuose numatytų pareigų nevykdymas, atsižvelgiant į pareigų kilmę ir pobūdį, paprastai užtraukia civilinę arba administracinę atsakomybę, tačiau ne baudžiamąją atsakomybę. Taigi, radinio pasisavinimo kriminalizavimas šia prasme kelia abejonių atitiktimi *ultima ratio* principui.

Kita vertus, minėtos pareigos radinį radusiam asmeniui nevykdymas ir radinio pasisavinimas galėtų užtraukti baudžiamąją atsakomybę tik tuomet, kai toks pareigos nevykdymas kelia didelį pavojų konkretaus asmens, visuomenės ar valstybės teisėms bei teisėtims interesams. Tai reiškia, kad būtina pagrįsti radinio pasisavinimo, kaip nusikalstamos veikos, pavojingumą, kartu tokiu būdu ir atibojant jį nuo radinio pasisavinimo, kaip civilinės teisės pažeidimo. Pagal šiuo metu Lietuvoje galiojantį teisinį reguliavimą ir teismų praktiką radinio pasisavinimo nusikalstamos veikos pavojingumą pagrindžia didelė rasto turto vertė (viršijanti 250 MGL dydžio sumą) arba didelė mokslinė, istorinė ar kultūrinė rastų vertybių reikšmė. Tačiau abejotina, ar šios veikos pavojingumą pakankamai pagrindžia tik didelė radinių vertė (ypač lobio atveju), o galimybė savininkui ar teisėtam jo valdytojui (jei toks vėliau atsiranda) susigrąžinti radinį vindikacijos pagalba (CK 4.95 str.), taip pat reikalauti žalos atlyginimo (CK 6.245, 6.249 str.) geriau nei baudžiamoji teisė realizuoja teisinę atsakomybę, ir yra pakankamas radinio savininko ar teisėto jo valdytojo teisių gynimo būdas, iš esmės atlyginantis ir kompensuojantis nukentėjusio asmens patirtus praradimus, nuostolius ir išgyvenimus, t. y. nukreiptas į padėties, buvusios iki teisės pažeidimo, atstatymą.

Kitaip yra su didele moksline, istorine ar kultūrine rastų vertybių reikšme. Baudžiamosios atsakomybės už rastų didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčių vertybių pasisavinimą pagrindus numato tarptautinė teisė, reikalaujanti ypatingos apsaugos šioms vertybėms. Be to, pabrėžtina, jog kėsinimasis į tokias ypatingą reikšmę turinčias vertybes, reiškia žalą tautai, visuomenei ir valstybei, pabrėžiant ir tokio kėsinimosi didelį mastą bei pavojų.

⁵²² ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 362.

Taip daroma nepataisoma žala ne tik šiems objektams, bet ir tautų, ir kitų bendruomenių kultūrai, taip pat tautų paveldui, negrįžtamai prarandama archeologinė, istorinė ir mokslinė informacija, užkertamas kelias skleisti kultūrą, kilti žmonijos gerovei, progresuoti civilizacijai. Todėl šiuo atveju didelė mokslinė, istorinė ar kultūrinė rastų vertybių reikšmė apibūdina radinio pasisavinimo nusikalstamos veikos pavojingumo požymį ir pagrindžia šios veikos kriminalizaciją.

II. 1.4. Kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 206 straipsnyje įtvirtinta ir uždrausta kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką nusikalstama veika priskirta nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai grupei (BK XXXI skyrius), kartu su kitomis nusikalstamomis veikomis, kuriomis pažeidžiamos konkrečios verslo tvarkos sritys, tokiomis, kaip: kontrabanda (BK 199 str., pažeidžiama akcizais apmokestinamų prekių įgijimo, laikymo, gabenimo, naudojimo ir realizavimo tvarka), neteisėtas naminių stiprių alkoholinių gėrimų, nedematūruoto ar dematūruoto etilo alkoholio, jų skiedinių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimas, laikymas, gabenimas ar realizavimas (BK 201 str., pažeidžiama naminių stiprių alkoholinių gėrimų, etilo alkoholio, jų skiedinių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimo, laikymo, gabenimo, realizavimo tvarka), neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (BK 202 str., pažeidžiama vertimosi komercine, ūkine, finansine veikla tvarka) ir pan. Taigi, doktrinoje teigiama, jog šios nusikalstamos veikos (BK 206 str.) rūšiniu (sudėtinu) objektu būtent ir laikoma normali teisės aktais sureguliuota ekonomikos ir verslo tvarka, tačiau tiesioginiu objektu – visų kredito ir neatlygintinės paramos apyvartos dalyvių normali veikla aptarnaujant kreditų, paskolų ir tikslinės paramos teikimo procesą. Papildomu objektu turinės žalos padarymo atveju – ir nuosavybė⁵²³.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 straipsnyje įtvirtinti ir nustatyti asmens ūkinės veiklos pagrindai bei valstybės pareiga teisės aktais užtikrinti asmenų, dalyvaujančių ekonominiuose santykiuose, interesų apsaugą, be abejo, suponuoja jos užtikrinimą atitinkamų teisės šakų, tarp kurių gali būti ir baudžiamoji teisė, normomis, tačiau baudžiamąją teisę laikant paskutine priemone užtikrinti valstybės, visuomenės ir asmens interesų apsaugą,

⁵²³ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 489.

svarstyti ar būtina ir kokiomis konkrečiomis baudžiamosios teisės nuostatomis saugoti ir ginti ekonomiką ir verslo tvarką. Šiuo konkrečiu atveju svarstyti, ar kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką nusikalstamos veikos kriminalizacija atitinka minėtą baudžiamosios atsakomybės, kaip *ultima ratio*, sampratą.

Taigi, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 206 straipsnio, kuriame įtvirtinta nusikalstamos kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką veikos sudėtis, 1 dalyje nurodyta, jog tas, kas gavęs 150 MGL dydžio ar didesnės vertės kreditą, paskolą ar tikslinę paramą panaudojo juos ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki vienerių metų. Kvalifikuota šios nusikalstamos veikos sudėtis (BK 206 str. 2 d.) apibūdinama kaip kredito ar paskolos panaudojimas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką ir negražinimas jo laiku, ir dėl to kreditoriui, laiduotojui arba kitam asmeniui didelės turtinės žalos padarymas. Tokiu atveju asmuo baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo (BK 206 str. 3 d.).

Apibūdinta šiuo metu galiojanti BK 206 straipsnio redakcija įsigaliojo nuo 2004 m. vasario 14 d., kuomet BK 206 straipsnis buvo pakeistas ir papildytas nauja pirma dalimi⁵²⁴. Iki 2004 m. vasario 14 d. galiojusi šio straipsnio redakcija⁵²⁵ numatė baudžiamąją atsakomybę tik už kredito ar paskolos panaudojimą ne pagal paskirtį – buvo baudžiamas tas, kas gavęs kreditą ar paskolą panaudojo jį ne pagal paskirtį ir negražino jo nustatytu laiku, ir dėl to kreditoriui, laiduotojui arba kitam asmeniui padarė didelės turtinės žalos. Tai yra iš esmės atitiko šiuo metu galiojančio BK 206 straipsnio 2 dalį, t. y. kvalifikuotą šios nusikalstamos veikos sudėtį, netgi su ta pačia sankcija.

⁵²⁴ 2004 m. sausio 29 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 13, 162, 191, 196, 197, 203, 206, 216, 219, 221, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 198¹ ir 198² straipsniais įstatymas Nr. IX-1992. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 25-760.

⁵²⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (*Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741) redakcija, galiojusi nuo 2003 m. liepos 25 d. iki 2004 m. vasario 14 d.

Anot Baudžiamojo kodekso pakeitimo įstatymo iniciatorių (Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos)⁵²⁶, kodekso (šiuo atveju BK 206 str.) pakeitimus paskatino Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje siekimo pagrindu atliekama integracija į tarptautinių sutarčių sistemą, prisiimtų įsipareigojimų vykdymas bei valstybės indėlis formuojant ir įgyvendinant tarptautines programas. Dėl šios priežasties Lietuvos pasirengimo narystei Europos Sąjungoje programos Teisės derinimo priemonių 2003 m. plane⁵²⁷, be kita ko, numatytas 1995 m. Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos bei jos papildomų Protokolų⁵²⁸ ratifikavimas bei Lietuvos Respublikos įstatymo dėl Baudžiamojo kodekso pakeitimo projekto parengimas. Todėl Teisingumo ministerijoje atlikus BK atitikimo 1995 m. Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos ir jos Protokolų reikalavimams analizę, buvo prieita prie išvados, kad baudžiamasis įstatymas nevisiškai suderintas su pastarųjų tarptautinių dokumentų reikalavimais. Atsižvelgusi į tai, Teisingumo ministerija parengė ir teikia minėtą BK pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą, kurį Seimui priėmus, baudžiamasis įstatymas atitiks visų pirmiau paminėtų tarptautinių dokumentų reikalavimus.

Projekto iniciatoriai (autoriai) pabrėžė, jog pastarųjų tarptautinių dokumentų (1995 m. Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos ir jos Protokolų) vienas iš įpareigojimų – kriminalizuoti juose numatytas veikas. Analizuojant šios konvencijos tekstą, matyti, kad ji priimta, pirmiausia, siekiant užtikrinti, kad konvencijos šalių baudžiamieji įstatymai padėtų veiksmingai saugoti Europos Bendrijų finansinius interesus. Konvencijos preambulėje teigiama, kad minėtus interesus pažeidžiančiam

⁵²⁶ Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Konvencijos dėl elektroninių nusikaltimų ratifikavimo“, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (Žin., 2000, 89-2741) 13, 162, 191, 196, 197, 203, 206, 216, 219, 221, 309 str. pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 198¹ ir 198² str. įstatymo ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (Žin., 2002, 37-1341) 154 str. papildymo įstatymo projektu“ Nr. IXP-3077.

⁵²⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimas Nr. 292 „Dėl Lietuvos pasirengimo narystei Europos Sąjungoje programos (Nacionalinė *acquis* priėmimo programa) teisės derinimo priemonių ir *acquis* įgyvendinimo priemonių 2003 metų planų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 25-1019.

⁵²⁸ Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 112-4178.

sukčiavimui iš tikrųjų reikia taikyti baudžiamąjį persekiojimą; šalys yra įsitikinusios, jog būtina, kad už tokį elgesį būtų baudžiama veiksmingomis, proporcingomis ir atgrasančiomis baudžiamosiomis sankcijomis, neatmetant galimybės atitinkamais atvejais taikyti kitas bausmes, o labai pavojingais atvejais būtina, kad už tokį elgesį būtų baudžiama laisvės atėmimu ir dėl to galėtų būti taikoma ekstradicija. Pagal konvencijos 1 straipsnio 1 dalį šioje konvencijoje Europos Bendrijų finansiniams interesams kenkiančiu sukčiavimu laikomas, be kita ko, bet koks tyčinis veikimas ar neveikimas išlaidų srityje, susijęs su Europos Bendrijų bendrojo biudžeto arba Europos Bendrijų valdomų ar jų vardu valdomų biudžetų lėšų netinkamu naudojimu ne tiems tikslams, kuriems jos buvo iš pradžių skirtos (1 str. 1 d. a) p. 3 įtr.), ir pajamų srityje, susijęs su Europos Bendrijų bendrojo biudžeto arba Europos Bendrijų valdomų ar jų vardu valdomų biudžetų išteklių mažinimą sukeliančiu netinkamu teisėtai gautos išmokos naudojimu (1 str. 1 d. b) p. 3 įtr.). Kiekviena valstybė narė imasi būtinų ir tinkamų priemonių minėtą sukčiavimo apibrėžimą perkelti į savo nacionalinę baudžiamąją teisę taip, kad ten apibūdintos veikos būtų laikomos nusikaltimais (1 str. 2 d.). Pagal konvencijos 2 straipsnio 1 dalį kiekviena valstybė narė imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad už 1 straipsnyje nurodytą veiką ir dalyvavimą 1 straipsnio 1 dalyje nurodytoje veikoje, jos kurstymą ar kėsiniimąsi ją padaryti būtų baudžiama veiksmingomis, proporcingomis ir atgrasančiomis baudžiamosiomis sankcijomis, įskaitant bent stambaus sukčiavimo atvejais laisvės atėmimą apimančias bausmes, dėl kurių gali būti taikoma ekstradicija, suprantant, kad stambiu sukčiavimu yra laikomas toks sukčiavimas, kuris yra susijęs su tam tikra mažiausia suma, kurią turi nustatyti kiekviena valstybė narė. Ši mažiausia suma negali būti nustatyta didesnė kaip 50 000 Eur.

Taigi, šiuo metu galiojančio BK 206 straipsnio 1 dalies, numatančios baudžiamąją atsakomybę ne tik už kredito ar paskolos, tačiau ir už tikslinės paramos panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką bei nustatančios tokios paramos, paskolos ar kredito minimalų dydį (150 MGL), atsiradimą lėmė Lietuvos Respublikos tarptautiniai įsipareigojimai suvienodinti

nacionalinius teisės aktus su Europos Sąjungos teisės aktais, narystės Europos Sąjungoje tikslu, konkrečiai – Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso atitikties 1995 m. Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos ir jos Protokolų reikalavimams siekis.

Vis dėlto, net ir pripažįstant būtinybę suderinti nacionalinius teisės aktus su Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimais⁵²⁹, šiuo konkrečiu atveju apsaugoti Europos Bendrijų finansinius interesus, kaip tai numatyta 1995 m. Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos 1 straipsnio 1 dalyje, t. y. kriminalizuoti įvairiausio pobūdžio veiksmus, kuriuos darant gali būti pasisavinamos arba ne pagal nustatytą tvarką panaudojamos Europos Bendrijų bendro biudžeto arba Bendrijų jų valdomų fondų lėšos, kas savaime padaro žalą valstybei ar iš Europos Bendrijų biudžeto finansuojamiems fondams, manytina ir pritartina Baudžiamojo kodekso pakeitimo projekto svarstymo metu Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Vilniaus universiteto Teisės fakulteto pateiktoms pastaboms ir pasiūlymams, kad atsižvelgiant į minėtos 1995 m. Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos 1 straipsnio nuostatas kriminalizuojamas turėtų būti tik tikslinės paramos, viršijančios 150 MGL dydį, panaudojimas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, o baudžiamoji atsakomybė už kredito ar paskolos panaudojimą ne pagal paskirtį turėtų išlikti taip, kaip buvo reglamentuota iki 2004 m. vasario 14 d. galiojančio BK 206 straipsnio 1 dalyje, t. y. esant 2 papildomoms sąlygoms: 1) jei paskola negražinama laiku, ir 2) dėl to kitam asmeniui padaroma didelė turtinė žala⁵³⁰. Šiuo metu galiojančio BK 206 straipsnio 1 dalis nepagrįstai

⁵²⁹ Nors tarptautinių konvencijų ir Europos Sąjungos direktyvų įgyvendinimas, jei jis mechaniškas, neatsižvelgiant į tokių nuostatų tinkamumą Lietuvos teisės normų sistemai, taip pat kritikuojamas baudžiamosios teisės mokslininkų. Žr., pvz., FEDOSIUK, Oleg. Dirbtinis kriminalizavimas kaip teisinės praktikos patologija. In *Baudžiamoji justicija ir verslas: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2016, p. 39-40. Taip pat apie Europos Sąjungos teisės ir nacionalinės baudžiamosios teisės santykį žr. šio tyrimo skyriuje II.2.3. Nusikalstamos veikos aplinkai.

⁵³⁰ 2004 m. sausio 13 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto išvada Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 13, 162, 191, 196, 197, 203, 206, 216, 219, 221, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 198¹ ir 198² straipsniais įstatymo projektui Nr. IXP-3077 (2) [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.224985?jfwid=17mb581cr3>>.

kriminalizuoja kredito ir paskolos panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, nepaisant to, kad paskola ar kreditas vis dėlto gražinamas laiku ir nėra jokios žalos kreditoriui, laiduotojui ar kitam asmeniui. Tai reiškia, jog tokiu reguliavimu neužtikrinamas reikalavimas konstruoti nusikalstamų veikų verslo tvarkai sudėtis taip, kad jas būtų galima atskirti nuo kitų teisės pažeidimų (šiuo atveju civilinės teisės pažeidimo)⁵³¹.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone, 1995 m. Konvencijoje dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos bei jos Protokoluose suformuluotų imperatyvų paskirtis kitokia – apsaugoti būtent Europos Bendrijos, kaip tarptautinės organizacijos, finansinius interesus, juose kalbama apie būtinybę kriminalizuoti įvairiausio pobūdžio veiksmus, kuriuos darant gali būti pasisavinamos arba ne pagal nustatytą tvarką panaudojamos ne bet kokios, o Europos Bendrijos ar jos valdomų fondų lėšos. Todėl BK 206 straipsnio galiojanti redakcija gali būti keičiama tik tuo tikslu, kad būtų užkirstas kelias bet kokiam neteisėtam Europos Sąjungos ar jos valdomų fondų skiriamos tikslinės paramos panaudojimui, nelaukiant galimų tokio poelgio padarinių, t. y. baudžiamąją atsakomybę numatyti tik už Europos Sąjungos ar jos valdomų fondų skiriamų tikslinių paramų panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką⁵³².

Lietuvos baudžiamosios teisės mokslo darbuose, kalbant apie BK 206 straipsnio 1 dalyje numatytą nusikalstamą veiką, taip pat abejojama, „<...> ar vien tik pats paskolos, kredito panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką faktas, nesant jokių padarinių, yra toks pavojingas, kad jį reikėtų besąlygiškai pripažinti nusikaltimu. <...> [B]audžiamoji atsakomybė, numatyta už paskolos ar kredito sutarties sąlygų pažeidimą, nepadariusį žalos asmenims ar nesukėlusį kitų sunkių padarinių, nėra proporcinga padarytos

⁵³¹ ABRAMAVIČIUS, Armanas. Kai kurie baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus ūkininkavimo (verslo) tvarkai klausimai pagal naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. *Teisė*, 2003, nr. 48, p. 11.

⁵³² 2004 m. sausio 13 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto išvada Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 13, 162, 191, 196, 197, 203, 206, 216, 219, 221, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 198¹ ir 198² straipsniais įstatymo projektui Nr. IXP-3077 (2) [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.224985?jfwid=17mb581cr3>>.

veikos pavojingumui, taigi BK 206 straipsnio 1 dalyje nepagrįstai kriminalizuojami civiliniai teisiniai santykiai. Asmenims, naudojantiems paskolas, kreditus ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, sudrausminti pakaktų civilinių teisinių priemonių. Apie baudžiamąją atsakomybę šiuo atveju galima būtų galvoti, jeigu dėl tokių veiksmų atsirastų pavojingų padarinių, pavyzdžiui, kreditoriui būtų padaroma didelė turtinė žala.⁵³³, kas šiuo atveju ir numatyta BK 206 straipsnio 2 dalyje.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog, pavyzdžiui, Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas, nustatydamas baudžiamąją atsakomybę už apgaulę arba sukčiavimą, susijusį su subsidijomis, jų gavimu bei naudojimu (vok. *Subventionsbetrug*) (264 str.)⁵³⁴, taip pat reglamentuoja tokios išmokos (paramos) panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką (264 str. 1 d. 2 p.), tačiau baudžiamąją atsakomybę sieja išimtinai su subsidija, t. y. valstybės išmoka, parama įmonėms ir kitiems juridiniams asmenims, kuri yra negražinama ir gali būti tiek nacionalinės, tiek nenacionalinės (Europos Bendrijų biudžeto ir kitų viešųjų šaltinių) kilmės (264 str. 7 d.). Taigi, kredito ar paskolos, kurie yra atlygintiniai, panaudojimas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką Vokietijoje nėra kriminalizuotas. Taip pat ir kaimyninėje Estijos Respublikoje, kurioje baudžiamasis kodeksas⁵³⁵ neturi savarankiško straipsnio, numatančio baudžiamąją atsakomybę už kredito, paskolos ar paramos panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, tačiau, reglamentuodamas baudžiamąją atsakomybę už sukčiavimą, siekiant turtinės naudos bei ją naudojant (taip pat ir ne pagal paskirtį) (210 str. 1 ir 2 d.), turtinę „naudą“ apibrėžia kaip neatlygintinį ar iš dalies atlygintinį lėšų iš valstybės biudžeto, vietinės valdžios biudžeto ar kitų viešųjų fondų išmokėjimą asmeniui, užsiimančiam ūkine (ekonomine) veikla, arba mokesčių lengvatas, skatinančias

⁵³³ ABRAMAVIČIUS, Armanas, MILINIS, Albertas, VOSYLIŪTĖ, Andželika. Iš Konstitucijos kylančios baudžiamosios teisės normų, numatančių atsakomybę už nusikalstamas veikas ekonomikai ir verslo tvarkai, kūrimo bei taikymo nuostatos. In *Baudžiamoji justicija ir verslas*: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2016, p. 193.

⁵³⁴ Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<https://dejure.org/gesetze/StGB/264.html>>.

⁵³⁵ Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

ekonominę veiklą. Taigi, ir pagal Estijos teisinį reglamentavimą baudžiamoji atsakomybė už tam tikrų suteiktų lėšų panaudojimą ne pagal paskirtį kyla, tik jei tokios lėšos yra ne privataus, o viešojo pobūdžio, t. y. teikiamos iš valstybės biudžeto ar kitų viešųjų fondų (manyta, ir nenacionalinės kilmės).

Privataus pobūdžio lėšų (kredito ar kitos paskolos) teikimo ir panaudojimo tvarką, pavyzdžiui, Vokietijos, Lenkijos, Latvijos ir Estijos baudžiamieji įstatymai saugo numatydami baudžiamąją atsakomybę už tai, kad kreditas ar kitokia paskola gaunami pateikiant neteisingą informaciją (taip pat ir panaudojant suklastotus dokumentus ar juos suklastojant) apie faktus ir aplinkybes, turinčias esminės reikšmės priimant sprendimą dėl kredito ar paskolos suteikimo, bei už tai, kad nors ir teisėtai gavus kreditą, paskolą, jų naudojimo metu nuslepiaama informacija apie bet kokį padėties pasikeitimą, turintį įtakos gautos paskolos ar kredito atšaukimui (grąžinimui), jų sumos sumažinimui ar tolesniam naudojimui⁵³⁶, kas, lyginant su Lietuvos teisiniu reglamentavimu, atitiktų kreditinio sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtį (BK 207 str.). Tokiu būdu, kartu tam tikrose valstybėse (pvz., Lenkijoje), kurios minėtas nuostatas taiko ir paramos iš viešųjų biudžetų fondų atžvilgiu, įgyvendinama ir 1995 m. Konvencijoje dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos⁵³⁷ vartojama sąvokos „sukčiavimas“ apibrėžimo norma (1 str. 1 d.), kurioje, be jau anksčiau aptarto veiksmų pobūdžio, sukčiavimo veika apibūdinama ir kaip bet koks tyčinis veikimas ar neveikimas, susijęs su suklastotų, neteisingų ar neišsamių pareiškimų ar dokumentų naudojimu ar pateikimu, kurio padariniai yra Europos Bendrijų bendrojo biudžeto arba Europos Bendrijų valdomų ar jų vardu valdomų biudžetų lėšų pasisavinimas ar neteisėtas užlaikymas arba biudžetų išteklių mažinimas, bei tuos pačius

⁵³⁶ Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo kodekso 265 b str. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://dejure.org/gesetze/StGB/265b.html>>; Lenkijos Respublikos baudžiamojo kodekso 297 str. 1 ir 2 d. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/10>>; Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso 210 str. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>; Estijos Respublikos baudžiamojo kodekso 209 str. 1 d., 210 str. 1 ir 2 d. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

⁵³⁷ Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 112-4178.

padarinius sukeliančiu informacijos neatskleidimu pažeidžiant konkretų įsipareigojimą. Atsižvelgiant į tai, matyti, kad veikose, susijusiose su neteisingos, ne visos informacijos pateikimu, siekiant gauti kreditą, paskolą ar paramą, svarbus yra apgaulės, nesąžiningumo požymis, lemiantis ir kaltininko kaltės kryptingumą, kas tokią veiką pirmiausia ir leidžia vertinti kaip pavojingą bei įvardyti „sukčiavimu“. Šiuo požiūriu kredito, paskolos ar paramos panaudojimas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką tarsi „iškrenta“ iš klasikinio „sukčiavimo“ apibrėžimo.

Aptariamos veikos kriminalizacijos atitikties *ultima ratio* principui analizė taip pat susijusi ir su kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką nusikalstamos veikos objektą apibūdinančių sąvokų „ekonomika“, „verslo tvarka“, „kredito, paramos apyvartos dalyvių normali veikla“ apibrėžimo bei aiškinimo problema. Pavyzdžiui, „Ekonomika yra labai plataus turinio sąvoka, apimanti įvairius visuomenėje egzistuojančius materialinės naudos siekimo būdus <...>“⁵³⁸. Verslas – fizinio asmens, juridinio asmens ar kitos organizacijos arba jų filialų veikla, kuria siekiama gauti pajamų ir pelno naudojant ekonominius išteklius⁵³⁹. „Atsižvelgiant į tai, verslo tvarka laikytina visuma įstatymų nustatytų taisyklių ir reikalavimų, reglamentuojančių ūkinę veiklą.“⁵⁴⁰. Savo ruožtu kredito, paskolos, tikslinės paramos teikimo veiklos tvarka – visuma įstatymų nustatytų taisyklių ir reikalavimų, reglamentuojančių tokią veiklą. Taigi, aptartos sąvokos aprašomos apibrėžime vartojant ne kitus žodžius arba paprastesnes sąvokas, tačiau tas pačias aprašomas sąvokas (objektas apibrėžiamas per patį objektą), kas iš esmės neleidžia aiškiau suvokti apibūdinamą sąvoką ar reiškinių. Be to, kaip matyti, sąvokų „ekonomika“ ir „verslo tvarka“ santykis – tai visumos ir dalies santykis, nes verslas – vienas iš ekonomiką apibūdinančių elementų, todėl, nusikalstamomis veikomis kėsintis į verslo tvarką, kartu pačiu bendriausiu požiūriu yra kėsinamasi ir į

⁵³⁸ IVOŠKA, Girus. Nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai objekto apibrėžimo teorinės ir praktinės problemos. *Teisės problemos*, 2003, nr. 2(40), p. 27.

⁵³⁹ Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo 2 straipsnio 23 dalis (redakcija, galiojanti nuo 2015 m. sausio 1 d.). *Valstybės žinios*, 1999, nr. 52-1672.

⁵⁴⁰ IVOŠKA, Girus. Nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai objekto <...>, p. 17.

ekonomiką⁵⁴¹. Taigi, dėl minėtų sąvokų platumo bei neapibrėžtumo, kyla diskusijų ir dėl nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai apibrėžimo apimties; kiek plati ir ar apskritai galima apibrėžti nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai grupę, ratą, t. y. kokios veikos gali būti laikomos nusikalstamomis ekonomikai ir verslo tvarkai. Taip pat aptariamos nusikalstamų veikų grupės rūšiniu objektu įvardijus ekonomiką, kyla šios nusikalstamų veikų grupės atskyrimo nuo kitų panašių nusikalstamų veikų klausimas⁵⁴².

Antra, ir svarbiausia, yra tai, kad tuos pačius visuomeninius ekonominius, verslo, kredito, paramos teikimo santykius reguliuoja kitos, kitų teisės šakų (civilinės, administracinės) normos, kurios tokius santykius, visų pirma, apibrėžia, sudaro sąlygas jiems atsirasti, kuria ir vysto. Nors ir teigiama, kad „Nusikalstamų veikų ūkininkavimo tvarkai <...> atsiradimą lemia tai, jog įstatymų leidėjas siekia apsaugoti paties sukurtą ekonominių santykių reguliavimo modelį <...> laisvosios rinkos ekonomikos <...>“, taigi „valstybės vykdoma baudžiamoji politika kuriant įstatymus, numatančius atsakomybę už nusikaltimus ūkininkavimo tvarkai, priklauso nuo požiūrio, koks turi būti valstybės vaidmuo ekonominiuose santykiuose“⁵⁴³, tačiau tai vis dėlto negali paaiškinti, kodėl vienos ar kitos veikos priskirtinos nusikalstamoms veikoms ekonomikai ir verslo tvarkai ir kriminalizuojamos, už jų padarymą numatant griežčiausią – baudžiamąją atsakomybę. Pažymėtina, jog, turint omenyje, kad įstatymais reguliuojant ūkinę veiklą yra glaudus civilinių teisinių ir baudžiamųjų teisinių tokio reguliavimo metodų ryšys, prioritetas vis dėlto turėtų būti teikiamas švelnesnėms – civilinės teisės, normoms, t. y. „pagrindinės turėtų būti ne baudžiamojo poveikio, bet civilinio, administracinio, drausminio teisinio pobūdžio priemonės. Tik už

⁵⁴¹ ABRAMAVIČIUS, Armanas. Kai kurie baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus ūkininkavimo (verslo) tvarkai klausimai pagal naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. *Teisė*, 2003, nr. 48, p. 9.

⁵⁴² Ibidem.

⁵⁴³ IVOŠKA, Girius. Nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai objekto <...>, p. 19.

pavojingiausias, didelę žalą asmenims, valstybei, visuomenei darančius pažeidimus gali būti nustatyta baudžiamoji atsakomybė.⁵⁴⁴

Konkrečiai kalbant apie kredito paskolos ar tikslinės paramos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką veiką ir jos tiesioginį objektą (taip pat su juo susijusį šios veikos dalyką), atkreiptinas dėmesys į tai, kad vadovaujantis CK 6.881 straipsnyje pateikta kreditavimo sutarties samprata, kreditu laikomos banko ar kitos kredito įstaigos (kreditoriaus) kreditavimo sutartyje nustatytais sąlygomis kredito gavėjui (skolininkui) suteiktos kreditavimo sutartyje nustatyto dydžio piniginės lėšos (kreditas), kurias kredito gavėjas įsipareigoja grąžinti kreditoriui ir mokėti palūkanas. Pagal Civilinio kodekso 6.870 straipsnyje pateiktą paskolos sutarties sampratą, paskola yra vienos paskolos sutarties šalies (paskolos davėjo arba kreditoriaus) paskolos sutartyje nustatytais sąlygomis kitos šalies (paskolos gavėjo arba skolininko) nuosavybėn perduoti pinigai arba rūšies požymiais apibūdinti suvartojamieji daiktai⁵⁴⁵, kuriuos paskolos gavėjas įsipareigoja grąžinti paskolos davėjui bei mokėti palūkanas, jeigu sutartis nenustato ko kita.

Nors Baudžiamojo kodekso komentare teigiama, jog paprastai suteikiamos paskolos ir kreditai yra tiksliniai⁵⁴⁶, tačiau iš Civilinio kodekso XLIII skyriaus pirmojo, antrojo bei trečiojo skirsnio nuostatų negalima būtų daryti tokios kategoriškos išvados, kadangi CK 6.877 bei 6.883 straipsniai tik nustato, kad paskola ar kreditas gali būti tiksliniai, jei šalys dėl to susitaria, ir tai nėra būtinasis paskolos ar kreditavimo sutarties požymis CK 6.870 ar 6.881 straipsnių prasme. Be to, sutarčių laisvės principas (CK 6.156 str.) suteikia sutarties šalims teisę susitarti dėl sutartyje nustatytinų jų teisių ir pareigų, nenukrypstant nuo imperatyvių CK nuostatų, todėl tai leidžia susitarti ir dėl netikslinės paskolos ar kredito. Taip pat paskolos atveju kreditoriumi gali būti ne tik kredito įstaiga (pvz., bankas), bet ir kitas fizinis ar juridinis asmuo,

⁵⁴⁴ ABRAMAVIČIUS, Armanas, MILINIS, Albertas, VOSYLIŪTĖ, Andželika. Iš Konstitucijos kylančios baudžiamosios teisės normų, <...>, p. 192.

⁵⁴⁵ Baudžiamojo kodekso komentare teigiama, jog pagal BK 206 straipsnį paskola laikomos tik piniginės lėšos. Žr. ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 490.

⁵⁴⁶ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 490.

todėl fizinių asmenų susitarimas dėl paskolos taip pat gali būti laisvas, neribojant paskolos gavėjo teisės naudoti paskolą savo nuožiūra. Ir nors kreditavimo ar paskolos sutartyje gali būti aptarta suteikto kredito ar paskolos panaudojimo tvarka, kurios skolininkas privalo laikytis, tačiau, kaip minėta, ta tvarka yra sutarčių laisvės principo išdava, susijusi iš esmės su sutarties šalių valia ir susitarimu nustatyti konkrečią kredito ar paskolos panaudojimo tvarką, kuri gali ir nebūti įtvirtinta teisės aktų nuostatose. Tai reiškia, jog šalių susitarimas dėl konkrečios kredito ar paskolos panaudojimo tvarkos tampa įstatymu sutarties šalims, o jo laikymosi priežiūra taip pat yra sutarties šalių atsakomybė (CK 6.874 str., 6.876 str. ir kt.).

Taigi, atsižvelgiant į tai ir turint omenyje, kad CK 6.877 straipsnio 1 dalis numato paskolos davėjo galimybę kontroliuoti, kaip paskolos gavėjas naudoja tikslinės paskolos sumą, o CK 6.877 straipsnio 2 dalis numato paskolos davėjo teisę reikalauti, kad paskolos gavėjas grąžintų paskolos sumą prieš terminą ir sumokėtų palūkanas, jeigu paskolos gavėjas naudoja paskolos sumą ne pagal paskolos sutartyje nustatytą tikslinę paskirtį arba pažeidžia šio straipsnio 1 dalyje nustatytą sąlygą ir jeigu sutartis nenustato ko kita, ir pagal CK 6.883 straipsnio 3 dalį kreditorius turi teisę atsisakyti toliau kredituoti paskolos gavėją ir pareikalauti prieš terminą grąžinti suteiktą kreditą, jeigu kredito gavėjas pažeidžia sutartyje nustatytą kredito tikslinio naudojimo pareigą (CK 6.877 str.), akivaizdu, kad kredito ar paskolos panaudojimo ne pagal paskirtą ar nustatytą tvarką pasekmes ir atsakomybę aiškiai reglamentuoja Civilinio kodekso nuostatos.

Dėl kito BK 206 straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos dalyko – paramos – sampratos pažymėtina, jog pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.476 straipsnį („Aukos (parama ar labdara)“) auka laikomas turto ar turtinės teisės dovanojimas tam tikram naudingam tikslui ir auka turi būti naudojama tam, kam buvo paaukota. Jeigu turtas naudojamas ne tam, kam jis buvo paaukotas, tai aukotojas ar jo teisių perėmėjai turi teisę reikalauti teismo tvarka atšaukti auką (CK 6.476 str. 5 d.). Pagal Lietuvos Respublikos labdaros

ir paramos įstatymo⁵⁴⁷ 2 straipsnio 2 dalį parama laikoma paramos teikėjų savanoriškas ir neatlygintinas paramos dalykų teikimas šiame įstatyme nurodytiems paramos gavėjams šio įstatymo nustatytais tikslais ir būdais, įskaitant tuos atvejus, kai paramos dalykai perduodami anonimiškai ar kitu būdu, kai negalima nustatyti konkretaus paramos teikėjo. Paramos tikslas – teikti paramos dalykus šiame įstatyme nurodytiems paramos gavėjams jų įstatuose ar nuostatuose arba religinių bendruomenių, bendrijų ir centrų kanonuose, statutuose ir kitose normose numatytiems visuomenei naudingiems tikslams – veiklos tarptautinio bendradarbiavimo, žmogaus teisių apsaugos, mažumų integracijos, kultūros, religinių ir etinių vertybių puoselėjimo, švietimo, mokslo ir profesinio tobulinimo, neformalaus ir pilietinio ugdymo, sporto, socialinės apsaugos ir darbo, sveikatos priežiūros, nacionalinio saugumo ir gynybos, teisėtvarkos, nusikalstamumo prevencijos, gyvenamosios aplinkos pritaikymo ir būsto plėtros, autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos, aplinkos apsaugos ir kitose visuomenei naudingomis ir nesavanaudiškoms pripažįstamos srityse (3 str. 2, 3 d., 10 str. 1 d.). Teikiant paramą paramos gavėjas įsipareigoja viešinti informaciją apie paramos teikėją, teikti ataskaitas paramos teikėjui apie gautos paramos panaudojimą, paramos gavėjo veiklą, panaudoti paramos dalyką paramos teikėjo nurodyta tvarka (8 str. 1 d.). Pagal Labdaros ir paramos įstatymo 13 straipsnį labdaros ir paramos teikimą, gavimą ir naudojimą kontroliuoja Valstybinė mokesčių inspekcija, kitos valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos pagal savo kompetenciją, jeigu tai numato įstatymai ir kiti teisės aktai. Nustačiusios labdaros ir paramos teikimo, gavimo arba naudojimo pažeidimus, kontrolės institucijos (Valstybinė mokesčių inspekcija ir (arba) muitinė) panaikina mokesčių lengvatas ir taiko įstatymų nustatytas sankcijas (13 str. 3 d.).

Taigi, iš šių teisės aktų nuostatų matyti, jog parama, skirtingai nei kreditas ar paskola, visuomet yra tikslingas, t. y. skirtas konkrečiam tikslui, neatlygintinis paramos dalykų teikimas paramos gavėjui, o atsakomybę už

⁵⁴⁷ Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, nr. 21-506; 2000, nr. 61-1818; *Teisės aktų registras (TAR)*, 2015, nr. 2015-21003.

(ne)tinkamą minėtų dalykų teikimą taip pat numato konkrečios teisės aktų nuostatos, reglamentuojančios konkrečios paramos teikimo tvarką. Todėl, manytina, BK 206 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos vieno iš dalykų – paramos – įvardijimas „tikslinė“ yra perteklinis, pakaktų dalyku be kredito, paskolos laikyti tik paramą, o atsižvelgiant į kai kuriuos teisės aktus, susijusius su valstybės parama, ir subsidiją, dotaciją ir pan.⁵⁴⁸.

Doktrinoje būtent ir teigiama, jog BK 206 straipsnio prasme parama negali būti suprantamas tik paramos teikimas pagal minėtą Labdaros ir paramos įstatymą, ji turi būti suprantama kur kas plačiau, kaip apimanti ir įvairią valstybės pagalbą bei paramą verslui, žemės ūkiui, paramą pagal specialiąsias paramos programas pagal dvišalius Lietuvos Respublikos ir Europos Bendrijos susitarimus (SAPARD, PHARE, ISPA ir kt.), paramą iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir pan., tačiau ji visuomet turi būti siejama su paramos gavėjo vykdoma ūkine komercine veikla, todėl parama pagal BK 206 straipsnį nelaikomos, pavyzdžiui, įvairios socialinės išmokos gyventojams, parama žuvusių pasipriešinimo 1940-1990 metų okupacijoms dalyvių šeimoms, parama užsienyje mirusių (žuvusių) Lietuvos Respublikos piliečių palaikams parvežti į Lietuvos Respubliką ir kitais panašiais atvejais⁵⁴⁹. Čia taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad minėtų valstybės, Europos Sąjungos ar kitų paramų teikimą, jo priežiūrą reglamentuojančių teisės aktų (nacionaliniu lygiu paprastai kokios nors priemonės įgyvendinimo, administravimo taisyklių) nuostatos paprastai nustato ir paramos gavėjų kontrolės bei atsakomybės mechanizmus, kurie yra specifiniai tokio pobūdžio paramos teikimo atvejais, ir pagal kuriuos paprastai taikomos ES, Lietuvos Respublikos teisės aktuose numatytos sankcijos, t. y. paramos sumažinimas, paramos teikimo sustabdymas

⁵⁴⁸ Pavyzdžiui, subsidijos darbo užmokesčiui, nurodytam įdarbinto ar sugrįžusio dirbti karo prievolinko, atlikusio nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą ar baigusio bazinius karinius mokymus, darbo sutartyje, ir nuo šio darbo užmokesčio apskaičiuotoms draudėjo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokoms iš dalies kompensuoti mokėjimas. Žr. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. sausio 25 d. nutarimas Nr. 165 „Dėl Subsidijos nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą atlikusių ar bazinius karinius mokymus baigusių karo prievolinkų darbo užmokesčiui mokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo ir šios subsidijos dydžio nustatymo“. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 21-964.

⁵⁴⁹ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 490-491.

ir (arba) nutraukimas ir (arba) reikalavimas grąžinti visą ar dalį sumokėtos paramos; apribojimas teikti paraiškas; kitos poveikio priemonės dėl su gauta arba prašoma parama susijusių įsipareigojimų nevykdymo ir (arba) nustatytų reikalavimų nesilaikymo⁵⁵⁰. Taigi, ir šiuo paramos naudojimo tvarkos pažeidimo atveju pasekmes ir atsakomybę aiškiai reglamentuoja konkrečios teisės aktų nuostatos, kurios šiuo atveju, manytina, taip pat konkuruoja su baudžiamojo įstatymo nuostatomis, numatančiomis baudžiamąją atsakomybę už tikslinės paramos panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką.

Teismų praktikoje⁵⁵¹ taikant BK 206 straipsnio nuostatas, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, išnagrinėjęs bylą, kurioje kaltinamasis buvo kaltinamas dalies tikslinės paramos iš nacionalinio biudžeto bei Europos Sąjungos PHARE programos lėšų (116 962 Lt) panaudojimu ne pagal nustatytą tvarką (BK 206 str. 1 d.), t. y. pažeidus Centrinės projektų valdymo agentūros direktoriaus 2004 m. rugsėjo 28 d. įsakymu Nr. 240 patvirtintą pirkimų tvarką Europos Sąjungos PHARE programos subsidijų gavėjams, nesantiems perkančiosiomis organizacijomis pagal Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymą⁵⁵², būtent ir pabrėžė, kad ne kiekvienas tokios Pirkimų tvarkos pažeidimas sukelia realią grėsmę BK XXXI skyriuje išdėstytų normų saugomam gėriui – ekonomikai ir verslo tvarkai. Kadangi pagal BK 11 straipsnio 1 dalį nusikaltimas yra ne tik šiame kodekse uždrausta, bet ir

⁵⁵⁰ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2010 m. lapkričio 8 d. įsakymas Nr. 3D-979 „Dėl Valstybės pagalbos žemės ūkiui, maisto ūkiui, žuvininkystei ir kaimo plėtrai ir kitų iš valstybės biudžeto lėšų finansuojamų priemonių bendrųjų administravimo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 132-6743; 2011, nr. 161-7663; Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2015 m. kovo 24 d. įsakymas Nr. 3D-211 „Dėl Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 metų programos priemonės „Ūkio ir verslo plėtra“ veiklos srities „Parama jaunųjų ūkininkų įsikūrimui“ įgyvendinimo taisyklių patvirtinimo“. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2015, nr. 2015-04285 ir kt.

⁵⁵¹ Kuri BK 206 straipsnio taikymo atveju yra negausi: pagal teismų statistiką kasmet pirmosios instancijos teismuose gaunama iki penkių bylų dėl kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką (BK 206 str.), o per 10 metų laikotarpį (nuo 2005 m. iki 2015 m. pab.) iš viso pirmosios instancijos teismuose buvo gauta ir išnagrinėta tik 40 bylų, kuriose buvo pareikštas kaltinimas pagal BK 206 straipsnį. Taigi, statistikos suvestinių duomenimis, BK 206 straipsnis praktikoje beveik netaikomas. Žr. Lietuvos teismai. Statistika. 2005 – 2015 metų statistikos ataskaitos [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. gruodžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>>; VERŠEKYS, Paulius. Vertinamieji požymiai nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai sudėtyse. In *Baudžiamoji justicija ir verslas: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2016, p. 236.

⁵⁵² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-240/2009. *Teismų praktika*, 2009, nr. 31.

pavojinga veika, todėl BK 206 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo požymį – tikslinės paramos panaudojimą ne pagal nustatytą tvarką – atitiktų ne formalūs, o tik realios žalos padarę ar sukėlę grėsmę tokiai žalai atsirasti minėtos Pirkimų tvarkos pažeidimai (pavyzdžiui, nustatytos pirkimo būdo parinkimo tvarkos ar panašaus pobūdžio pažeidimai, sudarę sąlygas nepagrįstam tam tikrų asmenų praturtėjimui, neracionaliam paramos lėšų naudojimui ir pan.). Šioje byloje nenustatyta, kad dėl skaidrumo principo pažeidimo parenkant įsigyjamos įrangos pardavėją, ataskaitų apie perkamą įrangą nepateikimo nustatytu laiku, pirkimų plano netikslaus įvykdymo buvo padaryta materialinės ar kitos žalos (kad būtų iššvaistytos ar neracionaliai panaudotos paramos lėšos, nukrypta nuo projekto tikslų ir pan.). Be to, kasacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad už įrenginių įsigijimą, pažeidžiant Pirkimų tvarką, kaltininkui taikytina sutartinė atsakomybė už netinkamą prievolių vykdymą. Byloje nustatyta, kad santykiai tarp kaltininko individualios įmonės ir tikslinę paramą suteikusių institucijų atsirado sutarties pagrindu. Pirkimų tvarka yra tos sutarties dalis. Pirkimų tvarkos 187 punkte yra numatyta atsakomybė už tvarkos nesilaikymą, pagal kurią išlaidos, kurias paramos gavėjas patyrė pažeisdamas šios tvarkos reikalavimus, Centrinės projektų valdymo agentūros sprendimu gali būti pripažįstamos netinkamomis projekto išlaidomis; tokiu atveju jos nefinansuojamos subsidijos lėšomis – lėšos neskiriamos, o tuo atveju, jeigu jos jau buvo paskirtos, o pažeidimas paaiškėjo vėliau – paramos gavėjas įpareigojamas tas lėšas sugrąžinti (lėšos iš paramos gavėjo išieškomos). Tai sutartinė atsakomybė. Baudžiamojoje byloje pareiškiamu civiliniu ieškiniu gali būti sprendžiami tik deliktinės civilinės atsakomybės klausimai (BPK 109 str.). Ginčai, kylantys dėl sutartinės civilinės atsakomybės, nagrinėtini civilinėse bylose. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone, nenustačius vieno iš būtinų BK 206 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo sudėties požymio, t. y. pavojingos, o ne formalios veikos, kaltininkas dėl šio kaltinimo turėjo būti išteisintas BPK 303 straipsnio 5 dalies 1 punkte numatytu pagrindu (nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių). Todėl kasacinės instancijos teismas bylą

nutraukė, panaikinęs pirmosios ir apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ir nutartį.

Taigi, kaip matyti iš šios nutarties, pirmiausia, kasacinis teismas BK 206 straipsnio 1 dalyje numatytos veikos sudėčiai priskyrė būtinąjį jos požymį – žalingus padarinius, nors šios veikos sudėtis yra formalioji, neturinti būtinąjo padarinių požymio, t. y. veikos baigtumui konstatuoti užtenka tik veiksmų atlikimo ir veikos kvalifikavimui reikšmės neturi, ar skolininkas laiku grąžino ar negrąžino kreditą ar paskolą, taip pat, ar kreditorius dėl to patyrė ar nepatyrė žalos⁵⁵³. Šį požymį teismas tiesiogiai susiejo su nusikalstamos veikos bendruoju, kiekvienai nusikalstamai veikai būdingu požymiu – pavojingumu, nors pavojingumas, kaip minėta anksčiau, priklauso ne tik nuo nusikalstamos veikos padarinių, pasekmių dydžio ir pobūdžio, tačiau ir nuo kitų veikos objektyviųjų bei subjektyviųjų požymių. Be to, pirminį veikos pavojingumo požymio vertinimą atlieka įstatymų leidėjas, pripažindamas konkrečią veiką nusikalstama bei uždrausdamas ją baudžiamajame įstatyme (kriminalizuodamas veiką), todėl į nusikalstamą veiką, numatytą baudžiamajame įstatyme, jau žiūrime kaip į pavojingą⁵⁵⁴, priešingu atveju, veikos kriminalizacijos procesą palikus vien teisės taikytojo diskrecijai, šis procesas grėstų tapti dirbtinės kriminalizacijos fenomenu⁵⁵⁵. Taip pat, jei būtinuoju BK 206 straipsnio 1 dalyje numatytos nusikalstamos veikos požymiu laikytume padarinius (pasekmes), tuomet iškiltų BK 206 straipsnio 1 dalyje bei 2 dalyje numatytų veikų atribojimo problema, kadangi BK 206 straipsnio 2 dalyje numatytos kvalifikuotos nusikalstamos veikos būtinasis požymis – didelė turtinė žala (padariniai).

⁵⁵³ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 491.

⁵⁵⁴ Šio disertacinio tyrimo metu būtent ir vertinama, ar tam tikros baudžiamajame kodekse kriminalizuotos veikos (ne)pateisina savo pavojingumą, tokiu būdu pripažįstant jų kriminalizaciją (ne)tikslinga ir (ne)pagrįsta.

⁵⁵⁵ FEDOSIUK, Oleg. Dirbtinis kriminalizavimas kaip teisinės praktikos patologija. In *Baudžiamoji justicija ir verslas: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2016, p. 35-55. Kaip minėta, abejotinas šiame straipsnyje vartojamos sąvokos „kriminalizavimas“ pasirinkimas, kadangi jame kalbama ne apie įstatymų leidybą, tačiau apie teisės taikymą, teisminę veiklą.

Kita vertus, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas minėtoje nutartyje visiškai pagrįstai pabrėžė, kad pirmenybė paramos panaudojimo, pažeidus nustatytą tvarką, atvejais turėtų būti teikiama civilinei sutartinei atsakomybei, tačiau ne baudžiamajai atsakomybei, kadangi tokios tvarkos reikalavimai kyla būtent iš sutarties tarp paramos teikėjo ir paramos gavėjo, todėl jos pažeidimas, nesant realios žalos ar tokios žalos grėsmės, nėra tokio pavojingumo, kad už jį galima būtų nustatyti pačią griežčiausią teisinės atsakomybės rūšį – baudžiamąją atsakomybę. Baudžiamojo poveikio priemonių taikymas už formalų, tačiau ne pavojingą sutartinių reikalavimų pažeidimą neatitiktų baudžiamosios teisės esmės. Tokios suformuotos praktikos laikomasi ir žemesnės instancijos teismuose⁵⁵⁶.

Taigi, tiek BK 206 straipsnio normos atsiradimo prielaidos, tiek joje įtvirtintos kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką nusikalstamos veikos sudėties objekto ir dalyko analizė parodė, kad analizuojamos normos tikslas iš esmės turėtų būti kredito ir neatlygintinės paramos apyvartos dalyvių normalios veiklos aptarnaujant kreditų, paskolų ir tikslinės paramos teikimo procesą apsauga nuo ypač pavojingų kėsinių, o tokį pavojingumą apibūdinti galėtų ypatingas dalyko pobūdis, t. y. (tikslinės) paramos šaltinio viešasis pobūdis (valstybės, vietos savivaldos ar tarptautinių, regioninių organizacijų biudžetų lėšos), dydis, o kredito ir paskolos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką atveju – ir padariniai (kreditas, paskola negražinami laiku ir dėl to kitam asmeniui padaroma didelė turtinė žala). Tokiu būdu būtų išvengta kitų kredito, paskolos ar paramos naudojimo tvarką ir atsakomybę reglamentuojančių teisės aktų (Civilinio kodekso, įstatymų, taisyklių, šalių susitarimų ir kt.) nuostatų ir baudžiamojo įstatymo nuostatų konkurencijos bei pagrindžiamas analizuojamos nusikalstamos veikos būtinas ir svarbiausias – pavojingumo – požymis.

⁵⁵⁶ Žr., pvz., Klaipėdos apygardos teismas. 2011 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-798-113/2011.

Detalizuojant šią argumentaciją, atkreiptinas dėmesys į tai, kad vienintelis požymis, skiriantis kredito ar paskolos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką nusikalstamą veiką, įtvirtintą BK 206 straipsnio 1 dalyje, nuo netinkamo kreditavimo ar paskolos sutarties vykdymo – kredito, yra paskolos dydis – 150 MGL⁵⁵⁷. Juo, kaip nusikalstamos veikos atirbojimo kriterijumi, vadovaujamosi ir teismų praktikoje⁵⁵⁸. Reikia sutikti su tuo, kad atsižvelgiant į tai, jog pagal BK 206 straipsnio 1 dalį kylančiai baudžiamajai atsakomybei nereikia žalos (pasekmių) įvertinimo (formalioji sudėtis)⁵⁵⁹, 150 MGL dydžio nusikalstamos veikos dalyko (kredito ar paskolos) požymis apskritai yra reikalingas⁵⁶⁰. Vis dėlto, manytina, šis nusikalstamos veikos dalyko dydžio požymis kreditui ar paskolai yra labiau dirbtinis, pakankamai nepagrindžiantis kredito ar paskolos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką nusikalstamos veikos pavojingumo. Kaip minėta, kredito bei paskolos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką pasekmes ir atsakomybę aiškiai reglamentuoja Civilinio kodekso nuostatos, konkretūs asmenų susitarimai, numatantys kreditoriaus galimybes atitinkamai reaguoti į netinkamą kreditavimo ar paskolos sutarties įgyvendinimą, t. y. minėto pobūdžio veiksmai iš esmės susiję su sutartiniais kreditoriaus ir skolininko santykiais. Todėl tokiuose santykiuose kredito ar paskolos dydis pats savaime, nenumatant papildomų pavojingumo kriterijų, nereiškia, kad jiems reguliuoti būtina baudžiamoji atsakomybė. Baudžiamoji atsakomybė vargu ar galėtų labiau prisidėti prie efektyvios kredito įstaigų veiklos užtikrinimo, atsižvelgiant į tai, kad netinkamo kreditavimo ar paskolos sutarties vykdymo atveju

⁵⁵⁷ Kadangi BK kol kas nepakeistas vietoj MGL numatant bazinį bausmių ir nuobaudų dydį (BBND), kuris pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. rugsėjo 3 d. nutarimą Nr. 897 lygus 37,66 Eur, MGL skaičiuojamas remiantis šiuo dydžiu, todėl 150 MGL šiuo metu atitiktų 5 649 Eur. Nuo 2018 m. sausio 1 d., vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. rugpjūčio 30 d. nutarimu Nr. 707 (*Teisės aktų registras (TAR)*, 2017, nr. 14215), BBND bus lygus 50 Eur, todėl 150 MGL prilygs 7 500 Eur.

⁵⁵⁸ Žr., pvz., Panevėžio apygardos teismas. 2008 m. liepos 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-12-193/2008.

⁵⁵⁹ Nors, kaip minėta, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 2 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-240/2009 faktiškai ir buvo pripažintas tokių padarinių būtinumas.

⁵⁶⁰ 2004 m. sausio 13 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto išvada Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 13, 162, 191, 196, 197, 203, 206, 216, 219, 221, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 198¹ ir 198² straipsniais įstatymo projektui Nr. IXP-3077 (2) [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.224985?jfwid=17mb581cr3>>.

pagrindinis kredito įstaigos interesas yra jos finansinė padėtis, paskolintų lėšų išlaikymas ar susigrąžinimas, jos teisių ir pareigų balanso atkūrimas, kas iš esmės veiksmingiau užtikrinama civilinės teisės priemonėmis, orientuotomis į konkretaus asmens pažeistų teisių atstatymą.

Reikšmingesnis dalyko dydžio požymis, manytina, yra būtent paramai. Itin didelės vertės (kaip, pavyzdžiui, šiuo atveju 150 MGL ir didesnės vertės) paramos tiek iš Europos Sąjungos (Bendrijų), tiek iš valstybės biudžeto lėšų panaudojimas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, kaip minėta, būtent savaime padaro žalą valstybei ar iš Europos Bendrijų biudžeto finansuojamiems fondams, todėl šie interesai reikalauja ypatingos – net ir baudžiamosios teisės teikiamos apsaugos⁵⁶¹. Kaip nurodė Vokietijos Federacinės Respublikos Aukščiausiasis Teismas viename iš sprendimų, kuriame nagrinėti ir Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo kodekso 264 straipsnio, reglamentuojančio, be kita ko, baudžiamąją atsakomybę už subsidijų (paramos) panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką (vok. *Subventionsbetrug*), aiškinimo bei taikymo klausimai, tais atvejais, kai subsidijos (paramos) lėšos yra suteikiamos, pažeidžiant tokių lėšų suteikimo tvarką, bei panaudojamos, pažeidžiant jų panaudojimo tvarką, nustatytą teisės aktuose arba subsidijos teikėjo, žala kyla valstybiniam turtui, kadangi su biudžetu susijusios lėšos sumažėja, nepasiekus tam tikro su jų suteikimu bei panaudojimu susijusio tikslo. Pasak šio teismo, subsidijos (paramos) teikimo santykiai yra abipusiai mainų santykiai, kuriuose subsidijos (paramos) gavėjas jos teikėjo atžvilgiu yra įpareigotas suteikti „atgalinę paslaugą“ (vok. *Gegenleistung*), pasireiškiančią būtent paramos lėšų panaudojimu pagal nustatytą tikslą (paskirtį), kuriam jos suteiktos. Kai lėšų panaudojimas neatitinka subsidijos (paramos) suteikimo

⁵⁶¹ „Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama remiasi papildomumo principu, t. y. ES biudžeto lėšos prisideda prie nacionalinio biudžeto lėšų, kuriomis teikiama parama verslui, todėl paramos iš nacionalinio biudžeto lėšų panaudojimas ne pagal paskirtį turėtų būti taip pat kriminalizuojamas.“. Žr. 2004 m. sausio 13 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto išvada Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 13, 162, 191, 196, 197, 203, 206, 216, 219, 221, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 198¹ ir 198² straipsniais įstatymo projektui Nr. IXP-3077 (2) [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.224985?jfwid=17mb581cr3>>.

tikslo, šis abipusis mainų santykis yra pažeidžiamas ir tokiu būdu paramos teikėjui padaroma žala⁵⁶².

Kita vertus, sutiktina ir su Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje išsakoma pozicija dėl BK 206 straipsnio 1 dalies formuluotės „gavęs 150 MGL dydžio ar didesnės vertės kreditą, paskolą ar tikslinę paramą panaudojo juos ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką“ ydingumo (neaiškumo), t. y. kad neaišku, kurią dalį gautos paskolos, kredito ar paramos kaltininkas turi panaudoti ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką: 1) visą dalį, 2) bent dalį (nesvarbu kokią) ar 3) 150 MGL dydžio ar didesnės vertės⁵⁶³. Šiuo aspektu Vokietijos Federacinės Respublikos Aukščiausiasis Teismas, minėtame sprendime kalbėdamas apie žalos atlyginimo dydį, kai subsidijos (paramos) lėšos panaudojamos nesilaikant jų naudojimo apribojimų, yra pažymėjęs, jog tokiu atveju paramos teikėjui žala nėra atlyginama visiškai, ji yra tokio dydžio, kokio dydžio paramos lėšos buvo panaudotos ne pagal nustatytą tikslą⁵⁶⁴. Tai reiškia, jog kalbant apie paramos (o pagal šiuo metu galiojančią teisinę reguliavimą taip pat ir kredito ar paskolos) dalį, kurią kaltininkas turi panaudoti ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą (BK 206 str. 1 d.) ji atitiktų bent 150 MGL (ir didesnės vertės) dydį, nepriklausomai nuo to, kokio konkretaus dydžio (skaičiuojant nuo 150 MGL) paramos (kredito ar paskolos) lėšų suma yra gauta. Tai gali būti tiek visa gauta suma, tiek jos dalis, siekianti 150 MGL ir daugiau.

Minėtu aspektu atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad 2006 m. birželio 6 d. Lietuvos Respublikos Seime buvo užregistruotas dar vienas BK 206 straipsnio pakeitimo projektas⁵⁶⁵, kuriuo buvo siūloma BK 206 straipsnį papildyti nauja

⁵⁶² Vokietijos Federacinės Respublikos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. liepos 16 d. sprendimas byloje Nr. VI ZR 442/12 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&nr=64965&pos=0&anz=1>>.

⁵⁶³ ABRAMAVICIUS, Armanas, MILINIS, Albertas, VOSYLIŪTĖ, Andželika. Iš Konstitucijos kylančios baudžiamosios teisės normų, <...>, p. 195.

⁵⁶⁴ Vokietijos Federacinės Respublikos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. liepos 16 d. sprendimas byloje Nr. VI ZR 442/12 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&nr=64965&pos=0&anz=1>>.

⁵⁶⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 206 ir 207 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-1454 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą:

3 dalimi, kurioje numatyti baudžiamąją atsakomybę už veikas, kuriomis teisėtai gauta didelės vertės (250 MGL dydžio ar didesnės vertės) Europos Sąjungos parama (arba 250 MGL dydžio ar didesnės vertės paramos dalis) naudojama ar kėsiniama ją panaudoti ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, numatant už tai net laisvės atėmimą iki šešerių metų. Tokiu būdu, buvo siūloma ne tik atskirai kriminalizuoti veiksmus, kuriais panaudojamas arba kėsiniama tai padaryti ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką specialusis dalykas – Europos Sąjungos parama, tačiau ir sukongretinti bei padidinti dydį, kuris turi būti panaudojamas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką – visa gauta 250 MGL dydžio ar didesnės vertės Europos Sąjungos parama arba tik 250 MGL dydžio ar didesnės vertės tokios paramos dalis.

Projekto iniciatorių teigimu⁵⁶⁶, tai buvo daroma, siekiant atskirai reglamentuoti nusikalstamas veikas, kuriomis didelės vertės Europos Sąjungos parama panaudojama ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, sugriežtinti baudžiamąją atsakomybę už tokias veikas, kartu užtikrinti jau minėtos 1995 m. liepos 26 d. Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos reikalavimų įgyvendinimą. Teigiama, kad BK 206 straipsnio 1 dalyje numatytos veikos yra daug pavojingesnės ir daug labiau pažeidžia baudžiamojo įstatymo saugomas vertybes, kuomet jos padaromos siekiant neteisėtai panaudoti Europos Sąjungos ypač didelės vertės paramą, kadangi tokiomis veikomis daroma žala ne tik Lietuvos ūkiui, bet ir šalies prestižui, Europos Sąjungos biudžetui. Be to, šių nusikalstamų veikų įvykdymas gali lemti Europos Sąjungos paramos lėšų sumažinimą Lietuvai. Autorių teigimu, šiuo metu baudžiamoji atsakomybė nediferencijuojama, o sankcija per švelni⁵⁶⁷.

<<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.277343?positionInSearchResults=4&searchModelUUID=b3e40efd-e46e-4ee4-8156-7d6a94978fa1>>.

⁵⁶⁶ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 206 ir 207 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-1454 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.277345?positionInSearchResults=6&searchModelUUID=b3e40efd-e46e-4ee4-8156-7d6a94978fa1>>.

⁵⁶⁷ Ibidem.

Vertinant tokį siūlymą, sutiktina su Lietuvos teisės instituto, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto nuomone⁵⁶⁸, kad baudžiamoji atsakomybė už 1995 m. liepos 26 d. Konvencijoje dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos minimas veikas galiojančiame baudžiamajame kodekse jau nustatyta (tokiu atveju taikytina BK 206 str. 1 d.), todėl projektas sietinas ne tiek su tarptautinės teisės nuostatų įgyvendinimu, kiek su bausmių politikos koregavimu. Kaip minėta, ankstesniu 2004 m. vasario 14 d. įsigaliojusių Baudžiamojo kodekso 206 straipsnio ir kitų pakeitimo įstatymu būtent ir buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė už paramos (tiek nacionalinės, tiek nenacionalinės kilmės) panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, įgyvendinant būtent 1995 m. liepos 26 d. Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos reikalavimus kriminalizuoti veikas, kuriomis kėsinamasi į Europos Bendrijos finansinius interesus. Papildomai baudžiamoji atsakomybė už Europos Sąjungos 250 MGL dydžio ar didesnės paramos ar jos dalies panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką būtų perteklinė, juo labiau, kad BK 206 straipsnio 1 dalyje numatytas paramos dydis (150 MGL ir didesnis) apima ir 250 MGL bei didesnę paramą, bei diskriminuojanti nacionalinės kilmės paramą. Bausmės griežtumas gali būti reguliuojamas ne nustatant papildomą baudžiamąją atsakomybę už analogišką veiką, tačiau atitinkamai koreguojant jau esamą sankciją už analogišką veiką. Kita vertus, Teisės institutas visiškai pagrįstai pabrėžė, kad esant kitoms lygiareikšmėms aplinkybėms, bausmės griežtumą, visų pirma, turėtų lemti ne tai, koks yra ne pagal tikslinę paskirtį naudojamos paramos, taip pat kredito ir paskolos kilmės šaltinis, bet tai, kokio dydžio parama yra neteisėtai naudojama arba kokią žalą ji padarė kreditoriui, laiduotojui, paramos davėjui ar kitam subjektui.

Taigi, manytina, siekis dar kartą kriminalizuoti analogišką veiką už Europos Bendrijų finansinių interesų pažeidimą, t. y. netinkamą teisėtai gautos

⁵⁶⁸ 2007 m. gruodžio 5 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto išvada „Dėl Baudžiamojo kodekso 206 ir 207 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projekto“ Nr. XP-1454 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.310448?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=b3e40efd-e46e-4ee4-8156-7d6a94978fa1>>.

ES išmokos (paramos) ir pan. naudojimą ne pagal tikrąją paskirtį, numatant už ją tik griežtesnę sankciją, visiškai pagrįstai nepripažintas būtinu ir nepatvirtintas⁵⁶⁹, kadangi, kaip minėta, veika, už kurią turėtų būti numatyta baudžiamoji atsakomybė, turėtų būti pavojinga pati savaime, o tokį pavojingumą patvirtintų, pavyzdžiui, ne tik paramos lėšų šaltinis, tačiau ir paramos, kuri neteisėtai naudojama, itin didelis dydis (galbūt apskritai pakeliant ribą, nuo kurios už kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, kyla baudžiamoji atsakomybė, t. y. baudžiamosios ir kitų rūšių teisinės atsakomybės skiriamąją ribą) arba tai, kokią žalą ji padarė kreditoriui, laiduotojui, paramos davėjui ar kitam subjektui ir pan.

Minėtu aspektu reikia atkreipti dėmesį į tai, kad BK 206 straipsnio 1 dalyje numatytos nusikalstamos veikos dalyko 150 MGL dydis (galima sakyti didelės vertės), nuo kurio veika laikoma nusikalstama, numatytas tik vieninteliame šiame Baudžiamojo kodekso straipsnyje⁵⁷⁰. Pavyzdžiui, XXVIII skyriuje įtvirtintų turtinių nusikaltimų kvalifikuotos sudėtyse paprastai numato didelės vertės turto kategoriją, kuri pagal BK 190 straipsnio 1 dalį viršija 250 MGL dydžio sumą. Taip pat ir XXXIV skyriuje (nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai teisingumui) numatytų nusikalstamų veikų atveju pagal BK 248 straipsnį. Tokių nusikalstamų veikų, kaip kyšininkavimas (BK 225 str.), prekyba poveikiu (BK 226 str.) bei papirkimas (BK 227 str.) kvalifikuotose sudėtyse reikalaujama dalyko vertė turi viršyti 250 MGL dydį. Tačiau net ir XXXI skyriuje reglamentuojamų ekonominių (ūkinių) nusikalstamų veikų atveju, pavyzdžiui, kontrabandos (BK 199 str.), muitinės apgaulės (BK 199¹ str.), neteisėto disponavimo akcizais apmokestinamomis prekėmis (BK 199² str.), neteisėto prekių ar produkcijos neišvežimo iš Lietuvos Respublikos (BK 200 str.) veikų sudėtyse riba, skirianti baudžiamąją

⁵⁶⁹ Galiausiai aptartam projektui nebuvo pritarta ir BK 206 straipsnis atitinkamai nebuvo pakeistas, o įstatymo projektas grąžintas iniciatoriams tobulinti, atsižvelgiant į institucijų pateiktas pastabas ir komiteto argumentus.

⁵⁷⁰ Matyt, atsižvelgiant į BK 212 straipsnyje pateiktą didelės turtinės žalos sąvokos išaiškinimą. Šio požymio problematika aptariama toliau, kalbant apie BK 206 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą veikos kvalifikuotą sudėtį.

ir administracinę atsakomybę, pagal veikos dalyką yra 250 MGL viršijanti dalyko suma. Taigi, nesuprantama tokia įstatymų leidėjo pozicija vienintelį BK 206 straipsnio 1 dalyje numatyto dalyko dydį nustatyti tik 150 MGL dydžio ar didesnės vertės, kai pripažįstama, jog paramos panaudojimas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką (ypač iš Europos Sąjungos biudžeto ir kitų fondų lėšų bei kitų nenacionalinių šaltinių lėšų) kelia didelę žalą valstybei, tarptautinėms, regioninėms tarptautinėms organizacijoms ir kitiems viešiesiems asmenims. Be to, kai net to paties BK skyriaus, kuriame numatyta ir kredito, paskolos ar paramos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką nusikalstama veika, kitų nusikalstamų veikų sudėtyse dalyko dydis (kartu ir riba, skirianti baudžiamąją atsakomybę nuo kitų rūšių teisinės atsakomybės) jau siejama su kitu dydžiu – 250 MGL. Svarstyta, ar nereikėtų, kaip siūlyta 2006 m. BK (206 straipsnio) pakeitimo projekte, atitinkamai pakeisti šiuo metu BK 206 straipsnio 1 dalyje numatytą 150 MGL ir didesnės vertės dalyko dydį į kodekse vyraujantį 250 MGL dydį, taip kartu pabrėžiant ir šios veikos itin didelį pavojingumą, dėl kurio už tokią veiką galima ir baudžiamoji atsakomybė.

Kiek kitokia situacija su BK 206 straipsnio 2 dalyje numatytos kvalifikuotos nusikalstamos veikos sudėties atribojimu nuo kitų teisės pažeidimų. Kaip minėta, BK 206 straipsnio 2 dalis numato baudžiamąją atsakomybę tik už kredito ar paskolos panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, esant 2 papildomoms sąlygoms: 1) paskola ar kreditas negražinami laiku, ir 2) dėl to kreditoriui, laiduotojui arba kitam asmeniui padaroma didelė turtinė žala. Iš esmės skiriamasis tokios nusikalstamos veikos požymis yra žalingos pasekmės (padariniai). Jie turi pasireikšti didele turtine žala, kuri pagal Baudžiamojo kodekso 212 straipsnio 1 dalį viršija 150 MGL dydžio sumą. Pabrėžtina, jog šiuo atveju didelė turtinė žala, negražinus paskolos ar kredito, kyla ir yra reikšminga veikos kvalifikavimui tik tuomet, jei paskolos ar kredito gavėjo įkeistas turtas ar kiti turtiniai įsipareigojimai nevisiškai padengia paskolos ar kredito vertę, t. y. kreditorius, laiduotojas ar kitas asmuo (garantas, įkaito davėjas, draudikas ar pan.) negali visiškai

patenkinti savo reikalavimų iš įkeisto turto ar kitų skolininko turtinių įsipareigojimų arba kreditoriaus reikalavimų nepatenkina skolininkas, todėl likusi nepatenkintų reikalavimų dalis turi viršyti 150 MGL. Tokiu būdu tik tuomet, kai kreditavimo ar paskolos teikimo teisiniai santykiai peržengia sutartinių santykių ribas, t. y. kai šalių konfliktas negali būti išspręstas sutartyje bei CK numatytais teisinėmis priemonėmis, nes žala ženkliai viršija prieš sudarant sutartį tikėtiną ir numatytą žalą, kreditoriaus, laiduotojo ar kito asmens verslo interesai gali būti ginami baudžiamosiomis teisinėmis priemonėmis.

Kita vertus, svarstyti, ar negražinimas laiku kredito ar paskolos bei dėl to padarymas kreditoriui, laiduotojui ar kitam asmeniui didelės turtinės žalos (viršijančios 150 MGL dydžio sumą) savaime turėtų lemti baudžiamosios atsakomybės nustatymą už tokio kredito ar paskolos panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką. Jei kreditorius, laiduotojas ar kitas asmuo, kurio interesai tokiais veiksmais pažeidžiami, turi galimybę civiline tvarka apginti savo teises bei teisėtus interesus, išreikalaudamas negražintą kreditą ar paskolą arba pareikalaudamas iš skolininko žalos atlyginimo, manytina, baudžiamoji atsakomybė tokiu atveju nėra tikslinga bei būtina. Šiuo atveju kreditoriaus, laiduotojo ar kito asmens interesų gynimo civilinėmis teisinėmis priemonėmis galimybės apsunkinimas, kaip vienas iš kriterijų atribojant civilinę bei baudžiamąją atsakomybes, galėtų lemti tokių interesų gynimą baudžiamosiomis teisinėmis priemonėmis, tačiau tai yra labiau konkrečios faktinės situacijos (bylos) aplinkybių vertinimo klausimas, o minėtas kriterijus laikytinas papildomu baudžiamąjo įstatymo taikymo veikloje naudojamu kriterijumi, konkrečią situaciją vertinant kaip civilinės teisės ar baudžiamosios teisės reguliavimo dalyką. Analizuojamos veikos kriminalizacijos procese šis kriterijus negalėtų būti kokia nors konkrečia objektyvia išraiška įtvirtintas baudžiamajame įstatyme, kadangi, manytina, neįmanoma įstatymu sureguliuoti visų kreditoriaus, laiduotojo ar kito asmens interesų gynimo civilinėmis teisinėmis priemonėmis galimybės apsunkinimo atveju, toks įstatymas būtų per daug kazuistiškas.

Apžvelgiant BK 206 straipsnio 2 dalies taikymo praktiką, pažymėtina, jog vienoje byloje⁵⁷¹, kurioje kaltinimas, be kita ko, buvo pareikštas dėl tikslinio vartojimo kredito panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, kasacinės instancijos teismas, perduodamas bylą apeliacinės instancijos teismui nagrinėti iš naujo, pabrėžė, kad tikslinės paskolos ir kredito panaudojimas ne pagal paskirtį pažeidžia paskolos ar kredito davėjo interesus, nes kyla pavojus, kad nebus įgyvendintas finansuojamas planas, pasiektas laukiamas rezultatas, kuriuo suinteresuotas kreditorius, o skolininkas nesugebės įvykdyti savo kreditinių įsipareigojimų. Tačiau vartojimo kredito sutartis, nors joje ir nustatyta tam tikra paskirtis, nesuponuoja skolininko pareigos užtikrinti kredito davėjui galimybę kontroliuoti gautos sumos panaudojimą (pagal CK 6.877 str., 6.883 str. 3 d.), t. y. minėtų CK straipsnių prasme vartojimo kreditas nėra tikslinis kreditas, todėl kredito įstaigos tokių kreditų panaudojimo nekontroliuoja. Todėl svarstyтина, ar kaltinamosios pagal vartojimo kredito sutartį būsto remontui gautos lėšos laikytinos BK 206 straipsnio 2 dalyje numatyto nusikaltimo dalyku.

Tačiau iš naujo nagrinėdamas minėtą bylą, apeliacinės instancijos teismas⁵⁷², pasisakydamas dėl kaltinamosios veikos pagal BK 206 straipsnio 2 dalį kvalifikavimo, pabrėžė, kad byloje ištirtais įrodymais nustatyta, jog nuteistoji, iš kredito įstaigos apgaule gavusi 57 000 Lt kreditą (pagal BK 207 str.), jį panaudojo ne pagal vartojimo kredito sutartyje numatytą paskirtį – būsto remontui, bet nusikalstamais veiksmais padarytai žalai atlyginti. Tačiau, kolegijos nuomone, šiuos nuteistosios padarytus veiksmus atskirai kvalifikuoti pagal BK 206 straipsnį nėra pagrindo, juos visiškai apima BK 207 straipsnio 1 dalis, kurioje numatyta atsakomybė už kredito gavimą apgaule. Šiuo atveju nuteistosios įvykdyta apgaulė pasireiškė ne tik banko suklaudinimu apie sutuoktinio sutikimą gauti kreditą, bet ir suklaudinimu nurodant visiškai kitą gaunamo kredito paskirtį, ir tai, kad toliau tęsiant

⁵⁷¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-621/2010.

⁵⁷² Kauno apygardos teismas. 2011 m. birželio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-120-397/2011.

nusikalstamą veiką kreditas buvo panaudotas ne pagal paskirtį, kad tuo kredito davėjui buvo padaryta didelė žala, reikšmės veikos kvalifikavimui neturi.

Taigi, apeliacinės instancijos teismas, iš naujo nagrinėdamas minėtą baudžiamąją bylą, sutapatino kreditinio sukčiavimo nusikalstamą veiką (BK 207 str.) sudarančius veiksmus su tikslinio kredito panaudojimo ne pagal paskirtį nusikalstamos veikos (BK 206 str. 2 d.) objektyviają pusę sudarančiais veiksmais. BK 207 straipsnyje numatyto kreditinio sukčiavimo esmė – kredito, paskolos, subsidijos, laidavimo ar banko garantijos raštų arba kitų kreditinių įsipareigojimų gavimas, apgaule suklaidinus nukentėjusįjį (kreditorių, subsidijos teikėją ir pan.). Nusikaltimo baigtumui pakanka, kad kaltininkas, apgaulės būdu suklaidindamas nukentėjusįjį, gauna (faktiškai gauna arba gauna atitinkamus dokumentus, patvirtinančius kito asmens kreditinius įsipareigojimus) kreditą, paskolą, subsidiją, laidavimo ar banko garantijos raštus arba kitus kreditinius įsipareigojimus. Veikos kvalifikavimui reikšmės neturi, ar skolininkas nustatytu laiku grąžino paskolą ar kreditą, taip pat ar kreditorius dėl to patyrė tiesioginės realios žalos, bei gautos paskolos, kredito, subsidijos ar kitų kreditinių įsipareigojimų dydis⁵⁷³. Taigi, iš esmės kreditinis sukčiavimas reiškia tam tikrų kreditinių įsipareigojimų gavimą apgaulės būdu, visiškai nesiejant tokių veiksmų su gauto kredito, paskolos ar kitų kreditinio sukčiavimo dalykų panaudojimu, ką reglamentuoja kredito, paskolos panaudojimas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką. BK 207 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos objektyvioji pusė susijusi su kredito, paskolos ar kitų kreditinių įsipareigojimų gavimu, o BK 206 straipsnyje – su tokių dalykų panaudojimu, tai yra visiškai savarankiškos veikos. Todėl, manytina, teigti, jog BK 207 straipsnyje numatyta veika apima ir BK 206 straipsnyje (jo 2 dalyje) numatytą veiką, nėra teisinga. Šiuo atveju paties kredito panaudojimas ne pagal paskirtį yra veiksmas (ar veiksmai), atliekamas jau po tokio kredito gavimo, ir nesutampa su jo gavimu, kas laiko, vietos požiūriu šias veikas skiria, nors ketinimo, kaltės (tyčia) prasme ir sieja.

⁵⁷³ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 494.

Kita vertus, apeliacinės instancijos teismas, iš naujo nagrinėdamas minėtą baudžiamąją bylą⁵⁷⁴, neatsižvelgė į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išsakytas abejones dėl kaltinamosios pagal vartojimo kredito sutartį būsto remontui gautų lėšų buvimo BK 206 straipsnio 2 dalyje numatyto nusikaltimo (jo požymio „panaudojo jį ne pagal paskirtį“ aspektu) dalyku, jų nepašalino, visiškai nepasisakė apie kaltinamosios pagal vartojimo kredito sutartį gautas lėšas, kaip BK 206 straipsnio 2 dalyje numatyto nusikaltimo dalyką. Iš tikrųjų baudžiamosios teisės doktrinoje taip pat teigiama, jog išimtimi, kada kreditavimo ar paskolos sutartyje nėra aiškiai apibrėžtas gautų lėšų panaudojimo tikslas, gali būti vartotojiškas kreditas (paskola), kada skolininkui yra paliekama teisė pačiam nuspręsti gautų lėšų panaudojimo kryptis, tačiau teigiama, jog net ir tokiu atveju kreditavimo sutartyje gali būti aptarta suteikto kredito panaudojimo tvarka, kurios skolininkas privalo laikytis⁵⁷⁵, ir kurios pažeidimas sudaro BK 206 straipsnyje numatytos veikos objektyviąją pusę. Todėl aptariamos bylos atveju kaltinamosios pagal vartojimo kredito sutartį būsto remontui gautos lėšos BK 206 straipsnio 2 dalyje numatyto nusikalstamos veikos požymio „panaudojo jį ne pagal paskirtį“ prasme gal ir nebūtų šios veikos dalyku, tačiau vartojimo kredito sutartyje numačius, kad jis teikiamas būsto remontui, tai galėtų būti laikoma specialia kredito sutartyje aptarta jo panaudojimo tvarka, todėl vartojimo kredito panaudojimas dengti neteisėtais veiksmais padarytą žalą šiuo atveju vis dėlto galėtų būti vertinamas nusikalstama veika BK 206 straipsnio 2 dalies, tačiau tik požymio „panaudojo jį ne pagal nustatytą tvarką“ prasme, ir nustačius kitus būtinuosius šios veikos požymius (žalingus padarinius).

Dėl žalingų padarinių kitoje byloje, kurioje kaltinamasis buvo kaltinamas BK 206 straipsnio 2 dalyje numatytos veikos padarymu⁵⁷⁶, teismas pažymėjo, jog kaltinamasis, tikslinį kreditą panaudojęs ne pagal paskirtį (ne medžiagų ir

⁵⁷⁴ Kauno apygardos teismas. 2011 m. birželio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-120-397/2011.

⁵⁷⁵ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 490.

⁵⁷⁶ Panevėžio apygardos teismas. 2013 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-69-350/2013.

žaliavų, reikalingų duonos-pyrago gaminiams gaminti, įsigijimui, o kitos bendrovės akcijų įsigijimui), sudarė prielaidas ir sąlygas atsirasti BK 206 straipsnio 2 dalyje numatytais pasekmėms, t. y. būtent dėl to, kad banko paskolintos lėšos (kreditas) buvo panaudotos kitur, nei numatyta kredito sutartyje ir iš esmės šios lėšos buvo prarastos, o tai ir sąlygojo kredito negrąžinimą. Teismo vertinimu, šiuo atveju kreditas buvo negrąžintas ne tik dėl to, kad kaltinamasis, veikdamas tiesiogine tyčia, kreditą panaudojo akivaizdžiai ne pagal paskirtį, tačiau ir dėl to, kad šį kreditą panaudodamas sandoriui (akcijų įgijimui, siekiant panaudoti šios bendrovės patalpas prekybai) neįsitikinęs, jog šis sandoris bus naudingas kaltinamojo atstovaujamai bendrovei, t. y. nepasinaudojęs galimybe sužinoti apie esminę aplinkybę, trukdančią jam (jo atstovaujamai bendrovei) iš sandorio gauti pajamų, būtinų kredito grąžinimui, sąmoningai leido atsirasti pasekmėms, t. y. veikdamas netiesiogine tyčia kredito laiku negrąžino.

Vadinasi, šiuo atveju teismas BK 206 straipsnio 2 dalyje numatytas pasekmes (kredito negrąžinimą ir didelės turtinės žalos padarymą) tiesiog preziumavo, jų konkrečiai nenustatęs, t. y. tiesiogiai susiejo su tikslinio kredito panaudojimu ne pagal paskirtį – jei kreditas panaudojamas ne pagal paskirtį, tai, teismo manymu, tuo pačiu reiškia ir jo negrąžinimą laiku. Tačiau su tokia išvada negalima sutikti, kadangi net ir panaudojus kreditą ne pagal paskirtį, dar nereiškia, kad jis ir nebus grąžintas laiku. Kreditorius gali savo reikalavimą, kaip minėta, patenkinti ir iš įkaito davėjo, laiduotojo ir pan. Be to, skolininkas, net ir naudodamas kreditą ne pagal paskirtį, gali turėti pakankamai lėšų tokį kreditą kreditoriui grąžinti, kartu mokėdamas už jį sutartas palūkanas. Tikslinio kredito panaudojimas ne pagal paskirtį, manytina, savaime nesuponuoja kredito negrąžinimo laiku. Kita vertus, teismas minėtame sprendime ieškodamas kredito negrąžinimo laiku požymio pagrindimo, pažymėjo, kad nusikalstamos veikos pasekmes sukėlė ir kaltinamojo neįsitikinimas akcijų pirkimo sandorio naudingumu (pajamų iš tokio sandorio gavimu), kad kreditas būtų laiku grąžintas, t. y. pripažino skolininko neūkiškumą, neekonomišką elgesį kredito negrąžinimo pasekmių atsiradimo priežastimi. Vis dėlto,

manytina, toks skolininko elgesys taip pat ne visuomet sukelia BK 206 straipsnio 2 dalyje numatytas pasekmes. Todėl kiekvienu atveju būtina nustatyti patikimas ir pakankamas aplinkybes bei įrodymus, pagrindžiančius žalingų padarinių atsiradimą, kurie yra būtinas BK 206 straipsnio 2 dalyje numatytos nusikalstamos veikos sudėties požymis, be kurio tokios veikos kvalifikavimas negalimas.

Apibendrinant pateiktas išvalgas bei argumentus, matyti, jog kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką veikos kriminalizacija Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse sukelia konkurenciją su kitų teisės šakų nuostatomis, reguliuojančiomis analogiškus teisinius santykius. Tam tikra apimtimi baudžiamoji kredito, paskolos ar paramos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką atsakomybė ir civilinė (sutartinė) šių dalykų panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką atsakomybė teisinio reguliavimo plotmėje persidengia bei dubliuojasi.

Baudžiamosios atsakomybės už minėtus veiksmus pavojingumo prasme nepagrindžia BK XXXI skyriuje numatytas nusikalstamas veikas vienijantis objektas, pasižymintis pernelyg abstrakčiu bei plačiu turiniu. Taip pat tokios funkcijos, manytina, neatlieka ir veikos dalyko (kredito ar paskolos) didelė vertė, kuri, be kita ko, laikytina abejotino dydžio, lyginant su kituose BK straipsniuose apibūdintu dalykų dydžiu (kuris visame kodekse išreikštas 250 MGL ir didesnės vertės išraiška). Vieninteliu įstatyminiu baudžiamosios kredito bei paskolos (tačiau ne paramos) panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką atsakomybės (BK 206 str. 2 d.) ir civilinės (sutartinės) šių dalykų panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką atsakomybės atribojimo kriterijumi laikytini žalingi (pavojingi) tokios veikos padariniai – kredito ar paskolos negražinimas laiku ir dėl to kreditoriui, laiduotojui ar kitam asmeniui padaryta didelė turtinė žala (150 MGL dydį viršijanti suma). Praktikoje taikant BK 206 straipsnio 2 dalies nuostatas, papildomu kriterijumi galėtų būti kreditoriaus, laiduotojo ar kito asmens galimybės savo interesus ginti civilinėmis teisinėmis priemonėmis apsunkinimas, tačiau veikos

kriminalizavimo prasme – vargu, ar toks kriterijus objektyviai galėtų būti įtvirtintas įstatyme dėl savo kazuistiškumo.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos tarptautiniai įsipareigojimai lemia veiksmų, kuriais kenkiama Europos Bendrijų (Europos Sąjungos) finansiniams interesams, nepagrįstai, savavališkai, piktavališkai eikvojant Europos Sąjungos biudžeto bei kitų jos viešųjų fondų lėšas, kriminalizacijos būtinumą, bei tai, kad itin didelės vertės tokių lėšų bei nacionalinės kilmės lėšų, kurios gautos kaip (tikslinė) parama, panaudojimas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką daro žalą ne tik Europos Bendrijų (Europos Sąjungos) finansiniams interesams, bet ir nacionaliniams interesams, biudžetams, turtui ir prestižui, BK 206 straipsnyje paliktina tik baudžiamoji atsakomybė už paramos, subsidijos ar kitų dotacijų iš viešųjų šaltinių (biudžetų ar atitinkamų fondų) lėšų panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, jei tokios lėšos yra didelės vertės – viršija 250 MGL dydžio sumą. Tokiu būdu atsisakytina baudžiamosios atsakomybės už kredito ar paskolos (net ir viršijančių 150 MGL dydį) panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, nesant jokių pavojingų padarinių, tačiau paliktina baudžiamoji atsakomybė už kredito ar paskolos (viršijančių 250 MGL dydžio sumą) panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką ir jų negrąžinimą laiku bei didelės turtinės žalos kreditoriui, laiduotojui ar kitam asmeniui padarymą.

II. 2. Nusikalstama veika ir administracinis nusižengimas

II. 2.1. Bendrieji nusikalstamos veikos ir administracinio nusižengimo atribojimo klausimai

Atskirti nusikalstamas veikas ir administracinius teisės pažeidimus⁵⁷⁷ dažnai nėra lengva. Ypač, jei veikos požymiai abiejuose įstatymuose (t. y. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse) aprašomi panašiai. Tuomet, norint tinkamai pritaikyti įstatymą, paprastai reikia imtis jį aiškinti. Taigi, nesant aiškių kriterijų ir oficialių išaiškinimų, visa tai paliekama teismo nuožiūrai⁵⁷⁸. Tačiau pagrindinis ir pirminis šių pažeidimų atribojimas turėtų būti atliekamas įstatymų leidėjui kriminalizuojant konkrečią veiką ir aiškiai įstatyme nubrėžiant ribą tarp nusikalstamos veikos ir administracinio nusižengimo.

Vertinant, ar atsakomybė už neteisėtą veiką priskirtina administracinės, ar baudžiamosios teisės sričiai, pabrėžtina, kad baudžiamoji ir administracinė teisė priklauso viešajai teisei ir pagal savo reguliavimo turinį bei metodus turi daug bendrybių, nors kartu galima išvelgti ir svarbių skirtumų. Mūsų valstybėje į administracinius nusižengimus panašios kai kurios nusikalstamos veikos visuomenės saugumui, viešajai tvarkai, valdymo tvarkai, taip pat ekonomikai ir verslo tvarkai, nusikalstamos veikos finansų sistemai ir pan., t. y. ir administracinė, ir baudžiamoji atsakomybė neretai nustatoma iš principo už tas pačias veikas⁵⁷⁹.

Pastebėtina, jog administracinės sankcijos iš principo yra žinomos ir taikomos taip pat ir daugelyje kitų valstybių⁵⁸⁰, tačiau ribos tarp administracinių teisės pažeidimų ir nusikalstamų veikų iki šiol nėra

⁵⁷⁷ Nors Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas vartoja tik administracinio nusižengimo kategoriją, šiame tyrime, o konkrečiai – šiame skyriuje, pačia bendriausia prasme tokie nusižengimai vadinami administraciniais teisės pažeidimais, kaip ir ankstesniame skyriuje bendriausia prasme vartota civilinės teisės pažeidimo sąvoka.

⁵⁷⁸ PIESLIAKAS, Vytautas. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 152, 155.

⁵⁷⁹ Beje, kaip ir daugelyje posovietinių šalių, skirtingai nei kitose Vakarų Europos šalyse, kur tokio dubliavimo nėra.

⁵⁸⁰ URBONAS, Darius. Administracinės sankcijos kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse: samprata, tipologija ir taikymo principai. *Jurisprudencija*, 2005, t. 70(62), p. 42-53.

pakankamai aiškios. Administraciniai teisės pažeidimai dažniausiai yra traktuojami kaip mažiau žalingos arba mažiau pavojingos (vis dėlto uždraustos) veikos, kuriomis kėsiniama į instrumentines arba mažiau svarbias teisinės vertybes ir interesus ir už kurias numatomos švelnesnės sankcijos (dažniausiai vien tik bauda) ir paprastesnė teisinio proceso tvarka, t. y. taikomos savivaldos institucijų ar netgi atskirų pareigūnų. Apskritai nėra (ir vargu ar gali būti) vienos administracinio teisės pažeidimo koncepcijos, kuri be išlygų tiktų visų valstybių teisinėms sistemoms, kadangi tai, kas vienoje teisinėje sistemoje traktuojama kaip administracinis teisės pažeidimas, kitoje gali būti laikoma nusikaltimu⁵⁸¹. Todėl šiame tyrime, nesiekiant išsamiai išanalizuoti visas ir pagrįsti ar sukurti universalią administracinio teisės pažeidimo bei jo atribojimo nuo nusikalstamos veikos koncepciją, bandoma suformuoti tik bendrąsias, principines nuostatas, padedančias objektyviau atriboti baudžiamosios ir administracinės atsakomybės rūšis.

Žvelgiant normatyvine prasme, Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas administraciniu nusižengimu laiko šiame kodekse uždraustą kaltininko padarytą pavojingą veiką (veikimą arba neveikimą), atitinkančią administracinio nusižengimo, už kurią numatyta administracinė nuobauda, požymius (5 str. 1 d.). Iš esmės tokia sąvoka atitinka ir nusikalstamos veikos apibrėžimą – pavojinga ir Baudžiamajame kodekse uždrausta veika (veikimas ar neveikimas), už kurią numatyta laisvės atėmimo bausmė (nusikaltimo atveju) arba bausmė, nesusijusi su laisvės atėmimu, išskyrus areštą (baudžiamojo nusižengimo atveju) (BK 11 str. 1 d., 12 str.). Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, nagrinėjęs įstatymo, kuriuo (be kitų aspektų) savaime buvo išplėstas ir veikų, už kurias nepilnamečiai gali būti

⁵⁸¹ ČAPLINSKAS, A., DAPŠYS, A., MISIŪNAS, J. Baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atribojimo teorinės problemos. *Teisės problemos*, 2004, nr. 4(46), p. 57. Kad ir toje pačioje Lietuvos valstybėje, pavyzdžiui, kai kurie senajame Administracinių teisės pažeidimų kodekse buvę administraciniai teisės pažeidimai, 2017 m. sausio 1 d. įsigaliojus naujam Administracinių nusižengimų kodeksui, perkelti į Baudžiamąjį kodeksą ir tapo nusikalstamomis veikomis (pvz., atsakomybė už vairavimą apsvaigus nuo alkoholio, kai kraujyje nustatyta daugiau kaip 1,5 promilės alkoholio). Taip pat, pavyzdžiui, iki 2009 m. atsakomybė už informavimo produkcijos, propaguojančios nacionalinę, rasinę ar religinę nesantaiką, gaminimą, laikymą, platinimą arba viešą demonstravimą, o taip pat ir organizacijų, propaguojančių nacionalinę, rasinę ar religinę nesantaiką, kūrimą arba dalyvavimą tokios organizacijos veikloje buvo numatyta senajame Administracinių teisės pažeidimų kodekse.

patraukti baudžiamojon atsakomybèn, sąrašas, atitiktis konstituciniam asmenų lygybės principui klausimą⁵⁸², būtent ir pabrėžè, jog administracinio teisės pažeidimo ir nusikaltimo sampratos panašios, tačiau jos skiriasi ir pagal: a) padarytų veikų pavojingumą, b) priešingumą teisei, c) teises pasekmes. Kaip matyti, šie Konstitucinio Teismo išskirti kriterijai iš esmės atitinka jau minėtus Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje išskiriamus nusikalstamos veikos požymius, kurie taip pat laikomi ir nusikalstamų veikų bei kitų teisės pažeidimų atribojimo kriterijais.

Priešingumo teisei kriterijus šiuo atveju, kaip ir daugeliu kitų, manytina, esminės reikšmės atribojant administracinį teisės pažeidimą ir nusikalstamą veiką neturi. Tačiau yra nuomonių, kad šio kriterijaus, kaip ir pavojingumo, pagrindumas ir praktinė reikšmė, apibrėžiant jau kriminalizuotų veikų rūšinį išskirtinumą, nekelia jokių abejonių. Anot šios pozicijos šalininkų, priešingumo teisei kriterijaus reikšmę lemia pati teisės samprata, t. y. nusikalstamos veikos priešingumo teisei turinį lemia prigimtinė teisė, o administracinis teisės pažeidimas sietinas su priešingumu pozityviosios teisės normoms. Tai reiškia, kad prigimtinės teisės sampratos prasme priešingumas teisei yra asmens veikimas ar neveikimas, pažeidžiant pagrindines (prigimtines) žmogaus teises bei laisves. Pozityviosios teisės prasme, teisės pažeidimo priešingumą teisei galima apibūdinti kaip asmens veikimą ar neveikimą, pažeidžiantį įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytas teisės normas (įpareigojimus, liepimus, draudimus ir kt.). Tokiu būdu nusikalstama veika laikoma *mala in se*, t. y. veika, kuri nepriklausomai nuo to, ar ji yra uždrausta įstatymu, tradiciškai traktuojama kaip pavojinga ir nusikalstama, nes ji pažeidžia visuotinai (bent jau tam tikros kultūros rėmuose) pripažintus draudimus. Administracinis teisės pažeidimas tuomet laikytinas *mala prohibita* – veika, kurią įstatymų leidėjas dėl vienu ar kitų motyvų pripažino neteisėta,

⁵⁸² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 104-2644.

siekdamas užtikrinti visuomenėje viešą tvarką plačiaja prasme bei padaryti efektyvesnę kokių nors valstybės valdymo institucijų darbą⁵⁸³.

Toliau, analizuojant priešingumo teisei kriterijaus koncepciją, teigiama, jog bendresniu (filosofiniu) požiūriu pozityviąją teisę apibūdinant kaip tam tikrą prigimtinės teisės juridinės išraiškos formą, prigimtinė teisė tampa tokios teisės turiniu, o pozityvioji teisė – jos forma. Esant tokiam santykiui, vienais atvejais tiek turinys, tiek forma gali sutapti, t. y. pavyzdžiui, pasikėsinimas į žmogaus gyvybę bus nusikaltimas ne tik pagal baudžiamąjį įstatymą, bet ir pagal prigimtinę teisę (nusikaltimas teisei į gyvybę⁵⁸⁴). Tačiau kitais – pozityviosios teisės normų sistema nesutaps su prigimtinės teisės sistema, t. y. ne kiekvienas teisės aktų pažeidimas bus kartu ir prigimtinės teisės pažeidimas. Tai, anot aptariamų pozicijų šalininkų, lemia teisės tradicijos, politinė valia, valstybės tipas, valdymo forma, režimas, teisės pažeidimų paplitimas ir pan., bet ne priešingumo teisei požymis⁵⁸⁵.

Tačiau, iš dalies sutinkant su tokia pozicija, pabrėžtina, jog būtent tais atvejais, kai prigimtinė teisė nesutampa su pozityviąja, t. y. kai veikos, kuriomis kėsinamasi į įstatymais ir kitais teisės aktais nustatytą visuomeninio (viešojo) gyvenimo bei valdymo tvarką, kriminalizuojamos ir tampa nusikalstamomis, ir kyla administracinių teisės pažeidimų ir nusikalstamų veikų atribojimo problema. Tokiu atveju priešingumas teisei, jei jį suprantame būtent kaip priešingumą prigimtinei teisei, jos sistemai nusikalstamos veikos atveju ir priešingumą pozityviajai teisei administracinio teisės pažeidimo atveju, nepadeda išspręsti šių teisės pažeidimų santykio (atribojimo) problemos. Tam būtina pasitelkti kitus nusikalstamos veikos požymius bei atribojimo kriterijus.

Specifiškumu šiuo atveju pasižymi ir teisinių pasekmių kriterijus, kadangi kokybine prasme administracinių nuobaudų ir bausmių sistemos yra itin panašios, t. y. tam tikrais atvejais administracinės nuobaudos prilygsta

⁵⁸³ ČAPLINSKAS, A., DAPŠYS, A., MISIŪNAS, J. Baudžiamosios ir administracinės atsakomybės <...>, p. 60-63.

⁵⁸⁴ Su tam tikromis išimtimis karo atveju ar kitomis istorinėmis aplinkybėmis.

⁵⁸⁵ Ibidem, p. 63-64.

kriminalinei bausmei (pvz., bauda, viešieji darbai), tačiau vis dėlto administracinės nuobaudos yra švelnesnės, jų paskyrimas neužtraukia teistumo, jas gali skirti ne tik teismai, tačiau ir kitos valstybės ir savivaldos institucijos, nors kai kurie tyrimai rodo, jog kiekybine prasme (nuobaudų ir bausmių dydžiu) administracinių nuobaudų ir bausmių sistemų darba bent jau Lietuvoje yra pažeista, t. y. „[L]yginant kai kurias administracinių ir baudžiamųjų teisės normų sankcijas galima išvelgti ir tam tikrą tarpšakinį nesuderinamumą, apsunkinantį teisingumo principo realizavimą.“⁵⁸⁶

Vis dėlto, manytina, nusikalstamos veikos ir administracinio teisės pažeidimo atribojimas turėtų remtis šių pažeidimų esme arba tikroju turiniu, t. y. ne formaliu, tačiau materialiu atribojimo kriterijumi. Juo pagal Lietuvos baudžiamosios teisės tradiciją laikomas pavojingumas. Šis teisės pažeidimo požymis, be kita ko, tiesiogiai minimas ir ANK apibrėžtoje administracinio nusižengimo sąvokoje, ir BK apibrėžtoje nusikalstamos veikos sąvokoje. Vis dėlto Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje bei teismų praktikoje teigiama, kad administracinio teisės pažeidimo ir nusikalstamos veikos pavojingumas yra nevienodas, t. y. administracinis teisės pažeidimas objektyviai yra mažiau pavojingas nei nusikalstama veika⁵⁸⁷, t. y. šiuos pažeidimus iš esmės (objektyviai) skiria pavojingumo laipsnis, kurį nustato objektyvūs ir subjektyvūs nusikalstamą veiką apibūdinantys požymiai⁵⁸⁸. Tai reiškia, kad šiuo požiūriu atribojimas suprantamas labiau kiekybine prasme.

Tačiau, A. Čaplinsko, A. Dapšio ir J. Misiūno nuomone, pavojingumas būdingas tik nusikalstamoms veikoms, o visiems teisės pažeidimams apskritai apibūdinti vartotina kita – *socialinio žalingumo* – kategorija, reiškianti neigiamus padarinius teisėtvarakai, asmens teisėms bei laisvėms, visuomenės ar

⁵⁸⁶ ČAPLINSKAS, A., DAPŠYS, A., MISIŪNAS, J. Baudžiamosios ir administracinės atsakomybės <...>, p. 74-75; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 104-2644. Ši problema ypač buvo aktuali senojo Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso galiojimo metu.

⁵⁸⁷ ABRAMAVIČIUS, A. *et. al. Baudžiamoji teisė*. <...>, p. 129, 131; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 104-2644.

⁵⁸⁸ Taip pat žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76/2012.

jos institucijų interesams, taip pat fizinėms, turtinėms, moralinėms ar kitoms socialinėms vertybėms. Teisei priešingas veikas, atsižvelgdami į šią kategoriją, jie skirsto į: 1) socialiai žalingas, bet nepavojingas visuomenei, joms priskirdami būtent civilinės teisės pažeidimus, drausminius bei administracinius nusizengimus; 2) socialiai žalingas su tam tikrais pavojingumo požymiais (elementais), joms priskirdami baudžiamųjų nusizengimų kategorijos veikas, turinčias ir administracinio teisės pažeidimo, ir kai kurių nusikalstamos veikos (pavojingumo) elementų, ir 3) socialiai žalingas ir pavojingas visuomenei, joms priskirdami būtent nusikaltimus⁵⁸⁹. Vis dėlto, manytina, toks papildomos socialinio žalingumo kategorijos išskyrimas vargu ar gali padėti geriau atriboti nusikalstamą veiką ir administracinį teisės pažeidimą, juolab kad socialinis žalingumas būdingas visiems teisės pažeidimams ir apskritai reiškia, kad bet kuriuo teisės pažeidimu yra sukeliama tam tikros visuomenėje nepageidautinos socialinės pasekmės.

Priešingai, arba, be to, nusikalstamos veikos ir administracinio teisės pažeidimo atribojimo kokybine prasme Vokietijos teisinėje doktrinoje vartojama *moralinio smerktinumo* kategorija, susijusi su veikos socialiniu vertinimu. Pagal šią vokiškąją doktriną administracinis teisės pažeidimas arba viešosios tvarkos pažeidimas (vok. *Ordnungswidrigkeit*) yra mažiau smerktinas ir nuo nusikalstamų veikų skiriasi mažesniu moralinio blogio laipsniu⁵⁹⁰. Taip pat toks pažeidimas pakenkia tik administraciniams, o ne tikriesiems juridiniams interesams, sukelia ne individualią, o tik socialinę žalą, jis yra paprastas nepaklusnumas ir neturi moralinio pobūdžio⁵⁹¹. Tokiu būdu, veikos moralinis smerktinumas (neigiamas socialinis jos įvertinimas) tampa papildomu kriterijumi kartu su veikos pavojingumu, atribojant administracinius teisės pažeidimus nuo nusikalstamų veikų.

⁵⁸⁹ ČAPLINSKAS, A., DAPŠYS, A., MISIŪNAS, J. Baudžiamosios ir administracinės atsakomybės <...>, p. 64-65.

⁵⁹⁰ PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius, Eugrimas, 2001, p. 157.

⁵⁹¹ JESCHEK, Hans-Heinrich. *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil*. Berlin: Duncker & Humblot, 1988, p. 45; STEIN, Philipp. *Strafttat und / oder Ordnungswidrigkeit?* Nomos, 2008, p. 45-49.

Taigi, pavojingumo, būdingo nusikalstamoms veikoms ir administraciniams teisės pažeidimams, nustatymui yra svarbūs objektyvūs faktoriai arba požymiai, lemiantys jo sukonkretinimą, t. y. objektyvių bei subjektyvių tokios veikos požymių visuma. Bendraja prasme veikos pavojingumą dažnai lemia rūšinis (kartais ir tiesioginis) kėsinimosi objektas. Nusikalstama veika paprastai tiesiogiai kėsinama į patį vienos ar kitos rūšies objektą, jo savybes, funkcijas (pvz., gyvybę, sveikatą, nuosavybę, aplinką ir pan.) ir dažniausiai padaroma žalos šiam objektui. Tačiau administracinių teisės pažeidimų objektas dažniausiai yra įvairios valdžios nustatytos taisyklės, reglamentuojančios elgimosi su objektu (jo atžvilgiu) tam tikrą tvarką (pvz., kelių eismo, statybų, gamtos apsaugos ir pan.). Žinoma, baudžiamajame įstatyme nemažai nusikalstamų veikų sudėčių, pasižyminčių tiek minėto objekto, būdingo nusikalstamai veikai, tiek objekto, būdingo administraciniam teisės pažeidimui, konstrukcija. Ir nors teigiama, jog paprastai tokių veikų kriminalizaciją lemia ne tiek valdžios nustatytos tvarkos pažeidimas, kiek kėsinimasis į patį objektą ir jam padaroma žala, t. y. tai konkrečiai įtvirtinta pačioje veikos sudėtyje⁵⁹², tačiau kėsinimosi objekto požymis šiuo atveju nėra pakankamas atriboti tokias veikas ir administracinius teisės pažeidimus.

Dažniausiai įstatymų leidėjas numato ir konkrečius požymius, leidžiančius nusikalstamą veiką atriboti nuo administracinio teisės pažeidimo, t. y. kriterijus, atribojantis nusikalstamas veikas nuo administracinių teisės pažeidimų, yra tam tikri papildomi požymiai, kuriuos įstatymų leidėjas panaudoja konstruodamas nusikalstamų veikų sudėtis. Tie požymiai dažniausiai susiję su veikos padariniais (žalos dydžiu), veikos dalyko ypatumais (kiekybiniais ir kokybiniais kriterijais), veikos pobūdžiu ar kitais veiką apibūdinančiais požymiais⁵⁹³. Deja, kai kuriais atvejais įstatymų leidėjas, nustatydamas už panašias veikas ir baudžiamąją, ir administracinę atsakomybę, nenurodo konkrečių požymių, leidžiančių nusikalstamą veiką atriboti nuo

⁵⁹² ČAPLINSKAS, A., DAPŠYS, A., MISIŪNAS, J. Baudžiamosios ir administracinės atsakomybės <...>, p. 66-67.

⁵⁹³ ČAPLINSKAS, A., DAPŠYS, A., MISIŪNAS, J. Baudžiamosios ir administracinės atsakomybės <...>, p. 70-71; Kauno apygardos teismas. 2016 m. kovo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-127-245/2016.

administracinio nusižengimo, nors literatūros šaltiniuose ir teigiama, kad normose visais atvejais turėtų būti nurodomi aiškūs požymiai, atribojantys šiuos pažeidimus⁵⁹⁴. Būtent tokie atvejai šiame tyrime toliau ir aptariami bei analizuojami.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į Administracinių nusižengimų kodekso normą, tiesiogiai nukreiptą į administracinės ir baudžiamosios atsakomybių atribojimą. ANK 5 straipsnio 2 dalis numato, kad asmuo už padarytą teisės pažeidimą, atitinkantį šiame kodekse numatyto administracinio nusižengimo požymius, atsako administracine tvarka pagal šį kodeksą, jeigu šis padarytas teisės pažeidimas neužtraukia baudžiamosios atsakomybės. Manytina, ši norma ne tik kad nepateikia administracinio teisės pažeidimo ir nusikalstamos veikos atribojimo kriterijų, tačiau ir suponuoja baudžiamosios atsakomybės prioritetą prieš administracinę atsakomybę. Tačiau kaip ji dera su šiam tyrimui aktualiu baudžiamosios atsakomybės kraštutinumo (*ultima ratio*) principu?

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad prieštarauja jam. Tačiau iš tikrųjų ne pati savaime, o tuo atveju, jei egzistuojant dviem tokioms pat normoms tiek Administracinių nusižengimų kodekse, tiek Baudžiamajame kodekse, dubliuojantis atsakomybėms, pasirenkama būtent baudžiamoji. Tačiau jeigu tokių normų santykis yra „apėmimo“, toks pasirinkimas nebūtinai prieštarauja *ultima ratio* principui. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog analogišką konkurencijos išsprendimo taisyklę taip pat turi ir Vokietija⁵⁹⁵. Problema, manytina, šiuo aspektu Lietuvoje greičiau yra konkrečiose normose, jų formuluotėse, kurios ne visada atitinka aiškumo, konkretumo ir teisės pažeidimų atribojimo reikalavimus, todėl sukelia teisės taikymo problemų, kurių, esant tinkamam įstatymui, neturėtų būti.

Būtent Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinime dėl iš esmės analogiškos senojo Administracinių teisės pažeidimų kodekso 9 straipsnio

⁵⁹⁴ Ibidem, p. 71.

⁵⁹⁵ Vokietijos Federacinės Respublikos viešosios tvarkos pažeidimų įstatymo 21 straipsnis (Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (OWiG) § 21) 1 dalis - „Jei veika tuo pat metu yra ir nusikalstama veika, ir viešosios tvarkos pažeidimas, taikomas tik baudžiamasis įstatymas“, 2 dalis – „Pirmoje dalyje nurodytu atveju veika gali būti baudžiama kaip viešosios tvarkos pažeidimas, jei bausmė nėra paskirta“ [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: < https://www.gesetze-im-internet.de/owig_1968/_21.html>.

2 dalies⁵⁹⁶ nuostatos nurodoma, jog ji neturėtų būti suvokiama formaliai, todėl, nustatius, kad bene analogiški veikos požymiai aprašyti ir ATPK, ir BK, pirmiausia turėtų būti įvertinta padarytos veikos pavojingumą apibūdinančių požymių visuma (jų kiekybinė bei kokybinė išraiška konkrečioje situacijoje), pavyzdžiui, padarytos veikos pobūdis – kaltininko veiksmų ypatybės, intensyvumas, trukmė, nukentėjusiųjų asmenybė, jų skaičius, viešosios vietos specifika ir kt., ir tik tuomet sprendžiama, kuris teisės aktas turėtų būti taikomas⁵⁹⁷. Toks aiškinimas, kaip minėta, esant sudėčių sutapčiai, atitinka *ultima ratio* principą, kai prioritetas teikiamas ne baudžiamajam įstatymui. Kita vertus, jis, be kita ko, atriša rankas ir teisinei savivalei, jei konkrečios atsakomybės pasirinkimą lemia tik teisės taikytojo valia. Tokiu būdu, šios normos pagrįstumas yra abejotinas.

Taigi, nusikalstamos veikos ir administracinio nusižengimo atribojimas paremtas šių pažeidimų esminiu turiniu, t. y. materialiuoju atribojimo kriterijumi, kuriuo pagal Lietuvos baudžiamosios teisės tradiciją kiekybine prasme laikomas pavojingumo laipsnis, kurį apibūdina objektyvių ir subjektyvių konkrečios veikos sudėties požymių (dažniausiai – dalyko, veikos pobūdžio, padarinių ir kt.) visuma. Vokiškoji teisinė tradicija šių teisės pažeidimų atribojimo kriterijumi kokybine prasme laiko veikos *moralinio smerktinumo* kategoriją.

Atsižvelgiant į tai, toliau analizuojamos būtent tokios nusikalstamos veikos, už kurias numatyta ne tik baudžiamoji, tačiau ir administracinė atsakomybė, ir dėl to kyla didžiausia šių atsakomybės rūšių atribojimo problema, bei ieškoma optimalių kriterijų tokiam atribojimui. Šios nusikalstamos veikos – neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar

⁵⁹⁶ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*, 1985, nr. 1-1. ATPK 9 straipsnio 2 dalis numatė, kad administracinė atsakomybė už šiame kodekse numatytus teisės pažeidimus atsiranda, jeigu savo pobūdžiu šie pažeidimai pagal galiojančius įstatymus neužtraukia baudžiamosios atsakomybės.

⁵⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-505/2010; 2011 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-375/2011; 2012 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-33/2012; 2012 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76/2012; 2014 m. gruodžio 2 d. Teismų praktikos nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis ar pirmos kategorijos šių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) (BK 259–261, 263–264, 266 straipsniai) apžvalga Nr. AB-40-1. Teismų praktika, 2014, nr. 40; 2015 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-215-303/2015.

profesine veikla (BK 202 str.), apgaulingas ir aplaidus apskaitos tvarkymas (BK 222 ir 223 str.) bei nusikalstamos veikos aplinkai (BK XXXVIII skyrius).

II. 2.2. Neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla

XXXI Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso skyriaus („Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“) 202 straipsnis reglamentuoja baudžiamąją atsakomybę asmenims, kurie versliškai ar stambiu mastu ėmėsi ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos neturėdami licencijos (leidimo) veiklai, kuriai ji (jis) reikalinga, ar kitokiu neteisėtu būdu (BK 202 str. 1 d.). Taip pat šis straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę ir asmenims, kurie vertėsi apskritai uždrausta ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (BK 202 str. 2 d.). Taigi, be bendrojo rūšinio nusikalstamos veikos objekto – ekonomikos bei verslo tvarkos – būdingo apskritai visoms Baudžiamojo kodekso XXXI skyriuje įtvirtintoms nusikalstamoms veikoms, BK 202 straipsnyje numatytoms veikoms priskirtinas tiesioginis objektas yra Lietuvos Respublikos įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatyta vertimosi komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla tvarka (pvz., Kelių transporto kodekse⁵⁹⁸, Bankų įstatyme⁵⁹⁹, Farmacijos įstatyme⁶⁰⁰ ir kt.)⁶⁰¹.

Be jau ankstesnėje šio tyrimo dalyje pateiktų išvalgų apie nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai (BK XXXI skyrius) rūšinio objekto (dalyko) sampratą bei kai kuriuos probleminius aspektus⁶⁰², šiuo atveju atkreiptinas dėmesys į tai, kad atkūrus Lietuvos valstybės Nepriklausomybę bei pertvarkant šalies ekonominę sistemą, kartu įvertinant ir baudžiamojo įstatymo įtaką ekonominių santykių reguliavimui, „<...> [r]eikėjo atsižvelgti į tai, kad, viena vertus, svarbiausias uždavinys pereinant prie rinkos ekonomikos yra normalių sąlygų privačiam verslui sudarymas, kita vertus, visai nekontroliuojama ir pagrįstai neribojama privačiu verslavimu grindžiama ūkio

⁵⁹⁸ Lietuvos Respublikos kelių transporto kodeksas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 119-2772.

⁵⁹⁹ Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 54-1832.

⁶⁰⁰ Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 78-3056.

⁶⁰¹ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 474.

⁶⁰² Žr. skyrių Kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimas ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką.

sistema gali padaryti žalą valstybės finansų sistemai, kelti pavojų visuomenės saugumui, valdymo tvarkai ir net žmonių sveikatai.“⁶⁰³.

Taigi, įstatymų leidėjas apskritai ir toliau tiek reguliuodamas ekonominius, ūkinius teisinius santykius, tiek ir kurdamas baudžiamosios teisės normas, įtvirtinančias baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas ekonomikai ir verslo tvarkai, turi derinti minėtus aspektus: viena vertus, atsižvelgti į tai, kad asmens ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva yra konstitucinės vertybės (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 str.), kuriomis grindžiamas Lietuvos ūkis, ir sudarančios sąlygas įgyvendinti įvairius asmens siekius, susijusius su jo ūkine veikla, kita vertus, asmens ūkinės veiklos laisvė nėra absoliuti, kadangi įgyvendinant šią laisvę yra daroma tiek teigiama, tiek neigiama įtaka visuomenės interesams, todėl valstybė privalo reguliuoti tokią veiklą. Tačiau tai darydama, valstybė turi taip pat laikytis konstitucinio proporcingumo principo⁶⁰⁴.

Taigi, derinant minėtus aspektus, gali būti nustatomi ūkinės veiklos ribojimai, draudimai bei teisinė atsakomybė už jų nesilaikymą ir kitus verslo tvarkos pažeidimus – taip pat ir baudžiamoji, kai atitinkamos veikos verslo srityje pripažįstamos nusikalstamomis. Nors, viena vertus, baudžiamoji teisė yra represinio pobūdžio teisės šaka, turinti griežčiausias bei labiausiai varžančias pažeidėjų teises poveikio priemones, todėl jos kišimasis į ekonominius ir verslo teisinius santykius galimas tik išimtiniais atvejais, kita vertus, baudžiamosios atsakomybės taikymas šioje srityje negali būti pernelyg vangus, kadangi, kaip minėta, nusikalstamomis veikomis ekonomikai ir verslo tvarkai valstybei ar kitiems asmenims gali būti padaroma didelė žala, šios veikos gali sukelti kitus žalingus padarinius visai visuomenei (pvz., būti kitų nusikalstamų veikų pasekmėmis ar priežastimis, t. y. didinti nusikalstamumą,

⁶⁰³ ABRAMAVIČIUS, Armanas, MILINIS, Albertas, VOSYLIŪTĖ, Andželika. Iš Konstitucijos kylančios baudžiamosios teisės normų, <...>, p. 189.

⁶⁰⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 36-915; 2002 m. kovo 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 28-1003; 2004 m. sausio 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 15-465; 2006 m. gegužės 31 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 62-2283.

prisidėti prie šešėlinės ekonomikos ir kt.)⁶⁰⁵. Atsižvelgiant į tai, įstatymų leidėjo pagrindinė užduotis reguliuojant ūkinius, ekonominius teisinius santykius, t. y. nustatant ūkinės veiklos ribojimus, draudimus bei teisinę atsakomybę už jų nesilaikymą, surasti tinkamą balansą tarp minėtų aspektų, kas taip pat pasireiškia ir minėtų pažeidimų bei atsakomybės už juos atribojimo kriterijų paieška, o tai ne visada taip paprasta.

Ankstesniame tyrimo skyriuje kalbėta apie nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai (konkrečiai – kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką (BK 206 str.) santykį su civilinės teisės pažeidimais kreditavimo, paskolos, paramos teikimo teisinių santykių srityje. Šiuo konkrečiu atveju – neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (BK 202 str.) atveju – atsakomybė už neteisėtą (nelegalią) ekonominę (ūkine) veiklą, skyla į baudžiamąją ir administracinę. Atsižvelgiant į tai, keltinas klausimas, kuo gi skiriasi šios teisinės atsakomybės rūšys už analogiškus (jeigu analogiški) vertimosi komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla tvarkos pažeidimus, t. y. šiuo atveju būtina identifikuoti baudžiamosios atsakomybės nustatymo kriterijus.

Pagal Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso⁶⁰⁶ 127 straipsnio („Neteisėtas vertimasis komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla“) (redakcija, galiojanti nuo 2017 m. sausio 1 d.) 1 dalis numato, kad vertimasis komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla neturint licencijos (leidimo) veiklai, kuriai reikalinga licencija (leidimas), ar kitokiu neteisėtu būdu užtraukia baudą nuo trijų šimtų iki aštuonių šimtų penkiasdešimt eurų su pagamintos produkcijos, įrankių, žaliavos ir iš šios veiklos gautų pajamų konfiskavimu. Taip pat vertimasis komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla neturint licencijos (leidimo) veiklai, kuriai reikalinga licencija (leidimas), ar kitokiu neteisėtu būdu, panaudojant šiai veiklai nelegaliai

⁶⁰⁵ VERŠEKYS, Paulius. Vertinamieji požymiai nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai sudėtyse. In *Baudžiamoji justicija ir verslas: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2016, p. 233-234.

⁶⁰⁶ Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2015, nr. 2015-11216. Redakcija, galiojanti nuo 2017 m. sausio 1 d. Įstatymas analizuotas, atsižvelgus į paskutinius pakeitimus, padarytus iki 2017 m. sausio 1 d.

dirbančių asmenų darbą, užtraukia baudą nuo vieno tūkstančio septynių šimtų iki trijų tūkstančių eurų su pagamintos produkcijos, įrankių, žaliavos ir iš šios veiklos gautų pajamų konfiskavimu (127 str. 3 d.). Šio straipsnio 5 dalis numato pastabą: pagal šį straipsnį atsako asmenys, kurie verčiasi komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla neturėdami licencijos (leidimo) veiklai, kuriai reikalinga Lietuvos Respublikos įstatymuose numatyta licencija (leidimas), ar kitokiu neteisėtu būdu ir kurių gaunamos pajamos (įplaukos) ar paskutinių 12 mėnesių pajamos (įplaukos), ar nustatyta tvarka neįtrauktų į apskaitą prekių vertė neviršija 500 bazinių bausmių ir nuobaudų dydžių⁶⁰⁷.

Taigi, kaip matyti iš aptartų Baudžiamojo kodekso bei Administracinių nusižengimų kodekso nuostatų, baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą vertimąsi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (neturint licencijos (leidimo) veiklai, kuriai ji (jis) reikalinga, ar kitokiu neteisėtu būdu) numatyta tik už stambiu mastu arba versliškai vykdomą ekonominę veiklą. Tai būtinieji baudžiamosios atsakomybės už vertimosi komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla tvarkos pažeidimus nustatymo kriterijai. Jei šių požymių nustatoma, taikoma administracinė atsakomybė.

Iš pirmo žvilgsnio baudžiamosios bei administracinės atsakomybių už vertimąsi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla atirbojimas pakankamai aiškus – pagal stambaus masto ir versliškumo požymius. Tačiau jų, ypač versliškumo požymio, samprata, aiškinimas bei taikymas kelia nemažai problemų. Pirmiausia, šie požymiai nėra apibrėžti įstatyme, jie yra vertinamojo pobūdžio, todėl gali turėti įvairią prasmę ir reikšmę, gali būti įvairiai interpretuojami praktikoje. Tai, kaip minėta, neatitinka baudžiamojo įstatymo aiškumo reikalavimo – t. y. asmens teisės žinoti, už kokio pobūdžio veiksmus gali būti baudžiama.

Šiek tiek informatyvesnis (sąlygiškai vertinamasis) yra stambaus masto – kiekybinis būdo vertinamasis požymis. Sistemiškai aiškinant BK 202 straipsnio 1 dalies ir ANK 127 straipsnio 5 dalies (Pastaba) nuostatas,

⁶⁰⁷ Kaip minėta, minimalaus gyvenimo lygio (MGL) rodiklis turėtų būti pakeistas į bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio (BBND) rodiklį, tačiau kol kas BK nebuvo atitinkamai pakeistas.

bei atsižvelgiant į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimus šiuo klausimu⁶⁰⁸, stambus veiklos mastas, kaip BK 202 straipsnyje nurodytas požymis, aiškintinas kaip 500 MGL ribos viršijimas. Šiuo atveju stambaus masto požymio susiejimas su paskutiniųjų 12 mėnesių pajamų (įplaukų) dydžiu, viršijančiu 500 BBND (MGL) dydžio sumą, yra pakankamai rimtas baudžiamumo kriterijus, darantis veiką pakankamai pavojinga⁶⁰⁹. Kita vertus, yra nuomonių, jog veiklos masto apskaičiavimas pagal į apskaitą neįtrauktų prekių vertę (viršija 500 BBND (MGL) nėra galimas, kadangi: 1) prekių neįtraukimas į apskaitą yra buhalterinės apskaitos taisyklių pažeidimas, kas konkuruoja su normomis, kriminalizuojančiomis apgaulingą ir aplaidų apskaitos tvarkymą (BK 222, 223 str.); 2) prekių vertė vienareikšmiškai nereiškia veikos pavojingumo, nes prekių turėjimas pats savaime nėra pavojingas, išskyrus tam tikrus atvejus, aprašytus atskirose BK normose (BK 199, 199¹, 199², 200, 204 str.); 3) prekių vertė tikrojo veiklos masto gali ir nerodyti, nes ši veikla gali būti susijusi ne su jų gaminiu ar realizavimu, bet ir pervežimu ar saugojimu; 4) prekių vertės kriterijus nesusijęs su pastovumu ir orientuoja į vienkartinį vertinimą, pvz., radus pas asmenį 500 BBND (MGL) ir didesnės vertės prekių, neįtrauktų į apskaitą, dar nereiškia, kad kokios nors su jomis susijusia veikla buvo verčiamasi⁶¹⁰. Todėl yra siūloma stambų mastą sieti tik su paskutiniųjų 12 mėnesių gautų pajamų dydžiu, kuris nustatomas atsižvelgiant į daugelį kriterijų, tarp jų ir į veiklos pastovumą⁶¹¹. Vis dėlto, nors stambaus masto požymio turinį ir galima nustatyti pasitelkiant sisteminę teisės aktų nuostatų analizę bei teismų praktiką, tačiau, manytina, tokio vertinamojo požymio, kaip „stambus mastas“, turinį atskleidžiančios nuostatos pačiame

⁶⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. kovo 31 d. konsultacija Nr. B3-356. Teismų praktika, 2005, nr. 23; 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-574/2011.

⁶⁰⁹ VERŠEKYS, Paulius. Vertinamieji požymiai <...>, p. 241-242; FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė už vertimąsi neteisėta <...>, p. 304, 310-311.

⁶¹⁰ IVOŠKA, Girius. *Baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas ekonomikai ir verslo tvarkai reglamentavimo Lietuvos Respublikos baudžiamaisiais įstatymais problemos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007, p. 121.

⁶¹¹ FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė už vertimąsi neteisėta <...>, p. 311.

baudžiamajame įstatyme reikalingos, galima jas buvo perkelti ir iš senojo (1961 m.) baudžiamojo kodekso⁶¹².

Priešingai stambaus masto kategorijai, versliškumo požymis, kaip minėta, yra labiau probleminis. Jis Baudžiamajame kodekse atsirado tik priėmus naująjį (2000 m.) Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. Iki tol nuo 1990 m. liepos 1 d.⁶¹³ iki 1998 m. liepos 29 d.⁶¹⁴ baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą ekonominę veiklą buvo siejama su vadinamąja administracine prejudicija, t. y. baustumu už analogišką administracinį pažeidimą. Nuo 1998 m. liepos 29 d. Baudžiamojo kodekso (1961 m.) norma, reglamentavusi baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą ekonominę veiklą, (306 str.) buvo pakeista atsisakant administracinės prejudicijos ir vietoj jos numatant stambaus masto požymį bei praplečiant neteisėtumo požymį įmonės neįsteigimu ir „kitokiu neteisėtu būdu“⁶¹⁵. Galiausiai, naujasis Baudžiamasis kodeksas (2000 m.) perėmė ankstesnę neteisėtos ekonominės veiklos veikos sudėties koncepciją, tačiau papildė baudžiamosios atsakomybės modelį alternatyviu baudžiamumo kriterijumi – versliškumo požymiu⁶¹⁶.

Taigi, versliškumo požymis Baudžiamojo kodekso 202 straipsnio 1 dalies normos dispozicijoje baudžiamosios teisės mokslininkų yra kritikuojamas dėl baudžiamosios ir administracinės atsakomybių atribojimo apsunkinimo⁶¹⁷. Tai, kaip minėta, lemia šio požymio vertinamasis pobūdis, t. y. jis neapibrėžtas baudžiamajame įstatyme, teismų praktikoje, jo turinys priklauso ne tik nuo jo kalbinės konstrukcijos, bet ir nuo sisteminių ryšių, įstatymų leidėjo ketinimų ir pan., be to, visapusiškai atsiskleidžia tik taikant jį *ad hoc* (kiekvieniu individualiu atveju vertinant faktines aplinkybes *ad hoc*). Kitaip tariant,

⁶¹² ABRAMAVIČIUS, Armanas. Kai kurie baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus ūkininkavimo (verslo) tvarkai klausimai pagal naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. *Teisė*, 2003, nr. 48, p. 10.

⁶¹³ Priėmus 1990 m. birželio 26 d. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo įstatymą Nr. I-326. *Valstybės žinios*, 1990, nr. 19-495.

⁶¹⁴ Priėmus 1998 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8⁽¹⁾, 25, 32, 35, 45, 47⁽¹⁾, 53⁽¹⁾, 54, 55, 131, 239, 241, 242, 306, 321⁽²⁾ straipsnių pakeitimo ir papildymo bei papildymo 131⁽³⁾, 310⁽¹⁾ straipsniais įstatymą Nr. VIII-849. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 67-1937.

⁶¹⁵ *Ibidem*.

⁶¹⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.

⁶¹⁷ FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė už vertimąsi neteisėta <...>, p. 304-305.

individuali teisinė sąmonė yra vienas iš pagrindinių šio požymio turinio atskleidimo šaltinių, konkuruojantis su kolektyvinės teisinės sąmonės formaliai užfiksuotomis žiniomis. Taigi, tokio vertinamojo požymio identifikavimas didžiąja dalimi priklauso nuo teismų praktikos egzistavimo ir kokybiško jo pagrindimo. Atpažinti tokį požymį itin sunku, jei jo taikymo praktika nėra išsami ar jos visai nėra. Kita vertus, net ir egzistuojančioje teismų praktikoje tokio požymio terminas vartojamas itin retai ir beveik išimtinai tik aukščiausiųjų teismų suformuotų precedentų pagrindu. Tai lemia, kad apie sudėties vertinamojo elemento buvimą ar nebuvimą vis tiek dažniausiai tenka spręsti tik iš „negyvos“ požymio kalbinės konstrukcijos ir papildomų jos aiškinimo šaltinių (pavyzdžiui, doktrinos), kuri taip pat gali stokoti nuoseklumo⁶¹⁸.

Taigi, versliškumas – priešingai nei stambus mastas – kokybinis būdo vertinamasis požymis. Teigiama, kad jis yra integralus ir turi savarankišką norminį krūvį, todėl tiek BK 202 straipsnio, tiek kitų straipsnių kontekste turėtų būti vertinamas atsietai nuo stambaus masto ar kitų požymių. Versliškumas ir stambus mastas yra du savarankiški, alternatyvūs požymiai, kurių turinio atskleidimo kriterijai taip pat skiriasi⁶¹⁹. Pagal įstatymo formuluotą baudžiamoji atsakomybė už verslišką ėmimąsi ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos neteisėtu būdu galima ir nesant stambaus masto požymio⁶²⁰. Taigi, tai reiškia, kad šios veikos kvalifikavimui svarbu nustatyti bent vieną iš šių požymių – versliškumą arba stambų mastą, kurie turi savarankišką sampratą bei nustatymo kriterijus.

Baudžiamojo kodekso komentare versliškumo požymis apibūdinamas kaip neteisėtas užsiėmimas ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla sistemingai ar nuolat (t. y. paprastai ne mažiau nei tris kartus) ir tokia veikla

⁶¹⁸ VERŠEKYS, Paulius. Vertinamieji požymiai <...>, p. 238-240.

⁶¹⁹ Ibidem, p. 242.

⁶²⁰ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. gegužės 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-147/2010; 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-490/2010; 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-574/2011; 2015 m. gegužės 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-240-696/2015.

yra nuolatinis pagrindinis ar papildomas kaltininko pajamų šaltinis⁶²¹. Šis versliškumo požymio apibūdinimas iš esmės sutampa su lingvistine termino „verslas“, iš kurio ir kilo „versliškumo“ sąvoka, prasme. Lietuvių kalbos žodyne terminas „verslas“ aiškinamas kaip veikla, darbas, iš kurio gyvenama, gaunama pelno, tai, kuo verčiamasi; „Veiksmai yra versliški tais atvejais, kai kaltininkas komerciniu tarpininkavimu užsiiminėja sistemingai“⁶²². Tačiau toks versliškumo požymio aiškinimas vargu, ar gali padėti atskleisti tikrąją šio termino sampratą, juo labiau pagelbėti atribojant ANK 127 straipsnio 1 dalyje nurodytą „vertimasis veikla“ ir BK 202 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą „ėmimasis veiklos versliškai“ veikas, juk iš esmės sąvokos „verslas“ ir „vertimasis veikla“ reiškia tą patį, t. y. ne ką kita kaip veiklos pastovumą, nuolatinį jos pobūdį.

Teismų praktikoje⁶²³, sprendžiant minėtą problemą, padaryta išvada, jog versliškumas, kaip BK 202 straipsnio 1 dalyje numatytos nusikalstamos veikos sudėties požymis, turi būti suvokiamas kaip kriterijus, rodantis didesnę nusikalstamos veikos pavojingumą nei analogiško administracinės teisės pažeidimo (ATPK 173 str.⁶²⁴), todėl jis negali būti identifikuojamas vien pagal padarytų pažeidimų skaičių, veiklos pastovumą, nuolatinį jos pobūdį ar sistemingumą. Pastovumo požymis natūraliai būdingas bet kuriai ekonominei veiklai, ir nerodo jokio skirtumo su neteisėta ekonomine veikla, užtraukiančia administracinę atsakomybę pagal ATPK 173 straipsnį. Taigi, versliškumo sąvoka turi apimti ir kitus požymius, skiriančius ją nuo vertimosi komercine ar kitokia veikla sąvokos. Tokie požymiai – tai parengiamųjų darbų neteisėtai komercinei ar kitokiai veiklai organizuoti ir vykdyti atlikimas, šios veiklos

⁶²¹ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 476.

⁶²² *Lietuvių kalbos žodynas*. XVIII. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997, p. 800-801.

⁶²³ Kuri BK 202 straipsnio taikymo atveju gana gausi: pagal teismų statistiką kasmet pirmosios instancijos teismuose gaunama nuo 50 iki 100 bylų dėl neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (BK 202 str.), per 10 metų laikotarpį (nuo 2005 m. iki 2015 m. pab.) pirmosios instancijos teismuose gaunamų šios kategorijos bylų skaičius nuosekliai didėja (nuo 30 per metus iki 79 per metus). Statistikos suvestinių duomenimis BK 202 straipsnis praktikoje taikomas vidutiniškai dažnai. Žr. Lietuvos teismai. Statistika. 2005 – 2015 metų statistikos ataskaitos [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. gruodžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>>; VERŠEKYS, Paulius. Vertinamieji požymiai <...>, p. 236.

⁶²⁴ Senojo Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 173 straipsnis („Neteisėtas vertimasis komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla“) būtent ir reglamentavo analogišką teisės pažeidimą kaip ir Administracinių nusižengimų kodekso 127 straipsnis.

valdymas, išvystyta neteisėto verslo infrastruktūra, platūs ryšiai su tiekėjais, aktyvi teikiamų paslaugų vartotojų paieška, samdomų darbuotojų buvimas, didelių organizacinių pastangų poreikis verslui vykdyti ir kitokie veiksmai, rodantys didesnę veikos pavojingumo laipsnį.⁶²⁵ Baudžiamosios teisės doktrinoje tokiais požymiais taip pat įvardijami „<...> gamyklinio pobūdžio veiklos vykdymas, didelis skaičius samdomų darbuotojų ar kitaip į veiklą įtrauktų asmenų, išvystyta realizavimo infrastruktūra ir pan.“⁶²⁶. Kita vertus, kaltinimuose pasitaiko ir tokių versliškumo požymio interpretacijų, kuomet versliškumu pripažįstami netgi ankstesni baudimai administracine tvarka už analogiškus pažeidimus⁶²⁷. Vis dėlto praktikoje pabrėžiama, jog turint galvoje versliškumo kriterijaus neapibrėžtumą, baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą ekonominę veiklą pagal šį kriterijų visada turi būti pagrįsta teismo vidiniu įsitikinimu dėl tokios neteisėtos veiklos didesnio pavojingumo ir administracinės atsakomybės nepakankamumo bei neproporcingumo ir nepritartina tokiai teismų praktikai, kai iš esmės smulki neteisėta ekonominė veikla dirbtinai kriminalizuojama remiantis aiškumo stokojančiu versliškumo požymiu⁶²⁸.

Taigi, Lietuvos teismų praktika Baudžiamojo kodekso 202 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto šios veikos skiriamojo požymio – versliškumo – turinį pakankamai susiaurino, pagrindžiant šios veikos didesnę pavojingumą. Vis dėlto doktrinoje versliškumo požymis laikomas pavojingu, kadangi pasinaudojimas juo gali sukelti nepagrįstus baudžiamuosius procesus, pernelyg plačiai jį interpretuojant, skirtingai vertinant faktines aplinkybes versliškumo

⁶²⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-574/2011, 2012 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-335/2012, 2013 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-58/2013, 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-515/2014.

⁶²⁶ FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė už vertimąsi neteisėta <...>, p. 310.

⁶²⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-335/2012. Čia problema jau iš esmės susijusi su administracine prejudicija, pagal dabartinę Lietuvos baudžiamąją teisę apskritai nesusijusi su baudžiamosios atsakomybės taikymu, juo labiau – su veikos pavojingumu ir administracinės atsakomybės nepakankamumo bei neproporcingumo vertinimu.

⁶²⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-515/2014.

aspektu, ką ir rodo teismų praktika⁶²⁹, todėl netgi siūloma šio požymio visiškai atsisakyti, paliekant tik stambaus masto kriterijų⁶³⁰.

Tai grindžiama ne tik baudžiamojo įstatymo netikslumu, aiškių baudžiamosios bei administracinės atsakomybės kriterijų nebuvimu ir iš to kylančia nepagrįstų baudžiamųjų procesų grėsme, bet ir užsienio valstybių teisine patirtimi. Apskritai „<...> baudžiamųjų įstatymų normos, kriminalizuojančios nelegalų (neregistruotą, neturint licencijos) vertimąsi ekonomine veikla, būdingos posovietinėms šalims. Vakarų Europos šalyse atsakomybė už tokio pobūdžio pažeidimus taikoma, remiantis ūkinės, prekybos, mokesčių teisės normomis ir <...> labiau atitinka administracinės atsakomybės turinį. Tai aiškinama aukštesne šių šalių verslo kultūra ir tuo, kad neteisėta ekonominė veikla čia neįgavo tokio masto, kad būtų traktuojama kaip kriminalizuotinas negatyvus socialinis reiškinys.“⁶³¹. Užsienio valstybių (iš esmės Europos) baudžiamųjų įstatymų analizė rodo, jog baudžiamoji atsakomybė tiek Vakarų Europos šalyse, tiek ir posovietinėse Europos šalyse paprastai nustatyta ne apskritai už bet kokią nelegalią ekonominę veiklą, tačiau už specialaus pobūdžio nelegalią veiklą, kuri gali sukelti itin sunkius padarinius valstybei, visuomenei ar asmenims, pavyzdžiui, bankų ar finansinę veiklą (Albanijos BK 170/c, 170/ç str., Bulgarijos BK 252 str., Kazachstano BK 191 str., Ukrainos BK 202 str., Vengrijos BK 408 str.), farmacijos, veterinarijos, medicinos, sveikatos priežiūros paslaugų ar veiklą su embrionais, gemalais (Armėnijos BK 208 str., Suomijos BK 373/2009 Skyrius 3, 5 str., 400/2002 Skyrius 3, 4 str., Vengrijos BK 171, 172, 175, 187 str., Turkijos BK 188(1) str., Ukrainos BK 138 str.), nelegalių lošimų veiklą (Albanijos BK 197 str., Bulgarijos BK 327 str., Vengrijos BK 360 str., Serbijos

⁶²⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-539/2013, 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-515/2014; Kauno apygardos teismas. 2014 m. spalio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-531-397-2014, 2016 m. sausio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-14-317/2016; Klaipėdos apygardos teismas. 2013 m. lapkričio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-529-557-2013; Panevėžio apygardos teismas. 2010 m. rugsėjo 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-342-349/2010.

⁶³⁰ ABRAMAVIČIUS, Armanas, MILINIS, Albertas, VOSYLIŪTĖ, Andželika. Iš Konstitucijos kylančios baudžiamosios teisės normų, <...>, p. 194; FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė už vertimąsi neteisėta <...>, p. 310.

⁶³¹ FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė už vertimąsi neteisėta <...>, p. 302.

BK 352 str., Slovakijos BK 230 str.), nelegalią teisinių paslaugų veiklą (Serbijos BK 342 str., Kroatijos BK 310 str.), nelegalią alkoholio gamybą (Slovakijos BK 253 str.), nelegalią spalvotųjų metalų prekybą (Bulgarijos BK 234 b str., Ukrainos BK 213 str.) ir kt. Vis dėlto net ir tų (iš esmės posovietinių) šalių, kuriose vis dėlto numatoma baudžiamoji atsakomybė už nelegalų (neregistruotą, neturint licencijos) vertimąsi apskritai ekonomine, ūkine, profesine ar finansine veikla, baudžiamieji įstatymai didesnę tokios veikos pavojingumą sieja su stambiu mastu (didelis gaunamų pajamų dydis) ar atsiradusios žalos dideliu mastu, tačiau versliškumo požymio nenumato (pvz., Armėnijos BK 188 str., Azerbaidžano BK 192 str., Gruzijos BK 192 str., Kazachstano BK 190 str., Latvijos BK 207 str., Moldovos BK 241 str., Rusijos BK 171 str., Tadžikistano BK 259 str.)⁶³².

Dar vienas aptariamos nusikalstamos veikos objektyviosios pusės (veikos) požymis, prisidedantis prie neaiškaus baudžiamojų įstatymų pobūdžio – ėmimasis ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos kitokiu neteisėtu būdu, kadangi gali būti įvairiai interpretuojamas, ir tai gali lemti neteisingą jo taikymą. Apskritai verslo veiklos teisėtumui doktrinoje keliami tokie reikalavimai: 1) tinkamos (teisėtos) veiklos formos pasirinkimas (juridinio asmens veikla arba individuali veikla); 2) tam tikroms veiklos rūšims tiek juridiniams, tiek fiziniams asmenims privalomas leidimas ar licencija; 3) tam tikroms nelicencijuojamos veiklos rūšims privaloma forma – juridinio asmens įsteigimas⁶³³. Primintina, jog šiuo atveju pagal BK 202 straipsnio 1 dalies normą vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla pripažįstamas neteisėtu, jei tokios veiklos imamasi neturint licencijos (leidimo) tokiai veiklai, kuriai ji (jis) reikalinga arba kitokiu neteisėtu būdu. Taigi, iš tokios normos formuluotės galima daryti išvadą, jog komercinės, ūkinės, finansinės ar profesinės veiklos ėmimasis kitokiu neteisėtu būdu apima visus kitus atvejus, kai užsiimant tokia veikla kitaip pažeidžiami teisės aktų

⁶³² Baudžiamieji kodeksai [interaktyvūs. Žiūrėta 2016 m. birželio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

⁶³³ FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė už vertimąsi neteisėta <...>, p. 305-306.

reikalavimai. Tačiau praktikoje pasitaiko netinkamų tokio požymio suvokimo ir taikymo atvejų.

Teisę taikantys subjektai neteisėtumo požymį kartais interpretuoja plačiai, siedami jį ne tik su nelegaliu pačios veiklos pobūdžiu, bet ir su atskirais pažeidimais, padaromais vykdant teisėtos formos veiklą. Pavyzdžiui, kaltinimo „kitokiu neteisėtu būdu“ buvo laikomas licencijos kortelių atskiriems automobiliams neturėjimas, nors keleivių vežimo veiklą bendrovė vykdė turėdama nustatytos formos licenciją tokiai veiklai⁶³⁴. Kasacinis teismas, šiuo atveju pritardamas teismų sprendimams išteisinti kaltinamuosius nepadarius veikos, turinčios nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių, pažymėjo, jog neteisėtumas (požymio „kitokiu neteisėtu būdu“ kontekste) sietinas ne su atskirais pažeidimais, pasitaikančiais ekonominės veiklos vykdymo metu, bet su nelegaliu šios veiklos pobūdžiu, todėl kitokiais neteisėtais veiklos būdais gali būti pripažinti atvejai, kai, pvz., neįregistravus juridinio asmens, verčiamasi veikla, kurią turi teisę vykdyti tik juridiniai asmenys; kai imamasi individualios veiklos jos neįregistravus ir neįgijus verslo liudijimo; kai akivaizdžiai peržengiamos licencijoje (leidimo) apibrėžtos veiklos ribos; kai licencija (leidimas) gauta pateikiant atsakingai institucijai melagingus duomenis ir pan.; nagrinėjamu atveju reikalavimo turėti licencijos korteles atskiriems automobiliams nesilaikymas, kaip teisingai pažymėjo teismai, vertintinas ne kaip keleivių vežimo veiklos neteisėtumas, bet kaip atskiras keleivių vežimo taisyklių pažeidimas, už kurį numatyta administracinė atsakomybė⁶³⁵.

Taip pat ne tik kaltinimo šalis, tačiau ir žemesnių instancijų teismai, pavyzdžiui, keleivių vežimo taksi automobiliais veiklą nesilaikant šiai veiklai keliamų reikalavimų (licencijos kortelių neturėjimą atskiriems taksi automobiliams ir netinkamą jų įrengimą, t. y. be plafonų, taksometrų, taksi valstybinio numerio ženklų), BK 202 straipsnio 1 dalies prasme yra vertinę kaip padarytą kitokiu neteisėtu būdu. Bylą nutraukęs kasacinės instancijos

⁶³⁴ Šiaulių apygardos teismas. 2009 m. kovo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-88-210-2009.

⁶³⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-388/2009.

teismas šiuo atveju pažymėjo, jog pagal BK 202 straipsnį ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos neteisėtumas pirmiausia siejamas su vertimusi licencijuojama veikla neturint galiojančios licencijos (leidimo) tokiai veiklai. Kitokie neteisėtos ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos būdai įstatymo dispozicijoje neatskleisti, tačiau pagal kasacinės instancijos teismo formuojamą praktiką šiuo atveju neteisėtumas sietinas ne su atskirais pažeidimais, pasitaikančiais ekonominės veiklos vykdymo metu, bet su nelegaliu šios veiklos pobūdžiu. Šios bylos kontekste pažymėta, kad bendrovė, būdama legaliu ūkio subjektu ir turėdama legalų pagrindą verstis keleivių vežimo taksi automobiliais veikla (turi licenciją), nesilaikė reikalavimų, keliamų tokiai veiklai – dalis automobilių nebuvo įrengti kaip taksi ir tai buvo maskuojama iš esmės apsimestine automobilio nuomos su vairuotoju veikla, tačiau tokie pažeidimai negali būti vertinami kaip iš esmės nelegali ekonominė veikla, todėl neatitinka nusikalstamos veikos, numatytos BK 202 straipsnio 1 dalyje, sudėties požymių. Nenustačius iš esmės nelegalaus ekonominės veiklos pobūdžio arba kitų požymių, būtinų baudžiamajai atsakomybei taikyti, įvairūs tokios veiklos vykdymo tvarkos pažeidimai gali būti vertinami kaip administracinis teisės pažeidimas. Be to, dėl keleivių vežimo taksi automobiliais licencijuojamai veiklai keliamų reikalavimų pažeidimų gali būti taikomas ir ATPK 142³ straipsnis, o licencijas išduodanti institucija, remdamasi Kelių transporto veiklos licencijavimo taisyklių 44-51 straipsniais, gali priimti sprendimą panaikinti arba sustabdyti licencijos galiojimą. Taip pat neatmestinos ir Mokesčių administravimo įstatyme numatytos priemonės⁶³⁶.

Kita vertus, ir pats kasacinis teismas, vertindamas konkrečią ūkinę, komercinę veiklą neteisėtumo aspektu, pripažįsta įvairius jos padarymo būdus atitinkančius požymį „kitokiu neteisėtu būdu“, taip pat praplėsdamas veiklos neteisėtumo sampratą. Pavyzdžiui, vienoje byloje⁶³⁷ teismas neprieštaravo kasatorių teiginiams, grindžiamiems Lietuvos vyriausiojo administracinio

⁶³⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-58/2013.

⁶³⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-48/2011.

teismo praktika, kad vien tik tai, jog asmuo pradėjo vykdyti individualią veiklą, tačiau apie tai nepranešė mokesčių administratoriui, nedaro šios veiklos, kaip tokios, neteisėta *per se*; šios veiklos pajamos gali (turi) būti apmokestintos mokesčių įstatymų nustatyta tvarka, o atsakomybė pagal ATPK 173 straipsnį už nepranešimą apie individualios veiklos vykdymo pradžią negali atsirasti, tačiau pažymėjo, kad tais atvejais, kai asmuo, tyčia nepranešęs apie pradžią individualios veiklos, kuriai nebūtina licencija, leidimas ar kitas specialus dokumentas, suteikiantis teisę verstis atitinkamos rūšies veikla, sąmoningai ją tęsia nusišypsdamas tai bei gaunamas pajamas nuo mokesčio administratoriaus, gali būti pripažįstama, kad asmuo vykdo veiklą kitu neteisėtu būdu ir, esant kitiems BK 202 straipsnyje nustatytos nusikalstamos veikos požymiams, traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio aprašomojoje dalyje paminėtą teiginį „neįgijęs leidimo“ laikė pertekliniu, nes kasatoriaus vykdomai nekilnojamųjų pagal savo prigimtį daiktų pardavimo veiklai nebuvo reikalingas specialus leidimas, todėl pripažino, kad nuteistasis šią veiklą vykdė kitu neteisėtu būdu – tyčia nepranešęs apie ją mokesčio administratoriui teisės aktu nustatyta tvarka ir neketinęs to daryti ateityje, taip sąmoningai nusišypsdamas vykdomą veiklą ir iš jos gaunamas pajamas.

Taigi, kaip matyti, požymio „kitokiu neteisėtu būdu“ įtvirtinimas BK 202 straipsnio 1 dalies nusikalstamos veikos sudėtyje suteikia galimybę pernelyg plačiai interpretuoti šį požymį, kas lemia perteklinį baudžiamosios atsakomybės taikymą, neatsižvelgiant į kitų rūšių teisinės atsakomybės taikymo galimybę, todėl mažinant plečiamojo interpretavimo galimybes, baudžiamosios teisės doktrinoje siūloma požymį „kitokiu neteisėtu būdu“ pakeisti tikslesne formuluote, pavyzdžiui, „kitokiu neteisėtu pagrindu“⁶³⁸, pabrėžiant patį nelegalų veiklos pobūdį, o ne pavienius, atskirus nukrypimus (pažeidimus) nuo teisėtos veiklos.

Aiškumo stokojančia nuostata analizuojamos nusikalstamos veikos kontekste laikytina ir kvalifikuota BK 202 straipsnio nusikalstamos veikos

⁶³⁸ FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė už vertimąsi neteisėta <...>, p. 308.

sudėtis – vertimasis uždrausta ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (2 d.). Kaip minėta, atkūrus Lietuvos valstybės Nepriklausomybę ir pradėjus baudžiamųjų įstatymų reformą Lietuvos Respublikos BK (1961 m.) 162 straipsnis (redakcija, įsigaliojusi nuo 1990 m. liepos 1 d.⁶³⁹) numatė baudžiamąją atsakomybę už vertimąsi ūkine veikla, kuriai yra draudimas, jeigu jis padarytas po to, kai buvo paskirta administracinė nuobauda už tokį pat pažeidimą. Taigi, pats veiklos draudžiamumas buvo laikomas ekonominės veiklos neteisėtumu – tai veikla, kuria fizinis ar juridinis asmuo neturi teisės verstis. Vėliau⁶⁴⁰ šalia uždraustos veiklos požymio atsirado ir kitas alternatyvus požymis – veikla, kuriai reikalingas leidimas, neturint tokio leidimo. Dar vėliau⁶⁴¹ vertimasis uždrausta komercine ar ūkine veikla tapo savarankiška ir kvalifikuota nusikalstamos veikos sudėtimi. Nuo 1998 m. liepos 29 d.⁶⁴² vertimosi neteisėta komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla norma (1961 m. BK 306 str.) administracinę prejudiciją pakeitė į stambaus masto požymį bei papildė neteisėtumą „kitokiu neteisėtu būdu“ požymiu, o uždrausta veikla liko kvalifikuota nusikalstamos veikos sudėtimi, kaip ir šiuo metu galiojančiame BK. Tokiu būdu, laikui bėgant veiklos draudžiamumas įgavo atskirą nuo neteisėtumo prasmę, kurią reikėjo ir vis dar reikia atriboti nuo tiesiog neteisėtos veiklos.

Praktikoje tinkamai tai padaryti ne visada pavyksta. Pavyzdžiui, vienoje byloje⁶⁴³ kaltinamasis, be kita ko, buvo nuteistas ir pagal BK 202 straipsnio 2 dalį už tai, kad neįsteigęs įmonės, neturėjęs licencijos užsiimti farmacine veikla, platino neteisėtu būdu į Lietuvą įvežtus, neregistruotus, tinkamai nepaženklintus ir nesupakuotus, vadinasi, uždraustus vaistinius preparatus.

⁶³⁹ 1990 m. birželio 26 d. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo įstatymas Nr. I-326. *Valstybės žinios*, 1990, nr. 19-495.

⁶⁴⁰ Priėmus 1993 m. birželio 10 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso, baudžiamojo ir administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo įstatymą Nr. I-180. *Valstybės žinios*, 1993, nr. 26-597.

⁶⁴¹ Priėmus 1994 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo įstatymą Nr. I-551. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 60-1182.

⁶⁴² Priėmus 1998 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8⁽¹⁾, 25, 32, 35, 45, 47⁽¹⁾, 53⁽¹⁾, 54, 55, 131, 239, 241, 242, 306, 321⁽²⁾ straipsnių pakeitimo ir papildymo bei papildymo 131⁽³⁾, 310⁽¹⁾ straipsniais įstatymą Nr. VIII-849. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 67-1937.

⁶⁴³ Panevėžio apygardos teismas. 2009 m. lapkričio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-20-349/2009.

Kasacinis teismas, nagrinėjęs kasacinį nuteistojo skundą (iš esmės dėl gautų pajamų kiekio bei veikos baigtumo), pripažino, jog kasatoriaus veika tinkamai kvalifikuota pagal BK 202 straipsnio 2 dalį, kadangi jis įgijo, gabeno bei platino uždraustus vaistinius preparatus, t. y. Lietuvos Respublikoje neregistruotus vaistinius preparatus, taigi atliko BK 202 straipsnio 2 dalyje numatytus nusikalstamus veiksmus⁶⁴⁴. Tokiu būdu, kaip matyti, šioje byloje klausimas dėl veiklos draudžiamumo iš viso nebuvo iškilęs, veikla laikyta uždrausta, nes tiesiog buvo neteisėta⁶⁴⁵, nors pats nuteistojo veiklos pobūdis, t. y. neturėjimas licencijos, veiklos neįregistravimas ir pan., rodo bent jau neteisėtą vertimąsi ūkine, komercine veikla (BK 202 str. 1 d.).

Kitoje byloje⁶⁴⁶ kaltinamoji buvo kaltinta ir pirmosios instancijos teismo nuteista už BK 202 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo padarymą, kadangi neįsteigusi juridinio asmens ir neturėdama licencijos (leidimo), suteikiančios teisę verstis tabako gaminių prekyba, versliškai ėmėsi komercinės veiklos, t. y. savo gyvenamojoje vietoje, 2010 m. 5 kartus įvairiems asmenims pardavė 110 pakelių cigarečių su rusiškais banderolėmis. Tačiau apeliacinės instancijos teismas pabrėžė, jog Tabako kontrolės įstatymas draudžia gaminių, kurie yra kontrabandiniai, prekybą, taigi, kaltinamoji vertimuisi kontrabandinių cigarečių prekyba licencijos negalėjo turėti ne tik dėl to, kad ji nėra juridinis asmuo, o ir dėl to, kad ši veikla yra uždrausta, todėl jai negalima inkriminuoti BK 202 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo ir dėl to, kad prekyba kontrabandiniais tabako gaminiais iš viso yra uždrausta. Kaltinamoji pagal BK 202 straipsnio 1 dalį išteisinta, jai nepadarius veikos, turinčios nusikaltimo požymių. Panašių atvejų būta ir kitose bylose⁶⁴⁷.

⁶⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-193/2011.

⁶⁴⁵ Lietuvos apeliacinis teismas. 2010 m. spalio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-113/2010.

⁶⁴⁶ Klaipėdos apygardos teismas. 2012 m. birželio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-421-380-2012.

⁶⁴⁷ Žr., pvz., Lietuvos apeliacinis teismas. 2015 m. balandžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-204-150/2015.

Doktrinoje⁶⁴⁸ teigiama, jog absoliučiai draudžiama veikla yra uždrausta dėl savo esmės, turinio ir jokiomis aplinkybėmis negalėtų būti laikoma teisėta, t. y. veikla neteisėta *per se* – užsiimti ja nei licencijos, nei kitokie leidimai neišduodami, taigi ja apskritai draudžiama verstis. Tokios veiklos pavyzdžiais laikoma narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimas, prekyba žmonėmis, kyšininkavimas, prekyba ginklais, pinigų plovimas ir pan. Šios pozicijos šalininkų teigimu, BK 202 straipsnio 2 dalies norma yra bendroji kitų normų, kurios reglamentuoja atsakomybę už neteisėtą vertimąsi atskiromis ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos rūšimis (pvz., už minėtas veikas), atžvilgiu ir kaltininko veika, kai jis neteisėtai verčiasi tam tikromis ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos rūšimis, už vertimąsi kuriomis baudžiamoji atsakomybė numatyta atskiruose BK straipsniuose, yra kvalifikuojama tik pagal šiuos atskirus BK straipsnius. Tačiau, vadovaujantis šiais teiginiais, kyla klausimas, kada veika apskritai kvalifikuotina pagal BK 202 straipsnio 2 dalį, kadangi tuomet visos absoliučiai uždraustos veiklos baudžiamos pagal specialiąsias normas. Pastebėtina, jog iš tikrųjų BK 202 straipsnio 2 dalies taikymo praktika Lietuvoje nėra gausi⁶⁴⁹. Taip pat kyla klausimas, ar absoliučiai draudžiamą veiklą (taigi ir nusikaltimus) galima vadinti ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla, kurios tvarką saugo baudžiamasis įstatymas. Teigiama, jog veiklos paskelbimas uždrausta reiškia, kad teisine prasme ji nėra reglamentuojama kaip ūkinė, komercinė, finansinė ar profesinė veikla, taigi, yra už normos apsaugos objekto, t. y. verslo tvarkos,

⁶⁴⁸ ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 477-478; KAZILIŪNAITĖ, Rūta. Baudžiamąją atsakomybę užtraukiančių savanaudiškos veiklos aspektų įtaka iš šios veiklos gaunamo turto statusui. *Socialinių mokslų studijos*, 2013, nr. 5(1), p. 347-365. Taip pat ir teismų praktikoje. Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-358-303/2015.

⁶⁴⁹ Iki 2016 m. liepos 1 d. pavyko rasti tik tris atvejus, kai kaltinimas buvo pareikštas ir byla nagrinėta dėl BK 202 straipsnio 2 dalies, nukeliantis iki kasacinio teismo. T. y.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-193/2011, 2014 m. gegužės 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-275/2014 ir 2015 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-358-303/2015.

ribų⁶⁵⁰. Teismų praktikoje taip pat pripažįstama, jog nusikaltimų darymas nelaikytinas ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla⁶⁵¹.

Minėtoje literatūroje⁶⁵² ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos sričių, kuriomis draudžiama verstis, taigi veiklos draudžiamumo, siūloma ieškoti ekonominio pobūdžio įstatymuose, reguliuojančiuose verslo tvarką. Tokiais įstatymais įvardijami Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas⁶⁵³, pavyzdžiui, nustatantis, kad užsienio investicijos su tam tikromis išimtimis neleidžiamos į valstybės saugumo ir gynybos užtikrinimo veiklą (8 str. 2 d.), Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas⁶⁵⁴, pavyzdžiui, be ūkinės, komercinės veiklos, susijusios su valstybės saugumo ir gynybos užtikrinimu, nustatantis ilgesnį sąrašą kapitalo investavimo ir veiklos sričių, draudžiamų įmonėms laisvojoje ekonominėje zonoje, ir kiti. Visgi tokie veiklos draudimai, numatyti specialiuosiuose įstatymuose, yra tikslinio, siauro, ne visuotinio pobūdžio (tam tikromis sąlygomis), taikomi tik tam tikram konkrečiam šiuose įstatymuose numatytu subjektų ratui. Tačiau BK 202 straipsnio 2 dalies normos formuluotė yra bendro pobūdžio, ji nenumato nei specialiųjų subjektų, nei specialiųjų sąlygų (papildomų baudžiamumo kriterijų, tokių kaip versliškumas, stambus mastas⁶⁵⁵), nei specialiųjų teisės aktų, kuriuose reikia ieškoti uždraustų veiklų sąrašo, todėl BK 202 straipsnio 2 dalies normos turinio aiškinimas su nuoroda į tokius įstatymus nėra tinkamas. Manoma, kad požymio „uždrausta“ turinys turėtų būti lengvai nustatomas, aiškus, tačiau ne blanketinio turinio. Taip pat BK 202 straipsnio 2 dalies norma turėtų nustatyti ir papildomus baudžiamumo

⁶⁵⁰ IVOŠKA, Girius. *Baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas ekonomikai ir verslo tvarkai reglamentavimo Lietuvos Respublikos baudžiamaisiais įstatymais problemos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007, p. 124.

⁶⁵¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-358-303/2015; Šiaulių apygardos teismas. 2010 m. lapkričio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-399-64-2010.

⁶⁵² ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 477-478.

⁶⁵³ Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 66-2127.

⁶⁵⁴ Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 59-1462.

⁶⁵⁵ Nors teismų praktika pripažįsta tokius esant svarbiais ir BK 202 straipsnio 2 dalies taikymui, pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. gegužės 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-275/2014, 2015 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-358-303/2015; Klaipėdos apygardos teismas. 2013 m. lapkričio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-529-557-2013.

kriterijus, kadangi nesant jų, yra pavojus, kad baudžiamieji procesai gali būti vykdomi dėl pažeidimų, kurie visiškai atitinka administracinio teisės pažeidimo požymius, be to, ir atirbojimas nuo BK 202 straipsnio 1 dalies turėtų būti visiškai aiškus. Todėl siūloma vertimosi uždrausta ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla sudėties iš viso atsisakyti, atsižvelgiant ir į tai, kad tokia veika iš esmės prarado ir baudžiamosios atsakomybės aktualumą, ji jau nebeprisitaiko, taigi ir BK 202 straipsnio 2 dalies norma yra „mirusi“⁶⁵⁶.

Su uždraustos ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos rūšių ir sričių paieškos problema susijusi ir kita – pačios ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos nustatymo problema. Baudžiamojo kodekso komentare teigiama, jog BK 202 straipsnyje numatytų veikų tiesioginis objektas yra Lietuvos Respublikos įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatyta vertimosi komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla tvarka (pvz., Kelių transporto kodekse⁶⁵⁷, Bankų įstatyme⁶⁵⁸, Farmacijos įstatyme⁶⁵⁹ ir kt.)⁶⁶⁰. Vadinasi, ir konkrečios ūkinės, komercinės, finansinės, profesinės veiklos sričių, jos vykdymo tvarkos ir kitų reikalavimų reikia ieškoti būtent minėtuose Lietuvos Respublikos įstatymuose ar kituose teisės aktuose. Kaip minėta, toks veiklos sampratos atskleidimo būdas yra gana sudėtingas, reikalaujantis studijuoti daugybę teisės aktų, reguliuojančių ekonominį šalies gyvenimą, kas nekelia aiškumo tiek asmeniui, kuriam gali būti pritaikyta atsakomybė už konkrečią veiką, tiek tokią atsakomybę (taigi ir įstatymą) taikančiam subjektui. Todėl neretai teismų praktikoje pasitaiko nevienareikšmių pačios ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos (ir nelegalios) nustatymo atvejų, ypač susijusių su veiklos subjektu (fizinio ar juridinio asmens).

⁶⁵⁶ ABRAMAVIČIUS, Armanas, MILINIS, Albertas, VOSYLIŪTĖ, Andželika. Iš Konstitucijos kylančios baudžiamosios teisės normų, <...>, p. 195; FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė už vertimąsi neteisėta <...>, p. 313.

⁶⁵⁷ Lietuvos Respublikos kelių transporto kodeksas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 119-2772.

⁶⁵⁸ Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 54-1832.

⁶⁵⁹ Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 78-3056.

⁶⁶⁰ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 474.

Pavyzdžiui, vienoje byloje kaltinamoji buvo kaltinama pagal BK 202 straipsnio 1 dalį tuo, kad ji aštuonis mėnesius jai nuosavybės teise priklausančiame sklype, tyčia, versliškai ir stambiu mastu ėmėsi ūkinės komercinės veiklos neteisėtu būdu – neturėdama Lietuvos geologijos tarnybos prie Aplinkos ministerijos nustatyta tvarka išduoto galiojančio leidimo naudoti žemės gelmių išteklius – smėlingą gruntą, pažeisdama Lietuvos Respublikos įstatymus ir Vyriausybės nutarimus, pardavė juridiniam asmeniui, jos sklype vykdžiusiam žemės kasimo darbus, iškasto jos sklype smėlio grunto. Tiek pirmosios instancijos teismas, tiek apeliacinės instancijos teismas⁶⁶¹ kaltinamąją išteisino, pripažinę, jog ji nėra nusikalstamų veikų, kuriomis kaltinama, subjektas; ji leidimo verstis komercine veikla neturėjo gauti; kasimo darbus bei žemės gelmių išteklius jos žemės sklype išgavo juridinis asmuo, kuris ir turėjo gauti leidimą verstis šia veikla; taip pat jos veikoje nėra subjektyviojo požymio – kaltės. Kasacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs prokuroro kasacinį skundą, bylą grąžino iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka, sutikęs su prokuroru, kad kaltinamoji vertėsi komercine veikla (žemės gelmių pardavimu) kitokiu neteisėtu būdu, nes tokia veikla gali verstis tik juridiniai asmenys, turintys atitinkamus leidimus⁶⁶². Iš naujo išnagrinėjęs šią bylą, apeliacinės instancijos teismas panaikino išteisinamąjį nuosprendį ir kaltinamąją pripažino kalta pagal BK 202 straipsnio 1 dalį. Kasacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs nuteistosios kasacinį skundą, jį tenkino, pripažinęs, kad nuteistoji ir jos vyras dar 2003 m. norėjo jai priklausančioje žemėje išsikasti kūdrą ir jos kasimui buvo gavę visus reikalingus dokumentus (darbų dieną leidimas buvo pasibaigęs), tačiau neturėdami tam lėšų, tuo metu kūdros neišsikasė. Tik po ketverių metų, t. y. 2007 m., norėdami verstis žuvininkyste, kreipėsi dėl projekto antrai kūdrai kasti sudarymo ir manydami, kad kasimo darbus atlikusi bendrovė „G“ yra gavusi visus kūdrai kasti bei gruntui vežti leidimus, pradėjo nuteistajai priklausančioje žemėje kasti kūdrą.

⁶⁶¹ Panevėžio apygardos teismas. 2010 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-641-349-2010.

⁶⁶² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-199/2011.

Kasimo darbus atliko UAB „G“ ir šiems darbams naudojo savo techniką. Inicijatyva parduoti iškastą gruntą kilo ne nuteistajai, bet darbus vykdžiusiam juridinio asmens UAB „G“ atstovui. Byloje nėra jokių duomenų, rodančių, kad kūdros kasimas buvo priedanga siekiant neteisėtai naudoti žemės gelmių išteklius. Buvo parduotas tik tas gruntas, kuris liko iškasus tvenkinius. Be to, nuteistoji Mokesčių inspekcijoje deklaravo sandorius ir sumokėjo mokesčius. Atsižvelgusi į tai, teisėjų kolegija konstatavo, kad nuteistosios veikoje nėra BK 202 straipsnyje numatyto nusikaltimo sudėties objektyviojo požymio – vertimosi komercine veikla. Pažymėta, kad už savavališką žemės gelmių naudojimą neturint teisės aktų nustatyto leidimo ar pažeidžiant nustatytus reikalavimus, taip pat už sandorių, pažeidžiančių žemės gelmių valstybinės nuosavybės teisę, sudarymą ATPK 46 straipsnyje nustatyta administracinė atsakomybė⁶⁶³.

Kitoje byloje⁶⁶⁴ aiškintasi, ar žemės grunto (smėlio, žvyro) kasimo darbai, žemės gelmių išteklių pardavimas kitoms įmonėms laikytinas (ne)teisėta ūkine, komercine veikla; nustatius, kad pagal veikos padarymo metu galiojusius teisės aktus žemės gelmių ištekliais (smėliu, žvyru) galima buvo disponuoti, tik nustatyta tvarka žemės sklypus ištyrus, aprobavus ir ūkinei komercinei veiklai gavus Lietuvos geologijos tarnybos leidimą, kaltinamieji (taip pat ir juridinis asmuo) nuteisti pagal BK 202 straipsnio 1 dalį.

Dar vienoje byloje⁶⁶⁵ atsiskaitymas su rangovais už iškastą kaltinamajam nuosavybės teise priklausančiame žemės sklype kūdrą iškastu gruntu nelaikytas kaltinamojo ūkine, komercine žemės gelmių pardavimo veikla BK 202 straipsnio 1 dalies prasme, todėl jis dėl tokio kaltinimo išteisintas. Tačiau kasacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs prokuroro kasacinį skundą⁶⁶⁶, bylą grąžino iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka, pažymėjęs, kad

⁶⁶³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-174/2012.

⁶⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-490/2010 (dėl Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. balandžio 6 d. nuosprendžio baudžiamojoje byloje Nr. 1A-118-113-2010).

⁶⁶⁵ Panevėžio apygardos teismas. 2011 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-8-72-2011.

⁶⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. birželio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-322/2011.

komercine veikla (žemės gelmių pardavimu) galima verstis ir kitokiu neteisėtu būdu. Apeliacinės instancijos teismas, iš naujo išnagrinėjęs bylą⁶⁶⁷, liko prie išvados, jog kaltinamojo tikslas buvo iškasti kūdrą, nėra įrodyta, kad šie jo veiksmai būtų buvę ūkinės komercinės veiklos priedanga, todėl jo veiksmų negalima kvalifikuoti kaip žemės gelmių išteklių naudojimo, taip pat kaltinamasis turėjo teisę išteklius naudoti savo reikmėms, o atsiskaitymas pagal rangos sutartis mainais negali būti laikoma ūkine komercine veikla, žemės gelmių išteklių pardavimu. Kasaciniam teismui dar kartą grąžinus bylą nagrinėti iš naujo⁶⁶⁸, apeliacinės instancijos teismas⁶⁶⁹ vis tiek liko prie išvados, kad kaltinamojo tikslas buvo iškasti kūdrą, nėra įrodyta, kad šie jo veiksmai būtų buvę ūkinės komercinės veiklos priedanga, todėl jo veiksmų negalima kvalifikuoti kaip žemės gelmių išteklių naudojimo, be to, jis turėjo teisę išteklius naudoti savo reikmėms.

Kitu atveju⁶⁷⁰ kasacinės instancijos teismas atkreipė dėmesį, kad apeliacinės instancijos teismo padarytos išvados yra nelogiškos ir prieštaringos, nes iš kaltinamojo veiksmų sekos išplaukia vienareikšmė išvada, kad jis įgydamas kurą veikė kaip juridinio asmens vadovas, o juridinis asmuo turėjo licenciją verstis didmenine ir mažmenine naftos produktų prekyba, todėl apeliacinės instancijos teismas šioje byloje dirbtinai išskaidė kaltinamojo veiksmus, t. y. dėl neteisėto 52,39 tonų dyzelinio kuro įgijimo nustatė, jog veikė kaip fizinis asmuo, ir pripažino kaltu pagal BK 202 straipsnio 1 dalį, bet kartu nustatė, kad veikė juridinio asmens naudai, ir juridinį asmenį pripažino kaltu pagal BK 20 straipsnio 2 dalį ir 202 straipsnio 1 dalį. Teisėjų kolegijos nuomone, akivaizdu, kad kaltinamasis, tiek įsigydamas dyzelinį kurą, tiek jį įteisindamas (neįgijęs neįteisinsi) juridinio asmens buhalterinėje apskaitoje, panaudojant suklastotas PVM sąskaitas faktūras, ir realizuodamas per juridinį

⁶⁶⁷ Panevėžio apygardos teismas. 2011 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-601-337-2011.

⁶⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319/2012.

⁶⁶⁹ Panevėžio apygardos teismas. 2012 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-620-366-2012.

⁶⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-330/2011.

asmenį, veikė kaip šios bendrovės vadovas, nes tik būdamas bendrovės, kuri turėjo licenciją verstis didmenine ir mažmenine naftos produktų prekyba, vadovu jis galėjo neteisėtai įsigytą dyzelinį kurą įteisinti tokiu būdu juridinio asmens buhalterinėje apskaitoje ir jį realizuoti bei gauti pajamas. Kasacinis teismas konstatavo, kad kaltinamasis pagrįstai buvo išteisintas pagal BK 202 straipsnio 1 dalį, nes nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių.

Dar vienoje byloje⁶⁷¹ teismas vertino, jog kaltinimas tuo, kad kaltinamasis dviejų vasaros sezonų metu Druskininkų savivaldybėje Nemuno upėje versliškai ėmėsi ūkinės, komercinės veiklos, t. y. teikė keleivių vežimo laivais vidaus vandenimis paslaugas, veždamas keleivius Druskininkų miesto apylinkėse laivais, pažeisdamas Lietuvos Respublikos teisės aktus (Lietuvos Respublikos vidaus vandenų transporto kodekso 41 str. 1 d., 3 d., Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 1995 m. gegužės 26 d. įsakymu Nr. 272 patvirtintų Keleivių ir bagažo vežimo vidaus vandenų transportu Lietuvos Respublikoje taisyklių 1.3 p., Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 1998 m. vasario 10 d. įsakymu Nr. 52 patvirtintų Valstybinės vidaus vandenų laivybos inspekcijos nuostatų 7.23 p., Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. lapkričio 5 d. nutarimu Nr. 1302 patvirtintų Keleivių vežimo laivais vidaus vandenimis Lietuvos Respublikoje licencijavimo taisyklių 5 p.), neturėdamas licencijos veiklai, kuriai ji yra reikalinga, bei kitokiu neteisėtu būdu – neįsteigęs įmonės, ir gavo iš šios veiklos 2007 m. 31 610 Lt pajamų, o 2008 m. 64 660 Lt pajamų, yra nepagrįstas. Teismo vertinimu, kaltinamasis, veikdamas pagal verslo liudijimus, subnuomavo iš UAB „(duomenys neskelbtini)“ išsinuomotus pramoginius laivus bei plukdė žmones už užmokestį Nemuno upe, Druskininkų savivaldybėje, t. y. vykdė transporto priemonių nuomą teikiant (ir/ar neteikiant) vairavimo ir techninės priežiūros paslaugas (CK 6.512 str.), kuri negali būti prilyginama keleivių vežimu laivais vidaus vandenimis veiklai ir kuriai pagal teisės aktus nėra reikalinga licencija.

⁶⁷¹ Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-216-468-2012.

Dar vienu atveju⁶⁷² teismas pripažino, jog kaltinamojo veika negali būti kvalifikuota pagal BK 202 straipsnį, nes UAB „A“ buvo įregistruota Valstybinėje įmonėje „Registru centre“, suteiktas PVM mokėtojo kodas, įregistruota VMI mokesčių mokėtojo registre, kaltinamasis žinojo apie minėtos bendrovės veiklos pobūdį, nors po tėvo mirties savo vardu neperregistravo, tačiau toliau vykdė bendrovės veiklą kaip vienintelis jos akcininkas (100 procentų akcijų turėtojas), kaltinamasis sutartis su fiziniais ir juridiniais asmenimis, buhalterinės ir finansinės atskaitomybės dokumentus pasirašydavo savo vardu, VMI priminimus apie pareigą sumokėti mokesčius valstybei siuntė būtent nuteistajam, todėl UAB „A“ veikla buvo teisėta, ja užsiimti atitinkami leidimai buvo išduoti, ji buvo užregistruota VMI kaip PVM mokėtoja, ir nors kaltinamasis UAB „A“ akcijų savo vardu teisiškai neįformino ir neįteisino bendrovės veiklos, tačiau faktiškai vadovavo įmonės ūkinei, komercinei veiklai bei realiai ją vykdė, todėl nepadarė BK 202 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos.

Praktikoje pasitaikė ir daugiau panašių atvejų dėl pačios nelegalios ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos vertinimo problemų⁶⁷³.

Taigi, BK 202 straipsnyje nustatytų nusikalstamų veikų sudėčių blanketinės normos prisideda prie neaiškaus baudžiamojo įstatymo, kas lemia netinkamą, dažnai nevienareikšmišką jo aiškinimą bei taikymą, o tai lemia nepagrįstus baudžiamuosius persekiojimus ir įtariamų, kaltinamų asmenų teisių ir interesų pažeidimus.

Taigi, apibendrinant galima pasakyti, kad už vertimosi ūkine, komercine veikla pažeidimus yra numatyta dviejų rūšių teisinė atsakomybė ir paprastai už

⁶⁷² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-509/2012; Lietuvos apeliacinis teismas. 2012 m. kovo 14 d. nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-249/2012.

⁶⁷³ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-539/2013, 2014 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-251/2014, 2016 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83-895/2016; Lietuvos apeliacinis teismas. 2014 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-14/2014, 2015 m. balandžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-204-150/2015; Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. liepos 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-309-190-2013; Kauno apygardos teismas. 2014 m. spalio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-531-397-2014; Klaipėdos apygardos teismas. 2014 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-90-360-2014, 2014 m. lapkričio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-79-557/2014.

verslo tvarkos pažeidimus pirmiausia atsiranda administracinė atsakomybė. Asmeniui baudžiamoji atsakomybė atsiranda esant tokioms sąlygoms kaip: 1) kaltininkas neturi licencijos (leidimo) tokiai veiklai vykdyti, kuriai ji (jis) reikalingas, ar ėmėsi šiame straipsnyje numatytos veiklos kitokiu neteisėtu būdu. Šios sąlygos alternatyvios, todėl baudžiamajai atsakomybei atsirasti užtenka bent vienos iš jų. Neteisėtumas taip pat sietinas ne su atskirais pažeidimais, pasitaikančiais ekonominės veiklos vykdymo metu, bet su nelegaliu šios veikos pobūdžiu; 2) versliškas veiklos pobūdis ar stambus jos mastas. Tačiau kiekviena iš šių sąlygų stokoja aiškumo ir apibrėžtumo, kas itin apsunkina baudžiamąjį įstatymo taikymą ir riba tarp baudžiamosios atsakomybės ir administracinės atsakomybės už neteisėtą vertimąsi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla tarsi išnyksta.

Atsižvelgiant į baudžiamosios ir administracinės atsakomybės tikslus, BK 202 straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos sudėties konstrukciją, jos požymius būtina sieti su šios normos saugoma vertybe, susijusia su esminiais teisiniais reikalavimais, keliamais ūkinės, komercinės, finansinės ir profesinės veiklos legalumui, pakankamai didelio kiekio pajamų gavimu, tokios veiklos tęstinumu, ir kitais požymiais, kurie atskleistų tokios veiklos sąsają su baudžiamąjį įstatymo saugoma vertybe, t. y. kad tokia veikla pažeidžia nustatytą vertimosi ekonomine veikla tvarką ir prieštarauja sąžiningos verslininkystės principams. Todėl siūlytina versliškumo požymį iš normos pašalinti, kaip baudžiamumo kriterijų paliekant tik stambaus masto požymį bei panaikinti BK 202 straipsnio 2 dalį. Tokiu būdu BK 202 straipsnį formuluoti taip:

1. Tas, kas stambiu mastu ėmėsi ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos neturėdamas licencijos (leidimo) užsiimti veikla, kuriai ji (jis) reikalinga, ar kitokiu neteisėtu pagrindu, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų.

2. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

II. 2.3. Apgaulingas apskaitos tvarkymas ir aplaidus apskaitos tvarkymas

Dar viena nusikalstamų veikų grupė, kurios analizės pagrindas taip pat yra baudžiamosios ir administracinės atsakomybių atribojimas – veikos, susijusios su buhalterinės apskaitos taisyklių ir reikalavimų pažeidimais. Tai Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXXII skyriaus „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai“ 222 straipsnyje reglamentuota baudžiamoji atsakomybė už apgaulingą apskaitos tvarkymą bei Baudžiamojo kodekso 223 straipsnyje reglamentuota baudžiamoji atsakomybė už aplaidų apskaitos tvarkymą⁶⁷⁴. Uždraudamas šias veikas, baudžiamasis įstatymas saugo tiek buhalterinės apskaitos vedimo tvarką (tiesioginis nusikalstamos veikos objektas), tiek valstybės finansinius interesus (papildomas nusikalstamos veikos objektas)⁶⁷⁵, kurie yra ir kitų Baudžiamojo kodekso XXXII skyriuje reglamentuotų nusikalstamų veikų objektas.

Finansų sistema bei jau aptarta ekonomikos ir verslo tvarka, kaip nusikalstamų veikų objektai, iš esmės yra panašūs ir giminingi. Ekonomikai, kaip kurios nors visuomenės santvarkos gamybos būdo pagrindui, esant pakankamai plataus turinio socialiniam reiškiniui, apimančiam įvairius visuomenėje egzistuojančius materialinės naudos siekimo būdus, taip pat ir verslo tvarką, kuri taip pat yra vienas iš ekonomiką apibūdinančių elementų⁶⁷⁶, finansų sistema, kaip institucinė sistema ir tarpinė grandis, per kurią namų ūkiai, įmonės ir vyriausybės gauna finansavimą savo veiklai bei investuoja

⁶⁷⁴ Šios veikos tyrimo analizei pasirinktos kartu, kadangi jas iš esmės vienija tas pats nusikalstamos veikos objektas – buhalterinės apskaitos vedimo tvarka ir valstybės finansiniai interesai, o saugodamas šias vertybes baudžiamasis įstatymas baudžiamąją atsakomybę už apskaitos vedimo tvarkos pažeidimus numato tik minėtuose BK 222 ir 223 straipsniuose, taip pat dažniausiai pagrindinis padarymo motyvas (kaip matysime vėliau) – siekis nuslėpti ūkines operacijas ir taip išvengti mokėti mokesčius, be to, jos yra giminingos sudėties objektyviosios pusės prasme, ypač padariniais.

⁶⁷⁵ ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai). Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 68.

⁶⁷⁶ Žr. ankstesnius šio tyrimo skyrius, analizuojančius kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką (BK 206 str.) ir neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (BK 202 str.) nusikalstamas veikas.

sukauptas lėšas⁶⁷⁷, taip pat tampa ekonomikos dalimi, prisidedančia prie žmonių ūkinės (gamybinės) veiklos, t. y. materialinės visuomenės egzistavimo ir funkcionavimo sferos dalimi. Tokiu būdu, šio tyrimo kontekste ekonomika bendriausiu požiūriu taip pat yra pažeidžiama darant ir nusikalstamas veikas finansų sistemai⁶⁷⁸.

Literatūroje taip pat teigiama, jog finansinius nusikaltimus galima laikyti ekonominių nusikaltimų dalimi ir visus vadinti bendru ekonominių nusikaltimų vardu⁶⁷⁹. Apskritai nusikaltimai ekonomikai įvairiai apibrėžiami, klasifikuojami, jiems priskiriamos įvairaus pobūdžio nusikalstamos veikos. Pavyzdžiui, Jungtinių Amerikos Valstijų baudžiamosios teisės profesorius Sanford Harold Kadish ekonominiams nusikaltimams, be tokių, kaip sąžiningos konkurencijos reikalavimų pažeidimai, prekių ir paslaugų eksporto tvarkos pažeidimai, priskyrė ir vertybinių popierių apyvartos ar mokesčių teisės aktų pažeidimus⁶⁸⁰. Vengrų baudžiamosios teisės specialistas Imre Wiener ekonominiams nusikaltimams priskiria gamybos ir vartojimo valstybinės kontrolės ar priežiūros pažeidimus, valstybės finansinių interesų pažeidimus, nuosavybės interesų pažeidimus⁶⁸¹. Taip pat vokiečių profesoriaus Klaus Tiedemann teigimu, ekonominiai nusikaltimai yra: 1) valstybiniam ekonominiam valdymui (pvz., kontrabanda, neteisėtas vertimasis ekonomine veikla, neteisėta įmonės veikla, vengimas mokėti mokesčius, netikrų pinigų

⁶⁷⁷ Europos Centrinis Bankas. Finansų struktūra [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. liepos 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ecb.europa.eu/mopo/eaec/structure/html/index.en.html>>.

⁶⁷⁸ ABRAMAVIČIUS, Armanas. Kai kurie baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus ūkininkavimo (verslo) tvarkai klausimai pagal naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. *Teisė*, 2003, nr. 48, p. 9-10.

⁶⁷⁹ GUTAUSKAS, Aurelijus. Nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumai Lietuvoje: teorija ir praktika. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys*. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 282.

⁶⁸⁰ KADISH, Sanford Harold. Some observations on the use of criminal sanctions in enforcing economic regulations. *The university of Chicago law review*, 1963, nr. 30, p. 423-449.

⁶⁸¹ PIESLIAKAS, Vytautas. Ekonominiai nusikaltimai Europos valstybių bei JAV teisėje. *Kriminalinė justicija: LTA mokslo darbai*, 1993, nr. 1, p. 30. Praktiškai tai, pavyzdžiui, įgyvendinta Rusijos Federacijos baudžiamajame kodekse, VIII skyriuje „Nusikaltimai ekonomikos srityje“ reglamentuojant skirsnius „Nusikaltimai nuosavybei“ (21 skirsnis), „Nusikaltimai ekonominei veiklai“ (22 skirsnis, kurio 198-199.2 straipsniuose numatytos veikos, susijusios su mokesčiais, jų vengimu) ir „Nusikaltimai tarnybos komercinėse ir kitose organizacijose interesams“ (23 skirsnis). Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. liepos 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

leidimas apyvartoti, apgaulingos apskaitos tvarkymas ir pan.) ir 2) ūkinės apyvartos dalyvių individualiems interesams (nusikalstamas bankrotas, kredito naudojimas ne pagal paskirtį, komercinis šnipinėjimas ir kt.)⁶⁸². Prancūzijos mokslininkas Hervé Boullanger taip pat teigia, jog ekonominiai nusikaltimai yra tokios veikos, kuriomis kėsinama į finansų, prekių ir informacijos apyvartą⁶⁸³. Samuelis Kuklianskis ir Ryšardas Burda nurodo, kad bendriausiai nusikaltimus ekonomikai reikėtų suprasti kaip nuosavybės, verslo, intelektinės veiklos, finansų, ūkininkavimo ir ekonominio valdymo sričių nusikaltimus⁶⁸⁴.

Taigi, kaip matyti, viena vertus, ekonominių nusikaltimų, bendriausia prasme, samprata apima ir finansinius nusikaltimus, kita vertus, ši samprata pakankamai „tampri“ ir nėra visiškai apibrėžta (o tai ir nėra įmanoma padaryti), kadangi globalinė ekonomika (ūkis) ir, žinoma, kėsiniama į ją kryptys nuolat kinta, atsiranda vis naujų ekonominės veiklos sričių bei jos tvarkos pažeidimo būdų, kurie papildo nuolat besikeičiančią ekonominių nusikaltimų sampratą.

Pakankamai gausi ir įvairi nusikalstamų veikų ekonomikos srityje klasifikacija, kintanti tokių nusikaltimų samprata, raktinė „ekonomikos“ sąvoka, kelia kitą problemą – šią nusikalstamų veikų grupę sudarančių nusikalstamų veikų atskyrimo nuo kitų šios grupės bei kitų panašių nusikalstamų veikų. Šiam tyrimui aktualiaame kontekste, pavyzdžiui, atskiriant nusikalstamas veikas ūkininkavimo (verslo) tvarkai ir nusikalstamas veikas finansams, pabrėžiamas valstybės vaidmuo esant ūkininkavimo (verslo) santykiams bei finansų ir kredito santykiams. Pirmuosius valstybė tarsi „prižiūri“, teisės aktais nustatydamą tam tikrą ūkio subjektų tarpusavio santykių elgesio modelį, kurio nesilaikydamas vienas iš jų pažeidžia kito teises ir galimybes sąžiningai verstis kokia nors veikla, todėl jo atžvilgiu valstybė

⁶⁸² TIEDEMANN, Klaus. Die kriminologische Erforschung der Wirtschaftskriminalität – Ein Überblick über den internationalen Stand der Forschung (angl. International Research Tasks in the Field of Economic Crime – from a criminological and jurisprudential point of view. In *Wirtschaftskriminalität Bundeskriminalamt* (Hrsg.), 1984, p. 113 ir toliau.

⁶⁸³ BOULLANGER, Hervé. *La criminalité économique en Europe* (angl. Economic Crime in Europe). Paris, 2002, p. 30-34.

⁶⁸⁴ BURDA, Ryšardas, KUKLIANSKIS, Samuelis. *Nusikaltimų ekonomikai tyrimo taktikos bendrieji ypatumai*. Vilnius, 1998, p. 5.

taiko teisės aktų nustatytas prievartos priemonės, gindama būtent nukentėjusiųjų nuo tokio pažeidimo teises ir teisėtus interesus (pvz., neteisėto vertimosi ūkine, komercine ar kita veikla atveju). Tačiau finansiniams santykiams būdinga subordinacija, kuomet viena privaloma santykių šalis – valstybė. Čia ji, siekdama užtikrinti tinkamą lėšų patekimą į biudžetą, nustato, kad ūkio subjektai, kiti asmenys pagal įstatymų ir kitų norminių teisės aktų reikalavimus privalo apskaityti savo veiklos finansinius rodiklius, mokėti mokesčius, laikytis tam tikrų draudimų išduodami paskolas ir pan., todėl priima ir teisės aktus, nustatančius atsakomybę už tokių reikalavimų nesilaikymą (pvz., apgaulingo ar aplaidaus buhalterinės apskaitos tvarkymo atveju)⁶⁸⁵. Taigi, pagrindiniu skirtumu tarp nusikalstamų veikų ūkininkavimo (verslo) tvarkai bei finansinių nusikalstamų veikų laikoma tai, kad pirmosiomis dažniausiai pažeidžiami normalios ūkininkavimo (verslo) tvarkos principai, ūkio subjektų lygybė, jų teisės ir teisėti interesai, o antrosiomis – valstybės interesas užtikrinti (kontroliuoti) sklandų finansų ir kredito sistemos funkcionavimą, tinkamą lėšų patekimą į valstybės biudžetą.

Šis pagrindinis valstybės tikslas ir interesas, kaip minėta, įgalina valstybę nustatyti ir atitinkamas poveikio priemones už reikalavimų apskaityti savo veiklos finansinius rodiklius, mokėti mokesčius nesilaikymą. Literatūroje teigiama, kad apgaulingo bei aplaidaus apskaitos tvarkymo pagrindinis motyvas – būtent siekis nuslėpti ūkinės operacijas ir taip išvengti mokesčių⁶⁸⁶. Tačiau už tokius pažeidimus, kuriais iš esmės nuo valstybės slepiami mokesčiai, valstybės biudžetas netenka dalies įplaukų, numatyta ne vien baudžiamoji atsakomybė. Už apskaitos taisyklių pažeidimus, kuriais daroma žala valstybės finansų sistemai slepiant mokesčius, be baudžiamosios numatyta administracinė atsakomybė (Administracinių nusižengimų kodekso 205 str.)

⁶⁸⁵ IVOŠKA, Girius. Nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai objekto apibrėžimo teorinės ir praktinės problemos. *Teisės problemos*, 2003, nr. 2(40), p. 25-26.

⁶⁸⁶ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 68-75; KAZILIŪNAITĖ, Rūta. Baudžiamąją atsakomybę užtraukiančių savanaudiškos veiklos aspektų įtaka iš šios veiklos gaunamo turto statusui. *Socialinių mokslų studijos*, 2013, nr. 5(1), p. 356; KUNCEVIČIUS, Gytis. Apgaulingas buhalterinės apskaitos tvarkymas kaip mokesčių vengimo būdas: administracinė ir baudžiamoji atsakomybė. *Jurisprudencija*, 2007, t. 1(91), p. 52-53.

bei finansinė atsakomybė⁶⁸⁷ pagal Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymą⁶⁸⁸. Šio įstatymo VIII skyrius („Mokesčių įstatymų pažeidimai ir atsakomybė“) būtent ir reglamentuoja finansinės atsakomybės galimybę už mokesčių įstatymų pažeidimus, tačiau patį mokesčių įstatymų pažeidimą apibrėžia pakankamai abstrakčiai, t. y. kaip neteisėtą asmenų elgesį, kuriuo pažeidžiami mokesčių įstatymų reikalavimai (138 str.). Iki įsigaliojant 2004 m. redakcijos naujajam Mokesčių administravimo įstatymui, 1995 m. Mokesčių administravimo įstatymas⁶⁸⁹ numatė pakankamai detalius mokesčių įstatymų pažeidimų apibrėžimą (sudėtis) ir klasifikaciją (VIII skyriaus 47, 48, 49 str.), kurių dauguma buvo analogiški senajame ATPK bei BK numatytu pažeidimų sudėtims. Taip už analogiškus pažeidimus tarsi buvo numatyta trijų rūšių teisinė atsakomybė, kurių atribojimas keldavo nemažai klausimų. Šiuo metu galiojantis Mokesčių administravimo įstatymas, kaip minėta, mokesčių įstatymų pažeidimu laiko bet kokį neteisėtą asmenų elgesį, pažeidžiantį mokesčių įstatymų reikalavimus, nedetalizuodamas jo, pats pateikdamas tik vieną tokio pažeidimo pavyzdį, t. y. mokėtino mokesčio neteisėtą sumažinimą (139 str.), tokiu būdu leisdamas suprasti, kad galimi ir kitų mokesčius reglamentuojančių teisės aktų pažeidimai, už kuriuos gali būti taikomos finansinio pobūdžio sankcijos pagal šį bei kitus įstatymus, taip pat 143 straipsnyje pabrėždamas, jog mokesčių mokėtojai, tretieji asmenys ir (arba) juridinių asmenų vadovai bei kiti atsakingi darbuotojai už šiame įstatyme nustatytų pareigų nevykdymą ar netinkamą jų vykdymą taip pat atsako pagal Administracinių teisės pažeidimų kodeksą arba pagal Baudžiamąjį kodeksą.

⁶⁸⁷ Klausimas dėl finansinės atsakomybės, kaip savarankiškos teisinės atsakomybės rūšies, yra ginčytinas. Manoma, jog atsakomybė, numatyta kituose įstatymuose ir pasireiškianti finansinio pobūdžio sankcijų taikymu, yra ne finansinė, o administracinė atsakomybė (žr. plačiau: МУДРЫХ, В. В. *Ответственность за нарушение налогового законодательства*. Москва, 2001, c. 70; ŠEDBARAS. Stasys. *Administracinė atsakomybė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2005, p. 159-160; KUNCEVIČIUS, Gytis. Apgaulingas buhalterinės apskaitos tvarkymas kaip mokesčių vengimo būdas: administracinė ir baudžiamoji atsakomybė. *Jurisprudencija*, 2007, t. 1(91), p. 56.

⁶⁸⁸ Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 63-2243 (redakcija, galiojanti nuo 2017 m. sausio 1 d.).

⁶⁸⁹ Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 61-1525 (su vėlesniais pakeitimais).

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, spręsdamas Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo kai kurių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai klausimą⁶⁹⁰, taip pat yra išaiškinęs, jog pagal Konstitucijos 127 straipsnį „<...> vienas iš pagrindinių valstybės biudžeto šaltinių yra mokesčiai. Remiantis Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktu galima tvirtinti, kad mokesčiai – tai įstatymu nustatyti privalomi, neatlygintini juridinių ir fizinių asmenų atitinkamo dydžio mokėjimai nustatytu laiku į valstybės (savivaldybės) biudžetą (tam tikrais atvejais – į nebiudžetinius tikslinius fondus). Akivaizdu, kad pagrindinė mokesčių paskirtis – fiskalinė, jie naudojami sudaryti valstybės išdui, skirtam visuomenės ir valstybės viešiesiems poreikiams tenkinti. Be to, mokesčiais reguliuojami valstybėje vykstantys socialiniai, ekonominiai procesai, remiamos naudingos ūkinės pastangos, pritraukiamas kapitalas, investicijos arba priešingai – stabdomos nepageidautinos socialinės-ekonominės raidos tendencijos. Konstitucijos 127 straipsnio nuostatos, įtvirtinančios Lietuvos Respublikos biudžeto sistemą, nurodančios valstybės biudžeto formavimo šaltinius, kartu įtvirtina ir konstitucinę pareigą mokėti mokesčius. Ši mokesčio mokėtojui nustatyta pinigine prievole atliekama įstatymo nustatyta tvarka. Taip pat pažymėtina, kad nesumokėjus mokesčių arba sumokėjus juos ne laiku valstybės išdas negauna pajamų, auga biudžeto deficitas, ribojamos ar net atimamos galimybės valstybei įgyvendinti savo uždavinius ir vykdyti funkcijas, gyvybiškai svarbias jos piliečiams, tautai, valstybei. Be to, vieniems ūkinės veiklos subjektams nemokant mokesčių, kiti jos subjektai – sąžiningi mokesčio mokėtojai, atsiduria jiems nepalankioje padėtyje, pažeidžiami esminiai laisvosios rinkos, besiremiančios sąžininga konkurencija, principai. Valstybės biudžetas turi būti visą laiką papildomas. Todėl mokesčių mokėjimo srityje mokestinių santykių subjektų teisės ir pareigos turi būti vykdomos ne tik visiškai, bet ir nustatytu laiku, o iškilę mokestiniai ginčai išsprendžiami per kuo trumpesnius terminus.

⁶⁹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. liepos 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 55 straipsnio antrosios dalies 1 punkto, 56 straipsnio ketvirtosios dalies 1, 2 punktų ir 58 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 67-1696.

Mokestiniai santykiai yra viešosios teisės reguliavimo dalykas, todėl jų realizavimui pirmiausia taikomas administracinio teisinio reguliavimo metodas. Mokesčių įstatymų normose, nustatančiose mokestinės prievolės įvykdymą užtikrinančias priemones, apibrėžiant teisinių mokestinių santykių subjektų statusą, sprendžiant mokesčio mokėtojų atsakomybę, mokestinių ginčų nagrinėjimo tvarkos ir kitus klausimus dominuoja subordinacijos, liepimo elementai. Toks imperatyvus, įpareigojantis reguliavimo metodas užtikrina bendrųjų visuomenės, valstybės interesų prioritetą mokestiniuose santykiuose. Taikant administracinį mokestinių santykių reguliavimo metodą atsiranda valdingo pobūdžio teisiniai santykiai tarp mokesčio mokėtojų ir valstybės vykdomosios valdžios institucijų – mokesčio administratorių. Pastarųjų duoti nurodymai, priimti sprendimai privalomi mokesčio mokėtojams. Dėl mokesčių nesitariama, mokesčio mokėtojų teisės ir pareigos tiesiogiai nurodomos mokesčių įstatymų normose. Už mokesčių įstatymų pažeidimus nustatyta ir taikoma ne tik finansinė, bet ir administracinė, baudžiamoji atsakomybė“.

Taigi, pagal šiuo metu galiojantį teisinį reguliavimą už buhalterinės apskaitos reikalavimų pažeidimus, susijusius su mokesčių nesumokėjimu, vengimu juos mokėti ar kitais mokesčių įstatymų pažeidimais, galimas tiek Mokesčių administravimo įstatyme, tiek Administracinių nusižengimų kodekse, tiek Baudžiamajame kodekse numatytų poveikio priemonių (sankcijų) taikymas. Vis dėlto, net ir tarptautinei teisei (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnio nuostatomis) nepaneigiant valstybių teisės įstatymais nustatyti plačias mokesčių surinkimo, kontrolės būdų, priemonių pasirinkimo galimybes užtikrinant efektyvų valstybės mokesčių, biudžeto sistemų funkcionavimą (Konstitucinio Teismo 1997 m. liepos 10 d. nutarimas), aiškus ir konkretus teisinių atsakomybės rūšių už mokesčių įstatymų (taip pat ir apskaitos vedimo tvarkos) pažeidimus nustatymas, atskyrimas ir tokių pažeidimų apibrėžimas teisės aktuose yra būtinas, siekiant užtikrinti teisėtą, pagrįstą ir teisingą tokios atsakomybės taikymą. Kadangi šiam tyrimui reikšmingas tik administracinės ir

baudžiamosios atsakomybės santykis, toliau nagrinėjamos tik veikos, numatytos ANK ir BK.

Taigi, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 222 straipsnis reglamentuoja apgaulingą apskaitos tvarkymą, nustatydamas atsakomybę asmeniui, kuris apgaulingai tvarkė teisės aktų reikalaujamą buhalterinę apskaitą arba paslėpė, sunaikino ar sugadino apskaitos dokumentus, jeigu dėl to negalima visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros (1 d.). BK 223 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę už aplaidų apskaitos tvarkymą asmeniui, kuris privalėjo tvarkyti, bet netvarkė teisės aktų reikalaujamos buhalterinės apskaitos arba aplaidžiai tvarkė teisės aktų reikalaujamą buhalterinę apskaitą, arba įstatymų nustatytą laiką nesaugojo buhalterinės apskaitos dokumentų, jeigu dėl to negalima visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros (1 d.). Už minėtuose straipsniuose numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo (BK 222 str. 2 d. ir 223 str. 2 d.).

Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 205 straipsnio („Buhalterinę apskaitą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimas ar neteisingos finansinės atskaitomybės pateikimas“) 1 dalis numato administracinę atsakomybę už buhalterinės ūkinių operacijų apskaitos taisyklių pažeidimą, 2 dalis už buhalterinės piniginių lėšų ir materialinių vertybių apskaitos taisyklių pažeidimą. Administracinių nusižengimų kodekso 205 straipsnio 4 dalyje numatyta atsakomybė už aplaidų buhalterinės apskaitos tvarkymą, kai dėl to nesumokama nuo trisdešimties iki penkiasdešimties bazinių bausmių ir nuobaudų dydžių (BBND) mokesčių, kurie pagal įstatymus turėjo būti sumokėti už tikrinamąjį laikotarpį. Taip pat administracinę atsakomybę užtraukia ir apgaulingas buhalterinės apskaitos tvarkymas, siekiant nuslėpti arba nuslepiančiam nuo dešimties iki penkiasdešimties bazinių bausmių ir nuobaudų dydžių (BBND) mokesčių, kurie už tikrinamąjį laikotarpį turėjo būti sumokėti pagal įstatymus (ANK 205 str. 6 d.). ANK 205 straipsnio 5 ir 7 dalys numato atsakomybę už aplaidų bei apgaulingą buhalterinės apskaitos

tvarkymą, kai dėl to nesumokama ar siekiama nuslėpti arba nuslepiana daugiau kaip penkiasdešimt bazinių bausmių ir nuobaudų dydžių (BBND) mokesčių, kurie už tikrinamąjį laikotarpį turėjo būti sumokėti pagal įstatymus.

Taigi, kaip matyti iš apibūdintų teisės aktų nuostatų formuluočių, vienas iš pagrindinių skirtumų tarp BK ir ANK numatytų apgaulingo bei aplaidaus apskaitos tvarkymo nuostatų yra tas, kad ANK, skirtingai nei BK, pažeidimų sudėtys subjektyviosios pusės aspektu formuluojamos nurodant mokesčių vengimo tikslą. Tačiau BK nusikalstamo apskaitos tvarkymo veikų sudėtyse toks tikslas nėra numatytas. Tai, galima sakyti, reiškia, jog BK 222 bei 223 straipsniuose įtvirtintos apgaulingo bei aplaidaus apskaitos tvarkymo sudėtys apima ne tik apgaulingą ar aplaidų apskaitos tvarkymą, siekiant išvengti mokesčių, bet ir daugiau nusikalstamų veikų. Praktika rodo, jog tai, pavyzdžiui, buhalterinės informacijos klastojimas, netinkamas jos vedimas, siekiant suklaidinti vidaus informacijos vartotojus (paties asmens darbuotojus, savininkus, akcininkus ir kt.), kad būtų nuslėptas materialinių vertybių pasisavinimas arba iššvaistymas, neteisėtos ūkinės, komercinės veiklos vykdymas ir pan.⁶⁹¹. Mokesčių vengimo aspektas gali būti pastebimas BK 222 bei 223 straipsnių ir kitų sisteminės analizės metu, atsižvelgiant, kaip minėta, į papildomą šių veikų objektą (valstybės finansų sistemą), baudžiamąją teisinę literatūrą⁶⁹² bei susiklosčiusią praktiką⁶⁹³. Literatūroje šiuo aspektu

⁶⁹¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2016 m. balandžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-127-976/2016, 2016 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-38-222/2016, 2016 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83-895/2016, 2015 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262-222/2015, 2014 m. gruodžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-529/2014, 2014 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-427/2014, 2013 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-423/2013, 2012 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-210/2012, 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-505/2011.

⁶⁹² Kaip minėta: ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 68-75; KAZILIŪNAITĖ, Rūta. Baudžiamąją atsakomybę užtraukiančių savanaudiškos veiklos aspektų įtaka iš šios veiklos gaunamo turto statusui. *Socialinių mokslų studijos*, 2013, nr. 5(1), p. 356; KUNCEVIČIUS, Gytis. Apgaulingas buhalterinės apskaitos tvarkymas kaip mokesčių vengimo būdas: administracinė ir baudžiamoji atsakomybė. *Jurisprudencija*, 2007, t. 1(91), p. 52-53.

⁶⁹³ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2003 m. lapkričio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-747/2003, 2004 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-24/2004, 2009 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-143/2009, 2010 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-267/2010, 2011 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-327/2011, 2011 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-384/2011, 2012 m. balandžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-194/2012, 2012 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-379/2012, 2014 m. gegužės 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-265/2014, 2015 m.

būtent ir teigiama, jog, kadangi apskritai BK XXXII skyriuje numatytų nusikalstamų veikų finansų sistemai pagrindinis padarymo motyvas – siekis nuslėpti ūkines operacijas ir taip išvengti mokesčių, taip pat įteisinti nusikalstamu ar kitokiu neteisėtu būdu gautą turtą ir toliau jį naudoti ar realizuoti kaip teisėtą, nuslėpti juridiniam asmeniui priklausančio turto pasisavinimą ir pan., todėl ir veikos, kurias darant apgaulingai ar aplaidžiai tvarkoma apskaita, yra kompleksinės ir dažniausiai kvalifikuojamos kaip apgaulingo ar aplaidaus buhalterinės apskaitos tvarkymo (BK 222 ir 223 str.) ir, pavyzdžiui, nusikalstamų veikų nuosavybei (sukčiavimo (BK 182 str.), turto pasisavinimo (BK 183 str.), turto iššvaistymo (BK 184 str.), ekonomikai ir verslo tvarkai (neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (BK 202 str.), neteisėtos juridinio asmens veiklos (BK 203 str.) ir kt. sutaptis⁶⁹⁴. Tokiu būdu, ANK 205 straipsnio 4 ir 6 (taip pat 5 ir 7) dalis lyginti su BK 222 bei 223 straipsniais tikslinga kuomet nusikalstamas apskaitos tvarkymas suprantamas kaip mokesčių vengimo būdas.

Nusikalstamo apskaitos tvarkymo ir mokesčių vengimo santykio aspektu atkreiptinas dėmesys į tai, kad, priklausomai nuo mokesčio tipo, jo mokėjimo tvarkos reglamentavimo, konkretaus atvejo aplinkybių, buhalterinės apskaitos dažniausiai apgaulingas tvarkymas, siekiant išvengti tokio mokesčio mokėjimo, vienais atvejais kvalifikuojamas kaip sutaptis kartu su sukčiavimu (BK 182 str.) arba tiesiog kaip apgaulingo apskaitos tvarkymo nusikalstama veika (BK 222 str.) ar kita su mokesčių teisės aktų pažeidimu susijusi nusikalstama veika (pvz., BK 220 str.).

Kasacinis teismas šiuo aspektu yra pažymėjęs, jog „<...> pagal teismų praktiką apgaulė išvengiant PVM, pelno mokesčio ar panaikinant prievolę juos mokėti reiškiasi suklastotos PVM deklaracijos ar kitų dokumentų pateikimu mokesčių inspekcijai, taip ją suklaidinant, siekiant įgyti valstybės biudžeto lėšas ar panaikinti turtinę prievolę valstybės biudžetui tarpusavio užskaitų būdu

gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-529-895/2015, 2016 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-213-222/2016.

⁶⁹⁴ KAZILIŪNAITĖ, Rūta. Baudžiamąją atsakomybę užtraukiančių savanaudiškos veiklos aspektų įtaka iš šios veiklos gaunamo turto statusui. *Socialinių mokslų studijos*, 2013, nr. 5(1), p. 356.

arba jos išvengti ateityje. Apgaulė PVM sukčiavimo bylose reiškiasi per PVM mokėtojo santykį su mokesčių inspekcija, pateikiant šiai suklastotas PVM deklaracijas, o kartais ir kitus dokumentus. Melagingų duomenų pateikimas mokesčių inspekcijai paprastai susijęs su apgaulinga buhalterine apskaita: apskaitos dokumente (paprastai PVM sąskaitoje faktūroje) fiksuojama melaginga informacija apie sandorį, išrašoma PVM sąskaita faktūra dėl sandorio, kurio iš viso nebuvo, sumažinama arba padidinama realiai įvykusio sandorio kaina ir sumokėto PVM suma. Užregistravus šį suklastotą dokumentą įmonės apskaitoje, vėliau jo pagrindu daromi atitinkami įrašai PVM deklaracijoje, kuri dėl to taip pat tampa suklastota. Apgaulė išvengiant PVM, pelno mokesčio reiškiasi suklastotų dokumentų įtraukimu į ūkio subjektų buhalterinę apskaitą ir jų pagrindu sukurtos suklastotos PVM deklaracijos ar kitų dokumentų pateikimu mokesčių inspekcijai, taip ją suklaidinant, siekiant įgyti valstybės biudžeto lėšas ar panaikinti turtinę prievolę valstybės biudžetui tarpusavio užskaitų būdu arba jos išvengti ateityje (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-171/2010, 2K-34/2011).⁶⁹⁵. Idealios nusikalstamų veikų sutapties „<...> teisinė situacija gali susidaryti ir tada, kai tas pats kaltininkas, turėdamas pagrindinį tikslą panaikinti prievolę sumokėti į valstybės biudžetą pridėtinės vertės mokesťį (BK 182 straipsnis), tai gali padaryti tik suklastodamas atitinkamus dokumentus ir juos panaudodamas (BK 300 straipsnis), kartu apgaulingai tvarkydamas buhalterinę apskaitą (BK 222 straipsnis), ir pan.“⁶⁹⁶. „Nusikaltimai, numatyti BK 222, 300 straipsniuose, tokioje situacijoje iš esmės yra neatskiriamos (būtinės) visos kaltininko veikos dalys, kurių bent vienos nepadarius nebus pasiekiamas pagrindinis tikslas (sumanymas), pavyzdžiui – panaikinti prievolę sumokėti į valstybės biudžetą PVM. Būtent šis tikslas lemia visų kitų nusikalstamų veikų

⁶⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-398/2013. Taip pat žr. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-587/2013, 2014 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-27/2014, 2014 m. gegužės 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-265/2014.

⁶⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-78/2012.

paskatas (motyvus).⁶⁹⁷ „Sumažinti mokėtiną į valstybės biudžetą PVM sumą aptartu būdu galima tik panaudojant suklastotas PVM sąskaitas faktūras apie neva pirktas prekes ar paslaugas ir jų apmokėjimą bei PVM sumokėjimą, kartu apgaulingai tvarkant buhalterinę apskaitą.⁶⁹⁸

Kita vertus, kasacinis teismas pabrėžė, jog „<...> teismų praktikoje tam tikrais atvejais sukčiavimu pripažįstami ir nesąžiningi mokesčio mokėtojo veiksmai. Antai kaip sukčiavimas kvalifikuojami veiksmai į įmonės apskaitą įtraukiant suklastotas PVM sąskaitas faktūras, pateikiant mokesčių administratoriui suklastotas PVM deklaracijas ar kitus dokumentus, taip siekiant įgyti valstybės biudžeto lėšas ar panaikinti PVM prievolę valstybės biudžetui tarpusavio užskaitų būdu. Tokia praktika susiformavo atsižvelgus į PVM mokėjimo teisinio reguliavimo specifiką ir galimybę suklastotų sąskaitų faktūrų ir PVM deklaracijų pagrindu sukurti fiktyvią teisę į šio mokesčio sugražinimą (tiesiogiai ar užskaitos būdu). Nors tokios veikos paprastai kvalifikuojamos kaip turtinės prievolės panaikinimas ar išvengimas apgaule, jomis iš esmės fiktyviu pagrindu grobiamos valstybės biudžeto lėšos. Kaip sukčiavimas teismų praktikoje taip pat vertinamas valstybės biudžeto lėšų grobstymas, kai asmuo fiktyviai įdarbinamas (arba darbuotojui fiktyviai didinamas atlyginimas), surašomi ir „Sodrai“ pateikiami melagingi dokumentai apie tokio asmens pajamas, taip sukuriant jam teisę į atitinkamo dydžio motinystės (tėvystės) pašalpą. Tačiau tokios praktikos įsitvirtinimas PVM ir motinystės (tėvystės) pašalpų grobstymo bylose nereiškia, kad bet kuris mokestinis nesąžiningumas kvalifikuotinas kaip turtinis sukčiavimas.⁶⁹⁹

Pagal kasacinio teismo praktiką tai susiję su turtinių ir finansinių nusikalstamų veikų atskyrimu. „Nusikalstamos veikos finansų sistemai (BK XXXII skyrius) pirmiausia identifikuojamos pagal jų priešingumą pinigų ir vertybinių popierių apyvartos saugumui, taip pat valstybės fondų (biudžetų)

⁶⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-78/2012, 2015 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-149-699/2015, 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-942/2016.

⁶⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-78/2012.

⁶⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-176-303/2015.

formavimo bei naudojimo tvarkai. Teisingas mokesčių ir valstybinio socialinio draudimo įmokų apskaičiavimas ir mokėjimas – būtina valstybės biudžeto surinkimo sąlyga, taigi tokio pobūdžio mokestiniai pažeidimai pirmiausia laikytini priešingais būtent finansų sistemai. Nusikalstamų veikų, susijusių su mokesčių apskaitos ir mokėjimų pažeidimais, sistema išdėstyta BK XXXII skyriuje, todėl tai lemia išvadą, kad tokių veikų dirbtinis kvalifikavimas pagal turtinių nusikalstamų veikų normas (iš esmės vien dėl jų griežtesnio pobūdžio) neatitinka baudžiamojo įstatymo tikslų. Atkreiptas dėmesys ir į tai, kad atsakomybę už įvairius mokestinius pažeidimus nustato ne tik baudžiamieji įstatymai. Už daugybę įvairių mokestinių pažeidimų paprastai taikomos kitų teisės šakų nustatytos priemonės (Mokesčių administravimo įstatymo 66, 69, 70, 72, 89, 95-113, 139 str., Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 16-18 str., Administracinių teisės pažeidimų kodekso 414, 511², 512⁴, 172¹, 172³, 172⁹, 172¹⁰, 172¹⁶, 173¹, 173¹¹, 188⁶ str.). Sprendžiant, ar mokestiniai pažeidimai užtraukia baudžiamąją atsakomybę ir kaip juos kvalifikuoti, pirmiausia vertintina šių pažeidimų atitiktis būtent nusikalstamų veiksmų finansų sistemai (BK XXXII skyrius) požymiams. Baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atribojimas tokiais atvejais yra aktuali teisinės praktikos problema⁷⁰⁰. Todėl tokiais atvejais, kai nusikalstamai (dažniausiai apgaulingai) tvarkoma apskaita, nesumokant ar siekiant išvengti mokesčių (esant mokestiniam nesąžiningumui), priklausomai nuo mokesčio tipo, jo apskaičiavimo ir mokėjimo tvarkos reglamentavimo, veika laikytina tik nusikalstamu apskaitos tvarkymu (BK 222 ar 223 str.), neteisingų duomenų apie asmens pajamas, pelną ar turtą pateikimu valstybės įgaliotai institucijai siekiant išvengti mokesčių (BK 220 str. 1 d.), mokesčių nesumokėjimu (BK 219 str.), deklaracijos, ataskaitos ar kito dokumento nepateikimu (BK 221 str.) ar kt., priklausomai nuo to, kokie konkretūs požymiai sudaro tokią veiką

⁷⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-176-303/2015, 2016 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-304-976/2016.

(pavyzdžiui, apgaulingas apskaitos tvarkymas išmokant darbuotojams neapskaitytą darbo užmokestį ir pan.)⁷⁰¹.

Taigi, teismų praktika, viena vertus, mokesčių vengimo tikslą nusikalstamai tvarkant apskaitą sieja su kitų nusikalstamų veikų, t. y. turtinių (sukčiavimu pagal BK 182 str. kaip turtinės prievolės panaikinimas ar išvengimas apgaule), padarymu (paprastai PVM, pelno mokesčio, motinystės (tėvystės) pašalpų vengimo ar pasisavinimo (grobstymo) atvejais) ir kvalifikuoja tai kaip šių veikų sutaptį. Kita vertus, net ir nustačiusi mokesčių vengimo tikslą (motyvą), nusikalstamą veiką traktuoja tik kaip vieną ar kelias iš BK XXXII skyriuje numatytų veikų finansų sistemai (taip pat ir BK 222 bei 223 str.), atsižvelgiant į konkretaus mokesčio ir jo mokėjimo tvarkos pobūdį (t. y. konkretaus atvejo aplinkybes) bei reglamentavimą. Nepaisant to, ta pati teismų praktika pažymi, kad nei veikos motyvas, nei tikslas išvengti mokesčių nėra BK 222 bei 223 straipsniuose numatytų veikų sudėčių būtinas požymis⁷⁰².

Vis dėlto praktikoje nemažai ir atvejų, kai asmuo baudžiamojon atsakomybėn traukiamas tik už nusikalstamą apskaitos tvarkymą (BK 222 ar 223 str.), kaip savarankišką veiką, nesiejant jos su mokesčių vengimu⁷⁰³.

⁷⁰¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-511/2011, 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-213/2012, 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-646/2012, 2013 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-99/2013, 2013 m. gruodžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-492/2013, 2014 m. sausio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-16/2014, 2014 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-180/2014, 2015 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-176-303/2015, 2016 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-304-976/2016.

⁷⁰² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-227/2007, 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-487/2011.

⁷⁰³ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2016 m. gegužės 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-191-507/2016, 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-615-507/2015, 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-582-222/2015, 2015 m. rugsėjo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-393-222/2015, 2015 m. rugsėjo 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-388-507/2015, 2015 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-334-677/2015, 2014 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-564/2014, 2013 m. spalio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-418/2013, 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-346/2013, 2013 m. gegužės 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-235/2013, 2013 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-134/2013, 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-654/2012, 2012 m. gruodžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-601/2012, 2012 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-376/2012, 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-234/2012, 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-487/2011, 2011 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-216/2011, 2011 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-157/2011, 2009 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-395/2009, 2008 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-11/2008, 2006 m.

Kasacinis teismas būtent ir yra pažymėjęs, jog, pavyzdžiui, BK 222 straipsnio „<...> normos apsaugos objektu yra valstybės finansiniai interesai, tačiau to negalima suprasti taip, kad atsakomybė už apgaulingą buhalterinės apskaitos tvarkymą būtinai sietina su mokesstinės prievolės valstybės biudžetui nevykdymu. Valstybės finansiniai interesai, be kita ko, suponuoja ir tai, kad ūkio subjektai apskaitą tvarko taip, kad apskaitos informacija būtų tinkama, objektyvi, palyginama, laiku pateikiama, išsami ir naudinga vidaus ir išorės informacijos vartotojams (Buhalterinės apskaitos įstatymo 4 straipsnis). Buhalterinės apskaitos taisyklių laikymasis savo ruožtu užtikrina ir mokesčių surinkimo kontrolę.“⁷⁰⁴. Tokiu atveju tokia savarankiška nusikalstamo apskaitos tvarkymo veika gali būti lyginama (bei konkuruoti) ir su ANK 205 straipsnio 1 dalyje įtvirtintu abstrakčiu buhalterinės ūkinių operacijų apskaitos taisyklių pažeidimu, kurio sudėtis nenumato mokesčių vengimo tikslo. Vis dėlto, tai, kad ANK 205 straipsnio 1 dalies norma pakankamai abstrakti, todėl, manytina, gali apimti taip pat bet kuriuos kitus buhalterinės apskaitos vedimo tvarkos pažeidimus, siekiant bet kokio tikslo, tai, vadinasi, galima abejoti ir ANK 205 straipsnio 1 dalyje numatyto pažeidimo savarankiškumu. Be to, yra manoma, jog „<...> tokia abstrakti sudėtis gali būti taikoma tik aplaidiems arba smulkiems pažeidimams įvertinti, tačiau netinkama vertinti kryptingus į apgaulingumą nukreiptus veiksmus.“⁷⁰⁵.

Dažniausiai pasitaikantis mokesčių slėpimo (vengimo) tikslas ar kitas neteisėtas (nusikalstamas) motyvas, apgaulingai ar aplaidžiai tvarkant buhalterinę apskaitą, kuris lemia BK 222 bei 223 straipsniuose įtvirtintų veikų nesavarankiškumą, t. y. kvalifikuojamų kaip sutaptis su kitomis veikomis, tiek mokslinėje literatūroje, tiek ir teismų praktikoje⁷⁰⁶ traktuojamas kaip nebuvimas paties apskaitos vedimo taisyklių pažeidimo neteisėtumo.

spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-546/2006, 2006 m. rugsėjo 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-458/2006, 2005 m. kovo 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-184/2005.

⁷⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-427/2014, 2014 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-590/2014.

⁷⁰⁵ KUNCEVIČIUS, Gytis. Apgaulingas buhalterinės apskaitos tvarkymas kaip mokesčių vengimo būdas: administracinė ir baudžiamoji atsakomybė. *Jurisprudencija*, 2007, t. 1(91), p. 54.

⁷⁰⁶ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-942/2016.

Teigiama, jog, pavyzdžiui, BK 222 straipsnyje numatytas nusikaltimas padaromas ne vykdant tam tikrą veiklą ar atliekant pavienius veiksmus, kurie yra tokios veiklos epizodai, o tik vėliau, kai kyla pareiga šiuos įvykius ar esamą padėtį atvaizduoti privalomoje tvarkyti buhalterinėje apskaitoje – neįtraukiant į ją tam tikrų faktų, kaip tikrus nurodant faktus, kurių iš tiesų nebuvo, arba pateikiant tikrovės neatitinkančią informaciją. Taip pat BK 222 ir 223 straipsniuose numatytų veikų dalykas yra ne turtas, su kuriuo atliekamos vėliau tinkamai neužfiksuojamos operacijos ar kurį siekiama įgyti tokias operacijas atliekant, o buhalterinės apskaitos dokumentai, kuriuose daromi melagingi įrašai arba neįrašomi reikiami duomenys. Be to, padariniai, su kuriais siejamas šių nusikaltimų baigtumas, yra ne turtinė žala kitiems asmenims, o negalimumas nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros. Toks šių nusikaltimų pobūdis leidžia teigti, kad vien iš apgaulingo ar aplaidaus apskaitos tvarkymo joks turtas nėra gaunamas ir jokie padariniai kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims (tarp jų – valstybei) nekyla, todėl apgaulingas ar aplaidus apskaitos tvarkymas pats savaime nelemia veiklos neteisėtumo ir iš tokios veiklos gaunamo turto statuso. Veiklos neteisėtumą ir turtinės naudos, kuri gaunama darant kitus nusikaltimus ir kartu apgaulingai tvarkant apskaitą, ar jos dalies pripažinimą nusikalstamos veikos rezultatu lemia šių kartu su apgaulingu ar aplaidžiu apskaitos tvarkymu daromų nusikaltimų dalykas ir jais padaryta turtinė žala⁷⁰⁷.

Tačiau buhalterinės apskaitos sąvokos, jos apibrėžimo analizė leidžia pagrįsti kiek kitokią poziciją teisės aktų reikalavimų neatitinkančio apskaitos tvarkymo neteisėtumo klausimu. Pagal Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymo⁷⁰⁸ 2 straipsnio 4 dalį „buhalterinė apskaita“ – ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių, išreikštų pinigais, registravimo, grupavimo ir apibendrinimo sistema, skirta informacijai, reikalingai priimant ekonominius

⁷⁰⁷ KAZILIŪNAITĖ, Rūta. Baudžiamąją atsakomybę užtraukiančių savanaudiškos veiklos aspektų įtaka iš šios veiklos gaunamo turto statusui. *Socialinių mokslų studijos*, 2013, nr. 5(1), p. 356-357; Taip pat Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-942/2016.

⁷⁰⁸ Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 99-3515 (redakcija, galiojanti nuo 2017 m. sausio 1 d.).

sprendimus, gauti ir (arba) finansinių ataskaitų rinkiniui (finansinėms ataskaitoms) sudaryti. Šis apibrėžimas leidžia nustatyti, jog buhalterinės apskaitos esmė ir paskirtis siejamos su tam tikros konkrečios, t. y. ekonominiams sprendimams priimti ir (arba) finansinėms ataskaitoms sudaryti, informacijos gavimo, registruojant, grupuojant ir apibendrinant ūkines operacijas ir ūkinius įvykius, išreikštus pinigais, procesu. Todėl ir galutinis buhalterinės apskaitos tikslas yra gautos apibendrintos informacijos apie subjekto ūkinės ir komercinės veiklos rezultatus tinkamas ir objektyvus naudojimas (Bualterinės apskaitos įstatymo 4 str.). „Vienas esminių buhalterinės apskaitos uždavinių yra visos ir patikimos informacijos apie organizacijos veiklą, jos turtinę padėtį, formavimas, kuri yra būtina tiek vidaus (vadovams, steigėjams, savininkams), tiek ir išorės (investuotojams, kreditoriams, tarp jų ir mokesčių inspekcijai) vartotojams“⁷⁰⁹.

Atsižvelgiant į tai, dar kartą galima teigti, jog buhalterinės apskaitos procese gaunama informacija gali būti klastojama (neteisingai pateikiama ir pan.) dėl įvairiausių priežasčių, pavyzdžiui, siekiant nuslėpti tikrąją ūkio subjekto finansinę būklę, gauti banko kreditą (panaudojant neteisingus, suklastotus buhalterinės apskaitos duomenis) ir pan., t. y. ne tik išvengti mokesčių, nes mokesčių inspekcija yra tik vienas iš buhalterinės apskaitos sudarytos informacijos vartotojų. Tą patvirtina ir minėta teismų praktika, teigianti, kad grėsmė pažeisti valstybės finansinius interesus kyla ir tuomet, kai ūkio subjektai tiesiog nesilaiko ar pažeidžia buhalterinės apskaitos taisykles, sudarydami sąlygas apskaitos informacijos netinkamumui, neobjektyvumui, nepalyginamumui, neišsamumui ir pan.⁷¹⁰. Todėl net ir pati savaimė tokia veikla (tiek apgaulingas, tiek aplaidus apskaitos tvarkymas) yra neteisėta, pavojinga, todėl ir draustina, ir už ją atsakingiems asmenims būtina taikyti atitinkamas poveikio priemones. Tačiau konkrečios, tinkamos ir būtinos priemonės pasirinkimas yra tinkamai įgyvendinta įstatymų leidėjo prerogatyva.

⁷⁰⁹ ЛАРИЧЕВ, В. В., РЕШЕТНЯК, Н. С. *Налоговые преступления и правонарушения. Кто и как их выявляет и предупреждает*. Москва: „Юр-инфор“, 1998, с. 44.

⁷¹⁰ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-427/2014, 2014 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-590/2014.

Atsakomybės už teisės aktų reikalavimų neatitinkantį apskaitos tvarkymą diferenciacija Baudžiamajame kodekse bei Administracinių nusižengimų kodekse, kaip buvo matyti iš šių aktų nuostatų, iš esmės priklauso nuo BK 222 bei 223 straipsniuose įtvirtintų nusikalstamų veikų sudėčių objektyviosios pusės – ypač jose nurodytų padarinių – negalėjimo visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros. Tokių padarinių ANK 205 straipsnyje įtvirtintos apgaulingo bei aplaidaus apskaitos tvarkymo sudėtys nenumato. Administracinei atsakomybei kilti pakanka apskaitos taisyklių pažeidimo fakto bei konkretaus nesumokėtų ar siekiamų išvengti mokesčių dydžio. Tokiu būdu, tiek BK 222 straipsnio 1 dalyje, tiek BK 223 straipsnio 1 dalyje numatytų padarinių nustatymas ar nenustatymas yra svarbiausias baudžiamosios ir administracinės atsakomybės už buhalterinės apskaitos taisyklių pažeidimus atribojimo kriterijus⁷¹¹. Vis dėlto, ir teorine, ir praktine prasme šie žalingi padariniai (jų nustatymas baudžiamajame įstatyme bei jį taikant) kelia tam tikrų problemų.

Pirmiausia pažymėtina, jog veikos, susijusios su aplaidžiu ir apgaulingu apskaitos vedimu pirmą kartą Lietuvos baudžiamajame įstatyme (1961 m. BK) buvo kriminalizuotos 1993 m.⁷¹², numatant aplaidaus apskaitos vedimo (162¹ str.) ir apgaulingo apskaitos vedimo (162² str.) nusikalstamų veikų sudėtis. Aplaidus apskaitos vedimas (1961 m. BK 162¹ str.) reiškė aplaidų įmonės komercinės, ūkinės, finansinės veiklos ar turto apskaitos vedimą, buhalterinės apskaitos vedimo tvarkos pažeidimą, o apgaulingas apskaitos vedimas (1961 m. BK 162² str.) – įmonės komercinės, ūkinės, finansinės veiklos, turto apskaitos apgaulingą vedimą arba šių apskaitos duomenų paslėpimą ar sunaikinimą. Abiem atvejais baudžiamajai atsakomybei kilti buvo

⁷¹¹ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-143/2009, 2012 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-285/2012, 2013 m. lapkričio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-426/2013, 2014 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-159/2014, 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-9-303/2015.

⁷¹² Priėmus 1993 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Baudžiamojo proceso ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo įstatymą Nr. I-57. *Valstybės žinios*, 1993, nr. 5-90.

būtinai padariniai – jeigu nebuvo galima visiškai ar iš dalies nustatyti įmonės veiklos, jos komercinės, ūkinės, finansinės būklės rezultatų ar įvertinti turto. 1994 m. liepos 19 d. priėmus Baudžiamojo kodekso pakeitimo įstatymą⁷¹³, aplaidus apskaitos vedimas tapo aplaidžiu įmonės buhalterinės apskaitos tvarkymu (1961 m. BK 322 str. „Aplaidus apskaitos tvarkymas“), o apgaulingas apskaitos vedimas – apgaulingu įmonės buhalterinės apskaitos tvarkymu arba apskaitos dokumentų paslėpimu ar sunaikinimu (1961 m. BK 323 „Apgaulingas apskaitos tvarkymas“), su tais pačiais būtinaisiais padariniais. Vėliau 1996 m. Baudžiamojo kodekso pakeitimu⁷¹⁴ 322 straipsnyje įtvirtintos aplaidaus apskaitos tvarkymo nusikalstamos veikos sudėtis papildyta požymiu „apskaitos dokumentų neišsaugojimas“, o 1997 m. Baudžiamojo kodekso pakeitimu⁷¹⁵ 323 straipsnyje įtvirtintos apgaulingo apskaitos tvarkymo nusikalstamos veikos sudėties objektyvioji pusė papildyta apskaitos dokumentų suklastojimo veika, o pats straipsnis antrąja (kvalifikuotos sudėties) dalimi: „Apgaulingas įmonės buhalterinės apskaitos tvarkymas, padarytas sunaikinant ar suklastojant kasos aparato kontrolinę juostą, mokesčių arba muitinės dokumentus, neįtraukiant į apskaitą produkcijos, žaliavų ir prekių, laikant jas be įsigijimo dokumentų, išmokant darbo užmokestį pagal neoficialų žiniaraštį ar visai be žiniaraščio, arba kitaip be apskaitos panaudojant pinigines lėšas ir materialines vertybes“, ir tokiais išliko iki pat naujojo (2000 m.) Baudžiamojo kodekso priėmimo ir įsigaliojimo.

Taigi, ši baudžiamųjų įstatymų dėl atsakomybės už aplaidų bei apgaulingą buhalterinės apskaitos tvarkymą raida rodo, jog žalingus padarinius, kaip būtinąjį šių veikų sudėčių objektyviosios pusės požymį, numatė jau pirmosios jų sudėties baudžiamajame įstatyme ir išliko iki pat šiol, tik naujajame (2000 m.) Baudžiamajame kodekse padarinių formuluotė pakoreguota į – „jeigu dėl to negalima visiškai ar iš dalies nustatyti asmens

⁷¹³ 1994 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. I-551. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 60-1182.

⁷¹⁴ 1996 m. birželio 11 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 322 straipsnio pakeitimo įstatymas Nr. I-1375. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 58-1372.

⁷¹⁵ 1997 m. vasario 25 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 323 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. VIII-130. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 20-451.

veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros⁷¹⁶. Manytina, ši naujoji formuluotė iš esmės nepakeitė padarinių požymio turinio, susijusio su asmens veikla, finansine bei turtine būkle. Taip pat apibūdinta baudžiamųjų įstatymų raida rodo, jog pati veikų objektyvioji pusė (veika) iš esmės nepasikeitė, išliko tiek apgaulingas, tiek aplaidus apskaitos tvarkymas, tačiau laikui bėgant šios veikos pasipildė naujomis veikomis, kas leidžia šiuo metu BK 222 ir 223 straipsniuose įtvirtintus buhalterinės apskaitos vedimo tvarkos pažeidimus, užtraukiančius baudžiamąją atsakomybę, vertinti kaip pakankamai plačius, apimančius įvairias šių pažeidimų padarymo formas ir būdus, siekiant įvairių tikslų.

Kalbant apie būtinuosius žalingus BK 222 bei 223 straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų padarinius, ypač pabrėžtinus jų abstraktumas ir neaiškumas. Teigiama, jog būtent šis požymis daro nagrinėjamas nusikalstamų veikų sudėtis abstrakčiomis, nepriklausomomis nuo subjektyviosios pusės – tikslų, kurių siekiama apgaulingai bei aplaidžiai tvarkant buhalterinę apskaitą⁷¹⁷. Iš tiesų, padarinių formuluotė „negalima iš dalies nustatyti“ yra labai abstrakti, nes, jei nustatoma bent dalis veiklos, asmens turto ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros, neaišku, kuri dalis ir kokio dydžio, t. y. didelė ar maža, liko nenustatyta. Tačiau, jei tampa aišku, kokia dalis negali būti nustatyta, tuomet praranda prasmę šios veikos inkriminacija kaltininkui, t. y. nėra nagrinėjamos nusikalstamos veikos sudėties. Be to, jei nustatomas mažas trūkumas, formaliai tai lyg ir atitiktų analizuojamos veikos sudėties požymius, tačiau dėl to patys padariniai gali būti iš esmės nedidelio masto, kas leistų abejoti padarytos veikos itin dideliu pavojingumu ir baudžiamosios atsakomybės už ją taikymo tikslingumu bei pagrįstumu⁷¹⁸.

⁷¹⁶ 2004 m. liepos 5 d. įstatymu Nr. IX-2314. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 108-4030.

⁷¹⁷ KUNCEVIČIUS, Gytis. Apgaulingas buhalterinės apskaitos tvarkymas <...>, p. 54.

⁷¹⁸ Tai pagrindžia teismų praktikoje pasitaikantys atvejai, kai kaltininkas atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl mažareikšmiškumo (pagal BK 37 str.) būtent dėl to, jog veika pripažįstama ne itin pavojinga, kadangi jokia reali grėsmė baudžiamojo įstatymo saugomiems teisiniams gėriams nekilo, iš esmės nedidelė padarytos žalos suma. Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-541/2011. Klaipėdos apygardos teismas. 2016 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-142-255/2016.

Kita vertus, nevisiškai sutiktina su teiginiu, jog tai, kad analizuojamuose straipsniuose įtvirtintas nurodytų padarinių požymis nesieja juose numatytų veikų su jų subjektyviaja puse – tikslais, kurių siekiama apgaulingai bei aplaidžiai tvarkant buhalterinę apskaitą. Kaip minėta, pagrindinis ir galutinis buhalterinės apskaitos vedimo tikslas – gautos apibendrintos informacijos apie subjekto ūkinės ir komercinės veiklos rezultatus tinkamas ir objektyvus naudojimas, o panaudojimas galimas įvairiems tikslams, todėl ir tokios informacijos klastojimas galimas dėl įvairiausių priežasčių, ne tik susijusių su mokesčių vengimu. Todėl šia prasme BK 222 bei 223 straipsniuose numatyti šių nusikalstamų veikų padariniai yra susiję su subjektyviaja tokių veikų sudėčių puse.

Taip pat, aptariant padarinių klausimą, pažymėtina ir tai, kad šis požymis sukelia ir problemų nustatant administracinės ir baudžiamosios atsakomybės už buhalterinės apskaitos tvarkymo pažeidimus santykį. Praktikoje gali atsitikti taip, kad padarius pažeidimus, numatytus minėtose ANK 205 straipsnio 4 ir 6 dalyse nustatytų mokesčių dydžių ribose, atsiras baudžiamajame įstatyme numatyti žalingi padariniai. Pavyzdžiui, siekiant nuslėpti 50 BBND (MGL) dydžio pelno mokesčio sumą, įmonės paslaugos teikiamos arba prekės pardavinėjamos neįtraukus šių ūkinių operacijų į įmonės buhalterinę apskaitą. Tokiu būdu veika, atrodytų, atitinka ANK 205 straipsnio 4 ar 6 dalyje aprašytų pažeidimų sudėčių požymius (priklausomai nuo kaltės formos). Tačiau ta pati veika gali atitikti ir baudžiamajame įstatyme nustatytus požymius, nes jeigu siekiama išvengti 50 BBND (MGL) dydžio mokesčių sumos, tai suma, kurios subjektas (įmonė) neįtrauks į apskaitą, bus keletą kartų didesnė, todėl tokiu atveju specialistas konstatuotų, kad tokioje veikoje yra baudžiamajame įstatyme reikalaujamos pasekmės. Taigi, tai reikštų, kad už tą pačią veiką asmuo gali būti patrauktas ir administracinėn, ir baudžiamojon atsakomybėn. Vadinasi, baudžiamajame įstatyme įtvirtintų aplaidaus ar apgaulingo buhalterinės apskaitos tvarkymo žalingų padarinių nustatymas savaime arba ne visada reiškia aiškų administracinės ir baudžiamosios atsakomybių už buhalterinės apskaitos vedimo tvarkos pažeidimus atribojimą.

Užsienio valstybių praktikoje nusikalstamo aplaidaus ar apgaulingo apskaitos tvarkymo veikų sudėtyse padarinių požymis konstruojamas dvejopai. Vienos valstybės, kurios numato baudžiamąją atsakomybę už aplaidų ar apgaulingą buhalterinės apskaitos tvarkymą (o tai daro nemaža dalis Europos valstybių), padarinių požymį formuluoja iš esmės panašiai, kaip ir Lietuvos Respublikos BK, t. y. siedamos juos su negalėjimu nustatyti, susidaryti vaizdo apie to asmens, kurio buhalterinė apskaita tvarkoma netinkamai, turtinę, finansinę padėtį (pavyzdžiui, Estijos BK 381¹ str., Suomijos BK 30 Skyrius 9 str., 10 str., Vokietijos BK 283b str., Vengrijos BK 403 str., Švedijos BK 11 Skyrius 5 str., Šveicarijos BK 166 str. ir kt.). Kitos valstybės žalingais padariniais dėl aplaidaus ar apgaulingo buhalterinės apskaitos tvarkymo laiko žalos (reikšmingos, t. y. didelės ar itin didelės) tiek pačiam asmeniui, kurio buhalterinė apskaita tvarkoma netinkamai, tiek tretiesiems asmenims (dažniausiai kreditoriams) ar net valstybei padarymą ir pagal žalos mastą (dydį) taip pat konstruoja kvalifikuotas tokių veikų sudėtis (pavyzdžiui, Bulgarijos BK 227e str., Kazachstano BK 218 str., Latvijos BK 217 str., Ispanijos BK 290 str. ir kt.)⁷¹⁹. Padarinių, susijusių su negalėjimu nustatyti asmens turtinės, finansinės būklės, formuluotės užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose taip pat pakankamai neaiškios, nurodant tokias sąvokas, kaip „gerokai sumažinta galimybė nustatyti“, „sukliudo (apsunkina) gavimą informacijos“, „nustatymas tampa sudėtingesnis (apsunkinamas)“, „didelė įtaka teisingam (tikram) vaizdui apie būklę“, „užkertamas kelias nustatyti būklę“, „būklė negali iš esmės būti įvertinta (nustatyta)“, „padėtis negali būti nustatyta arba negali būti visiškai nustatyta“ ir pan. Tokiu būdu, kaip ir Lietuvos Respublikos BK, daugelyje užsienio valstybių padarinių požymis yra vertinamasis.

Su šiuo vertinamuoju žalingų padarinių už apgaulingą ar aplaidų buhalterinės apskaitos tvarkymą pobūdžiu susijusi ir kita, t. y. jų taikymo (nustatymo) praktikoje problema. Tiek apgaulingo, tiek aplaidaus buhalterinės

⁷¹⁹ Baudžiamieji kodeksai [interaktyvūs. Žiūrėta 2016 m. liepos 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationonline.org/documents/section/criminal-codes>>.

apskaitos tvarkymo atvejais padariniai nustatomi kompetentingų įstaigų dokumentais. Tai, pavyzdžiui, mokesčių inspektorius patikrinimo, revizijos aktai, audito ataskaitos arba specialisto išvada⁷²⁰. Vis dėlto, tiek tokią nusikalstamą veiką tiriančiam subjektui, tiek teismui, nagrinėjančiam baudžiamąją bylą dėl apgaulingo ar aplaidaus apskaitos tvarkymo, paprastai neturintiems specialių buhalterinės apskaitos žinių, nesant tos srities specialistams, tinkamas tokios veikos požymių nustatymas, įvertinimas ir veikos kvalifikavimas tampa komplikuoatas. Negalėjimas objektyviai, nepasitelkiant pašalinės pagalbos nustatyti ir įvertinti baudžiamojo įstatymo normoje įtvirtinto būtinojo nusikalstamos veikos padarinių požymio, ne tik apsunkina teisės taikytojo darbą, tačiau taip pat neatitinka ir baudžiamojo įstatymo aiškumo reikalavimo, kad asmuo iš baudžiamojo įstatymo teksto aiškiai galėtų suprasti, už kokius veiksmus yra numatyta baudžiamoji atsakomybė ir pagal tai koreguoti savo elgesį. Žinoma, kilus abejonėms dėl kompetentingų institucijų aktų, nustatančių asmens finansinę, turtinę būklę, pagrįstumo, teismas gali skirti ekspertizę. Tačiau net ir tokiu atveju galutinę išvadą apie nusikalstamų padarinių buvimą ar nebuvimą daro tik teismas, įvertinęs visas bylos aplinkybes, tarp jų ir padarytų buhalterinės apskaitos pažeidimų pobūdį, mastą, priežastis, dėl kurių jie padaryti, ir t. t.⁷²¹ Kita vertus, net ir vertindamas specialisto išvadą ar ekspertizės aktą, kaip įrodymą, teismas tarsi tampa saistomas šių dokumentų pagrindu pateiktos išvados, kadangi kitokiu būdu objektyviai, paties tyrėjo, prokuroro ar teismo jėgomis nustatyti BK 222 ar 223 straipsniuose įtvirtinto būtinojo padarinių požymio nėra galimybės, nors teismas įrodymus ir įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, nei

⁷²⁰ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 70, 74; PEČKAITIS, Justinas Sigitas. Baudžiamoji atsakomybė už aplaidų buhalterinės apskaitos tvarkymą. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(1), p. 348. Taip pat žr. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2006 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-546/2006, 2008 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-11/2008, 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-322/2008, 2014 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-233/2014, 2015 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-176-303/2015, 2015 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-508-976/2015, 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-942/2016, 2016 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-136-768/2016.

⁷²¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-9-303/2015, 2016 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-189-648/2016.

vienas įrodymas teismui neturi iš anksto nustatytos, nei vieni įrodymai nėra pranašesni už kitus, taigi ir ekspertizės aktas, palyginti su kitais įrodymais, neturi išskirtinės įrodomosios galios, todėl tiek eksperto, tiek ir specialisto išvados vertinamos vadovaujantis bendraisiais įrodymų vertinimo kriterijais (BPK 20 str.)⁷²².

Doktrinoje⁷²³ bei teismų praktikoje⁷²⁴ šiuo aspektu pabrėžiama, jog negalėjimas visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros reiškia ne tai, kad to apskritai negalima padaryti, tačiau tai, kad to negalima padaryti pagal ūkio subjekto pateiktus ar jo turimus dokumentus, t. y. realią asmens veiklą, jo ūkinę, komercinę, finansinę būklę, nuosavą kapitalą, įsipareigojimų dydį ir struktūrą turi būti įmanoma nustatyti analizuojant to asmens (ūkio subjekto) buhalterinės apskaitos dokumentus, o jei to padaryti tokiu būdu (o ne atliekant priešpriešinius patikrinimus, ikiteisminį tyrimą ir pan.) negalima, tai – BK 222 bei 223 straipsnių prasme – reiškia nusikalstamų padarinių buvimą. Taip pat teismai pažymi, jog vertinant kompetentingų įstaigų dokumentus bei sprendžiant dėl BK 222 bei 223 straipsniuose numatytų padarinių atsiradimo, neturi būti apsiribojama vien formaliu buhalteriniu vertinimu, būtina analizuoti nustatytų kaltininko veiksmų pavojingumą ir spręsti, ar būtent dėl šio asmens padaryto pažeidimo kilo BK 223 straipsnio 1 dalyje (bei BK 222 straipsnio 1 dalyje) numatyti padariniai, įvertinti baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atribojimo galimybes, kadangi šio objektyviojo nusikalstamos

⁷²² Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-222/2008, 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-646/2012, 2013 m. lapkričio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-426/2013, 2016 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-189-648/2016.

⁷²³ ABRAMAVIČIUS, A., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai). Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 70, 74.

⁷²⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-11/2008, 2013 m. lapkričio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-426/2013, 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-494/2013, 2014 m. sausio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-16/2014, 2014 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-27/2014, 2014 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-233/2014, 2015 m. balandžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-124-648/2015, 2015 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-234-942/2015, 2015 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-334-677/2015, 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-435-699/2015, 2016 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-38-222/2016, 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-942/2016.

veikos sudėties požymio įrodinėjimas yra teismo, o ne specialistų ar ekspertų kompetencija, ir rėmimasis vien tik specialiomis žiniomis gali lemti netinkamą baudžiamojo įstatymo pritaikymą⁷²⁵, tačiau praktikoje teismai ne visada tinkamai tai daro, nepagrįstai nustatydami arba nenustatydami, kad kaltininkų veikos sukėlė BK 222 bei 223 straipsniuose numatytus būtinuosius padarinius⁷²⁶.

Galiausiai pabrėžtina, jog, jeigu apgaulingai ar aplaidžiai tvarkant apskaitą žalingų padarinių, numatytų BK 222 bei 223 straipsniuose, neatsiranda, asmuo gali būti traukiamas administracinėn atsakomybėn pagal ANK 205 straipsnį⁷²⁷. Taigi, kadangi BK 222 bei 223 straipsniuose numatytų veikų sudėčių būtinasis padarinių požymis yra esminis ir skiria nusikalstamą apskaitos tvarkymo reikalavimų pažeidimo veiką nuo analogiško administracinio teisės pažeidimo, todėl jo tinkamas formulavimas ir nustatymas baudžiamajame įstatyme, o vėliau ir jo taikymas, yra itin svarbus⁷²⁸.

Atsižvelgiant į visa tai, bei žalingų padarinių požymio numatymą nusikalstamų veikų sudėtyse laikant objektyviu, pakankamą veikos pavojingumą, taigi ir nusikalstamos veikos kriminalizavimo tikslingumą, pagrindžiančiu kriterijumi, manytina, jog BK 222 bei 223 straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų sudėčių padarinių požymį tikslingiau būtų

⁷²⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. lapkričio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-426/2013, 2015 m. balandžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-237-489/2015, 2015 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-406-895/2015, 2016 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-142-895/2016.

⁷²⁶ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2006 m. balandžio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-329/2006, 2011 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-491/2011, 2012 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-272/2012, 2012 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-285/2012, 2012 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-461/2012, 2013 m. lapkričio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-426/2013, 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-494/2013, 2014 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-233/2014, 2014 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-324/2014, 2015 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-219-693/2015, 2015 m. balandžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-237-489/2015, 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-435-699/2015.

⁷²⁷ ABRAMAVIČIUS, A., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai). Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 71, 74;

⁷²⁸ GUTAUSKAS, Aurelijus. Nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumai Lietuvoje: teorija ir praktika. In Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 295.

konstruoti per žalos kategoriją, t. y. numatyti, jog tas, kas apgaulingai ar aplaidžiai tvarkė apskaitą, „jeigu dėl to kilo didelė žala“, didelės žalos sąvoką siejant su konkrečiais nesumokėtų mokesčių sumų dydžiais, kaip, pavyzdžiui, ANK 205 straipsnyje, tačiau pradėdant nuo 250 ar 500 MGL dydžio⁷²⁹, arba gautos turtinės naudos (taip pat 250 ar 500 MGL dydžio) dydžiu, arba kilusiais kitais sunkiais padariniais (pvz., bankrotu) ir pan. Kaip minėta, galutinis buhalterinės apskaitos tikslas – gautos apibendrintos informacijos apie subjekto ūkinės ir komercinės veiklos rezultatus tinkamas ir objektyvus naudojimas tiek viduje, tiek išorėje, o praktiškai dažniausiai nusikalstamo apskaitos tvarkymo padarymas susijęs su mokesčių vengimu ar kitomis nusikalstamomis veikomis nuosavybei, nors tai ir nėra pagrindinis apgaulingos ar aplaidžios buhalterinės apskaitos tikslas, todėl nusikalstamus buhalterinės apskaitos pažeidimus logiška ir tikslinga būtų sieti su tuo, kur ir kam tokia buhalterinė apskaita panaudojama. Taip pat ir kai kurių užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose buhalterinės apskaitos tvarkymo reikalavimų pažeidimas įrašomas kaip kitų nusikalstamų veikų padarymo būdas (objektyvioji pusė), pavyzdžiui, mokesčių vengimo atveju (Azerbaidžano BK 213 str., Bulgarijos BK 255 str.), esant ar gresiant bankrotui (Azerbaidžano BK 210 str., Vokietijos BK 283 str.), kreditorių interesų pažeidimo atveju (Austrijos BK 159 str.), bandant pagrobti turtą ar siekiant nuslėpti kitą nusikaltimą (Maltos BK 121B str.)⁷³⁰. Be to, vien pačios apskaitos vedimo tvarkos nesilaikymas ar pažeidimas pats savaime reiškia tai, kad negalima nustatyti asmens finansinės ar turtinės būklės, kadangi, kaip minėta, buhalterinės apskaitos vedimas būtent ir skirtas registruoti, fiksuoti asmens komercinėje, ūkinėje ar profesinėje veikloje vykstančias ūkines operacijas ar įvykius, sudaryti asmens finansines

⁷²⁹ Pavyzdžiui, nuo 2017 m. sausio 1 d. įsigaliojęs BK 221 straipsnio (Deklaracijos, ataskaitos ar kito dokumento nepateikimas) pakeitimas numato, jog baudžiamoji atsakomybė numatoma tam, kas teisės aktų nustatyta tvarka laiku nepateikė valstybės įgaliotai institucijai deklaracijos arba nustatyta tvarka patvirtintos ataskaitos ar kito dokumento apie asmens pajamas, pelną, siekdamas išvengti daugiau kaip 500 MGL dydžio mokesčių ar kitokių įmokų (2015 m. birželio 25 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 47, 176, 220, 221, 272, 273, 281, 284 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. XII-1871. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2015, nr. 11240); taip pat BK 219 straipsnio 2 dalyje kvalifikuotas mokesčių nesumokėjimas taip pat sietinas su daugiau kaip 500 MGL dydžio mokesčių nesumokėjimu.

⁷³⁰ Baudžiamieji kodeksai [interaktyvūs. Žiūrėta 2016 m. liepos 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

atskaitomybes, naudojamus tolimesniems ekonominiams sprendimams priimti. Už tokius pažeidimus numatyta administracinė atsakomybė (ANK 205 str. 1 d.), tačiau baudžiamajai, griežčiausiai ir represiškiausiai teisinės atsakomybės rūšiai, būtina nustatyti papildomus pažeidimo požymius, didinančius tokio pažeidimo pavojingumą. Šiuo atveju, manytina, tai turėtų būti būtent žalos, kaip dėl tokių pažeidimų kylančių žalingų padarinių, požymis. Šiuo metu teismams, deja, neretai tenka konstatuoti, kad žalos (dažniausiai valstybei, nesumokant tam tikro dydžio mokesčių) padarymas aplaidžiai ar apgaulingai tvarkant buhalterinę apskaitą nėra būtinas tokios veikos sudėties (padarinių) požymis⁷³¹.

Dar viena problema, šiuo atveju susijusi su subjektyviaja nusikalstamos veikos sudėties puse – aplaidaus apskaitos tvarkymo (BK 223 str.) nusikaltimo kaltės forma. Pagal Baudžiamojo kodekso 16 straipsnio 4 dalį asmuo baudžiamas už nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymą dėl neatsargumo tik šio kodekso specialiojoje dalyje atskirai numatytais atvejais. Šie atvejai nustatomi BK Specialiosios dalies straipsniuose naudojant šiuos juridinės normų technikos būdus: 1) nurodoma pačiame BK Specialiosios dalies straipsnio pavadinime (pvz., BK 132 str. – neatsargus gyvybės atėmimas, 137 str. – sunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo, 139 str. – nesunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo); 2) nurodoma BK straipsnio, pagal kurį kvalifikuojama nusikalstama veika, atskiroje dalyje – „veika yra nusikaltimas ir tais atvejais, kai ji padaryta dėl neatsargumo“ (pvz., BK 125 str. 2 d., 184 str. 4 d.), t. y. nurodant, kad veika gali būti padaryta tiek tyčia, tiek neatsargiai, bei „asmuo pagal šį straipsnį atsako tik tais atvejais, kai nusikalstamos veikos padarytos dėl neatsargumo“ (pvz., BK 255 str., 268 str. 275 str. 4 d.), t. y. nurodant, kad veika gali būti padaryta tik neatsargiai; 3) nurodoma BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje, įtvirtinant tai nusikalstamos veikos sudėties požymiuose (pvz., BK 229 str. – „valstybės

⁷³¹ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2006 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-546/2006, 2009 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-143/2009, 2012 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-540/2012, 2013 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-134/2013, 2014 m. sausio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-50/2014.

tarnautojas ar jam prilygintas asmuo dėl neatsargumo neatlikęs savo pareigų“, BK 188 str. 1 d. – „Tas, kas dėl neatsargumo sunaikino ar sugadino svetimą turtą“) ⁷³². Tačiau Baudžiamojo kodekso 223 straipsnis, reglamentuodamas baudžiamąją atsakomybę už aplaidų apskaitos tvarkymą, nenurodo nė vieno iš paminėtų būdų, įtvirtinant neatsargią kaltės formą, nors sąvoka „aplaidus“ ⁷³³ bei pačios normos logika („netvarkė teisės aktų reikalaujamos buhalterinės apskaitos“, „aplaidžiai tvarkė teisės aktų reikalaujamą buhalterinę apskaitą“, „nesaugojo buhalterinės apskaitos dokumentų“) ir suponuotų, kad šiam nusikaltimui turėtų būti būdinga neatsargi kaltė. Todėl logiška būtų manyti, kad aplaidus apskaitos tvarkymas yra tyčinis nusikaltimas ir nuo apgaulingo apskaitos tvarkymo subjektyviųjų nusikalstamos veikos požymių prasme skiriamas pagal tai, kad apgaulingas apskaitos tvarkymas galimas tik tiesiogine tyčia, o aplaidus apskaitos tvarkymas – ir tiesiogine, ir netiesiogine tyčia.

Iki įsigaliojant naujajam (2000 m.) Baudžiamajam kodeksui tiek teismų praktikoje, tiek teisinėje literatūroje buvo laikomasi nuomonės, jog aplaidus apskaitos tvarkymas padaromas neatsargia kaltės forma ⁷³⁴, todėl praktikoje nustatant aplaidaus apskaitos tvarkymo kaltės formą ir turinį didesnių problemų nekildavo. Tačiau priėmus naująjį (2000 m.) Baudžiamąjį kodeksą, BK nuostatos dėl neatsargios kaltės formos nustatymo BK Specialiosios dalies straipsniuose lėmė teismų praktikos, nagrinėjant bylas dėl aplaidaus apskaitos tvarkymo, išsiskyrimą ⁷³⁵, nors iš esmės laikytasi ankstesnės pozicijos, jog atsakomybė už aplaidų apskaitos tvarkymą (BK 223 str.) kyla dėl

⁷³² ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2004, p. 113; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. spalio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-305/2009.

⁷³³ „aplaidus – apsileidęs, vangus: aplaidus pareigų ėjimas“. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. liepos 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dz.lki.lt/search/>>.

⁷³⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 1997 m. gruodžio 22 d. Mokesčių vengimo ir kitų nusikaltimų finansams (BK 322, 323, 324, 325 straipsniai) nagrinėjimo baudžiamosiose bylose teismų praktikos apibendrinimo apžvalga Nr. B2-6. Teismų praktika, 1997, nr. 8.: „Aplaidi buhalterinė apskaita pasireiškia tik neatsargia kaltės forma – nusikalstamu pasitikėjimu ar nusikalstamu nerūpestingumu, o apgaulinga apskaita – tik tyčia.“; PIESLIAKAS, Vytautas. Nusikaltimai ūkininkavimo tvarkai. Nusikalstamos apskaitos vedimas. Komentaras. *Teisės problemos*, 1993, nr. 2, p. 51: „aplaidžios apskaitos subjektyvioji pusė pasireiškia neatsargia kaltės forma“.

⁷³⁵ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. spalio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-374/2008.

neatsargumo⁷³⁶. Galiausiai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinė sesija vienoje iš nagrinėtų bylų⁷³⁷ išaiškino subjektyviosios pusės požymio – kaltės – sampratą aplaidaus apskaitos tvarkymo atveju. Kasacinio teismo nuomone, nors BK 223 straipsnio konstrukcijoje nepanaudotas nė vienas iš būdų nurodant neatsargią kaltės formą, tačiau tai nereiškia, jog paneigiama bet kokia šiame straipsnyje numatytų veikų padarymo dėl neatsargumo galimybė. Ji egzistuoja tiek, kiek gali būti siejama su atitinkamos šiame BK straipsnyje numatytos veikos specifika. Sisteminis, gramatinis, loginis BK 222 straipsnio (apgaulingas apskaitos tvarkymas) ir 223 straipsnio (aplaidus apskaitos tvarkymas) nuostatų (nusikaltimų sudėčių požymių) aiškinimas suponuoja išvadą, kad BK 222 straipsnyje numatyti nusikaltimai padaromi tik tyčia, tačiau BK 223 straipsnyje numatyti nusikaltimai gali būti padaromi ir tyčia, ir neatsargiai. Tokia išvada remiasi ir istorinių sąvokų „aplaidumas“, „aplaidus“ aiškinimu. Be to, teisės teorijoje ir teismų praktikoje iki naujojo BK priėmimo sąvokos „aplaidumas“, „aplaidus“ buvo siejamos tik su neatsargumu, o pagrindo nukrypti nuo taip susiformavusio aiškinimo nėra. Taigi BK 223 straipsnyje numatytas aplaidus buhalterinės apskaitos tvarkymas traktuotinas kaip toks nusikaltimas, kuris padaromas tik dėl neatsargumo, o buhalterinės apskaitos netvarkymas arba buhalterinės apskaitos dokumentų nesaugojimas (kitos to paties straipsnio veikos), gali būti padaromos ir tyčia, ir dėl neatsargumo⁷³⁸.

Taigi, minėta 2009 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos nutartimi atitinkamai išaiškinta įstatymų leidėjo nustatyta baudžiamojo įstatymo nuostata. Vis dėlto yra nuomonių, jog toks teisminis įstatymo aiškinimas, nustatantis naują nusikalstamos veikos požymį, taip pat ir išplečiantis neatsargių nusikalstamų veikų ratą, negali ištaisyti Baudžiamojo kodekso 223 straipsnio 1 dalyje identifikuotos įstatymų leidėjo klaidos ar

⁷³⁶ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2006 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-546/2006, 2008 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-11/2008, 2008 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-14/2008, 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-322/2008.

⁷³⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. spalio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-305/2009.

⁷³⁸ Ibidem.

netikslumo; tokiu būdu šalinant įstatymų spragas, gali būti pažeista pati Baudžiamojo kodekso, kaip vientiso baudžiamojo įstatymo, sistema, jos vientisumas; be to, jau pačiame BK 223 straipsnio pavadinime „Aplaidus apskaitos tvarkymas“ aiškiai išreiškiama šiame straipsnyje numatytų visų, o ne kai kurių, nusikalstamų veikų turinio, taip pat ir kaltės formos, esmė; visos trys alternatyvios BK 223 straipsnyje numatytos veikos yra aplaidaus apskaitos tvarkymo pasireiškimo formos, todėl visos jos turėtų būti aiškinamos kaip sąvokos „aplaidumas“, „aplaidus“⁷³⁹. Todėl, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinė sesija tik identifikavo įstatymų leidėjo klaidą bei sudarė sąlygas formuoti vienodai teismų praktikai šiuo klausimu, tačiau iš tikrųjų įstatymų leidėjo klaidos nepašalina, siūloma BK 223 straipsnį papildyti nauja antrąja dalimi (dabartinę laikant atitinkamai trečiąja), kurioje būtų nurodoma, jog asmuo pagal šį straipsnį atsako tik tais atvejais, kai nusikalstamos veikos padarytos dėl neatsargumo⁷⁴⁰.

Visiškai pritarina išdėstyta pozicijai dėl visų BK 223 straipsnio 1 dalyje numatytų veikų subjektyviosios pusės vienodo traktavimo, t. y. kad visos trys šiame straipsnyje nurodytos veikos padaromos tik dėl neatsargumo, juolab kad pagal teismų praktiką ir teisinę literatūrą senojo (1961 m.) BK 322 straipsnyje numatytas aplaidus apskaitos tvarkymas be jokių išimčių buvo suvokiamas kaip padaromas neatsargia kaltės forma ir į naująjį (2000 m.) BK buvo perkeltos beveik nepakitusios (1961 m.) BK 322 straipsnio nuostatos, bei dėl baudžiamojo įstatymo spragų, klaidų bei netikslumų šalinimo. „Naujojo BK 223 straipsnyje įtvirtinto teisinio reguliavimo trūkumai sunkina vienodos teismų praktikos formavimą, taip pat lemia skirtingų teismų sprendimų priėmimą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas negali pašalinti minėtų trūkumų pagal analogiją taikydamas baudžiamąjį įstatymą, nes taip viršytų savo

⁷³⁹ PEČKAITIS, Justinas Sigitas. Baudžiamoji atsakomybė už aplaidų buhalterinės apskaitos tvarkymą. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(1), p. 353-354.

⁷⁴⁰ Ibidem, p. 354.

konstitucinius įgaliojimus.“⁷⁴¹. Taigi, aptarto BK 223 straipsnyje padaryto netikslumo ar trūkumo šalinimas vis dėlto yra įstatymų leidėjo prerogatyva.

Apibendrinant visa tai, kas buvo pasakyta, teigtina, jog nusikalstamu (aplaidžiu bei apgaulingu) buhalterinės apskaitos tvarkymu pažeidžiami valstybės finansiniai interesai, kad ūkio subjektai apskaitą tvarkytų taip, kad apskaitos informacija būtų tinkama, objektyvi, palyginama, laiku pateikiama, išsami ir naudinga vidaus ir išorės informacijos vartotojams, tokiu būdu kartu užtikrinant ir mokesčių surinkimo kontrolę, tačiau apgaulingas bei aplaidus apskaitos tvarkymas nebūtinai sietinas su mokestinės prievolės valstybės biudžetui nevykdymu, tai vienas, tačiau ne vienintelis tokios nusikalstamos veikos motyvas (akstinas). Minėtos prievolės mokėti mokesčius valstybės biudžetui nevykdymas ar pažeidimas, esant atitinkamoms sąlygoms, uždraustas kitomis BK XXXII skyriaus normomis, susijusiomis su mokesčių apskaičiavimu, deklaravimu bei mokėjimu.

Galutinis pačios buhalterinės apskaitos vedimo tikslas, įvairūs praktiniai netvarkingos (nusikalstamos) apskaitos ketinimai bei siekiai (pasisavinti, iššvaistyti svetimą, patikėtą turtą, išvengti mokesčių ir pan.) suponuoja išvadą, jog dabartinis BK 222 bei 223 straipsniuose numatytų veikų sudėčių konstravimas būtinuoju ir skiriamuoju baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą apskaitos tvarkymą padarinių požymiu laikant negalėjimą visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros, koreguotinas, tokių veikų būtinaisiais padariniais numatant „didelę žalą“, ją suprantant plačiai, kaip žalą ne tik individualiems, tačiau ir visuomeniniams, valstybės finansiniams interesams, ir jos dydį siejant su pakankamai didelės sumos (250 ar 500 MGL) mokesčių nesumokėjimu, turto pasisavinimu ar kitais sunkiais padariniais (pvz., bankrotu). Tokiu būdu būtų įgyvendintas ne tik aiškaus baudžiamojo įstatymo reikalavimas, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos

⁷⁴¹ ŠVEDAS, Gintaras, PRAPIESTIS, Jonas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso dešimtmetis: raidos pamokos ir perspektyvos. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys*. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 28.

6 straipsnio 3 dalies a punkte, BPK 22 straipsnio 3 dalyje ir 44 straipsnio 7 dalyje įtvirtinta kaltinamojo teisė žinoti, kuo jis kaltinamas, taikant baudžiamąjį įstatymą, bet ir tinkamas administracinės bei baudžiamosios atsakomybių už buhalterinės apskaitos vedimo tvarkos pažeidimus atribojimas.

Baudžiamojo kodekso 223 straipsnyje numatyto aplaidaus apskaitos tvarkymo sudėtis taip pat koreguotina, visas tris šiame straipsnyje nurodytos veikas traktuojant kaip padaromas tik dėl neatsargumo, todėl siūlytina BK 223 straipsnį papildyti nauja antrąja dalimi (dabartinę laikant atitinkamai trečiąja), kurioje aiškiai būtų nurodoma šių veikų kaltės forma, t. y. jog asmuo pagal šį straipsnį atsako tik tais atvejais, kai nusikalstamos veikos padarytos dėl neatsargumo. Dabartinė minėtos veikos formuluotė BK 223 straipsnio 1 dalyje nedera su BK 16 straipsnio 4 dalimi, kad už nusikalstamas veikas dėl neatsargumo baudžiama tik kodekso specialiojoje dalyje atskirai numatytais atvejais. Pats BK 223 straipsnio pavadinimas („Aplaidus apskaitos tvarkymas“) bei jame aprašytų veikų pobūdis lemia šios veikos (šių visų veikų) neatsargią kaltės formą, juolab kad pagal anksčiau galiojusį baudžiamąjį įstatymą ir teismų praktiką aplaidus apskaitos tvarkymas iš esmės buvo suvokiamas kaip padaromas neatsargia kaltės forma, tačiau naujajame (2000 m.) BK įstatymų leidėjas padarė klaidą, paliko netikslumą ar spragą, kurios taisymui ar šalinimui vien vienodos teismų praktikos formavimo nepakanka – tai vis dėlto yra įstatymų leidėjo pareiga.

II. 2.4. Nusikalstamos veikos aplinkai

Ne ką mažiau problematiška administracinės ir baudžiamosios atsakomybių atribojimo prasme ir nusikalstamų veikų, susijusių su aplinkos apsaugos teisinio reguliavimo reikalavimų pažeidimais, arba kitaip – nusikalstamų veikų aplinkai grupė, reglamentuota Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXXVIII skyriuje („Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai aplinkai ir žmonių sveikatai“), taip pat Baudžiamojo kodekso 256, 257 ir 310 straipsniuose⁷⁴². Dauguma šių veikų sudėčių yra blanketinės (pvz., BK 270 str. (Aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo, arba statinių, kuriuose naudojamos ar saugomos pavojingos medžiagos arba kuriuose yra potencialiai pavojingų įrenginių ar atliekami potencialiai pavojingi darbai, priežiūros ar naudojimo taisyklių pažeidimas), 270² str. (Neteisėtas atliekų gabenimas per Lietuvos Respublikos valstybės sieną), 270³ str. (Jūros teršimas iš laivų), 272 str. (Neteisėtas medžiojimas ar žvejojimas arba kitoks laukinės gyvūnijos išteklių naudojimas) ir kt.), nukreiptos į kitus aplinkos apsaugos klausimus reglamentuojančius teisės aktus, už kuriuose numatytų reikalavimų pažeidimus numatyta ir administracinė atsakomybė (Administracinių nusižengimų kodekso XVIII Skyrius „Administraciniai nusižengimai, susiję su aplinkos apsauga, gamtos išteklių naudojimu ir paveldo apsauga“) bei atsakomybė (dažniausiai finansinė) pagal kitus aplinkos apsaugos klausimus reglamentuojančius teisės aktus (pvz., juridinių asmenų atsakomybė už aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo pažeidimus pagal Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymą⁷⁴³).

Kaip matyti iš Baudžiamojo kodekso XXXVIII skyriaus pavadinimo, jame reglamentuotų veikų bendrasis rūšinis objektas yra ne tik aplinka (jos apsaugos pagrindai), tačiau ir žmonių sveikata (žmonių sveikatos saugumas).

⁷⁴² Tyrimui nepasirinkta nei viena konkreči šių nusikalstamų veikų aplinkai, tačiau jos analizuojamos bendrai, išryškinant ir bandant spręsti pagrindines joms visoms būdingas baudžiamojo teisinio reglamentavimo problemas ir jų bruožus. Todėl toliau pagrindiniai nagrinėjami klausimai bus iliustruojami atskirų konkrečių nusikalstamų veikų aplinkai pavyzdžiais.

⁷⁴³ Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 5-75. (su vėlesniais pakeitimais).

Iš tikrųjų šiame skyriuje yra reglamentuotos tarsi dvi nusikalstamų veikų grupės – nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai aplinkai (BK 270 str. – 274 str.) bei nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmonių sveikatai (BK 275 str. – 277 str.). Kita vertus, kai kurių minėtame BK skyriuje numatytų veikų sudėtyse atsispindi tiek aplinkos, tiek ir žmonių sveikatos interesų apsauga (pvz., BK 271¹ str. – Statybą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų pažeidimas).

Vis dėlto tiek aplinkos apsaugos, tiek žmonių sveikatos apsaugos interesai iš esmės yra susiję ir koreliuoja tarpusavyje. Kaip savo jurisprudencijoje yra pažymėjęs Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalies nuostata, jog valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei, Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalies nuostata, kurioje nustatyta, kad valstybė rūpinasi žmonių sveikata, Konstitucijos 53 straipsnio 3 dalies nuostata, jog valstybė ir kiekvienas asmuo privalo saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių, bei Konstitucijos 54 straipsnio nuostatos, numatančios valstybės pareigą rūpintis natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, užtikrinti saikingą gamtos išteklių naudojimą bei jų atkūrimą ir gausinimą, numatančios draudimą niokoti žemę, jos gelmes, vandenį, teršti vandenį ir orą, daryti radiacinį poveikį aplinkai bei skurdinti augaliją ir gyvūniją, aiškintinos *inter alia* kartu taip, kad jomis yra išreikštas vienas iš valstybės veiklos tikslų – užtikrinti žmonių teises į sveiką ir švarią aplinką.

Šiame kontekste pažymėta ir tai, kad Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta valstybės pareiga, atsižvelgiant į valstybės išteklius, jos materialines ir finansines galimybes bei kitus svarbius veiksnius, reguliuoti ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei, suponuoja reikalavimą įstatymų leidėjui, reguliuojant šią veiklą, derinti įvairias konstitucines vertybes, *inter alia* saugomas pagal Konstitucijos 46, 53, 54 straipsnius: asmens ūkinės veiklos laisvę ir iniciatyvą, sąžiningos konkurencijos laisvę, vartotojų interesų

apsaugą, žmonių sveikatos ir aplinkos apsaugą (2015 m. kovo 5 d., 2015 m. balandžio 3 d., 2015 m. spalio 29 d. nutarimai).

Aiškindamas Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalį, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad žmogaus ir visuomenės sveikata yra viena svarbiausių visuomenės vertybių (2002 m. liepos 11 d., 2005 m. rugsėjo 29 d., 2009 m. rugsėjo 2 d., 2011 m. birželio 21 d. nutarimai), taip pat kad žmonių sveikatos apsauga yra konstituciškai svarbus tikslas, viešasis interesas, o rūpinimasis žmonių sveikata – tai valstybės funkcija (2002 m. sausio 14 d., 2004 m. sausio 26 d., 2005 m. rugsėjo 29 d., 2009 m. rugsėjo 2 d., 2011 m. birželio 21 d. nutarimai). Todėl toks ūkinės veiklos ribojimas, kuriuo siekiama apsaugoti žmonių sveikatą, traktuotinas kaip skirtas bendrai tautos gerovei užtikrinti ir, jeigu yra paisoma iš Konstitucijos kylančių reikalavimų, savaime nelaikytinas pažeidžiančiu Konstituciją (2005 m. rugsėjo 29 d., 2011 m. birželio 21 d. nutarimai).

Taip pat, aiškindamas Konstitucijos 53 bei 54 straipsnių nuostatas, Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog aplinkos apsauga yra valstybės bei kiekvieno gyventojų rūpestis ir pareiga, viešieji ir privatieji interesai turi būti skirti aplinkos kokybei gerinti (1998 m. birželio 1 d., 2005 m. gegužės 13 d., 2009 m. birželio 22 d., 2011 m. sausio 31 d. nutarimai); iš šių nuostatų visiems asmenims kyla pareiga tausoti gamtą, o padarius gamtinei aplinkai žalą (nuostolius) – ją atlyginti (2003 m. spalio 29 d. nutarimas). Pagal Konstituciją natūrali gamtinė aplinka, gyvūnija ir augalija, atskiri gamtos objektai, taip pat ypač vertingos vietovės yra visuotinę reikšmę turinčios nacionalinės vertybės; jų apsauga bei gamtos išteklių racionalaus naudojimo ir gausinimo užtikrinimas – tai viešasis interesas, kurį garantuoti yra valstybės konstitucinė priedermė (2005 m. gegužės 13 d., 2006 m. kovo 14 d. 2009 m. balandžio 29 d., 2015 m. spalio 29 d. nutarimai).

Pagal Konstitucinio Teismo jurisprudenciją iš Konstitucijos, *inter alia* jos 46 straipsnio 3 dalies, 53 straipsnio 1, 3 dalių, 54 straipsnio, kyla reikalavimas įstatymų leidėjui reguliuojant ūkinę veiklą nustatyti tokius jos ribojimus, kuriais būtų siekiama užtikrinti bendrą tautos gerovę, *inter alia* saugoti nuo

kenksmingų poveikių žmonių sveikatą ir aplinką, racionaliai naudoti gamtos išteklius, atlyginti gamtinei aplinkai padarytą žalą. Vykdamas šį reikalavimą turi būti paisoma iš Konstitucijos, *inter alia* konstitucinio teisinės valstybės principo, kylančių reikalavimų. Todėl toks ūkinės veiklos ribojimas, kuriuo siekiama saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių, tausoti gamtą ir racionaliai naudoti jos išteklius, atlyginti gamtinei aplinkai padarytą žalą, traktuotinas kaip skirtas bendrai tautos gerovei užtikrinti ir, jeigu paisoma iš Konstitucijos kylančių reikalavimų, savaime nelaikytinas pažeidžiančiu Konstituciją⁷⁴⁴.

Šiame kontekste pažymėtina, kad dar 1972 m. pirmosios Jungtinių Tautų Stokholmo konferencijos dėl žmogaus aplinkos metu priimtoje deklaracijoje akcentuota, jog tiek natūrali, tiek žmogaus kuriama aplinka yra būtinos žmogaus gerovei ir pagrindinėms žmogaus teisėms, pačiai teisei į gyvybę užtikrinti. Pirmasis šios deklaracijos principas teigė, kad žmogus turi fundamentalią teisę į laisvę, lygybę ir tinkamas gyvenimo sąlygas tokioje aplinkoje, kurios kokybė leidžia gyventi oriai ir užtikrina žmogaus gerovę, o žmogaus pareiga yra saugoti ir gerinti aplinką esamoms ir būsimoms kartoms⁷⁴⁵. Europos Vadovų Taryba 1990 m. taip pat paskelbė, jog Europos Bendrija ir jos valstybės narės turi imtis veiksmų, kurie garantuotų žmonių teisę į švarią ir sveiką aplinką, įskaitant oro kokybę, upes, ežerus, pakrantės ir jūros vandenį, maisto ir geriamojo vandens kokybę, apsaugą nuo triukšmo, apsaugą nuo žemės taršos, faunos ir floros, kraštovaizdžio bei kito gamtos paveldo išsaugojimą, gyvenamųjų vietovių kokybę ir teikiamą malonumą⁷⁴⁶.

⁷⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2014, nr. 5321; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. kovo 5 d. nutarimas. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2015, nr. 3412; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 16 d. nutarimas. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2015, nr. 19859; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 7 d. nutarimas. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2016, nr. 15411.

⁷⁴⁵ Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503&l=en>>

⁷⁴⁶ KRAMER, Ludwig. *EU Environmental Law*. Seventh Edition. London: Sweet & Maxwell, 2012, p. 2.

Nors Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija eksplicitiškai ir neįtvirtina teisės į švarią aplinką⁷⁴⁷ ir negarantuoja gamtinės aplinkos apsaugos *per se*⁷⁴⁸, vis dėlto, remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, į Konvencijos normų (2, 3, 6, 8, 10, 13 str., 1 prot. 1 str.) taikymo sritį patenka ir žmogaus teisės, susijusios su aplinka. Remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, šiuolaikinėje visuomenėje aplinka priskirtina vis didėjančią reikšmę įgaunančiam interesui. Aplinkos apsauga yra teisėtas valstybės įgyvendinamos politikos tikslas. Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą (Konvencijos 8 str.), teisė į gyvybę (Konvencijos 2 str.) įpareigoja valstybę imtis deramų priemonių reguliuoti aplinkos taršą, įgyvendinti aplinkos apsaugą reguliuojančius teisės aktus, laikytis teismo sprendimų bei atskleisti informaciją apie aplinką. Valstybės narės turi pozityvią pareigą imtis deramų (tinkamų) priemonių, nukreiptų prieš pramoninę taršą ar kitus aplinkai kenksmingus veiksnius, galinčius rimtai pažeisti sveikatą, naudojimąsi teise į privatų gyvenimą ar nuosavybę⁷⁴⁹.

Literatūroje taip pat teigiama, kad svarbiausia teisinio reguliavimo saugoma vertybė yra žmogus arba individas, todėl aplinkos apsauga nėra tikslas pats savaime ir yra svarbus tiek, kiek būtinas individo ir visuomenės ekologinei apsaugai⁷⁵⁰, t. y. aplinkos apsauga pagrįsta žmogaus ir ateities kartų apsauga. Todėl aplinkos apsaugos teisinėje literatūroje nusikaltimo aplinkai objektu laikomos teisinės vertybės, saugomos teisės, tarp kurių aplinka kaip

⁷⁴⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Hatton ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo nr. 36022/97, p. 96; 2009 m. spalio 6 d. nutarimas byloje *Trevor Allen ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo nr. 5591/07, p. 47.

⁷⁴⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 m. rugpjūčio 22 d. sprendimas byloje *Kyrtatos prieš Graikiją*, pareiškimo nr. 41666/98, p. 52; 2011 m. gegužės 10 d. sprendimas byloje *Dubetska ir kiti prieš Ukrainą*, pareiškimo nr. 30499/03, p. 105.

⁷⁴⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1991 m. vasario 18 d. sprendimas *Fredin prieš Švediją*, pareiškimo nr. 12033/86; 1994 m. gruodžio 9 d. sprendimas byloje *López Ostra prieš Ispaniją*, pareiškimo nr. 16798/90; 1998 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Guerra ir kiti prieš Italiją*, pareiškimo nr. 14967/98; 2004 m. lapkričio 30 d. sprendimas byloje *Öneryildiz prieš Turkiją*, pareiškimo nr. 48939/99; 2005 m. vasario 16 d. sprendimas byloje *Moreno Gómez prieš Ispaniją*, pareiškimo nr. 4143/02; 2005 m. kovo 30 d. sprendimas byloje *Taşkin ir kiti prieš Turkiją*, pareiškimo nr. 46117/99; 2005 m. lapkričio 30 d. sprendimas byloje *Fadeyeva prieš Rusiją*, pareiškimo nr. 55723/00; 2006 m. lapkričio 2 d. sprendimas byloje *Giacomelli prieš Italiją*, pareiškimo nr. 59909/00; 2012 m. liepos 9 d. sprendimas byloje *Hardy ir Maile prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo nr. 31965/07, ir kt.

⁷⁵⁰ SELILIONIS, Petras. Lietuvos ekologinės teisės paskirtį atspindinčių teisinių kategorijų tapatumo paieška teorijoje bei praktikoje. *Jurisprudencija*, 2006, t. 81, p. 85-90.

tokia (žemė, vanduo, augalai ir gyvūnai, bio įvairovė ir pan.), bei jos sudedamosios dalys – ekologinis visuomenės ir teritorijų saugumas, ekologinė tvarka, žmonių sveikata ir gyvybė bei nuosavybė. Be to, teigiama, jog šis objektas šiuo metu turėtų būti papildytas tvaraus arba darnaus vystymosi kategorija, paremta aplinkos apsaugos, visuomenės ekonominių ir socialinių interesų derinimu⁷⁵¹.

Taigi, švari, saugi ir sveika gyvenamoji aplinka yra vertybė ne tik pati savaime, tačiau neišvengiamai prisideda ir prie geros žmonių sveikatos būklės, todėl ir tinkamas aplinkos apsaugos pagrindų įgyvendinimas kartu lemia ir tinkamą žmonijos sveikatos apsaugą, taip užtikrinant ir bendros tautos gerovės interesą. Šio tyrimo kontekste pažymėtina, jog nusikalstamomis veikomis aplinkai visuomet netiesiogiai pažeidžiami ir žmonių sveikatos apsaugos interesai, todėl BK XXXVIII skyriuje numatytų veikų aplinkai netiesioginiu, papildomu objektu galime laikyti ir žmonių sveikatos saugumą, net jei konkrečiuose straipsniuose įtvirtintose nusikalstamų veikų sudėtyse šis interesas tiesiogiai ir neatsispindi.

Kaip minėta, už daugelį aplinkos apsaugos klausimus reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų pažeidimų be baudžiamosios numatyta ir administracinė atsakomybė – Administracinių nusižengimų kodekso XVIII Skyriuje „Administraciniai nusižengimai, susiję su aplinkos apsauga, gamtos išteklių naudojimu ir paveldo apsauga“. Iš esmės beveik kiekvienai Baudžiamajame kodekse numatyta nusikalstamai veikai aplinkai Administracinių nusižengimų kodekse galima rasti atitinkamą administracinę teisės pažeidimą. Pavyzdžiui, BK 270² straipsnyje („Neteisėtas atliekų gabenimas per Lietuvos Respublikos valstybės sieną“) numatyta veikai alternatyvūs yra ANK 251 straipsnyje („Atliekų įvežimo ar importo į Lietuvos Respubliką, atliekų išvežimo ar eksporto iš Lietuvos Respublikos ir atliekų vežimo tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją reikalavimų pažeidimas“) numatyti pažeidimai, BK 270³ straipsnyje („Jūros teršimas iš laivų“) numatyta

⁷⁵¹ GRUODYTĖ, Edita, MEŠKYS, Linas. The intersection between criminal and administrative liability of a legal entity for environmental violations in the context of sustainable development. *Baltic journal of law & politics*, 2009, vol. 2, no. 1, p. 73.

veikai – ANK 265 straipsnyje („Jūros aplinkos apsaugos reikalavimų pažeidimas“) numatyti pažeidimai, BK 272 straipsnyje („Neteisėtas medžiojimas ar žvejybos arba kitoks laukinės gyvūnijos išteklių naudojimas“) numatytoms veikoms – ANK 290 straipsnyje („Medžioklę reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų pažeidimas“), 291 straipsnyje („Mėgėjų žvejybą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimas“) ir kituose numatyti pažeidimai, BK 274 straipsnyje („Neteisėtas saugomų laukinių augalų, grybų ar jų dalių rinkimas, naikinimas, realizavimas ar kitoks disponavimas jais“) numatytoms veikoms – ANK 285 straipsnyje („Saugomų rūšių laukinių augalų ar grybų neteisėtas naudojimas ir jų augaviečių sunaikinimas“) numatyti pažeidimai, o BK 270 straipsnyje numatytai veikai („Aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo, arba statinių, kuriuose naudojamos ar saugomos pavojingos medžiagos arba kuriuose yra potencialiai pavojingų įrenginių ar atliekami potencialiai pavojingi darbai, priežiūros ar naudojimo taisyklių pažeidimas“), kaip plačiausiai ir apimančiai daugiausiai nusikalstamų veikų, galimi ne vienas ar keli alternatyvūs ANK numatyti pažeidimai (pvz., 247 straipsnis („Atliekų tvarkymą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų nevykdymas“), 262 straipsnis („Žemės gelmių, jų išteklių apsaugos ir naudojimo reikalavimų pažeidimas“), 273 straipsnis („Savavališkas medžių ir krūmų kirtimas, naikinimas arba žalojimas privačiuose miškuose“) ir kt.).

Analizuojant minėtuose BK straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų bei ANK straipsniuose numatytų administracinių nusižengimų sudėtis, matyti, jog siekiant atriboti nusikalstamas veikas aplinkai nuo administracinių teisės pažeidimų, BK įtvirtintose nusikalstamų veikų sudėtyse vartojami didesni jų pavojingumą pabrėžiantys objektyvieji požymiai – dalykas („pavojingos medžiagos“, „potencialiai pavojingų įrenginių“, „potencialiai pavojingi darbai“ (BK 270 str.), „pavojingų atliekų“ (BK 270² str. 2 d.), „ypatingai saugomų rūšių laukinius gyvūnus“ (BK 272 str. 2 d.), „ypatingai saugomų rūšių laukinius augalus, grybus“ (BK 274 str. 2 d.), jo dydis („penkiasdešimt tonų ar didesnę kiekį“ (BK 270² str.), „didelį kiekį saugomų rūšių laukinių gyvūnų, jų

dalių ar gaminių iš jų“ (BK 272 str. 3 d.), „didesnį negu vieno hektaro“ (BK 273 str.), „didelį kiekį saugomų rūšių laukinių augalų, grybų“ (BK 274 str. 1 d.), veikos padarymo būdas („sistemiškai pažeidinėjo“ (BK 270 str. 2 d.), padariniai („jeigu dėl to atsirado sunkių padarinių“ (BK 256 str., 257 str.), „sukėlė pavojų žmogaus gyvybei ar sveikatai arba dėl to galėjo būti padaryta didelės žalos orui, žemei, vandeniui, gyvūnams ar augalams ar atsirasti kitų sunkių padarinių aplinkai“ (BK 270 str. 1 d.), „buvo padaryta didelės žalos orui, žemei, vandeniui, gyvūnams ar augalams ar atsirado kitų sunkių padarinių aplinkai“ (BK 270 str. 2 d.), „dėl to pablogėjo vandens kokybė“ (BK 270³ str.), „įvyko statinio avarija ir žuvo žmogus arba buvo sunkiai sutrikdyta žmogaus sveikata, arba buvo padaryta didelė žala aplinkai ar didelė turtinė žala asmeniui“ (BK 271¹ str.), „padarė didelės žalos gyvūnijai“ (BK 272 str. 1 d.), „tokia veika padarė didelę žalą saugomų rūšių laukinių gyvūnų rūšies apsaugos būklei“ (BK 272 str. 3 d.), „tokia veika padarė didelę žalą saugomų rūšių laukinių augalų ar grybų rūšies apsaugos būklei“ (BK 274 str. 1 d.), „gyvūnas žuvo arba buvo suluošintas“ (BK 310 str.). Taip pat naudojami ir nusikalstamas veikas skiriantys sudėčių subjektyvieji požymiai – tikslas („komerciniais tikslais naudojo“, „padarė komerciniais tikslais“ (BK 272 str. 2, 3 d., 274 str. 1, 2 d.).

Kaip matyti, gausiausia ir turbūt svarbiausia požymių, skiriančių šias nusikalstamas veikas nuo administracinių teisės pažeidimų, grupė – tai padariniai. Be to, iš esmės visi minėtas nusikalstamas veikas skiriantys požymiai (ne tik padariniai) yra vertinamieji, kurie tiksliai nei BK, nei kuriame nors kitame teisės akte neapibrėžti⁷⁵², todėl jų turinys įvertinamas *ad hoc* (konkrečiai situacijai; tik šiuo atveju; tik šį kartą), t. y. atskleidžiamas, vertinant konkrečias bylos faktines aplinkybes, o tai, kaip minėta anksčiau, lemia ne tik baudžiamojo įstatymo aiškumo stoką, tačiau ir skirtingus panašių

⁷⁵² Išskyrus pagal BK 277¹ straipsnį apibrėžiamus ypatingai saugomus laukinius gyvūnus, augalus ir grybus bei konkrečiu dydžiu apibūdintus nusikalstamų veikų dalykus, tokius, kaip „penkiasdešimt tonų ar didesnį kiekį skirtų naudoti arba šalinti (ne)pavojingų atliekų“ (BK 270² str.), „didesnį negu vieno hektaro savo miško plotą“ (BK 273 str.).

ar analogiškų situacijų vertinimo atvejus, baudžiamojo įstatymo taikymo sunkumus.

Tai pagrindžia ir teismų praktika⁷⁵³. Pavyzdžiui, nors nagrinėjant bylas dėl BK 270 straipsnyje numatytų veikų, pabrėžiama, jog baudžiamosios atsakomybės taikymui reikia ne tik pažeisti teisės aktų nustatytas aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo taisykles, bet būtina nustatyti, kad buvo padaryta žala gyvūnijai, augmenijai ar atsirado kitų nesunkių padarinių aplinkai, taigi turi kilti atitinkamos pasekmės (materiali veikos sudėtis)⁷⁵⁴, t. y. pagrindinis šių veikų ir administracinių teisės pažeidimų atribojimo kriterijus ir yra galimi padariniai, tačiau nagrinėjant bylas dėl šių veikų pagrindinė problema būtent ir yra tokių padarinių nustatymas. Skirtingų instancijų teismai skirtingai vertina būtinąjį šių veikų padarinių požymį, išreikštą vertinamaisiais požymiais, tokiais, kaip „didelė žala“, „daugelio žmonių“, „kiti sunkūs padariniai“, aukštesnės instancijos teismui konstatuojant, jog kaltinime bei apylinkės teismo nuosprendyje minėti vertinamieji požymiai nėra pakankamai motyvuoti ir pagrįstai argumentuoti, nenurodyta, kokiais kriterijais vadovaujantis konstatuojama, jog kaltinamųjų veiksmais buvo padaryta didelė žala augmenijai, o aplinkai atsirado kiti sunkūs padariniai⁷⁵⁵. Taip pat kasacinis teismas pažymi, jog, sprendžiant atsakomybės pagal BK 270 straipsnį klausimą, svarbu nustatyti ne tik žalos dydį, bet ir tai, ar žala galima, ar atsiradę padariniai realūs⁷⁵⁶, t. y. sąvokas „didelė žala“, „sunkūs padariniai“ aiškina plačiau ir jų turinį grindžia ne tik konkretaus dydžio, tačiau ir kitais kriterijais. Pagrįsdamas šią poziciją, kasacinis teismas priduria, jog nustatant šių padarinių kilimo ir jų dydžio faktines aplinkybes, atsižvelgtina ne tik į

⁷⁵³ Lietuvos teismų praktika nusikalstamų veikų aplinkai bylose nėra gausi. Per 10 metų laikotarpį Lietuvos teismuose iš viso buvo nagrinėjamos 352 bylos, kuriose kaltinimas buvo reiškiamas BK 270-274 straipsnių pagrindu. Gausiausia bylų dalis pagal BK 270 straipsnį – per metus gaunama nuo 9 iki 75 bylų. Žr. Lietuvos teismai. Statistika. 2005 – 2015 metų statistikos ataskaitos [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>>.

⁷⁵⁴ Klaipėdos apygardos teismas. 2010 m. liepos 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-292-361-2010.

⁷⁵⁵ Kauno apygardos teismas. 2008 m. rugpjūčio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-219-317/2008.

⁷⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-156/2009, 2015 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-155-693/2015.

materialinių nuostolių dydį, bet ir į aplinkos apsaugos taisyklių pažeidimo pobūdį, žalos ekosistemai pobūdį ir dydį, gamtos objektų, kuriems buvo padaryta žala, vertingumą, žalos mastą, galimybę atkurti tai, kas buvo suniokota, sužalota ir pan.⁷⁵⁷.

Baudžiamojo kodekso 270 straipsnyje numatytų veikų ir administracinių teisės pažeidimų atribojimo aspektu kasacinis teismas yra pažymėjęs⁷⁵⁸, jog BK 270 straipsnio 1 dalyje nurodyta sunkių padarinių aplinkai kilimo grėsmė yra būtinas nusikalstamos veikos požymis, atribojantis šią veiką nuo administracinių teisės pažeidimų. Pagal BK 270 straipsnio 1 dalį padariniai gali pasireikšti: 1) pavojaus daugelio žmonių gyvybei ar sveikatai sukėlimu; 2) didelės žalos gyvūnijai, augmenijai padarymo ar kitų sunkių padarinių aplinkai atsiradimo grėsme. Tačiau BK 270 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo sudėtis yra kiek neįprasta, nes padariniais šiuo atveju laikoma ne nusikalstama veika padaryta žala, o būtent tokios žalos grėsmė, kuri BK 270 straipsnio 1 dalies prasme yra laikoma padariniu, kurį reikia įrodinėti. Jeigu tokios grėsmės neatsiranda, tai asmeniui už aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo taisyklių pažeidimus gali kilti administracinė atsakomybė. Šiuo aspektu teismas pažymėjo ir tai, kad kiekvienas aplinkos apsaugos taisyklių pažeidimas iš esmės gali sukelti pavojų (tačiau realiai nesukelia) tam tikroms baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms. Atkreipęs dėmesį į tai, kad BK 270 straipsnio 1 dalyje numatyti padariniai apibūdinti pavojaus ir didelės žalos ar kitų sunkių padarinių grėsmės sąvokomis, kurių paaiškinimo Baudžiamajame kodekse nėra, kasacinis teismas pažymėjo, jog didelės žalos ar kitų sunkių padarinių grėsmės kuriam nors iš aplinkos komponentų (gyvūnijai, augalijai) ar tiesiog aplinkai kriterijus, remiantis baudžiamosios teisės doktrina, yra vertinimo atsižvelgiant į visas konkrečiu atveju susidariusias aplinkybes dalykas, o tai gali lemti skirtingą interpretavimą, nes sunku nustatyti ir pamatuoti konkretų pavojų ar riziką dėl

⁷⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-159/2010, 2011 m. kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-54/2011.

⁷⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-96/2014.

žalos atsiradimo aplinkai. Be to, kasacinio teismo nuomone, 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/99/EB dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę⁷⁵⁹ nereikalauja kriminalizuoti ir bausti už veiką, kuri gali sukelti tik pavojų aplinkai, todėl tik pavojaus sukėlimo prielaidos akivaizdžiai nepakanka, siekiant asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Taip pat žalą aplinkai galima vertinti kaip ypatingą žalos rūšį, nes jos negalima besąlygiškai priskirti nei prie turtinės, nei prie neturtinės žalos. Šios rūšies žala turi ir turtinės, ir neturtinės žalos požymių. Todėl tenka spręsti klausimus, susijusius su tuo, kaip nustatyti aplinkos objektą, kuriam padaroma žala, taip pat poveikio laipsnį ir veikas, kurios kelia grėsmę aplinkai. Galiausiai teismas pažymėjo, kad administracinė atsakomybė yra pagrindinė atsakomybės rūšis, taikoma už aplinkos apsaugos, kartu ir aplinkos teršimo pažeidimus⁷⁶⁰. Taigi, iš tokios kasacinio teismo argumentacijos galima suprasti, kad jis abejoja BK 270 straipsnio 1 dalyje numatytų veikų būtinojo padarinių požymio, apibūdinamo „sukėlė pavojų“, „galėjo būti padaryta didelės žalos“ kategorijomis, tikslingumu bei pagrįstumu atribojant šias nusikalstamas veikas bei panašius administracinius teisės pažeidimus, kadangi pavojaus ir didelės žalos ar kitų sunkių padarinių grėsmės sąvokoms esant vertinamosioms, tai gresia skirtingu šių sąvokų interpretavimu.

Darant BK 270 straipsnio pakeitimus, buvo išreikšta kritika ir šio straipsnio 2 dalyje įtvirtinto sistemingumo, kaip veikos padarymo būdo, požymio atžvilgiu, teigiant, jog įtvirtinant tokį požymį kiltų klausimas, ar tam tikrais atvejais negalėtų būti kalbama apie administracinę prejudiciją, kuri Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarime siejama su principo *non bis in idem* pažeidimais, todėl siekiant praktikoje išvengti šių problemų, siūlyta svarstyti galimybę aplinkos apsaugos ar kitų atitinkamų taisyklių pažeidimus, nesukėlusius žalos aplinkai, numatyti kaip baudžiamąjį nusižengimą. Be to, pažymėta, jog teismų praktikoje

⁷⁵⁹ Kuri buvo įgyvendinta kriminalizuojant BK 270 straipsnyje numatytas veikas ir kurios analizė pateikiama toliau šiame skyriuje.

⁷⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-96/2014.

sistemingumo požymis yra siejamas su trejomis ar daugiau veikų, todėl baudžiamoji atsakomybė pagal BK 270 straipsnio 2 dalį nekils tuo atveju, jei buvo padaryti du pažeidimai, kurių visuma sukėlė didelės žalos aplinkai. Taip pat atkreiptas dėmesys į tai, kad BK 270 straipsnio 2 dalyje bei 4 dalyje nurodyti požymiai kaip sistemingumas ir neatsargi asmens veika yra tarpusavyje sunkiai suderinami⁷⁶¹.

Kitame Baudžiamojo kodekso 272 straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos kvalifikavimo praktikoje atvejais, taip pat kaip ir BK 270 straipsnyje numatytų veikų atvejais, problematiškiausias – padarinių požymio nustatymas. Čia taip pat daugeliu atvejų skirtingų instancijų teismai skirtingai interpretuoja vertinamąjį „didelės žalos gyvūnijai“ požymį⁷⁶², o kasacinis teismas formuoja praktiką ta linkme, jog vertinamojo požymio – didelės žalos gyvūnijai – traktuotė negali būti pernelyg siaura, šis požymis, atsižvelgiant į BK 272 straipsnio specifiką, negali būti suvedamas, pavyzdžiui, vien į sužvejoto laimikio dydžio apskaičiavimą – žuvų kiekį, vertę pinigine išraiška ir pan. Privalu atsižvelgti ir į kitas konkrečias bylos aplinkybes, reikšmingas vertinant vandenių gyvūnijai padarytą žalą, pavyzdžiui, į tai, kad žvejojo neteisėtai, ilgą laiką ir ilgame ruože, taikant vandens gyvūnų masinio naikinimo būdą⁷⁶³. Be to, dažnai žemesnės instancijos teismai netinkamai vertina ir kitas bylos aplinkybes, dėl ko nepagrįstai konstatuoja (arba nekonstatuoja), kad kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 272 straipsnyje⁷⁶⁴.

Aptariamų nusikalstamų veikų sudėčių formuluočių baudžiamajame įstatyme neaiškumas, įstatymo taikymo praktikoje, atribojimo nuo

⁷⁶¹ 2011 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 256, 270, 270¹, 271, 277¹ straipsnių ir kodekso priedo pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 270² straipsniu įstatymo projekto Nr. XIP-892 (2) ES“.

⁷⁶² Žr., pvz., Panevėžio apygardos teismas. 2015 m. lapkričio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-279-719/2015.

⁷⁶³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2006 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-376/2006, 2009 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-100/2009. Taip pat žr. Panevėžio apygardos teismas. 2009 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-376-185-2009, 2015 m. lapkričio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-279-719/2015.

⁷⁶⁴ Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-516/2012, 2015 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-373-303/2015, 2016 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-224-942/2016.

administracinių teisės pažeidimų problemos nulemtos ne tik juridinės technikos reikalavimų netinkamo įgyvendinimo, tačiau yra ir Europos Sąjungos teisės aktų bei nacionalinės teisės derinimo veiklos rezultatas. Apskritai iš esmės visoms BK XXXVIII skyriuje bei BK 256, 257 ir 310 straipsniuose uždraustoms nusikalstamoms veikoms aplinkai būdinga tai, jog jas kriminalizuojant vienaip ar kitaip buvo įgyvendinti Europos Sąjungos teisės aktai. Siekdamas suderinti minėtose BK normose nustatytą teisinį reguliavimą su iš ES teisės aktų kylančiais reikalavimais, įstatymų leidėjas ne kartą darė BK pakeitimus. Tai reiškia, jog „<...> ES teisės aktai, iš jų kylantys reikalavimai lemia šiose BK normose įtvirtintų nusikalstamų veikų sudėčių turinį.“⁷⁶⁵.

Tokie įgyvendinami Europos Sąjungos teisės aktai aplinkos apsaugos srityje yra 1996 m. gruodžio 9 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 338/97 dėl laukinės faunos ir floros rūšių apsaugos kontroliuojant jų prekybą⁷⁶⁶, 2005 m. liepos 12 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2005/667/TVR dėl baudžiamosios teisės sistemos stiprinimo įgyvendinant teršimui iš laivų taikomą teisę⁷⁶⁷, 2005 m. rugsėjo 7 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/35/EB dėl taršos iš laivų ir sankcijų už pažeidimus įvedimo⁷⁶⁸, 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/99/EB dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę⁷⁶⁹, 2009 m. spalio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/123/EB, iš dalies keičianti Direktyvą 2005/35/EB dėl taršos iš laivų ir sankcijų už pažeidimus įvedimo⁷⁷⁰.

Šiuo metu jau nebeginčytina tai, kad tapusi Europos Sąjungos nare Lietuva, taip pat ir kitos valstybės narės, perdavė ES, kaip viršnacionalinės organizacijos, institucijoms tam tikras viešosios valdžios galias, taip

⁷⁶⁵ ABRAMAVIČIUS, Armanas, PRAPIESTIS, Jonas. Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamosios teisės specialiosios dalies institutams. In *Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos teisinei sistemai*: mokslinių straipsnių, skirtų Europos Sąjungos teisės įtakai Lietuvos konstitucinei, administracinei, aplinkos apsaugos, baudžiamajai, civilinei ir civilinio proceso, darbo ir socialinės apsaugos bei finansų teisei, rinkinys. Vilnius: Vilniaus universitetas Teisės fakultetas, 2014, p. 170.

⁷⁶⁶ OL Specialusis leidimas, 2004, 15 skyrius, 3 tomas, p. 136. Kurį iš dalies keičia 2014 m. gruodžio 1 d. Komisijos reglamentas (ES) Nr. 1320/2014 (OL L 361, 2014, p. 1-93).

⁷⁶⁷ OL L 255, 2005, p. 164.

⁷⁶⁸ OL L 255, 2005, p. 11.

⁷⁶⁹ OL L 328, 2008, p. 28.

⁷⁷⁰ OL L 280, 2009, p. 52.

apribodamos savo suverenias teises⁷⁷¹. Todėl tam tikros viešosios valdžios galios, kurias vykdė šių valstybių narių institucijos (pvz., įstatymų leidybos institucijos), tam tikra apimtimi perleistos į viršnacionalinį lygmenį, kuris nebeprisiklauso vien nuo valstybės narės valios⁷⁷². Šis suteiktų galių principas suponuoja ir ES teisės viršenybę nacionalinių teisės aktų atžvilgiu. Lietuvos atveju „Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus.“⁷⁷³. Taigi, tai lemia ir Europos Sąjungos valstybių narių, tarp jų ir Lietuvos, pareigą suderinti nacionalinę teisę su ES teisės nuostatomis. Todėl kalbant apie ES teisės viršenybės principą bei valstybių narių pareigą derinti nacionalinę teisę su ES teisės nuostatomis, šio tyrimo kontekste svarbus klausimas yra ES kompetencija konkrečioje srityje (šiuo atveju aplinkosaugos) priimti tam tikrus derintinus teisės aktus, numatančius, *inter alia*, baudžiamąsias teises priemones.

Pirmiausia, reikia pabrėžti, kad išaugus visuomenės „ekologiniam sąmoningumui“ nekvestionuotina tapo būtinybė valstybiniu lygmeniu bei teisinėmis priemonėmis užtikrinti aplinkos apsaugą, o tam tikrais atvejais pasitelkti net ir griežčiausias – baudžiamosios teisės priemones. Nusikaltimų aplinkai klausimas ilgą laiką buvo keliamas tarptautiniame bei Europos lygmenyje. Štai, pavyzdžiui, Europos Tarybos Ministrų komitetas 1977 m. susitikime priimta rezoliucija rekomendavo valstybių narių vyriausybėms imtis priemonių (taip pat ir baudžiamųjų) aplinkos apsaugai užtikrinti⁷⁷⁴, Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja 1990 m. taip pat rekomendavo valstybėms narėms

⁷⁷¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 1964 m. liepos 15 d. sprendimas byloje *Costa prieš E.N.E.L.*, Nr. C-6/64.

⁷⁷² JARUKAITIS, Irmantas. *Europos Sąjunga ir Lietuvos Respublika: konstituciniai narystės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2011, p. 281.

⁷⁷³ 2004 m. liepos 13 d. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 111-4123.

⁷⁷⁴ Europos Tarybos Ministrų komiteto 1977 m. rugsėjo 28 d. rezoliucija Nr. 77 (28) dėl baudžiamosios teisės indėlio į aplinkos apsaugą [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090001016804efa66>>.

tam tikrais atvejais naudoti baudžiamąją teisę, siekiant apsaugoti aplinką⁷⁷⁵. Palaipsniui suprantant, jog aplinkos apsauga reikšminga pačiam žmonijos egzistavimui, tarpvalstybinių nusikaltimų aplinkai, kurie peržengia valstybių sienas, mastas plečiasi, vien administracinės sankcijos arba tam tikros atskirose šalyse numatytos baudžiamosios sankcijos yra pernelyg skirtingos arba pernelyg švelnios, kad turėtų tinkamą atgrasantį poveikį (ypač organizuoto nusikalstamumo atžvilgiu), o ES nesant vieningų šios srities teisės aktų, sutarta, kad reikalingas ir ES baudžiamosios teisės atsakas į rimtus nusikaltimus aplinkai⁷⁷⁶.

Vienas iš pirmųjų bandymų ES lygmeniu nustatyti baudžiamojo poveikio priemones aplinkos nusikaltimų atveju buvo 2003 m. sausio 27 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2003/80/TVR dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę⁷⁷⁷, kuriame buvo apibrėžti tam tikri nusikaltimai aplinkai, už kuriuos valstybės narės buvo raginamos numatyti baudžiamojo pobūdžio sankcijas. Tačiau dėl šio sprendimo kilo konstitucinis bei tarpinstitucinis konfliktas, pasiekęs Europos Sąjungos Teisingumo Teismą. Europos Komisija, nesutikdama su tuo, jog šio Tarybos pamatinio sprendimo priėmimo pagrindas buvo „trečiasis“ ES ramstis (bendradarbiavimas teisingumo ir vidaus reikalų srityse), kurio rėmuose iki 2009 m. Lisabonos sutarties įsigaliojimo veikė baudžiamoji teisė, o ne „pirmasis“ (Bendrijos arba pagrindinis) ramstis, kurio rėmuose veikė aplinkos apsaugos politika ir kurio pagrindu Komisija pateikė Tarybai pasiūlymą dėl direktyvos „dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę“, kurio Taryba nesvarsčiusi priėmė būtent pamatinį sprendimą 2003/80/TVR, kreipėsi į Teisingumo Teismą, prašydama panaikinti šį Tarybos pamatinį sprendimą 2003/80/TVR. Toks kreipimasis iš esmės suponavo ES institucijų pageidavimą Teisingumo Teismui išaiškinti Europos Bendrijos

⁷⁷⁵ Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1990 m. gruodžio 14 d. rekomendacija Nr. 45/121 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r121.htm>>.

⁷⁷⁶ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the Protection of the Environment through Criminal Law (2001/C 180 E/20) COM (2001) 139 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0139:FIN:EN:PDF>>.

⁷⁷⁷ OL L 029, 2003, p. 55 – 58.

kompetenciją aplinkos apsaugos srityje nustatyti baudžiamąsias teises priemones⁷⁷⁸.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas 2005 m. rugsėjo 13 d. sprendime⁷⁷⁹, nors ir pripažindamas, jog Taryba peržengė savo kompetenciją, ir panaikindamas 2003 m. sausio 27 d. Tarybos pagrindų sprendimą 2003/80/TVR, tačiau pripažino Europos Bendrijos kompetenciją baudžiamosios teisės srityje, teigdamas, jog „<...> iš esmės baudžiamieji įstatymai, kaip ir baudžiamojo proceso normos, nepatenka į Bendrijos kompetenciją <...>, vis dėlto ši išvada neturėtų trukdyti Bendrijos teisės aktų leidėjui imtis su valstybių narių baudžiamąja teise susijusių priemonių, kurios, jo manymu, yra būtinos, kad užtikrintų visišką jo priimamų teisės normų aplinkos apsaugos srityje veiksmingumą, jei valdžios institucijų taikomos veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios baudžiamosios sankcijos yra būtinos kovos su sunkiais nusikaltimais aplinkai priemonės.“. Taigi, analizuojant šio Teisingumo Teismo sprendimo tekstą bei jo priėmimo kontekstą, matyti, jog 2005 m. rugsėjo 13 d. sprendime, nagrinėjant įgaliojimų pasiskirstymo tarp ramsčių klausimą, padaryta išvada, jog ES baudžiamoji teisė savaime nėra EB politikos sritis, EB veikla baudžiamosios teisės srityje yra numanoma ir galima tik remiantis akto tikslo bei objekto kriterijumi, siekiant užtikrinti tam tikros EB politikos srities (šiuo atveju aplinkos apsaugos) veiksmingumą.

Dar vienas teisės aktas, sukėlęs panašų konfliktą dėl kompetencijos bei įgaliojimų, buvo 2005 m. liepos 12 d. priimtas Tarybos pamatinis sprendimas 2005/667/TVR dėl baudžiamosios teisės sistemos stiprinimo, įgyvendinant teršimui iš laivų taikomą teisę⁷⁸⁰. Dėl šio pamatinio sprendimo Komisija taip pat kreipėsi į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą, prašydama panaikinti šį sprendimą, iš esmės analogišku pagrindu, siekdama, kad Teisingumo Teismas

⁷⁷⁸ 2005 m. gegužės 26 d. generalinio advokato Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer išvada byloje C-176/03.

⁷⁷⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2005 m. rugsėjo 13 d. sprendimas byloje *Europos Bendrijų Komisija prieš Europos Sąjungos Tarybą*, Nr. C-176/03.

⁷⁸⁰ OL L 255, 2005, p. 164-167.

išaiškintų, kada EB turi kompetenciją įpareigoti valstybes nares numatyti baudžiamąsias sankcijas ir kokios yra EB naudojimosi kompetencija ribos⁷⁸¹.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas 2007 m. spalio 23 d. sprendime⁷⁸², pasisakydamas apie įgaliojimų pasiskirstymą tarp ramsčių bei jų skirtumus, dar tiksliau nurodė, jog EB turi kompetenciją suderinti nacionalinius baudžiamuosius įstatymus, teigdamas, jog „<...> Nors iš esmės baudžiamieji įstatymai, kaip ir baudžiamojo proceso teisės normos, nepatenka į Bendrijos kompetenciją <...>, vis dėlto, jei nacionalinių valdžios institucijų taikomos veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios baudžiamosios sankcijos yra būtinos kovai su sunkiais nusikaltimais aplinkai, Bendrijos teisės aktų leidėjas gali įpareigoti valstybes nares nustatyti tokias sankcijas, kad užtikrintų visišką jo priimamų teisės normų šioje srityje veiksmingumą <...>“. Tai reiškia, jog EB turi kompetenciją suderinti nacionalinius baudžiamuosius įstatymus, jeigu: a) suderinimo priemonės yra būtinos; b) sankcijomis užtikrinamas Bendrijos teisės aktų leidėjo priimamų teisės aktų veiksmingumas; c) sankcijos taikomos kovai su sunkiais nusikaltimais aplinkai (arba kitoje EB politikos srityje). Be to, pasisakyta, jog suderinimo priemonėmis numatomos sankcijos turi būti veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios, tačiau „<...> kalbant apie taikytinų baudžiamųjų sankcijų rūšį ir dydį, reikia konstatuoti, kad, atvirkščiai nei teigia Komisija, jų nustatymas nepriskirtinas Bendrijos kompetencijai.“⁷⁸³. Taigi, EB pagal subsidiarumo principą priskiriama kompetencija tiksliai apibrėžti, koks teisinis gėris saugomas ir koks yra nusikaltimo pobūdis, o valstybės narės lieka atsakingos už sankciją numatančios normos suformulavimą⁷⁸⁴.

Aptarta įgaliojimų pasiskirstymo problema galima sakyti buvo išspręsta 2008 m. lapkričio 19 d. ES priėmus direktyvą 2008/99/EB dėl aplinkos

⁷⁸¹ 2007 m. birželio 28 d. generalinio advokato J. Mazák išvada byloje C-440/05.

⁷⁸² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2007 m. spalio 23 d. sprendimas byloje *Europos Bendrijų Komisija prieš Europos Sąjungos Tarybą*, Nr. C-440/05.

⁷⁸³ *Ibidem*.

⁷⁸⁴ SADELEER de Nicolas. Principle of Subsidiarity and the EU Environmental Policy. *Journal for European Environmental & Planning Law*, 2012, vol 9, no. 1, p. 66.

apsaugos pagal baudžiamąją teisę⁷⁸⁵, kuri priimta, remiantis pirmuoju ramsčiu, ir kurios pagrindu iš esmės pagrindinės Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nuostatos, susijusios su nusikaltimais aplinkai, buvo pakeistos, t. y. suderintos su direktyva. Taip pat įgaliojimų pasiskirstymo problema išspręsta ir 2009 m. įsigaliojus Lisabonos sutarčiai. Nuo tada panaikinta trijų ramsčių sistema, o laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės (taigi ir ES baudžiamosios teisės) klausimai perkelti į viršvalstybinį lygį, t. y. tapo viena iš pasidalijamosios kompetencijos sričių – valstybės narės šioje srityje savo kompetencija gali naudotis tiek, kiek ES nepasinaudojo savo kompetencija ar nusprendė ja nesinaudoti (Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 4 str.⁷⁸⁶).

Taigi, Lisabonos sutartis galiausiai nustatė ES galimybių imtis baudžiamosios teisės priemonių apimtį⁷⁸⁷, t. y. ES baudžiamoji teisė stėjo greta kitų svarbių ES sričių, tokių kaip vidaus rinka, socialinė politika, ekonominė, socialinė ir teritorinė sanglauda, žemės ūkis ir žuvininkystė, aplinkosauga, vartotojų apsauga, transportas, transeuropiniai tinklai, energetika, sveikatos apsauga, kuriose Sąjunga dalijasi kompetencija su valstybėmis narėmis, ir pakeitė požiūrį į ES baudžiamąją teisę⁷⁸⁸. Deja, įtvirtinus tokią plačią ES kompetenciją derinti valstybių narių nacionalinės baudžiamosios teisės nuostatas įvairiose ES politikos srityse, reiškiami nuogąstavimai dėl valstybių narių baudžiamųjų įstatymų darnos (nuoseklumo) pažeidimo (nepaisymo) pavojaus bei galimos pernelyg didelės veikų kriminalizacijos⁷⁸⁹, kas ypač aktualu šio tyrimo kontekste.

Kalbant apie konkrečius ES teisės aktus aplinkos apsaugos srityje, numatančius baudžiamųjų teisinių priemonių naudojimo galimybę, iš esmės

⁷⁸⁵ OL L 328, 2008, p. 28-37.

⁷⁸⁶ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. OL C 202, 2016, p. 1.

⁷⁸⁷ KARALYTĖ, Goda. Europos Sąjungos teisės įtaka nacionalinei baudžiamajai teisei. *Teisės mokslo pavasaris*, 2013, Vilniaus universitetas, p. 249.

⁷⁸⁸ Plačiau apie Europos Sąjungos baudžiamąją teisę ir jos vietą Lietuvos teisinėje sistemoje bei Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimą Lietuvos baudžiamojoje teiseje žr. ŠVEDAS, G., *et al.* *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017, p. 27-51.

⁷⁸⁹ *Ibidem*, p. 251-254; Taip pat žr. KAIIFA-GBANDI, Maria. The Importance of Core Principles of Substantive Criminal Law for a European Criminal Policy Respecting Fundamental Rights and the Rule of Law. *European criminal law review*, 2011, vol. 1, nr. 1, p. 19; MITSILEGAS, Valsamis. *EU Criminal Law*. Hart Publishing, 2009, p. 110-111.

bene svarbiausia Lietuvos baudžiamajai teisei yra minėta 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/99/EB dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę, numatanti valstybių narių pareigą nustatyti baudžiamąją atsakomybę už įvairius aplinkos apsaugos pažeidimus. Tokiais pažeidimais, neteisėtais ir padarytais tyčia arba bent jau dėl didelio neatsargumo, kuriuos valstybės narės įpareigosos pripažinti nusikaltimais aplinkai, direktyva laiko (3 str.):

- a) kokio nors kiekio medžiagų ar jonizuojančiosios spinduliuotės išleidimą, išmetimą arba išpylimą į orą, dirvožemį ar vandenį, kuris sukelia ar gali sukelti asmeniui mirtį ar sunkų sveikatos sutrikimą, arba didelę žalą oro kokybei, dirvožemio kokybei ar vandens kokybei arba gyvūnams ar augalams;
- b) atliekų, kurios asmeniui sukelia ar gali sukelti mirtį ar sunkų sveikatos sutrikimą arba didelę žalą oro kokybei, dirvožemio kokybei ar vandens kokybei arba gyvūnams ar augalams, surinkimą, vežimą, naudojimą ar šalinimą, taip pat tokių operacijų priežiūrą ir šalinimo vietų vėlesnę priežiūrą, įskaitant prekiautojo ar tarpininko tokio pobūdžio veiksmus (atliekų tvarkymas);
- c) atliekų vežimą, kai šiai veiklai taikoma 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1013/2006 dėl atliekų vežimo (1) 2 straipsnio 35 dalis ir kai ši veikla vykdoma dideliais kiekiais, nepriklausomai nuo to, ar tai yra vienkartinis vežimas, ar keli susiję vežimai;
- d) gamyklos, kurioje vykdoma pavojinga veikla arba kurioje laikomos arba naudojamos pavojingosios medžiagos ar preparatai ir kuri už gamyklos ribų asmeniui sukelia ar gali sukelti mirtį ar sunkų sveikatos sutrikimą arba didelę žalą oro kokybei, dirvožemio kokybei ar vandens kokybei arba gyvūnams ar augalams, eksploatavimą;

- e) branduolinių medžiagų arba kitų pavojingų radioaktyviųjų medžiagų gamybą, apdirbimą, tvarkymą, naudojimą, laikymą, saugojimą, vežimą, importą, eksportą ar šalinimą, kuris asmeniui sukelia ar gali sukelti mirtį ar sunkų sveikatos sutrikimą arba didelę žalą oro kokybei, dirvožemio kokybei ar vandens kokybei arba gyvūnams ar augalams;
- f) saugomų laukinės faunos ar floros rūšių individų naikinimą, žudymą, laikymą ar ėmimą, išskyrus atvejus, kai veikia susijusi su nedideliu tokių individų kiekiu ir daro nedidelį poveikį rūšies išsaugojimo būklei;
- g) prekybą saugomų laukinės faunos ar floros rūšių individais, jų dalimis ar gaminiais iš jų, išskyrus atvejus, kai veikia susijusi su nedideliu tokių individų kiekiu ir daro nedidelį poveikį rūšies išsaugojimo būklei;
- h) bet kokią veiką, kuria labai nuniokojamos saugomoje teritorijoje esančios buveinės;
- i) ozono sluoksnį ardančių medžiagų gamybą, importą, eksportą, teikimą į rinką arba naudojimą.

Išvardyti neteisėti veiksmai laikomi pažeidžiančiais teisės aktus, priimtus remiantis EB sutartimi ir išvardytus direktyvos A priede (pvz., nuo 1970 m. kovo 20 d. Tarybos direktyvos 70/220/EEB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių priemones, kurių būtina imtis oro apsaugai nuo motorinių transporto priemonių išmetamųjų teršalų, suderinimo⁷⁹⁰ iki 2008 m. sausio 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2008/1/EB dėl taršos integruotos prevencijos ir kontrolės⁷⁹¹), arba veiklos, kuriai taikoma Euratomo sutartis, požiūriu – teisės aktus, priimtus remiantis Euratomo sutartimi ir išvardytus direktyvos B priede (pvz., nuo 1996 m. gegužės 13 d. Tarybos direktyvos 96/29/Euratomas, nustatančios pagrindinius darbuotojų ir gyventojų

⁷⁹⁰ OL L 76, 1970, p. 1.

⁷⁹¹ OL L 24, 2008, p. 8.

sveikatos apsaugos nuo jonizuojančiosios spinduliuotės saugos standartus⁷⁹² iki 2006 m. lapkričio 20 d. Tarybos direktyvos 2006/117/Euratomas dėl radioaktyviųjų atliekų ir panaudoto kuro vežimo priežiūros ir kontrolės⁷⁹³), arba valstybės narės įstatymą, administracinį potvarkį arba valstybės narės kompetentingos institucijos priimtą sprendimą, kuriuo remiantis įgyvendinami minėti Bendrijos teisės aktai (2 str.). Taigi, iš esmės direktyva 2008/99/EB gali būti įgyvendinama, jei valstybėje įgyvendintos ir kitos EB (ES) direktyvos ar kiti teisės aktai, susiję su vieningais reikalavimais aplinkos apsaugai.

Taip pat direktyva 2008/99/EB įpareigoja valstybes nares numatyti ir baudžiamąją atsakomybę už minėtų veikų, kurias įpareigojama pripažinti nusikaltimais, kurstymą bei padėjimą jas vykdyti, t. y. bendrininkavimą darant šiuos nusikaltimus (4 str.). Tačiau valstybėms narėms taip pat suteikiama teisė nustatyti arba toliau taikyti netgi ir griežtesnes priemones veiksmingai aplinkos apsaugai pagal baudžiamąją teisę, t. y. valstybėms narėms leidžiama, reikalui esant, taikyti aukštesnio lygio apsaugą.

Pažymėtina, kad direktyvos 2008/99/EB įgyvendinimo Lietuvos Respublikoje (įstatymų leidyboje) procesas neapsiėjo be trūkumų. Direktyvos 2008/99/EB 8 straipsnis numatė jos įgyvendinimo nacionalinėje teisėje terminą – iki 2010 m. gruodžio 26 d., bei pareigą pateikti Komisijai šios direktyvos taikymo srityje priimtų pagrindinių nacionalinės teisės aktų nuostatų tekstus ir tų nuostatų bei šios direktyvos atitikmenų lentelę. Tačiau Lietuva, kaip ir kitos devynios ES valstybės narės (Čekija, Graikija, Italija, Kipras, Malta, Portugalija, Rumunija, Slovėnija ir Vokietija), iki direktyvoje nurodytos jos įgyvendinimo datos pareigos neįvykdė⁷⁹⁴. 2010 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės Seimui pateiktas Teisingumo ministerijos parengtas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo ir papildymo projektas⁷⁹⁵, kuriame, be kita ko, buvo siūloma keisti ir Baudžiamojo kodekso

⁷⁹² OL L 159, 1996, p. 1.

⁷⁹³ OL L 337, 2006, p. 21.

⁷⁹⁴ Europos Komisijos pranešimas spaudai [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-739_lt.htm>.

⁷⁹⁵ 2010 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 26, 27, 97, 196, 197, 217, 218, 250, 250¹, 251, 252, 253, 254, 256, 257¹, 267, 267¹, 270, 270¹, 271, 277¹, 288, 295,

nuostatas, susijusias su nusikaltimais aplinkai, nebuvo patvirtintas. Todėl ES Komisija 2011 m. birželio 16 d. nustatė Lietuvai ir kitoms valstybėms narėms dviejų mėnesių terminą direktyvos visiškam įgyvendinimui⁷⁹⁶. Atsižvelgusi į tai, Lietuvos Respublika galiausiai nuo 2012 m. sausio 1 d. įgyvendino direktyvą 2008/99/EB, atitinkamai pakeisdama Baudžiamąjį kodeksą⁷⁹⁷.

Kalbant apie analizuojamos Tarybos direktyvos 2008/99/EB dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę bei apskritai ES baudžiamosios teisės santykį ar įtaką nacionalinei baudžiamajai teisei, mokslinėje literatūroje iš esmės didesnis dėmesys skiriamas nacionalinės teisės atitikties bei ES (baudžiamosios) teisės tinkamo įgyvendinimo nacionalinėje teisėje klausimams⁷⁹⁸. Tačiau itin nedidelė dalis baudžiamosios teisės mokslininkų drįsta analizuoti, vertinti ir kvestionuoti pačius ES teisės aktus, numatančius būtinybę (pareigą) taikyti baudžiamąsias teises priemones tam tikroje ES politikos srityje (šiuo atveju – aplinkos apsaugos srityje). Nors ir nedaug, tačiau vis dėlto tokių iniciatyvų, manytina, sveikintinų, yra, o šiam tyrimui aktualiame kontekste, ir susijusių su analizuojama direktyva 2008/99/EB.

Iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo Europos Teisingumo Teismo praktikoje pripažinta EB kompetencija baudžiamosios teisės srityje, siekiant ES politikos įgyvendinimo veiksmingumo⁷⁹⁹, Lisabonos sutartimi ši kompetencija aiškiai įtvirtinta steigiamosiose sutartyse, o šiuo konkrečiu atveju

310 straipsnių ir kodekso priedo pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 224¹, 249¹, 250², 250³, 250⁴, 250⁵, 252¹ ir 270² straipsniais įstatymo projektas Nr. XIP-892(2). [Interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.389709?positionInSearchResults=2369&searchModelUUID=ec74452d-40ee-4721-a61d-2ce65af98a80>>.

⁷⁹⁶ Europos Komisijos pranešimas spaudai [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-739_lt.htm>.

⁷⁹⁷ 2011 m. gruodžio 22 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 256, 270, 270¹, 271, 277¹ straipsnių pakeitimo, Kodekso priedo papildymo ir Kodekso papildymo 270² straipsniu įstatymas Nr. XI-1901. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 163-7777.

⁷⁹⁸ Žr., pvz., ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017, p. 39-51; ABRAMAVIČIUS, Armanas, MICKEVIČIUS, Darius, ŠVEDAS, Gintaras. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 35-200; ČEPAS, Algimantas, ŠVEDAS, Gintaras. *Tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose*. Asmenų, įtariamų padarius nusikalstamą veiką, išdavimas baudžiamajam persekiojimui (ekstradicija), perdavimas Tarptautiniam baudžiamajam teismui arba pagal Europos arešto orderį. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 80-99.

⁷⁹⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2005 m. rugsėjo 13 d. sprendimas byloje *Europos Bendrijų Komisija prieš Europos Sąjungos Tarybą*, Nr. C-176/03, 2007 m. spalio 23 d. sprendimas byloje *Europos Bendrijų Komisija prieš Europos Sąjungos Tarybą*, Nr. C-440/05.

ir Tarybos direktyva 2008/99/EB dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę patvirtina požiūrį jog, baudžiamoji teisė yra tinkama, niekuo nesiskirianti nuo kitų teisės šakų (civilinės ar administracinės) priemonė, siekiant ES tikslų (šiuo atveju – užtikrinti tinkamą aplinkos apsaugos būklę). Tačiau ar iš tiesų tai dera su baudžiamosios teisės esme, paskirtimi, o svarbiausia – su baudžiamosios atsakomybės, kaip kraštutinės priemonės, principu?

Tarybos direktyvos 2008/99/EB dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę atžvilgiu Europos baudžiamosios politikos iniciatyvinė mokslininkų grupė (ECPI) išreiškia kritiką dėl šios direktyvos kai kurių nuostatų neatitikties būtent *ultima ratio* principui. Jų teigimu, direktyvos 2008/99/EB 3 straipsnio c punkte numatyta veikos – atliekų gabenimo (pagal 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1013/2006⁸⁰⁰ dėl atliekų vežimo 2 straipsnio 35 dalies a punktą – nepranešus visoms susijusioms kompetentingoms institucijoms, arba d punktą – tokiu būdu, kuris iš esmės nenurodytas pranešime ar judėjimo dokumentuose, arba g punkto iii papunktį – kuris iš esmės nenurodytas šio reglamento VII priedo dokumente „Atliekų vežimą lydinti informacija“), kriminalizacija nedera su proporcingumo principu⁸⁰¹ (atsižvelgiant į *ultima ratio* principą), kadangi tokia veika labiau yra administracinio teisės pažeidimo (nusižengimo) pobūdžio ir ja pažeidžiami tik valdžios institucijų nustatyti teisės aktų reikalavimai, tačiau ji nedaro žalos tokiems interesams, kurie turėtų būti saugomi baudžiamosios teisės priemonėmis⁸⁰².

Ypatingai didelės žalos visuomenei ar asmenims, kurią sukelia tam tikra veika, aspektu baudžiamosios teisės mokslininkė M. Kaiafa-Gbandi taip pat kritikuoja Tarybos direktyvą 2008/99/EB, teigdama, jog būtent iš šios direktyvos nuostatų (ypač 3 straipsnio c punkto, reglamentuojančio atliekų

⁸⁰⁰ OL L 190, 2006, p. 1.

⁸⁰¹ Pažymėtina, jog proporcingumo principo sąvoka Europos Sąjungos kontekste yra dvilypė: viena vertus, ji reiškia ribojimą imtis veiksmų, įsiterpiančių į pagrindines individų teises ir laisves, kita vertus, ji įpareigoja ES įstatymų leidėją atsižvelgti į valstybių narių kompetenciją (ES proporcingumo ir subsidiarumo principai). Šio tyrimo kontekste reikšminga būtent pirmoji proporcingumo principo samprata.

⁸⁰² European Criminal Policy Initiative. Manifest zur Europäischen Kriminalpolitik. In *Zeitschrift zur Internationale Strafrechtsdogmatik* [interaktyvus]. 2009, [nr.] 12 [žiūrėta 2015 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.zis-online.com/dat/artikel/2009_12_382.pdf>.

vežimą, iš anksto nepranešus kompetentingoms institucijoms bei tokio pranešimo neiforminus tinkamais dokumentais, pagal Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1013/2006) matyti, kad ES nesugeba nubrėžti aiškios ribos tarp nusikalstamos žalos, už kurią galima taikyti baudžiamąsias sankcijas, ir administracinių pažeidimų, kurie yra ne kas kita, kaip „reguliavimo nusikaltimai“. M. Kaiafa-Gbandi teigimu, būtent ypatingos (didelės) žalos visuomenei ar asmenims požymis yra vienas iš kriterijų, pagrindžiantis reikalavimą kriminalizuoti tik tokias veikas, kurios pažeidžia pagrindinius (svarbiausius) interesus (teises), t. y. pagrįsto apsaugos tikslo buvimo arba baudžiamosios teisės saugomo intereso reikalavimą. Nesant tokio intereso, baudžiamosios teisinės priemonės ES lygmeniu negali būti nustatomos ar valstybių narių nacionalinės baudžiamosios teisės nuostatos negali būti derinamos, ES kompetencijos pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 83 straipsnio 2 dalį srityje⁸⁰³.

Ultima ratio reikalavimo aspektu M. Kaiafa-Gbandi, taip pat kaip ir Europos baudžiamosios politikos iniciatyvinė grupė, teigia, jog direktyvos 2008/99/EB 3 straipsnio c punkte numatytos veikos (atliekų vežimas, nepranešus kompetentingoms institucijoms, neiforminus tokio pranešimo tinkamais dokumentais) pagal savo pavojingumo pobūdį labiau prilygsta administraciniams teisės pažeidimams, o ne nusikalstamai veikai. Todėl šių veikų, t. y. iš esmės administracinių teisės pažeidimų kriminalizavimas nesuderinamas su baudžiamosios atsakomybės kaip kraštutinės priemonės esme. Šiuo atveju administracinės sankcijos už tokius „reguliavimo nusikaltimus“ žymiai efektyvesnės nei kriminalinė bausmė, užtikrinant veiksmingą ES politikos šioje (t. y. aplinkos apsaugos) srityje veiksmingą įgyvendinimą⁸⁰⁴.

Kalbant apie kitų, t. y. administracinių sankcijų, aplinkos apsaugos srityje veiksmingumą, literatūroje taip pat teigiama, jog būtina pakeisti požiūrį į teisinę atsakomybę, kaip aplinkos apsaugos priemonę, suvokiant, kad teisinė

⁸⁰³ KAIIFA-GBANDI, Maria. The Importance of Core Principles of Substantive Criminal Law <...>, p. 15-16.

⁸⁰⁴ Ibidem, p. 19.

atsakomybė turi būti daugiau nei tik valstybės prievartos priemonių taikymas; ji turi būti nukreipta į visuomenės aplinkos, ekonominių ir socialinių tikslų derinimą taip pat į gyvybiškai svarbių asmenų, visuomenės ir valstybės interesų apsaugą nuo išorinių bei vidinių pavojų, kurie gali kilti aplinkos, ekonomikos ir socialinio vystymosi metu. Todėl tinkamiausia teisinės atsakomybės už aplinkos apsaugos teisės aktų pažeidimus rūšis yra administracinė atsakomybė. Ji atkreipia dėmesį į aplinkosauginių pažeidimų prevenciją, palikdama už savęs žalos atlyginimo institutą, kuris yra civilinės atsakomybės pagrindas, tačiau yra švelnesnė nei baudžiamoji atsakomybė, kuri, iškeldama aplinkos apsaugos interesą, atmeta kitus darnaus vystymosi komponentus – ekonominius ir socialinius tikslus. Taigi, teigiama, jog administracinė atsakomybė dėl savo pobūdžio už aplinkos apsaugos teisės aktų pažeidimus yra dažniausiai taikoma teisinės atsakomybės rūšis kaip veiksmingiausia, siekiant derinti visuomenės aplinkos, ekonominius bei socialinius interesus⁸⁰⁵.

Kita vertus, būtinybę taikyti baudžiamąją atsakomybę už tam tikrus aplinkos apsaugos pažeidimus nulemia tas faktas, kad dalis šių pažeidimų yra tikrai labai pavojingi žmogaus sveikatai, biologinei gamtai ir sukelia didelę žalą aplinkai, pavyzdžiui, sunaikinami ar neteisėtai įgyjami gamtos ištekliai⁸⁰⁶. Kalbant apie būtinybę taikyti baudžiamąją atsakomybę juridiniams asmenims už aplinkos apsaugos pažeidimus, viena iš pagrindinių priežasčių, pagrindžiančių tokios griežtos teisinės atsakomybės rūšies taikymą, laikoma civilinės atsakomybės, kurios pagrindinis tikslas yra žalos atlyginimas, neefektyvumas. Baudžiamosios atsakomybės aplinkos apsaugos sferoje reikšmę suponuoja būtent aplinkos apsaugos politikos prevencijos principas. Baudžiamosios atsakomybės taikymas pažeidėjams daro atitinkamą įtaką kitiems, potencialiai linkusiems nusikalsti asmenims. Todėl baudžiamųjų draudimų nustatymo tikslas – išvengti nusikaltimų. Bauginantis efektas gali

⁸⁰⁵ GRUODYTĖ, Edita, MEŠKYS, Linas. The intersection between criminal and administrative liability of a legal entity for environmental violations in the context of sustainable development. *Baltic journal of law & politics*, 2009, vol. 2, no. 1, p. 61, 63, 68-72.

⁸⁰⁶ MARCIJONAS, Antanas, SUDAVIČIUS, Bronius. *Ekologinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 1996, p. 260.

būti pasiektas būtent baudžiamosiomis, bet ne kompensacinėmis sankcijomis⁸⁰⁷.

Tačiau net ir pripažįstant bendrosios prevencijos poreikį, būtina atsižvelgti į tai, kad nusikaltimai aplinkai yra kitokie nei kiti, kadangi jie labai dažnai susiję su asmenų ūkine veikla, t. y. padaromi verčiantis tam tikra, net ir visuomenei nežalinga veikla. Todėl pernelyg didelis dėmesys aplinkos apsaugai, taikant baudžiamąją atsakomybę už aplinkos apsaugos teisės aktų pažeidimus, gali paneigti ar sumenkinti kitus, visuomenei svarbius ekonominius ar socialinius interesus. Taip pat baudžiamosios atsakomybės už aplinkos apsaugos teisės aktų pažeidimus (ne)efektyvumą lemia paties instituto nelankstumas (dėl procesinių taisyklių sudėtingumo bei gausos) ir didelės jo taikymo praktikoje išlaidos (palyginus su administracinių sankcijų taikymu). Taigi, galiausiai, būdama griežčiausia teisinės atsakomybės rūšimi, baudžiamoji atsakomybė už aplinkos apsaugos teisės aktų pažeidimus, E. Gruodytės ir L. Meškio nuomone, turėtų būti taikoma tik išimtiniais atvejais, kai nusikaltimai aplinkai yra tikrai sunkūs ir sukelia didelę žalą aplinkai. Todėl sprendžiant klausimą, kokiais konkrečiais atvejais baudžiamosios atsakomybės taikymas socialiai labiausiai reikalingas, būtina įvertinti baudžiamosios atsakomybės naudą ir tai, kad tikslai gali būti pasiekti taikant kitas teisinės atsakomybės rūšis ar prevencines priemones galimiems nusikaltimams aplinkai⁸⁰⁸.

Grįžtant prie ES teisės, apskritai pabrėžiama, jog *ultima ratio* principo taikymas yra ypač svarbus Europos Sąjungai derinant valstybių narių baudžiamosios teisės taisykles, kadangi derinimas gali apimti ne tik jau esamų baudžiamosios teisės nuostatų suderinimą, tačiau ir naujų nuostatų priėmimą, valstybėms narėms įgyvendinant savo įsipareigojimus prieš Sąjungą. Todėl kuo griežtesnė ir platesnė yra baudžiamoji taisyklė, tuo labiau būtina pagrįsti,

⁸⁰⁷ GRUODYTĖ, Edita, MEŠKYS, Linas. The intersection between criminal and administrative liability <...>, p. 73; ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 25; ŠULIJA, Vytautas, ŠULIJA, Gintautas. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 2003, t. 41(33), p. 91-105.

⁸⁰⁸ GRUODYTĖ, Edita, MEŠKYS, Linas. The intersection between criminal and administrative liability <...>, p. 74-76.

kad kriminalizacija konkrečiu atveju buvo paskutinė priemonė. Šiuo aspektu atkreipiamas dėmesys į Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 83 straipsnio 1 dalyje numatytus „tarpvalstybinio pobūdžio“ nusikaltimus. Šiame straipsnyje daroma nuoroda į „ypač sunkius“ nusikaltimus nėra pakankama, užtikrinant *ultima ratio* principo įgyvendinimą. Net ir ypač sunkių nusikaltimų (tokių kaip terorizmas) atveju negalima atmesti galimybės, kad buvo kitų, švelnesnių priemonių, kurios nebuvo išnaudotos, kriminalizuojant konkrečią veiką. Tol, kol konkreti veika nekelia didelės ir aiškios žalos saugomiems interesams, jos uždraudimas baudžiamojoje teisėje negali būti pateisinamas, juo labiau – jei švelnesnės priemonės, sprendžiant problemą, nebuvo išnaudotos⁸⁰⁹.

Tai, anot M. Kaiafa-Gbandi, dar aktualiau, kai ES ir nacionalinių valstybių narių baudžiamųjų įstatymų derinimas vyksta, užtikrinant veiksmingą ES politikos įgyvendinimą srityse, kuriose jau buvo taikomos suderinimo priemonės, t. y. pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 83 straipsnio 2 dalį. Iš esmės tokios ES kompetencijos pripažinimas tiesiogiai prieštarauja *ultima ratio* principui, kadangi „veiksmingos politikos įgyvendinimo“ reikalavimas neleidžia įstatymų leidėjui atsisakyti baudžiamojo teisinio reguliavimo idėjos, net jei kitos priemonės ir pasirodo veiksmingos. Tačiau išskirtinis baudžiamosios teisės pobūdis taip pat neleidžia ja naudotis tik kaip priemone, siekiant įgyvendinti bet kokią politiką. Todėl siekiant pasitelkti baudžiamosios teisės priemones, įgyvendinama ES politika turi apimti pagrindinių interesų (teisių) apsaugą ir problemas, kylančios įgyvendinant tokią politiką, turi būti ne mažesnės, kaip ypač žalingi veiksmai, kurie negali būti įveikti bet kuriomis kitomis priemonėmis. Tik suvokiant, kad baudžiamųjų taisyklių taikymas iš tikrųjų yra tik išimtinis, galimas tinkamas Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 83 straipsnio 2 dalyje numatytos suderinimo kompetencijos įgyvendinimas⁸¹⁰.

Iš tikrųjų, Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 83 straipsnio 2 dalimi suteikus ES daugiau galimybių imtis baudžiamosios teisės priemonių daugelyje

⁸⁰⁹ KAIIFA-GBANDI, Maria. The Importance of Core Principles of Substantive Criminal Law <...>, p. 18.

⁸¹⁰ Ibidem, p. 19.

kitų ES politikos sričių, susirūpinimas pernelyg intensyvia kriminalizacija ES (bei valstybių narių) teisėje atrodo pagrįstas ir pamatuotas. Todėl tiek ES institucijų, tiek ES teisės doktrinos lygmeniu siūloma laikytis tam tikrų gairių, kriterijų arba standartų, siekiant nustatyti, kada ES įstatymų leidėjas gali įpareigoti valstybes nares pasitelkti baudžiamosios teisės taisykles, taip pat kokioms aplinkybėms esant, jis gali apibrėžti nusikalstamą veiką ir numatyti už ją kriminalinę bausmę.

Pirmiausia jau 2009 m. pabaigoje, kartu įsigaliojant Lisabonos sutarčiai pristatyta ir daugiametė (2010-2014 m. laikotarpio) laisvės, saugumo ir teisingumo srities programa (Stokholmo programa)⁸¹¹ arba išsamus ES teisingumo ir saugumo politikos planas, priimtas pagal Komisijos 2009 m. birželio mėn. komunikate pateiktus uždavinius⁸¹², kuriame, be kita ko, aptariant teismo sprendimų ir nuosprendžių abipusio pripažinimo principo įgyvendinimą ir policijos bei teisminį bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose, pripažinta tam tikro lygio įstatymų suderinimo būtinybė, paminint Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 83 straipsnio 1 ir 2 dalyje numatytas taisykles, tačiau pažymėta, jog baudžiamosios teisės nuostatos turėtų būti nustatomos tuo atveju, kai laikoma, kad jos yra svarbios siekiant apsaugoti svarbius interesus ir paprastai turėtų būti taikomos tik kraštutiniu atveju. Taip pat Stokholmo programoje pirmą kartą iškyla pozicija dėl piliečių pagrindinių teisių apsaugos bei atsižvelgimo į jas, taikant taip pat ir baudžiamosios teisės priemones. Pagrindinė Stokholmo programos bei vėliau jos pagrindu priimtų dokumentų idėja, kad tikslas užtikrinti piliečių saugumą Europoje turi būti įgyvendinamas kartu užtikrinant ir jų pagrindinių teisių apsaugą⁸¹³.

⁸¹¹ Europos Sąjungos Taryba. *Stokholmo programa. Atvira ir saugi Europa piliečių labui ir saugumui*. Briuselis, 2009 m. gruodžio 2 d., nr. 17024/09 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=LT&f=ST%2017024%202009%20INIT>>.

⁸¹² Europos Komisija. *Komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai: Laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė piliečių labui* [interaktyvus]. [Briuselis], 2009 m. birželio 10 d., KOM(2009) 262 galutinis [žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 29 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2009\)0262_/com_com\(2009\)0262_lt.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2009)0262_/com_com(2009)0262_lt.pdf)>.

⁸¹³ Europos Komisija. *Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui: Sukurti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę Europos piliečiams*. Stokholmo programos įgyvendinimo veiksmų planas [interaktyvus]. [Briuselis], 2010 m.

Taip pat tuo pačiu metu 2009 m. pabaigoje Europos Taryba priėmė ir išvadas dėl pavyzdinių nuostatų, kuriomis turi būti vadovaujama, ateityje priimant ES teisės aktus baudžiamosios teisės srityje⁸¹⁴, siekiant užtikrinti nuoseklų ir darnų baudžiamosios teisės nuostatų ES teisėkūroje naudojimą. Viena iš sričių – vertinimas, ar baudžiamosios teisės nuostatos yra būtinos priimti. Šį vertinimą sudaro ne tik pripažinimas, kad baudžiamoji atsakomybė turi būti kraštutinė priemonė, kriminalizuotinos tik tokios veikos, kurios turi tarpvalstybinį pobūdį ir negali būti įveiktos mažiau represinėmis priemonėmis, nei baudžiamoji teisė, bet ir atsižvelgimas į kitus veiksnius, tokius, kaip numatoma pridėtinė vertė ar baudžiamųjų nuostatų veiksmingumas palyginus su kitomis priemonėmis, atsižvelgiant į galimybę iširti tokias veikas bei patraukti baudžiamojon atsakomybėn, veikų sunkumas bei jomis sukeltos pasekmės, kiek sunki, paplitusi ir dažna yra tokia žalinga veika regioniniu bei vietiniu ES lygiu, galimas poveikis esamoms baudžiamosioms nuostatoms.

Tuo pat metu doktrinos lygiu keturiolikos Europos šalių profesorių, sudariusių Europos baudžiamosios politikos iniciatyvą (ECPI), paskelbtame minėtame manifeste⁸¹⁵ pripažįstant, kad baudžiamosios politikos įgyvendinimas, priimant baudžiamąsias taisykles, reikalauja demokratinio pagrindimo bei teisinės valstybės principo laikymosi, kadangi saugumas savaime pasiekiamas tik per liberalius (fundamentalius) principus, kurie ne tik skatina ES kultūrinį vystymąsi, bet ir varžo ES veiksmus baudžiamosios teisės srityje, taip pat suformuotos tam tikros orientacinės nuostatos, kuriomis turėtų būti paremta nuosekli, darni ES baudžiamoji politika. Šias nuostatas mokslininkų grupė apibrėžė tokiais fundamentaliais ES bei baudžiamosios teisės principais: 1) teisėto tikslo – baudžiamosios teisės priemonių turėtų būti imtasi tik siekiant apsaugoti pagrindinius ES interesus; 2) *ultima ratio* principu

balandžio 20 d., KOM(2010) 171 galutinis [žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52010DC0171>>.

⁸¹⁴ Council of the European Union. *Council Conclusions on model provisions, guiding the Council's criminal law deliberations*. Brussels, 30 november 2009 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 29 d.]. Prieiga per internetą:

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/jha/111543.pdf>.

⁸¹⁵ European Criminal Policy Initiative. Manifest zur Europäischen Kriminalpolitik. In *Zeitschrift zur Internationale Strafrechtsdogmatik* [interaktyvus]. 2009, [nr.] 12 [žiūrėta 2015 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.zis-online.com/dat/artikel/2009_12_382.pdf>.

– prieš imantis baudžiamosios teisės priemonių turėtų būti apsvarstyta švelnesnių priemonių taikymo galimybė; 3) kaltės principu – ES teisės aktai, numatantys valstybių narių pareigą kriminalizuoti tam tikras nusikalstamas veikas, turėtų būti pagrįsti kaltės principu; 4) teisėtumo principu – įstatymas turi būti aiškus, negali galioti atgal bei turi būti priimtas Parlamento (*nulala poena sine lege parlamentaria*); 5) subsidiarumo principu – būtina apsvarstyti, ar yra poreikis imtis baudžiamosios teisės priemonių ES lygiu ir ar tikslai negalėtų būti pasiekti geriau imantis priemonių nacionaliniu lygiu; 6) nuoseklumo principu – būtina įvertinti, ar ES teisės aktas nepažeis valstybių narių baudžiamosios teisės sistemų.

Vėliau, atsižvelgusi į šį manifestą, ES Komisija 2011 m. priėmė komunikatą⁸¹⁶, susijusį su Europos Sąjungos baudžiamosios politikos kūrimo, veiksmingo ES politikos įgyvendinimo užtikrinimo baudžiamosios teisės priemonėmis klausimais, t. y. iš esmės su ES teisėkūra baudžiamosios teisės srityje, remiantis Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 83 straipsnio 2 dalies nuostatomis, kuriame pažymėjo, jog svarbiausia tai, kad šioje srityje ES institucijos turi priimti politinius sprendimus, ar naudotis baudžiamosios teisės priemonėmis (o ne kitomis priemonėmis, pavyzdžiui, administracinėmis sankcijomis) vykdymui užtikrinti, ir nustatyti, kuriose ES politikos srityse reikia pasinaudoti baudžiamąja teise, kaip papildoma vykdymo užtikrinimo priemone. Tokiu būdu Komisija numatė dviejų etapų metodą, kuriuo turėtų vadovautis ES teisės aktų leidėjas, priimdamas sprendimą dėl baudžiamosios teisės priemonių. Pirmąjį etapą sudaro svarstymas, ar iš viso priimti baudžiamosios teisės priemones. Čia nurodomas vienas iš svarbiausių – *ultima ratio* principas, teigiant, kad baudžiamoji teisė visada turi išlikti kraštutinė priemonė, bei būtinumo ir proporcingumo principai, teigiant, kad prieš priimant baudžiamosios teisės priemones, kuriomis remiamas ES politikos

⁸¹⁶ Europos Komisija. *Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui: ES baudžiamosios teisės politikos kūrimas. Veiksmingo ES politikos įgyvendinimo užtikrinimas baudžiamosios teisės priemonėmis* [interaktyvus]. [Briuselis], 2011 m. rugsėjo 20 d., KOM(2011) 573 galutinis [žiūrėta 2015 m. balandžio 14 d.], p. 7. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1433318013518&uri=CELEX:52011DC057>>.

vykdymas pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 83 straipsnio 2 dalį, būtina patikrinti, ar baudžiamosios teisės priemonės būtinos veiksmingo politikos įgyvendinimo tikslui pasiekti. Todėl teisės aktų leidėjas privalo išanalizuoti, ar nepakaktų kitokių – ne baudžiamosios teisės – priemonių, kaip antai administracinių ar civilinių sankcijų, politikos įgyvendinimui užtikrinti ir ar baudžiamąja teise problemos būtų sprendžiamos veiksmingiau. Antrąjį etapą, kai įsitikinama baudžiamosios teisės reikalingumu, sudaro svarstymas, kokios rūšies baudžiamosios teisės priemonės priimti.

Vienas iš naujesnių politinių dokumentų – Europos Parlamento Rezoliucija dėl ES požiūrio į baudžiamąją teisę⁸¹⁷, kuriame, atsižvelgiant bei remiantis minėtais Europos Tarybos ir Komisijos dokumentais, taip pat pabrėžta, jog baudžiamoji teisė turi būti taikoma kaip paskutinė konkrečiam, aiškiai apibrėžtam ir atribotam elgesiui, kurio neįmanoma veiksmingai pašalinti ne tokiomis griežtomis priemonėmis ir kuriuo visuomenei ar asmenims daroma didelė žala, skirta priemonė (*ultima ratio*), bei palankiai vertinta tai, kad Komisija savo pastarajame komunikate dėl ES baudžiamosios teisės politikos pripažįsta, jog pirmas žingsnis, priimant baudžiamosios teisės aktus, visada turėtų būti sprendimas, ar apskritai imtis materialiosios baudžiamosios teisės priemonių. Todėl Europos Parlamentas pabrėžė, jog tokių nuostatų poreikį reikia įrodyti pateikiant būtinų faktinių įrodymų, iš kurių būtų aišku, kad: a) baudžiamosios teisės nuostatos visų pirma susijusios su elgesiu, keliančiu didelę turtinę arba neturtinę žalą visuomenei, asmenims ar jų grupėms; b) šio elgesio negalima pašalinti kitomis, ne tiek intervencinėmis priemonėmis; c) aptariamas nusikaltimas yra itin sunkus, turi tarpvalstybinių požymių arba daro tiesioginį neigiamą poveikį veiksmingam ES politikos srities, kurioje taikomos derinimo priemonės, įgyvendinimui; d) esama poreikio bendrai kovoti su atitinkama nusikalstama veika, t. y. bendros ES pastangos teikia papildomos praktinės naudos atsižvelgiant, *inter alia*, į tai,

⁸¹⁷ European Parliament resolution of 22 May 2012 on an EU approach to criminal law (2010/2310 (INI) [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. rugpjūčio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0208+0+DOC+XML+V0//EN>>.

kaip plačiai ši veika paplitusi ir kaip dažnai ji padaroma valstybėse narėse; e) laikantis ES pagrindinių teisių chartijos 49 straipsnio 3 dalies, siūlomų sankcijų griežtumas nėra neproporcingas nusikalstamai veikai.

Taigi, suteikus ES daugiau galimybių imtis baudžiamosios teisės priemonių daugelyje kitų ES politikos sričių, suvokiant, kad baudžiamoji teisė yra griežčiausias socialinės kontrolės mechanizmas, galintis itin paveikti asmenų pagrindines teises, buvo nustatytas tikslas pabrėžti pagrindinių baudžiamosios teisės principų svarbą ribojant ES nusikalstamumo kontrolės politiką, kad ji būtų įgyvendinama užtikrinant bei atsižvelgiant į piliečių laisves ir naudą. Tik jei šiems principams, nustatantiems, kada ir kokioms aplinkybėms esant ES gali nustatyti baudžiamąją atsakomybę, bus suteiktas ypatingas vaidmuo, galima bus pasiekti pagrindinių teisių ir laisvių užtikrinimo tikslą. Tai reiškia, kad tokie principai turėtų būti išreikšti ne doktrininiu ar atskirų ES institucijų deklaracijų ar kitų dokumentų lygmeniu, tačiau turėtų būti eksplicitiškai detalai nustatyti Europos Sąjungos pirminėje, t. y. sutarčių, teisėje⁸¹⁸.

Atsižvelgiant į visa tai, apibendrinant galima teigti, jog kadangi aplinkos apsauga yra vienas iš tarptautinės bendruomenės, Europos Sąjungos ir atskirų valstybių veiklos tikslų, bendrų (viešų) interesų ir imperatyvų, taip pat būtina žmogaus teisių įgyvendinimo sąlyga, įstatymų leidėjas turi teisę uždrausti veiksmus, darančius žalą natūraliai gamtinei aplinkai, jos objektams, ir nustatyti teisinę atsakomybę už tokius veiksmus. Tačiau, tai darydama, valstybė yra saistoma konstitucinio socialinės darnos imperatyvo, Konstitucijoje įtvirtintų teisingumo, protingumo, proporcingumo principų (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d., 2006 m. kovo 14 d. 2007 m. rugsėjo 6 d., 2008 m. liepos 4 d., 2015 m. gruodžio 16 d. nutarimai) bei tarptautinių įsipareigojimų.

Vis dėlto prioritetine teisinės atsakomybės už aplinkos apsaugos teisės aktų pažeidimus rūšimi laikytina administracinė atsakomybė, kai pažeidimai iš

⁸¹⁸ KAIIFA-GBANDI, Maria. The Importance of Core Principles of Substantive Criminal Law <...>, p. 34.

esmės yra „reguliavimo“, t. y. būtent tik valdžios institucijų nustatytų teisės aktų reikalavimų pažeidimai, tačiau nedarantys žalos baudžiamosios teisės saugomiems svarbiems interesams (teisiniams gėriams). Ir tik išimtiniais atvejais, kai aplinkos apsaugos teisės aktų reikalavimų pažeidimai yra tikrai sunkūs ir sukelia didelę žalą aplinkai, asmenims, visuomenei ar valstybei, už jų padarymą galima baudžiamoji atsakomybė. Tokia pozicija atitinka tiek minėtus įtvirtintų teisingumo, protingumo, proporcingumo principų reikalavimus, tiek baudžiamosios atsakomybės (teisės) pobūdį bei esmę – būti kraštutine socialinės kontrolės priemone.

Šiuo metu Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse galiojantis nusikaltimų aplinkai reguliavimas ne visiškai atitinka minėtą poziciją, kadangi daugelis nusikalstamų veikų aplinkai sudėtyse aprašytų požymių yra vertinamieji, sukeltys tiek baudžiamojo įstatymo aiškumo, tiek jo taikymo problemas, be to, iš esmės visos tokių veikų sudėtys yra blanketinės, nukreipiančios į kitus aplinkos apsaugą reglamentuojančius teisės aktus. Visa tai sukelia šių nusikalstamų veikų aplinkai ir administracinių nusižengimų už aplinkos apsaugos teisės aktų reikalavimų pažeidimus atirbojimo problemą, o tai – ir *ultima ratio* principo įgyvendinimo Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse problemą.

Taip pat baudžiamojo teisinio reguliavimo problematiką pagrindžia ir perkeliama ES teisės aktų nuostatų, derinančių nacionalinius baudžiamuosius įstatymus, atitiktis bendriesiems ES bei baudžiamosios teisės principams, ypač *ultima ratio* principui, klausimas, kadangi tam tikrais atvejais ES teisės aktai (šiuo atveju ir direktyva 2008/99/EB) šių principų nepaiso. Tiek doktrinos, tiek ES institucijų priimtų aktų lygmeniu pripažinus tokių principų ypatingą reikšmę, užtikrinant nuoseklią bei darnią ES baudžiamąją politiką, ES teisės aktų baudžiamosios teisės srityje leidybos metu bei vėliau įgyvendinant šiuos teisės aktus nacionalinėse valstybių narių teisinėse sistemose, būtina paisyti šių principų reikalavimų, priimamus teisės aktus atitinkamai koreguoti, o juos įgyvendinant, tai daryti ne mechaniškai.

II. 3. Nusikalstama veika ir tarnybinis nusižengimas

II. 3.1. Bendrieji nusikalstamos veikos ir tarnybinio nusižengimo atribojimo klausimai

Nusikalstamų veikų bei tarnybinių nusižengimų santykis labiausiai išryškėja analizuojant Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXXIII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams“ reglamentuotų nusikalstamų veikų sudėtis. Taip pat nusikalstamų veikų bei tarnybinių nusižengimų santykis matomas iš Baudžiamojo kodekso XLVI skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai krašto apsaugos tarnybai“ reglamentuotų nusikalstamų veikų sudėčių. Tačiau nusikalstamos veikos krašto apsaugos tarnybai yra iš esmės specifinės, susijusios tik su specialiaisiais subjektais – statutiniais valstybės tarnautojais – krašto apsaugos sistemos pareigūnais, nusižengiančiais būtent jų statusą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimams. BK XXXIII skyriuje reglamentuotos nusikalstamos veikos apima šiek tiek platesnį veikų, susijusių ne tik su valstybės tarnybos santykiais, tačiau ir kitais viešaisiais ar net privačiais tarnybinės (darbinės) veiklos santykiais, ratą (BK 230 str.). Todėl toliau šiam tyrimui bus aktuali tik nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, įtvirtintų BK XXXIII skyriuje, grupė, o konkrečiai analizei – tik piktnaudžiavimo nusikalstama veika (BK 228 str.), kaip bendroji nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, įtvirtintų BK XXXIII skyriuje, atžvilgiu.

Pirmiausia, atkreiptinas dėmesys į sąvokas, vartojamas tiek mokslinėje literatūroje, tiek teismų praktikoje, kalbant apie tarnybines, drausmines, baudžiamąją atsakomybes, tarnybinius, drausminius nusižengimus bei nusikalstamas veikas ir jų santykį. Apskritai tarnybiniai ir drausminiai nusižengimai iš esmės yra dvi skirtingos teisės pažeidimų rūšys, o tarnybinė ir drausminė atsakomybė atitinkamai yra ir dvi savarankiškos teisinės

atsakomybės rūšys⁸¹⁹. Teisinėje literatūroje drausminė atsakomybė apibrėžiama kaip teisės normose numatytos drausminės nuobaudos darbuotojui skyrimas už nustatytos darbo drausmės pažeidimą⁸²⁰. Tačiau tarnybinės atsakomybės sampratą lemia tarnybinių santykių, reguliuojamų administracinės teisės dalimi esančių specialiųjų įstatymų, o ne bendrųjų darbo įstatymų, konstruojamų remiantis vienašaliu administraciniu aktu, paremtu ypatingų valstybės tarnautojų ir valstybės santykių pagrindu ir kuriuose vyrauja viešosios teisės elementai, nesusiję su sutartiniu šalių tarpusavio darbo (tarnybos) santykių reguliavimu, pobūdis⁸²¹. Kita vertus, plačiąja prasme valstybės tarnautojų veikla vis tiek laikoma darbu, dėl to ypač griežtos takoskyros tarp teisinių valstybės tarnybos ir darbo santykių nėra; dalis valstybės tarnybos santykių, kiek to nereikia dėl valstybės tarnybos specifiškumo, vis dėlto yra reglamentuojami bendraisiais darbo įstatymais (Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo⁸²² (toliau – ir VTI) 5 str.), o pagal galiojančius teisės aktus kai kuriems statutiniams valstybės tarnautojams tarnybinė atsakomybė taikoma už „tarnybinio (drausminio) pobūdžio nusižengimus“ (pvz., Tarnybos kalėjimų departamente statuto⁸²³, redakcija, galiojanti nuo 2017 m. sausio 1 d., 10 str. 2 d. 1 p.) arba apskritai taikoma „drausminė atsakomybė“ už tarnyboje padarytus pažeidimus (nusižengimus) (pvz., Lietuvos kariuomenės drausmės statuto⁸²⁴, redakcija, galiojanti nuo 2017 m. sausio 1 d., 5 str.). Nepaisant to, esminiai tarnybinių bei darbo teisinių santykių, taigi, ir šių atsakomybės rūšių skirtumai išlieka. Drausminės atsakomybės teisinis (norminis) pagrindas yra privatinės – darbo teisės normos; tarnybinės – viešosios teisės normos. Drausminės atsakomybės

⁸¹⁹ KUNCEVIČIUS, Gytis, KOSMAČAITĖ, Violeta. Tarnybinės atsakomybės taikymo probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19(4), p. 1439–1457.

⁸²⁰ *Словарь по трудовому праву*. Москва: Изд-во Бек, 1998, с. 330; ОРЛОВСКИЙ, Ю. П. *Словарь по трудовому праву*. Книжный магазин, Изд-во Бек, 1998.

⁸²¹ Žr., pvz., POVILAITIENĖ, Ieva. Valstybės tarnyba: kai kurios atskyrimo nuo darbo teisinių santykių ir darbo įstatymų taikymo ribų nustatymo problemos Lietuvoje. *Teisė*, 2004, nr. 53, p. 140-151; ŠEDBARAS, Stasys. *Administracinė atsakomybė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 69.

⁸²² Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 66-2130; 2002, nr. 45-1708.

⁸²³ Lietuvos Respublikos tarnybos Kalėjimų departamente prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos statuto patvirtinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 39-1088.

⁸²⁴ Lietuvos Respublikos Lietuvos kariuomenės drausmės statuto patvirtinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 51-1635.

faktinis pagrindas – darbo drausmės pažeidimas; tarnybinės – tarnybinis nusižengimas. Drausminė atsakomybė pažeidimą padariusiam asmeniui taikoma darbo santykių pagrindu, o tarnybinė – tarnybinio pavaldumo pagrindu. Todėl siekiant atriboti valstybės tarnybos teisę (kaip viešosios teisės šaką) nuo darbo teisės normų, tikslinga būtų tarnybinę atsakomybę taikyti valstybės tarnautojams, neišskiriant statutinių valstybės tarnautojų, o drausminę atsakomybę – asmenims, dirbantiems pagal darbo sutartį. Taigi, ir šio tyrimo kontekste, atsižvelgiant į minėtame BK XXXIII skyriuje reglamentuotą nusikalstamų veikų grupę, tikslinga ir teisinga būtų kalbėti tik apie tarnybinę teisinę atsakomybę ir tarnybinius nusižengimus⁸²⁵.

Tarnybinio nusižengimo ir nusikalstamos veikos atribojimo aspektu pirmiausia svarbu atkreipti dėmesį į pažeidimo objekto specifiką. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs, jog tarnybinis nusižengimas yra viena iš teisės pažeidimų rūšių, todėl jam būdingi visi teisės pažeidimo elementai, *inter alia*, ir objektas, kuriuo pripažįstama nustatyta valstybės tarnybos (vidaus tarnybos) tvarka, kaip teisės normomis reglamentuota valstybės (vidaus) tarnybos santykių visuma⁸²⁶.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, aiškindamas konstitucinę valstybės tarnybos sampratą, ne kartą pažymėjo, jog valstybės tarnyba suvokiama kaip tarnyba Lietuvos valstybei ir pilietinei Tautai, tai yra kaip

⁸²⁵ Tiesa, Baudžiamasis kodeksas tam tikrais atvejais numato ir baudžiamąją atsakomybę už darbo drausmės pažeidimus, pavyzdžiui, Darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimas (BK 176 str.), Trukdymas profesinių sąjungų veiklai (BK 177 str.), tačiau šie pažeidimai labiau susiję su žala tretiesiems asmenims, tačiau ne pačiam darbdaviui ar organizacijai, kurioje asmuo dirba, jos veiklos pagrindams, principams ir interesams. Todėl šiam tyrimui aktualūs tik pažeidimai, susiję su pačios įmonės, įstaigos ar organizacijos veikla, jos reputacija, autoritetu ir pan., o tokie pažeidimai reglamentuojami būtent BK XXXIII ir XLVI skyriuose. Be to, BK 230 straipsnyje numatyta valstybės tarnautojui prilyginamo asmens sąvokai apimant ir privačių juridinių asmenų darbuotojus ar atstovus, galima teigti, jog jų padarytas BK XXXIII skyriuje numatytas nusikalstamas veikas galima būtų lyginti ir su analogiškais šių asmenų darbinėje veikloje padarytais nusižengimais (drausmės pažeidimais), tačiau vėlgi, atsižvelgiant į tai, kad pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką tokių asmenų padaromas nusikalstamas veikas būtina vertinti ne tik pagal BK 230 straipsnyje įtvirtintus formaliuosius požymius, bet ir pagal jų padarytų veiksmų reikšmingumą valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (2014 m. kovo 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. 2K-P-89/2014), alternatyvūs minėtoms nusikalstamoms veikoms tokių asmenų padaryti pažeidimai darbinėje veikloje vis dėlto gali būti prilyginti tarnybiniams nusižengimams. Todėl toliau tyrime ir bus vartojamos tik tarnybinių nusižengimų ir tarnybinės atsakomybės sąvokos.

⁸²⁶ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2012 m. gruodžio 17 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁵²⁰-2635/2012; 2012 m. gruodžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁰-2901/2012; 2012 m. gruodžio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁰-3015/2012; 2013 m. kovo 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-577/2013.

santykių tarp valstybės ir asmenų, kuriems yra pavesta (patikėta) vykdyti tam tikras valstybės funkcijas užtikrinant viešojo administravimo vykdymą ir viešųjų paslaugų teikimą, kad būtų garantuotas visos valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos viešasis interesas, sistema. Tai teisiniai santykiai tarp valstybės tarnautojo ir valstybės, kuri šio asmens atžvilgiu atlieka darbdavio vaidmenį. Valstybės tarnyba yra valstybės tarnautojų profesinė veikla, susijusi su viešojo intereso garantavimu. Konstitucijoje vartojama sąvoka „valstybės (valstybinė) tarnyba“ savo turiniu yra tapati sąvokai „viešoji tarnyba“. Taigi konstitucinė valstybės tarnybos samprata yra neatskiriamai susijusi su valstybės, kaip visos visuomenės organizacijos, paskirtimi užtikrinti žmogaus teises ir laisves, garantuoti viešąjį interesą⁸²⁷. Atsižvelgiant į tai, akivaizdu, jog konstitucinės valdžios įstaigų pareigos tarnauti žmonėms, pilietinės Tautos viešojo intereso realus ir veiksmingas užtikrinimas yra neatsiejamas nuo tinkamo valstybės ir savivaldybių institucijų viešojo administravimo vykdymo ir viešųjų paslaugų teikimo, t. y. nuo normalios atitinkamų subjektų, turinčių atitinkamus administracinius įgaliojimus ar teikiančių viešąsias paslaugas, veiklos.

Tačiau normali, teisinės valstybės sieki atitinkanti, veiksminga, autoritetinga, Konstitucijai, įstatymams, tarptautinėms sutartims ir kitiems teisės aktams neprieštaraujanti valstybės, savivaldybės įstaigų bei institucijų, tarptautinių institucijų, taip pat valstybinių, nevalstybinių ar privačių įstaigų, įmonių, organizacijų ir profesine veikla besiverčiančių asmenų, turinčių atitinkamus administracinius įgaliojimus ar teikiančių viešąsias paslaugas, veikla yra ir nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams objektu⁸²⁸. Todėl objektas, tiek tarnybinio nusižengimo, tiek nusikalstamos veikos atveju iš esmės sutampa ir apie jį galima kalbėti dviem aspektais: 1) valstybės tarnybos vidaus santykių ir tvarkos palaikymo požiūriu (objektas

⁸²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 181-6708; 2007 m. kovo 20 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 34-1244; 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 148-6632; 2012 m. vasario 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 26-1200.

⁸²⁸ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 82, 89, 93, 100, 110.

yra institucijos ar organizacijos vidaus drausmė, tvarka, vidaus administravimo, vykdomoji tvarkomoji veikla); 2) santykių su išorine aplinka požiūriu (objektas – valstybės institucijų ir jų tarnautojų prestižas visuomenėje, pasitikėjimas, patikimumas).

Tiesa, dėl nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams objekto sampratos išreiškiama nuomonė, jog Valstybės tarnybos įstatyme valstybės tarnyba yra apibrėžiama iš esmės kaip valstybės tarnautojo veikla, todėl susidaro aiškus prieštaravimas tarp BK XXXIII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams“ reglamentuojamų nusikalstamų veikų rūšinio objekto (valstybės tarnybos) pavadinimo, pagal Valstybės tarnybos įstatymą siejamo su valstybės tarnautojo veikla, ir to paties objekto turinio, kuris baudžiamojoje teisėje literatūroje apibrėžiamas jau per valstybės institucijų ir įstaigų normalią, tinkamą ir teisės aktų reikalavimus atitinkančią veiklą. Todėl siūloma vienu iš BK XXXIII skyriaus nusikalstamų veikų rūšinių objektų laikyti būtent valstybės tarnybos interesus⁸²⁹, kurių sąvoka yra platesnė ir iš esmės apima normalią, tinkamą, teisės aktus atitinkančią valstybinių, savivaldos institucijų veiklą.

Tačiau, manytina, jog tiek normali, tinkama, teisės aktus atitinkanti valstybinių, savivaldos institucijų veikla, tiek valstybės tarnybos interesai apskritai patenka į dar bendresnės viešųjų interesų, kaip vieno iš BK XXXIII skyriaus nusikalstamų veikų rūšinių objektų, sąvokos sudėtį, todėl atskirai šių nusikalstamų veikų rūšiniu objektu išskirti dar ir valstybės tarnybos interesus nėra tikslinga⁸³⁰. Tokiu būdu išsprendžiama ir sąvokų „valstybės tarnybos interesai“ bei „tarnybos interesai“ kolizija, kylanti iš to, kad šių nusikalstamų veikų subjektu gali būti tiek valstybės tarnautojas, tiek valstybės tarnautojui prilygintas asmuo. Atsižvelgiant į civilinės teisės moksle pateikiamą „viešojo intereso“ sąvoką, t. y. kaip naudą visuomenei ar jos daliai bei žmonių

⁸²⁹ ČAIKOVSKI, Andžej. *Nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007, p. 141.

⁸³⁰ Žodis „interesas“ nukreipia į siekiamybę, tikslą, kuriuo siekiama gauti, išlaikyti ar stiprinti tam tikrą dalyką (naudą, vertybę ar pan.). Žr. MACKONIS, Adolfas. Individualistinė viešojo intereso sąvokos turinio analizė. *Teisės problemos*, 2009, nr. 2(64), p. 134-156. Taigi, normali, tinkama, teisės aktus atitinkanti valstybinių, savivaldos institucijų veikla yra ta vertybė (arba teisinis gėris), kurią siekiame išlaikyti (saugoti), todėl toks siekis ir yra viešasis interesas.

gerovę⁸³¹, taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje bandytą apibrėžti „viešojo intereso“ sąvoką, t. y. kaip pamatines visuomenės vertybes, saugomas Konstitucijos, atspindintį visuomenės interesą, dinamišką, kintantį ir labai įvairų⁸³², viešuosius interesus, kaip BK XXXIII skyriaus nusikalstamų veikų rūšinį objektą, šiuo atveju reikėtų suvokti plačiau, ne tik kaip jie apibrėžiami Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme⁸³³ (2 str. 3 d.), kadangi su viešojo intereso įgyvendinimu gali būti susijusi ne tik valstybės institucijų, valstybės tarnautojų veikla, tačiau ir privatūs juridiniai asmenys⁸³⁴.

Kita vertus, yra ir kritikuojančių viešųjų interesų, kaip rūšinio BK XXXIII skyriaus nusikalstamų veikų objekto, išskyrimą, kadangi „viešųjų interesų“ sąvoka, jų nuomone, yra labai nekonkreči, pernelyg plati, ir iš esmės kiekviena nusikalstama veika reiškia kėsimąsi į viešąjį interesą, todėl nekonkretizuotas viešasis interesas apskritai negali atlikti rūšinio objekto vaidmens; atsižvelgiant į tai siūloma antruoju rūšiniu objektu laikyti viešosios funkcijos atlikimo tvarką⁸³⁵. Vis dėlto „viešųjų interesų“ sąvokai ir esant labai nekonkrečiai, pernelyg plačiai, ji visgi apima įvairius viešajame valdyme egzistuojančius visuomenės interesus ir bendrąja prasme apibūdina visus BK XXXIII skyriuje numatytų nusikalstamų veikų rūšinius bei tiesioginius objektus.

Nors konstatavus, kad nusikalstamos veikos valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams bei tarnybinio nusižengimo objektas iš esmės sutampa, tačiau Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra išaiškinęs ir tai, kad

⁸³¹ BAKANAS, A., BARTKUS, G., DOMINAS, G., *et al.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius, Justitia, 2002, p. 98.

⁸³² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 102-3957.

⁸³³ Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 67-1659; 2000, nr. 18-431.

⁸³⁴ PAKŠTAITIS, Laurynas. *Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą: teorinės ir praktinės problemos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004, p. 42.

⁸³⁵ ČAIKOVSKI, Andžej. *Nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007, p. 147-148, 153.

tarnybinis nusižengimas nuo nusikalstamos veikos ar administracinio teisės pažeidimo atribojamas pagal vieną iš pažeidimo sudėties elementų – objektą, nes tarnybinė atsakomybė pareigūnui taikoma už jo tarnybą bei statusą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų pažeidimus⁸³⁶. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra pažymėjęs, kad asmens patraukimas drausminėn (tarnybinėn) atsakomybėn neužkerta galimybės tam asmeniui taikyti baudžiamąją atsakomybę ir atvirkščiai – bausmės skyrimas pagal BK nėra kliūtis drausminei (tarnybinei) atsakomybei realizuoti⁸³⁷.

Tačiau, visų pirma, pažymėtina, jog pareigūno tarnybą bei statusą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų pažeidimas labiau atitinka pačios veikos požymį, o ne jos objektą. Be to, analizuojant tarnybinio patikrinimo atlikimo tvarką reglamentuojančius teisės aktus (pvz., Vidaus tarnybos statuto 33 str. 9 d., Tarnybinių patikrinimų atlikimo tvarkos⁸³⁸ 12, 13, 14 p.), matyti, jog jeigu paaiškėja, kad tarnybinis nusižengimas turi nusikalstamos veikos ar administracinio teisės pažeidimo požymių (t. y. kai yra ta pati veika), tarnybinių nuobaudų skyrimo procedūra sustabdoma ir tarnybinio patikrinimo medžiaga perduodama tirti kompetentingai institucijai, tačiau kai pareigūno veika turi savarankiško tarnybinio nusižengimo požymių, pagal kuriuos akivaizdžiai galima šį tarnybinį nusižengimą atriboti nuo nusikalstamos veikos ar administracinio teisės pažeidimo, tarnybinio nusižengimo tyrimas tęsiamas neatsižvelgiant į baudžiamojo proceso ar bylos dėl administracinio teisės pažeidimo teisenos eigą. Taigi, esminė aplinkybė tokiu atveju taip pat yra tai, ar įmanoma atriboti pareigūno veiką nuo galbūt padarytos nusikalstamos veikos (ar administracinio teisės pažeidimo). O tai sprendina vertinant

⁸³⁶ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2013 m. kovo 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-526/2013.

⁸³⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-2/2007.

⁸³⁸ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2003 m. rugpjūčio 27 d. įsakymas Nr. 1V-308 „Dėl tarnybinių patikrinimų atlikimo, tarnybinių nuobaudų pareigūnams skyrimo ir panaikinimo, sprendimų dėl pareigūnų, atleistų iš vidaus tarnybos, pripažinimo padariusiais tarnybinį nusižengimą ir dėl tarnybinių nuobaudų, kurios turėtų būti jiems skirtos, priėmimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 84-3861; 2013, nr. 91-4553; *Teisės aktų registras (TAR)*, 2015, nr. 2015-17775.

nusikalstamos veikos objektyviosios pusės požymius ir juos lyginant su analogiško tarnybinio nusižengimo sudėties požymiais⁸³⁹.

Šiuo aspektu baudžiamosios atsakomybės ir tarnybinės atsakomybės atribojimui svarbus ir *non bis in idem* principo, reiškiančio, kad asmuo negali būti baudžiamas antrą kartą už tą patį teisės pažeidimą⁸⁴⁰, klausimas. Jei už visiškai tą patį teisės pažeidimą asmuo yra nubaudžiamas du kartus ir dar pritaikoma skirtingų rūšių teisinė atsakomybė, galima tai vertinti kaip *non bis in idem* principo pažeidimą. Tačiau pabrėžtina, jog konstitucinis principas *non bis in idem* pagal konstitucinę jurisprudenciją⁸⁴¹ bei Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos prasme (7 protokolo 4 straipsnio)⁸⁴² nereiškia, kad už teisės pažeidimą asmuo apskritai negali būti traukiamas skirtingų rūšių teisinės atsakomybės. Du kartus už tapatų pažeidimą negali būti baudžiama tik tuomet, jeigu jis kyla iš identiškų arba iš esmės tokių pat faktų (įvykių), dėl kurių asmuo jau buvo nubaustas. Tokiu būdu, vertinant ar nebuvo pažeistas minėtas *non bis in idem* principas, kiekvienu konkrečiu atveju vertinamas pats pažeidimas (-ai), už kuriuos asmuo buvo nubaustas, visos reikšmingos bylos aplinkybės, t. y. iš esmės įvertinami pažeidimo (-ų) požymiai, leidžiantys nustatyti, ar pažeidimas (-ai), už kuriuos asmuo buvo nubaustas du kartus, yra tapatus ar skirtinas. Tik nustačius, kad pažeidimai buvo skirtingi, galimas ir skirtingų teisinės atsakomybės rūšių taikymas.

Taigi, kalbant apie konkretų tarnybinio nusižengimo bei nusikalstamos veikos santykį, pažymėtina, jog pagal Valstybės tarnybos įstatymo 2 straipsnio 12 dalį, tarnybinės atsakomybės pagrindas, tarnybinis nusižengimas, apibrėžiamas kaip valstybės tarnautojo pareigų neatlikimas arba netinkamas atlikimas dėl valstybės tarnautojo kaltės. Tarnybinis nusižengimas pagal

⁸³⁹ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2008 m. birželio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-624/2008.

⁸⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 69-2798.

⁸⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. gegužės 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 39-1373; 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 134-4819; 2008 m. sausio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 10-349; 2010 m. gegužės 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 63-3111.

⁸⁴² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2009 m. vasario 10 d. sprendimas byloje *S. Z. prieš Rusiją*, pareiškimo nr. 14939/03; 2009 m. rugsėjo 16 d. sprendimas byloje *Routsalainen prieš Suomiją*, pareiškimo nr. 13079/03.

Vidaus tarnybos statuto⁸⁴³ 2 straipsnio 7 dalį – tai šiame statute ir kituose teisės aktuose nustatytos vidaus tarnybos tvarkos pažeidimas ar pareigūno pareigų neatlikimas, padarytas dėl pareigūno kaltės. Pagal Tarnybinio patikrinimo ir tarnybinių nuobaudų skyrimo Lietuvos Respublikos muitinės pareigūnams taisyklių⁸⁴⁴ 4 punktą tarnybinis nusižengimas – kalta pareigūno veika (veiksmai ar neveikimas), kuria pažeidžiami teisės aktai, reglamentuojantys jo pareigų atlikimą. Taigi, veika laikoma tarnybiniu nusižengimu tik tada, kai kartu yra trys sąlygos: prieštaravimas teisei, neįvykdymas ar netinkamas įvykdymas einamų tarnybinių pareigų, tarnautojo kaltė. BK pateikiamoje nusikalstamos veikos sąvokoje (11 str. 1 d., 12 str.) taip pat pažymimas priešingumas teisei, tačiau papildomai nurodomas veikos pavojingumas ir sukeliama teisinė pasekmė (kriminalinė bausmė). Būtent šie nusikalstamos veikos požymiai, kaip jau minėta anksčiau, taip pat laikytini ir nusikalstamos veikos bei kitų teisės pažeidimų, o šiuo atveju ir tarnybinio nusižengimo, atribojimo kriterijais. Kaip ir civilinės teisės pažeidimo bei administracinio teisės pažeidimo atveju, taip ir tarnybinio nusižengimo ir nusikalstamos veikos atribojimo pagrindiniu kriterijumi vis dėlto laikytinas pavojingumas, kurį apibūdina konkrečios veikos sudėties konkretūs objektyvieji ir subjektyvieji požymiai.

Tokiais specifiniais nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams objektyviosios pusės požymiais laikytini veikos padarymo būdas bei dalyko specifika (pvz., kyšis) ir dydis (pvz., kvalifikuotos nusikalstamos veikos atveju – kyšis, viršijantis 250 MGL). Šiais požymiais pasižymi BK 225-227 straipsniuose numatytos veikos, t. y. kyšininkavimas, prekyba poveikiu, papirkimas. Jų padarymo būdas – iš esmės savanaudiškumas (veikiama savo ar kitų asmenų naudai), išankstinis susitarimas, veikimas priešingai tarnybos interesais, rodo didesnę ir jų pavojingumą, lyginant su tarnybiniais nusižengimais, kurie paprastai pasižymi tiesiog tarnautojo ar pareigūno tarnybą

⁸⁴³ Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 42-1927.

⁸⁴⁴ Lietuvos Respublikos finansų ministro 2003 m. rugsėjo 26 d. įsakymas Nr. 1K-237 „Dėl Tarnybinio patikrinimo ir tarnybinių nuobaudų skyrimo Lietuvos Respublikos muitinės pareigūnams taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 93-4235.

bei statusą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų pažeidimu. Tiesa, savanaudiškumas, priešingumas tarnybos interesams taip pat galimas ir tarnybinės atsakomybės atveju, kai kalbama, pavyzdžiui, apie tarnautojo veiklos etikos principų (šiurkštaus valstybės tarnautojo tarnybinio nusižengimo atveju (VTĮ 29 str. 5, 6 d.) ar vidaus tarnybos principų (Vidaus tarnybos statuto 3 str.) pažeidimo atvejus, tačiau jie nėra tokio intensyvumo ir šiurkštumo, kaip nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ar viešiesiems interesams atveju, t. y. tokie pažeidimai nesukelia sunkių padarinių.

Kalbant apie kitus nusikalstamos veikos sudėties požymius, padedančius atriboti ją nuo tarnybinio nusižengimo, teismų praktikoje pažymima, jog svarbiausiu tokio atribojimo kriterijumi yra nusikalstami padariniai (pvz., BK 228, 229 str. – didelė žala)⁸⁴⁵. Tarnybinės atsakomybės atveju dažniausiai pakanka nustatyti tik pažeidimo faktą, jog tarnautojas padarė teisės draudžiamą veiką, o materialūs tokios veikos padariniai gali ir neatsirasti (formalieji teisės pažeidimai)⁸⁴⁶. Tačiau tam tikrais atvejais tarnybinio nusižengimo padarinių (pasekmių) požymis yra būtinas. Pavyzdžiui, VTĮ 29 straipsnio 6 dalies 7 punktas įtvirtina, jog šiurkščiu pažeidimu laikoma buvimas tarnybos (darbo) metu neblaiviam ar apsvaigusiam nuo narkotinių ar toksinių medžiagų, taip pat ne tarnybos (ne darbo) metu viešoje vietoje, jei valstybės tarnautojo elgesys įžeidžia žmogaus orumą ar diskredituoja valstybės ir savivaldybės institucijos ir įstaigos autoritetą. Administracinių teismų praktika leidžia teigti, jog dėl tarnybinių nusižengimų taip pat gali kilti įvairaus pobūdžio neigiamos pasekmės, pvz., sukeliamas neigiamas poveikis bendram įstaigos darbui ir valstybės tarnybos reputacijai⁸⁴⁷, žala valstybės institucijos ir tarnybos prestižui bei geram vardui ir kt.⁸⁴⁸. Statutinių valstybės tarnautojų tarnybinės atsakomybės atveju padariniai, kaip veikos sudėties požymis, taip pat būtini

⁸⁴⁵ Pz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-2/2007.

⁸⁴⁶ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2011 m. lapkričio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-3372/2011; 2012 m. liepos 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵²-2748/2012; 2012 m. gruodžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-3035/2012.

⁸⁴⁷ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2011 m. birželio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-2489/2011.

⁸⁴⁸ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2009 m. gruodžio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-1407/2009, 2013 m. sausio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-279/2013.

pareigūno vardo pažeminimo atveju (Vidaus tarnybos statuto 2 str. 5 d. – pareigūno vardo pažeminimas – pareigūno veika, padaryta dėl pareigūno kaltės, susijusi ar nesusijusi su tarnybinių pareigų atlikimu, tačiau akivaizdžiai žeminanti vidaus tarnybos sistemos autoritetą, griaunanti pasitikėjimą vidaus reikalų įstaiga arba ją kompromituojanti; Kariuomenės drausmės statuto 69 str. – už tarnybos ar ne tarnybos metu kario vardą žeminančią veiką, kuria akivaizdžiai menkinamas kario autoritetas, arba krašto apsaugos sistemos institucijas diskredituojančią veiką, kuria akivaizdžiai žeminamas karo tarnybos autoritetas, griaunamas pasitikėjimas krašto apsaugos sistema arba ji kompromituojama...). Tokiu būdu, kokybine prasme, tiek tarnybinių pažeidimų, tiek nusikalstamų veikų tarnybai padariniai iš esmės sutampa – susiję su pareigūno (tarnautojo), tarnybos autoritetu, pasitikėjimu, teigiamu vertinimu ir pan. Todėl tokių pažeidimų padarinių požymis turėtų skirtis kiekybine prasme, t. y. savo dydžiu – nusikalstamo veikos tarnybai padariniai žymiai didesni nei tarnybinio nusižengimo. Vis dėlto „didelės žalos“ sąvokai esant vertinamajai, kaip bus matyti vėliau, itin sunku apibrėžti ir nustatyti, kokio konkretaus dydžio turėtų būti tie veikos padariniai, kad peržengtų tarnybinio nusižengimo ribą ir veika taptų nusikalstama.

Taip pat baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamas veikas valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams ir tarnybinė atsakomybė skiriasi ir subjekto požymiu. Baudžiamoji atsakomybė pasižymi specifiniu subjektu, t. y. valstybės tarnautoju ir jam prilygintu asmeniu. Pagal Baudžiamojo kodekso 230 straipsnio 1, 2 ir 3 dalis (2015 m. lapkričio 19 d. įstatymo Nr. XII-2048 redakcija) nusikalstamų veikų valstybės tarnybai subjektu yra ne tik valstybės tarnautojai klasikine prasme (t. y. kaip numatyta Valstybės tarnybos įstatymo 2 straipsnio 1 ir 2 dalyse – kiekvieno valstybės tarnautojo veikla turi būti susieta su viešuoju administravimu), tačiau ir kiti asmenys, atliekantys valdžios atstovo funkcijas, turintys administracinius įgaliojimus arba kitaip užtikrinantys viešojo intereso įgyvendinimą, tarp jų ir valstybės politikai, teisėjai, asmenys, dirbantys ar einantys pareigas viešajame arba privačiame juridiniame asmenyje, profesine veikla besiverčiantys asmenys bei turintys

teisę veikti juridinio asmens ar kitos organizacijos vardu asmenys, teikiantys viešąsias paslaugas, ar net arbitrai ir prisiekusieji. Tokiu būdu šis subjektų ratas gerokai platesnis nei tarnybinės atsakomybės subjektų, kuriuos apima karjeros valstybės tarnautojai (VTĮ 2 str. 5 d.), politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojai (VTĮ 2 str. 7 d.), įstaigos vadovai (VTĮ 2 str. 8 d.), pakaitiniai valstybės tarnautojai (VTĮ 2 str. 10 d.) bei statutiniai valstybės tarnautojai (VTĮ 2 str. 6 d.), kurių tarnybą reglamentuoja specialūs teisės aktai (pvz., Vidaus tarnybos statutas, Tarnybos muitinėje statutas, Tarnybos Kalėjimų departamente statutas, Specialiųjų tyrimų tarnybos statutas, Civilinės krašto apsaugos tarnybos statutas, Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas, Diplomatinių tarnybos įstatymas ir pan.), į darbą priimti individualaus administracinio akto pagrindu⁸⁴⁹.

Kalbant apie sukeltą teisinių pasekmių (kriminalinės bausmės) kriterijų, pažymėtina, jog tarnybinės nuobaudos ir kriminalinės bausmės itin skiriasi savo apimtimi⁸⁵⁰. Kriminalinės bausmės labiau arba paprastai susijusios su asmens laisvės varžymu, o tarnybinės nuobaudos – su asmens ir jo darbo (tarnybos) santykiu (papeikimas, kuris turi įtakos tolesnei asmens karjerai, atleidimas iš tarnybos, sukeliantis asmeniui ne tik asmeninio pobūdžio, bet ir materialinius sunkumus, panaikina galimybę ateityje stoti į tarnybą ir pan.). Tačiau bendras šių atsakomybių poveikio priemonių požymis – teisės pažeidėjo nubaudimo ir prevencijos tikslas, t. y. į ateitį nukreiptas rezultatas – siekis priversti kaltą asmenį laikytis nustatytų elgesio taisyklių bei prevenciškai daryti įtaką jam ir kitiems asmenims, kad šie nenusikalstų⁸⁵¹. Kiek stipriai ir kaip tai pasireiškia, priklauso nuo teisės šakos. Įvertinus baudžiamosios atsakomybės ir tarnybinės atsakomybės pobūdį ir esmę, represinis ir prevencinis poveikio priemonių tikslas labiausiai ir stipriausiai

⁸⁴⁹ Apie nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjekto problematiką žr. skyriuje II.3.1 Piktnaudžiavimas.

⁸⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-2/2007.

⁸⁵¹ Kaip yra nurodęs Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, tarnybinės atsakomybės tikslas yra tiek tarnybos pažeidimų prevencija, tiek pažeidėjo nubaudimas už netinkamą tarnybos funkcijų atlikimą. Žr., pvz., 2008 m. spalio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-2681/2008; 2012 m. gruodžio 17 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁵²⁰-2635/2012; 2013 m. birželio 21 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁵²⁰-971/2013.

pasireiškia būtent baudžiamosios atsakomybės atveju, sukeldamas atsakomybės subjektui sunkesnes (pvz., asmens laisvės varžymas) ir ilgalaikio pobūdžio (pvz., teistumas) pasekmes, lyginant su tarnybine atsakomybe.

Taigi, apibendrinant, galima teigti, kad nusikalstamos veikos ir tarnybinio nusižengimo bei baudžiamosios atsakomybės ir tarnybinės atsakomybės atribojimo prasme tikslinga kalbėti tik apie BK XXXIII skyriuje įtvirtintų nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams grupę. Nors nusikalstamos veikos valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams bei tarnybinio nusižengimo objektas iš esmės sutampa, tačiau jų atribojimo pagrindiniu kriterijumi, kaip ir nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo bei administracinio teisės pažeidimo atribojimo atveju, taip pat laikytinas pavojingumas, kurį apibūdina konkrečios veikos sudėties konkretūs objektyvieji ir subjektyvieji požymiai. Šiuo atveju nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams bendrąja prasme objektyvieji požymiai – tai veikos padarymo būdas, dalykas (jo pobūdis, dydis) bei žalingi padariniai, o subjektyvieji požymiai – subjektas.

Remiantis šiuo teoriniu nusikalstamų veikų ir tarnybinių nusižengimų atribojimo pagrindu, kaip minėta, tolesnei analizei pasirinkta tik piktnaudžiavimo nusikalstama veika (BK 228 str.), kaip bendroji visų kitų BK XXXIII skyriuje įtvirtintų nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams atžvilgiu, pakankamai dažnai inkriminuojama praktikoje, bei sukelti nemažai atribojimo nuo tarnybinio nusižengimo problemų.

II. 3.2. Piktnaudžiavimas

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXXIII skyriuje („Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams“⁸⁵²) įtvirtinta piktnaudžiavimo nusikalstama veika (BK 228 str.). Literatūroje bei teismų praktikoje teigiama, jog ji, kaip ir kitos BK XXXIII skyriuje reglamentuotos veikos, yra korupcinio pobūdžio, pasireiškianti tiek viešame, tiek privačiame socialinio gyvenimo sektoriuose⁸⁵³. Valstybinės valdžios vykdymas, demokratijos stiprinimas, teisinės valstybės kūrimas, tautos ūkio organizavimas bendrai tautos gerovei, kitų valstybės, visuomenės reikalų tvarkymas neįmanomas be tam tikros valstybės ar savivaldybių institucijų, įstaigų sistemos, taip pat tarptautinių institucijų, valstybinių ir nevalstybinių ar privačių įstaigų, įmonių, organizacijų ar profesine veikla besiverčiančių asmenų, turinčių atitinkamus administracinius įgaliojimus ar teikiančių viešąsias paslaugas, veiklos. Šiose institucijose dirbančių valstybės tarnautojų ar jiems prilygintų asmenų sąžiningumas, pareigingumas, atsakomybės jausmas, įstatymo viršenybės, lygiateisiškumo, politinio neutralumo, skaidrumo ir kitų valstybės tarnybos principų laikymasis tiesiogiai lemia žmogaus teisių, laisvių ir teisėtų interesų garantijų, teisėtumo lygį visuomenės, valstybės gyvenime, ekonominę gerovę ir pan. Dėl to BK 228 straipsnyje įtvirtintos veikos sudėtimi siekiama apsaugoti minėtų institucijų, įstaigų, įmonių, organizacijų normalią, efektyvią veiklą nuo nusikalstamų kėsinių, neretai daromų iš „vidaus“, t. y. pačių valstybės

⁸⁵² Pažymėtina, jog galiojant 1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamajam kodeksui, šios veikos tiek pačiame kodekse, tiek kituose teisės šaltiniuose buvo vadinamos „pareiginiams nusikaltimais“ ir apibūdinamos kaip pavojingos visuomenei veikos, padarytos pareigūno priešingai tarnybos interesams, panaudojant savo tarnybinę padėtį arba vykdant tarnybines pareigas, kuria kėsinama į tinkamą tarnybinio valstybinio arba visuomeninio aparato veiklą, padarant esminę žalą valstybei, visuomenei, piliečiams. Vis dėlto pareiginiams nusikaltimams buvo priskiriamos ir veikos, kurių subjektas būdavo bet kuris fizinis asmuo. Žr. APANA VIČIUS, Martynas. *Pareiginių nusikaltimų kvalifikavimas*. Vilnius, 1976, p. 22.

⁸⁵³ ČAIKOVSKI, Andžej. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės reikšmė reglamentuojant ir aiškinant nacionalinėje teisėje baudžiamąją atsakomybę už piktnaudžiavimą tarnyba. *Teisė*, 2005, nr. 54, p. 30-44; ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 81; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga Nr. T-1*. Teismų praktika, 2007, nr. 26.

tarnautojų ar jiems prilygintų asmenų. Taigi, teigiama, jog BK 228 straipsnyje reglamentuotos nusikalstamos veikos objektu laikoma „<...> normali, teisinės valstybės siekį atitinkanti, veiksminga, autoritetinga, Konstitucijai, įstatymams, tarptautinėms sutartims ir kitiems teisės aktams neprieštaraujanti valstybės, savivaldybės įstaigų bei institucijų, tarptautinių institucijų, taip pat valstybinių, nevalstybinių ar privačių įstaigų, įmonių, organizacijų ir profesine veikla besiverčiančių asmenų, turinčių atitinkamus administracinius įgaliojimus ar teikiančių viešąsias paslaugas, veikla.“⁸⁵⁴.

Tačiau tokia veikla, kaip tam tikro pažeidimo padarymo objektas, į kurią kėsiniama neteisėtais veiksmais, kaip minėta, yra ir kitų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, objektas. Valstybės tarnybos teisiniuose santykiuose bendrąja prasme taip pat siekiama, kad tokia veikla atitiktų teisinės valstybės siekį, būtų veiksminga, autoritetinga, Konstitucijai, įstatymams, tarptautinėms sutartims ir kitiems teisės aktams neprieštaraujanti, bei stengiamasi apsaugoti savo sistemą, be kita ko, ir nuo neteisėto bei nepagrįsto šia veikla užsiimančių darbuotojų privačių interesų tenkinimo, valstybės tarnybos interesų sąskaita, t. y. piktnaudžiavimo tokia tarnyba.

Būtent Valstybės tarnybos įstatymas, kaip pagrindinis teisės aktas, šiuo metu reguliuojantis Lietuvos valstybės tarnybos santykius, numatantis ne tik valstybės tarnybos principus, valstybės tarnautojo statusą, darbo užmokestį, socialines ir kitas garantijas, valstybės tarnybos valdymo teisinius pagrindus, tačiau ir valstybės tarnautojo atsakomybę (VII skyrius), piktnaudžiavimą tarnyba, kaip vieną iš šiurkštaus tarnybinio nusižengimo atvejų, apibrėžia kaip valstybės tarnautojo veiką (veikimą ar neveikimą), kai tarnybinė padėtis naudojama ne tarnybos interesais arba ne pagal įstatymus ar kitus teisės aktus, arba savanaudiškais tikslais (neteisėtai pasisavinamas ar kitiems perleidžiamas svetimas turtas, lėšos ir t. t.) ar dėl kitokių asmeninių paskatų (keršto, pavydo, karjerizmo, neteisėtų paslaugų teikimo ir t. t.), taip pat valstybės tarnautojo veiksmus, kuriais viršijami suteikti įgaliojimai ar savivaliaujama (2 str. 13 d.).

⁸⁵⁴ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 100.

Taip pat ir statutinių valstybės tarnautojų atveju jų veiklos etikos principų, pavyzdžiui, pavyzdingumo principo, pažeidimu pripažįstami veiksmai, kuomet pasinaudojant savo tarnybine padėtimi, pažadami įvykdyti kitų asmenų neteisėti prašymai (pažeisti tam tikri tarnybos veiklą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimai), ir jie įvykdomi, dėl asmeninių paskatų, ir įvertinami kaip esminių pareigų pažeidimas ir veikimas prieš jo vadovaujamos institucijos tikslus⁸⁵⁵.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 228 straipsnis, įtvirtinantis piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos sudėtį, šią veiką apibūdina kaip piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi arba įgaliojimų viršijimą, jeigu dėl to didelės žalos patyrė valstybė, Europos Sąjunga, tarptautinė viešoji organizacija, juridinis ar fizinis asmuo. Iš to darytina išvada, kad piktnaudžiavimas, kaip nusikalstama veika, apima dvejopo pobūdžio veiksmus – piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi bei įgaliojimų viršijimą. Jei „įgaliojimų viršijimo“ sąvoka santykinai aiški ir numanoma lingvistine prasme (kaip suteiktų įgaliojimų ribų peržengimas), tai „piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi“ sąvoka nėra tokia aiški ir suprantama, juolab kad BK visiškai neatskleidžia piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi veikos požymio bei baudžiamajame įstatyme apskritai „piktnaudžiavimo“ sąvoka nėra išaiškinta.

Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją⁸⁵⁶, kurioje pirmą kartą buvo įtvirtintas piktnaudžiavimas tarnyba, kaip savarankiška nusikalstama veika bei jos sudėtis, pateikia štai tokį piktnaudžiavimo pareigomis, kaip nusikalstamos veikos, apibrėžimą – tai pareigas einančio valstybės pareigūno veikimas ar neveikimas pažeidžiant įstatymus, siekiant gauti nepagrįstą atlygį sau ar kitam asmeniui ar subjektui (19 str.). Teismų praktika rodo, kad, sprendžiant bylas, piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi suprantamas kaip valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens savo tarnybinės padėties, įstatymais ir kitais teisės aktais suteiktų teisių, pareigų ir įgaliojimų panaudojimas arba nepanaudojimas

⁸⁵⁵ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2005 m. balandžio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁸⁰-349/2005.

⁸⁵⁶ Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 136-5145.

priešingai tarnybos interesams, jos veiklos principams, esmei ir turiniui⁸⁵⁷. Doktrinoje taip pat teigiama, jog paprastai piktnaudžiavimas pasireiškia tarnybinės padėties panaudojimu ar pasinaudojimu ja priešingais nei tarnybos interesais, pavyzdžiui, gaunant pačiam ar suteikiant galimybę gauti kitiems turtinės naudos tam tikros institucijos turto sąskaita, jo nepasisavinant, o suteikiant lengvatų, nenumatytą įstatymuose pirmenybę vykdant pirkimo, paslaugų sutartis, arba neatliekant tarnybos funkcijų, t. y. tokia veika pažeidžiami pagrindiniai tarnybos principai, konkrečios institucijos, įstaigos ir pan. veiklos tikslai, tvarka, iškraipoma veiklos esmė, turinys menkinamas tarnybos prestižas⁸⁵⁸.

Taigi, tokia piktnaudžiavimo (tarnybine padėtimi), kaip nusikalstamos veikos, sąvoka iš esmės atitinka ir minėtą Valstybės tarnybos įstatyme apibrėžtą piktnaudžiavimo tarnyba, kaip vieno iš šiurkštaus tarnybinio nusižengimo atvejų, sąvoką. Tačiau baudžiamosios atsakomybės, kaip kraštutinės priemonės, aspektu itin svarbu nustatyti, ar skiriasi ir kuo gi iš esmės skiriasi šios sąvokos bei jų pagrindu sukonstruotos skirtingų teisės pažeidimų (nusikaltimo bei tarnybinio nusižengimo) sudėtys, jų požymiai, taip pat ir baudžiamosios atsakomybės bei tarnybinės atsakomybės už piktnaudžiavimą tarnyba pagrindai.

Tiek teisinėje mokslinėje literatūroje⁸⁵⁹, tiek teismų praktikoje⁸⁶⁰ pabrėžiama, jog pagrindinis kriterijus, atribojantis piktnaudžiavimą, kaip

⁸⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga Nr. T-1. Teismų praktika, 2007, nr. 26.

⁸⁵⁸ ABRAMAVIČIUS, A., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai). Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 100.

⁸⁵⁹ GIRDENIS, Tomas. Didelės žalos darymas valstybei, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam arba fiziniam asmeniui kaip piktnaudžiavimo sudėties požymis. *Jurisprudencija*, 2006, t. 7(85), p. 106; PAKŠTAITIS, Laurynas. Piktnaudžiavimo kriminalizavimo, vertinimo bei normos tobulinimo problemos. *Jurisprudencija*, 2006, t. 7(85), p. 96; ABRAMAVIČIUS, A., et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai). Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 104.

⁸⁶⁰ Teismų praktika Baudžiamojo kodekso 228 straipsnio taikymo aspektu yra gana gausi, kadangi pirmosios instancijos teismuose gaunamų bylų, kuriose kaltinimai pareikšti pagal BK 228 straipsnį, skaičius per vienerius metus nuo 2005 m. iki 2015 m. yra nuo 35 iki 133. Nuo 2005 m. šių bylų skaičius nuosekliai didėjo, kol 2011 m. pasiekė piką ir iki 2013 m. kasmet sudarė 122-133 gaunamas bylas. Nuo 2014 m. pastebimas tokių bylų skaičiaus mažėjimas. Lietuvos teismai. Statistika [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugsėjo 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>>.

nusikalstamą veiką, nuo tarnybinio (arba drausminio) nusižengimo, yra šios veikos padarinių – „didelės žalos“ požymis⁸⁶¹. Tačiau kartu pripažįstama, kad „didelės žalos“ požymis yra vertinamasis, kadangi įstatymų leidėjo nėra tiksliai apibrėžtas, jo vertinimas paliktas teismo nuožiūrai, todėl kiekvienu atveju „didelės žalos“ požymis nustatomas atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes. Nors kasacinis teismas ir nurodo, kad „<...> Išties tokio požymio samprata labai priklauso nuo teismo nuožiūros, tačiau visiškos interpretavimo laisvės, kurios nevaržytų sukaupia teismų praktika, nėra. Galimybė pritaikyti tokį požymį nukrypstant nuo susiklosčiusio praktinio traktavimo įmanoma tik apžvelgus baudžiamosiose bylose sukaupytą patirtį ir išdėsčius motyvus, kodėl ši patirtis nėra tinkama konkrečiam atvejui“⁸⁶², vis dėlto teismų praktika, kaip pakankamai abstraktus apibendrinimas, negali būti absoliutus kriterijus, beatodairiškai tinkantis baudžiamojo įstatymo aiškinimui. Teismas kiekvienoje byloje susiduria su iššūkiu įvertinti konkrečios žalos pasireiškimo formą ir jos dydį, nuspręsti, ar ši žala yra didelė, ar užtraukia baudžiamąją atsakomybę, ar ji yra nežymi ir verta tik tarnybinės (drausminės) atsakomybės⁸⁶³.

Kalbant apie žalos pobūdį (jos pasireiškimo formą), pirmiausia žala suprantama kaip turtinė. Turtine žala pripažįstamas turto netekimas (pvz.,

⁸⁶¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga Nr. T-1. Teismų praktika, 2007, nr. 26. Taip pat žr. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-2/2007; 2007 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-568/2007; 2007 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-660/2007; 2008 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-286/2008; 2008 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-421/2008; 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-484/2008; 2009 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-355/2009; 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-407/2009; 2009 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-488/2009; 2010 m. vasario 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-31/2010; 2010 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-16/2010; 2010 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-263/2010; 2010 m. birželio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-334/2010; 2012 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-232/2012; 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-205/2012; 2013 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-335/2013; 2014 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-100/2014; 2014 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231/2014; 2014 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-325/2014; 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-180-693/2015; 2015 m. kovo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-115-489/2015; 2015 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-608-139/2015; 2016 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-37-699/2016.

⁸⁶² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-638/2005.

⁸⁶³ GIRDENIS, Tomas. Didelės žalos darymas valstybei, <...>, p. 104.

iššvaistymas, pasisavinimas, sunaikinimas, nepagrįstai išduotos paskolos neatgavimas ir pan.) arba sužalojimas (sugadinimas ir pan.), turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai) (pvz., paskolos paėmimas juridinio asmens vardu savo reikmėms ir pan.), negauta nauda ar negautos pajamos (pvz., lėšos tyčia neinvestuojamos, paskola suteikiama be palūkanų ir pan.)⁸⁶⁴.

Tačiau turtinės žalos atveju problema susijusi ne tiek su jos pobūdžiu, kiek su jos dydžiu, t. y. turtinė žala turi būti ir didelė. Tačiau BK šiuo metu nenustato aiškios ribos, nuo kada (turtinė) žala turi būti vertinama kaip didelė. Priešingai naujajam BK, 1961 m. Baudžiamojo kodekso 290 straipsnio 4 dalyje buvo įtvirtinta nuostata, kad didelė žala laikoma, kai turtinė žala valstybei ar kitiems asmenims viršija 250 MGL dydžio sumą⁸⁶⁵. Todėl ir baudžiamosios teisės moksle piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos atveju didelė žala laikyta 250 MGL dydžio sumą viršijanti turtinė žala⁸⁶⁶. Taip pat kurį laiką įsigaliojus ir naujajam Lietuvos BK ir, galima sakyti, netgi iki dabar klostosi teismų praktika, kad turtinė žala paprastai yra didelė, jei ji sudaro 250 ir daugiau MGL dydžio sumą⁸⁶⁷. Šiuo metu baudžiamosios teisės moksle taip pat yra manančių, kad 250 MGL dydis yra tinkama riba didelės žalos požymiui apibūdinti⁸⁶⁸.

Siekiant nustatyti orientacinę ribą turtino pobūdžio žalai apibūdinti, pastebėtina, jog baudžiamajame įstatyme didelės (turtinės) žalos dydis apibrėžiamas iš esmės dviem dydžiais, pavyzdžiui, BK 212 straipsnio 1 dalyje

⁸⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga Nr. T-1. Teismų praktika, 2007, nr. 26; GIRDENIS, Tomas. Didelės žalos darymas valstybei, <...>, p. 104.

⁸⁶⁵ 1998 m. vasario 3 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8(1), 11, 26, 35, 49, 54, 55, 207, 231, 231(2), 231(3), 232(1), 232(2), 232(4), 232(5), 232(6), 234, 234(1), 234(2), 234(3), 234(4), 236, 285, 287, 288, 289, 290, 294, 295, 312 straipsnių pakeitimo ir papildymo 132(1), 214(1), 312(1), 321(2) straipsniais įstatymas Nr. VIII-617. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 17-397.

⁸⁶⁶ BIELIŪNAS, E., et al. *Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius, 1989, p. 103; JOVAIŠAS, Karolis. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai. *Teisės problemos*, 1996, nr. 1.

⁸⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2006 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-244/2006; 2006 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-635/2006; 2012 m. kovo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-125/2012; 2012 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-232/2012; 2013 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-335/2013; 2014 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-100/2014; 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-180-693/2015; 2015 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-248-895/2015.

⁸⁶⁸ GIRDENIS, Tomas. Didelės žalos darymas valstybei, <...>, p. 105. Taip pat žr. ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 103.

didelė turtinė žala nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų ekonomikai ir verslo tvarkai (BK XXXI skyrius) kontekste siejama su 150 MGL dydžio suma, t. y. padaryta žala turi viršyti šią sumą, tik tuomet ji bus laikoma didele. Tačiau pagal BK 224¹ straipsnio 2 dalį prekybos finansinėmis priemonėmis pasinaudojant viešai neatskleista informacija nusikalstamos veikos sudėtyje (BK 217 str.) ir manipuliavimo finansinių priemonių rinka nusikalstamos veikos sudėtyje (BK 218 str.) nurodyta turtinė žala, turtinė nauda yra didelė, kai jos vertė viršija 250 MGL dydžio sumą.

Atsižvelgiant į tai, kai kurie autoriai siūlo orientacine didelės turtinės žalos, kaip piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos būtinojo padarinių požymio, riba laikyti ne 250 MGL, tačiau 150 MGL ir didesnę sumą. Tai grindžiama tuo, jog šis dydis labiau atspindėtų nusikalstamos veikos specifiką, būtų adekvatus baudžiamojo įstatymo teisinio reguliavimo sričiai, be to, tokia suma sudaro dažno fizinio asmens metines pajamas, yra žymi valstybės, savivaldybės ar privačių verslo subjektų (juridinių asmenų) biudžetui, todėl aiškinant didelę turtinę žalą, šios pozicijos šalininkų teigimu, neverta vadovautis nepakankamai pagrįstu senojo baudžiamojo įstatymo pateiktu išaiškinimu⁸⁶⁹. Tačiau pastebėtina, kad tokia pozicija iš esmės tarnauja baudžiamojo įstatymo griežtinimo, taigi ir piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos kriminalizavimo tendencijai, kadangi siekia sumažinti ribą, nuo kurios asmeniui kyla baudžiamoji atsakomybė už piktnaudžiavimą. Be to, minėti argumentai dėl 150 MGL dydžio žalos kaip didelės kriterijaus nėra visiškai pakankami ir įtikinantys nesiremti senajame BK bei ankstesnėje teismų praktikoje vyravusia pozicija dėl 250 MGL didelės žalos dydžio ribos. Taip pat vertėtų įvertinti ir tai, kad, kaip minėta, nuo 2008 m. MGL pakeistas į bazinį bausmių ir nuobaudų dydį (BBND), be to, tiek MGL, tiek BBND, kaip baudžiamojoje teisėje naudojamas verčių matas, ilgą laiką praktiškai nekito, neatsižvelgdamas į infliaciją ir pinigų perkamosios galios kaitą, kas argumentus dėl 150 MGL ar kito kurio nors konkretaus dydžio žalos vertės prilyginimo fizinio asmens

⁸⁶⁹ PAKŠTAITIS, Laurynas. Piktnaudžiavimo kriminalizavimo, <...>, p. 97-98.

metinėms pajamoms ar valstybės, savivaldybės bei juridinių asmenų biudžetui paverčia spekuliatyviais.

Kita vertus, minėtos pozicijos šalininkai siūlo termino „didelė“ apskritai atsisakyti, atsižvelgiant į senajame (1961 m.) BK egzistavusias piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos sudėties padarinių (žalos) požymį apibūdinančias sąvokas. Jų teigimu, 1961 m. BK piktnaudžiavimo tarnyba sudėtyje vartota sąvoka „esminė žala valstybės ar visuomenės interesams arba piliečių teisėms ar teisėtiems interesams“⁸⁷⁰, nors ir vertinamoji, tačiau gramatiškai labiau atitiko nusikaltimo esmę ir tiksliau apibrėžė nusikaltimo padarinius. Šio įstatymo komentare „esminė žala“ buvo aiškinama per nukentėjusiojo turtinę padėtį, t. y. jei nukentėjusiojo nuostoliai viršija jo mėnesinį darbo užmokestį, tuomet laikoma, kad piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi piliečiams buvo padaryta materialinė žala⁸⁷¹. Taip pat, atsižvelgę į tai, kad nusikalstamos veikos padariniai buvo apibūdinami ir sąvoka „žymi“ žala, minėti autoriai siūlo rinktis būtent „žymios“ žalos sąvoką, kadangi, jų teigimu, piktnaudžiavimas būtent yra nusikaltimas, kai padaroma žymi (t. y. apčiuopiama, tokia, kuri pakenkia) žala interesams – valstybės, visuomenės ar asmens⁸⁷². Pažymėtina, jog ir daugelyje užsienio valstybių, piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos sudėtyje būtinas padarinių požymis taip pat apibūdinamas sąvokomis „esminė žala“ (angl. *substantial harm*) valstybinei valdžiai, valdymo tvarkai ar teisės saugomiems asmens interesams (pvz., Latvijos BK 318 str.), „esminis pažeidimas“ (angl. *substantial violation*) asmenų, organizacijų, visuomenės ar valstybės teisėms ir teisėtiems interesams (pvz., Rusijos BK 285 str.), „žymi žala“ (angl. *significant damage*) nuosavybei ar sukeltos kitos „rimtos pasekmės“ (angl. *serious consequences*) kitiems asmenims (pvz., Estijos BK 291¹ str.), siekiama „žymios naudos“, sukelti „ypač didelę (žymią) žalą ar nuostolius“ (angl. *particularly considerable detriment or loss*) (pvz., Suomijos BK 40 skyrius 8 dalis), sukeliama „rimta žala“ (angl. *serious harm*) asmenims ar „esminė nesąžininga nauda“ (angl.

⁸⁷⁰ Lietuvos TSR galiojančių įstatymų sisteminis rinkinys. 14 tomas. Vilnius, 1978.

⁸⁷¹ LTSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 1989, p. 300.

⁸⁷² PAKŠTAITIS, Laurynas. Piktnaudžiavimo kriminalizavimo, <...>, p. 97-98.

substantial improper benefit) (pvz., Švedijos BK 20 skyrius 1 dalis, Čekijos BK 329 str.) ir kt.⁸⁷³ Viena vertus, galima sutikti su teiginiu, kad „didelė“ žala yra „žymi“ žala kažkieno interesams ir toks žalos apibūdinimas realiau atspindi asmeniui padarytą žalą⁸⁷⁴, tačiau, kita vertus, sąvoka „žymi“ pati yra taip pat abstrakti ir vertinamoji, be to, jos, kalbant apie žalą, įtvirtinimas piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos sudėtyje, manytina, iškreiptų Baudžiamojo kodekso darną ir sistemą, kadangi padarinių požymio – žala, dydis čia apibūdinamas tik sąvokomis „didelė“ arba „nedidelė“.

Tiek teismai, taikydami BK 228 straipsnį, tiek baudžiamosios teisės mokslininkai pripažįsta žala ne tik turtinio, bet ir kitokio pobūdžio žalą, dėl kurios nukenčia valstybės, Europos Sąjungos, tarptautinės viešosios organizacijos, juridinio ar fizinio asmens turtinė padėtis arba (ir) padaromas neigiamas poveikis jų neturtiniams interesams. Kitokio pobūdžio žala – tai fizinė, moralinė, organizacinė ar kito neturtinio pobūdžio žala, padaryta teisės ginamoms ir saugomoms nematerialioms vertybėms (pvz., valstybės prestižo, autoriteto sumenkinimas, pasitikėjimo valstybės institucijomis sumažinimas, valstybės institucijų veiklos dezorganizavimas, piliečių konstitucinių teisių ir laisvių esminis pažeidimas ir pan.)⁸⁷⁵. Taigi, kitokio pobūdžio žala piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos atveju bendriausia prasme gali būti vadinama neturtine.

Neturtinės žalos atveju problema susijusi tiek su jos pobūdžiu, tiek su jos dydžiu. Pirmiausia, vertinamasis yra pats neturtinės žalos pobūdis – valstybės prestižas, autoriteto sumenkinimas, pasitikėjimo valstybės institucijomis sumažinimas, valstybės institucijų veiklos dezorganizavimas, piliečių konstitucinių teisių ir laisvių esminis pažeidimas ir t. t. Šios sąvokos gana

⁸⁷³ Baudžiamieji kodeksai [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugsėjo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

⁸⁷⁴ Dabartinės lietuvių kalbos žodyne sąvoka „žymus“ aiškinama kaip gerai juntamas, garsus, pagarsėjęs, didelis, reikšmingas, pvz., žymus nuostolis, žymios pajamos. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius, 2000, p. 958.

⁸⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. sausio 4 d. *Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga Nr. T-1*. Teismų praktika, 2007, nr. 26; GIRDENIS, Tomas. Didelės žalos darymas valstybei, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam arba fiziniam asmeniui kaip piktnaudžiavimo sudėties požymis. *Jurisprudencija*, 2006, t. 7(85), p. 104.

abstrakčios ir jų turinys atskleidžiamas kiekvienu konkrečiu atveju *ad hoc*. Deja, praktikoje ne visada pavyksta tinkamai tai padaryti. Teismų praktikoje yra pavyzdžių, kuomet žemesnės instancijos teismai netinkamai įvertina didelės žalos požymį, t. y. jį vertina siaurinamai, neatkreipdami dėmesio į tai, kad piktnaudžiavimu gali būti padaroma ne tik turtinio, bet ir kitokio pobūdžio žala, dėl kurios nukenčia ne tik valstybės, tarptautinės viešosios organizacijos, juridinio ar fizinio asmens turtinė padėtis, bet ir (arba) padaromas neigiamas poveikis jų neturtiniams interesams, arba, atvirkščiai – vertina didelės žalos požymį per plačiai, remdamiesi tik abstrakčiais argumentais⁸⁷⁶.

Dėl neturtinės žalos, kuri padaryta valstybei, konstatavimo problema, pavyzdžiui, taip pat yra ta, jog, atrodytų, pakanka vien tik konstatuoti šį faktą, kad atitinkami veiksmai būtų pripažinti sukėlę didelę žalą. Tai tampa tarsi išankstine didelės žalos prezumpcija. Dėl šios priežasties praktikoje pasitaiko klaidų, pernelyg paviršutiniškai vertinant neturtinę žalą. Kasacinis teismas tokiu atveju pažymi, jog didelės žalos požymiui nustatyti nepakankama vien tik deklaratyviai nurodyti, kad dėl neteisėtų veiksmų buvo pažemintas pareigūno vardas, institucijos autoritetas, prarastas pareiškėjo, prokuroro, teismo ir visuomenės pasitikėjimas ir pan.; didelės žalos požymis turi būti nustatomas vertinant bylos aplinkybių visumą⁸⁷⁷. Kita vertus, kasacinis teismas teigia, jog valstybės deklaruojami principai – pagrindinės nuostatos, kurios išreiškia teisinių santykių, susiklostančių valstybės tarnyboje, esmę, ir jų pažeidimo konstatavimas nėra abstraktaus pobūdžio teiginiai, bet esminiai

⁸⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-638/2005; 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-243/2007; 2008 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-422/2008; 2009 m. rugsėjo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-330/2009; 2010 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-263/2010; 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-516/2010; 2010 m. gruodžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-601/2010; 2011 m. liepos 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-302/2011; 2012 m. kovo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-125/2012; 2012 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-232/2012; 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-205/2012; 2012 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-450/2012; 2012 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-573/2012; 2013 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-245/2013; 2014 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-100/2014; 2014 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-98/2014; 2014 m. gegužės 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-263/2014; 2014 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-325/2014; 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-180-693/2015.

⁸⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-568/2007; 2012 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-573/2012; 2014 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-98/2014.

reikalavimai, kurių privalo laikytis valstybės tarnautojas, atlikdamas konkrečias funkcijas, todėl būtent šių reikalavimų pažeidimo konstatavimas, taip pat atitinkamos institucijos autoriteto menkinimas ir jos pareigūno vardo diskreditavimas yra neturtinės žalos valstybei, konkrečiai jos institucijai, padarymas⁸⁷⁸. Taigi, iš to matyti, kad neturtinės žalos, kaip vertinamojo požymio, supratimas iš esmės priklauso tik nuo teisės taikytojo (vertintojo), o tai ne visada veda prie teisingo ir pagrįsto sprendimo.

Antra, kaip minėta, neturtinė žala taip pat turi būti didelė. Teismų praktikoje teigiama, jog valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo neatlikdamas arba netinkamai atlikdamas savo pareigas (piktnaudžiaudamas tarnyba), visada pažeidžia atitinkamus teisės aktus bei diskredituoja savo vardą, tačiau ne bet koks valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens vardo diskreditavimas gali būti vertinama kaip didelė žala valstybei. Didelės žalos valstybei požymis turi būti konstatuojamas nurodant argumentus, iš kurių būtų aišku, kodėl padaryta žala valstybei vertinama kaip didelė (pvz.: dėl valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens poelgio sutriko normali valstybės veikla, buvo sudarytos sąlygos kitiems asmenims atlikti neteisėtus veiksmus, pažeisti daugelio žmonių interesai, pakirstas pasitikėjimas valdymo tvarka ir pan.)⁸⁷⁹.

Tačiau pastebėtina, jog orientacinė skaitinės išraiškos konkretaus dydžio riba didelei žalai apibūdinti, apimanti iš esmės tik turtinio pobūdžio žalą, neturtinei žalai vargu ar gali būti taikoma. Pats kasacinis teismas yra pripažinęs, kad šis dydis (t. y. 250 MGL) negali būti laikomas formalia ir neginčijama ar universalia priemone (riba) nustatant turtinės žalos dydį; kartu su turtine žala paprastai yra padaroma ir neturtinio pobūdžio žala; tokią žalą sunkiau nustatyti ir įvertinti jos dydį, kadangi tokio pobūdžio žala turi ne konkrečią materialią, o abstrakčią nematerialią formą, todėl ypač svarbus yra vertinamasis atsiradusių pasekmių aspektas, o baudžiamasis įstatymas ir teismų

⁸⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2006 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-139/2006.

⁸⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2004 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-512/2004; 2007 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-568/2007; 2014 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-100/2014; 2014 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-325/2014; 2014 m. gruodžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-518/2014.

praktika nepateikia universalių kriterijų, kaip apskaičiuoti tokios žalos dydį⁸⁸⁰. Baudžiamosios teisės doktrinoje taip pat teigiama, jog didelės žalos požymis yra vertinamasis, o jo turinys yra dinamiškesnis ir jo atskleidimas sudėtingesnis, kai žalos pobūdis siejamas ne vien su turtine jos išraiška, todėl šiuo atveju piniginės išraiškos kriterijaus nebegalima laikyti esminiu, t. y. neturtinė žala yra iš esmės skirtingo pobūdžio terminas nei turtinė žala, jų tapatinti negalima. Didelei neturtinei žalai esant ne kiekybiniam, o mišriam vertinamajam požymiui, inkriminuojant jį, būtina įvertinti ne tik žalos dydį, bet ir kitus neturtinės žalos atpažinimo kriterijus⁸⁸¹.

Teismų praktikoje sprendžiant klausimą, ar žala yra didelė, būtent ir atsižvelgiama ne tik į žalos piniginės išraiškos dydį, bet ir į tai, kiek ji reikšminga tokią žalą patyrusiam asmeniui, kurioje valstybės tarnybos srityje ir kokioms vertybėms yra padaryta žala, pažeistų objektų reikšmingumą, nusikalstamos veikos trukmę, kaltininko užimamų pareigų svarbą, nukentėjusiųjų skaičių, turtinę padėtį, į rezonansą visuomenėje dėl padarytos veikos ir to įtaką institucijos autoritetui, taip pat tai, ar dėl valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens poelgio sutriko normali valstybės veikla, buvo sudarytos sąlygos kitiems asmenims atlikti neteisėtus veiksmus ir pan. Kitokio, t. y. neturtinio, pobūdžio žala paprastai pripažįstama didele, jeigu ji patiriama dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintų teisių ir laisvių pažeidimo arba piktnaudžiaujant tarnyba dar ir kitos nusikalstamos veikos padarymo. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintų teisių ir laisvių pažeidimas, valstybės tarnybos autoriteto sumenkinimas ar kiti esmingai žalingi padariniai

⁸⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2004 m. spalio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-622/2004; 2004 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-512/2004; 2005 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-153/2005; 2005 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-638/2005; 2006 m. gegužės 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319/2006; 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-243/2007; 2007 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-76/2007; 2007 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-321/2007; 2008 m. lapkričio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-346/2008; 2014 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-100/2014; 2015 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-248-895/2015.

⁸⁸¹ VERŠEKYS, Paulius. Vertinamieji požymiai <...>, p. 243-245.

paprastai pripažįstami didele žala ne tik tarnybai ar asmeniui, bet ir valstybei⁸⁸².

Kita vertus, teismų praktikoje pažymima ir tai, kad minėta praktika, kurioje nagrinėti didelės neturtinės žalos nustatymo kriterijai, negali būti vertinama kaip pateikianti universalius, visoms byloms be jokių išlygų tinkančius atsakymus į klausimus, kylančius aiškinant bei taikant BK 228 straipsnio nuostatas. Kasacinėse nutartyse yra pateiktas pavyzdinis (bet ne baigtinis) aplinkybių, kurios laikytinos svarbiomis, konstatuojant didelės žalos (neturtinės) požymį, sąrašas. Kiekvienoje konkrečioje byloje iš teismų praktikoje, nustatinėjant didelės žalos požymį paprastai vertinamų aplinkybių (konstitucinių teisių bei laisvių pažeidimų, nukentėjusiųjų skaičiaus, veikos rezonanso visuomenėje, veikos trukmės ir kt.), gali būti nustatytos vienos ar kitos aplinkybės, tačiau be įprastai nurodomų teismų praktikoje aplinkybių, konstatuojant, kad buvo padaryta didelė neturtinė žala, reikšmingomis gali būti laikomos ir kitos, tai bylai svarbios aplinkybės. Todėl, pavyzdžiui, vienais atvejais be jau minėtų aplinkybių, apibūdinančių (neturtinės) žalos dydį, tokiomis papildomai pripažįstama sąlygų daryti teisės pažeidimus kitiems asmenims sudarymas, netgi administracinius teisės pažeidimus⁸⁸³. Kitais atvejais, net ir kai kurios minėtos aplinkybės, apibūdinančios žalos dydį, nepripažįstamos reikšmingomis ir konstatuojama, jog būtinas didelės žalos požymis nebuvo nustatytas, todėl veika negali būti

⁸⁸² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga Nr. T-1. Teismų praktika, 2007, nr. 26. Taip pat žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-230/2007; 2007 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-568/2007; 2007 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-660/2007; 2008 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-286/2008; 2008 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-421/2008; 2008 m. gruodžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-529/2008; 2009 m. balandžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-108/2009; 2009 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-355/2009; 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-407/2009; 2009 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-488/2009; 2010 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-16/2010; 2010 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-359/2010; 2011 m. kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-98/2011; 2012 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-161/2012; 2012 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-232/2012; 2014 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-100/2014; 2014 m. kovo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-169/2014; 2014 m. gegužės 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-247/2014.

⁸⁸³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-640-507/2015.

laikoma nusikalstama, pavyzdžiui, teigiant, kad rezonanso visuomenėje sukėlimas dar nereiškia prestižo pažeminimo ir nuteistųjų veiksmų nusikalstamo pobūdžio⁸⁸⁴.

Baudžiamosios teisės mokslinėje literatūroje taip pat galima rasti kriterijų, apibūdinančių žalą kaip didelę. Kaip ir teismų praktikoje, teigiama, kad sprendžiant klausimą, ar turtinė žala yra didelė, atsižvelgiama ir į tai, kiek ji reikšminga tokią žalą patyrusiam asmeniui (pvz., pagal jo turtinę padėtį)⁸⁸⁵. Kriterijais, pavyzdžiui, įvardijami ir neigiamos įtakos įmonės, įstaigos arba organizacijos veiklai laipsnis, patirtos turtinės žalos pobūdis ir dydis, nukentėjusiųjų skaičius, patirtos materialinės, moralinės arba fizinės žalos sunkumas⁸⁸⁶. Taip pat pažeistų teisių ir interesų socialinė vertė⁸⁸⁷. Be to, vertinant, ar dėl piktnaudžiavimo padaryta žala yra didelė, siūloma atsižvelgti ir į nukentėjusiojo turtinę padėtį, ar net į tai, kaip pats nukentėjusysis vertina jam padarytą žalą. Šiuo aspektu vertinant žalą, padarytą teisėms ir interesams, reikia atsižvelgti į atsakomybės dydį ir rūšį, kuri numatyta už šių įstatymo saugomų vertybių pažeidimą⁸⁸⁸.

Taigi, įvertinus visa tai, pažymėtina, jog kadangi piktnaudžiavimo atveju žala gali būti tiek turtinė, tiek neturtinė, piktnaudžiavimas gali pasireikšti įvairiuose visuomeniniuose santykiuose, o įstatymų leidėjas Baudžiamajame kodekse nenurodė tokios žalos konkretaus dydžio, manytina, jog nustatyti vieną, nors ir orientacinę didelės žalos požymio kiekybinės išraiškos ribą, yra neįmanoma ir nebūtina. Normos, numatančios baudžiamąją atsakomybę už piktnaudžiavimą, tikslas yra nubausti asmenis, pasinaudojusius tarnyba ne tarnybos interesais, dėl ko kilo didelė žala, todėl pirmiausia turi būti kalbama apie žalą valstybei, asmeniui ar organizacijai plačiaja prasme, ne tik turtine, t. y. žalos pobūdis tokiais atvejais dažnai yra mišrus (turtinis ir neturtinis),

⁸⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. gegužės 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-263/2014.

⁸⁸⁵ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 103.

⁸⁸⁶ ВОЛЖЕНКИН, Б. В. *Служебные преступления*. Москва, 2000, с. 298.

⁸⁸⁷ БОРЗЕНКОВ, Г. Н. КОМИССАРОВ В. С. *Курс уголовного права. Особенная часть*. Том 4. Москва, 2002, с. 140.

⁸⁸⁸ ГАУХМАН, Л. Д., КОЛОДКИН, Л. М., МАКСИМОВ С. В. *Уголовное право. Часть общая. Часть особенная. Учебник под*. Москва, 1999, с. 533.

todėl detalizavus (konkrečiai apibrėžus įstatyme) turtinę žalą, neturtinei žalai būtų skiriamas nepakankamas dėmesys, kas nebūtų teisinga šios normos prasme. Atsižvelgiant į tai, žalos dydis visuomet vertinamas atsižvelgiant ir į kitus kriterijus, apibūdinančius ir neturtinę piktnaudžiavimu padarytą žalą. Vis dėl to, tokių kriterijų sąrašas nėra baigtinis, konkretūs kriterijai nustatomi kiekvienu konkrečiu atveju *ad hoc*, todėl vienais atvejais gali būti pripažįstami reikšmingais didelei žalai apibūdinti, kitais – neturinčiais esminės reikšmės. Tai reiškia, kad vertinamojo padarinių požymio – didelės žalos – aiškinimas ir atskleidimas kiekvienu konkrečiu atveju priklauso nuo teisės taikytojo (aiškintojo, interpretatoriaus), todėl tampa itin subjektyvus, ir objektyviai atriboti tarnybinių piktnaudžiavimo tarnyba pažeidimą nuo piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos tampa itin sudėtinga.

Kaip minėta aptariant bendruosius nusikalstamos veikos ir tarnybinio nusižengimo atribojimo kriterijus, dar vienas požymis, galima sakyti, skiriantis piktnaudžiavimo nusikalstamą veiką nuo tarnybinio nusižengimo – tai piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos subjektas. Pagal BK 228 straipsnį piktnaudžiavimo nusikalstamai veikai būdingas specialusis subjektas – valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo. Minėta, jog pagal Baudžiamojo kodekso 230 straipsnyje pateiktą tiek valstybės tarnautojo, tiek jam prilyginto asmens sąvoką nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektu yra ne tik valstybės tarnautojai klasikine prasme (t. y. kaip numatyta Valstybės tarnybos įstatyme), tačiau ir kiti asmenys, atliekantys valdžios atstovo funkcijas arba turintys administracinius įgaliojimus, tarp jų ir valstybės politikai, teisėjai, asmenys, dirbantys ar einantys pareigas net privačiame juridiniame asmenyje, profesine veikla besiverčiantys asmenys ar arbitrai ir prisiekusieji, t. y. subjektų ratas nusikalstamų veikų valstybės tarnybai atveju daug platesnis nei tarnybinių nusižengimų atveju⁸⁸⁹.

Vis dėlto šiuo aspektu problema, kalbant apie piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos subjektą, būtent ir yra baudžiamosios atsakomybės subjektų rato išplėtimas, į jį įtraukiant ir asmenis, dirbančius, einančius tarnybą

⁸⁸⁹ Žr. skyrių II.3. Nusikalstama veika ir tarnybinis nusižengimas.

ne tik viešajame sektoriuje, tačiau ir privačiame, t. y. būtent privačių juridinių asmenų darbuotojus ar juose pareigas einančius asmenis, taip pat turinčius teisę veikti šių juridinių asmenų ar kitų organizacijų vardu asmenis, profesine veikla užsiimančius asmenis.

Istoriškai senojo (1961 m.) BK skirsnyje „Nusikaltimai ūkininkavimo tvarkai“ nuo 1995 m. sausio 1 d. pirmą kartą buvo nustatyta atskira baudžiamoji atsakomybė už tam tikrus „tarnybinius nusikaltimus ūkininkavimo tvarkai“, t. y. už asmenų, einančių tam tikras vadovo pareigas ar turinčių atitinkamus įgaliojimus komercinėje, ūkinėje ar finansinėje įmonėje ar užsiimančių profesine veikla, piktnaudžiavimą šiomis pareigomis ar šiais įgaliojimais⁸⁹⁰. Šiame BK skirsnyje baudžiamoji atsakomybė buvo numatyta už komercinį papirkimą (319 str.), neteisėto atlyginimo priėmimą (320 str.) ir piktnaudžiavimą pasitikėjimu ūkinėje veikloje (321 str.). Vėliau šis skirsnis buvo keletą kartų keistas, pasipildė dar viena veika – aplaidumu komercinėje, ūkinėje ar finansinėje veikloje (321¹ str.). Rengiant naująjį (2000 m.) BK, nuspręsta atsakomybę už panašaus pobūdžio veikas įtvirtinti ne BK skyriuje, numatančiame atsakomybę už nusikalstamas veikas ekonomikai ir verslo tvarkai, o BK skyriuje, numatančiame atsakomybę už nusikalstamas veikas valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams. Tai buvo padaryta atsisakant vadinamųjų „tarnybinių nusikaltimų ūkininkavimo tvarkai“ sudėčių, kartu nustatant, kad už kyšininkavimą, prekybą poveikiu, papirkimą, piktnaudžiavimą, tarnybos pareigų neatlikimą, kaip nusikalstamas veikas valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, atsako ne tik valstybės tarnautojas, bet ir jam prilygintas asmuo. Todėl BK 230 straipsnyje valstybės tarnautojui prilygintu asmeniu buvo pripažintas ir asmuo, dirbantis verslo, finansinėse ar kitose privačiose įmonėse, įstaigose ar organizacijose, taip pat užsiimantis profesine veikla ir turintis tam tikrus įgaliojimus.

⁸⁹⁰ 1994 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. I-551. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 60-1182; 1994 m. lapkričio 10 d. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“ Nr. I-551, priimto 1994 m. liepos 19 d., įsigaliojimo tvarkos“ Nr. I-654. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 92-1800.

Ši įstatymų leidėjo pozicija būtent ir buvo kritikuojama baiminantis, kad BK normos, reglamentuojančios baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, neapims visų asmenų, einančių tam tikras vadovaujančias pareigas ar turinčių tam tikrus įgaliojimus komercinėje, ūkinėje ar finansinėje įmonėje ar užsiimančių profesine veikla, nusikalstamo piktnaudžiavimo atveju⁸⁹¹. Šiuo metu toks įstatymų leidėjo sprendimas vertinamas dviprasmiškai. Viena vertus, teigiama, jog pagal senąjį BK baudžiamosios atsakomybės už bet kokio pobūdžio piktnaudžiavimą komercinėje, ūkinėje, finansinėje ar profesinėje veikloje nustatymas nebūtų visiškai pagrįstas baudžiamosios atsakomybės išplėtimo aspektu, t. y. keltų kriminalizacijos tikslingumo ir pagrįstumo klausimą, atsižvelgiant į baudžiamosios ir civilinės atsakomybės atribojimą. Kita vertus, teigiama, jog iš tikrųjų galima kelti klausimą, ar normos, įtvirtinančios valstybės tarnautojui prilyginamo asmens (taip pat ir einančio tam tikras pareigas ar turinčio tam tikrus įgaliojimus privačiame juridiniame asmenyje) baudžiamąją atsakomybę už piktnaudžiavimą savo pareigomis, apima visus tuos atvejus, kurie pagal savo pavojingumą laikytini nusikalstamomis veikomis⁸⁹².

Šis klausimas tapo ypač aktualus po to, kai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas valstybės tarnautojui prilyginamo asmens sąvoką susiejo ne tik su BK 230 straipsnyje įtvirtintais formaliaisiais požymiais, bet ir su asmens padarytų veiksmų reikšmingumu valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams. Viename iš svarbiausių sprendimų, suformavusių tokią teismų praktikos, aiškinant ir taikant BK 230 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą valstybės tarnautojui prilyginto asmens sąvoką, kryptį, kasacinis teismas pabrėžė, jog sprendžiant dėl to, ar asmuo BK 230 straipsnio prasme laikytinas valstybės tarnautojui prilygintu asmeniu, t. y. ar jis gali būti kyšininkavimo (BK 225 str.), piktnaudžiavimo (BK 228 str.), neteisėto teisių į daiktą įregistravimo (BK

⁸⁹¹ ABRAMAVIČIUS, Armanas. Kai kurie baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus ūkininkavimo (verslo) tvarkai pagal naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą klausimai. *Teisė*, 2004, nr. 50, p. 7-16.

⁸⁹² ABRAMAVIČIUS, Armanas, ŠVEDAS, Gintaras. Valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo kaip nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektas. In *Baudžiamoji justicija ir verslas*: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2016, p. 220.

228¹ str.), tarnybos pareigų neatlikimo (BK 229 str.) subjektu, reikia įvertinti ir tai, kad minėtos nusikalstamos veikos pagal BK yra priskirtos nusikaltimams ir baudžiamiesiems nusižengimams valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (BK XXXIII skyrius). Tai reiškia, kad šių nusikalstamų veikų objektas yra normali valstybės institucijų veikla, jų ir apskritai valstybės tarnybos autoritetas, viešasis interesas. Būtent BK XXXIII skyriuje numatytų nusikalstamų veikų pavojingumas ir yra tai, kad tokiomis veikomis žala padaroma normaliam valstybės tarnybos funkcionavimui, valstybės institucijų veiklai, jų prestižui, pažeidžiamas viešasis interesas. Todėl sprendžiant klausimą dėl to, ar asmuo BK 230 straipsnio prasme laikytinas valstybės tarnautojui prilygintu asmeniu, nepakanka vien tik to, kad toks asmuo formaliai atitinka BK 230 straipsnio 3 dalyje įvardytus požymius – dirba juridiniame asmenyje (kitoje organizacijoje) ar verčiasi profesine veikla ir turi administracinius įgaliojimus, arba turi teisę veikti šio juridinio asmens (kitos organizacijos) vardu, arba teikia viešąsias paslaugas. Taip pat turi būti nustatyta, kad tokia asmens veikla yra susijusi su viešojo intereso užtikrinimu ir šios veiklos nevykdymas ar netinkamas vykdymas (pvz., piktnaudžiaujant savo padėtimi, viršijant suteiktus įgaliojimus) reikštų viešojo intereso pažeidimą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad jo praktikoje taip pat yra konstatuota, jog privataus ūkio subjekto vadovas ar kitas darbuotojas gali būti prilygintas valstybės tarnautojui, tačiau tokia išvada turi būti daroma įvertinus ne tik formalų einamų pareigų atitikimą BK 230 straipsnyje nurodytiems požymiams, bet ir jo padarytų veiksmų reikšmingumą valstybės tarnybai ar viešiesiems interesams⁸⁹³. Priešingu atveju, t. y. valstybės tarnautojui prilygintu asmeniu pripažįstant privataus ūkio subjekto vadovą ar kitą jo darbuotoją, formaliai atitinkantį BK 230 straipsnio 3 dalyje įtvirtintus požymius, ir nevertinat jo veiklos reikšmingumo užtikrinant viešuosius interesus ar valstybės tarnybai, būtų iškreipta nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams esmė, BK XXXIII skyriuje

⁸⁹³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-251/2013.

įtvirtintų normų paskirtis, atsižvelgiant ir tai, kad reikalavimai asmenims, dirbantiems valstybės tarnyboje ir privačiame juridiniame asmenyje, daugeliu aspektų iš esmės skiriasi (pvz., priimant asmenį į darbą valstybės tarnyboje, skirtingai nei priimant dirbti privačiame juridiniame asmenyje, paprastai turi būti skelbiamas viešasis konkursas, skiriasi valstybės tarnautojų ir privačių juridinių asmenų darbuotojų drausminės (tarnybinės) atsakomybės pagrindai ir principai.)⁸⁹⁴.

Po tokio teismų praktikos pozicijos sukonkretinimo baudžiamosios teisės doktrinoje pasirodė nuogąstavimų, kad tokiu būdu faktiškai buvo pašalinta galimybė privačių juridinių asmenų vadovus ir kitus asmenis, užsiimančius profesine veikla ir turinčius tam tikrus įgaliojimus, traukti baudžiamojon atsakomybėn už jų padarytas valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams pavojingas veikas: kyšininkavimą, piktnaudžiavimą, tarnybos pareigų neatlikimą. Be to, šiuos nuogąstavimus reiškiantys mokslininkai pabrėžė, kad kasacinis teismas sukoncentravo dėmesį į BK XXXIII skyriaus pavadinimą ir iš jo išvedė (net nebandydamas pagrįsti, o paprasčiausiai postulodamas) ne itin įtikinamą tezė, kad viešojo intereso (ne)buvimo klausimą lemia tai, kokia konkrečia ūkine veikla užsiima subjektas, kuriame tam tikras funkcijas atlieka veiką padaręs asmuo, ir kokius (t. y. ar visuomenei svarbius) klausimus įgalioti spręsti atitinkami darbuotojai, kadangi minėtoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos nagrinėtoje byloje kaltinamasis buvo juridinio asmens, kuris teikė automobilių remonto ir patalpų nuomos paslaugas, direktorius ir teismas šios veiklos nelaikė tokia, kuri reikštų viešojo intereso įgyvendinimą, be to, pripažinta, jog kaltinamojo nusikalstamais veiksmais turtinė žala buvo padaryta privačiam ūkio subjektui, ir tai taip pat, teismo nuomone, savaime nereiškia, kad taip buvo pažeisti viešieji interesai⁸⁹⁵.

⁸⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. kovo 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. 2K-P-89/2014.

⁸⁹⁵ KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, Eglė, RAGAUSKAS, Petras, VITKUTĖ, Evelina Agota. *Korupcija privačiame sektoriuje: normatyvinė samprata ir paplitimas tam tikrose srityse*. Vilnius: Justitia, 2014, p. 11 ir toliau.

Tačiau kitų autorių nuomone⁸⁹⁶, šiuos nuogąstavimus paneigia teismų praktika, besiformuojanti po minėto Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos sprendimo, pagal kurią, pavyzdžiui, specialistės, rengusios daugiabučio namo renovavimo konkurso sąlygas ir dalyvavusios vykdant konkursą bei vertinant jo rezultatus, veiksmai (piktnaudžiavimas savo įgaliojimais) iš dalies galėjo lemti viešojo konkurso rezultatus, o tinkamas viešojo konkurso organizavimas ir vykdymas yra viešasis interesas, kurį privalo užtikrinti valstybė, todėl ši specialistė yra BK 228 straipsnyje numatyto nusikaltimo subjektas; ji daugiabučio namo savininkų bendrijoms ne tik teikė viešąsias paslaugas, bet ir jos individuali veikla buvo susijusi su teisiškai reikšmingu veiksmu, kuriais pastatų renovacijos procese buvo užtikrinamas viešasis interesas, atlikimu⁸⁹⁷. Taip pat, pavyzdžiui, asmens (banko filialo vadovo), turinčio teisę veikti banko vardu, veika, susijusi su veikimu (neveikimu) priešingai banko interesams, gali pakenkti banko autoritetui, pakirsti pasitikėjimą bankų sistema, ir vertinama kaip viešojo intereso pažeidimas, kadangi būtent valstybės finansų sistemos stabilumas (viena iš valstybės gyvavimo sąlygų) yra viešasis interesas, kurį privalo užtikrinti valstybė; finansinis stabilumas valstybėje didele dalimi priklauso ir nuo bankų (tiek valstybinių, tiek privačių) sistemos veiklos, kurios tinkamas atlikimas neatsiejamas nuo bankų patikimumo, autoriteto, pasitikėjimo jais⁸⁹⁸. Dar vienoje byloje kasaciniam teismui nekilo abejonių, kad privataus juridinio asmens teikiamos paslaugos Panevėžio mieste ir rajone buvo viešo pobūdžio, susijusios su viešojo intereso – tinkamai, laikantis teisės aktų nustatytos tvarkos aptarnaujamoje teritorijoje spręsti geriamojo ir gamybinio vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo klausimus – įgyvendinimu; atitinkamo pobūdžio bei reikšmingumo buvo ir šiai bendrovei vadovavusio, jai atstovavusio ir jos

⁸⁹⁶ ABRAMAVIČIUS, Armanas, ŠVEDAS, Gintaras. Valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo kaip nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektas. In *Baudžiamoji justicija ir verslas*: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2016, p. 227-228.

⁸⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-50-648/2015.

⁸⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. sausio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-24-895/2015.

vardu veikusio, bendrovės ūkinę veiklą organizavusio ir ją vykdžiusio generalinio direktoriaus pareigos, kuriomis, siekdamas turtinės naudos sau ir kitiems, jis piktnaudžiavo apgaule užvaldydamas Europos Sąjungos sanglaudos fondo lėšas rengiant nuotekų tinklus ir neatsiskaitydamas su kitu privačiu juridiniu asmeniu už jo name atliktus betransšėjinio vamzdžio paklojimo darbus bei su savo atstovaujama juridiniu asmeniu už jo namo kieme atliktus grunto kasimo darbus. Todėl konstatuota, kad toks juridinio asmens direktorius turėjo teisę veikti šio juridinio asmens vardu, taip pat turėjo administracinius įgaliojimus, o jo veikla bendrovėje buvo susijusi su teisiškai reikšmingų veiksmų, kuriais buvo užtikrinamas viešasis interesas vykdant vandens tiekimą ir nuotekų tvarkymą, atlikimu, todėl ir jo veiksmai pagrįstai kvalifikuoti kaip padaryti asmens, prilyginto valstybės tarnautojui, pripažįstant, jog jis atitinka šiame straipsnyje numatyto specialaus subjekto – valstybės tarnautojui prilyginamo asmens – požymius⁸⁹⁹.

Oponentų teigimu, ne už kiekvieną korupcinę veiką privačiame sektoriuje dirbančius asmenis reikia persekioti baudžiamosios teisės priemonėmis, tačiau teigti, kad, visoms kitoms sąlygoms esant vienodoms valstybės tarnautojo padaryta veika yra pavojingesnė, taigi ir verta baudžiamosios atsakomybės, lyginant su privataus sektoriaus darbuotojo analogiška veika, yra radikalų, atsižvelgiant į Baudžiamajame kodekse vartojamas kalbines konstrukcijas, jo istorinę raidą ir tarptautinius Lietuvos valstybės įsipareigojimus⁹⁰⁰ bei baudžiamosios atsakomybės paskirtį efektyviai apribojant asmens galimybes pakartotinai daryti analogiškas veikas (pvz., atimant teisę dirbti tam tikrą darbą

⁸⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-548-699/2015.

⁹⁰⁰ Pažymėtina, jog valstybių grupės prieš korupciją (GRECO) ataskaitoje Lietuvai dėl Baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos straipsnių inkriminavimo, priešingai, nei teigia minėti oponentai, nurodoma, jog Lietuvoje korupcija privačiame sektoriuje kriminalizuota, tai užtikrinama nustačius valstybės tarnautojui prilyginto asmens sąvoką BK 230 straipsnio 3 dalyje, kurioje minimi asmenys, kurie dirba privačioje įstaigoje, įmonėje ar organizacijoje arba turi teisę veikti jos vardu, ir tai atitinka 1999 m. sausio 27 d. Europos Tarybos Baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos (ESS Nr. 173) reikalavimus. Todėl nėra pagrindo abejoti Lietuvos valstybės tarptautinių įsipareigojimų vykdymu ar Baudžiamojo kodekso istoriniu tęstinumu dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos 2014 m. kovo 13 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. 2K-P-89/2014 pateikto išaiškinimo. Valstybių grupės prieš korupciją vertinimo ataskaita Lietuvai dėl Baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos straipsnių inkriminavimo [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugsėjo 14 d.], Strasbūras, 2009 m. liepos 2 d. Prieiga per internetą: <http://www.tm.lt/dok/vertinim_ataskaita_baudziamosios_konvencijos.pdf>.

ar užsiimti tam tikra veikla arba užkertant kelią tokiam asmeniui stoti į valstybės tarnybą dėl priekaištingos reputacijos)⁹⁰¹. Tačiau vis dėlto reikia pritarti nuomonei, jog įmonės vadovo nesąžiningus veiksmus ne visada galime vertinti pagal tuos pačius (gana griežtus) standartus, kaip ir valstybės tarnautojų nesąžiningus tarnybinius veiksmus. Būtent Valstybės tarnybos įstatyme įtvirtintų pagrindinių valstybės tarnybos ir valstybės tarnautojų veiklos etikos principų (tokių, kaip įstatymų viršenybės, lojalumo, skaidrumo, nesavanaudiškumo, pavyzdingumo ir pan.) nesilaikymas ir yra svarbus piktnaudžiavimo kriterijus – įrodymas, kad veika yra priešinga valstybės tarnybai. Tačiau įmonės vadovas savo veikloje pirmiausia turi vadovautis įmonės privačiais interesais, t. y. siekti pelno ir konkurencingumo, be to, paprastai teisės aktai nereikalauja jo nepriekaištingos reputacijos, nešališkų sprendimų, nesavanaudiškumo ar pavyzdingumo⁹⁰².

Pažymėtina, jog ši pozicija iš esmės grindžiama kvalifikuoto piktnaudžiavimo, numatyto BK 228 straipsnio 2 dalyje, nepagrįstu inkriminavimu privataus verslo atstovams, tačiau ne apskritai visomis korupcinio pobūdžio nusikalstamomis veikomis. Nuo 2011 m. liepos 5 d.⁹⁰³ sugriežtinus kvalifikuotos piktnaudžiavimo normos sankciją, ši veika tapo priskirta sunkių nusikaltimų kategorijai. Dėl šios priežasties, manoma, jog kartu su įprastais kaltinimais turbiniais, ekonominiais nusikaltimais įmonių vadovams praktikoje priskiriamas ir kvalifikuotas piktnaudžiavimas (BK 228 str. 2 d.), kadangi ši veika nebūtinai būna korupcinė ir dažniausiai pasireiškia netinkamu pareigų atlikimu, t. y. kaip pareigybei keliamų vidinių reikalavimų pažeidimu, tačiau nepaaiškinant, kaip ši inkriminuojama veika pažeidžia piktnaudžiavimo normos saugomas vertybes – valstybės tarnybą ar viešuosius interesus, ir kodėl įmonės vadovas šiuo atveju prilyginamas

⁹⁰¹ KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, Eglė, RAGAUSKAS, Petras, VITKUTĖ, Evelina Agota. *Korupcija privačiame sektoriuje: normatyvinė samprata ir paplitimas tam tikrose srityse*. Vilnius: Justitia, 2014, p. 14-15.

⁹⁰² FEDOSIUK, Oleg. Dirbtinis kriminalizavimas <...>, p. 45.

⁹⁰³ 2011 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123¹, 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228¹, 229, 230, 253¹, 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297, 308¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 68¹, 68² straipsniais ir 44, 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas Nr. XI-1472. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 81-3959.

valstybės tarnautojui. Visai kitaip, O. Fedosiuk teigimu, yra privataus kyšininkavimo atveju, kai asmuo ima kyšį už davėjui palankų sprendimą, kadangi tokių akivaizdžiai korupcinių veikslių priešingumas viešiesiems interesams lengvai atpažįstamas ir nekelia abejonių. Tačiau įmonės vadovui pateikiamas kaltinimas kvalifikuotu piktnaudžiavimu dėl to, kad jis veikė priešingai akcininkų interesams, sudarė nenaudingą įmonei sandorį, pasisavino pinigus arba privedė įmonę prie bankroto, O. Fedosiuk nuomone, iš esmės pagrįstas dirbtiniu privataus verslo prilyginimu valstybės tarnybai⁹⁰⁴.

Lyginamasis tyrimas rodo, jog apskritai valstybėse baudžiamoji atsakomybė už tarnybinius nusikaltimus baudžiamuosiuose įstatymuose būtent ir diferencijuojama priklausomai nuo to, ar kėsinama į tarnybos interesus privačiame sektoriuje, ar į valstybės tarnybos interesus⁹⁰⁵. Šiuo požiūriu sąlygiškai galima išskirti tris tokio reglamentavimo būdus: 1) valstybės, kurių baudžiamajame kodekse numatyta skirtinga baudžiamoji atsakomybė tiek už tarnybinius nusikaltimus privačiame, tiek už tarnybinius nusikaltimus valstybiniame sektoriuje (pvz., Latvija, Moldova, Rusija, Vengrija ir kt.); 2) valstybės, kurių baudžiamajame kodekse numatyta vienoda atsakomybė, nepriklausomai nuo nusikalstamos veikos subjekto tarnybos (darbo) vietos (pvz., Estija, Švedija, Lietuva ir kt.); 3) valstybės, kurių baudžiamajame kodekse atsakomybė už tarnybines nusikalstamas veikas privačiame sektoriuje apskritai nereglamentuota (pvz., Čekija, Lenkija, Kroatija, Suomija, Vokietija ir kt.).

Pirmajai grupei priskirtoms valstybėms būdinga tai, kad tarnybinio pobūdžio veikos (piktnaudžiavimas tarnyba, kyšininkavimas ir pan.), padaromos privačiame sektoriuje pareigas einančių bei dirbančių asmenų, reglamentuojamos atskirame baudžiamojo kodekso skyriuje, skirtame dažniausiai nusikalstamoms veikoms ekonomikai, o tarnybinio pobūdžio nusikalstamos veikos, kurių subjektas valstybinės valdžios atstovas (valstybės tarnautojas, politikas ir pan.), reglamentuojamos specialiaame skyriuje, skirtame

⁹⁰⁴ FEDOSIUK, Oleg. Dirbtinis kriminalizavimas <...>, p. 46.

⁹⁰⁵ Baudžiamieji kodeksai [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugsėjo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

būtent nusikalstamos veikoms valstybės tarnybai. Pavyzdžiui, Latvijos BK 196 straipsnis, esantis atskirame skyriuje „Nusikaltimai ekonomikai“, reglamentuoja piktnaudžiavimą įgaliojimais ir jų viršijimą, kai šiuos veiksmus atlieka atsakingas įmonės ar organizacijos darbuotojas, o Latvijos BK XXIV skyrius „Nusikaltimai, padaromi einant pareigas valstybinėse institucijose“ reglamentuoja išimtinai tik veikas valstybiniame sektoriuje, o jo 317 ir 318 straipsniai numato baudžiamąją atsakomybę atitinkamai už įgaliojimų viršijimą ir piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi. Taip pat, pavyzdžiui, Rusijos BK 23 skyriuje „Nusikaltimai tarnybos interesams pelno siekiančiose ir kitose organizacijose“ reglamentuojamos būtent tarnybinės veikos privačiame sektoriuje (BK 201 str. ir kt.), o 30 skyriuje „Nusikaltimai valstybinei valdžiai ir valdymo bei vietos savivaldos institucijų interesams“ reglamentuojamos tarnybinės veikos viešajame sektoriuje (BK 285 str. ir kt.).

Antrajai valstybių grupei būdinga tai, kad atsakomybė už tarnybinio pobūdžio nusikalstamas veikas, nepriklausomai nuo jų subjekto, reglamentuojama viename dažniausiai nusikalstamos veikoms valstybės tarnybai skirtame baudžiamojo kodekso skyriuje. Pavyzdžiui, Estijoje, kaip ir Lietuvoje, atsakomybė už tarnybinius nusikaltimus valstybiniame ir privačiame sektoriuose reglamentuota viename BK skyriuje, kadangi pareigūno sąvoka čia apima ne tik pareigas valstybės ar savivaldybės institucijose arba viešajame juridiniame asmenyje einančius asmenis, tačiau ir privačiame juridiniame asmenyje dirbančius asmenis (Estijos BK 288 str. 1, 2 d.).

Galiausiai, trečiajai valstybių grupei priskirtinos tos, kurių baudžiamuosiuose kodeksuose tarnybinio pobūdžio nusikalstamos veikos, padaromos privačiame sektoriuje pareigas einančių bei dirbančių asmenų, apskritai nereglamentuojamos. Pavyzdžiui, Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo kodekso trisdešimtas skyrius, reglamentuojantis nusikaltimus viešojoje tarnyboje, numato veikas, iš esmės susijusias su viešuoju sektoriumi, valstybės ir viešaisiais interesais, todėl šio skyriaus pagrindinių nusikaltimų (iš esmės kyšio ėmimo ir jo davimo (331-334 str.) subjektu gali būti tik valstybės pareigūnai. Kiti šio skyriaus nusikaltimai yra

labiau kazuistiniai ir skirti konkrečioms atvejams viešojoje tarnyboje, tokiems, kaip teisingumo vykdymo tvarkos iškreipimui (339 str.), kūno sužalojimui vykdant tarnybines pareigas (340 str.), vertimui duoti parodymus (343 str.), tyčiniams ir sąmoningiems nekaltų asmenų baudžiamiesiems persekiojimams (344 str.), melagingų įrašų viešuosiuose dokumentuose darymui (348 str.) ir pan. Be to, ir kituose Vokietijos baudžiamojo kodekso skyriuose, numatančiuose atsakomybę už veikas, kuriomis kėsinama į kitus objektus, veikų subjektu taip pat gali būti pareigūnas, kuriam tokiais atvejais numatyta griežtesnė atsakomybė. Baudžiamoji atsakomybė už tarnybinius nusikaltimus privačiame sektoriuje, kaip juos suprantame Lietuvoje, Vokietijos baudžiamajame kodekse iš esmės nėra reglamentuota. Net ir dvidešimt šeštasis šio kodekso skyrius, numatantis atsakomybę už nusikalstamas veikas prieš konkurenciją, privataus juridinio asmens darbuotojo ar atstovo tarnybinę atsakomybę numato tik už kyšio ėmimą ar davimą komercinėje veikloje (299 str.). Šią Vokietijos baudžiamojo kodekso ypatybę, manytina, lemia tai, jog pačiame Vokietijos baudžiamajame kodekse nereglamentuota baudžiamoji atsakomybė už ekonominius nusikaltimus (verslo srityje), kadangi tai yra kitų teisės aktų, sudarančių atskirą baudžiamosios teisės šaką arba institutą – ūkinę (ekonominę) baudžiamąją teisę (vok. *Wirtschaftsstrafrecht*), reguliavimo dalykas. Panašiai yra ir Lenkijoje, kurioje baudžiamoji atsakomybė už tarnybinius nusikaltimus privačiame sektoriuje nereglamentuojama, valstybės tarnautojais laikant tik valstybės pareigūnus, viešąsias funkcijas vykdančius asmenis (Lenkijos BK 115 str.), ir atsakomybę už veikas valstybės ir vietos valdžios veiklai reglamentuojant viename (XXIX) skyriuje, tam tikrais atvejais ir kituose baudžiamojo kodekso skyriuose bei straipsniuose, numatančiuose atsakomybę už veikas, kuriomis kėsinama į kitus objektus, veikų subjektu taip pat numatant ir pareigūnus, kuriems tokiais atvejais numatyta griežtesnė atsakomybė⁹⁰⁶.

Taigi, iš to galima daryti išvadą, jog Lietuvai, kaip minėta, antrosios iš išvardytų teisinio reguliavimo grupių atstovei, ypač dėl BK 230 straipsnyje

⁹⁰⁶ Ibidem.

įtvirtinto itin plataus BK XXXIII skyriuje reglamentuotų nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (taigi ir piktnaudžiavimo) subjektų rato, apimančio ne tik valstybės tarnautojus, tačiau ir asmenis, dirbančius ar turinčius tam tikrus įgaliojimus privačiuose juridiniuose asmenyse arba turinčius teisę veikti šių juridinių asmenų vardu, teikiančius viešąsias paslaugas arba užsiimančius profesine veikla, vis dėlto būtina nustatyti, jog šių subjektų, ypač veikiančių privačiame sektoriuje, nusikalstamos veikos atveju būtina atliekamų veiksmų sąsaja bei reikšmė valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams.

Kalbant apie kvalifikuotą piktnaudžiavimą (BK 228 str. 2 d.), kaip matyti iš normos konstrukcijos, būtinasis jo požymis, darantis piktnaudžiavimą pavojingesnį – turtinės ar kitokios asmeninės naudos siekis (tikslas). Pirmiausia pastebėtina, jog apskritai, remiantis jau minėtomis piktnaudžiavimo (tiek tarnybinio nusižengimo, tiek nusikalstamos veikos) sąvokomis, piktnaudžiavimui iš esmės ir šiaip būdingas savanaudiškumas, t. y. tarnybinės padėties, įstatymais ir kitais teisės aktais suteiktų teisių, pareigų ir įgaliojimų panaudojimas arba nepanaudojimas priešingai tarnybos interesams, dažniausiai gaunant ar siekiant (suteikiant galimybę) gauti nepagrįstą atlygį (ar kitą naudą) sau ar kitam asmeniui. Pažymėtina, jog viskas, kas daroma, siekiant patenkinti savo interesus, yra savanaudiška. Todėl šiuo atžvilgiu papildomas savanaudiškumo požymis piktnaudžiavimo nusikalstamą veiką vargu ar kvalifikuoja, juo labiau leidžia atriboti nuo piktnaudžiavimo, kaip tarnybinio nusižengimo (pavyzdžiui, piktnaudžiavimas siekiant net ir 10 Eur turtinės naudos bus laikomas savanaudišku, taigi, sudarančiu ir tarnybinio nusižengimo sudėtį). Dėl tokios priežasties šiuo atveju, taip pat kaip ir paprasto piktnaudžiavimo atveju (BK 228 str. 1 d.), vienintelis požymis, skiriantis ir kvalifikuotą piktnaudžiavimą nuo tarnybinio nusižengimo, manytina, yra didelė žala, kuri, kaip ir BK 228 straipsnio 1 dalies atveju, yra būtinasis nusikalstamos veikos sudėties padarinių požymis.

Kita vertus, kasacinis teismas, aiškindamas asmeninės naudos požymį, pažymėjo, jog „Pagrindinė BK 228 straipsnio 1 dalyje numatytos veikos

sudėtis „piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi“ savaime suponuoja neteisėtos naudos siekimą pasinaudojant tarnybine padėtimi, todėl BK 228 straipsnio 2 dalies, kurią kvalifikuoja siekis turtinės ar kitokios asmeninės naudos, turinys turi būti suprantamas ir aiškinamas siauriau nei BK 228 straipsnio 1 dalyje numatytos naudos siekimas – įstatymų leidėjas ją įtvirtino kaip kvalifikuotą, pavojingesnę veiką. Teismų praktika yra pateikusi turtinės naudos sąvokos turinio išaiškinimus, kurie siejami su konkrečia turtinio pobūdžio nauda ne tik sau, bet ir šeimos nariams bei giminaičiams, paliekant šį sąrašą atvirą (baudžiamoji byla Nr. 2K-153). Kitokios asmeninės naudos samprata teismų praktikoje yra tapatinama su siekiu gauti neturtinio pobūdžio naudos, tačiau vėlgi – šio veiką kvalifikuojančio požymio turinys turi būti suprantamas ir aiškinamas siauresne apimtimi nei BK 228 straipsnio 1 dalyje numatytas piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi. Dėl paminėtų priežasčių dvasinio, emocinio turinio nauda, kuri gaunama teikiant pagalbą bei paramą draugui ar kitam asmeniui, nors ir neteisėta, neturi būti suprantama kaip BK 228 straipsnio 2 dalį kvalifikuojantis požymis. Kita vertus, draugiški ryšiai nereikia vien tik dalijimasi emocijomis ir jausmais – natūralu ir gyvenimiška, kai turtingesnis draugas didesne pinigine dalimi prisideda prie bendrų išlaidų bei reikiamais atvejais teikia kitokią materialinę paramą.⁹⁰⁷ Vis dėlto literatūroje teigiama, jog „<...> asmeninės naudos sąvoka yra tokia abstrakti, kad prie jos įmanoma „pritempti“ bet kokius žmogaus motyvus.“⁹⁰⁸ Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad „asmeninės naudos“ sąvoka lingvistiniu požiūriu yra labiau susijusi su pačiu nusikalstamą veiką darančiu, t. y. vienu asmeniu, tačiau, kaip matyti iš minėtų piktnaudžiavimo apibrėžimų, naudos siekis yra susijęs ir su kitais asmenimis, todėl, manytina, tikslinga patikslinti šią sąvoką, nurodant ją „savo ar kitų naudai“, kaip numatyta kyšininkavimo normoje (BK 225 str.).

⁹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. spalio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-440/2010.

⁹⁰⁸ FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtas pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19(3), p. 1229-1230.

Kitas kvalifikuoto piktnaudžiavimo (BK 228 str. 2 d.) būtinas požymis – nėra kyšininkavimo požymių. Tai reiškia, jog piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi ar įgaliojimų viršijimas, sukėlęs didelės žalos, siekiant turtinės ar kitokios asmeninės naudos, neturi pasireikšti pažadėjimu ar susitarimu tokią naudą priimti arba jos reikalavimu ar provokavimu ją suteikti arba apskritai tokios naudos priėmimu už teisėtą ar neteisėtą veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus, kadangi tokiu atveju veika kvalifikuotina kaip kyšininkavimas (BK 225 str.)⁹⁰⁹. Tai aiškintina tuo, jog apskritai piktnaudžiavimas yra bendroji norma (*lex generalis*), apimanti visus galimus tarnybos panaudojimo savo interesams požymius (tarp jų ir kyšininkavimą). Šiuo atveju kyšininkavimas yra specialioji norma piktnaudžiavimo atžvilgiu, numatanti tam tikrą piktnaudžiavimo atmainą, ir prioritetas šių normų konkurencijos atveju turėtų būti teikiamas būtent specialiajai normai (*lex specialis*)⁹¹⁰. Tačiau kyšio sampratą nuo 2011 m. išplėtus iki bet kokios asmeninės naudos sau ar kitam asmeniui (materialios ar nematerialios, turinčios ekonominę vertę rinkoje ar tokios vertės neturinčios)⁹¹¹ (BK 230 str. 4 d.)⁹¹², piktnaudžiavimo ir kyšininkavimo atskyrimas tapo sudėtingesnis ir iš esmės priklauso nuo objektyviųjų nusikalstamos veikos požymių, t. y. padarinių (didelės žalos) ir veikos padarymo būdo. Tokios baudžiamojo įstatymo pataisos kritikai teigia, jog prilyginus asmeninę naudą kyšiui norima išvengti papildomų rūpesčių įrodinėjant būtinąjį piktnaudžiavimo požymį – didelę žalą, reiškia, ir tinkamą

⁹⁰⁹ Dėl kyšininkavimo ir piktnaudžiavimo atribojimo šiuo aspektu taip pat žr., pvz., ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. birželio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-353-139/2015.

⁹¹⁰ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 106. Taip pat žr. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-207/2013.

⁹¹¹ Tai buvo padaryta atsižvelgus į valstybių grupės prieš korupciją (GRECO) ataskaitoje pateiktą rekomendaciją baudžiamajame įstatyme vartojamą kyšio sąvoką išplėsti taip, kad ji aiškiai apimtų visų rūšių naudą (materialią ar nematerialią, turinčią rinkos vertę ar ne) ir atitiktų 1999 m. sausio 27 d. Europos baudžiamosios teisės konvencijoje dėl korupcijos vartojamą „bet kokio nepagrįsto atlygio“ sąvoką. Valstybių grupės prieš korupciją vertinimo ataskaita Lietuvai dėl Baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos straipsnių inkriminavimo [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugsėjo 14 d.], Strasbūras, 2009 m. liepos 2 d. Prieiga per internetą: <http://www.tm.lt/dok/vertinim_ataskaita_baudziamosios_konvencijos.pdf>.

⁹¹² 2011 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123¹, 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228¹, 229, 230, 253¹, 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297, 308¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 68¹, 68² straipsniais ir 44, 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas Nr. XI-1472. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 81-3959.

padarytos veikos pavojingumą, kadangi kyšininkavimo normai taikyti nei pavojingumo, nei piktnaudžiavimo įgaliojimais įrodinėti nereikia, šiuo atveju nekyla ir atbrijimo nuo drausminės atsakomybės problemos⁹¹³. Tokiu būdu nusikaltimu gali būti pripažintas siekimas gauti asmeninę naudą ir už teisėtus tarnybinius veiksmus net ir nepiktnaudžiaujant tarnybine padėtimi, kadangi nepagalvota, jog asmeninės naudos sąvoka be nuorodų į neteisėtumą ar piktnaudžiavimą praranda bet kokį negatyvumą. Taigi, kriminalizacija neatsakyta į esminį klausimą – koks blogis uždraustas⁹¹⁴. Todėl pripažįstama, jog asmeninės naudos prilyginimas kyšiui, be jokių papildomų požymių, prieštarauja tiek legalumo principui baudžiamajoje teisėje (dėl pernelyg didelio abstraktumo), tiek kraštutinės priemonės (*ultima ratio*) principui ir apskritai yra nekokybiškos įstatymų leidybos pavyzdys⁹¹⁵.

Dėl baudžiamosios atsakomybės, kaip paskutinės priemonės (*ultima ratio*), ir piktnaudžiavimo kriminalizavimo doktrinoje yra nuomonių, jog baudžiamoji atsakomybė už piktnaudžiavimą nėra gerai subalansuota, kadangi už piktnaudžiavimą asmuo kartais lieka deramai nenubaustas, piktnaudžiavimą įvertinus kaip drausminį nusižengimą. Atsižvelgiant į tai, kad didelės žalos požymį aiškinant vien lingvistiškai tam tikrais atvejais apčiuopiami padariniai, įvertinti kaip „didelė žala“ gali ir nekilti ar nebūti nustatyti, siūloma žalą skaidyti, t. y. numatyti baudžiamajame įstatyme piktnaudžiavimo, kaip baudžiamajo nusižengimo, sudėtį, kai padarytos žalos dydis viršija 20 MGL ir siekia 150 MGL. Tai aiškinama tuo, jog situacijos, kai turtinė žala sudaro 250 MGL ir drausminio nusižengimo riba išsiplečia iki šios ribos, nėra pateisinamos, o asmuo, padaręs žalą iki 250 MGL, negauna deramo teisinio įvertinimo, todėl numačius baudžiamąjį nusižengimą už piktnaudžiavimą, žalos dydį sumažinus iki 20 MGL, būtų pagrįstai diferencijuota baudžiamoji atsakomybė bei suderintos teisinės atsakomybės rūšys – drausminė,

⁹¹³ FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtas pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19(3), p. 1226.

⁹¹⁴ Ibidem.

⁹¹⁵ Ibidem.

administracinė ir baudžiamoji. Be to, tokia diferenciacija numatyta kyšininkavimo sudėtyje⁹¹⁶.

Oponuojant šiam siūlymui, pažymėtina, jog, visų pirma, jis vėlgi tarnautų baudžiamojo įstatymo griežtinimo, taigi ir piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos kriminalizavimo tendencijai, kadangi būtų sumažinta riba, nuo kurios asmeniui kyla baudžiamoji atsakomybė už piktnaudžiavimą, nesvarbu, ar tai laikoma nusikaltimu, ar baudžiamuoju nusižengimu. Kita vertus, kyšininkavimo atveju baudžiamoji atsakomybė diferencijuota, remiantis kyšio, t. y. nusikaltimo dalyko, dydžiu, tačiau ne padarinių, kurie šiai sudėčiai nėra būtini, dydžiu. Todėl paraleliai atsižvelgti į kyšininkavimo nusikalstamos veikos sudėtį, koreguojant piktnaudžiavimo sudėtį, nėra teisinga. Be to, baudžiamojo nusižengimo sudėties įtvirtinimas neišspręstų vertinamojo piktnaudžiavimo padarinių požymio „didelė žala“ sąvokos aiškinimo problemos. Atsižvelgiant į tai, kad piktnaudžiavimo nusikaltimo sudėčiai apskritai būdingas abstraktumas, neleidžiantis konkrečiai atsakyti į klausimą, kuo šis nusikaltimas skiriasi nuo tarnybinio nusižengimo, o didelės žalos padarinių požymio aiškinimas paliktas teismų praktikai, kuri nepateikia ir negali pateikti konkretaus ir aiškiai apibrėžto tokios žalos vertinimo kriterijų sąrašo, piktnaudžiavimo, kaip baudžiamojo nusižengimo, sudėties įtvirtinimas baudžiamajame įstatyme ne tik kad neišspręstų minėtos abstraktumo problemos, tačiau tik dar labiau komplikuočių piktnaudžiavimo, kaip nusikalstamos veikos, ir piktnaudžiavimo, kaip tarnybinio nusižengimo, atribojimą, kadangi tuomet riba tarp nusikalstamos veikos ir tarnybinio nusižengimo būtų dar neaiškesnė, o atstumas tarp šių teisės pažeidimų dar mažesnis.

Pažymėtina, jog piktnaudžiavimo atveju nusikalstamos veikos ir kitų teisės pažeidimų atribojimo klausimas aktualus ne tik tarnybinio nusižengimo aspektu. Teismų praktikoje stebimas ir kitos rūšies teisės pažeidimo, t. y. civilinės teisės pažeidimo, atribojimo nuo nusikalstamos veikos poreikis. Pastebima, jog kaltinimas neretai privataus juridinio asmens atstovo veiksmus,

⁹¹⁶ PAKŠTAITIS, Laurynas. Piktnaudžiavimo kriminalizavimo, <...>, p. 99-100.

priešingus įmonės steigimo tikslams, pažeidžiant, pavyzdžiui Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo⁹¹⁷ reikalavimus, reglamentuojančius bendrovės organų bei vadovų funkcijas, bei įstatuose numatytas pareigas, neveikiant bendrovės ir jos akcininkų naudai, nesilaikant įstatymų bei kitų teisės aktų reikalavimų, teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimų, nesiekiant bendrovei pelno, prilygina piktnaudžiavimui pagal Baudžiamąjį kodeksą. Tačiau kasacinis teismas pažymi, jog iš tokio kaltinimo turinio matyti, jog baudžiamojon atsakomybėn asmuo patrauktas dėl to, kad atstovaudamas bendrovei netinkamai vykdė civilinio teisinio pobūdžio pareigas, už ką atsakomybę, t. y. bendrovės vadovo pareigą atlyginti jo kaltais veiksmais padarytą žalą bei šios pareigos teisinį pagrindą, nustato civilinės teisės normos⁹¹⁸. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad kai uždarosios akcinės bendrovės vadovas padaro bendrovei žalos, veikdamas kaip jos valdymo organas „išoriniuose“ santykiuose, jam taikytina civilinė atsakomybė pagal civilinius įstatymus. Netinkama juridinio asmens valdymo organų ar jų narių veikla taip pat visų pirma suprantama kaip CK 2.86–2.87 straipsnių nuostatų pažeidimas⁹¹⁹. Palaikydamas šią poziciją, kasacinis teismas teigia, jog privataus juridinio asmens ir jo vadovo, susieto su įmone fiduciariniais santykiais, kilęs ginčas dėl vadovo netinkamos veiklos atstovaujant bendrovei, šios veiklos ekonominio neefektyvumo, žalingumo, spręstinas prioriteta suteikiant civilinės teisės normoms. Toks ginčas negali būti išspręstas taikant baudžiamąją atsakomybę dar ir dėl to, kad atsakomybės už piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi tikslai kitokie, jie nėra kompensaciniai, o pirmiausia skirti baudžiamojo įstatymo numatytai sankcijai už šią tyčinę pavojingą veiką pritaikyti⁹²⁰. Taip pat kasacinis teismas pabrėžia, jog vertinant vertikalių (fiduciarinių) turtinių santykių pažeidimus, pagrindiniais baudžiamosios

⁹¹⁷ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 64-1914; 2003, nr. 123-5574.

⁹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-251/2013, 2014 m. gruodžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-518/2014.

⁹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-73/2008, 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-444/2009.

⁹²⁰ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-251/2013.

atsakomybės taikymo kriterijais reikėtų laikyti sudaryto sandorio neteisėtumą (kurį identifikuoja akivaizdus įgaliojimų viršijimas ir prieštaravimas patikėtojo valiai; rūpestingo ir apdairaus „šeimos galvos“ elgesio standartų nesilaikymas; ekonominės logikos stoka; žala patikėtojui) ir piktavališkumą, piktnaudžiavimą pasitikėjimu. Nenustačius šių kriterijų, prioritetas suteiktinas civilinėms teisių atkūrimo priemonėms⁹²¹. Taip pat nusikalstamos veikos požymių buvimas gali būti konstatuojamas tuo atveju, kai įmonės vadovas sudaro akivaizdžiai su įmonės interesais nesutampantį, pelningai įmonės veiklai iš esmės trukdantį, ekonomiškai nepagrįstą, nelogišką sandorį⁹²².

Kaip matyti iš tokios besiformuojančios teismų praktikos, ne tik veikos pavojingumą apibūdinantys formalieji piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos sudėties požymiai – didelė žala, subjektas, tačiau ir kiti kriterijai, tokie kaip asmens padarytų veiksmų žalingesnis pobūdis (piktavališkumas, ekonominės logikos stoka), asmens pareigų, jo funkcijų, juos reglamentuojančių teisės aktų pobūdis, asmens, kuriam atstovaujama, ir atstovo teisinių santykių pobūdis, nukentėjusio asmens galimybė apginti savo pažeistas teises civilinėmis teisinėmis priemonėmis, galiausiai baudžiamosios atsakomybės tikslas ir paskirtis, padeda atriboti ir juridinio asmens atstovo netinkamą civilinio teisinio pobūdžio pareigų vykdymą nuo piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos. Vis dėlto tai ne visada leidžia išspręsti kilusią šio santykio problemą, piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos norma pernelyg abstrakti, požymiai vertinamieji, o tai veda prie subjektyvaus vertinimo, kas sukelia ne tik teorines įstatymo aiškinimo bei nusikalstamos veikos ir kitų (ne tik tarnybinio ar civilinio) teisės pažeidimų atribojimo problemas, tačiau ir užprogramuoja perteklinės baudžiamosios represijos riziką, siekiant ne nubaudimo už pavojingą veiką, tačiau bendrosios prevencijos.

Taigi, apibendrinant pasakytina, jog piktnaudžiavimo sąvokos ir sampratos tiek įvairiuose teisės aktuose, tiek teismų praktikoje bei kasdienio

⁹²¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. gruodžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-518/2014.

⁹²² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. spalio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-262/2013.

gyvenimo kontekste suponuoja išvadą, jog piktnaudžiavimas gali reikšti tiek tarnybinį nusižengimą, tiek nusikalstamą veiką. Normatyvine (įstatymo) prasme šiuos pažeidimus iš esmės skiria didelės žalos padarinių požymis, būdingas tik nusikalstamai veikai, bei subjektas, kuris baudžiamosios atsakomybės prasme apima ne tik valstybės tarnautojus, tačiau ir asmenis, dirbančius ar turinčius tam tikrus įgaliojimus privačiuose juridiniuose asmenyse arba turinčius teisę veikti šių juridinių asmenų vardu, teikiančius viešąsias paslaugas arba užsiimančius profesine veikla. Tačiau didelės žalos požymio aspektu problema susijusi su šio požymio vertinamuoju pobūdžiu, kas leidžia jį įvairiai interpretuoti teisės taikytojui, atsižvelgiant ir į tai, kad didelė žala gali būti ne tik turtinė, tačiau ir neturtinė, o konkretaus dydžio ar kriterijų sąrašo šiai žalai apibūdinti tiek įstatymų leidėjas, tiek teismų praktika nepateikia ir negali pateikti. Tokiu būdu piktnaudžiavimo kriminalizacija kelia nepagrįstų baudžiamųjų persekiojimų pavojų, neatsižvelgiant į galimybę asmenis, pažeidusius jų tarnybinę veiklą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimus, traukti tarnybinę atsakomybę. Subjekto aspektu problema taip pat susijusi su privataus verslo (juridinių asmenų) atstovais, kurių nusikalstamos veikos atveju būtina nustatyti sąsają bei reikšmę valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Baudžiamosios teisės moksle vystytos baudžiamojo liberalizmo idėjos, koncepcijos ir teorijos apie nusikaltimo materialiąją pusę, teisinių gėrių apsaugą, pavojų jiems, visuotinės, socialinės žalos principą, iš pradžių buvusios diskusijų apie valstybės baudžiamųjų įgaliojimų ribas, baudžiamosios teisės subsidiarumą bei fragmentiškumą objektu, vėliau – baudžiamosios teisės legitimumo kriterijumi, nusakančiu baudžiamosios teisės esmę ir paskirtį, bei įsitvirtinusi konstitucinėje jurisprudencijoje bei teismų praktikoje ar net baudžiamajame įstatyme, davė pradžią *ultima ratio* idėjai, reiškiančiai, kad baudžiamųjų teisinių priemonių turi būti imamasi neišvengiamu – kraštutiniu atveju.
2. *Ultima ratio* principas baudžiamojoje teisėje reiškia, kad baudžiamosios atsakomybės už tam tikrą socialiai nepageidaujamą elgesį nustatymas ir taikymas, kaip griežčiausia, labiausiai asmens teises ir laisves suvaržanti, valstybės reakcijos į tokį nepageidaujamą elgesį forma, galimas tik išimtinu atveju, kai tai neišvengiamai būtina ir kai tokiam elgesiui uždrausti ir jį kontroliuoti kitos tiek teisinio, tiek neteisinio pobūdžio priemonės yra nepakankamos, neefektyvios.
3. *Ultima ratio* principo turinio elementai: a) baudžiamoji atsakomybė, kaip tam tikra socialiai nepageidaujamo elgesio poveikio priemonė; b) nebuvimas alternatyvių efektyvių poveikio priemonių nepageidaujamam elgesiui uždrausti kitose teisės šakose; c) pakankamo pavojingumo socialiai nepageidaujamas elgesys (teisės pažeidimas), kuriuo kėsinama į svarbiausius individui, visuomenei ir valstybei teisinius gėrius. *Ultima ratio* principas taip pat atlieka baudžiamosios teisės sistemos darnos regulatoriaus vaidmenį (vidinis turinio aspektas) bei lemia baudžiamosios teisės ir kitų teisinės sistemos sričių santykį (išorinis turinio aspektas). Taip pat *ultima ratio* principas veikia tiek kuriant, tiek taikant teisę.
4. *Ultima ratio* principo teisinė reikšmė svyruoja nuo mokslinės rekomendacijos teisėkūrai iki konstitucinio principo. Dėl konstitucinės

jurisprudencijos suteikiamo ypatingo statuso šiam principui, dėl jo sąsajos su pagrindinių asmens teisių ir laisvių apsaugos postulatu bei konstituciniu proporcingumo principu, *ultima ratio* laikytinas ne mokslinė rekomendacija teisėkūrai ar įstatymų leidybos etikos principu, tačiau imperatyviu, savarankišku teisės principu. Tai, kad *ultima ratio* principas pirmiausia reiškiasi įstatymų leidybos srityje, kriminalizacijos procese nubrėžiant įstatymų leidėjui diskrecijos ribas, lemia, jog *ultima ratio* laikytinas specialiuoju savarankišku baudžiamosios politikos principu.

5. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimas pirmiausia pasireiškia per vis dar vyraujančias pagrindines baudžiamosios teisės (atsakomybės) ir civilinės teisės (atsakomybės) funkcines kryptis – nubaudimą ir kompensavimą, ir jų įgyvendinimo arba teisinio reguliavimo metodus. Atribojant konkrečias nusikalstamas veikas ir civilinės teisės pažeidimus, taip pat reikšmingi ir bendrieji, būdingi visoms nusikalstamoms veikoms, požymiai, iš kurių reikšmingiausiu Lietuvos baudžiamosios teisės doktrina ir teisminė praktika pripažįsta pavojingumą, bei specialūs konkrečios nusikalstamos veikos požymiai, atsispindintys jos sudėtyje ir apibūdinantys minėtus bendruosius nusikalstamos veikos požymius, t. y. objektyvieji ir subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai, iš kurių šiuo atveju reikšmingiausi – veikos padarymo būdas, priemonės ir įrankiai, kaltės formos ir rūšys, tikslai ir motyvai. Papildomu kriterijumi ar aplinkybe gali būti laikomas ir kreditoriaus teisinės padėties arba civilinių sutarčių vykdymo objektyvus apsunkinimas.
6. Šmeižimo nusikalstamos veikos (BK 154 str.) kriminalizacijos tikslingumo ir pagrįstumo problema pasireiškia per objektyviųjų sudėties požymių abstraktumą ir vertinamąjį pobūdį bei jų subjektyvų, skirtingą ir ne visada tinkamą aiškinimą ir taikymą teismų praktikoje, taip pat – tiek per garbės ir orumo bei saviraiškos laisvės santykį, tiek per šmeižimo nusikalstamos veikos ir asmens garbės ir orumo civilinio teisės pažeidimo santykį. Vis dėlto šmeižimo kriminalizacija būtina, tačiau tik ypatingais, išimtiniais, kraštutiniais atvejais. Siūlytina atsisakyti pagrindinės šmeižimo sudėties

bei šmeižimą kvalifikuojančio požymio – visuomenės informavimo priemonės panaudojimo, šmeižimą nusikalstama veika laikyti, kai šmeižiama, jog asmuo neva padarė nusikalstamą veiką, šmeižiami valstybės vadovas, teisėjai, kiti valstybės pareigūnai ir tarnautojai, arba kai šmeižimas sukelia arba gali sukelti sunkias pasekmes, didelę žalą (nuostolius) tam tikriems interesams, taip pat atsisakyti laisvės atėmimo bausmės.

7. Radinio pasisavinimo nusikalstamos veikos (BK 185 str.) kriminalizacijos pagrįstumą ir tikslingumą pagrindžia didelis jos pavojingumas konkretaus asmens, visuomenės ar valstybės teisėms bei teisėtiems interesams, apibūdinamas didele rasto turto verte (viršijančia 250 MGL dydžio sumą) arba didele moksline, istorine ar kultūrine rastų vertybių reikšme. Jei dėl didelės radinių vertės (ypač lobio atveju) kyla tam tikrų abejonių, kad ji pateisina šios nusikalstamos veikos pavojingumą, tai didelė mokslinė, istorinė ar kultūrinė rastų vertybių reikšmė labiausiai apibūdina radinio pasisavinimo nusikalstamos veikos pavojingumo požymį ir pagrindžia šios veikos kriminalizaciją. Kitais atvejais civilinei atsakomybei dėl jos atlyginančio ir kompensuojančio pobūdžio teiktinas prioritetas.
8. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos tarptautinius įsipareigojimus Europos Bendrijų (Europos Sąjungos) finansinių interesų apsaugos aspektu, taip pat nacionalinės kilmės lėšų panaudojimo reguliavimo ir tinkamos apsaugos būtinybę, BK 206 straipsnyje (kredito, paskolos ar tikslinės paramos panaudojimo ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką nusikalstama veika) paliktina tik baudžiamoji atsakomybė už paramos, subsidijos ar kitų dotacijų iš viešųjų šaltinių (biudžetų ar atitinkamų fondų) lėšų panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, jei tokios lėšos yra didelės vertės – viršija 250 MGL dydžio sumą. Tokiu būdu atsisakytina baudžiamosios atsakomybės už kredito ar paskolos panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką, nesant jokių pavojingų padarinių, tačiau paliktina baudžiamoji atsakomybė už kredito ar paskolos (viršijančių 250 MGL dydžio sumą) panaudojimą ne pagal paskirtį ar nustatytą tvarką

ir jų negražinimą laiku bei didelės turtinės žalos kreditoriui, laiduotojui ar kitam asmeniui padarymą.

9. Nusikalstama veika ir administracinis nusižengimas atibojamas pagal kiekybinį pavojingumo laipsnio kriterijų, kurį apibūdina objektyvių ir subjektyvių konkrečios veikos sudėties požymių (dažniausiai – dalyko, veikos pobūdžio, padarinių ir kt.) visuma, bei, remiantis vokiškąja teisine tradicija, pagal kokybinį kriterijų – *moralinio smerktinumo* kategoriją.
10. BK 202 straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos (neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla) sudėties požymius būtina sieti su šios normos saugoma vertybe, susijusia su esminiais teisiniais reikalavimais, keliamais ūkinės, komercinės, finansinės ir profesinės veiklos legalumui, pakankamai didelio kiekio pajamų gavimu, tokios veiklos tęstinumu, ir kitais požymiais, kurie atskleistų tokios veiklos sąsajumą su baudžiamojo įstatymo saugoma vertybe, t. y. kad tokia veikla pažeidžia nustatytą vertimosi ekonomine veikla tvarką ir prieštarauja sąžiningos verslininkystės principams. Siūlytina versliškumo požymį iš normos pašalinti, kaip baudžiamumo kriterijų paliekant tik stambaus masto požymį, požymį „kitokiu neteisėtu būdu“ pakeisti tikslesne formuluote – „kitokiu neteisėtu pagrindu“, bei panaikinti BK 202 straipsnio 2 dalį, t. y. dekriminalizuoti vertimąsi uždrausta ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla.
11. Galutinis pačios buhalterinės apskaitos vedimo tikslas, įvairūs praktiniai netvarkingos (nusikalstamos) apskaitos ketinimai bei siekiai (pasisavinti, iššvaistyti svetimą, patikėtą turtą, išvengti mokesčių ir pan.) suponuoja išvadą, jog dabartinis BK 222 bei 223 straipsniuose numatytų apgaulingo bei aplaidaus apskaitos tvarkymo nusikalstamų veikų sudėčių konstravimas būtinuoju ir skiriamuoju baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą apskaitos tvarkymą padarinių požymiu laikant negalėjimą visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros, koreguotinas, tokių veikų būtinaisiais padariniais numatant „didelę žalą“, ją suprantant plačiai – kaip žalą ne tik

individualiems, tačiau ir visuomeniniams, valstybės finansiniams interesams, ir jos dydį siejant su pakankamai didelės sumos (250 ar 500 MGL) mokesčių nesumokėjimu, turto pasisavinimu ar kitais sunkiais padariniais (pvz., bankrotu). BK 223 straipsnyje numatyto aplaidaus apskaitos tvarkymo sudėtis taip pat koreguotina, visas tris šiame straipsnyje nurodytas veikas traktuojant kaip padaromas tik dėl neatsargumo, todėl siūlytina BK 223 straipsnį papildyti nauja antrąja dalimi (dabartinę laikant atitinkamai trečiąja), kurioje aiškiai būtų nurodoma šių veikų kaltės forma, t. y. jog asmuo pagal šį straipsnį atsako tik tais atvejais, kai nusikalstamos veikos padarytos dėl neatsargumo.

12. Prioritetine teisinės atsakomybės už aplinkos apsaugos teisės aktų pažeidimus rūšimi laikytina administracinė atsakomybė, o tik išimtiniais atvejais, kai aplinkos apsaugos teisės aktų reikalavimų pažeidimai yra tikrai rimti ir sukelia didelę žalą aplinkai, asmenims, visuomenei ar valstybei, už jų padarymą galima baudžiamoji atsakomybė. Dabartinis Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse galiojantis nusikalstamų veikų aplinkai reguliavimas ne visiškai atitinka šią poziciją – daugelis nusikalstamų veikų aplinkai sudėtyse aprašytų požymių yra vertinamieji, be to, iš esmės visos tokių veikų sudėtyse yra blanketinės, nukreipiančios į kitus aplinkos apsaugą reglamentuojančius teisės aktus, o tai sukelia ne tik baudžiamąjį įstatymo aiškumo, jo taikymo problemas, tačiau ir šių nusikalstamų veikų bei administracinių nusižengimų už aplinkos apsaugos teisės aktų reikalavimų pažeidimus atirbojimo problemą, taigi, ir *ultima ratio* principo tinkamo įgyvendinimo baudžiamajame įstatyme problemą. Taip pat šių nuostatų pagrindu esantys Europos Sąjungos teisės aktai kritikuojami būtent dėl atitikties stokos bendriesiems ES bei baudžiamosios teisės principams, ypač *ultima ratio* principui.
13. Nusikalstamos veikos ir tarnybinio nusižengimo atirbojimo pagrindiniu kriterijumi, kaip ir nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo bei administracinio teisės pažeidimo atirbojimo atveju, taip pat laikytinas pavojingumas, kurį apibūdina konkrečios veikos sudėties objektyvieji –

veikos padarymo būdas, dalykas (jo pobūdis, dydis), žalingi padariniai, ir subjektyvieji – subjektas, požymiai.

14. Piktnaudžiavimo nusikalstamą veiką (BK 228 str.) nuo piktnaudžiavimo tarnybinio nusižengimo skiria didelės žalos padarinių požymis bei subjektas. Didelės žalos požymis yra mišraus bei vertinamojo pobūdžio, pasireiškiantis ne tik turtine, tačiau ir neturtine žala, todėl tai leidžia jį įvairiai, taigi, subjektyviai ir nevienodai interpretuoti teisės taikytojui, o konkretaus dydžio ar kriterijų sąrašo šiai žalai apibūdinti tiek įstatymų leidėjas, tiek teismų praktika nepateikia ir negali pateikti. Išplėstas piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos subjektų ratas apima ne tik valstybės tarnautojus, tačiau ir asmenis, dirbančius ar turinčius tam tikrus įgaliojimus privačiuose juridiniuose asmenyse arba turinčius teisę veikti šių juridinių asmenų vardu, teikiančius viešąsias paslaugas arba užsiimančius profesine veikla, tačiau jų nusikalstamos veikos atveju būtina nustatyti sąsają bei reikšmę valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams.

NAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Tarptautiniai ir Europos Sąjungos teisės aktai

1. Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 136-5145.
2. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7390.
3. Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 112-4178.
4. Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 23-853.
5. UNIDROIT konvencija dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros objektų. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 8-139.
6. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. OL C 202, 2016, p. 1.
7. 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, keičianti Tarybos pagrindų sprendimą 2001/220/TVR dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose. OL L 315, 2012, p. 57.
8. 2009 m. spalio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/123/EB, iš dalies keičianti Direktyvą 2005/35/EB dėl taršos iš laivų ir sankcijų už pažeidimus įvedimo. OL L 280, 2009, p. 52.
9. 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/99/EB dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę. OL L 328, 2008, p. 28.
10. 2008 m. sausio 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/1/EB dėl taršos integruotos prevencijos ir kontrolės. OL L 24, 2008, p. 8.

11. 2006 m. lapkričio 20 d. Tarybos direktyva. 2006/117/Euratomas dėl radioaktyviųjų atliekų ir panaudoto kuro vežimo priežiūros ir kontrolės. OL L 337, 2006, p. 21.
12. 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1013/2006 dėl atliekų vežimo. OL L 190, 2006, p. 1.
13. 2005 m. rugsėjo 7 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/35/EB dėl taršos iš laivų ir sankcijų už pažeidimus įvedimo. OL L 255, 2005, p. 11.
14. 2005 m. liepos 12 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2005/667/TVR dėl baudžiamosios teisės sistemos stiprinimo įgyvendinant teršimui iš laivų taikomą teisę. OL L 255, 2005, p. 164.
15. 2003 m. sausio 27 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2003/80/TVR dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę. OL L 029, 2003, p. 55.
16. 1996 m. gruodžio 9 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 338/97 dėl laukinės faunos ir floros rūšių apsaugos kontroliuojant jų prekybą. OL Specialusis leidimas, 2004, 15 skyrius, 3 tomas, p. 136.
17. 1996 m. gegužės 13 d. Tarybos direktyva 96/29/Euratomas, nustatanti pagrindinius darbuotojų ir gyventojų sveikatos apsaugos nuo jonizuojančiosios spinduliuotės saugos standartus. OL L 159, 1996, p. 1.
18. 1970 m. kovo 20 d. Tarybos direktyva 70/220/EEB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių priemones, kurių būtina imtis oro apsaugai nuo motorinių transporto priemonių išmetamųjų teršalų, suderinimo. OL L 76, 1970, p. 1.
19. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1990 m. gruodžio 14 d. rekomendacija Nr. 45/121 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r121.htm>>.
20. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 30 d.]. Prieiga per internetą:

- <<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503&l=en>>.
21. Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja. *Rezoliucija 1577 dėl šmeižto dekriminalizacijos* [interaktyvus]. 2007 m. spalio 4 d. [žiūrėta 2013 m. liepos 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta07/eres1577.htm>>.
22. Europos Tarybos Ministrų komiteto 1977 m. rugsėjo 28 d. rezoliucija Nr. 77 (28) dėl baudžiamosios teisės indėlio į aplinkos apsaugą [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804efa66>>.
23. European Parliament resolution of 22 May 2012 on an EU approach to criminal law (2010/2310 (INI) [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. rugpjūčio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0208+0+DOC+XML+V0//EN>>.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.
2. 2004 m. liepos 13 d. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 111-4123.
3. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2015, nr. 2015-11216.
4. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*, 1985, nr. 1-1.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 1961, nr. 18-147.

7. Baudžiamasis statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų. Kaunas: D. Gutman, 1934.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 37-1341; 2002, nr. 46-0.
9. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.
10. Lietuvos Respublikos kelių transporto kodeksas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 119-2772.
11. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 4-108.
12. Lietuvos Respublikos minimaliojo darbo užmokesčio dydžių, socialinės apsaugos išmokų ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio indeksavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 83-3294.
13. Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 78-3056.
14. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 63-2243.
15. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 54-1832.
16. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 42-1927.
17. Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 99-3515.
18. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 64-1914; 2003, nr. 123-5574.
19. Lietuvos Respublikos tarnybos Kalėjų departamente prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos statuto patvirtinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 39-1088.
20. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 66-2130; 2002, nr. 45-1708.

21. Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 66-2127.
22. Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 52-1672.
23. Lietuvos Respublikos Lietuvos kariuomenės drausmės statuto patvirtinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 51-1635.
24. Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 67-1659; 2000, nr. 18-431.
25. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Kultūros vertybių apsaugos departamento įsakymas „Dėl objektų įrašymo į Registrą“. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 11-225.
26. Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 14-352; 2008, nr. 81-3183.
27. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 71-1706.
28. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 61-1525.
29. Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 59-1462.
30. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 3-37; 2004, nr. 153-5571.
31. Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, nr. 21-506; 2000, nr. 61-1818; *Teisės aktų registras (TAR)*, 2015, nr. 2015-21003.
32. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 5-75.
33. Lietuvos TSR galiojančių įstatymų sisteminis rinkinys. 14 tomas. Vilnius, 1978.

34. 2016 m. lapkričio 10 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 225, 226, 227, 230 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas Nr. XII-2780. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2016, nr. 26876.
35. 2015 m. birželio 25 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 155 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas Nr. XII-1888. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2015, nr. 11179.
36. 2015 m. birželio 25 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 47, 176, 220, 221, 272, 273, 281, 284 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. XII-1871. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2015, nr. 11240.
37. 2011 m. gruodžio 22 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 256, 270, 270¹, 271, 277¹ straipsnių pakeitimo, Kodekso priedo papildymo ir Kodekso papildymo 270² straipsniu įstatymas Nr. XI-1901. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 163-7777.
38. 2011 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123¹, 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228¹, 229, 230, 253¹, 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297, 308¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 68¹, 68² straipsniais ir 44, 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas Nr. XI-1472. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 81-3959.
39. 2007 m. birželio 28 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 38, 47, 63, 66, 70, 75, 82, 93, 129, 166, 167, 172, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 194, 196, 197, 198, 198¹, 198², 199, 202, 213, 214, 215, 225, 227, 228, 231, 233, 235, 252, 256, 257, 262, 284, 285, 312 straipsnių, priedo pakeitimo ir papildymo, XXVI, XXX skyrių pavadinimų pakeitimo ir Kodekso papildymo 256¹, 257¹ straipsniais įstatymas Nr. X-123. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 81-3309.
40. 2004 m. liepos 5 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei

- kodekso papildymo 228¹ straipsniu įstatymas Nr. IX-2314. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 108-4030.
41. 2004 m. sausio 29 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 13, 162, 191, 196, 197, 203, 206, 216, 219, 221, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 198¹ ir 198² straipsniais įstatymas Nr. IX-1992. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 25-760.
42. 2003 m. balandžio 10 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 3⁹¹ ir 30⁶¹ straipsniais įstatymas Nr. IX-1495. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 38-1733.
43. 1998 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8⁽¹⁾, 25, 32, 35, 45, 47⁽¹⁾, 53⁽¹⁾, 54, 55, 131, 239, 241, 242, 306, 321⁽²⁾ straipsnių pakeitimo ir papildymo bei papildymo 131⁽³⁾, 310⁽¹⁾ straipsniais įstatymas Nr. VIII-849. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 67-1937.
44. 1998 m. vasario 3 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8⁽¹⁾, 11, 26, 35, 49, 54, 55, 207, 231, 231⁽²⁾, 231⁽³⁾, 232⁽¹⁾, 232⁽²⁾, 232⁽⁴⁾, 232⁽⁵⁾, 232⁽⁶⁾, 234, 234⁽¹⁾, 234⁽²⁾, 234⁽³⁾, 234⁽⁴⁾, 236, 285, 287, 288, 289, 290, 294, 295, 312 straipsnių pakeitimo ir papildymo 132⁽¹⁾, 214⁽¹⁾, 312⁽¹⁾, 321⁽²⁾ straipsniais įstatymas Nr. VIII-617. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 17-397.
45. 1997 m. vasario 25 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 323 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. VIII-130. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 20-451.
46. 1996 m. birželio 11 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 322 straipsnio pakeitimo įstatymas Nr. I-1375. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 58-1372.
47. 1994 m. lapkričio 10 d. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos

- darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“ Nr. I-551, priimto 1994 m. liepos 19 d., įsigaliojimo tvarkos“ Nr. I-654. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 92-1800.
48. 1994 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. I-551. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 60-1182.
49. 1993 m. birželio 10 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso, baudžiamojo ir administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. I-180. *Valstybės žinios*, 1993, nr. 26-597.
50. 1993 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Baudžiamojo proceso ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. I-57. *Valstybės žinios*, 1993, nr. 5-90.
51. 1990 m. birželio 26 d. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo įstatymas Nr. I-326. *Valstybės žinios*, 1990, nr. 19-495.
52. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. rugsėjo 3 d. nutarimas Nr. 897 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimo Nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“ pakeitimo“. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2014, nr. 12127.
53. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. sausio 25 d. nutarimas Nr. 165 „Dėl Subsidijos nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą atlikusių ar bazinius karinius mokymus baigusių karo prievolinkų darbo užmokesčiui mokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo ir šios subsidijos dydžio nustatymo“. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 21-964.
54. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimas Nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 121-4608.
55. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. kovo 24 d. nutarimas Nr. 315 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004-2008 metų

- programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 40-1290.
56. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 26 d. nutarimas Nr. 634 „Dėl Bešeimininkio, konfiskuoto, valstybės paveldėto, į valstybės pajamas perduoto turto, daiktinių įrodymų ir radinių perdavimo, apskaitymo, saugojimo, realizavimo, gražinimo ir pripažinimo atliekomis taisyklių patvirtinimo (Dėl Bešeimininkio, konfiskuoto, valstybės paveldėto, valstybei perduoto turto, daiktinių įrodymų, lobių ir radinių perdavimo, apskaitymo, saugojimo, realizavimo, gražinimo ir pripažinimo atliekomis taisyklių patvirtinimo)“. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 86-3119; 2006, nr. 132-4996.
57. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimas Nr. 292 „Dėl Lietuvos pasirengimo narystei Europos Sąjungoje programos (Nacionalinė *acquis* priėmimo programa) teisės derinimo priemonių ir *acquis* įgyvendinimo priemonių 2003 metų planų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 25-1019.
58. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2015 m. kovo 24 d. įsakymas Nr. 3D-211 „Dėl Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 metų programos priemonės „Ūkio ir verslo plėtra“ veiklos srities „Parama jaunųjų ūkininkų įsikūrimui“ įgyvendinimo taisyklių patvirtinimo“. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2015, nr. 2015-04285.
59. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2010 m. lapkričio 8 d. įsakymas Nr. 3D-979 „Dėl Valstybės pagalbos žemės ūkiui, maisto ūkiui, žuvininkystei ir kaimo plėtrai ir kitų iš valstybės biudžeto lėšų finansuojamų priemonių bendrųjų administravimo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 132-6743; 2011, nr. 161-7663.
60. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2010 m. birželio 30 d. įsakymas Nr. IV-377 „Dėl Atlyginimo už istorinę, kultūrinę ar archeologinę vertę turinčius radinius taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 79-4088.

61. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. birželio 9 d. įsakymas Nr. IV-241 „Dėl Atlyginimo už visuomenės poreikiams paimtus lobius taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 76-2767.
62. Lietuvos Respublikos finansų ministro 2003 m. rugsėjo 26 d. įsakymas Nr. 1K-237 „Dėl Tarnybinio patikrinimo ir tarnybinių nuobaudų skyrimo Lietuvos Respublikos muitinės pareigūnams taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 93-4235.
63. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2003 m. rugpjūčio 27 d. įsakymas Nr. 1V-308 „Dėl tarnybinių patikrinimų atlikimo, tarnybinių nuobaudų pareigūnams skyrimo ir panaikinimo, sprendimų dėl pareigūnų, atleistų iš vidaus tarnybos, pripažinimo padariusiais tarnybinių nusižengimą ir dėl tarnybinių nuobaudų, kurios turėtų būti jiems skirtos, priėmimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 84-3861; 2013, nr. 91-4553; *Teisės aktų registras (TAR)*, 2015, nr. 2015-17775.

Užsienio valstybių teisės aktai

1. Užsienio valstybių baudžiamieji kodeksai [interaktyvūs. Žiūrėta 2016 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.
2. Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf>> arba <<https://dejure.org/gesetze/StGB>>.
3. Vokietijos Federacinės Respublikos civilinis kodeksas [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/bgb/gesamt.pdf>> arba <<https://dejure.org/gesetze/BGB>>.

4. Vokietijos Federacinės Respublikos viešosios tvarkos pažeidimų įstatymas [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.gesetze-im-internet.de/owig_1968>.

Lietuvos Respublikos teisės aktų projektai ir jų parengiamoji medžiaga

1. 2011 m. kovo 22 d., 2011 m. liepos 5 d., 2011 m. rugpjūčio 26 d., 2011 m. rugsėjo 14 d. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso projekto aiškinamieji raštai Nr. 11-871-01, 11-871-02, 11-871-03, 11-871-04 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. spalio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/documentSearch/lt>>.
2. 2006 m. balandžio 19 d. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 199, 312 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-1303 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=274153>.
3. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Konvencijos dėl elektroninių nusikaltimų ratifikavimo“, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (Žin., 2000, 89-2741) 13, 162, 191, 196, 197, 203, 206, 216, 219, 221, 309 str. pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 198¹ ir 198² str. įstatymo ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (Žin., 2002, 37-1341) 154 str. papildymo įstatymo projektų“ Nr. IXP-3077.
4. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 206 ir 207 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-1454 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.277345?positionInSearchResults=6&searchModelUUID=b3e40efd-e46e-4ee4-8156-7d6a94978fa1>>.

5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektas Nr. XIIP-1420 [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. rugsėjo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=463170>.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 155 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektas Nr. XIIP-1420(2) [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. gruodžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=1025946>.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 206 ir 207 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-1454 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.277343?positionInSearchResults=4&searchModelUUID=b3e40efd-e46e-4ee4-8156-7d6a94978fa1>>.
8. 2010 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 26, 27, 97, 196, 197, 217, 218, 250, 250¹, 251, 252, 253, 254, 256, 257¹, 267, 267¹, 270, 270¹, 271, 277¹, 288, 295, 310 straipsnių ir kodekso priedo pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 224¹, 249¹, 250², 250³, 250⁴, 250⁵, 252¹ ir 270² straipsniais įstatymo projektas Nr. XIP-892(2). [Interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.389709?positionInSearchResults=2369&searchModelUUID=ec74452d-40ee-4721-a61d-2ce65af98a80>>.
9. 2015 m. balandžio 15 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto išvados dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto Nr. XIIP-1420 [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. gruodžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=1025949>.

10. 2011 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 256, 270, 270¹, 271, 277¹ straipsnių ir kodekso priedo pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 270² straipsniu įstatymo projekto Nr. XIP-892 (2) ES“.
11. 2007 m. gruodžio 5 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto išvada „Dėl Baudžiamojo kodekso 206 ir 207 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projekto“ Nr. XP-1454 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.310448?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=b3e40efd-e46e-4ee4-8156-7d6a94978fa1>.
12. 2006 m. gruodžio 7 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada dėl Baudžiamojo kodekso 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 199 ir 312 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-1303 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=288335.
13. 2004 m. sausio 13 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos pagrindinio komiteto išvada Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 13, 162, 191, 196, 197, 203, 206, 216, 219, 221, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 198¹ ir 198² straipsniais įstatymo projektui Nr. IXP-3077 (2) [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.224985?jfwid=17mb581cr3>.
14. Lietuvos Respublikos Prezidento 2016 m. gruodžio 19 d. dekretas Nr. 1K-835 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.24 straipsnio pakeitimo įstatymo Nr. XIII-66 grąžinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti“. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2016, nr. 29138.

15. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Išvada dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo, ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto Nr. XIIP-1420 ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 187 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-1421, 2014.*
16. Europos teisės departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos. *Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXII skyriaus pavadinimo, 154 straipsnio pakeitimo, ir 155, 232 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto Nr. XIIP-1420 ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 187 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-1421, 2014.*

Specialioji literatūra

1. ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. *Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2010.
2. ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. *Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2009.
3. ABRAMAVIČIUS, Armanas, MICKEVIČIUS, Darius, ŠVEDAS, Gintaras. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
4. ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. *Bendroji dalis (1-98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
5. ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas, 2003.
6. ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas, 2001.

7. ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis: vadovėlis.* Vilnius: Eugrimas, 1998.
8. ABRAMAVIČIUS, Armanas, ŠVEDAS, Gintaras. Valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo kaip nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektas. In *Baudžiamoji justicija ir verslas: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys.* Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2016, p. 215-231.
9. ABRAMAVIČIUS, Armanas, MILINIS, Albertas, VOSYLIŪTĖ, Andželika. Iš Konstitucijos kylančios baudžiamosios teisės normų, numatančių atsakomybę už nusikalstamas veikas ekonomikai ir verslo tvarkai, kūrimo bei taikymo nuostatos. In *Baudžiamoji justicija ir verslas: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys.* Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2016, p. 187-203.
10. ABRAMAVIČIUS, Armanas, PRAPIESTIS, Jonas. Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamosios teisės specialiosios dalies institutams. In *Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos teisinei sistemai: mokslinių straipsnių, skirtų Europos Sąjungos teisės įtakai Lietuvos konstitucinei, administracinei, aplinkos apsaugos, baudžiamajai, civilinei ir civilinio proceso, darbo ir socialinės apsaugos bei finansų teisei, rinkinys.* Vilnius: Vilniaus universitetas Teisės fakultetas, 2014, p. 161-190.
11. ABRAMAVIČIUS, Armanas, ŠVEDAS, Gintaras. Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemos. *Teisė*, 2008, nr. 66 (1), p. 8-18.
12. ABRAMAVIČIUS, Armanas. Kai kurie baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus ūkininkavimo (verslo) tvarkai klausimai pagal naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. *Teisė*, 2003, nr. 48, p. 7-14.

13. ALEXY, Robert. *A Theory of Constitutional Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
14. AMBRASIENĖ, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
15. AMELUNG, Knut. *Rechtsgüterschutz und Schutz der Gesellschaft: Untersuchungen zum Inhalt und zum Anwendungsbereich eines Strafrechtsprinzips auf Dogmengeschichtlicher Grundlage: Zugleich ein Beitrag zur Lehre von der „Sozialschädlichkeit“ des Verbrechens*. Frankfurt am Main: Athenäum-Verlag, 1972.
16. ANDRIULIS, V., et al. *Lietuvos teisės istorija: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2002.
17. APANAVIČIUS, Martynas. *Pareiginių nusikaltimų kvalifikavimas*. Vilnius, 1976.
18. APANAVIČIUS, M., KLIMKA, A., MISIŪNAS, J. *Tarybinė baudžiamoji teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mintis, 1972.
19. ASHWORTH, Andrew. *Principles of Criminal Law*. New York, 2003.
20. ASHWORTH, Andrew. *Sentencing and Criminal Justice*. London/Dublin/Edinburg: Butterworths, 2000.
21. BAKANAS, A., BARTKUS, G., DOMINAS, G., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius, Justitia, 2002.
22. BARANAUSKAS, E., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius, 2007.
23. BARANSKAITĖ, Agnė, PRAPIESTIS, Jonas. Konstitucinės teisingumo ir teisinės santarvės dimensijos baudžiamojoje teisėje. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys*. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 41-68.

24. BARANSKAITĖ, Agnė. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius procesinės problemos. *Jurisprudencija*, 2008, t. 11(113), p. 66-71.
25. BARANSKAITĖ, Agnė. *Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2005.
26. BARATTA, Alessandro. Prinzipien des minimalen Strafrechts. Eine Theorie der Menschenrechte als Schutzobjekte und Grenze des Strafrechts. In KAISER, G., KURY, H., ALBRECHT, H. J. (Hrsg.). *Kriminologische Forschung in den 80er Jahren*. Projektberichte aus der Bundesrepublik Deutschland, Kriminologische Forschungsberichte aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Bd. 35/2, Freiburg i.Br. 1988, p. 513-542.
27. BAUMANN, Jürgen, WEBER, Ulrich, MITSCH, Wolfgang. *Strafrecht allgemeiner Teil: Lehrbuch*. 11. Aufl. Bielefeld: Ernst und Werner Gieseking, 2003.
28. BAUMANN, Jürgen. *Weitere Streitschriften zur Strafrechtsreform*. Bielefeld: Gieseking, 1969.
29. BECKER, Gary Stanley. Crime and punishment: an economic approach. *Journal of Political Economy*, 1968, nr. 76(2), p. 169-217.
30. BEKARIJA, Čezarė. *Apie nusikaltimus ir bausmes*. Vertė R. Burokas. Vilnius: Mintis, 1992.
31. BENGOETXEA, Joxerramon, JUNG, Heike, NUOTIO, Kimmo. Ultima Ratio, a principle at risk. European Perspectives. [interaktyvus]. *Oñati Socio-legal Series*, 2013, vol. 3, nr. 1 [žiūrėta 2016 m. lapkričio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://opo.iisj.net/index.php/osls/issue/view/20/showToc>>.
32. BERKOWSKY, Wilfried. Unwirksamkeit der Kündigung nach dem Kündigungsschutzgesetz. In RICHARDI, R., et al. (Hrsg.). *Münchener Handbuch zum Arbeitsrecht*. 3. Aufl. Bd. 1. München: Beck, 2009.

33. BIELIŪNAS, E., et al. *Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius, 1989.
34. BIKELIS, Skirmantas. *Baudžiamosios politikos orientavimo į su laisvės atėmimu nesusijusių poveikio priemonių taikymą galimybės*. Vilnius: Teisės institutas, 2010.
35. BINDING, Karl. *Lehrbuch des Gemeinen Deutschen Strafrechts, Besonderer Teil*. 1. Band, 2. Aufl. Leipzig: Verlag von Wilhelm Engelmann, 1902.
36. BINDING, Karl. *Die Normen und ihre Übertretung*. Bd. I. 2. Aufl. Leipzig, 1890.
37. BINDING, Karl. *Handbuch des Strafrechts*. Bd. I. Neudr. der Ausg. Leipzig, 1885.
38. BIRNBAUM, Johann Michael Franz. *Über das Erforderniß einer Rechtsverletzung zum Begriff des Verbrechens*. Archiv des Criminalrechts (Neue Folge), 1834.
39. BLEI, Hermann. Strafbedürfnis und Auslegung. In BRUNS, Hans-Jürgen, JÄGER, Herbert, ROXIN, Claus (Hrsg.). *Grundfragen der gesamten Strafrechtswissenschaft*. Festschrift für Heinrich Henkel zum 70. Geburtstag. Berlin: de Gruyter, 1974.
40. BLUVŠTEINAS, Jurijus. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994.
41. BOULLANGER, Hervé. *La criminalité économique en Europe* (angl. Economic Crime in Europe). Paris, 2002.
42. BUKELIENĖ, Dalia. *Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą*. Vilnius: Eugrimas, 2008.
43. BUKELIENĖ, Dalia. *Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto iššvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai): daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2006.
44. BURDA, Ryšardas, KUKLIANSKIS, Samuelis. *Nusikaltimų ekonomikai tyrimo taktikos bendrieji ypatumai*. Vilnius, 1998.

45. BÖSE, Martin. The Principle of Proportionality and the Protection of Legal Interests (Verhältnismäßigkeit und Rechtsgüterschutz). *European criminal law review*, 2011, vol. 1, nr. 1, p. 35-43.
46. CHRISTIE, Nils. Conflict as Property. *British Journal of Criminology*, 1977, vol. 17, nr. 1, p. 1-14.
47. CLARKSON, C. M. V. *Understanding Criminal Law*. London: Sweet and Maxwell, 2001.
48. ČAIKOVSKI, Andžej, ŽUKOVAITĖ, Inga. Neteisėto aborto kriminalizavimas Lietuvoje ir kitose Europos valstybėse. *Teisė*, 2010, nr. 75, p. 21-34.
49. ČAIKOVSKI, Andžej. *Nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektas: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007.
50. ČAIKOVSKI, Andžej. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės reikšmė reglamentuojant ir aiškinant nacionalinėje teisėje baudžiamąją atsakomybę už piktnaudžiavimą tarnyba. *Teisė*, 2005, nr. 54, p. 30-44.
51. ČAPLINSKAS, A., DAPŠYS, A., MISIŪNAS, J. Baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atribojimo teorinės problemos. *Teisės problemos*, 2004, nr. 4(46), p. 44-82.
52. ČAPLINSKAS, Albertas, *et al.* Kriminalinių bausmių sistemos darna ir sankcijų optimizavimas kaip baudžiamosios politikos veiksmingumo prielaidos. *Teisė*, 2000, nr. 37, p. 7-15.
53. ČEPAS, Algimantas, NIKARTAS, Simonas. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė Lietuvoje (I): refleksija žmogaus teisių standartų kontekste. *Teisės problemos*, 2014, nr. 2(84), p. 5-25.
54. ČEPAS, Algimantas. Tyčios turinio reikšmė skiriant bausmes už nužudymus Lietuvos teismų praktikoje. *Teisės problemos*, 2013, nr. 4(82), p. 40-64.
55. ČEPAS, Algimantas. *Bausmių sistema Lietuvoje*. Vilnius: Teisės institutas, 2009.

56. ČEPAS, Algimantas, SAKALAUSKAS, Gintautas. Ar prasminga arešto bausmė? *Teisės problemos*, 2009, nr. 4(66), 2009, p. 5–30.
57. ČEPAS, Algimantas, ŠVEDAS, Gintaras. *Tarptautinė teisinė pagalba baudžiamosiose bylose*. Asmenų, įtariamų padarius nusikalstamą veiką, išdavimas baudžiamajam persekiojimui (ekstradicija, perdavimas Tarptautiniam baudžiamajam teismui arba pagal Europos arešto orderį). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008.
58. DAUKŠAITĖ, Inga. Kelių transporto priemonių vairavimas, esant vairuotojams neblaiviams: ar reikalinga plėsti baudžiamosios atsakomybės ribas? *Teisės problemos*, 2014, nr. 4(86), p. 29-67.
59. DAUKŠAITĖ, Inga. *Baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą abortą ir privertimą jį darytis*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013.
60. DIETERICH, Thomas. Art. 9 GG. In MÜLLER-GLÖGE, Rudi, PREIS, Ulrich, SCHMIDT, Ingrid (Hrsg.). *Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht*. 11. Aufl. München: Beck, 2011.
61. DOBRYNINAS, Aleksandras. Atskiriamasis teisingumas. *Jurisprudencija*, 2001, t. 20(12), p. 107-112.
62. DRAKŠAS, Romualdas. Atsakomybė už neteisėtą praturtėjimą: reguliavimo tikslai ir kriminalizavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2016, t. 23(2), p. 210-233.
63. DUBBER, Markus Dirk. *Ultima Ratio as Caveat Dominus: Legal Principles, Police Maxims, and the Critical Analysis of Law* [interaktyvus]. 2013 [žiūrėta 2015 m. rugpjūčio 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://ssrn.com/abstract=2289479> arba <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2289479>.
64. DUFF, Antony. Theories of Criminal Law. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2013.
65. DZIEGORAITIS, Algimantas. *Baudžiamoji politika Lietuvoje. Realybė ir perspektyvos*. Vilnius: Lietuvos kalinių globos draugija, 2002.

66. ESER, Albin. Rechtsgut und Opfer: Zur Überhöhung des einen auf Kosten des anderen. In IMMENGA, Ulrich; MÖSCHEL, Wernhard; REUTER, Dieter (Hrsg.). *Festschrift für Ernst-Joachim Mestmäcker*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1996, p. 1005-1024.
67. FEDOSIUK, Oleg. Dirbtinis kriminalizavimas kaip teisinės praktikos patologija. In *Baudžiamoji justicija ir verslas: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2016, p. 35-55.
68. FEDOSIUK, Oleg. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso galiojimo dešimtmetis: pamąstymai apie nepasiteisinusius lūkesčius, esamą būklę ir tolesnę raidą. Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2014, p. 27-42.
69. FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė už vertimąsi neteisėta komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla: optimalių kriterijų beieškant. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(1), p. 301-317.
70. FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtas pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19(3), p. 1215-1233.
71. FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19 (2), p. 717-738.
72. FEDOSIUK, Oleg. Patikėtos svetimos turtinės teisės pasisavinimo ir iššvaistymo samprata. *Jurisprudencija*, 2008, t. 11(113), p. 72-83.
73. FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo bylose. *Jurisprudencija*, 2006, t. 7(85), p. 70-76.
74. FEDOSIUK, Oleg. Nuosavybė ir turtas Civiliniame ir Baudžiamajame kodeksuose. *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20), p. 80-86.

75. FEINBERG, Joel. *The Moral Limits of the Criminal Law*. New York: Oxford University Press, 4 tomai, 1984-1988.
76. GAVĖNAITĖ, Aušra. *Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, sociologija (05 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008.
77. GEORGES, Karl Ernst. *Lateinisch-Deutsches Wörterbuch*. 4 Aufl., 1887.
78. GIRARD, Paul Frédéric. *Romėnų teisė*. II tomas, vertė A. Tamošaitis. Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, Kaunas, 1932.
79. GIRDAUSKAS, Mindaugas, PRAPIESTIS, Jonas. Baudžiamojo kodekso taikymo problemos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys*. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 177-214.
80. GIRDENIS, Tomas. Didelės žalos darymas valstybei, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam arba fiziniam asmeniui kaip piktnaudžiavimo sudėties požymis. *Jurisprudencija*, 2006, t. 7(85), p. 102-108.
81. GRUODYTĖ, Edita. Baudžiamosios atsakomybės už trečiųjų šalių piliečių darbą taikymo ypatumai ir problematika Lietuvoje įgyvendinant 2009/52/EB direktyvą. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19(4), p. 1603–1618.
82. GRUODYTĖ, Edita, MEŠKYS, Linas. The intersection between criminal and administrative liability of a legal entity for environmental violations in the context of sustainable development. *Baltic journal of law & politics*, 2009, vol. 2, no. 1, p. 58-82.
83. GRUODYTĖ, Edita. Takoskyra tarp administracinio teisės pažeidimo ir nusikalstamos veikos viešosios tvarkos sektoriuje. *Jurisprudencija*, 2007, t. 8(98), p. 89–94.

84. GUTAUSKAS, Aurelijus. Nusikalstamų veikų finansų sistemai baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumai Lietuvoje: teorija ir praktika. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 281-300.
85. HASSEMER, Winfried. Der Grundsatz der Verhältnismäßigkeit als Grenze strafrechtlicher Eingriffe. In von HIRSCH, Andrew, SEELMANN, Kurt, WOHLERS, Wolfgang (Hrsg.). *Mediating Principles*. Begrenzungsprinzipien bei der Strafzumessung. Baden-Baden: Nomos, 2006, p. 121-127.
86. HASSEMER, Winfried. Strafrechtlicher Rechtsgüterschutz unter der Verfassung. *Festschrift für Nikolaos K. Androulakis zum 70. Geburtstag*. Athen und Komotini, 2003, p. 207-224.
87. HASSEMER, Winfried. *Produktverantwortung im modernen Strafrecht*. Heidelberg: Müller, 1994.
88. HASSEMER, Raimund. *Schutzbedürftigkeit des Opfers und Strafrechtsdogmatik*. Berlin: Duncker und Humblot, 1981.
89. HASSEMER, Winfried. *Theorie und Soziologie des Verbrechens: Ansätze zu einer Praxisorientierten Rechtsgutslehre*. Frankfurt (am Main): Athenäum-Fischer-Taschenbuch-Verlag, 1973.
90. HAUSMANINGER, Herbert, SELB, Walter. *Römisches Privatrecht*. Wien: Böhlau, 1981.
91. HÄLSCHNER, Hugo Philipp Egmont. *Das gemeine deutsche Strafrecht*. A. Marcus, 1887.
92. HEFENDEHL, Roland. Der fragmentarische Charakter des Strafrechts. *Juristische Arbeitsblätter*, 2011, vol. 6, p. 401-406.
93. HEFENDEHL, Roland, von HIRSCH, Andrew, WOHLERS, Winfried (Hrsg.). *Die Rechtsgutstheorie. Legitimationsbasis des Strafrechts oder dogmatisches Glasperlenspiel?* Baden-Baden: Nomos, 2003.

94. HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Teisės filosofijos apmatai*. Vertė L. Anilionytė. Vilnius: Mintis, 2000.
95. HEINE, Volker, MEINBERG, Günter. Empfehlen sich Änderungen im strafrechtlichen Umweltschutz, insbesondere in Verbindung mit dem Verwaltungsrecht? Gutachten für den 57. Deutschen Juristentag. In *Verhandlungen des 57. Deutschen Juristentages*. Bd. 1. Teil. D, Beck, München, 1988.
96. HENTIG, von Hartmut. Die ökonomischen Aspekte des Verbrechens. In BERISTAIN, A. *et al. Estudios penales en homenaje al R. P. Julian Pereda*. Bilbao: Universidad de Deusto, 1965.
97. von HIRSCH, Andrew. *Fairness, Verbrechen und Strafe: strafrechtstheoretische Abhandlungen*. Berlin: BWV, Berliner Wissenschafts-Verlag, 2005.
98. HOLLER, Martin, SESSAR, Klaus *Sozialer Umbruch und Kriminalität*. Springer-Verlag, 1997.
99. HUSAK, Douglas. *Overcriminalization – The limits of the criminal law*. New York: Oxford university press, 2008.
100. HUSAK, Douglas. Applying Ultima Ratio: A Skeptical Assessment. *Ohio state journal of criminal law*, 2005, vol 2, no. 2, p. 535-545.
101. HUSAK, Douglas. Crimes Outside the Core. *Tulsa Law Review*, 2004, vol. 39, p. 755-780.
102. IVOŠKA, Girius. *Baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas ekonomikai ir verslo tvarkai reglamentavimo Lietuvos Respublikos baudžiamaisiais įstatymais problemos: daktaro Socialiniai mokslai, teisė (01 S)*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007.
103. IVOŠKA, Girius. Nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai atskyrimas nuo panašių nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų. *Teisė*, 2003, nr. 48, p. 100-109.
104. IVOŠKA, Girius. Nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai objekto apibrėžimo teorinės ir praktinės problemos. *Teisės problemos*, 2003, nr. 2(40), p. 15-30.

105. IVOŠKA, Girius. Nusikalstamų veikų finansų sistemai kriminalizavimo ir dekriminalizavimo kryptys ir problemos naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2001, nr. 41, p. 53-62.
106. JAKOBS, Günther. *Strafrecht Allgemeiner Teil: die Grundlagen und die Zurechnungslehre: Lehrbuch*. 2. Aufl. Berlin: de Gruyter, 1993.
107. JANUŠAUSKAITĖ, Kristina. Civilinė, administracinė ir baudžiamoji atsakomybė už intelektinės nuosavybės teisių pažeidimus: šių atsakomybės rūšių atskyrimo kriterijų pagal Lietuvos Respublikos įstatymus ir praktiką apžvalga. *Justitia*, 2010, t. 1(73), p. 43-54.
108. JAREBORG, Nils. Criminalization as Last Resort (Ultima Ratio). *Ohio state journal of criminal law*, 2004, vol. 2, p. 521-534.
109. JARUKAITIS, Irmantas. *Europos Sąjunga ir Lietuvos Respublika: konstituciniai narystės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2011.
110. JESCHECK, Hans-Heinrich, WEIGEND, Thomas. *Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil*. 5. Aufl. Berlin: Duncker und Humblot, 1996.
111. JESCHECK, Hans-Heinrich. *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil*. Berlin: Duncker & Humblot, 1988.
112. JOVAIŠAS, Karolis. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai. *Teisės problemos*, 1996, nr. 1.
113. JUNG, Heike. Über die Ratio des ultima-ratio-Prinzips. In BARTONE, Roberto, ELICKER, Michael, JOCHUM, Heike, LAMPERT, Steffan. *Freiheit, Gleichheit, Eigentum – Öffentliche Finanzen und Abgaben: Festschrift für Rudolf Wendt zum 70. Geburtstag*. Berlin: Duncker & Humblot, 2015, p. 1207-1223.
114. JUSTICKIS, Viktoras. *Kriminologija. I dalis: vadovėlis*. Vilnius, 2001.
115. KADISH, Sanford Harold. Some observations on the use of criminal sanctions in enforcing economic regulations. *The university of Chicago law review*, 1963, nr. 30, p. 423-449.

116. KAIIFA-GBANDI, Maria. The Importance of Core Principles of Substantive Criminal Law for a European Criminal Policy Respecting Fundamental Rights and the Rule of Law. *European criminal law review*, 2011, vol. 1, nr. 1, p. 7-34.
117. KARALYTĖ, Goda. Europos Sąjungos teisės įtaka nacionalinei baudžiamajai teisei. *Teisės mokslo pavasaris*, 2013, Vilniaus universitetas, p. 247-259.
118. KASPAR, Johannes. *Verhältnismäßigkeit und Grundrechtsschutz im Präventionsstrafrecht*. Baden-Baden, 2014.
119. KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, Eglė, RAGAUSKAS, Petras, VITKUTĖ, Evelina Agota. *Korupcija privačiame sektoriuje: normatyvinė samprata ir paplitimas tam tikrose srityse*. Vilnius: Justitia, 2014.
120. KAZILIŪNAITĖ, Rūta. Baudžiamąją atsakomybę užtraukiančių savanaudiškos veiklos aspektų įtaka iš šios veiklos gaunamo turto statusui. *Socialinių mokslų studijos*, 2013, nr. 5(1), p. 347-365.
121. KINDHÄUSER, Urs, NEUMANN, Ulfrid, PAEFFGEN, Hans-Ullrich (Hrsg.). *Strafgesetzbuch. Nomos Kommentar*. 3 Band (Besonderer Teil § 232-358), 4 Aufl. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2013.
122. KRAMER, Ludwig. *EU Environmental Law*. Seventh Edition. London: Sweet & Maxwell, 2012.
123. KUNCEVIČIUS, Gytis, KOSMAČAITĖ, Violeta. Tarnybinės atsakomybės taikymo probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, 2012, t. 19(4), p. 1439–1457.
124. KUNCEVIČIUS, Gytis. Apgaulingas buhalterinės apskaitos tvarkymas kaip mokesčių vengimo būdas: administracinė ir baudžiamoji atsakomybė. *Jurisprudencija*, 2007, t. 1(91), p. 51-58.
125. KŪRIS, Egidijus. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija*, 2009, t. 2(116), p. 131–149.

126. KŪRIS, Egidijus. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas. *Jurisprudencija*, 2001, t. 23(15), p. 46-69.
127. LAFAVE, W. R., SCOTT, A. W. *Criminal law*. St. Paul Minnesota, 1986.
128. LEWASSEUR, J., SHAVANN, A. *Droit penal et procedure penal*. Paris, 1977.
129. LIESIS, Mantas. *Eutanazija ir padėjimas nusizudyti: kriminalizavimo ir baudžiamosios atsakomybės problemos: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008.
130. LISZT von Franz. Der Begriff des Rechtsguts im Strafrecht und in der Encyklopädie der Rechtswissenschaft. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 1888, vol. 8, p. 134 ir toliau.
131. LYNCH, Gerard Edmund. Towards A Model Penal Code, Second (Federal?): The Challenge of the Special Part. *Buffalo Criminal Law Review*, 1998, vol. 2, no. 1, p. 297-350;
132. LÜDERSEN, Klaus, NESTLER-TREMEL, Cornelius, WEIGEND, Ewa (Hrsg.). *Modernes Strafrecht und Ultima-ratio-Prinzip*. Frankfurt am Main: Lang, 1989.
133. MACKONIS, Adolfas. Individualistinė viešojo intereso sąvokos turinio analizė. *Teisės problemos*, 2009, nr. 2(64), p. 134-156.
134. MAKSIMAITIS, Mindaugas. *Užsienio teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002.
135. MAKŪNAITĖ, Skirmantė. Neteisėto praturtėjimo nusikaltimo dalykas. *Teisė*, 2014, nr. 90, p. 175-187.
136. MARCIJONAS, Antanas, SUDAVIČIUS, Bronius. *Ekologinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 1996.
137. MELANDER, Sakari. Ultima Ratio In European Criminal Law. *Oñati Socio-Legal Series*, 2013, vol. 3, nr. 1, p. 42-61.
138. MICHAILOVIČ, I. et. al. *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje: monografija*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2014.

139. MICHAILOVIČ, Ilona. Atkuriamasis teisingumas: genezė ir raida. *Teisės problemos*, 2001, nr. 4, p. 50–62.
140. MICHAILOVIČ, Ilona. Nepilnamečio kaltininko ir nukentėjusiojo mediacijos galimybės Lietuvoje. *Teisė*, 2000, nr. 35, p. 69–79.
141. MILO, Dario. *Defamation and freedom of speech*. Oxford university press, 2008.
142. MINKKINEN, Panu. „If taken in earnest“: Criminal law doctrine and the last resort. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 2006, vol. 45, no. 5, p. 521-536.
143. MITSILEGAS, Valsamis. *EU Criminal Law*. Hart Publishing, 2009.
144. MÜLLER-GLÖGE, Rudi, PREIS, Ulrich, SCHMIDT, Ingrid (Hrsg.). *Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht*. 11. Aufl. München: Beck, 2011.
145. NAMAVIČIUS, Justas. Neteisėto praturtėjimo nusikaltimo konstitucinė problematika. *Teisė*, 2016, nr. 101, p. 7-28.
146. NEKROŠIUS, Ipolitas, NEKROŠIUS, Vytautas, VĖLYVIS, Stasys. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 2007.
147. ORTOLAN, Joseph Louis Elzéar. *Éléments du droit pénal*, 1856.
148. ORTOLAN, Joseph Louis Elzéar. *Cours de législation pénale comparée*, 1838.
149. PABERALIS, Edgaras Tomas. Baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą praturtėjimą probleminiai aspektai. *Teisės mokslo pavasaris*, 2015, Vilniaus universitetas, p. 279-290.
150. PAKŠTAITIS, Laurynas. Neteisėtas praturtėjimas kaip nusikalstama veika: ištakos, kriminalizavimo problema, taikymas, perspektyvos. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(1), p. 319-341.
151. PAKŠTAITIS, Laurynas. Piktnaudžiavimo kriminalizavimo, vertinimo bei normos tobulinimo problemos. *Jurisprudencija*, 2006, t. 7(85), p. 95-101.
152. PAKŠTAITIS, Laurynas. *Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą: teorinės ir praktinės*

- problemos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.
153. PAVILONIS, Vladas. Baudžiamosios politikos pagrindai. *Justitia*, 1996, nr. 3, p. 20-23.
154. PEČKAITIS, Justinas Sigitas. Baudžiamoji atsakomybė už aplaidų buhalterinės apskaitos tvarkymą. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(1), p. 343-357.
155. PERŠAK, Nina. *Criminalising harmful conduct: the harm principle, its limits and continental counterparts*. New York: Springer, 2007.
156. PIESLIAKAS, Vytautas. Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes. *Jurisprudencija*, 2008, t. 11(113), p. 7-15.
157. PIESLIAKAS, Vytautas. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2006.
158. PIESLIAKAS, Vytautas. Nusikalstamų veikų atribojimo nuo civilinės teisės pažeidimų problemos Lietuvos teisėje ir teismų praktikos pavyzdžiai. *Justitia*, 2005, nr. 2 (56), p. 2-12.
159. PIESLIAKAS, Vytautas. Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso principinės nuostatos ir baudžiamoji politika. *Jurisprudencija*, 1998, t. 10(2), p. 40-51.
160. PIESLIAKAS, Vytautas. Nusikaltimai ūkininkavimo tvarkai. Nusikalstamos apskaitos vedimas. Komentaras. *Teisės problemos*, 1993, nr. 2.
161. PIESLIAKAS, Vytautas. Ekonominiai nusikaltimai Europos valstybių bei JAV teisėje. *Kriminalinė justicija: LTA mokslo darbai*, 1993, nr. 1, p. 23-42.
162. PIKELIS, Alvydas. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir

- nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 69-88.
163. PRADEL, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
164. PRANKA, Darius. Nusikalstamos veikos ir administracinio teisės pažeidimo atribojimo problemos: teisės pažeidimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. *Jurisprudencija*, 2013, t. 20(4), p. 1510-1523.
165. PRANKA, Darius. *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
166. PRANKA, Darius. Apgaulės samprata ir reikšmė atribojant sukčiavimą ir civilinės teisės pažeidimą. *Socialinių mokslų studijos*, 2012, nr. 4(2), t. 663–683.
167. PRANKA, Darius. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 179 straipsnyje numatytą nusikalstamą veiką ir civilinį teisės pažeidimą skirianti riba. *Socialinių mokslų studijos*, 2011, nr. 3(2), p. 649-664.
168. PRANTL, Heribert. Krieg als letztes Mittel. In AMBOS, Kai, ARNOLD, Jörg (Hrsg.). *Der Irak-Krieg und das Völkerrecht*. Berlin: BWV, Berliner Wissenschafts-Verlag, 2004.
169. PRITTWITZ, Cornelius. Strafrecht als propria ratio. In ACHENBACH, Hans, et. al. *Strafrecht als Scientia Universalis*. Festschrift für Claus Roxin zum 80. Geburtstag am 15. Mai 2011. Berlin: de Gruyter, 2011, p. 23-38.
170. PRITTWITZ, Cornelius. Begrenzung des Wirtschaftsstrafrechts durch die Rechtsgutslehre, sowie die Grundsätze der ultima ratio, der Bestimmtheit der Tatbestände, des Schuldgrundsatzes, der Akzessorietät und der Subsidiarität. In KEMPF, Eberhard, LÜDERSSEN, Klaus, VOLK, Klaus. *Die Handlungsfreiheit des Unternehmers –*

- Wirtschaftliche Perspektiven, strafrechtliche und ethische Schranken.*
Berlin: De Gruyter Recht, 2009, 53-60.
171. PRITTWITZ, Cornelius. Das deutsche Strafrecht: Fragmentarisch? Subsidiär? Ultima ratio? Gedanken zu Grund und Grenzen gängiger Strafrechtsbeschränkungspostulate. In Institut für Kriminalwissenschaften Frankfurt a. M. (Hrsg.). *Vom unmöglichen Zustand des Strafrechts.* Frankfurt am Main: Lang, 1995, p. 387-405.
172. POVILAITIENĖ, Ieva. Valstybės tarnyba: kai kurios atskyrimo nuo darbo teisinių santykių ir darbo įstatymų taikymo ribų nustatymo problemos Lietuvoje. *Teisė*, 2004, nr. 53, p. 140-151.
173. RENGIER, Rudolf. *Strafrecht Allgemeinet Teil. 5.* Neu bearb. Aufl. München: Beck, 2013.
174. RICHARDI, Reinhard. Einführung in das kollektive Arbeitsrecht. In *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Zweites Buch. Recht der Schuldverhältnisse, §§ 611-615.* 13. Aufl. Berlin: Sellier de Gruyter, 1999.
175. ROSSHIRT, Conrad Franz. *Entwicklung der Grundsätze des Strafrechts nach den Quellen des gemeinen deutschen Rechts.* Heidelberg und Leipzig, 1828.
176. ROXIN, Claus. *Strafrecht: Allgemeiner Teil I: Grundlagen.* Der Aufbau der Verbrechenslehre. 4. Aufl. München: Beck, 2006.
177. ROXIN, Claus. *Strafrecht Allgemeiner Teil Band I: Grundlagen.* Der Aufbau der Verbrechenslehre. 3. Aufl. München: Beck, 1997.
178. SADELEER de Nicolas. Principle of Subsidiarity and the EU Environmental Policy. *Journal for European Environmental & Planning Law*, 2012, vol 9, no. 1, p. 63-70.
179. SAKALAUSKAS, G., et al. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai.* Vilnius: Teisės institutas, 2012.

180. SAKALAUSKAS, Gintautas. Įkalinimo tikslų labirintuose. In *Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius. 2010, p. 133-154.
181. SAKALAUSKAS, Gintautas. Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2007, 2(20), p. 122-134.
182. SAKALAUSKAS, Gintautas. Sutaikinimo institutas Vokietijos jaunimo baudžiamojoje teisėje. *Teisės problemos*, 1998, nr. 1, p. 71–80.
183. SCHITTENHELM, Ulrike. *Strafe und Sanktionensystem im sowjetischen Recht: Grundlinien der Kriminalpolitik von den Anfängen bis zum Ende des Sowjetstaates*. Freiburg im Breisgau: Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, 1994.
184. SCHMIDT, Rolf. *Strafrecht – Allgemeiner Teil: Grundlagen der Strafbarkeit Aufbau der Strafrechtlichen Gutachtens*. 14. Aufl. Grasberg bei Bremen: Schmidt, 2015.
185. SCHONSHECK, Jonathan. *On Criminalization*. Netherlands: Springer, 1994.
186. SCHROEDER, Friedrich-Christian. *Strafgesetzbuch der Russischen Föderation*. Duncker & Humblot: Berlin, Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, 2007.
187. SELILIONIS, Petras. Lietuvos ekologinės teisės paskirtį atspindinčių teisinių kategorijų tapatumo paieška teorijoje bei praktikoje. *Jurisprudencija*, 2006, t. 81, p. 85-90.
188. SIMONS, Kenneth W. The crime/tort distinction: legal doctrine and normative perspectives. *Widener law journal*, 2008, vol. 17, p. 719-732.
189. SINKEVIČIUS, Edvardas. *Neteisėtas banko kredito gavimas arba panaudojimas ir jų kvalifikavimas*. Vilnius, 2002.
190. SOLOVEIČIKAS, Deividas. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai): daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2005.
191. STEIN, Philipp. *Straftat und / oder Ordnungswidrigkeit? Nomos*, 2008.

192. STRATENWERTH, Günther. *Strafrecht: Allgemeiner Teil I: Die Straftat*. Aufl. 4. Köln: Heymann, 2000.
193. STUCKENBERG, Carl-Friedrich. The Constitutional Deficiencies of the German Rechtsgutslehre. *Oñati Socio-legal Series*, 2013, vol. 3, no. 1, p. 31-41.
194. SWOBODA, Sabine. Die Lehre vom Rechtsgut und ihre Alternativen. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 2010, vol. 122, no. 1, p. 24-50.
195. ŠEDBARAS, Stasys. *Administracinė atsakomybė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2005.
196. ŠULIJA, Gintautas. *Baudos bausmė ir jos skyrimas: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2005.
197. ŠULIJA, Vytautas, ŠULIJA, Gintautas. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 2003, t. 41(33), p. 91-105.
198. ŠVEDAS, G., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017.
199. ŠVEDAS, Gintaras. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*, 2012, nr. 82, p. 12-25.
200. ŠVEDAS, Gintaras, PRAPIESTIS, Jonas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso dešimtmetis: raidos pamokos ir perspektyvos. In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys*. Vilnius: valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 13-30.
201. ŠVEDAS, Gintaras. Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei. *Teisė*, 2010, nr. 74, p. 7–20.

202. ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2006.
203. ŠVEDAS, Gintaras. Baudžiamoji politika ir ją formuojantys veiksniai. *Teisė*, 2006, nr. 59, p. 128–139.
204. ŠVEDAS, Gintaras. Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995-2004 metais. *Teisė*, 2005, nr. 56, p. 64-91.
205. TAMM, Ditlev. *Roman law and European legal history*. Copenhagen: DJØF, 1997.
206. TIEDEMANN, Klaus. Die kriminologische Erforschung der Wirtschaftskriminalität – Ein Überblick über den internationalen Stand der Forschung (angl. International Research Tasks in the Field of Economic Crime – from a criminological and jurisprudential point of view). In *Wirtschaftskriminalität, Bundeskriminalamt* (Hrsg.), 1984.
207. TIEDEMANN, Klaus. Welche strafrechtlichen Mittel empfehlen sich für eine wirksame Bekämpfung der Wirtschaftskriminalität? Gutachten für den 49. Deutschen Juristentag. In *Verhandlungen des 49. Deutschen Juristentages*. Bd. 1. Teil. C, Beck, München, 1972.
208. TOURI, Kaarlo. Ultima Ratio as a Constitutional Principle. *Oñati Socio-Legal Series*, 2013, vol. 3, nr. 1, p. 6-20.
209. TRENDELENBURG, Cornelius. *Ultima ratio? Subsidiaritätswissenschaftliche Antworten am Beispiel der Strafbarkeit von Insiderhandel und Firmenbestattungen*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2011.
210. URBONAS, Darius. Administracinės sankcijos kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse: samprata, tipologija ir taikymo principai. *Jurisprudencija*, 2005, t. 70(62), p. 42-53.
211. USCILA, Rokas. Atkuriamasis teisingumas penitencinėje sistemoje. *Pedagogika*, 2011, nr. 103, p. 92-98.
212. USCILA, Rokas. Nusikaltimo aukos ir kaltininko mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2006, nr. 2, p. 84–99.

213. USCILA, Rokas. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos instituto samprata, pagrindiniai modeliai ir jų veikimo principai. *Jurisprudencija*, 2001, t. 20(12), p. 74–84.
214. VERŠEKYS, Paulius. Vertinamieji požymiai nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai sudėtyse. In *Baudžiamoji justicija ir verslas: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2016, p. 233-252.
215. VERŠEKYS, Paulius. *Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013.
216. VERŠEKYS, Paulius. Baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą reglamentavimo Lietuvoje problemos. *Teisė*, 2008, nr. 68, p. 186-198.
217. VIŠINSKIS, Gerardas. *Baudžiamoji atsakomybė už savavaldžiavimą*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2015.
218. VITKUTĖ-ZVEZDINIENĖ, Iveta. Nusikaltimo mažareikšmiškumo atribojimo nuo baudžiamojo nusižengimo problemos. *Jurisprudencija*, 2007, t. 8(98), p. 35-40.
219. VORMBAUM, Thomas. Fragmentarisches Strafrecht in Geschichte und Dogmatik. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 2012, vol. 123, no. 4, p. 660-690.
220. VOSYLIŪTĖ, Andželika. Vagystę kvalifikuojančio požymio – didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turinčios vertybės – samprata teisės moksle ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2010, nr. 75, p. 55-66.
221. WEIGEND, Thomas. Der Grundsatz der Verhältnismäßigkeit als Grenze staatlicher Strafgewalt. In *Festschrift für Hans Joachim Hirsch*. Berlin, 1999, p. 317-340.
222. WENDT, Rudolf. The Principle of „Ultima Ratio“ And/Or the Principle of Proportionality [interaktyvus]. *Oñati Socio-legal Series*,

- 2013, vol. 3, nr. 1, p. 81-94 [žiūrėta 2015 m. rugpjūčio 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2200873>>.
223. WESSELS, Johannes, BEULKE, Werner. *Strafrecht Allgemeiner Teil: die Straftat und ihr Aufbau*. 42. Aufl. Heidelberg: C. F. Müller, 2012.
224. WOHLERS, Wolfgang. Strafrecht als ultima ratio – tragender Grundsatz eines rechtsstaatlichen Strafrechts oder Prinzip ohne eigenen Aussagegehalt. In von HIRSCH, Andrew, SEELMANN, Kurt, WOHLERS, Wolfgang (Hrsg.). *Mediating Principles*. Begrenzungsprinzipien bei der Strafzumessung. Baden-Baden: Nomos, 2006, p. 54-69.
225. БОРЗЕНКОВ, Г. Н. КОМИССАРОВ В. С. *Курс уголовного права. Особенная часть*. Том 4. Москва, 2002.
226. ГАУХМАН, Л. Д., КОЛОДКИН, Л. М., МАКСИМОВ С. В. *Уголовное право. Часть общая. Часть особенная. Учебник под*. Москва, 1999.
227. ГЕРЦЕНЗОН, А. А., et al. *История советского уголовного права*. Издание 1947, Allpravo.ru., 2003.
228. КРИГЕР, Г. А., КИРИЛОВ, Б. А., ТКАЧЕВСКИЙ, Ю. М. *Советское уголовное право. Общая часть*. Москва: Издательство Московского университета, 1981.
229. КУДРЯВЦЕВ, Владимир Николаевич, НАУМОВ, Анатолий Валентинович. *Российское уголовное право: Общая часть*. Москва: Спарк, 1997.
230. ЛАРИЧЕВ, В. В., РЕШЕТНЯК, Н. С. *Налоговые преступления и правонарушения. Кто и как их выявляет и предупреждает*. Москва: „Юр-инфор“, 1998.
231. ЛОПАШЕНКО, Наталья Александровна. *Уголовная политика*. Москва: Wolters Kluwer, 2009.
232. МУДРЫХ, В. В. *Ответственность за нарушение налогового законодательства*. Москва, 2001.
233. НЕКЛЮДОВ, Н. А. *Общая часть уголовного права*. 1875.

234. ОРЛОВСКИЙ, Ю. П. Словарь по трудовому праву. *Книжный магазин*, Изд-во Бек, 1998.
235. *Словарь по трудовому праву*. Москва: Изд-во Бек, 1998.
236. ТАГАНЦЕВ, Николай Степанович. *Русское уголовное право. Часть общая*. С. -Петербург, 1902; Тула: Автограф, 2001.
237. ВОЛЖЕНКИН, Б. В. *Служебные преступления*. Москва, 2000.

Teismų praktika

Tarptautinių teismų praktika

1. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. sausio 14 d. sprendimas byloje *Lavric prieš Rumuniją*, pareiškimo nr. 22231/05.
2. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. kovo 14 d. sprendimas byloje *Eon prieš Prancūziją*, pareiškimo nr. 26118/10.
3. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Hatton ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo nr. 36022/97.
4. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Delfi AS prieš Estiją*, pareiškimo nr. 64569/09.
5. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. vasario 7 d. sprendimas byloje *Axel Springer AG prieš Vokietiją*, pareiškimo nr. 39954/08.
6. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. liepos 9 d. sprendimas byloje *Hardy ir Maile prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo nr. 31965/07.
7. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. balandžio 19 d. sprendimas byloje *Kasabova prieš Bulgariją*, pareiškimo nr. 22385/03.
8. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. gegužės 10 d. sprendimas byloje *Dubetska ir kiti prieš Ukrainą*, pareiškimo nr. 30499/03.
9. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. spalio 25 d. sprendimas byloje *Altuğ Taner Akçam prieš Turkiją*, pareiškimo nr. 27520/07.
10. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas byloje *Fatullaev prieš Azerbaidžaną*, pareiškimo nr. 40984/07.

11. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. spalio 12 d. sprendimas byloje *Saaristo and Others prieš Suomiją*, pareiškimo nr. 184/06.
12. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. lapkričio 2 d. sprendimas byloje *Petrov prieš Bulgariją*, pareiškimo nr. 27103/04.
13. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2009 m. vasario 10 d. sprendimas byloje *S. Z. prieš Rusiją*, pareiškimo nr. 14939/03.
14. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2009 m. vasario 24 d. sprendimas byloje *Długolecki prieš Lenkiją*, pareiškimo nr. 23806/03.
15. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2009 m. balandžio 9 d. sprendimas byloje *A. prieš Norvegiją*, pareiškimo nr. 28070/06.
16. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2009 m. rugsėjo 16 d. sprendimas byloje *Routsalainen prieš Suomiją*, pareiškimo nr. 13079/03.
17. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2009 m. spalio 6 d. nutarimas byloje *Trevor Allen ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo nr. 5591/07.
18. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. kovo 27 d. sprendimas byloje *Azevedo prieš Portugaliją*, pareiškimo Nr. 20620/04.
19. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje *Alithia publishing company LTD & Constantinides prieš Kiprą*, pareiškimo nr. 17550/03.
20. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. spalio 11 d. sprendimas byloje *Kanellopoulou prieš Graikiją*, pareiškimo nr. 28504/05.
21. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. spalio 22 d. sprendimas byloje *Lindon, Otchakovsky-Laurens and July prieš Prancūziją*, pareiškimų nr. 21279/02 ir 36448/02.
22. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2006 m. lapkričio 2 d. sprendimas byloje *Giacomelli prieš Italiją*, pareiškimo nr. 59909/00.
23. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. vasario 16 d. sprendimas byloje *Moreno gómez prieš Ispaniją*, pareiškimo nr. 4143/02.
24. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. kovo 30 d. sprendimas byloje *Taşkin ir kiti prieš Turkiją*, pareiškimo nr. 46117/99.

25. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. lapkričio 30 d. sprendimas byloje *Fadeyeva prieš Rusiją*, pareiškimo nr. 55723/00.
26. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. kovo 30 d. sprendimas byloje *Radio France and Others prieš Prancūziją*, pareiškimo nr. 53984/00.
27. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. lapkričio 30 d. sprendimas byloje *Öneryildiz prieš Turkiją*, pareiškimo nr. 48939/99.
28. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. gruodžio 17 d. sprendimas byloje *Cumpănă ir Mazăre prieš Rumuniją*, pareiškimo nr. 33348/96.
29. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 m. birželio 19 d. sprendimas byloje *Pedersen ir Baadsgaard prieš Daniją*, pareiškimo nr. 49017/99.
30. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 m. rugpjūčio 22 d. sprendimas byloje *Kyrtatos prieš Graikiją*, pareiškimo nr. 41666/98.
31. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2001 m. liepos 12 d. sprendimas byloje *Feldek prieš Slovakiją*, pareiškimo nr. 29032/95.
32. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. birželio 15 d. sprendimas byloje *Erdoğdu prieš Turkiją*, pareiškimo nr. 25723/94.
33. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1998 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Bowman prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo nr. 24839/94.
34. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1998 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Guerra ir kiti prieš Italiją*, pareiškimo nr. 14967/98.
35. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1994 m. rugsėjo 23 d. sprendimas byloje *Jersild prieš Daniją*, pareiškimo nr. 15890/89.
36. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1994 m. gruodžio 9 d. sprendimas byloje *López Ostra prieš Ispaniją*, pareiškimo nr. 16798/90.
37. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1992 m. balandžio 23 d. sprendimas byloje *Castells prieš Ispaniją*, pareiškimo nr. 11798/85.
38. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1991 m. vasario 18 d. sprendimas byloje *Fredin prieš Švediją*, pareiškimo nr. 12033/86.
39. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1991 m. gegužės 23 d. sprendimas byloje *Oberschlick prieš Austriją*, pareiškimo nr. 11662/85.

40. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1986 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Lingens prieš Austriją*, pareiškimo nr. 9815/82.
41. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. balandžio 26 d. sprendimas byloje *The Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo nr. 6538/74.
42. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2007 m. spalio 23 d. sprendimas byloje *Europos Bendrijų Komisija prieš Europos Sąjungos Tarybą*, Nr. C-440/05.
43. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2005 m. rugsėjo 13 d. sprendimas byloje *Europos Bendrijų Komisija prieš Europos Sąjungos Tarybą*, Nr. C-176/03.
44. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 1964 m. liepos 15 d. sprendimas byloje *Costa prieš E.N.E.L*, Nr. C-6/64.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 189¹ straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2017, nr. 4356.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymo (2007 m. lapkričio 20 d. redakcija) 20 straipsnio 2, 4 dalių (2012 m. birželio 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2016, nr. 15411.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. kovo 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymo (2002 m. liepos 1 d. redakcija) 30 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2015, nr. 3412.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų, kuriais

- reguliuojami viešuosius interesus atitinkančių paslaugų elektros energetikos sektoriuje teikimas ir lėšų administravimas, nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymui, Lietuvos Respublikos atsinaujinančių išteklių energetikos įstatymui“. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2015, nr. 17072.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žemės gelmių įstatymo 11 straipsnio (2013 m. gegužės 30 d. redakcija) 2, 4 dalių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2015, nr. 19859.
 6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimu Nr. 519 „Dėl valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo“ patvirtinto Valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano 166.4 punkto (2007 m. spalio 31 d., 2010 m. gruodžio 1 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Teisės aktų registras (TAR)*, 2014, nr. 5321.
 7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo, Tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statuto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu Nr. 86 patvirtintų Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 26-1200.
 8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.103 straipsnio (2006 m. spalio 17 d. redakcija) 3 dalies ir Lietuvos Respublikos statybos įstatymo 28 straipsnio (2006 m. spalio 17 d., 2009 m. lapkričio 19 d. redakcijos) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 14-602.

9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo 10 straipsnio (2003 m. lapkričio 25 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. birželio 27 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 76-3672.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 15 straipsnio (2007 m. sausio 16 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 63-3111.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. balandžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo 5 straipsnio 2 dalies (2000 m. spalio 10 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 19 d. nutarimu Nr. 743 „Dėl gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ patvirtintų Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių 10 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, šių taisyklių 37 punkto (2002 m. gruodžio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos energetikos įstatymo 15 straipsnio 1 daliai, Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo 14 straipsnio 1 daliai, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.2 straipsnio 2 daliai, 1.3 straipsnio 3 daliai, 2.80 straipsniui, Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 4 straipsniui“. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 49-1993.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 69-2798.

13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo (2004 m. sausio 15 d. redakcija) 22 straipsnio 6 dalies (2006 m. birželio 8 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 26 d. nutarimu Nr. 635 „Dėl detaliojo teritorijų planavimo organizatoriaus teisių ir pareigų perdavimo ir sutarties sudarymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ patvirtinto Detaliojo teritorijų planavimo organizatoriaus teisių ir pareigų perdavimo ir sutarties sudarymo tvarkos aprašo 7.2 punkto (2007 m. sausio 15 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo nuostatomis ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gegužės 9 d. nutarimo Nr. 641 „Dėl miško žemės pavertimo kitomis naudmenomis tvarkos patvirtinimo“ 1 punktu patvirtintos Miško žemės pavertimo kitomis naudmenomis tvarkos 7.4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo nuostatomis“. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 75-3074.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo – Lietuvos apeliacinio teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Prezidento 2005 m. kovo 3 d. dekretas Nr. 225 „Dėl apylinkės teismo teisėjos atleidimo iš pareigų“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos teismų įstatymo (2002 m. sausio 24 d. redakcija) 44 straipsnio 1 daliai, 51 straipsnio 1 daliai, 52 straipsnio 4 punktui, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 daliai“. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 139-6120.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 23 straipsnio 2 dalies (2002 m. balandžio 23 d., 2007 m. birželio 7 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 148-6632.

16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 18 straipsnio 8 dalies (2004 m. kovo 9 d. redakcija), 34 straipsnio 17 dalies (2004 m. kovo 9 d., 2006 m. balandžio 25 d. redakcijos), 41 straipsnio (2004 m. kovo 9 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 20 d. nutarimu Nr. 618 „Dėl didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklių ir mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse taisyklių patvirtinimo“ patvirtintų Didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklių 28.5, 51.5 punktų (2004 m. gegužės 20 d. redakcija), 51 punkto (2004 m. gegužės 20 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 17 daliai (2004 m. kovo 9 d., 2006 m. balandžio 25 d. redakcijos), šių taisyklių 51 punkto (2006 m. spalio 17 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 17 daliai (2006 m. balandžio 25 d. redakcija), taip pat šių taisyklių 51 punkto (2007 m. gegužės 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 17 daliai (2006 m. balandžio 25 d., 2007 m. birželio 21 d. redakcijos)“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 10-349.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. liepos 4 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 1 punkto (2002 m. balandžio 2 d. redakcija), 16 straipsnio 7 dalies (1999 m. gegužės 13 d., 2001 m. gruodžio 11 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ išaiškinimo“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 78-3080.

18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. kovo 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos darbo kodekso 187 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 18 d. nutarimo Nr. 937 „Dėl minimaliojo darbo užmokesčio didinimo“ 1, 2 punktų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 24 d. nutarimo Nr. 316 „Dėl minimaliojo darbo užmokesčio didinimo“ 1, 2 punktų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. balandžio 4 d. nutarimo Nr. 361 „Dėl minimaliojo darbo užmokesčio didinimo“ 1, 2 punktų (2005 m. balandžio 4 d., 2006 m. kovo 27 d. redakcijos), Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. kovo 27 d. nutarimo Nr. 298 „Dėl minimaliojo darbo užmokesčio didinimo“ 1 punkto (2006 m. kovo 27 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 34-1244.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymo ištirti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 225 straipsnio (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) 4 dalies, 227 straipsnio (2003 m. balandžio 10 d. redakcija) 2 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 72-2866.
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. spalio 23 d. nutarimo Nr. 1154 „Dėl valstybinės reikšmės miškų plotų patvirtinimo“ (2002 m. gegužės 28 d. redakcija) nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 4 straipsnio 2 daliai (2001 m. rugpjūčio 3 d. redakcija), taip pat dėl pareiškėjo – Šiaulių apygardos administracinio teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. spalio 23 d. nutarimo Nr. 1154 „Dėl valstybinės reikšmės miškų plotų patvirtinimo“ (2005 m. liepos 14 d. redakcija) nuostatos neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos

- 23 straipsniui, Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 1 punktui (2004 m. kovo 23 d. redakcija), 5 straipsnio 2 dalies 3 punktui (2002 m. balandžio 2 d. redakcija), 12 straipsniui (2003 m. spalio 14 d. redakcija)“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 96-3891.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 111-4549.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 7-254.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto Statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų

atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto Žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatomis, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto Statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo nuostatomis“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 30-1050.

24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 36-1292.

25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d. nutarimas „Dėl teisenos byloje pagal pareiškėjo – Lietuvos Respublikos Seimo narių grupės prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 12 d. nutarimas Nr. 1167 „Dėl leidimo vykdyti studijas pagal kitų valstybių aukštųjų mokyklų studijų programas ir užsiimti kita su studijomis susijusia veikla išdavimo švietimo įstaigai baltijos humanitariniam centrui“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymo 9 straipsnio 1 daliai, Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymo 15 straipsnio 3 daliai“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 62-2283.

26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos

įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 2067 „Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo“, Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 „Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 102-3957; atitaisymas, 2006, nr. 137.

27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo – Panevėžio apygardos teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 214-10 straipsnio 1 dalis ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 192 straipsnio 1 dalis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 4 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 123-4649.
28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo – Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos prašymo išaiškinti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 26 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 39 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies, Lietuvos Respublikos muitų tarifų įstatymo 18 straipsnio (1998 m. vasario 19 d. redakcija) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 126-4805.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo 7 straipsnio 2 dalies, 8 straipsnio 1, 9, 10 dalių, 13 straipsnio 2 dalies, 18 straipsnio 7 dalies ir 22 straipsnio 3, 6, 7 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 63-2235.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo 17 straipsnio (2002 m. birželio 4 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 117-4239.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 163-2 straipsnio (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 5 dalies ir šio straipsnio (2003 m. liepos 4 d. redakcija) 6 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 134-4819.

32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 straipsnio 4 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija), 2 straipsnio 1 dalies (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 4 straipsnio 2 dalies (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija), 13 straipsnio (2000 m. liepos 18 d. redakcija), 30 straipsnio 1 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) bei 44 straipsnio 4 dalies (2002 m. birželio 20 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 67 „Dėl alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ patvirtintų Alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių 7 bei 9 punktų (2001 m. sausio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 15-465.
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 181-6708.
34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 1-7.
35. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 45 straipsnio (1998 m. liepos 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 57-2552.
36. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio

- 8 d. nutarimo Nr. 458 „Dėl nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodikos patvirtinimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 103-4611.
37. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo (2000 m. gruodžio 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiančių rodiklių tvirtinimo 2001, 2002 ir 2003 metams įstatymo ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 5-186.
38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo 11 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 28-1003.
39. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7, 11, 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7 straipsnio 1 bei 4 dalių ir Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo 20 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 62-2515.
40. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo 39 straipsnio, Lietuvos Respublikos mokslo ir švietimo ilgalaikio finansavimo įstatymo 1, 2 ir 3 straipsnių, Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymo 18 straipsnio 2 dalies ir Lietuvos Respublikos Seimo statuto 172 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 72-3080.

41. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 23 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos ministro pirmininko prašymo išaiškinti, kuri Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio redakcija, įsigaliojus Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimui „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7, 11, 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7 straipsnio 1 bei 4 dalių ir Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo 20 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, taikytina skiriant ir mokant nukentėjusių asmenų valstybines pensijas“. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 94-4048.
42. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 104-4675.
43. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 3 straipsnio 3 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 3 straipsnio 4 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 5 straipsnio 1 dalies 2 punkto (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 18 straipsnio 1 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 19 straipsnio 1 dalies 2, 3, 4, 8, 15 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 21 straipsnio 1 dalies 1, 5, 7, 9, 12, 15, 16, 17, 18 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), šios dalies 6 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. rugsėjo 25 d. redakcijos) ir šios dalies 14 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. lapkričio 8 d. redakcijos), taip pat dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo įrašymo į konstitucinių įstatymų sąrašą įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 19-828.

44. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. gegužės 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 130(2) straipsnio (1994 m. liepos 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 39-1373.
45. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. rugpjūčio 14 d. nutarimo Nr. 329 „Dėl miškams padarytos žalos atlyginimo“ 3.4 punkto 3 pastraipos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 52-1435.
46. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. liepos 9 d. nutarimas „Dėl 1996 m. liepos 2 d. ir 1997 m. sausio 9 d. įstatymų, kuriais buvo padaryti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 310 straipsnio pakeitimai ir papildymai, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 63-1827.
47. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 5 d. nutarimo „Dėl Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos narių paskyrimo“ pripažinimo netekusiu galios ir Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos sudarymo“ atitikimo Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 49-1173, atitaisymas 1997 m. birželio 6 d., nr. 50.
48. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. liepos 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 55 straipsnio antrosios dalies 1 punkto, 56 straipsnio ketvirtosios dalies 1, 2 punktų ir 58 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 67-1696.
49. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų

- kodekso 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 104-2644.
50. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 30 d. nutarimo Nr. 1164 „Dėl dalies Žemės ūkio ministerijos įmonių paskolų kapitalizavimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos biudžetinės sandaros įstatymo 13 straipsniui, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 9 straipsniui ir Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 43 straipsnio pirmajai daliai“. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 20-537.
51. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 36-915.
52. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 86-1949.

Nacionalinių bendrosios kompetencijos teismų praktika, konsultacijos ir apžvalgos

1. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2016 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-37-699/2016.
2. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2016 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83-895/2016.

3. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2016 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-38-222/2016.
4. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-942/2016.
5. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2016 m. balandžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-127-976/2016.
6. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2016 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-142-895/2016.
7. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2016 m. gegužės 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-191-507/2016.
8. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2016 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-189-648/2016.
9. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2016 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-213-222/2016.
10. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2016 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-136-768/2016.
11. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2016 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-224-942/2016.
12. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2016 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-304-976/2016.
13. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57/2015.
14. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-489/2015.
15. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-9-303/2015.
16. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-180-693/2015.
17. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. sausio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-24-895/2015.

18. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. vasario 3 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-149-699/2015.*
19. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. vasario 24 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-50-648/2015.*
20. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. kovo 3 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-155-693/2015.*
21. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. kovo 10 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-115-489/2015.*
22. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. kovo 31 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-187-677/2015.*
23. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. balandžio 14 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-215-303/2015.*
24. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. balandžio 14 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-176-303/2015.*
25. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. balandžio 21 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-219-693/2015.*
26. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. balandžio 28 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-124-648/2015.*
27. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. balandžio 28 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-237-489/2015.*
28. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. gegužės 5 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-240-696/2015.*
29. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. gegužės 19 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262-222/2015.*
30. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. birželio 2 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-248-895/2015.*
31. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. birželio 9 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-353-139/2015.*
32. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. birželio 16 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-362-942/2015.*

33. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. birželio 16 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-334-677/2015.
34. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. liepos 3 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-373-303/2015.
35. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. rugsėjo 22 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-388-507/2015.
36. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. rugsėjo 29 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-393-222/2015.
37. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. spalio 15 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-7-234-942/2015.
38. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. spalio 27 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-458-507/2015.
39. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. lapkričio 5 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-7-358-303/2015.
40. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-461-895/2015.
41. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-435-699/2015.
42. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. lapkričio 24 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-508-976/2015.
43. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. gruodžio 8 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-406-895/2015.
44. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-529-895/2015.
45. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-615-507/2015.
46. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-582-222/2015.
47. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. gruodžio 29 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-608-139/2015.

48. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. gruodžio 29 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-640-507/2015.*
49. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2015 m. gruodžio 29 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-548-699/2015.*
50. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. sausio 7 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-100/2014.*
51. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. sausio 7 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-98/2014.*
52. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. sausio 14 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-96/2014.*
53. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. sausio 21 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-16/2014.*
54. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. sausio 21 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-50/2014.*
55. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. vasario 18 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-27/2014.*
56. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. vasario 25 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-84/2014.*
57. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. kovo 13 d. nutartis *administracinėje byloje Nr. 2K-P-89/2014.*
58. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. kovo 25 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-169/2014.*
59. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. balandžio 8 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-180/2014.*
60. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. balandžio 8 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-159/2014.*
61. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. gegužės 13 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-247/2014.*
62. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. gegužės 20 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231/2014.*

63. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. gegužės 27 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-263/2014.*
64. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. gegužės 27 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-291/2014.*
65. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. gegužės 27 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-265/2014.*
66. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. gegužės 27 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-275/2014.*
67. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. birželio 2 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-251/2014.*
68. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. birželio 3 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-257/2014.*
69. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. birželio 10 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-233/2014.*
70. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. birželio 17 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-325/2014.*
71. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. liepos 1 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-324/2014.*
72. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. spalio 28 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-427/2014.*
73. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. gruodžio 2 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-529/2014.*
74. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. gruodžio 2 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-518/2014.*
75. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-515/2014.*
76. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. gruodžio 22 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-590/2014.*
77. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. gruodžio 23 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-564/2014.*

78. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. sausio 15 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-99/2013.*
79. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. vasario 12 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-93/2013.*
80. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. vasario 12 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-58/2013.*
81. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. vasario 19 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-119/2013.*
82. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. vasario 26 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-134/2013.*
83. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. kovo 19 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-160/2013.*
84. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. balandžio 2 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171/2013.*
85. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. gegužės 7 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-219/2013.*
86. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. gegužės 14 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-207/2013.*
87. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. gegužės 14 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-245/2013.*
88. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. gegužės 21 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-235/2013.*
89. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. birželio 4 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-285/2013.*
90. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-346/2013.*
91. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. spalio 10 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-251/2013.*
92. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. spalio 22 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-418/2013.*

93. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. spalio 22 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-262/2013.*
94. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. lapkričio 5 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-335/2013.*
95. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. lapkričio 12 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-423/2013.*
96. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. lapkričio 19 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-426/2013.*
97. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-494/2013.*
98. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. gruodžio 17 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-539/2013.*
99. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. gruodžio 19 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-492/2013.*
100. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-398/2013.*
101. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. gruodžio 30 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-587/2013.*
102. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. vasario 14 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-36/2012.*
103. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. vasario 28 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-33/2012.*
104. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. kovo 13 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76/2012.*
105. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. kovo 19 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-130/2012.*
106. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. kovo 27 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-125/2012.*
107. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. balandžio 3 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-161/2012.*

108. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. balandžio 3 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-174/2012.*
109. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. balandžio 10 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-194/2012.*
110. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. balandžio 17 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-191/2012.*
111. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. balandžio 24 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2012.*
112. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. balandžio 24 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-213/2012.*
113. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. balandžio 30 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-210/2012.*
114. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. balandžio 30 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-232/2012.*
115. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. gegužės 8 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-205/2012.*
116. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. gegužės 8 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-78/2012.*
117. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. gegužės 8 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-234/2012.*
118. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. gegužės 29 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-282/2012.*
119. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. gegužės 29 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-272/2012.*
120. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. birželio 12 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-335/2012.*
121. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. birželio 19 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319/2012.*
122. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. birželio 26 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-351/2012.*

123. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. birželio 26 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-379/2012.
124. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. birželio 26 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-376/2012.
125. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. spalio 9 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-461/2012.
126. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. spalio 30 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2A-9/2012.
127. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. spalio 30 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-509/2012.
128. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. lapkričio 20 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-540/2012.
129. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. lapkričio 20 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-450/2012.
130. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. lapkričio 27 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-573/2012.
131. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. lapkričio 27 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-516/2012.
132. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. gruodžio 11 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-601/2012.
133. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-638/2012.
134. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-646/2012.
135. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-654/2012.
136. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. sausio 18 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-81/2011.
137. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. vasario 15 d. nutartis *baudžiamojose bylose* Nr. 2K-48/2011.

138. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. kovo 1 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-54/2011.*
139. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. kovo 1 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-98/2011.*
140. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. kovo 29 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-157/2011.*
141. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. gegužės 3 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-193/2011.*
142. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. gegužės 3 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-199/2011.*
143. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. gegužės 24 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262/2011.*
144. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. gegužės 26 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-216/2011.*
145. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. birželio 7 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-322/2011.*
146. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. birželio 14 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299/2011.*
147. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. birželio 28 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-375/2011.*
148. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. birželio 28 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-327/2011.*
149. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. liepos 5 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-302/2011.*
150. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. rugsėjo 27 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-384/2011.*
151. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. spalio 4 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-409/2011.*
152. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. spalio 4 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2A-4/2011.*

153. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. spalio 20 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-267/2011.*
154. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. lapkričio 8 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-330/2011.*
155. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. lapkričio 8 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-491/2011.*
156. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-574/2011.*
157. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-487/2011.*
158. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-511/2011.*
159. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-505/2011.*
160. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-541/2011.*
161. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. gruodžio 15 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-559/2011.*
162. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. vasario 1 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-31/2010.*
163. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. vasario 2 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-16/2010.*
164. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. kovo 30 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-159/2010.*
165. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. balandžio 27 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-263/2010.*
166. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. balandžio 27 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-267/2010.*
167. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. gegužės 4 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-147/2010.*

168. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. birželio 8 d. nutartis *baudžiamojose bylose Nr. 2K-334/2010.*
169. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. birželio 29 d. nutartis *baudžiamojose bylose Nr. 2K-359/2010.*
170. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. spalio 12 d. nutartis *baudžiamojose bylose Nr. 2K-440/2010.*
171. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis *baudžiamojose bylose Nr. 2K-516/2010.*
172. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. lapkričio 16 d. nutartis *baudžiamojose bylose Nr. 2K-505/2010.*
173. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. lapkričio 22 d. nutartis *baudžiamojose bylose Nr. 2K-526/2010.*
174. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. gruodžio 14 d. nutartis *baudžiamojose bylose Nr. 2K-621/2010.*
175. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis *baudžiamojose bylose Nr. 2K-490/2010.*
176. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2010 m. gruodžio 28 d. nutartis *baudžiamojose bylose Nr. 2K-601/2010.*
177. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. sausio 6 d. nutartis *baudžiamojose bylose Nr. 2K-47/2009.*
178. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. vasario 17 d. nutartis *baudžiamojose bylose Nr. 2K-41/2009.*
179. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. kovo 9 d. nutartis *baudžiamojose bylose Nr. 2K-100/2009.*
180. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. kovo 24 d. nutartis *baudžiamojose bylose Nr. 2K-71/2009.*
181. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. kovo 31 d. nutartis *baudžiamojose bylose Nr. 2K-78/2009.*
182. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. kovo 31 d. nutartis *baudžiamojose bylose Nr. 2K-143/2009.*

183. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. balandžio 21 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2A-1/2009.*
184. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. balandžio 23 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-108/2009.*
185. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. gegužės 19 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-156/2009.*
186. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. birželio 2 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-240/2009.*
187. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. rugsėjo 15 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-330/2009.*
188. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. spalio 6 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-369/2009.*
189. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. spalio 13 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-305/2009.*
190. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. spalio 20 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-355/2009.*
191. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. spalio 27 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-395/2009.*
192. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-407/2009.*
193. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-388/2009.*
194. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis *civilinėje byloje Nr. 3K-7-444/2009.*
195. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. gruodžio 15 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-396/2009.*
196. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. gruodžio 29 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-488/2009.*
197. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. sausio 15 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-11/2008.*

198. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. sausio 15 d. nutartis *baudžiamojame byloje Nr. 2K-14/2008.*
199. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. vasario 11 d. nutartis *civilinėje byloje Nr. 3K-3-73/2008.*
200. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. vasario 19 d. nutartis *baudžiamojame byloje Nr. 2K-132/2008.*
201. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. kovo 19 d. nutartis *civilinėje byloje Nr. 3K-3-40/2008.*
202. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. gegužės 12 d. nutartis *baudžiamojame byloje Nr. 2K-222/2008.*
203. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. birželio 30 d. nutartis *baudžiamojame byloje Nr. 2K-286/2008.*
204. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis *baudžiamojame byloje Nr. 2K-322/2008.*
205. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. spalio 7 d. nutartis *baudžiamojame byloje Nr. 2K-374/2008.*
206. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. spalio 14 d. nutartis *baudžiamojame byloje Nr. 2K-422/2008.*
207. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. lapkričio 4 d. nutartis *baudžiamojame byloje Nr. 2K-346/2008.*
208. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. lapkričio 25 d. nutartis *baudžiamojame byloje Nr. 2K-421/2008.*
209. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. gruodžio 2 d. nutartis *baudžiamojame byloje Nr. 2K-529/2008.*
210. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis *baudžiamojame byloje Nr. 2K-484/2008.*
211. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. gruodžio 30 d. nutartis *baudžiamojame byloje Nr. 2K-7-437/2008.*
212. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. vasario 6 d. nutartis *baudžiamojame byloje Nr. 2K-7-2/2007.*

213. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. vasario 13 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-243/2007.*
214. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. vasario 13 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-76/2007.*
215. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. kovo 13 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-230/2007.*
216. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. gegužės 3 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-321/2007.*
217. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. gegužės 15 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-227/2007.*
218. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. birželio 18 d. nutartis *civilinėje byloje Nr. 3K-7-229/2007.*
219. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. birželio 29 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-408/2007.*
220. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. spalio 9 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-568/2007.*
221. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. spalio 30 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-660/2007.*
222. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2006 m. vasario 14 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-139/2006.*
223. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2006 m. vasario 21 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-244/2006.*
224. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2006 m. balandžio 11 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-376/2006.*
225. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2006 m. balandžio 25 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-329/2006.*
226. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2006 m. gegužės 30 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319/2006.*
227. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2006 m. rugsėjo 12 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 2K-458/2006.*

228. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2006 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-546/2006.
229. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2006 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-635/2006.
230. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. sausio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-42/2005.
231. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-153/2005.
232. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. kovo 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-184/2005.
233. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-364/2005.
234. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-295/2005.
235. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-645/2005.
236. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-638/2005.
237. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-545/2005.
238. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2005 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-596/2005.
239. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2004 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-24/2004.
240. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2004 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-56/2004.
241. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2004 m. spalio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-622/2004.
242. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2004 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-512/2004.

243. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2003 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-621/2003.
244. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2003 m. lapkričio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-747/2003.
245. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2003 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-692/2003.
246. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2000 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-354/2000.
247. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2013 m. sausio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-279/2013.
248. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2013 m. kovo 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-577/2013.
249. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2013 m. kovo 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-526/2013.
250. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2013 m. birželio 21 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁵²⁰-971/2013.
251. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2012 m. liepos 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵²-2748/2012.
252. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2012 m. gruodžio 17 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁵²⁰-2635/2012.
253. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2012 m. gruodžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-3035/2012.
254. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2012 m. gruodžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁰-2901/2012.
255. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2012 m. gruodžio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁰-3015/2012.
256. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2011 m. birželio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-2489/2011.
257. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2011 m. lapkričio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-3372/2011.

258. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2009 m. gruodžio 18 d. *nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-1407/2009.*
259. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2008 m. birželio 25 d. *nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-624/2008.*
260. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2008 m. spalio 23 d. *nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-2681/2008.*
261. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2005 m. balandžio 26 d. *nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁸⁰-349/2005.*
262. Lietuvos apeliacinis teismas. 2015 m. balandžio 10 d. *nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-204-150/2015.*
263. Lietuvos apeliacinis teismas. 2014 m. sausio 31 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-14/2014.*
264. Lietuvos apeliacinis teismas. 2014 m. kovo 6 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-267/2014.*
265. Lietuvos apeliacinis teismas. 2012 m. kovo 14 d. *nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-249/2012.*
266. Lietuvos apeliacinis teismas. 2010 m. spalio 22 d. *nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-113/2010.*
267. Vilniaus apygardos teismas. 2015 m. vasario 3 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-48-190/2015.*
268. Vilniaus apygardos teismas. 2015 m. vasario 11 d. *nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-47-190/2015.*
269. Vilniaus apygardos teismas. 2015 m. gegužės 19 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-381-487/2015.*
270. Vilniaus apygardos teismas. 2015 m. birželio 16 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-362-942/2015.*
271. Vilniaus apygardos teismas. 2014 m. sausio 7 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-183-628/2014.*
272. Vilniaus apygardos teismas. 2014 m. kovo 26 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-242-256/2014.*

273. Vilniaus apygardos teismas. 2014 m. balandžio 2 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-3-211-2014.*
274. Vilniaus apygardos teismas. 2014 m. balandžio 29 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-388-172/2014.*
275. Vilniaus apygardos teismas. 2014 m. gegužės 9 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-350-195/2014.*
276. Vilniaus apygardos teismas. 2014 m. gegužės 13 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-397-387/2014.*
277. Vilniaus apygardos teismas. 2014 m. birželio 30 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-525-387/2014.*
278. Vilniaus apygardos teismas. 2014 m. spalio 16 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-530-315/2014.*
279. Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. sausio 30 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-127-318/2013.*
280. Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. balandžio 10 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-231-190/2013.*
281. Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. balandžio 16 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-302-172/2013.*
282. Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. gegužės 21 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-340-172/2013.*
283. Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. birželio 11 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-414-387/2013.*
284. Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. birželio 12 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-336-387/2013.*
285. Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. birželio 26 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-373-574/2013.*
286. Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. liepos 11 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-309-190-2013.*
287. Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. spalio 7 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-599-378/2013.*

288. Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. gruodžio 10 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-710-303/2013.*
289. Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. sausio 12 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-216-468-2012.*
290. Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. balandžio 4 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1-239-166/2012.*
291. Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. balandžio 26 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-300-190/2012.*
292. Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. liepos 24 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-712-387/2012.*
293. Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. rugsėjo 27 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-845-166/2012.*
294. Vilniaus apygardos teismas. 2012 m. spalio 26 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-843-628/2012.*
295. Vilniaus apygardos teismas. 2011 m. spalio 11 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1021-315/2011.*
296. Vilniaus apygardos teismas. 2011 m. gruodžio 21 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1203-2011.*
297. Kauno apygardos teismas. 2016 m. sausio 14 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-14-317/2016.*
298. Kauno apygardos teismas. 2016 m. kovo 24 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-127-245/2016.*
299. Kauno apygardos teismas. 2015 m. vasario 24 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-127-383/2015.*
300. Kauno apygardos teismas. 2015 m. vasario 27 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-52-317/2015.*
301. Kauno apygardos teismas. 2015 m. kovo 24 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-282-593/2015.*
302. Kauno apygardos teismas. 2015 m. balandžio 1 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-311-634/2015.*

303. Kauno apygardos teismas. 2015 m. balandžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-269-634/2015.
304. Kauno apygardos teismas. 2015 m. gegužės 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-49-582/2015.
305. Kauno apygardos teismas. 2015 m. gegužės 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-356-530/2015.
306. Kauno apygardos teismas. 2015 m. birželio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-415-582/2015.
307. Kauno apygardos teismas. 2015 m. rugsėjo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-581-579/2015.
308. Kauno apygardos teismas. 2015 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-609-493/2015.
309. Kauno apygardos teismas. 2015 m. spalio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-586-397/2015.
310. Kauno apygardos teismas. 2015 m. spalio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-603-485/2015.
311. Kauno apygardos teismas. 2014 m. kovo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-274-245-2014.
312. Kauno apygardos teismas. 2014 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-383-508-2014.
313. Kauno apygardos teismas. 2014 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-453-485-2014.
314. Kauno apygardos teismas. 2014 m. liepos 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-337-508-2014.
315. Kauno apygardos teismas. 2014 m. spalio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-650-327-2014.
316. Kauno apygardos teismas. 2014 m. spalio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-401-317-2014.
317. Kauno apygardos teismas. 2014 m. spalio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-531-397-2014.

318. Kauno apygardos teismas. 2014 m. spalio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-616-498-2014.
319. Kauno apygardos teismas. 2014 m. gruodžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-648-530/2014.
320. Kauno apygardos teismas. 2014 m. gruodžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-775-290-2014.
321. Kauno apygardos teismas. 2013 m. sausio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-16-397/2013.
322. Kauno apygardos teismas. 2013 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-155-327/2013.
323. Kauno apygardos teismas. 2013 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-251-317-2013.
324. Kauno apygardos teismas. 2013 m. balandžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-281-508-2013.
325. Kauno apygardos teismas. 2013 m. liepos 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-409-493-2013.
326. Kauno apygardos teismas. 2013 m. liepos 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-529-579-2013.
327. Kauno apygardos teismas. 2013 m. rugpjūčio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-624-579/2013.
328. Kauno apygardos teismas. 2013 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-768-634-2013.
329. Kauno apygardos teismas. 2013 m. lapkričio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-647-327-2013.
330. Kauno apygardos teismas. 2012 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-48-238/2012,
331. Kauno apygardos teismas. 2012 m. vasario 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-107-397/2012.
332. Kauno apygardos teismas. 2012 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-255-114/2012.

333. Kauno apygardos teismas. 2012 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-203-579/2012.
334. Kauno apygardos teismas. 2012 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-329-133/2012.
335. Kauno apygardos teismas. 2012 m. liepos 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-301-133/2012.
336. Kauno apygardos teismas. 2011 m. birželio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-120-397/2011.
337. Kauno apygardos teismas. 2008 m. rugpjūčio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-219-317/2008.
338. Klaipėdos apygardos teismas. 2016 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-142-255/2016.
339. Klaipėdos apygardos teismas. 2015 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-86-417/2015.
340. Klaipėdos apygardos teismas. 2015 m. kovo 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-114-361/2015.
341. Klaipėdos apygardos teismas. 2014 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-90-360-2014.
342. Klaipėdos apygardos teismas. 2014 m. kovo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-220-174/2014.
343. Klaipėdos apygardos teismas. 2014 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-257-462/2014.
344. Klaipėdos apygardos teismas. 2014 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-300-462/2014.
345. Klaipėdos apygardos teismas. 2014 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-561-462/2014.
346. Klaipėdos apygardos teismas. 2014 m. spalio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-747-557/2014.
347. Klaipėdos apygardos teismas. 2014 m. spalio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-618-360/2014.

348. Klaipėdos apygardos teismas. 2014 m. lapkričio 24 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1-79-557/2014.*
349. Klaipėdos apygardos teismas. 2014 m. gruodžio 11 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-804-107/2014.*
350. Klaipėdos apygardos teismas. 2013 m. vasario 28 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-128-174/2013.*
351. Klaipėdos apygardos teismas. 2013 m. kovo 14 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-15-113/2013.*
352. Klaipėdos apygardos teismas. 2013 m. birželio 19 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-465-348/2013.*
353. Klaipėdos apygardos teismas. 2013 m. spalio 31 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-694-255/2013.*
354. Klaipėdos apygardos teismas. 2013 m. lapkričio 11 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-529-557/2013.*
355. Klaipėdos apygardos teismas. 2013 m. lapkričio 28 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-939-255/2013.*
356. Klaipėdos apygardos teismas. 2012 m. gegužės 3 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-325-113/2012.*
357. Klaipėdos apygardos teismas. 2012 m. birželio 14 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-421-380-2012.*
358. Klaipėdos apygardos teismas. 2012 m. liepos 12 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-576-361/2012.*
359. Klaipėdos apygardos teismas. 2012 m. gruodžio 20 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-976-462/2012.*
360. Klaipėdos apygardos teismas. 2011 m. spalio 27 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-798-113/2011.*
361. Klaipėdos apygardos teismas. 2010 m. balandžio 6 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-118-113-2010.*
362. Klaipėdos apygardos teismas. 2010 m. liepos 8 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-292-361-2010.*

363. Klaipėdos apygardos teismas. 2008 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-455-462/2008.
364. Šiaulių apygardos teismas. 2015 m. kovo 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-95-300/2015.
365. Šiaulių apygardos teismas. 2015 m. rugsėjo 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-190-300/2015.
366. Šiaulių apygardos teismas. 2014 m. balandžio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-218-332/2014.
367. Šiaulių apygardos teismas. 2014 m. balandžio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-226-135/2014.
368. Šiaulių apygardos teismas. 2014 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-346-316/2014.
369. Šiaulių apygardos teismas. 2014 m. gegužės 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-407-282/2014.
370. Šiaulių apygardos teismas. 2014 m. birželio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-515-282/2014.
371. Šiaulių apygardos teismas. 2014 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-658-135/2014.
372. Šiaulių apygardos teismas. 2013 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-114-309/2013.
373. Šiaulių apygardos teismas. 2013 m. gruodžio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-913-519/2013.
374. Šiaulių apygardos teismas. 2012 m. vasario 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-65-519/2012.
375. Šiaulių apygardos teismas. 2012 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-145-309/2012.
376. Šiaulių apygardos teismas. 2012 m. gegužės 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-424-354/2012.
377. Šiaulių apygardos teismas. 2012 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-526-316/2012.

378. Šiaulių apygardos teismas. 2012 m. spalio 4 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-652-332-2012.*
379. Šiaulių apygardos teismas. 2011 m. gruodžio 8 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-472-282/2011.*
380. Šiaulių apygardos teismas. 2010 m. lapkričio 24 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-399-64-2010.*
381. Šiaulių apygardos teismas. 2009 m. kovo 27 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-88-210-2009.*
382. Panevėžio apygardos teismas. 2015 m. gegužės 7 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-39-185/2015.*
383. Panevėžio apygardos teismas. 2015 m. lapkričio 12 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-279-719/2015.*
384. Panevėžio apygardos teismas. 2014 m. spalio 8 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-428-491/2014.*
385. Panevėžio apygardos teismas. 2013 m. kovo 21 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-18-193/2013.*
386. Panevėžio apygardos teismas. 2013 m. balandžio 3 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-69-350/2013.*
387. Panevėžio apygardos teismas. 2013 m. gruodžio 20 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-903-491/2013.*
388. Panevėžio apygardos teismas. 2012 m. spalio 15 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-620-366-2012.*
389. Panevėžio apygardos teismas. 2011 m. sausio 7 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-8-72-2011.*
390. Panevėžio apygardos teismas. 2011 m. balandžio 12 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-120-366/2011.*
391. Panevėžio apygardos teismas. 2011 m. gruodžio 13 d. nutartis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-601-337-2011.*
392. Panevėžio apygardos teismas. 2010 m. rugsėjo 7 d. nuosprendis *baudžiamojoje byloje Nr. 1A-342-349/2010.*

393. Panevėžio apygardos teismas. 2010 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-641-349-2010.
394. Panevėžio apygardos teismas. 2009 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-376-185-2009.
395. Panevėžio apygardos teismas. 2009 m. lapkričio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-20-349/2009.
396. Panevėžio apygardos teismas. 2008 m. liepos 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-12-193/2008.
397. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas. 2012 m. birželio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. PK-76-655/12.
398. Klaipėdos miesto apylinkės teismas. 2013 m. kovo 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-59-795/2013.
399. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. gruodžio 2 d. Teismų praktikos nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis ar pirmos kategorijos šių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) (BK 259–261, 263–264, 266 straipsniai) apžvalga Nr. AB-40-1. Teismų praktika, 2014, nr. 40.
400. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. gegužės 2 d. Teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (Baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) apžvalga Nr. AB-36-1. Teismų praktika, 2012, nr. 36.
401. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga Nr. T-1. Teismų praktika, 2007, nr. 26.
402. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 1998 m. gegužės 15 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7 str., 7^l str. ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas, apžvalga Nr. A2-9. Teismų praktika, 1998, nr. 9.

403. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *1997 m. gruodžio 22 d. Mokesčių vengimo ir kitų nusikaltimų finansams (BK 322, 323, 324, 325 straipsniai) nagrinėjimo baudžiamosiose bylose teismų praktikos apibendrinimo apžvalga Nr. B2-6*. Teismų praktika, 1997, nr. 8.
404. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senatas. *2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“*. Teismų praktika, 2005, nr. 23.
405. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senatas. *1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1. „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7^l straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“*. Teismų praktika, 1998, nr. 9.
406. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *2005 m. kovo 31 d. konsultacija Nr. B3-356*. Teismų praktika, 2005, nr. 23.

Užsienio valstybių teismų praktika

1. Vengrijos Respublikos Konstitucinis Teismas. Sprendimas 18/2004 (V.25) AB, ABH 2004.
2. Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas. *2009 m. birželio 30 d. sprendimas Nr. 2 BvE 2/08, 2 BvE 5/08, 2 BvR 1010/08, 2 BvR 1022/08, 2 BvR 1259/08, 2 BvR 182/09*.
3. Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas. *2008 m. vasario 26 d. sprendimas BVerfGE 120, 224*.
4. Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas. *1994 m. kovo 9 d. sprendimas BVerfGE 90, 145*.
5. Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinis Teismas. *1975 m. vasario 25 d. sprendimas BVerfGE 39*.
6. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis Teismas. *2003 m. birželio 26 d. sprendimas byloje Lawrence v. Texas*.

7. Vokietijos Federacinės Respublikos Aukščiausiasis Teismas. 2013 m. liepos 16 d. sprendimas byloje Nr. VI ZR 442/12.
8. Vokietijos Federacinės Respublikos Hamm miesto teismas. 2011 m. vasario 10 d. sprendimas byloje Nr. III-3 RVs 103/10.

Kiti šaltiniai

1. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas. *Bendrasis komentaras Nr. 34* [interaktyvus]. 2011 m. liepos 21 d. [žiūrėta 2013 m. liepos 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>>.
2. Europos Komisija. *Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui: ES baudžiamosios teisės politikos kūrimas. Veiksmingo ES politikos įgyvendinimo užtikrinimas baudžiamosios teisės priemonėmis* [interaktyvus]. [Briuselis], 2011 m. rugsėjo 20 d., KOM(2011) 573 galutinis [žiūrėta 2015 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1433318013518&uri=CELEX:52011DC057>>.
3. Europos Komisija. *Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui: Sukurti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę Europos piliečiams. Stokholmo programos įgyvendinimo veiksmų planas* [interaktyvus]. [Briuselis], 2010 m. balandžio 20 d., KOM(2010) 171 galutinis [žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52010DC0171>>.
4. Europos Komisija. *Komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai: Laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė piliečių labui* [interaktyvus]. [Briuselis], 2009 m. birželio 10 d., KOM(2009) 262 galutinis [žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 29 d.]. Prieiga per internetą:

- <[http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2009\)0262_/com_com\(2009\)0262_lt.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2009)0262_/com_com(2009)0262_lt.pdf)>.
5. Council of the European Union. *Council Conclusions on model provisions, guiding the Council's criminal law deliberations*. Brussels, 30 november 2009 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/jha/111543.pdf>.
 6. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the Protection of the Environment through Criminal Law (2001/C 180 E/20) COM (2001) 139 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0139:FIN:EN:PDF>>.
 7. Europos Sąjungos Taryba. *Stokholmo programa. Atvira ir saugi Europa piliečių labui ir saugumui*. Briuselis, 2009 m. gruodžio 2 d., nr. 17024/09 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=LT&f=ST%2017024%202009%20INIT>>.
 8. Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija. *Pranešimas Ketvirtajame žiemos susitikime* [interaktyvus]. 2005 m. vasario 25 d. [žiūrėta 2013 m. liepos 31 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.oscepa.org/meetings/winter-meetings/585-2005-winter-meeting-vienna>>.
 9. Valstybių grupės prieš korupciją (GRECO) vertinimo ataskaita Lietuvai dėl Baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos straipsnių inkriminavimo [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugsėjo 14 d.], Strasbūras, 2009 m. liepos 2 d. Prieiga per internetą: <http://www.tm.lt/dok/vertinim_ataskaita_baudziamosios_konvencijos.pdf>.

10. OSCE. *Ending the chilling effect. Working to repeal criminal libel and insult laws* [interaktyvus]. Vienna, 2004, p. 9 [žiūrėta 2013 m. liepos 31 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.osce.org/fom/13573>>.
11. Europos Komisijos pranešimas spaudai [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. rugpjūčio 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-739_lt.htm>.
12. Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija. Spaudos pranešimai [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. liepos 31 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.osce.org/baku/77483>>; <<http://www.osce.org/fom/90392>>; <<http://www.osce.org/fom/85154>>.
13. Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija. Spaudos pranešimai [interaktyvus. Žiūrėta 2013 m. liepos 31 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.osce.org/fom/91880>>; <<http://www.osce.org/fom/96680>>.
14. Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija. Spaudos pranešimas [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. gruodžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.osce.org/fom/171216>>.
15. Council of Europe Secretariat General Directorate General of Human Rights and Legal Affairs Information Society Department. *Study on the alignment of laws and practices concerning defamation with the relevant case-law of the European Court of Human Rights on freedom of expression, particularly with regard to the principle of proportionality*. 2012.
16. Europos Centrinis Bankas. Finansų struktūra [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. liepos 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ecb.europa.eu/mopo/eaec/structure/html/index.en.html>>.
17. European Criminal Policy Initiative. Manifest zur Europäischen Kriminalpolitik. In *Zeitschrift zur Internationale Strafrechtsdogmatik* [interaktyvus]. 2009, [nr.] 12 [žiūrėta 2015 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.zis-online.com/dat/artikel/2009_12_382.pdf>.

18. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos metinės ataskaitos [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. spalio 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html>.
19. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Metinis pranešimas* [interaktyvus]. Vilnius, 2012 [žiūrėta 2015 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pSbBjZNIUD0J:www.lat.lt/download/522/metinis%2520pranes_2011_pataisytas.pdf+ultima+ratio+reik%C5%A1m%C4%97&cd=11&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>.
20. Finnish Parliament. *Report of the Constitutional Committee of the Finnish Parliament* [interaktyvus]. Nr. 23/1997 [žiūrėta 2015 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=PeVL+23/1997&base=erml&palvelin=www.eduskunta.fi&f=WP>>.
21. 2007 m. birželio 28 d. generalinio advokato J. Mazák išvada byloje C-440/05.
22. 2005 m. gegužės 26 d. generalinio advokato Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer išvada byloje C-176/03.
23. LTSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 1989.
24. Tarptautinių žodžių žodynas [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. balandžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tzz.lt>>.
25. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius, 2000.
26. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. liepos 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dz.lki.lt/search/>>.
27. *Lietuvių kalbos žodynas*. XVIII. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997.
28. *Meyers Großes Konversations-Lexikon*, 6. Aufl. Leipzig: Biographisches institut, 1909, vol. 19.

29. Šmeižimo žemėlapis [interaktyvus. Žiūrėta 2014 m. gruodžio 12 d.].
Prieiga per internetą: <<http://www.article19.org/defamation/map.html>>.
30. The International Centre for Prison Studies World Prison Brief [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. spalio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.prisonstudies.org/map/europe>>.
31. International Press Institute. *Out of Balance: Defamation Law in the European Union. A comparative overview for journalists, civil society and policymakers.* 2015.
32. Lietuvos teismai. Statistika [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. sausio 5 d.].
Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>>.

AUTORĖS MOKSLINĖS PUBLIKACIJOS DISERTACIJOS TEMA

1. DAMBRAUSKIENĖ, Aušra. Šmeižimo kriminalizacijos pagrindumas ir tikslingumas: kai kurių objektyviųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių analizė. *Teisė*, 2015, nr. 95, p. 39-54.
2. DAMBRAUSKIENĖ, Aušra. *Ultima ratio* principo samprata. *Teisė*, 2015, nr. 97, p. 116-134.
3. DAMBRAUSKIENĖ, Aušra. Defamation as a Criminal Offence in the Context of the Protection of Freedom of Expression. *3rd International Conference of PhD Students and Young Researchers 'Security as the Purpose of Law' Conference papers*, 2015 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. lapkričio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lawphd.net/wp-content/uploads/2014/09/International-Conference-of-PhD-Students-and-young-researchers-2015.pdf>>.
4. DAMBRAUSKIENĖ, Aušra. Criminal Liability for Terrorism in European Union in the Context of the *Ultima Ratio* Principle. *5th International Conference of PhD Students and Young Researchers 'How Deep is Your Law? Brexit. Technologies. Modern conflicts' Conference papers*, 2017 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. liepos 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lawphd.net/wp-content/uploads/2014/09/International-Conference-of-PhD-students-and-young-researchers-2017.pdf>>.